

ਵਰਿਆਮ ਗੁਰੂ-ਦੁਲਾਰੇ ਅਤੇ ਅਸੀਂ

ਦਸਮੇ ਪਿਤਾ ਜੀ ਬਚਿੱਤ੍ਰ ਨਾਟਕ ਵਿਚੁੰ ਗਮਾਉਂਦੇ ਹਨ:

ਬਾਬੇ ਕੇ ਬਾਬਰ ਕੇ ਦੋਊ॥

ਆਪ ਕਰੇ ਪਰਮੇਸਰ ਸੋਊ॥ (ਅਧਿਆਇ 13 ਛੰਤ 10)

ਭਾਵ, ਬਾਬਾ (ਨਾਨਕ ਦਾ ਵੰ) ਅਤੇ ਬਾਬਰ ਨੂੰ ਮਨਣ ਵਾਲੇ, ਸਤਿ ਅਤੇ ਸਤਾ ਦੋਨੋਂ ਤਾਕਤਾਂ ਸੰਸਾਰ ਦੀ ਖੇਡ ਚਲਾਉਣ ਲਈ ਉਸੇ ਪਰਮੇਰ ਦੀਆਂ ਬਣਾਈਆਂ ਹੋਈਆਂ ਹਨ।

ਸਤਿ ਦੇ ਮਾਲਕਾਂ ਕੋਲ ਦੈਵੀ ਗੁਣ, ਦਯਾ, ਧਰਮ, ਸਤ, ਸੰਤੋਖ, ਪਿਆਰ ਹੈ ਅਤੇ ਸੁਭਾ, ਦੇਣਾ ਹੈ। ਜਦ ਕਿ ਸਤਾ ਵਾਲਿਆਂ ਕੋਲੋਂ, ਬਰ, ਹੰਕਾਰ ਅਤੇ ਡੰਡਾ ਹੈ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸੁਭਾਓ ਵਿਚ ਲੈਣ ਦੀ ਇਛਾ ਪਰਬਲ ਹੈ, ਜਿਹੜਾ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨਾ ਦੇਵੇ ਫਿਰ ਡੰਡਾ ਵਰਤ ਕੇ ਲੈਣਾ ਹੈ।

ਆਦਿ ਕਾਲ ਤੋਂ ਇਹ ਦੋਨੋਂ ਤਾਕਤਾਂ ਟਕਰਾਉਂਦੀਆਂ ਰਹੀਆਂ ਹਨ। ਜਦ ਭੀ ਸਤਿ ਨੇ ਅਵਾ ਬੁਲੰਦ ਕੀਤੀ ਸਤਾ ਨੇ ਆਪਣੇ ਹੀ ਜਲਾਓ ਵਿਚ ਆ ਕਿ ਡੰਡਾ ਵਰਤਿਆ ਹੈ। ਇਸੇ ਲਈ ਗੁਰਬਾਣੀ ਨੇ ਨਿਰਣਾ ਕਰ ਦਿਤਾ ਹੈ।

ਭਗਤਾ ਤੈ ਸੈਸਾਰੀਆ ਜੋੜੁ ਕਦੇ ਨ ਆਇਆ॥ (ਅਗ 145)

ਜਦ ਬਾਬਰ ਦੀ ਵੰਸ਼ਜ ਦੇ ਉੱਤਰ-ਅਧਿਕਾਰੀ ਔਰੰਗੇਬ ਨੇ ਤਤੇ ਤਾਊਸ ਤੇ ਬੈਠ ਕੇ, ਆਲਮਗੀਰੀ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਦੇ ਨੇ ਵਿਚ ਦੀਨ ਮਲੂਮ ਦਾ ਜਿਊਣਾ ਮੁਹਾਲ ਕਰ ਦਿਤਾ ਤਾਂ ਪਰਮੇਰ ਦੇ ਹੁਕਮ ਅੰਦਰ ਅਕਾਲ ਤਤ ਦੇ ਉੱਤਰ-ਅਧਿਕਾਰੀ ਮੈਦਾਨ ਵਿਚ ਨਿੱਤਰੇ।

ਭੈ ਕਾਹੂ ਕਉ ਦੇਤ ਨਹਿ ਨਹਿ ਭੈ ਮਾਨਤ ਆਨਿ॥ (ਅਗ 1427)

ਦੇ ਅਸੂਲ ਦੇ ਮਾਲਕ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਸਾਹਿਬ ਸਰਿ-ਬਾਹਰ ਹੀਦ ਕਰ ਕੇ ਭੀ ਜਦ ਸਤਾ ਨਾ ਲਰਾਈ ਤਾਂ ਫਿਰ,

ਚੂੰ ਕਾਰਿ ਅ ਹਮਾ ਹੀਲਤੇ ਦਰ ਗੁ ਤ।

ਹਲਾਲ ਅਸਤ ਬੁਰਦਨ ਬ-ਮੀਰ ਦਸਤ। - (ਜੰਗਨਾਮਾ 22)

ਦੇ ਮਾਲਕ ਤਲਵਾਰ ਚੁੱਕਣੀ ਪਈ। ਅਨੰਦਪੁਰ ਦੇ ਅਨੰਦੀ ਖੇੜਿਆਂ ਵਿੱਚ ਵਿਚਰ ਕੇ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਦਰਵੇ ਜੀ, ਸੰਸਾਰਿਕ ਅਤੇ ਪਰਮਾਰਥਿਕ ਅਨੰਦ ਮਾਣਦੇ ਹੋਇਆਂ ਜਿਥੇ ਇਕ ਪਾਸੇ ਅਗੰਮੀ ਬਾਂ ਨਾਲ ਦੁਨੀਆਂ ਮਾਲਾ-ਮਾਲ ਕਰ ਰਹੇ ਸੀ ਉਥੇ ਆਪ ਪਰਵਾਰਿਕ ਜੀਵਨ ਵਿਚ ਭੀ ਰਸ ਭਰ ਰਹੇ ਸੀ। ਇਸੇ ਰਸਮਈ ਜੀਵਨ ਵਿਚੋਂ ਮਾਤਾ ਜੀਤੋ ਜੀ ਰਾਹੀਂ ਅਤੇ ਮਾਤਾ ਸੁੰਦਰੀ ਜੀ ਰਾਹੀਂ ਬਾਬਾ ਅਜੀਤ ਸਿੰਘ, ਬਾਬਾ ਜੁਝਾਰ ਸਿੰਘ ਬਾਬਾ

ਰਾਵਰ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਬਾਬਾ ਫਤਿਹ ਸਿੰਘ ਜੀ ਵਰਗੇ ਚਾਰ ਅਮੋਲਕ ਹੀਰੇ ਸੰਸਾਰ ਮਿਲੇ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਚਮਕ, ਦਮਕ ਦਿਨ ਭਰ ਦਿਨ ਵਧਦੀ ਜਾਏਗੀ ਅਤੇ ਸਾਰਾ ਸੰਸਾਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਦਰਸਾਏ ਮਾਰਗ ਤੋਂ ਰਹਿਨੁਮਾਈ ਲੈ ਕੇ ਜਬਰ ਅਤੇ ਲਮ ਦਾ ਟਾਕਰਾ ਕਰਨ ਵਿਚ ਕਾਮਯਾਬ ਹੁੰਦਾ ਰਹੇਗਾ।

ਸਮੇਂ ਦੀ ਚਾਲ ਨਾਲ ਅਨੰਦਪੁਰ ਦੇ ਖੇੜੇ ਵਧਦੇ ਗਏ, ਗੁਰਬਾਣੀ ਅਤੇ ਕੀਰਤਨ ਦੀਆਂ ਧੁਨੀਆਂ ਉਠੀਆਂ, ਕਵੀ ਦਰਬਾਰ ਸਜੇ, ਰਣਜੀਤ ਨਗਾਰੇ ਵਜੇ, ਬੀਰ ਰਸੀ ਕੌਤਕ ਵਰਤੇ, ਸੰਗਤਾਂ ਨਾਲ ਅਨੰਦਪੁਰ ਦੀਆਂ ਰੌਣਕਾਂ ਵਧੀਆਂ ਅਤੇ ਨਾਲ ਹੀ ਚਾਰੇ ਸਾਹਿਬਾਦੇ ਸੰਸਾਰਿਕ ਅਤੇ ਪਰਮਾਰਥਿਕ ਵਿੱਦਿਆ ਵਿਚ ਨਿਪੁੰਨਤਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਦੇ ਰਹੇ।

ਪਰ ਸਤਾ ਦੇ ਮਾਲਕ ਪਹਾੜੀ ਰਾਜੇ ਇਹ ਕਿਵੇਂ ਬਰਦਾਤ ਕਰ ਸਕਦੇ ਸੀ। ਅੀਰ ਛੁਟ ਪੁਟ ਝੜਪਾਂ ਪਿਛੋਂ ਬਾਈਧਾਰ ਦੇ ਰਾਜਿਆਂ ਨੇ ਇਕ ਮੁੱਠ ਹੋ ਕੇ ਮੁਹਾ ਬਣਾਇਆ ਅਤੇ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨਾਲ ਆ ਮਥਾ ਲਾਇਆ। ਜਦ ਆਪਣੀ ਕੋਈ ਪੇ ਨਾ ਚੱਲੀ ਤਾਂ ਬਾਬਰ ਕਿਆਂ ਨਾਲ ਲੈ ਆਏ ਅਤੇ ਅਨੰਦਪੁਰ ਘੇਰਾ ਪਾ ਲਿਆ।

ਲੰਮੇ ਘੇਰੇ ਪਿਛੋਂ ਜਦ ਕੋਈ ਸਿਟਾ ਨਾ ਨਿਕਲਿਆ ਅਤੇ ਛੋਟੇ ਸਾਹਿਬਾਦਿਆਂ ਨੇ ਪੂਰਾ ਬਚਪਨ ਭੀ ਨਹੀਂ ਹੰਢਾਇਆ ਸੀ, ਬਾਬਾ ਫਤਿਹ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਕੇਵਲ 7 ਸਾਲ, ਬਾਬਾ ਜੋਰਾਵਰ ਸਿੰਘ 9 ਸਾਲ ਅਤੇ ਬਾਬਾ ਜੁਝਾਰ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਬਾਬਾ ਅਜੀਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਜਵਾਨੀ ਦੀ ਦਹਿਲੀ ਚੁੰਮਣ ਲਗੇ ਸਨ ਕਿ ਬੇਈਮਾਨ ਹਾਕਮਾਂ ਦੀਆਂ ਝੂਠੀਆਂ ਕਸਮਾਂ ਤੇ ਵਿਵਾਸ ਕਰ ਕੇ ਅਨੰਦਪੁਰ ਛਡਣਾ ਪੈ ਗਿਆ।

ਸਰਦੀ ਦੀ ਰੁਤ, ਪਿਛੇ ਝੂਠੇ ਅਤੇ ਬੇਈਮਾਨ ਪਹਾੜੀ ਹਿੰਦੂ ਰਾਜਿਆਂ ਅਤੇ ਮੁਲ ਸੈਨਾ ਦਾ ਲਕਰ ਅਗੇ ਸਰਸਾ ਨਦੀ ਦਾ ਹੜ੍ਹ, ਬੇਤਹਾ ਜਾਨੀ ਮਾਲੀ ਨੁਕਸਾਨ ਉਠਾ ਕੇ 20 ਦਸੰਬਰ ਦੀ ਕਾਲੀ ਬੋਲੀ ਰਾਤ ਦਸਮੇ ਜੀ ਆਪਣੇ ਜਥੇ ਨਾਲ ਸਰਸਾ ਪਾਰ ਕਰ ਗਏ ਅਤੇ ਬਾਬਾ ਅਜੀਤ ਸਿੰਘ ਦੀ ਕਮਾਨ ਹੇਠ ਸਿੰਘਾਂ ਨੇ ਵੈਰੀ ਦਲ ਵਧਣੋਂ ਰੋਕੀ ਰਖਿਆ। ਪਹਿਲੀ ਬਣਾਈ ਯੋਜਨਾ ਅਨੁਸਾਰ ਮਾਤਾ ਸੁੰਦਰ ਕੌਰ ਅਤੇ ਮਾਤਾ ਸਾਹਿਬ ਕੌਰ ਭਾਈ ਮਨੀ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨਾਲ ਦਿਲੀ ਵਲ ਤੁਰ ਪਏ। ਚਾਰੇ ਸਾਹਿਬਾਦੇ ਅਤੇ ਮਾਤਾ ਗੁਜਰੀ ਜੀ ਦਸਮੇ ਜੀ ਸੰਗ ਸਨ।

ਪਰਮੇਰ ਦੇ ਹੁਕਮ ਅੰਦਰ ਉਹ ਸਮਾਂ ਆਇਆ ਜਦ ਪਰਵਾਰ ਵਿਛੋੜੇ ਦੇ ਅਸਥਾਨ ਤੇ ਦੋਨੋਂ ਵਡੇ ਸਾਹਿਬਾਦੇ ਕਲਗੀਧਰ ਨਾਲ ਹੋ ਗਏ ਅਤੇ ਛੋਟੇ ਸਾਹਿਬਾਦੇ ਮਾਤਾ ਗੁਜਰੀ ਜੀ, ਗੁਰੂ ਘਰ ਦੇ ਰਸੋਈਏ ਗੰਗੂ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਨਾਲ ਜੁਦਾ ਹੋ ਗਏ।

ਇਕ ਕਵੀ ਨੇ ਇਸ ਵੇਦਨਾ ਮਈ ਹਾਲਤ ਇਨ੍ਹਾਂ ਅਖਰਾਂ ਵਿਚ ਪਰੋਇਆ ਹੈ।

ੀ ਨਾਲ ਕੁਰਬਾਨੀਆਂ ਦੇਣ ਚਲੇ,

ਜੋੜੀ ਏਸ ਪਾਸੇ ਜੋੜੀ ਓਸ ਪਾਸੇ।

ਓਸ ਵੇਲੇ ਸਰਕਾਰ ਖਿਚ ਹੈਸੀ,

ਜੋੜੀ ਏਸ ਪਾਸੇ ਜੋੜੀ ਓਸ ਪਾਸੇ।
ਇਹ ਤਾਂ ਕੋਈ ਵੀ ਆਖ ਨਾ ਸਕਦਾ ਜੇ,
ਜੋੜੀ ਏਸ ਪਾਸੇ ਜੋੜੀ ਓਸ ਪਾਸੇ।
ਚਾਰੇ ਲਾਲ ਦਸਮੇ ਨੇ ਵਾਰ ਕੇ ਤੇ,
ਜੋੜੀ ਏਸ ਪਾਸੇ ਜੋੜੀ ਓਸ ਪਾਸੇ।

ਸਰਸਾ ਪਾਰ ਕਰਕੇ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਮੁੱਠੀ ਭਰ ਸਿੰਘਾਂ ਅਤੇ ਵਡੇ ਸਾਹਿਬਾਦਿਆਂ ਸਮੇਤ ਰੋਪੜ ਕੋਲ, ਕੋਟਲਾ ਨਿਹੰਗ ਪਹੁੰਚੇ। ਕੁਝ ਦੇਰ ਵਿਰਾਮ ਕਰ ਕੇ ਸਵੇਰ ਸਾਰ ਚਲ ਕੇ 22 ਦਸੰਬਰ ਚਮਕੌਰ ਅੱਪੜੇ।

ਚਮਕੌਰ ਦੀ ਜੰਗ :

ਇਕ ਪਾਸੇ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਕੋਲ ਸਾਹਿਬਾਦਿਆਂ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਕੇਵਲ ਚਾਲੀ ਸਿੰਘ, ਦੂਸਰੇ ਪਾਸੇ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਆਪਣੀ ਲਿਖਤ, ਰਨਾਮੇ ਅਨੁਸਾਰ, ਸਰਹਿੰਦ, ਲਾਹੌਰ ਅਤੇ ਮਲੇਰਕੋਟਲੇ ਦੀੌਜ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਪਹਾੜੀ ਰਾਜਿਆਂ ਦੀੌਜ ਸਮੇਤ ਦਸ ਲੱਖੌਜ ਸੀ।

ਗਰਸਨਹ ਚਿ ਕਾਰਿ ਕੁਨਦ ਚਿਹਲ ਨਰ,

ਕਿ ਦਹਲਕ ਬਰਾਯਦ ਬਰੋ ਬੇਬਰ ॥੧॥ (ਫਰਨਾਮਾ)

ਰਾਤ ਦੇ ਵਿਰਾਮ ਪਿਛੋਂ ਦਿਨ ਚੜ੍ਹਦੇ ਨਾਲ ਲੜਾਈ ਰੂ ਹੋਈ। ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਸਤਰ ਸਜਾ, ਤੀਰ ਕਮਾਨ ਲੈ ਕੇ ਕਚੀ ਗੜੀ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ ਇਕ ਚੁਬਾਰੇ ਵਿਚ ਭਿਤ ਹੋਏ।

ਚਾਰੇ ਪਾਸੇ ਦੀਵਾਰਾਂ ਦੀ ਰਾਖੀ ਲਈ ਸਿੰਘ ਯੋਧੇ ਬਿਠਾਏ ਗਏ। ਕੁਝ ਸਿੰਘ ਗੜੀ ਵਿਚ ਵੇਲੇ ਸਿਰ ਕੰਮ ਆਉਣ ਲਈ ਛੱਡੇ ਗਏ।

ਦਿਨ ਦੇ ਚੜ੍ਹਾ ਨਾਲ ਲੜਾਈ ਰੂ ਹੋਈ, ਵੈਰੀ, ਟਿਡੀ ਦਲ ਵਾਂਗ ਉਮੜ ਕੇ ਗੜੀ ਵਲ ਆਇਆ। ਪਰ ਜਿਸ ਨੇ ਭੀ ਦੀਵਾਰ ਤੇ ਚੜ੍ਹਨ ਦੀ ਕੋ ਕੀਤੀ 'ਲਸੇ ਦੀ ਤੇ ਨਾਲ ਲਿਪਟ ਕੇ ਸਦਾ ਦੀ ਨੀਂਦ ਸੌ ਗਿਆ। ਉੱਚੇ ਅਸਥਾਨ ਤੇ ਬੈਠੇ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਲੜਾਈ ਦਾ ਪੂਰਾ ਜਾਇਦਾ ਲੈ ਰਹੇ ਸਨ। ਨਾਲ ਹੀ ਆਪਣੀ ਤੀਰਅੰਦਾਜ਼ੀ ਦਾ ਜੌਹਰ ਭੀ ਦਿਖਾ ਰਹੇ ਸਨ। ਮਲੇਰਕੋਟਲੇ ਦੇ ਨਵਾਬ ਦਾ ਭਾਈ, ਨਾਹਰ ਖਾਂ ਜਦ ਲਲਕਾਰੇ ਮਾਰਦਾ, ਅਗੇ ਵਧਦਾ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਆਇਆ, ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਕਤੀਲੀ ਤੀਰ, ਨਾਗ ਵਾਂਗੂ ਕਦਾ ਨਾਹਰ ਖਾਂ ਦੇ ਲੋਹ ਦੀ ਸੰਜੋਅ ਚੀਰ ਕੇ ਆਰ-ਪਾਰ ਹੋ ਗਿਆ ਅਤੇ ਨਵਾਬ ਉਥੇ ਹੀ ਢੇਰ ਹੋ ਗਿਆ।

ਨਾਹਰ ਖਾਂ ਦੀ ਉਹ ਸੰਜੋਅ ਅੱਜ ਭੀ ਮਲੇਰਕੋਟਲੇ ਦੇ 'ਹੀ ਤੇਖਾਨੇ ਵਿਚ ਪਈ ਹੈ। 1954 ਵਿਚ ਡਾ. ਗੰਡਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਕਿਲਾ ਮੁਬਾਰਕ ਪਟਿਆਲਾ ਵਿਚ ਇਤਿਹਾਸਿਕ ਪੁਸਤਕਾਂ ਅਤੇ ਸਤਰਾਂ ਦੀ ਨੁਮਾਇ ਕੀਤੀ ਸੀ। ਦਾਸ ਨੇ ਉਹ ਸੰਜੋਅ ਆਪ ਦੇਖੀ ਹੈ। ਆਮ ਹਾਲਤ ਵਿਚ ਇਤਨੀ ਮੋਟੀ ਲੋਹੇ ਦੀ ਚਾਦਰ ਵਿਚ ਜੇ ਛੇਕ ਕਰਨਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਸੁੰਬੇ

ਨਾਲ ਦਸ ਸੇਰ ਦੇ ਹਥੌੜੇ ਨਾਲ ਭੀ 'ਇਦ ਇਕ ਸਟ ਨਾਲ ਛੇਕ ਨਾ ਹੋ ਪਾਏ। ਪਰ ਦਸਮੇ ਪਿਤਾ ਦੇ ਬਾਹੂ ਬਲ ਦਾ ਅਤੇ ਤੀਰਅੰਦਾਜ਼ੀ ਦਾ ਕਮਾਲ ਅਰਜਨ ਦੇ ਤੀਰਾਂ ਮਾਤ ਪਾਉਣ ਦਾ ਇਹ ਪਰਤਖ ਸਬੂਤ ਹੈ।

ਆਪਣੇ ਭਰਾ ਦੀ ਇਹ ਹਾਲਤ ਦੇਖ ਕੇ ਨਵਾਬੇ ਰ ਖਾਂ ਦਾ, ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਹੋਣ ਦਾ ਹੌਸਲਾ ਹੀ ਨਾ ਪਿਆ ਅਤੇ ਗੜੀ ਦੀ ਦੀਵਾਰ ਨਾਲ ਲਿਪਟਿਆ ਰਿਹਾ। ਜਿਸ ਬਾਰੇ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਔਰੰਗੇਬ ਵਲ ਲਿਖੇ ਰਨਾਮੇ ਵਿਚ ਇੰਜ ਲਿਖਦੇ ਹਨ।

ਚੁ ਦੀਦਮ ਕਿ ਨਾਹਰ ਬਿਆਮਦ ਬ ਜੰਗ

ਚੀਦਹ ਯਕੇ ਤੀਰ ਮਨ ਬੇਦਰੰਗ ॥੨॥

ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਨਾਹਰ ਖਾਂ ਜੰਗ ਵਿਚ ਆਇਆ ਤਕਿਆ ਤਾਂ ਉਸ ਨੇ ਫੌਰਨ ਮੇਰੇ ਤੀਰ ਦਾ ਸੁਆਦ ਚਖਿਆ, ਭਾਵ ਮਾਰਿਆ ਗਿਆ।

ਕਿ ਆ ਜਾ ਮਰਦੂਦ ਸਾਯਹ ਦੀਵਾਰ

ਬ-ਮੈਦਾਂ ਨਿਆਮਦ ਬਮਰਦਾਨਹ ਵਾਰ ॥੩॥

ਪਰ ਇਸੌਜ ਦਾ ਬੁਦਿਲ ਸਰਦਾਰ (ਨਵਾਬ ਮਲੇਰਕੋਟਲਾ) ਗੜੀ ਦੀ ਦੀਵਾਰ ਦੇ ਉਹਲੇ ਹੀ ਰਿਹਾ। ਬਹਾਦਰਾਂ ਵਾਂਗ ਮੈਦਾਨ ਵਿਚ ਸਾਹਮਣੇ ਨਹੀਂ ਆਇਆ।

ਇਸ ਪਿਛੋਂ ਵਡੇ ਸਾਹਿਬਾਦੇ ਬਾਬਾ ਅਜੀਤ ਸਿੰਘ ਨੇ ਮੈਦਾਨਿ ਜੰਗ ਵਿਚ ਜਾਣ ਦੀ ਇਜਾਜ਼ਤ ਮੰਗੀ ਗੁਰੂ ਪਿਤਾ ਨੇ ਛਾਤੀ ਨਾਲ ਲਾਇਆ ਮਥਾ ਚੁੰਮਿਆ ਅਤੇ ਆਪ, ਹਥੀਂ ਸਤਰ ਸਜਾ ਕੇ ਗੜੀ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਦੋ ਸਿੰਘਾਂ ਸਮੇਤ ਤੋਰਿਆ।

ਬਾਬਾ ਅਜੀਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਬਿਜਲੀ ਦੀ ਫੁਰਤੀ ਨਾਲ ਗੜੀ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਆਏ। ਦੁਮਣ ਭੁਲੇਖਾ ਲੱਗਾ ਕਿ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਆਪ ਆਏ ਹਨ। ਇਸ ਲਈ ਤਰੂ ਸੈਨਾ ਦਾ ਇਕ ਹੜ੍ਹ ਉਮੜ ਕੇ ਇਸ ਪਾਸੇ ਆ ਗਿਆ। ਬਾਬਾ ਜੀ ਨੇ ਪਹਿਲਾਂ ਬੰਦੂਕ ਨਾਲ ਵੈਰੀ ਫੁੰਡਿਆ ਫਿਰ ਉਹ ਤੇ ਚਲਾਈ ਕਿ ਦੁਮਣ ਵੀ ਮੂੰਹ ਵਿਚ ਉਂਗਲਾਂ ਪਾਉਣ ਤੇ ਮਥੂਰ ਹੋ ਗਿਆ। ਤਲਵਾਰ ਟੁੱਟ ਜਾਣ ਤੇ ਫਿਰ ਨੇ ਲੈ ਕੇ ਜਿਧਰ ਗਏ ਵੈਰੀ ਦੇ ਸਥਰ ਵਿਛਾ ਦਿਤੇ। ਅੀਰ ਸਾਥੀ ਸਿੰਘਾਂ ਦੇ ਹੀਦ ਹੋਣ ਤੇ ਇਕੱਲੇ ਵੈਰੀ ਦਲ ਵਿਚ ਘਿਰ ਗਏ ਅਤੇ ਪਿੱਛੋਂ ਕਿਸੇ ਨੇ ਬਰਛੇ ਦਾ ਵਾਰ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਬਾਬਾ ਜੀ ਹੀਦੀ ਪਾ ਗਏ।

ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਗੜੀ ਦੇ ਚੁਬਾਰੇ ਤੇ ਸਭ ਕੁਛ ਅੱਖੀਂ ਦੇਖ ਰਹੇ ਸੀ। ਆਪਣੇ ਬੇਟੇ ਦੀ ਬਹਾਦਰੀ ਦੇਖ ਕੇ ਮੰਨ ਵਿਚ ਪ੍ਰਸੰਨ ਹੋ ਰਹੇ ਸਨ ਅਤੇ ਪਵਿੱਤਰ ਮੁਖਾਰਬਿਦ ਤੋਂ ਅਕਾਲਪੁਰਖ ਦਾ ਕਰ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ।

ਵਡੇ ਵੀਰ ਹੀਦ ਹੋਇਆ ਦੇਖ, ਬਾਬਾ ਜੁਝਾਰ ਸਿੰਘ ਵੈਰਾਗ ਅਤੇ ਜੋ ਵਿਚ ਨਿਮਰਤਾ ਨਾਲ ਹਥ ਜੋੜ ਪਿਤਾ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਖੜ੍ਹੇ ਗਏ ਅਤੇ ਹੁਕਮ ਦੀ ਉਡੀਕ ਕਰਨ ਲੱਗੇ।

ਦਸਮੇ ਜੀ ਇਕ ਪਾਸੇ ਬਾਲੜੀ ਉਮਰ ਦੇ ਸਾਹਿਬਾਦੇ ਦੇ ਮਨ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਦੇਖ ਰਹੇ ਸਨ ਅਤੇ ਦੂਸਰੇ ਪਾਸੇ ਵੈਰੀ ਦੀ ਅਥਾਹ ਸੈਨਾ। ਅਕਾਲ ਤੇ ਟੇਕ ਰਖ ਗੁਰੂ ਪਿਤਾ ਨੇ ਸਾਹਿਬਾਦੇ ਅੀਰਵਾਦ ਦੇ ਕੇ ਤੋਰਿਆ ਅਤੇ ਆਪ ਸਾਹਮਣੇ ਹੀਦ ਹੁੰਦਾ ਦੇਖਿਆ।

ਸੰਸਾਰ ਦੀ ਸਰਬ ਉੱਚ ਸੰਸਥਾ ਯੂ.ਐਨ.ਓ. ਨੇ ਸੰਸਾਰ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਅਠ ਲੜਾਈਆਂ ਵਿਚ ਸਾਰਾਗੜੀ ਦੀ ਲੜਾਈ ਵਿਚ, ਜਿਥੇ ਇਕੀ ਸਿੰਘਾਂ ਨੇ ਦਸ ਹਾਰ ਕਬਾਇਲੀ ਪਠਾਣਾਂ ਨਾਲ ਲੜਦਿਆਂ ਹੀਦੀ ਪਾਈ ਪਰ ਜਿੰਦੇ ਜੀ ਆਪਣੀ ਪੋਸਟ ਨਹੀਂ ਛੱਡੀ, ਾਲਸੇ ਦੀ ਬਹਾਦਰੀ ਦਾ ਲੋਹਾ ਮੰਨ ਕੇ ਮਾਨਤਾ ਦਿਤੀ ਹੈ। ਪਰ ਇਹ ਸੰਸਥਾ ਜੇ ਕਿਤੇ ਚਮਕੌਰ ਦੀ ਜੰਗ ਘੋਖ ਲੈਂਦੀ, ਵੈਰੀ ਦਲ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਦੀ ਅਸਮਾਨਤਾ ਅਤੇ ਹਾਲਾਤ ਪਖੋਂ ਪੜਤਾਲ ਕਰਦੀ ਤਾਂ ਸੰਸਾਰ ਦੀ ਸਭ ਤੋਂ ਮਹਾਨ ਲੜਾਈ ਦਾ ਦਰਜਾ ਦਿੰਦੀ।

ਦਾਸ ਦੇ ਪਿਤਾ ਜੀ 1903-04 ਵਿਚ ਫਿਰੋਪੁਰ ਸਰਕਾਰੀ ਸਕੂਲ ਵਿਚ ਪੜ੍ਹਦੇ ਸਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਾਰਸੀ ਪੜ੍ਹਾਉਣ ਵੇਲੇ ਮਾਸਟਰ ਸਾਹਿਬ ਾਹੀ ਾਨਦਾਨ ਦੇ ਸਨ। ਮਾਸਟਰ ਜੀ ਦੇ ਬੁਰਗ ਇਸ ਲੜਾਈ ਵਿਚ ਮਲ ਸਨ, ਜੋ ਦੱਸਦੇ ਸਨ ਕਿ ਜਦ ਬਾਬਾ ਅਜੀਤ ਸਿੰਘ ਗੜੀ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਆਏ ਤਾਂ ਇੰਨੀ ਤੇ ਰੋਨੀ ਦਾ ਪ੍ਰਕਾ ਹੋਇਆ ਕਿ ਘੋੜੇ ਬੇ ਕਾਬੂ ਹੋ ਗਏ ਅਤੇ ਘੋੜਿਆਂ ਦੀਆਂ ਅਖਾਂ ਤੇ ਪਟੀਆਂ ਬੰਨ੍ਹ ਕੇ ਹੀ ਲੜ ਸੱਕੇ। ਦੂਸਰੇ, ਲੜਾਈ ਦੇ ਮੈਦਾਨ ਵਿਚ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੜ੍ਹ ਦਾ ਪਾਣੀ ਵਗਦਾ ਹੈ ਨ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵਗ ਰਿਹਾ ਸੀ।

ਹੀਦੀਆਂ ਦੀ ਮਹਾਨਤਾ ਦੇਖ ਕੇ ਹਕੀਮ ਅਲ੍ਹਾ ਯਾਰ ਖਾਂ ਜੋਗੀ ਜੀ ਕਹਿਣਾ ਪਿਆ।

**ਬੱਸ ਏਕ ਹਿੰਦ ਮੇਂ ਤੀਰਥ ਹੈ ਯਾਤਰਾ ਕੇ ਲੀਏ,
ਕਟਾਏ ਬਾਪ ਨੇ ਬਚੇ ਜਹਾਂ ਖੁਦਾ ਕੇ ਲੀਏ।
ਭਟਕਤੇ ਫਿਰਤੇ ਹੈਂ ਕਿਉਂ, ਹਜ ਕਰੇਂ ਯਹਾਂ ਆ ਕਰ,
ਯਿਹ ਕਾਅਬਾ ਪਾਸ ਹੈ ਹਰ ਇਕ ਾਲਸਾ ਕੇ ਲੀਏ।
ਮਾਰ ਗੰਜਿ ਹੀਦਾਂ” ਹੈ ਉਨ ਹੀਦੋਂ ਕਾ,
ਫਰਿਤੇ ਜਿਨ ਕੀ ਤਰਸਤੇ ਬੇ ਖਾਕਿ ਪਾ ਕੇ ਲੀਏ।
ਉਠਾਏ ਆਖੋਂ ਸੇ ਆ ਕਰ ਯਹਾਂ ਕੀ ਮਿਟੀ ਕੋ,
ਜੋ ਾਕ ਛਾਨਤੇ ਫਿਰਤੇ ਹੈਂ ਕੀਮੀਯਾ ਕੇ ਲੀਏ।**

ਸਾਕਾ ਸਰਹਿੰਦ

ਦੂਸਰੇ ਪਾਸੇ ਮਾਤਾ ਗੁਜਰੀ ਅਤੇ ਸਾਹਿਬਾਦੇ ਨਿਮਕ ਹਰਾਮ ਗੰਗੂ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਦੀ ਬੇਈਮਾਨੀ ਦਾ ਸਦਕਾ ਮੁਰਿੰਡੇ ਦੇ ਥਾਣੇਦਾਰ ਜਾਨੀ ਖਾਂ ਅਤੇ ਮਾਨੀ ਖਾਂ ਰਾਹੀਂ ਸਰਹਿੰਦ

ਪਹੁੰਚ ਗਏ। ਸੂਬੇਦਾਰ ਸਰਹਿੰਦ ਵੀਰ ਖਾਂ ਦੇ ਹੁਕਮ ਅਨੁਸਾਰ, ਇਕ ਰਾਤ, ਪੋਹ ਦੇ ਮਹੀਨੇ ਠੰਢੇ ਬੁਰਜ ਵਿਚ ਰੱਖ ਕੇ ਅਗਲੇ ਦਿਨ ਨਵਾਬ ਦੀ ਕਚਹਿਰੀ ਵਿਚ ਪੇ ਕੀਤਾ ਗਿਆ।

ਸਾਹਿਬਾਦਿਆਂ ਨੇ ਗਜ ਕੇਂ ਤਹਿ ਬੁਲਾਈ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕਾ ਾਲਸਾ, ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ ਤਿਹ”। ਬਚਿਆਂ ਦੀ ਨਿਰਭੈਤਾ ਦੇਖ ਕੇ ਨਵਾਬ ਤੇ ਦਰਬਾਰੀਆਂ ਨੇ ਮੂੰਹ ਵਿਚ ਉਂਗਲਾਂ ਪਾ ਲਈਆਂ। ਫਿਰ ਸਮਝਾਣਾ ਰੂ ਕੀਤਾ ਕਿ ਪਿਤਾ ਤੁਹਾਡੇ ਹੀਦ ਹੋ ਗਏ ਹਨ, ਤੁਹਾਡਾ ਕੋਈ ਆਸਰਾ ਨਹੀਂ ਰਿਹਾ। ਇਸ ਲਈ ਇਸਲਾਮ ਕਬੂਲ ਕਰੋ ਅਤੇ ਦੁਨੀਆਂ ਦੇ ਸਾਰੇ ਸੁਖ ਮਾਣੋ। ਸਾਹਿਬਾਦਿਆਂ ਦੇ ਇਨਕਾਰ ਕਰਨ ਤੇ ਇਕ ਦਿਨ ਦੀ ਮੁਹਲਤ ਸੋਚਣ ਲਈ ਦਿਤੀ ਗਈ ਅਤੇ ਅਗਲੇ ਦਿਨ ਫਿਰ ਦਰਬਾਰ ਵਿਚ ਹਾਰ ਕਰਨ ਦਾ ਹੁਕਮ ਦਿਤਾ ਗਿਆ।

ਅਗਲੇ ਦਿਨ ਫਿਰ ਸਾਹਿਬਾਦਿਆਂ ਉਹੀ ਪੁਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਬਚਿਆਂ ਦੇ ਨਿਰਭੈਤਾ ਵਾਲੇ ਉੱਤਰ, ਨਿਕੀਆਂ ਜਿੰਦਾਂ ਦੀ ਕੋਮਲਤਾ ਅਤੇ ਬੇਮੈਂ ਨਾ ਦੇ ਤਰਲਿਆਂ ਨਾਲ ਨਵਾਬ ਤਾਂ ਪਸੀਜ ਗਿਆ ਪਰ ਸੁੱਚਾ ਨੰਦ (ਾਲਸੇ ਦਾ ਝੂਠਾ ਨੰਦ) ਦੇ ਉਕਸਾਉਣ ਤੇ, ਕਿ ਹੂਰ ਸਪ ਦੇ ਬਚੇ ਸਪੋਲੀਏ ਹੀ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਇਨ੍ਹਾਂ ਤੇ ਤਰਸ ਨਾ ਕਰੋ ਵਡੇ ਹੋ ਕੇ ਤੰਗ ਕਰਨਗੇ। ਨਵਾਬ ਫਿਰ ਾਹੀ ਜਲਾਓ ਵਿਚ ਆ ਗਿਆ ਅਤੇ ਮਸੂਮ ਬਚਿਆਂ ਤੇ ਹਕੂਮਤ ਦੇ ਬਾਹੀ ਹੋਣ ਦਾ ਇਲਾਮ ਲਗਾ ਕੇ ਕਤਲ ਦਾੈ ਸਲਾ ਕੀਤਾ।

ਕਚਹਿਰੀ ਲਗੀ ਹੋਈ ਸੀ ਕਿ ਮਲੇਰਕੋਟਲੇ ਦਾ ਨਵਾਬੋਰ ਖਾਂ ਆ ਗਿਆ। ਵੀਰ ਖਾਂ ਕਹਿਣ ਲੱਗਾ ਕਿ ਮੈਂ ਹਕੂਮਤ ਦੇ ਬਾਹੀ ਦੇ ਪੁਤਰਾਂ ਤੇਰੇ ਹਵਾਲੇ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਤੇਰਾ ਭਰਾ ਨਾਹਰ ਖਾਂ ਗੁਰੂ ਦੇ ਹਥੋਂ ਮਾਰਿਆ ਗਿਆ ਸੀ ਤੂੰ ਉਸ ਦਾ ਬਦਲਾ ਲੈ ਲੈ।

ਪਰ ਉਸ ਰਬੀ ਭੈ ਵਾਲੇ ਪਠਾਨ ਨੇ ਉੱਤਰ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਅਸੀਂ ਪਠਾਨ ਹਾਂ ਜੇ ਹਿੰਮਤੇ ਹੋਈ ਅਤੇ ਅਵਸਰ ਲੱਗਾ ਗੁਰੂ ਨਾਲ ਮੈਦਾਨਿ ਜੰਗ ਵਿਚ ਨਜਿੱਠਾਂਗੇ। ਮੈਂ ਇਹ ਕੁਕਰਮ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ ਅਤੇ ਇਹ ਕਿਹੜਾ ਧਰਮ ਹੈ ਅਤੇ ਕਿਹੜਾ ਕਨ ਹੈ ਜੋ ਆਖਦਾ ਹੈ ਕਿ ਬਾਪ ਦਾ ਬਦਲਾ ਮਸੂਮ ਬਚਿਆਂ ਤੋਂ ਲਿਆ ਜਾਵੇ?

ਅੀਰ ਕਟੜਪੰਥੀ ਮੌਲਾਣੇ ਅਤੇ ਚਾਪਲੂਸ, ਬੇਧਰਮੀ ਦਰਬਾਰੀਆਂ ਦੇ ਕਹਿਣ ਤੇ ਸਾਹਿਬਾਦਿਆਂ ਹੀਦ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ।

ਹੀਦੀਆਂ ਦਾ ਸਿੱਖ ਮਾਨਸਿਕਤਾ ਤੇ ਅਸਰ

ਮਸੂਮ ਨਿਰਦੋ ਬਚਿਆਂ ਦੀ ਹੀਦੀ ਨਾਲ ਕੁਲ ਅੰਬਰ ਹਿਲ ਗਿਆ ਅਤੇ ਸਾਰਾ ਾਲਸਾ ਪਖ ਧੁਰ ਅੰਦਰੋਂ ਝੰਝੋੜਿਆ ਗਿਆ ਅਤੇ ਇਕੋ ਇਕ ਟੀਚਾ ਰਹਿ ਗਿਆ ਲਮ ਅਤੇ ਾਲਮ ਦਾ ਨਾ ਕਰਨਾ।

ਜਿਥੇ ਪਹਿਲਾਂ ਇਹ ਬਾਣੀ ਪੰਥ ਵਿਚ ਪੜ੍ਹੀ ਜਾਂਦੀ ਸੀ।

ਫਰੀਦਾ ਬੁਰੇ ਦਾ ਭਲਾ ਕਰਿ ਗੁਸਾ ਮਨਿ ਨ ਹਢਾਇ।

(ਅੰਗ 1381-82)

ਉਥੇ ਹੁਣ ਬੋਲਾ ਬਣ ਗਿਆ ਜਬੈ ਬਾਣ ਲਾਗੈ ਤਬੈ ਰੋਸ ਜਾਗੈ” (ਬਚਿੱਤ੍ਰ ਨਾਟਕ) ਅਤੇ

ਦਾਦੂ ਦਾਅਵਾ ਬੰਨ੍ਹ ਕੇ ਦਿਨ ਦਾਹਵੇ ਦੇ ਕੱਟ ਜੇ ਕੋਈ ਇੱਟ ਹੈ ਚੁੱਕਦਾ ਉਸ ਪੱਥਰ ਚੱਕ।

ਦਸਮੇ ਪਿਤਾ ਨੇ ਭੀ ਬਾਦਾਹ ਬਹਾਦਰ 'ਹ ਨਾਲ ਜੋ ਰਤਾਂ ਸੁਲਾਹ ਦੀਆਂ ਰੱਖੀਆਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ 'ਲਮਾਂ ਹਵਾਲੇ ਕਰਨ ਦੀ ਇਕ ਰਤ ਸੀ। ਲਮ ਅਤੇ 'ਲਮ ਦਾ ਨਾ ਕਰਨ ਲਈ ਨੰਦੇੜ ਤੋਂ ਬੰਦੇ ਬਹਾਦਰ ਹਿਦਾਇਤ ਕਰ ਕੇ ਭੇਜਿਆ ਸੀ। ਜੋ ਬਾਬਾ ਜੀ ਨੇ ਗੁਰੂ ਹੁਕਮਾਂ ਤਨਦੇਹੀ ਨਾਲ ਨਿਭਾਇਆ। ਦਸਮੇ ਪਿਤਾ ਦੇ ਜੋਤੀ-ਜੋਤ ਸਮਾਉਣ ਤੋਂ ਕੇਵਲ ਦੋ ਸਾਲ ਪਿੱਛੋਂ, ਮਈ 1710 ਈ: ਗੁਰੂ ਮਾਰੀ ਸਰਹਿੰਦ 'ਤਿਹ ਕੀਤਾ। ਵੀਰ ਖਾਂ, ਸੁੱਚਾ ਨੰਦ ਅਤੇ ਹੋਰ 'ਲਮ ਦਰਬਾਰੀਆਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਕੀਤੀ ਦਾ ਲ ਮਿਲਿਆ।

ਬਾਬਾ ਜੀ ਦੇ ਹੀਦ ਹੋਣ ਪਿੱਛੋਂ ਮੁੜ ਸਰਹਿੰਦ ਮੁਲਾਂ ਕੋਲ ਆ ਗਿਆ। ਫਿਰ ਦਲ 'ਲਸੇ ਵੇਲੇ ਜਦ ਭੀ ਸਿੰਘ ਸਰਹਿੰਦ ਕੋਲੋਂ ਲੰਘਦੇ ਸਾਹਿਬਾਦਿਆਂ ਦੀ ਹੀਦੀ ਯਾਦ ਆ ਜਾਂਦੀ। ਸਿੰਘਾਂ ਦੇ ਜੋ ਨਾਲ ਰੋਗਟੇ ਖੜ੍ਹੇ ਹੋ ਜਾਂਦੇ, ਇਸ ਹਿਰ ਲੁੱਟਦੇ ਤੇ ਕੁੱਟਦੇ। ਅੰਤ ਮਈ 1775 ਵਿਚ ਮਿਸਲਾਂ ਵੇਲੇ 'ਲਸਾ ਦਲ ਨੇ ਸਰਹਿੰਦ ਪੂਰਨ ਤੌਰ ਤੋਂ ਤਿਹ ਕੀਤਾ। ਸਿੱਖ ਸਰਦਾਰਾਂ ਨੇ 'ਹੀ ਕਿਲ੍ਹਾ ਢਾਹ ਕੇ ਆਪਣੀ ਹੱਥੀਂ ਗਧਿਆਂ ਨਾਲ ਹਲ੍ਹ ਚਲਾਇਆ ਅਤੇ ਸਾਰੇ ਹਿਰ ਢਹਿ-ਢੇਰੀ ਕਰ ਕੇ ਲਮ ਅਤੇ 'ਲਮ ਦਾ ਨਾ ਕੀਤਾ ਪਰ ਦੀਵਾਨ ਟੋਡਰ ਮੱਲ, ਜਿਸ ਨੇ ਸਾਹਿਬਾਦਿਆਂ ਅਤੇ ਮਾਤਾ ਗੁਜਰੀ ਦਾ ਭਾਰੀ ਰਕਮ ਦੇ ਕੇ ਸਸਕਾਰ ਕੀਤਾ ਸੀ ਉਹ ਸਾਰਾ ਮਹੱਲਾ ਮਹਿਫੂ ਰਿਹਾ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹਕੀਮ ਅੱਲਾ ਯਾਰ ਖਾਂ ਜੋਗੀ ਜੀ ਦਾ ਬੋਲ ਪੂਰਾ ਕੀਤਾ।

ਜੋਗੀ ਜੀ ਇਸ ਕੇ ਬਾਅਦ ਹੋਈ ਥੋੜੀ ਦੇਰ ਥੀ।

ਬਸਤੀ ਸਰਹਿੰਦ ਹਿਰ ਕੀ ਈਟੋਂ ਦਾ ਢੇਰ ਥੀ।

ਇਥੇ ਹੀ ਬੱਸ ਨਹੀਂ ਜਿਥੇ ਭੀ ਲਮ ਹੁੰਦਾ, ਚਾਹੇ ਉਹ ਨਾਦਰ ਦੀ ਲੁੱਟ ਸੀ ਜਾਂ ਹਿੰਦੂ ਬੰਦੀ ਇਸਤਰੀਆਂ ਅਤੇ ਮਰਦਾਂ ਛੁਡਾਉਣਾ ਯਾ ਕੋਈ ਹੋਰ, 'ਲਸਾ ਜਾਨ ਹੂਲ ਕੇ ਅੱਗੇ ਡਟਦਾ ਅਤੇ ਦੁਨੀਆਂ ਦੇ ਮੂੰਹੋਂ ਕਹਾ ਦਿੱਤਾ:

ਕਣਕ ਦਾ ਵੈਰੀ ਇੱਖੁ ਲਮ ਦਾ ਵੈਰੀ ਸਿੱਖ।

ਅਤੇ ਲੋਕ ਅਖਾਣਾਂ ਬਣ ਗਈਆਂ: ਛਈ ਬਾਬਾ ਛਈ, ਰੰਨ ਬਸਰੇ ਗਈ,
ਮੋੜੀਂ ਬਾਬਾ ਕੱਛ ਵਾਲਿਆ।

ਅਜ ਦਾ ਦੁਖਾਂਤ

ਦੇਸ ਦੀ ਆਦੀ ਤੋਂ ਪਜਾਹ ਵਰ੍ਹੇ ਪਿੱਛੋਂ ਹੁਣ ਸਿਖ ਮਾਨਸਿਕਤਾ ਹੈ ਕਿ 1978 ਤੋਂ 1992 ਤਕ ਜੋ ਲਮ ਪਜਾਬ ਅਤੇ ਸਿਖਾਂ ਨੇ ਪਿੰਡੇ ਤੇ ਹੰਢਾਇਆ, ਦਾੜੀ ਕੇਸਾਂ

ਵਾਲੇ ਇਕ ਅਖੌਤੀ ਸਿੱਖ ਧੜੇ ਨੇ ਧਰਮ ਨਾਲੋਂ ਧੜਾ ਪਿਆਰਾ ਕਹਿ ਕੇ ਲਮ ਅਤੇ 'ਲਮ ਦਾ ਸਾਥ ਦਿਤਾ। ਪਿਛਲੇ ਸਾਲਾਂ ਵਿਚ ਦੇਸ ਦੇ ਦੂਸਰੇ ਪ੍ਰਾਂਤਾਂ ਵਿਚ ਇਕ ਫਿਰਕੇ ਤੇ ਦਿਨ ਦਿਹਾੜੇ ਹੋਏ ਲਮਾਂ, ਜਿਸ ਸਾਰੇ ਸੰਸਾਰ ਨੇ ਦੂਰਦਰਨ ਰਾਹੀਂ ਤਕਿਆ, ਸਾਡੇ ਅਖੌਤੀ ਸਿਖ ਲੀਡਰਾਂ ਨੇ ਹਾਅ ਤਕ ਭੀ ਨਹੀਂ ਮਾਰੀ ਤਾਂ ਜੋ ਮਲੇਰਕੋਟਲੇ ਨਵਾਬ ਦੇ ਹਾਅ ਦੇ ਨਾਅਰੇ ਦਾ ਕਰਾ ਹੀ ਚੁਕਾਇਆ ਜਾ ਸੱਕੇ।

ਦੂਸਰੇ ਪਾਸੇ ਦੇਸ ਦੀ ਸਿਖਿਆ ਨੀਤੀ ਦੇ ਘਾੜਿਆਂ ਨੇ ਧਰਮ ਨਿਰਪੇਖਤਾ ਦੇ ਨਾਅਰੇ ਹੇਠ 'ਲਸੇ ਦੀਆਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਕੁਰਬਾਨੀਆਂ ਕੱਟੜਵਾਦੀ ਨਾਉਂ ਦੇ ਕੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਦੇ ਮਨਾਂ ਤੋਂ ਦੂਰ ਰੱਖਣ ਵਿਚ ਹੀ ਭਲਾ ਸਮਝਿਆ।

ਦੋ ਕੁ ਸਾਲ ਹੋਏ ਪੰਜਾਬੀ ਟ੍ਰਿਬਿਊਨ ਦੇ ਪੱਤਰਕਾਰ ਨੇ ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ 17 ਸੈਕਟਰ ਦੀ ਮਾਰਕੀਟ ਵਿਚ, 25 ਦਸੰਬਰ ਘੁੰਮ ਰਹੇ ਮੁੰਡੇ ਕੁੜੀਆਂ ਪ੍ਰਨ ਕੀਤਾ ਕਿ ਅੱਜ ਬਾਰ ਵਿਚ ਇੰਨੀ ਰੌਣਕ ਕਿਉਂ ਹੈ ਉੱਤਰ ਮਿਲਿਆ “Today is Christmas” ਜਦ ਇਹ ਪੁੱਛਿਆ ਗਿਆ ਕਿ ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਿਨਾਂ ਵਿਚ ਕੋਈ ਹੋਰ ਵੀ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਘਟਨਾ ਵਾਪਰੀ ਹੈ? ਜਵਾਬ ਸੀ “Sorry do'nt know” ਫਿਰ ਉਸ ਪੱਤਰਕਾਰ ਨੇ ਪਜਾਬ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਜਾ ਕੇ ਜਵਾਨ ਲੜਕੇ ਲੜਕੀਆਂ ਤੋਂ ਇਹੀ ਸਵਾਲ ਕੀਤਾ ਉੱਥੇ ਭੀ ਇਹੀ ਉੱਤਰ ਮਿਲਿਆ।

'ਲਸਾ ਸਕੂਲ ਕਾਲਜਾਂ ਦਾ ਹਾਲ ਭੀ ਮਾਯੂਸੀ ਭਰਿਆ ਹੈ। ਨਾਉਂ 'ਲਸਾ ਕਾਲਜ ਹੈ, ਬਿਲਡਿੰਗ ਤੇ ਨਿਾਨ ਸਾਹਿਬ ਝੂਲ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਉੱਪਰ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਪ੍ਰਕਾ ਹੈ ਪਰ ਜਦ ਅੰਦਰ ਵੜੀਏ ਤਾਂ ਮਹਿਸੂਸ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਅਸੀਂ ਯੂ. ਪੀ. ਜਾਂ ਬਿਹਾਰ ਦੇ ਕਿਸੇ ਕਾਲਜ ਵਿਚ ਹਾਂ। ਪੜ੍ਹਾਉਣ ਵਾਲਿਆਂ ਦੀਆਂ ਦਾੜੀਆਂ ਕੁਤਰੀਆਂ ਹੋਈਆਂ, ਇਸਤਰੀ ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਦੇ ਭਰਵਟੇ ਅਤੇ ਸੇਹਲੀਆਂ ਕੱਟੀਆਂ ਹੋਈਆਂ, ਅੱਧੇ ਅਧਿਆਪਕ ਨਾਸਤਕ ਵੀਚਾਰਧਾਰਾ ਦੇ ਬਾਕੀਆਂ ਵਿਚੋਂ ਆਟੇ ਚ ਲੂਣ ਵਾਂਗ ਸਿੱਖੀ ਸੋਚ ਵਾਲੇ, ਬਾਕੀ ਸਭ ਕੋਰੇ।

ਨਾ ਘਰੇ ਮਾਪਿਆਂ ਆਪਣੇ ਬੱਚਿਆਂ ਕੋਈ ਸਿੱਖੀ ਸਿੱਖਿਆ ਦੇਣ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ ਨਾ ਸਕੂਲ ਵਿਚੋਂ। ਫਿਰ ਬੱਚਿਆਂ ਦਾ ਕੀ ਕਸੂਰ?

ਅਕਬਰ ਇਲਾਹਾਬਾਦੀ ਇਸ ਵਰਤਾਰ ਵਾਰੇ ਇੰਜ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ:

ਤਿਫਲ (ਬੱਚਾ) ਮੇ ਬੂ ਆਏ ਕਹਾਂ ਸੇ

ਮਾਂ ਬਾਪ ਕੇ ਕਿਰਦਾਰ ਕੀ।

ਦੂਧ ਡੱਬੇ ਕਾ ਪੀਆ ਤਾਲੀਮ ਹੈ ਸਰਕਾਰ ਕੀ।

'ਲਸਾ ਪਥ ਦੀ ਸਤਿਕਾਰਯੋਗ ਹਸਤੀ ਭਾਈ ਔਕ ਸਿੰਘ ਜੀ ਬਾਗੜੀਆਂ ਸੰਗਤ ਸਾਹਮਣੇ ਕਹਿਣਾ ਪਿਆ ਕਿ ਮੈ ਆਪਣੇ ਬੱਚੇ ਡੀ.ਏ.ਵੀ. ਸਕੂਲ ਵਿਚ ਪਾਉਣੇ ਪਏ। ਕਿਉਂਕਿ ਸਿੱਖੀ ਅਦਾਰਿਆਂ ਦੇ ਸਕੂਲਾਂ ਵਿਚ ਨਾ ਪੜ੍ਹਾਈ ਹੈ ਨਾ ਅਨੁਾਸਨ।

ਕੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਦਿਅਕ ਅਦਾਰਿਆਂ ਦੀਆਂ ਸੰਚਾਲਕ ਕਮੇਟੀਆਂ ਇਸ ਵਰਤਾਰੇ

ਦਾ ਪਤਾ ਨਹੀਂ? ਸਭ ਕੁਛ ਜਾਣਦੇ ਹੋਏ ਇਸ ਪਾਸਿਓਂ ਕੋਈ ਉਪਰਾਲਾ ਨਾ ਕਰਨਾ, ਕੇਵਲ ਅਬਾਰਾਂ ਅਤੇ ਟੀ.ਵੀ. ਤੇ ਬਿਆਨ ਦੇ ਦੇਣੇ ਕਿ ਸਿੱਖ ਬੱਚੇ ਪਤਿਤ ਹੋ ਰਹੇ ਹਨ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਿੱਖ ਆਦਰ ਵੱਲ ਪ੍ਰੇਰਿਤ ਕਰਨ ਦਾ ਉਪਰਾਲਾ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, ਅਤਿ ਦਰਜੇ ਦੀ ਮੱਕਾਰੀ ਹੈ।

ਜਦ ਸੰਗਤ ਦੇ ਇਕੱਠ ਵਿਚ, ਜਨ ਸਾਧਾਰਨ ਨਾਲ ਇਹ ਦੁਖਾਂਤ ਛੇੜਿਆ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਉੱਤਰ ਮਿਲੇਗਾ ਕਿਉਂਕਿ ਕਲਪਦੇ ਹੋ ਸਭ ਕੁਛ ਹੁਕਮ ਅੰਦਰ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਦਸਮੇ ਜੀ ਨੇ ਾਲਸੇ ਦੀਆਂ ਜੜ੍ਹਾਂ ਬਹੁਤ ਡੂੰਘੀਆਂ ਲਾਈਆਂ ਹਨ। ਪੰਥ ਕੋਈ ਤਰਾ ਨਹੀਂ।

ਦੂਸਰਾ ਤਬਕਾ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਸਾਡੇ ਲੀਡਰ ਕੀ ਕਰਦੇ ਹਨ? ਮਣੀ ਕਮੇਟੀ ਕੀ ਕਰਦੀ ਹੈ? ਇਹ ਇਸ ਦੀ ਮੇਵਾਰੀ ਹੈ। ਸਾਡਾ ਸਵਾਲ ਹੈ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਸਾਹਿਬ ਕੜਾਹ-ਪ੍ਰਾਦ ਬਰਾਬਰ ਦਾ ਮੰਗਦਾ ਹੈ ਲੰਗਰ ਭੀ ਬਰਾਬਰ ਮਿਲਦਾ ਹੈ ਕੀ ਮੇਵਾਰੀ ਬਰਾਬਰ ਦੀ ਨਹੀਂ? ਾਲਸਾ ਪੰਥ ਦਾ ਮੈਂਬਰ ਹੋਣ ਦੇ ਨਾਤੇ ਤੇਰੀ ਕੋਈ ਮੇਵਾਰੀ ਨਹੀਂ? ਪਹਿਲਾਂ ਆਪਣਾ ਆਪ ਸੁਆਰ, ਆਪਣਾ ਪਰਵਾਰ ਸੰਭਾਲ ਫਿਰ ਆਲੇ ਦੁਆਲਾ ਸੰਭਾਲਣ ਦੀ ਕੋ ਕਰ। ਬੁੰਦ-ਬੁੰਦ ਨਾਲ ਸਾਗਰ ਬਣਦਾ ਹੈ। ਜੇ ਹਰ ਇਕ ਗੁਰ ਸਿੱਖ ਆਪਣਾ ਰ ਪਹਿਚਾਣੇ ਤਾਂ ਮੁੜ ਪਹਿਲਾਂ ਵਾਲਾ ਇਤਿਹਾਸ, ਜਿਸ ਤੇ ਸਾ ਮਾਣ ਹੈ ਦੁਹਰਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਬਾਬਾ ਭੁੱਖਾ ਪਿਆਰ ਦਾ

ਗੁਰਬਾਣੀ ਦਾ ਰਮਾਨ ਹੈ;

ਜੇਹਾ ਸਤਗੁਰੁ ਕਰਿ ਜਾਣਿਆ ਤੇਹੇ ਜੇਹਾ ਸੁਖੁ ਹੋਇ॥

ਏਹੁ ਸਹਸਾ ਮੂਲੇ ਨਾਹੀ ਭਾਉ ਲਾਇ ਜਨੁ ਕੋਇ॥ (ਅਗ 30)

ਅਰਥ :- ਜੈਸੀ ਭਾਵਨਾ ਨਾਲ ਕੋਈ ਗੁਰੂ ਯਾਦ ਕਰੇਗਾ ਵੈਸਾ ਲ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਲਵੇਗਾ। ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਇਸ ਵਿਚ ਕੋਈ ਕ ਵਾਲੀ ਗਲ ਨਹੀਂ, ਕੋਈ ਭੀ ਗੁਰੂ ਨਾਲ ਪਿਆਰ ਕਰ ਕੇ ਦੇਖ ਲਵੇ।

ਬੇਬੇ ਨਾਨਕੀ, ਰਾਇ ਬੁਲਾਰ ਅਤੇ ਨਵਾਬ ਦੌਲਤ ਾਨ ਨੇ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪਿਆਰ ਨਾਲ ਬਾਬੇ ਦਾ ਦਿਲ ਜਿੱਤਿਆ, ਜਨਮ ਸਾਖੀ ਅਨੁਸਾਰ ਅਤੇ ਡਾ. ਹਰਪਾਲ ਸਿੰਘ ਪੰ ਦੇ ਲੇਖ ਤੇ ਆਧਾਰਿਤ ਅਸੀਂ ਦਰਸਾਉਣ ਦਾ ਯਤਨ ਕਰਾਂਗੇ। ਆਸ ਹੈ ਪਾਠਕ ਲਾਭ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨਗੇ।

ਬਾਕੀ ਸੰਸਾਰ ਜਿਸ ਤੋਂ ਵੰਚਿਤ ਸੀ, ਬੇਬੇ ਨਾਨਕੀ ਜੀ, ਭਾਈ ਮਰਦਾਨਾ ਜੀ ਅਤੇ ਰਾਇ ਬੁਲਾਰ ਾਨ ਸਾਹਿਬ ਰਬ ਨੇ ਉਹ ਨਰ ਦਿਤੀ। ਅਸੀਂ ਭਾਈ ਲਹਿਣਾ ਜੀ ਦਾ ਨਾਮ ਜਾਣ ਕੇ ਨਹੀਂ ਲਿਆ ਕਿਉਂਕਿ ਇਸ ਸੰਖੇਪ ਨਿਬੰਧ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਨਹੀਂ, ਸਿਖ ਦੀ ਤਸਵੀਰ ਦੇਖਣ ਦਾ ਯਤਨ ਕਰਾਂਗੇ। ਗੁਰੂ ਬਾਬਾ ਜੀ ਦੇ ਬਚਪਨ ਦੀ ਸਾਦਗੀ ਅਤੇ ਮਸੂਮੀਅਤ ਵਿਚੋਂ ਅਨੰਤ ਰੂਹਾਨੀਅਤ ਦਾ ਸੂਰਜ ਉਦੈ ਹੁੰਦਿਆਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਤਿੰਨ ਸਿਖਾਂ ਨੇ ਪ੍ਰਤਖ ਦੇਖਿਆ। ਬੇਬੇ ਨਾਨਕੀ ਬਾਬਾ ਜੀ ਤੋਂ ਚਾਰ ਸਾਲ ਵਡੇ ਸਨ, ਭਾਈ ਮਰਦਾਨਾ ਜੀ ਦਸ ਸਾਲ ਅਤੇ ਰਾਇ ਬੁਲਾਰ ਸਾਹਿਬ ਪਚੀ ਸਾਲ ਦੇ ਕਰੀਬ ਵਡੇ ਸਨ। ਤਿੰਨੇ ਗੁਰੂ ਬਾਬੇ ਦੀ ਸੀਅਤ ਉਪਰ ਦਿੰਦਾ ਸਨ। ਸਾਖੀ ਦਸਦੀ ਹੈ ਕਿ ਬਾਬਾ ਜੀ ਪੂਰ ਦਿਲ ਦੀਆਂ ਡੂੰਘਾਣਾਂ ਵਿਚੋਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਪਿਆਰ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਬਿਖੜੇ ਪਧ ਵਿਚ ਭਾਈ ਮਰਦਾਨਾ ਜਦੋਂ ਕਿਸੇ ਲੋੜੀਂਦੀ ਵਸਤੂ ਦੀ ਮੰਗ ਕਰਦੇ ਤਾਂ ਮਹਾਰਾਜ ਨਰਾ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੇ ਸਨ। ਇਛਾ ਪੂਰੀ ਕਰਨ ਵੇਲੇ ਆਖਦੇ, ਭਾਈ ਤੇਰਾ ਆਖਾ ਅਸਾਥੋਂ ਫੇਰਿਆ (ਮੋੜਿਆ) ਨਹੀਂ ਜਾਂਦਾ। ਤੇ ਰੇ ਤਾਈਂ ਅਸਾਂ ਬੜਾ ਕੰਮ ਹੈ।”

ਸੰਰ ਦੌਰਾਨ ਤੀ ਨਾਲ ਅਗੇ ਵਧਦੇ ਜਾਂਦੇ ਅਚਾਨਕ ਆਖ ਦਿੰਦੇ, ਚੱਲੋਂ ਭਾਈ ਸੁਲਤਾਨਪੁਰ ਚਲੀਏ।” ਭਾਈ ਮਰਦਾਨਾ ਪੁਛਦੇ, ਬਾਬਾ ਜੀ ਕਲ੍ਹ ਤਾਂ ਆਖਦੇ ਸੀ ਹੋਰ ਅਗੇ ਜਾਣਾ ਹੈ।” ਬਾਬਾ ਜੀ ਆਖਦੇ, ਨਾਂਹ ਭਾਈ। ਸੁਲਤਾਨਪੁਰ ਚਲੀਏ। ਬੇ ਬੇ ਨਾਨਕੀ ਹੁਣ ਧੀਰ ਨਹੀਂ ਧਰਦੀ। ਉਹ ਤਾਂ ਬੈਰਾਗਣਿ ਹੋਇ ਗਈ ਹੈ। ਉਹ ਅਸਾਂਦੀ ਭੈਣ ਆਹੀ। ਜੁਗਾਂ ਦੀ ਭੈਣ ਆਹੀ। ਅਸਾਡਾ ਮੇਲ ਹੁੰਦਾ ਆਇਆ ਹੈ। ਜੁਗਾਂ ਤੋਂ ਹੁੰਦਾ ਆਇਆ ਹੈ। ਸੁਲਤਾਨਪੁਰ ਚਲੀਏ।”

ਇਨ੍ਹਾਂ ਸੁਰਾਂ ਵਿਚ ਰਾਇ ਬੁਲਾਰ ਸਾਹਿਬ ਯਾਤਰਾ ਦੌਰਾਨ ਯਾਦ ਕਰਦਿਆਂ ਆਖਦੇ, ਭਾਈ ਜੀ ਤਲਵੰਡੀ ਚਲੀਏ। ਰਾਇ ਜੀ ਦੀ ਮੁਹਬਤ ਦਾ ਭਾਰ ਅਸਾਂ ਦੇ ਮੋਢਿਆਂ ਉੱਪਰ ਅਧਿਕ ਵਧ ਗਿਆ ਹੈ। ਅੱਗੇ ਤੁਰਿਆ ਨਹੀਂ ਜਾਂਵਦਾ ਹੋਰ। ਤਲਵੰਡੀ ਚਲੋ।”

ਵੇਈਂ ਨਦੀ ਵਿਚ ਪ੍ਰਵੇ ਦੀ ਸਾਖੀ ਸਭ ਨੇ ਸੁਣੀ ਹੈ। ਸੁਲਤਾਨਪੁਰ ਦਾ ਨਵਾਬ ਦੌਲਤ ਆਨ ਉਦਾਸ ਹੋਇਆ। ਤਾਖੋਰ ਮੰਗਵਾਏ, ਜਾਲ ਸੁੱਟੇ। ਦਰਿਆ ਹੁੰਝ ਦਿੱਤਾ, ਬਾਬਾ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦਾ, ਕਿਤੋਂ ਕਲਬੂਤ ਤਾਂ ਮਿਲੇ?” ਮਗੀਨ ਭਾਈ ਜੈਰਾਮ ਦੀ ਬਾਂਹ ਫੜ ਕੇ ਨਵਾਬ ਨੇ ਕਿਹਾ, ਨਾਨਕ ਭਲਾ ਵੀਰ ਥਾ। ਪਰੁ ਦਾ ਅਗੈ ਕਿਸ ਦਾ ਜੋਰ।” ਔਰਤ ਮਰਦ ਧਰਵਾਸ ਦੇਣ ਬੇਬੇ ਨਾਨਕੀ ਜੀ ਪਾਸ ਗਏ ਤਾਂ ਬੇਬੇ ਨੇ ਕਿਹਾ, ਹੌਸਲਾ ਰਖੋ। ਉਹ ਡੁਬ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ। ਜਿਸ ਦੀ ਬਦੌਲਤ ਸੰਸਾਰ ਤੇ ਤਰਨਾ ਹੈ, ਉਹ ਹਰਗਿ ਨਹੀਂ ਡੁਬਿਆ। ਧੀਰਜ ਤੋਂ ਕੰਮ ਲਵੋ।”

ਵਸਤਰਾਂ ਨਦੀਕ ਨੀਵੀਂ ਪਾਈ ਬੈਠੇ ਭਾਈ ਮਰਦਾਨਾ ਜੀ ਨਗਰ ਵਾਸੀਆਂ ਨੇ ਕਿਹਾ, ਸਬਰ ਕਰੋ ਭਾਈ। ਘਰ ਚਲੋ।” ਭਾਈ ਜੀ ਬੋਲੇ, ਬਾਬੇ ਕਹਿਆ ਇਥੇ ਬੈਠ, ਮੈਂ ਆਇਆ। ਕਿਉਂ ਜਾਵਾਂ ਮੈਂ ਇਥੋਂ? ਵਸਤਰਾਂ ਪਾਸ ਬਿਠਾ ਕੇ ਗਏ ਹਨ, ਦ ਆਉਣਗੇ। ਤੁਸੀਂ ਚਲੋ।” ਤਿੰਨ ਦਿਨ, ਬਾਬਾ ਜੀ ਦੇ ਵਾਪਸ ਆਉਣ ਤਕ ਉਹ ਵੇਈਂ ਨਦੀ ਦੇ ਕਿਨਾਰੇ ਭਰੋਸੇ ਨਾਲ ਬੈਠੇ ਰਹੇ।

ਰਾਇ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਬਾਬਾ ਜੀ ਦਾ ਬਚਪਨ ਦੇਖਿਆ। ਭਲੀ ਸੂਰਤ ਅਤੇ ਮਿਠੇ ਸੁਭਾਅ ਦੀ ਮਹਿਕ ਚੁਪਾਸੇ ਵਿਚ ਘੁਲ-ਮਿਲ ਰਹੀ ਨਿਹਾਰਦੇ ਰਹੇ, ਪਰ ਇਸ ਬਚੇ ਵਿਚ ਕੋਈ ਬੀ ਗੁਣ ਹਨ, ਇਸ ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਝਲਕ ਉਦੋਂ ਦਿਸੀ ਜਦੋਂ ਮਾਪਿਆਂ ਨੇ ਇਹ ਦੇ ਖ ਕੇ ਕਿ ਪੜ੍ਹਨ ਵਿਚ ਤਾ ਰੁਚੀ ਨਹੀਂ, ਪੂ ਚਾਰਨ ਭੇਜ ਦਿਤੇ। ਬਾਬਾ ਜੀ ਸੌ ਗਏ ਤੇ ਮਝਾਂ ਨੇ ਖੇਤ ਉਜਾੜ ਦਿਤਾ। ਕਿਸਾਨ ਨੇ ਪਿਤਾ ਨੂੰ ਉਲਾਂਭਾ ਦਿਤਾ ਅਤੇ ਰਾਇ ਸਾਹਿਬ ਕੋਲ ਹਰਜਾਨੇ ਦੀ ਮੰਗ ਕੀਤੀ। ਬਾਬਾ ਜੀ ਬੁਲਾ ਕੇ ਪੁਛਿਆ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਿਹਾ-ਕੋਈ ਖੇਤ ਨਹੀਂ ਉਜਾੜਿਆ। ਕਿਸਾਨ ਐਵੇਂ ਰੌਲਾ ਪਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਹਰਜਾਨਾ ਨਿਚਤ ਕਰਨ ਲਈ ਰਾਇ ਜੀ ਨੇ ਕਿਸਾਨ ਨਾਲ ਬੰਦੇ ਭੇਜੇ। ਜਾ ਕੇ ਦੇਖਿਆ, ਖੇਤ ਹਰਾ-ਭਰਾ ਸੀ। ਰਾਇ ਨੇ ਕਿਸਾਨ ਝੜਕਿਆ। ਉਹ ਆਖੇ-ਜੀ ਉਜਾੜਿਆ ਸੀ। ਮੈਂ ਝੂਠ ਨਹੀਂ ਮਾਰਿਆ। ਰਾਇ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਬਾਲਕ ਪਿਆਰ ਦਿਤਾ ਤੇ ਕਿਸਾਨ ਚਲੇ ਜਾਣ ਲਈ ਕਿਹਾ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਅਚੰਭਾ ਉਦੋਂ ਹੋਇਆ ਜਦੋਂ ਇਕ ਦਿਨ ਕਿਾਰ ਤੋਂ ਵਾਪਸੀ ਵੇਲੇ ਦੇਖਿਆ ਕਿ ਬਾਕੀ ਰੁਖਾਂ ਦੀਆਂ ਛਾਵਾਂ ਪਰੇ ਸਰਕ ਗਈਆਂ ਹਨ ਪਰ ਇਸ ਸੁਤੇ ਬਾਲਕ ਉੱਪਰ ਜਿਉਂ ਦੀ ਤਿਉਂ ਛਾਂ ਖਲੋਤੀ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਦਿਮਾ ਵਿਚ ਖੇਤ ਉਜਾੜਨ ਦੀ ਘਟਨਾ ਭੀ ਘੁੰਮ ਗਈ....ਕਿਸਾਨ ਨੇ ਝੂਠ ਨਹੀਂ ਮਾਰਿਆ ਸੀ...ਉਜਾੜਿਆ ਖੇਤ ਦੁਬਾਰਾ ਹਰਾ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਸਾਥੀਆਂ ਕਿਹਾ-ਯਾਰੋ ਖੇਤ ਉਜਾੜਨ ਵਾਲੀ ਗਲ ਭੀ ਡਿਠੀ ਹੈ ਅਰ ਏਹੁ ਭੀ ਦੇਖਹੁ। ਏ ਾਲੀ ਨਹੀਂ। ਵਾਪਸ ਹਵੇਲੀ ਵਿਚ ਆ ਕੇ। ਪਿਤਾ ਬੁਲਾ ਕੇ

ਕਿਹਾ, ਮਤ ਇਸ ਪੁੱਤਰ ਨੇ ਫਿਟਕਾਰ ਦੋਂਦਾ ਹੋਵੇਂ। ਏਹ ਮਹਾਂਪੁਰਖ ਹੈ। ਇਸ ਦਾ ਸਦਕਾ ਮੇਰਾ ਹਿਰ ਵਸਦਾ ਹੈ। ਤੂੰ ਨਿਹਾਲ ਹੋਆ। ਮੈਂ ਭੀ ਨਿਹਾਲ ਹਾਂ ਜਿਸ ਦੇ ਹਿਰ ਵਿਚ ਇਹ ਪੈਦਾ ਹੋਆ।” ਪਿਤਾ ਨੇ ਕਿਹਾ ਖੁਦਾਇ ਦੀਆਂ ਖੁਦਾਇ ਜਾਣੈ।”

ਮੁਰਬਿਆਂ ਦਾ ਦੌਰਾ ਕਰਨ ਲਈ ਇਕ ਦਿਨ ਰਾਇ ਬੁਲਾਰ ਸਾਹਿਬ ਹਵੇਲੀਓਂ ਨਿਕਲੇ। ਬਾਬਾ ਮਝਾਂ ਚਾਰ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਰਾਇ ਬੁਲਾਰ ਨੇ ਘੋੜਾ ਨੌਕਰ ਫੜਾਇਆ, ਜੋੜੇ ਉਤਾਰੇ ਅਤੇ ਨਦੀਕ ਜਾ ਕੇ ਬਾਬਾ ਜੀ ਸਲਾਮ ਅਰ ਕੀਤੀ। ਹਥ ਜੋੜ ਕੇ ਬੋਲੇ, ਬਾਬਾ ਮੇਰੀ ਮੁਰਾਦ ਪੂਰੀ ਕਰ। ਮੈਂ ਜਾਣਦਾ ਹਾਂ ਵਡਿਆਈ ਖੁਦਾਇ ਨੇ ਤੁਧਨੋਂ ਦਿਤੀ ਆਹਾ।” ਬਾਬੇ ਨੇ ਕਿਹਾ, ਰਾਇ ਜੀ, ਕੀ ਘਾਟ ਹੈ। ਤੇਰੀ ਜੋ ਮਨਸਾ ਹੈ ਸੋ ਤੂੰ ਮੰਗ।” ਰਾਇ ਸਾਹਿਬ ਬੋਲੇ, ਤੂੰ ਜਾਣੀ ਜਾਣ ਹੈਂ ਬਾਬਾ। ਦੀਨ ਅਰ ਦੁਨੀਆਂ ਦਾ ਮਾਲਕ। ਮੁਰਾਦ ਪੂਰੀ ਕਰ।” ਇਹ ਆਖ ਰਾਇ ਨੇ ਬਾਬਾ ਜੀ ਦੇ ਚਰਨ ਛੁਹੇ। ਬਾਬਾ ਜੀ ਨੇ ਅਸੀਸ ਦੋਂਦਿਆਂ ਕਿਹਾ, ਮੁਰਾਦ ਪੂਰੀ ਹੋਈ। ਖੁਦਾਇ ਤੇਰੀ ਸਰਮ ਦੀਨ ਮਹਿ ਭੀ ਰਖੈਗਾ ਅਰ ਦੁਨੀਆਂ ਮਹਿ ਭੀ। ਗੁਣ ਜਾਹ। ਤੇਰਾ ਮਕਸਦ ਪੂਰਾ ਹੋਆ। ਰਾਇ ਭੋਇ ਕੁਰਨਸ (ਸਲਾਮ, ਨਮਸਕਾਰ) ਕਰਿ ਵਿਦਾ ਹੋਆ। ਅਗੈ ਦੂਰ ਜਾਇ ਕਰਿ ਕੁਨਸਿ ਲਗਾ ਕਰਣੇ। ਚਲੈ, ਚਲਿ-ਚਲਿ ਕਰ ਕੁਨਸਿ ਕਰੈ। ਪੈਦਲ ਘਰ ਆਇਆ।” ਇਹ ਬੋਲ ਮਿਹਰਬਾਨ ਵਾਲੀ ਸਾਖੀ ਦੇ ਹਨ। ਰਾਇ ਨੇ ਕੀ ਮੰਗਿਆ ਸੀ, ਸਾਖੀ ਵਿਚੋਂ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਲਗਦਾ। ਇਸਦਾ ਪਤਾ ਮੈ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਜਾ ਕੇ ਨਨਕਾਣਾ ਸਾਹਿਬ ਲਗਾ ਜੋ ਪਿਛੋਂ ਦਰਜ ਕਰਾਂਗਾ। ਮੰਗਿਆ ਸੀ ਪੁਤਰ, ਬਾਬੇ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਸਦਕਾ ਆਸ ਪੂਰੀ ਹੋਈ।

ਪਿਤਾ ਉਦਾਸੀ ਹੋਈ ਕਿ ਪੜ੍ਹਨਾ-ਲਿਖਣਾ ਤਾਂ ਦਰਕਿਨਾਰ, ਪੂ ਚਾਰਨ ਵਲ ਵੀ ਕੋਈ ਧਿਆਨ ਨਹੀਂ। ਸਲਾ ਕੀਤਾ ਕਿ ਹਟੀ ਖੁਲਵਾ ਦਿੰਦੇ ਹਾਂ। ਸੌਦਾ ਖਰੀਦਣ ਲਈ ਦਿਤੇ ਵੀਹ ਰੁਪਿਆਂ ਦਾ ਬਾਬੇ ਨੇ ਕੀ ਕੀਤਾ ਇਸ ਦਾ ਪਾਠਕਾਂ ਪਤਾ ਹੈ। ਪਿਤਾ ਨੇ ਕ੍ਰੋਧਵਾਨ ਹੋ ਕੇ ਪੁਛਿਆ-ਨਾਨਕ ਹੈ ਕਿਥੇ? ਘਰੋਂ ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ ਕਿ ਛਪੜ ਕਿਨਾਰੇ ਬੈਠਾ ਰਬ ਦਾ ਨਾਮ ਲੈ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਤੇ ਕਦਮੀ ਪਿਤਾ ਬਾਹਰ ਨਿਕਲਿਆ। ਬੇਬੇ ਨਾਨਕੀ, ਗੁਸੈਲੇ ਪਿਤਾ ਦੇ ਪਿਛੇ-ਪਿਛੇ ਤੇ ਕਦਮੀ ਤੁਰੀ। ਪਿਤਾ ਆਉਂਦਿਆਂ ਦੇਖ ਬਾਬਾ ਖੜ੍ਹਾ ਹੋ ਗਿਆ ਸਜੇ ਗਲ੍ਹ ਉਪਰ ਪਿਤਾ ਵਲੋਂ ਥਪੜ ਰਸੀਦ ਕੀਤੇ ਗਏ। ਹੰਝੂਆਂ ਦੀਆਂ ਕੁਝ ਬੂੰਦਾਂ ਛਪੜ ਕਿਨਾਰੇ ਡਿਗੀਆਂ। ਬੇਬੇ ਨਾਨਕੀ ਨੇ ਪਿਤਾ ਦਾ ਹਥ ਫੜ ਕੇ ਕਿਹਾ - ਪਿਤਾ ਜੀ ਘਰ ਚਲੋ। ਸਹਿਜੇ-ਸਹਿਜੇ ਕਦਮ ਪੁਟਦੇ ਤਿੰਨ ਜਣੇ ਘਰ ਆ ਗਏ।

ਰਾਇ ਬੁਲਾਰ ਸਾਹਿਬ ਤਕ ਇਹ ਬਰ ਪੁਜੀ ਤਾਂ ਉਹ ਵਿਆਕੁਲ ਹੋਏ। ਅਗੇ ਕਦੇ ਏਨੇ ਬੇਚੈਨ ਨਹੀਂ ਹੋਏ ਸਨ। ਨੰਰ ਬੁਲਾਇਆ ਤੇ ਕਿਹਾ ਮਹਿਤਾ ਬੁਲਾ ਲਿਆਓ। ਪਿਤਾ ਜੀ ਟਲ ਕੇ ਕਿਸੇ ਗਵਾਂਢੀ ਦੇ ਘਰ ਚਲੇ ਗਏ-ਜਾਣਦੇ ਸਨ ਕਿ ਰਾਇ ਜੀ ਖੰ ਹੋਣਗੇ। ਹੋਰ ਆਦਮੀ ਭੇਜੇ, ਕਿਹਾ-ਜਿਥੇ ਵੀ ਹੋਣ ਢੂੰਡ ਲਿਆਓ। ਨਾਨਕ ਜੀ ਵੀ ਲਿਆਵਣਾ। ਪਿਤਾ ਪੁਤਰ ਹਵੇਲੀ ਪੁਜੇ ਤਾਂ ਰਾਇ ਬੁਲਾਰ ਉਠੇ ਅਤੇ ਬਾਬੇ ਜਠੀ

ਵਿਚ ਲੈ ਲਿਆ। ਕਿਹਾ-ਮਹਿਤਾ ਜੀ ਤੁਸਾਂ ਤਾਕੀਦ ਸਤ ਕੀਤੀ ਸੀ ਕਿ ਇਸ ਬਚੇ ਉਚਾ ਨਹੀਂ ਬੋਲਣਾ-ਅਜ ਤਾਂ ਤੁਸੀਂ ਭਾਰੀ ਸਤਾ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਸਾ ਵਡਾ ਦੁੱਖ ਪੁਜਾ ਹੈ। ਰਾਇ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਨੌਕਰ ਨੂੰ ਕਿਹਾ, ਅਦਰ ਹਵੇਲੀ ਵਿੱਚੋਂ ਬੇਮ ਸਾਹਿਬਾ ਪਾਸੋਂ ਵੀਹ ਰੁਪਏ ਲੈ ਕੇ ਆ। ਨੌਕਰ ਪੈਸੇ ਲੈ ਆਇਆ। ਰਾਇ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ, ਮਹਿਤਾ ਜੀ ਦੇ ਦਿਓ। ਪਿਤਾ ਨੇ ਰੁਪਏ ਲੈਣ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਕਰਦਿਆਂ ਕਿਹਾ, ਰਾਇ ਜੀ ਰੁਪਈਏ ਅਸਾਂ ਦੇ ਹੀ ਹਨ ਕਿਉਂ ਜੁ ਤੁਸੀਂ ਅਸਾਂ ਦੇ ਹੋ ਅਰ ਅਸੀਂ ਤੁਸਾਂ ਦੇ। ਗਲ ਵੀਹ ਰੁਪਈਆਂ ਦੀ ਨਾਹੀਂ।”

ਰਾਇ ਨੇ ਕਿਹਾ, ਗਲ ਰੁਪਈਆਂ ਦੀ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਲਮ ਕਿਉਂ ਕੀਤਾ ਰਿਤੇ ਉਪਰ?” ਮਹਿਤਾ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ-ਪਿਤਾ ਹੋਣ ਦੇ ਨਾਤੇ ਆਪਣੀ ਔਲਾਦ ਮੇਵਾਰੀ ਸਿਖਾਉਣ ਦਾ ਵੀ ਮੇਰਾ ਹਕ ਨਹੀਂ? ਅੱਜ ਇਹ ਨੁਕਸਾਨ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਲ ਹੋਰ ਨੁਕਸਾਨ ਕਰੇਗਾ। ਰਾਇ ਨੇ ਕਿਹਾ-ਤੁਸਾਂ ਦਿਸਦਾ ਨਹੀਂ ਅਰ ਅਸਾਂ ਸਾਂ ਦਿਸਦਾ ਹੈ, ਕੁਲ ਦੁਨੀਆਂ ਦੀ ਦੌਲਤ ਦਾ ਦਰਿਆ ਏਸ ਬਾਲਕ ਦਿਆਂ ਹਥਾਂ ਥਾਣੀ ਵਗਦਾ ਆਉਂਦਾ ਸਾਂ ਦਿਸਦਾ ਹੈ। ਚੰਗਾ ਤੁਸਾਂ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦਾ। ਨਾਨਕ ਜੀ ਦੇਂਦਾ ਹਾਂ। ਦੇਣੇ ਸਨ ਮੈਂ ਇਸਦੇ। ਪਿਤਾ ਨੇ ਕਿਹਾ-ਕਦੋਂ ਲਏ ਸਨ ਤੁਸਾਂ? ਰਾਇ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ-ਬੜਾ ਕਰਾ ਲਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ ਅਸਾਂ। ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਉਤਾਰ ਪਾਵਾਂਗੇ ਕਿ ਨਾ। ਕਾਲੂ! ਦਾ ਦਾ ਰਤਾ ਖੋਂ ਨਹੀਂ ਤੈ। ਕਿਸੇ ਵੀ ਗਲ ਦਾ ਪਤਾ ਨਹੀਂ। ਮਹਿਤਾ! ਤੂੰ ਹਿੰਦੂ ਹੈਂ ਅਰ ਮੈਂ ਮੁਸਲਮਾਨ। ਤੇਰਾ ਭਾਈਚਾਰਾ ਚਰਚਾ ਕਰੇਗਾ ਇਸ ਕਰਕੇ ਚੁਪ ਹਾਂ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਕਈ ਵਾਰ ਇਹ ਸੋਚਿਆ ਹੈ ਜੁ ਇਸ ਬਾਲਕ ਤੇਰੇ ਘਰੋਂ ਹਵੇਲੀ ਆਪਣੀ ਲੈ ਆਵਾਂ। ਸਮਝ ਕਰ!

ਦਿਨ ਮਹੀਨੇ ਬੀਤੇ। ਬਾਬਾ ਖੇਤ ਵਲੋਂ ਘਰ ਆ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਰਸਤੇ ਵਿਚ ਸੰਨਿਆਸੀ ਬੈਠਾ ਸੀ ਜਿਸਨੇ ਬਾਬੇ ਦੀ ਉਂਗਲ ਵਿਚ ਮੁੰਦਰੀ ਅਤੇ ਹਥ ਵਿਚ ਗੜਵਾ ਦੇਖ ਕੇ ਪੁਛਿਆ-ਕੌਣ ਹੈਂ ਤੂੰ? ਬਾਬੇ ਨੇ ਕਿਹਾ-ਨਾਨਕ ਹਾਂ ਨਿਰੰਕਾਰ ਦਾ ਮੁਰੀਦ। ਸੰਨਿਆਸੀ ਨੇ ਕਿਹਾ-ਮੈਂ ਵੀ ਨਿਰੰਕਾਰੀ ਹਾਂ ਤੂੰ ਵੀ। ਸਾਡੇ ਵਿਚ ਕੋਈ ਭੇਦ ਨਹੀਂ। ਆਪਣੀ ਮੁੰਦਰੀ ਅਤੇ ਗੜਵਾ ਮੈਂ ਦੇਹ। ਬਾਬੇ ਨੇ ਮੁੰਦਰੀ ਉਤਾਰੀ ਤੇ ਦੋਵੇਂ ਵਸਤਾਂ ਅਗੇ ਰਖ ਦਿਤੀਆਂ। ਸੰਨਿਆਸੀ ਨੇ ਕਿਹਾ-ਮੈਂ ਨਕਲੀ ਨਿਰੰਕਾਰੀ ਹਾਂ, ਤੂੰ ਅਸਲੀ ਹੈਂ। ਆਪਣੀਆਂ ਵਸਤਾਂ ਚੁਕ। ਮੈਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਹਕਦਾਰ ਨਹੀਂ। ਬਾਬੇ ਨੇ ਕਿਹਾ, ਸੁਟੀ ਵਸਤੂ ਵਲ ਦੇਵਤਾ ਦੁਬਾਰਾ ਨਹੀਂ ਦੇਖਦਾ।” ਬਾਬਾ ਾਲੀ ਹਥ ਘਰ ਆਇਆ, ਪਿਤਾ ਨੇ ਕ੍ਰੋਧ ਕੀਤਾ। ਪੁਤਰ ਕੁਝ ਆਖਣ ਦੀ ਥਾਂ ਹਵੇਲੀ ਜਾ ਕੇ ਰਾਇ ਸਾਹਿਬ ਨਾਲ ਇਸ ਘਟਨਾ ਦਾ ਕਿਰ ਕੀਤਾ ਤਾਂ ਉਹ ਬੋਲੇ, ਨਾਨਕ ਭਾਈਆ ਜੈਰਾਮ ਥੇ ਘਲਿ ਦੇਈਏ? ਇਥੇ ਤੂੰ ਭੀ ਖਪਦਾ ਹੈਂ। ਏਹ ਭੀ ਰੰਜ ਹੋਂਦਾ ਹੈ। ਉਥੇ ਠੀਕ ਹੈ।”

ਬਾਲੇ ਵਾਲੀ ਸਾਖੀ ਵਿਚ ਲਿਖਿਆ ਹੈ-ਰਾਇ ਨੇ ਜੈਰਾਮ ਚਿਠੀ ਲਿਖੀ। ਕਹਿਆ-ਭਾਈਆ ਜੀ ਅਸਾਂ ਨਾਨਕ ਤੈ ਸਉਂਪਿਆ। ਜੋ ਕਿਛੁ ਤੇਰੇ ਤੋਂ ਹੋਇ ਸੋ ਢਿਲ ਨਹੀਂ ਕਰਨੀ। ਸੰਮਤ 1544 ਮਘਰ ਸੁਦੀ ਤਿੰਨ, ਨਾਨਕ ਜੈਰਾਮ ਪਾਸ ਸੁਲਤਾਨਪੁਰ

ਗਇਆ।

ਰਾਇ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਨਵਾਬ ਦੌਲਤ ਰਾਇ ਵਖਰਾ ਤ ਲਿਖ ਕੇ ਅਰ ਕੀਤੀ ਕਿ ਜਿਸ ਜਵਾਨ ਆਪ ਪਾਸ ਭਾਈ ਜੈਰਾਮ ਲੈ ਕੇ ਆਉਣਗੇ, ਉਸ ਬਹੁਤ ਆਦਰ ਨਾਲ ਚੰਗੀ ਨੌਕਰੀ ਦੇਣੀ।

ਰਾਇ ਸਾਹਿਬ ਪਿਤਾ ਦੇ ਸੁਭਾਅ ਦਾ ਦੁੱਖ ਸੀ। ਪਰ ਆਪਣੇ ਇਕ ਮੁਲਾਮ ਦਾ ਉਹ ਪੂਰਾ ਆਦਰ ਇਸ ਕਰਕੇ ਕਰਦੇ ਕਿਉਂ ਜੁ ਇਹ ਬਾਬੇ ਦਾ ਪਿਤਾ ਸੀ। ਦਰਜਨ ਪਿੰਡਾਂ ਦਾ ਮਾਲਕ ਇਹ ਰਈਸ, ਉਦੋਂ ਵਿਚਕਾਰ ਆ ਕੇ ਖਲੋ ਜਾਂਦਾ ਸੀ ਜਦੋਂ ਪਿਤਾ ਦੇ ਕ੍ਰੋਧ ਬਾਣ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਵਲ ਸੇਧੇ ਹੁੰਦੇ।

ਭਾਈ ਜੈਰਾਮ ਬਾਬਾ ਜੀ ਨਵਾਬ ਦੌਲਤ ਰਾਇ ਸਾਹਿਬ ਪਾਸ ਲੈ ਗਏ। ਨਵਾਬ ਨੇ ਇੰਟਰਵਿਊ ਲੈਂਦਿਆਂ ਪੁਛਿਆ-ਪੜ੍ਹਾਈ ਲਿਖਾਈ ਕੀ ਕੁਛ ਕੀਤੀ? ਬਾਬਾ ਜੀ ਨੇ ਦਸਿਆ-ਜੀ ਹਿੰਦਕੀ ਜਾਣਦਾ ਹਾਂ। ਤੋਰਕੀ (ਾਰਸੀ) ਜਾਣਦਾ ਹਾਂ। ਵਹੀਖਾਤੇ (ਐਕਾਊਂਟੈਂਸੀ) ਦਾ ਪੂਰਾ ਇਲਮ ਹੈ। ਨਵਾਬ ਨੇ ਮੋਦੀਖਾਨੇ ਦੀ ਸੁਤੰਤਰ ਮੇਵਾਰੀ ਸੌਂਪ ਦਿਤੀ। ਭੈਣ ਨੂੰ ਇਹ ਬਰ ਸੁਣ ਕੇ ਬੜੀ ਹੋਈ।

ਮਹੀਨੇ ਬੀਤਦੇ ਗਏ। ਮਾਪਿਆਂ ਨੂੰ ਸਲਾ ਕੀਤਾ ਕਿ ਧੀ-ਪੁਤਰ ਸੁਲਤਾਨਪੁਰ ਮਿਲ ਕੇ ਆਈਏ। ਬੇਬੇ ਘਰ ਵਿਚ ਸਨ ਤੇ ਬਾਬਾ ਜੀ ਨੌਕਰੀ ਉਪਰ ਸੁਖ ਪੁਛੀ ਦਸੀ। ਪਿਤਾ ਨੇ ਬੇਟੀ ਪੁਛਿਆ-ਨਾਨਕ ਕੁਝ ਜੋੜਦਾ ਵੀ ਹੈ ਕਿ ਸਾਰਾ ਉਜਾੜ ਦਿੰਦਾ ਹੈ? ਬੇਬੇ ਨਾਨਕੀ ਨੇ ਕਿਹਾ-ਕਮਾਂਵਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਜਾੜਦਾ ਹੈ। ਤੁਸਾਂ ਦਾ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਉਜਾੜਦਾ। ਪਿਤਾ ਜੀ ਤੁਸਾਂ ਦੀਆਂ ਏਹੋ ਗਲਾਂ ਅਸਾ ਭਲੀਆਂ ਨਹੀਂ ਲਗਦੀਆਂ।

ਸਾਖੀ ਦੇ ਬੋਲ ਇਹ ਹਨ-ਨਾਨਕ ਜੀ ਨੇ ਖਬਰਿ ਹੋਇ (ਕਿ ਮਾਤਾ ਪਿਤਾ ਆਏ ਹਨ) ਸੁਣਦੇ ਹੀ ਦਉੜਿਆ। ਜਾਂਦੇ ਹੀ ਪਿਤਾ ਦੇ ਪੈਰਾਂ ਤੇ ਡਿਗਿ ਪਇਆ। ਪਿਤਾ ਮਥਾ ਚੁੰਮਿਆਂ। ਨਾਨਕ ਜੀ ਆਖਿਆ-ਪਿਤਾ ਜੀ ਰਾਇ ਬੁਲਾਰ ਚੰਗੇ ਥੇ ਨਾ ਪਿਤਾ ਕਹਿਆ-ਪੁਤ੍ਰ ਭਲਾ ਯਾਦਿ ਦਿਵਾਇਉ। ਰਾਇ ਤੇਰਾ ਮਥਾ ਚੁੰਮਣ ਆਖਦਾ ਸੀ ਅਰ ਪੈਰਾਂ ਤੇ ਹਥ ਰਖਣਾ ਕਹਿਆ ਸੀ। ਅਸਾਨੂ ਤਾਂ ਵਿਸਰ ਹੀ ਗਿਆ ਸੀ।

ਭਾਈ ਜੈਰਾਮ ਨੇ ਵਿਚੋਲਗੀ ਦਾ ਰ ਨਿਭਾ ਕੈ ਬਟਾਲੇ ਦੇ ਚੰਗੇ ਨਾਦਾਨ ਵਿਚ ਬਾਬਾ ਦੀ ਦੀ ਮਗਣੀ ਕਰਵਾਈ। ਪ੍ਰਸੰਨ ਮਾਪੇ ਤਲਵੰਡੀ ਪਰਤੇ ਤੇ ਵਿਆਹ ਦੀਆਂ ਤਿਆਰੀਆਂ ਅਰੰਭੀਆਂ। ਸਾਖੀਕਾਰ ਦੇ ਬੋਲ ਸੁਣੋ-ਰਾਇ ਬੁਲਾਰ ਪਾਸ ਕਾਲੂ ਗਇਆ। ਰਾਇ ਜੀ ਮੁਬਾਰਕਾਂ। ਰਾਇ ਪੁਛਿਆ-ਕੇਹੀ ਮੁਬਾਰਕ। ਕਿਹਾ- ਜੀ ਨਾਨਕ ਤੁਸਾਡੇ ਗੁਲਾਮ ਦਾ ਸਾਹਾ ਲਿਖਿਆ ਆਇਆ। ਰਾਇ ਕਹਿਆ-ਤੂੰ ਨਾਨਕ ਗੁਲਾਮ ਨਾ ਆਖ। ਫਿਰ ਸਾ ਰੰਜ ਹੋਵੇਗਾ। ਪਿਤਾ ਕਹਿਆ-ਜੀ ਅਸਾ ਅਦਬ ਕਰਨਾ ਲੋੜੀਏ ਨਾ। ਰਾਇ ਕਿਹਾ-ਹੋਰ ਗਲਾਂ ਥੋੜੀਆਂ ਹਨ ਅਦਬ ਕਰਨ ਦੀਆਂ? ਤੇਰਾ ਭਲਾ ਹੋਵੇ। ਤੂੰ ਨਾਨਕ ਬੇਟਾ ਕਰਕੇ ਜਾਣਦਾ ਹੈਂ। ਮੈਂ ਜਾਣਦਾ ਹਾਂ ਖੁਦਾਇ ਉਸ ਵਿਚ ਬੋਲਦਾ ਹੈ।

ਬਾਬਾ ਜੀ ਦੀਆਂ ਯਾਤਰਾਵਾਂ ਦਾ ਦੌਰ ਤਮ ਹੋਇਆ। ਵਰ੍ਹਿਆ ਬਾਅਦ ਪਰਤੇ

ਤਾਂ ਐਮਨਾਬਾਦ ਭਾਈ ਲਾਲੋ ਦੇ ਘਰ ਵਿਰਾਮ ਕੀਤਾ। ਸਲਾ ਕੀਤਾ ਕਿ ਖੁਦ ਭਾਈ ਲਾਲੋ ਜੀ ਪਾਸ ਟਿਕਣਗੇ ਤੇ ਮਰਦਾਨਾ ਜੀ ਤਲਵੰਡੀ ਜਾ ਕੇ ਪਰਵਾਰਾਂ ਦੀ ਰ-ਸੁਖ ਦਾ ਪਤਾ ਲੈਣ ਚਲੇ ਜਾਣ। ਭਾਈ ਮਰਦਾਨਾ ਜੀ ਪਿੰਡ ਬਾਬਾ ਜੀ ਦੇ ਘਰ ਗਏ। ਮਾਪਿਆਂ ਨੇ ਪੁਤਰ ਦੀ ਪੁਛੀ ਤਾਂ ਉੱਤਰ ਦਿਤਾ ਕਿ ਸਭ ਠੀਕ ਹੈ। ਸਾਖੀ ਦੇ ਬਦ ਹਨ- ਪਿਤਾ ਨੇ ਕਿਹਾ-ਦੇਹੁ ਮਰਦਾਨਿਆਂ ਨਾਨਕ ਦੀਆਂ ਖਬਰਾਂ। ਭਾਈ ਮਰਦਾਨਾ ਨੇ ਕਿਹਾ-ਜੀ ਗਿਣਤੀ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਸਿਫਤਾਂ ਦੀ। ਤੁਸਾਂ ਘਰ ਚੰਦ ਸੂਰਜ ਰਾਮ ਅਰ ਕ੍ਰਿਨ ਨੇ ਜਨਮ ਲਿਆ ਹੈ, ਮਹਿਤਾ ਜੀ ਤੁਸੀਂ ਅਨੰਦ ਗਾਵੋ। ਪਿਤਾ ਬੋਲੇ-ਸੁਣ ਲਉ ਇਸ ਦੀਆਂ ਗਲਾਂ। ਆਖਦਾ ਹੈ ਚੰਦ ਸੂਰਜ ਜਨਮਿਆ ਹੈ। ਮੇਰਾ ਨਾਮ ਡੋਬ ਦਿਤਾ। ਮਰਦਾਨਾ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ-ਜਜਮਾਨ ਤੁਸਾ ਏਹੋ ਬਰ ਹੈ। ਉਸ ਸੰਸਾਰ ਦੀ ਸਾਰੀ ਪੈਦਾਇ ਦੀ ਬਰ ਹੈ।

ਰਾਇ ਬੁਲਾਰ ਭਾਈ ਮਰਦਾਨਾ ਜੀ ਦੇ ਆਉਣ ਦੀ ਬਰ ਮਿਲੀ ਤਾਂ ਸਦਾ ਭੇਜਿਆ। ਜਾ ਸਲਾਮ ਕੀਤਾ। ਰਾਇ ਆਖਿਆ-ਆਖ ਮਰਦਾਨਾ ਨਾਨਕ ਜੀ ਦੀਆਂ ਬਰਾਂ। ਮਰਦਾਨਾ ਜੀ ਬੋਲੇ-ਜੀ ਨਾਨਕ ਪਾਤਿਹਾਂ ਦੇ ਪਾਤਿਹ, ਪੀਰਾਂ ਦਾ ਪੀਰ, ਨਾਨਕ ਫਕੀਰਾਂ ਸਿਰਿ ਫਕੀਰ। ਉਸਦੇ ਤੁਲ ਹੋਰ ਕੋਈ ਨਾਹੀਂ। ਨਾਨਕ ਦੇ ਉਪਰ ਇਕ ਖੁਦਾਇ ਹੈ। ਨਾਨਕ ਜੀ ਖੁਦਾਇ ਵਡਾ ਮਰਾਤਬਾ ਦਿਤਾ। ਰਾਇ ਕਹਿਆ-ਮਰਦਾਨਿਆ ਅਸੀਂ ਬਿਰਧ ਹੋਇ ਆਹੇ। ਕਿਮੈਂ ਨਾਨਕ ਜੀ ਬੀ ਇਥੈ ਲਿਆਵੇਂ। ਦੀਦਾਰ ਕਰੀਏ।

ਬਾਬਾ ਜੀ ਬੁਲਾਉਣ ਲਈ ਮਰਦਾਨਾ ਜੀ ਤਲਵੰਡੀਓਂ ਐਮਨਾਬਾਦ ਵਲ ਤੁਰ ਪਏ। ਜਾ ਕੇ ਪਿੰਡ ਚਲਣ ਦੀ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ। ਬਾਬਿਆਂ ਕਿਹਾ-ਕੀ ਕਰਾਂਗੇ ਭਾਈ ਤਲਵੰਡੀ ਜਾ ਕੇ? ਪਿਤਾ ਰੰਜ ਹੋਏ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਕ੍ਰੋਧ ਦੇਖਣ ਕੀ ਜਾਣਾ! ਪਿਤਾ ਅਸੀਂ ਸਟ ਵਾਂਗੇ ਲਗਦੇ ਹਾਂ। ਦੇਖੋ ਕਿਸਮਤ। ਉਹੋ ਨਾਨਕ ਹੈ ਇਕ, ਅਵਲ ਤੋਂ ਆਖਰ, ਾਹਰ ਤੋਂ ਬਾਤਨ (ਬਾਹਰ, ਅੰਦਰ) ਇਕ ਹੈ ਨਾਨਕ, ਇਕੇ ਰਹੇਗਾ। ਜੇਹਾ ਰਾਉ ਨਾਲ ਤੇ ਹਾ ਰੰਕ ਨਾਲ। ਇਕੋ ਰਿਹਾ। ਕਿਸੇ ਸਟ ਵਾਂਗ ਲਗਾ ਕਿਸੇ ਸਟ ਉੱਪਰ ਦਾਰੂ ਵਾਂਗ। ਸਾਡਾ ਕੀ ਕਸੂਰ ਭਾਈ। ਰਾ ਕਰਤਾਰ ਦੀ।

ਭਾਈ ਮਰਦਾਨੇ ਨੇ ਕਿਹਾ-ਬਾਬਾ ਜੀ, ਰਾਇ ਸਾਹਿਬ ਬਹੁਤ ਯਾਦ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਘਲਿਆ ਹੈ ਮੈ। ਦੀਦਾਰ ਲਈ ਅਰ ਗੁਾਰੀ ਹੈ। ਬਾਬਾ ਜੀ ਚੁਪ ਕਰ ਗਏ। ਫਿਰ ਕਿਹਾ, ਠੀਕ ਹੈ। ਚਲਦੇ ਹਾਂ।” ਭਾਈ ਲਾਲੋ ਨੇ ਕਿਹਾ-ਬਾਬਾ ਜੀ, ਤੁਸੀਂ ਇਕ ਮਹੀਨਾ ਅਸਾਂ ਪਾਸ ਰਹਿਣ ਦਾ ਬਚਨ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਅਜੇ ਪਚੀ ਦਿਨ ਹੋਏ ਹਨ। ਬਾਬਾ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ, ਪੰਜ ਦਿਨ ਬਕਾਏ ਦੇ ਰਹੇ ਅਸਾਂ ਸਿਰ। ਫੇਰ ਰਹਾਂਗੇ। ਹੁਣ ਜਾਣਾ ਪਵੈਗਾ।” ਭਾਈ ਲਾਲੋ ਨੇ ਕਿਹਾ, ਜੀ ਤਕੜਿਆਂ ਅਗੈ ਕੀ ਜੋਰ। ਜੋ ਰਜਾਇ।” ਬਾਬਾ ਜੀ ਨੇ ਵਿਦਾਇਗੀ ਮੰਗੀ ਤੇ ਅਸੀਸਾਂ ਦੇ ਕੇ ਪਿੰਡ ਦਾ ਰੁ ਕੀਤਾ।

ਆਪਣੇ ਘਰ ਨਹੀਂ ਗਏ। ਰਾਇ ਦੀ ਹਵੇਲੀ ਪੁਜੇ। ਰਾਇ ਮੰਜੀ ਉਪਰ ਬੈਠੇ ਸਨ। ਉਮਰ ਵਧੀਕ ਹੋ ਗਈ ਸੀ। ਬਾਬਾ ਜੀ ਤੇ ਕਦਮੀ ਅੱਗੇ ਆਏ ਤੇ ਰਾਇ ਬੁਲਾਰ ਜੀ ਦੇ

ਗੋਡਿਆਂ ਉਪਰ ਚੌਵੇਂ ਹੱਥ ਰੱਖੇ। ਰਾਇ ਨੇ ਕਿਹਾ, ਬਾਬਾ ਵੱਡਾ ਲਮ ਕੀਤੇ ਮੈਂ ਉਪਰ। ਤੁਸਾਂ ਸਦਿਆ ਸੀ ਬਾਬਾ, ਜੋ ਕਦਮ ਚੁੰਮਾਂ। ਸਾਡੀ ਦੇਹ ਹਥ ਕਿਉਂ ਲਾਇਆ ਬਾਬਾ। ਸਾ ਮਾਰ ਨਾਂਗ।”

ਮਹਾਰਾਜ ਨੇ ਰਮਾਇਆ, ਰਾਇ ਜੀ, ਤੁਸੀਂ ਵੱਡੇ ਹੋ। ਅਸੀਂ ਤੁਹਾਡੀ ਪਰਜਾ ਹਾਂ।” ਰਾਇ ਜੀ ਬੋਲੇ, ਬਾਬਾ, ਮੈ ਤੂੰ ਬ। ਅਰ ਕਰਤਾਰ ਤੋਂ ਬੀ ਬਾ।” ਗੁਰੂ ਬਾਬੇ ਬੋਲੇ, ਤੁਸੀਂ ਧੁਰੋਂ ਬੇ ਹੋਏ ਹੋ।” ਰਾਇ ਨੇ ਫਿਰ ਕਿਹਾ, ਮੈਂ ਉੱਪਰ ਆਪਣੀ ਬੀ ਕੁਛ ਮਿਹਰਬਾਨੀ ਕਰ ਬਾਬਾ, ਜਾਂ ਫਿਰ ਇਹ ਦੱਸ, ਮੈਂ ਮਿਹਰਬਾਨੀ ਦਾ ਹੱਕਦਾਰ ਨਹੀਂ?” ਬਾਬੇ ਫੁਰਮਾਇਆ, ਰਾਇ ਜੀ, ਜਿਥੇ ਅਸੀਂ ਤਿਥੇ ਤੁਸੀਂ।” ਰਾਇ ਨੇ ਕਿਹਾ, ਰੀਝ ਪੂਰੀ ਤਾਂ ਹੋਵੇ ਬਾਬਾ ਜੇ ਮਥਾ ਕਦਮਾਂ ਉਪਰ ਰੱਖਣ ਦੀ ਇਜਾਤ ਮਿਲੇ।” ਰਾਇ ਬਹੁਤ ਅਧੀਰ ਹੋਇਆ ਤਾਂ ਬਾਬੇ ਦੀ ਆਗਿਆ ਨਾਲ ਸਿਰ ਕਦਮਾਂ ਤੇ ਰੱਖਿਆ ਅਰ ਬਹੁਤ ਬਿਗਸਿਆ। ਬਾਬੇ ਨੇ ਅਸੀਸਾਂ ਦਿੱਤੀਆਂ।

ਫਿਰ ਰਾਇ ਨੇ ਹਮੀਦੇ ਬੁਲਾਇਆ ਤੇ ਕਿਹਾ, ਸੁਧੇ ਬੁਲਾ ਲਿਆ। ਕਮਾਲ ਖਾਣਾ ਉਹੋ ਬਣਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।” ਹਮੀਦ ਗਿਆ ਤਾਂ ਪੁੱਛਿਆ, ਦੱਸੋ ਬਾਬਾ ਜੀ, ਕੀ ਛਕਣਾ ਹੈ?” ਬਾਬਾ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ, ਕਰਤਾਰ ਜੋ ਭੇਜਦਾ ਹੈ ਖਾ ਲੈਂਦੇ ਹਾਂ।” ਰਾਇ ਨੇ ਰਸੋਈਏ ਕਿਹਾ, ਪਹਿਲੋਂ ਮਿੱਠਾ ਬਣਾਉ। ਸਲੂਣਾ ਬਾਅਦ ਵਿਚ ਛਕਾਂਗੇ।” ਇਹ ਪ੍ਰਸੰਗ ਭਾਈ ਬਾਲੋ ਜੀ ਦੀ ਸਾਖੀ ਵਿਚੋਂ ਹੈ। ਮਾਤਾ ਪਿਤਾ-ਹਵੇਲੀ ਵਿਚ ਮਿਲ ਕੇ ਚਲੇ ਗਏ।

ਰਾਇ ਬੁਲਾਰ ਨੇ ਸਾਰੀ ਉਮਰ ਬਾਬਿਆਂ ਦੇ ਨਾਮ ਦਾ ਸਿਮਰਨ ਕੀਤਾ। ਆਪਣੇ ਮੇ ਲੀਆਂ-ਜੋਲੀਆਂ ਸੰਬੰਧੀਆਂ ਨਾਲ ਗਲਾਂ-ਬਾਤਾਂ ਕਰਦਿਆਂ ਆਖ ਦਿੰਦੇ, ਯਾਰੋ! ਕੌਣ ਹੈ ਕਿਸਮਤ ਆਲਮ ਵਿਚ ਸਾਡੇ ਜਿਹਾ? ਅਸਾਂ ਉਹ ਕੁਝ ਦੇਖ ਲਿਆ ਜੋ ਦੇਖਣ ਲਈ ਜੰਗਲਾਂ ਵਿਚ ਤਪ ਕਰਦਿਆਂ ਉਮਰਾਂ ਬੀਤਦੀਆਂ ਹਨ, ਫਿਰ ਵੀ ਨਸੀਬ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਬੈਠੇ ਬਣਾਏ ਅਸੀਂ ਕੇਹੇ ਧਨੀ ਹੋ ਗਏ ਬਿਨਾਂ ਕੁਝ ਕੀਤਿਆਂ ਕਰਾਇਆਂ। ਆਪਣੀ ਮਰੀ ਨਾਲ ਮਿਹਰਬਾਨ ਹੋ ਕੇ ਦੋਸਤਾਂ ਵਾਂਗ ਦਾਵੰਦ ਇਸ ਸਾਹਮਣੇ ਡੱਠੀ ਮੰਜੀ ਉਪਰ ਬੈਠ ਜਾਇਆ ਕਰਦਾ ਸੀ। ਰਕ ਕਰਨਗੇ ਮਾਨੇ। ਕੀ ਸੀ ਸਾਡੇ ਪਾਸ ਉਸ ਵਾਸਤੇ? ਖਿਦਮਤ ਸੀ ਇਕ, ਜੋ ਅਸੀਂ ਦਿਲੋਂ ਕੀਤੀ। ਇਸ ਗਰੀਬ ਸਾਦਿਕ (ਸਿਦਕਵਾਨ) ਪਾਸ ਹੋਰ ਕੁੱਛ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਉਸ ਪਾਸ ਸਭ ਕੁਝ। ਉਹ ਚੰਦ-ਤਾਰਿਆਂ ਦਾ ਮਾਲਕ।”

ਇਕ ਦਿਨ ਰਾਇ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ, ਬਾਬਾ, ਤੁਸਾਂ ਦੇ ਮਾਪੇ ਬਿਰਧ ਹੋ ਗਏ ਹਨ। ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕਿੰਨਾ ਕੁ ਚਿਰ ਹੋਰ ਹਨ। ਤੁਸੀਂ ਮੁੱਦਤਾਂ ਬਾਅਦ ਪਰਤਦੇ ਹੋ। ਮਾਪਿਆਂ ਮਿਲਣ ਲਈ ਆਉਂਦੇ ਸਉ ਤਾਂ ਅਸਾਂ ਭੀ ਦੀਦਾਰ ਨਸੀਬ ਹੋ ਜਾਂਦੇ। ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ ਨਾ ਰਹੇ ਤਾਂ ਕਿਸ ਵਾਸਤੇ ਤਲਵੰਡੀ ਵਿਚ ਆਉਣਾ ਹੈ ਫਿਰ ਤੁਸੀਂ। ਫੇਰ ਅਸੀਂ ਕੀ ਕਰਾਂਗੇ?”

ਬਾਬਾ ਜੀ ਹੱਸ ਪਏ। ਕਿਹਾ, ਅਨਜਾਣ ਨਾ ਬਣੋ ਰਾਇ ਜੀ। ਹੋਰ ਕਿਸੇ ਪਤਾ

ਹੋਵੇ ਨਾ ਹੋਵੇ। ਤੁਸਾਂ ਪਤਾ ਹੈ ਸਭ। ਤੁਸਾਂ ਮਿਲਣ ਆਂਵਦਾ ਮਾਪਿਆਂ ਬੀ ਮਿਲ ਜਾਂਦਾ। ਪਿਤਾ ਜੀ ਮੁਤਾਬਕ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਨਾਮ ਰੋਲਣ ਲਈ ਜੰਮਿਆ ਸੀ ਨਾਨਕ।”

ਰਾਇ ਨੇ ਕਿਹਾ, ਜੀ ਹੁਣ ਕਈ ਮਹੀਨੇ ਨਹੀਂ ਜਾਣ ਦੇਣਾ ਤੁਸਾਂ। ਸਾਡੀ ਅਰ ਮੋੜਨੀ ਨਾਂਗ।” ਬਾਬਾ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ, ਕੀ ਕਰਾਂਗੇ ਰਹਿ ਕੇ? ਇਨਾਨ ਕਰਨ ਵਾਸਤੇ ਪਾਣੀ ਨਹੀਂ ਲੱਭਦਾ ਇਥੇ। ਛੱਪੜ ਵੀ ਸੁੱਕਿਆ ਪਿਆ ਹੈ। ਦਰਿਆਵਾਂ-ਸਮੁੰਦਰਾਂ ਦੇ ਆਕ ਇਥੇ ਨਹੀਂ ਰਹਿਣਗੇ। ਤਲਵੰਡੀ ਤੁਸਾਂ ਮੁਬਾਰਕ।” ਰਾਇ ਨੇ ਕਿਹਾ, ਚਾਰ ਕੁੰਟਾਂ ਵਿਚ ਬਾਬਾ ਚਾਰ ਖੂਹ ਖੁਦਵਾਇ ਦੇਸਾਂ। ਅਰ ਚਲਵਾਇ ਦੇਸਾਂ ਸਦਾਬਰਤ ਲੰਗਰ ਤੁਸਾਂ ਹਾਂ ਤਾਂ ਕਰੋ ਇਕ ਬਾਰ।” ਬਾਬਾ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ, ਲੰਗਰ ਤਾਂ ਚਲੈਗਾ ਰਾਇ ਜੀ ਪਰ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਬਿਧ ਨਾਲ।” ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ ਕਿ ਅਗਲੀ ਯਾਤਰਾ ਉੱਤੇ ਰਾਇ ਜੀ ਵਿਦਾ ਕਰਦੇ ਜਾਵਾਂਗੇ। ਸੰਨ 1515 ਈਸਵੀ ਵਿਚ ਆਪਣੇ ਹਥੀਂ ਮਹਾਰਾਜ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਅਸੀਸਾਂ ਦੇ ਕੇ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚੋਂ ਤੋਰਿਆ।

ਅੱਜ ਸਾਇੰਸ ਦਾ ਜੁੱਗ ਹੈ। ਸਾਇੰਸਦਾਨਾਂ ਦੀ ਸਾਇੰਸ ਨੇ ਮਨੁੱਖ ਅਨੇਕਾਂ ਸੁਖ ਬੇ ਹਨ। ਸਾਇੰਸ ਜੇ ਕੁਛ ਨਹੀਂ ਦੇ ਸਕੀ ਤਾਂ ਕੇਵਲ ਇਕ ਪਿਆਰ। ਅੱਜ ਪਿਤਾ-ਪੁੱਤਰ, ਭੈਣ-ਭਰਾ, ਮਾਂ-ਧੀ, ਮਾਲਕ-ਨੌਕਰ ਅਤੇ ਅਧਿਆਪਕ-ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਦਾ ਪਿਆਰ ਤਮ ਹੋ ਗਿਆ।

ਇਸ ਤੋਂ ਅੱਗੇ ਸਾਇੰਸ ਨੇ ਦਿੱਤੇ ਤਿੰਨ ਕੱਕੇ ਕਿਉਂ, ਕੀ, ਕਿਦਾਂ ਅਤੇ ਤਰਕਵਾਦ। ਬਾਣੀ ਕਿਉਂ ਪੜ੍ਹੀਏ, ਨਿੱਤਨੇਮ ਕਿਉਂ ਕਰੀਏ, ਰਹਿਤ ਕਿਉਂ ਰੱਖੀਏ। ਹਰ ਕੰਮ ਲਈ ਕਿਉਂ ਪ੍ਰਧਾਨ ਹੈ। ਜਾਂ ਫਿਰ ਰੱਬ ਕੀ ਹੈ? ਗੁਰੂ ਕੀ ਹੈ? ਸਾਡੇ ਵਰਗਾ ਹੀ ਆਰ ਇਨਸਾਨ ਸੀ, ਸਾਡੇ ਵਰਗੇ ਹੱਥ-ਪੈਰ, ਮੂੰਹ-ਨੱਕ ਸਾਡੇ ਵਾਂਗ ਹੀ ਖਾਂਦਾ-ਪੀਂਦਾ ਸੀ। ਦੁਨੀਆਂਦਾਰਾਂ ਵਾਂਗ ਵਿਆਹ ਕਰਵਾਇਆ ਪੁੱਤਰ ਪੈਦਾ ਕੀਤੇ, ਨੌਕਰੀ ਕੀਤੀ।

ਇਸ ਲਈ ਜਦ ਸਾ ਕੰਧ ਤੋਂ ਪਾਰ ਨਹੀਂ ਦਿਖਦਾ ਬਾਬਾ ਸੌ ਕੋਹ ਤੋਂ ਕਿਸੇ ਦੇ ਦਿਲ ਦੀਆਂ ਗੱਲ ਕਿਵੇਂ ਬੁੱਝ ਸਕਦਾ ਹੈ? ਜਦ ਅਸੀਂ ਇਕ ਮਣ ਦਾ ਪੱਥਰ ਨਹੀਂ ਚੁੱਕ ਸਕਦੇ, ਬਾਬਾ ਪੰਜੇ ਨਾਲ ਕਿਵੇਂ ਪਹਾੜ ਰੋਕ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਕਿਵੇਂ ਮੱਕਾ ਘੁਮਾ ਸਕਦਾ ਹੈ?

ਜਦ ਗਲਿਲਿਓ ਅਤੇ ਆਇੰਸਟਾਇਨ ਵਰਗੇ ਸਾਇੰਸਦਾਨ ਗੀਠਾ ਮਿੱਠਾ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੇ ਬਾਬਾ ਕਿਵੇਂ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ? ਡਾਰਵਨ ਦੀ ਬਿਊਰੀ ਜਦ ਆਹ ਦੱਸਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਗੁਰੂ ਬਾਣੀ ਦਾ ਇਹ ਅਰਥ ਕਿਵੇਂ ਸਹੀ ਮਨ ਸਕਦੇ ਹਾਂ?

ਬਾਣੀ ਦੱਸ ਰਹੀ ਹੈ:

ਸਭ ਕਿਛੁ ਘਰ ਮਹਿ ਬਾਹਰਿ ਨਾਹੀ॥

ਬਾਹਰਿ ਟੋਲੈ ਸੋ ਭਰਮਿ ਭੁਲਾਹੀ॥ (ਅਗ 102)

ਸਾਇੰਸ ਕਹਿੰਦੀ ਹੈ ਮੈਂ ਸਾਰੇ ਸਰੀਰ ਦਾ ਉਪਰੇਨ ਕਰਕੇ ਦੇਖ ਲਿਆ, ਸਕੈਨਿੰਗ ਕਰ ਲਈ, ਐਮ.ਆਰ.ਆਈ. ਕਰ ਲਈ, ਨਾ ਰੱਬ ਕਿਤੇ ਦਿਖਿਆ ਨਾ ਦਸਮ ਦੁਆਰ। ਇਸ ਲਈ ਸਭ ਗਪੌੜ ਹੈ ਅਤੇ ਸਾਡੇ ਤਰਕਵਾਦੀ ਵੀਰ ਠੋਕ ਵਜਾ ਕੇ ਇਸ ਮੰਨ ਕੇ

ਇਸ ਦਾ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ।

ਸਾਇੰਸ ਦੇ ਦਿੱਤੇ ਤਿੰਨ ਕੱਕੇ ਅਸੀਂ ਘੁੱਟ ਕੇ ਫੜ ਲਏ ਅਤੇ ਬਾਬੇ ਦੇ ਬੇ ਤਿੰਨ ਭੱਭੇ, ਭਲਾ ਜੀ, ਭੁੱਲਾ ਜੀ, ਭਾਣਾ ਜੀ ਤੋਂ ਅਸੀਂ ਮੂੰਹ ਫੇਰ ਲਿਆ। ਤਰਕਾਂ ਮਾਰਦੇ ਮਾਰਦੇ ਅਸਾਡੇ ਮਨ ਤਰੱਕੇ ਗਏ, ਬੁੱਧੀ ਭ੍ਰਿਟ ਹੋ ਗਈ ਅਤੇ ਗੁਰੂ ਕੋਲੋਂ ਫਿਟਕਾਰੇ ਗਏ।

ਪਿਆਰਿਓ! ਸਾਇੰਸ ਦ੍ਰਿਟਮਾਨ ਦੀ ਗੱਲ ਕਰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਗੁਰੂ ਬਾਬਾ ਅਦ੍ਰਿਟਮਾਨ ਮਨ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਗੱਲ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਸਾਇੰਸਦਾਨ ਦੀ ਪਕੜ ਵਿਚ ਇਹ ਗੱਲ ਕਿਵੇਂ ਆਵੇ? ਨਹੀਂ ਆ ਸਕਦੀ। ਭਾਈ ਮਰਦਾਨਾ ਜੀ, ਰਾਇ ਬੁਲਾਰ ਖਾਨ ਸਾਹਿਬ ਅਤੇ ਬੇਬੇ ਨਾਨਕੀ ਦੀ ਅੱਖ ਰਾਹੀਂ ਦੇਖੋ ਸਭ ਕੁਛ ਠੀਕ ਦਿੱਸੇਗਾ। ਇਕ ਵਾਰ ਪਿਆਰ ਪਾ ਕੇ ਦੇਖੋ ਮਹਿਤਾ ਕਾਲੂ ਦਾ ਪੁੱਤਰ ਰਾਇ ਜੀ ਵਾਂਗ ਖੁਦ ਖੁਦਾਇ” ਨਰ ਆਵੇਗਾ।

ਗੁਰੂ ਬਾਬਾ ਜੀ ਦੇ ਆਗਮਨ ਦੀ ਵਿਚ ਬਾਬਾ ਜੀ ਅੱਗੇ ਇਹੀ ਅਰਦਾਸ ਹੈ। ਸਭਨਾਂ ਰਾਇ ਬੁਲਾਰ ਵਾਲੀ ਨਰ ਬੋ ਜੀ ਅਤੇ ਸਾਡਾ ਕਲਿਆਣ ਕਰੋ ਜੀ।”

(ਪੰਜਾਬੀ ਟ੍ਰਿਬਿਊਨ ਵਿਚ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ, ਡਾ. ਹਰਪਾਲ ਸਿੰਘ ਪਨੂੰ ਦੇ ਲੇਖ ਤੇ ਆਧਾਰਿਤ)

ਵਾਸਤਾ ਈ ਬਾਬੇ ਨਾਨਕ ਦਾ

ਅੱਜ-ਕਲ੍ਹ ਦੇ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਦੇ ਲਿਯਾ ਰਾਵਲਪਿੰਡੀ ਤਹਿਸੀਲ ਫਤਿਹਜੰਗ ਅਤੇ ਪਿੰਡ ਪੜਿਆਲ ਵਿਚ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ, ਪੰਜਾਂ ਜਮਾਤਾਂ ਪਾਸ, ਸਾਧੂ ਸਿੰਘ ਲੜਾਈ ਵੇਲੇ ਅੰਗ੍ਰੇ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਬਰਦਸਤੀ ਜ ਵਿਚ ਭਰਤੀ ਕਰ ਲਿਆ।

ਜ ਵਿਚ ਅਨਪੜ੍ਹਤਾ ਕਾਰਨ, ਕਲਰਕਾਂ ਦੀ ਬਹੁਤ ਲੋੜ ਸੀ ਇਸ ਲਈ ਪੰਜ ਜਮਾਤਾਂ ਪਾਸ, ਸਾਧੂ ਸਿੰਘ ਅਗੋਂ ਪੜ੍ਹਾ ਅਤੇ ਟਾਈਪ ਸਿਖਾ ਕੇ ਕਲਰਕ ਬਣਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ।

ਥੋੜ੍ਹੀ ਦੇਰ ਪਿੱਛੋਂ ਹੀ, ਸਾਧੂ ਸਿੰਘ ਦੀ ਈਮਾਨਦਾਰੀ, ਵਾਂਦਾਰੀ ਅਤੇ ਬਹਾਦਰੀ ਦੇਖ ਕੇ ਇਸ ਕਮਾਂਡਿੰਗ ਅੰਸਰ ਦਾ ਬਾਡੀਗਾਰਡ (ਅਗ ਰੱਖਿਅਕ) ਲਗਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। ਚਕਦਰਾ ਅਤੇ ਲੌਗਲਾਈ ਦੀਆਂ ਛਾਉਣੀਆਂ ਪਿੱਛੋਂ ਇਹ ਕਰਾਚੀ ਆ ਗਿਆ।

ਪੂਰਬਲੇ ਕਰਮ ਜਾਗੇ, ਸਾਧੂ ਸਿੰਘ 19●2 ਚ ਇਕ ਮਹੀਨੇ ਦੀ ਛੁੱਟੀ ਕੱਟਣ ਪਿੰਡ ਆਇਆ ਅਤੇ ਇਸੇ ਪਿੰਡ ਦੇ ਹੀ ਸੱਚੀ ਸੁੱਚੀ ਕਿਰਤ ਕਰਨ ਵਾਲੇ, ਨਾਮ ਰਸੀਏ, ਗਿ੍ਹਸਥੀ ਮਹਾਂਪੁਰ, ਭਾਈ ਕਾਹਨ ਸਿੰਘ ਨਾਲ ਮਿਲਾਪ ਹੋ ਗਿਆ।

ਸਤਿਸੰਗਤ ਦਾ ਰੰਗ ਚੜ੍ਹਿਆ ਤਾਂ ਭਾਈ ਕਾਹਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਛਕਾਇਆ ਅਤੇ ਗੁਰਸਿੱਖੀ ਜੀਵਨ ਜਾਚ ਬ ਕੇ ਆਪਣੇ ਵਰਗੀ ਬਿਬੇਕੀ ਜੀਵਨ ਦੀ ਜਾਗ ਲਗਾ ਦਿੱਤੀ।

ਇਕ ਮਹੀਨੇ ਦੀ ਸਤਿਸੰਗਤ ਦਾ ਰੰਗ ਮਾਣ ਕੇ ਸਾਧੂ ਸਿੰਘ ਆਪਣੀ ਡਿਊਟੀ ਤੇ ਹਾਰ ਹੋ ਕੇ ਆਪਣੀ ਜੀ ਡਿਊਟੀ ਨਿਭਾਉਣ ਲੱਗਾ। ਪਰ ਉਸ ਦਾ ਮਨ ਹੁਣ ਸਤਿਸੰਗਤ ਦਾ ਰਸ ਮਾਣ ਚੁੱਕਾ ਸੀ, ਇਸ ਲਈ ਸਰਕਾਰੀ ਨੌਕਰੀ ਤੋਂ ਉਪਰਾਮ ਹੋ ਗਿਆ। ਥੋੜ੍ਹੀ ਦੇਰ ਪਿੱਛੋਂ ਉਸ ਨੇ ਆਪਣਾ ਅਸਤੀਆ ਕਮਾਂਡਿੰਗ ਅੰਸਰ ਦੇ ਦਿੱਤਾ। ਪਰਮੇਰ ਨੇ ਅੰਸਰ ਦੇ ਮਨ ਮਿਹਰ ਪਾਈ ਅਤੇ ਅਸਤੀਆ ਪ੍ਰਵਾਨ ਹੋ ਗਿਆ ਅਤੇ ਸਾਧੂ ਸਿੰਘ ਪਿੰਡ ਆ ਗਿਆ।

ਨੌਕਰੀ ਵੇਲੇ ਦੇ ਬੱਚੇ ਪੈਸਿਆਂ ਵਿਚੋਂ ਉਸ ਨੇ ਇਕ ਖੱਚਰ ਲੈ ਲਈ। ਇਲਾਕੇ ਵਿਚ ਸਸਤੀ ਕਣਕ ਜਾਂ ਹੋਰ ਕੋਈ ਜਿਨਸ ਉਹ ਰੀਦ ਲੈਂਦਾ ਅਤੇ ਖੱਚਰ ਤੇ ਲੱਦ ਕੇ ਜਿਥੇ ਭਾਅ ਚੰਗਾ ਮਿਲਦਾ ਵੇਚ ਦਿੰਦਾ।

ਸਾਧੂ ਸਿੰਘ ਦੀ ਸਿਆਣਪ ਜਾਂ ਈਮਾਨਦਾਰੀ ਕਹਿ ਲਓ ਜਾਂ ਪਰਮੇਰ ਦੀ ਕਿਰਪਾ, ਥੋੜ੍ਹੇ ਦਿਨਾਂ ਵਿਚ ਹੀ ਉਸ ਦਾ ਹੱਥ ਸੁਖਾਲਾ ਹੋ ਗਿਆ। ਗੁਰਮਤਿ ਅਨੁਸਾਰ, ਹੱਥ ਕਾਰ ਵੱਲ ਦਿਲ ਯਾਰ ਵੱਲ, ਧਰਮ ਦੀ ਕਿਰਤ ਅਤੇ ਨਾਮ ਦੀ ਕਮਾਈ ਨਾਲ ਸਾਧੂ ਸਿੰਘ ਪਰਉਪਕਾਰੀ, ਬਿਬੇਕੀ, ਨਾਮ ਰਸੀਆ ਗੁਰੂ ਦਾ ਸਿੰਘ ਬਣ ਗਿਆ।

ਇਕ ਦਿਨ ਸਵਖਤੇ ਹੀ ਭਾਈ ਸਾਧੂ ਸਿੰਘ ਖੱਚਰ ਲੱਦੀ ਆਪਣੇ ਪਿੰਡ ਤੋਂ ਰਾਵਲਪਿੰਡੀ ਵੱਲ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਪਹਾੜ ਦੀ ਖੁੱਡ ਵਿੱਚੋਂ ਇਕ ਮੁਸਲਮਾਨ ਲੜਕੀ ਦੌੜਦੀ ਆਈ ਅਤੇ ਸਾਧੂ ਸਿੰਘ ਦੇ ਲੱਕ ਨਾਲ ਲਿਪਟ ਕੇ ਕਹਿਣ ਲੱਗੀ, ਲਾਲਾ ਮੈਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਬਦਮਾਂ ਕੋਲੋਂ ਬਚਾ ਲੈ” ਇਸ ਇਲਾਕੇ ਵਿਚ ਲੜਕੀਆਂ ਵੱਡੇ ਭਰਾਵਾਂ ਲਾਲਾ ਆਖਦੀਆਂ ਹਨ। ਗੱਲ ਅਜੇ ਮੁੱਕੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਿ ਦੋ ਬਦਮਾਂ ਨੇ ਲੜਕੀ ਫਿਰ ਆ ਫੜਿਆ ਅਤੇ ਵਾਲਾਂ ਤੋਂ ਫੜਕੇ ਉਸੇ ਖੁੱਡ ਵੱਲ ਲਿਜਾਣ ਲੱਗ ਪਏ।

ਸਾਧੂ ਸਿੰਘ ਦੀ ਖੱਚਰ ਇਨੇ ਚਿਰ ਪਰੇ ਜਾ ਕੇ ਚਰਨ ਲੱਗ ਪਈ ਸੀ। ਸਾਧੂ ਸਿੰਘ ਜਦ ਖੱਚਰ ਦੇ ਪਲਾਣ ਵਿਚੋਂ ਆਪਣੀ ਸੰਮਾਂ ਵਾਲੀ ਡਾਂਗ ਲੈ ਕੇ ਮੁੜਿਆ, ਲੜਕੀ ਫਿਰ ਚਿੱਲਾ ਉਠੀ:

ਲਾਲਾ! ਲਾਲਾ! ਵਾਸਤਾ ਈ ਬਾਬੇ ਨਾਨਕ ਦੇ ਨਾਂ ਦਾ ਮਿਘੀ ਈਹਾਂ ਛੋੜੀ ਕੇ ਨਾ ਗਛੀ।”

ਗੁਰੂ ਦੇ ਨਾਉਂ ਦਾ ਵਾਸਤਾ ਸੁਣ ਕੇ ਸਾਧੂ ਸਿੰਘ ਦਾ ਜੋ ਦੂਣਾ ਹੋ ਗਿਆ ਅਤੇ ਉਹ ਬਦਮਾਂ ਵੱਲ ਵਧਿਆ। ਸਾਧੂ ਸਿੰਘ ਡਾਂਗ ਲਈ ਆਉਂਦੇ ਦੇਖ ਦੋਨੋਂ ਬਦਮਾ ਭੀ ਤਕੜੇ ਹੋ ਗਏ। ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸੰਭਲਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਸਾਧੂ ਸਿੰਘ ਦੀ ਇਕੋ ਡਾਂਗ ਨੇ ਇਕ ਦੀ ਬਾਂਹ ਤੋੜ ਦਿੱਤੀ ਅਤੇ ਉਹ ਧਰਤੀ ਤੇ ਢਹਿ ਪਿਆ। ਸਾਥੀ ਗਿਰਿਆ ਦੇ ਖ ਦੂਸਰਾ ਭੱਜ ਨਿਕਲਿਆ।

ਮੌਕਾ ਸੰਭਾਲ ਸਾਧੂ ਸਿੰਘ ਕੁੜੀ ਖੱਚਰ ਤੇ ਬਿਠਾ ਕੇ ਰਸਤੇ ਪੈ ਗਿਆ। ਰਸਤੇ ਵਿਚ ਸਾਧੂ ਸਿੰਘ ਨੇ ਲੜਕੀ ਤੋਂ ਪੁੱਛਿਆ ਤੇਰਾ ਪਿੰਡ ਕਿੱਥੇ ਹੈ ਤੇ ਤੈਂ ਇਹ ਕਿਵੇਂ ਇਥੇ ਲੈ ਆਏ।

ਲੜਕੀ ਨੇ ਦੱਸਿਆ ਇਥੋਂ ਦੋ ਕੁ ਮੀਲ ਤੇ ਮੇਰਾ ਪਿੰਡ ਹੈ। ਮੈਂ ਵਿਹੜੇ ਵਿਚ ਸੁੱਤੀ ਪਈ ਸਾਂ, ਇਹ ਮੈਂ ਮੰਜੇ ਸਮੇਤ ਚੁੱਕ ਲਿਆਏ। ਜਦ ਮੇਰੀ ਜਾਗ ਖੁੱਲ੍ਹੀ ਤਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਮੇਰੇ ਮੂੰਹ ਵਿਚ ਕਪੜਾ ਬੁੰਨ ਕੇ ਇਥੇ ਲੈ ਆਏ। ਸਾਰੀ ਰਾਤ ਮੈਂ ਪੀਰ ਚੰਨ ਚਰਾਗਾ ਾਹ ਦੀਆਂ ਗੀਣੀਆਂ ਮੰਨਦੀ ਰਹੀ, ਬਾਬੇ ਨਾਨਕ ਦੇ ਪੰਜੇ ਉਤੇ ਆਟਾ ਚੜ੍ਹਾਉਣ ਦੀਆਂ ਸੁੱਖਣਾ ਸੁਖਦੀ ਰਹੀ।

ਬਾਬੇ ਪੰਜੇ ਵਾਲੇ ਨੇ ਮੈਂ ਬਚਾਉਣ ਲਈ ਵੀਰਾ ਤੈ ਭੇਜ ਦਿੱਤਾ। ਜਦੋਂ ਤੇਰੀ ਖੱਚਰ ਦੇ ਪੈੜਾਂ ਦੀ ਅਵਾ ਸੁਣੀ ਇਹ ਥਕਾਣ ਨਾਲ ਸੁਤੇ ਹੋਏ ਸੀ, ਮੈਂ ਭੱਜ ਕੇ ਤੇਰੇ ਕੋਲ ਆ ਗਈ। ਭਜਦੀ ਦੇ ਮੇਰੇ ਪੈਰਾਂ ਨਾਲ ਇੱਥੇ ਪੱਥਰ ਹੇਠਾਂ ਰੁੜ੍ਹ ਗਿਆ, ਇਹ ਜਾਗ ਪਏ ਤੇ ਮੇਰੇ ਪਿੱਛੇ ਭੱਜ ਆਏ।

ਗੱਲਾਂ ਕਰਦਿਆਂ ਕੁੜੀ ਦਾ ਪਿੰਡ ਆ ਗਿਆ। ਸਾਧੂ ਸਿੰਘ ਨੇ ਕੁੜੀ ਖੱਚਰ ਤੋਂ ਉਤਾਰ ਕੇ ਕਿਹਾ ਜਾ ਭੈਣਾ ਤੂੰ ਆਪਣੇ ਘਰ ਚਲੀ ਜਾਹ।” ਪਰ ਕੁੜੀ ਕਹੇ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਘਰ ਚੱਲ ਪਰ ਸਾਧੂ ਸਿੰਘ ਨਾ ਮਨਿਆ।

ਕੁੜੀ ਦੇ ਪਰਵਾਰ ਵਾਲੇ ਸਕੇ ਸੰਬੰਧੀ ਅਤੇ ਹੋਰ ਪਿੰਡ ਦੇ ਬੰਦੇ ਲੱਭਣ ਲਈ ਚਾਹੇ

ਪਾਸੇ ਢੂੰਡ ਰਹੇ ਸੀ। ਜਦ ਕੁੜੀ ਨੇ ਘਰ ਜਾ ਕੇ ਸਾਧੂ ਸਿੰਘ ਵਾਰੇ ਦੱਸਿਆ ਤਾਂ ਪਰਵਾਰ ਦੇ ਜੀਅ ਸਾਧੂ ਸਿੰਘ ਲਭਦੇ ਜਾ ਮਿਲੇ ਅਤੇ ਪਿੰਡ ਜਾਣ ਲਈ ਰ ਦੇਣ ਲੱਗੇ।

ਪਰ ਸਾਧੂ ਸਿੰਘ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਮੇਰੀ ਕਣਕ ਉਠਾਂ ਤੇ ਲੱਦੀ ਹੋਈ ਮੰਡੀ ਪਹੁੰਚ ਗਈ ਹੈ। ਮੰਡੀ ਦੀ ਬੋਲੀ ਵੇਲੇ ਮੈਂ ਉਥੇ ਪਹੁੰਚਣਾ ਹੈ, ਮੈਂ ਹੁਣ ਤੁਹਾਡੇ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦਾ ਵਾਪਸੀ ਤੇ ਮੈਂ ਤੁਹਾਡੇ ਪਿੰਡ ਆਵਾਂਗਾ। ਆਰ ਕੁੜੀ ਦੇ ਭਰਾਵਾਂ ਨੇ ਕੁੜੀ ਦੇ ਦੱਸੇ ਪਤੇ ਅਨੁਸਾਰ ਪੁਲਿਸ ਨਾਲ ਲੈ, ਬਾਂਹ ਟੁੱਟੀ ਵਾਲਾ ਬਦਮਾ ਪਕੜ ਲਿਆ। ਮੁਕੱਦਮਾ ਚਲਿਆ ਅਤੇ ਦੋਨਾਂ ਕੈਦ ਹੋ ਗਈ।

ਕੁੜੀ ਦੇ ਬਿਆਨ ਅਤੇ ਬਦਮਾ ਦੇ ਬਿਆਨ ਅਨੁਸਾਰ ਡੀ.ਸੀ. ਰਾਵਲਪਿੰਡੀ ਨੇ ਸਾਧੂ ਸਿੰਘ ਲਈ ਇਕ ਸੌ ਰੁਪਿਆ ਇਨਾਮ ਦਾ ਐਲਾਨ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਸਾਧੂ ਸਿੰਘ ਲੱਭਣ ਲਈ ਪੁਲਿਸ ਹੁਕਮ ਦਿੱਤਾ।

ਪਰ ਪੁਲਿਸ ਸਾਧੂ ਸਿੰਘ ਬਾਰੇ ਕੁਛ ਪਤਾ ਨਾ ਚੱਲ ਸਕਿਆ। ਕਾਫੀ ਭੱਜ ਦੌੜ ਪਿਛੋਂ ਸਿਰੰ ਇਨਾ ਪਤਾ ਲੱਗਿਆ ਕਿ ਘਟਨਾ ਵਾਲੇ ਦਿਨ ਸਾਧੂ ਸਿੰਘ ਨਾਂ ਦੇ ਇਕ ਸਿੱਖ ਨੇ ਚੁੰਗੀ ਨੰ. 22 ਤੋਂ ਇਕ ਛਟ ਕਣਕ ਦੀ ਚੁੰਗੀ ਦਿੱਤੀ ਸੀ ਪਰ ਉਸ ਦਾ ਥਰੂ ਪਤਾ ਹੋਰ ਕੋਈ ਨਾ ਮਿਲਿਆ।

ਸਾਲ ਕੁ ਪਿੱਛੋਂ, ਅਚਾਨਕ ਇਕ ਦਿਨ ਕਣਕ ਗੀਦਣ ਲਈ ਫਿਰਦਾ ਸਾਧੂ ਸਿੰਘ, ਪਿੰਡ ਦੇ ਆੜ੍ਹਤੀਏ ਨਾਲ ਲੈ ਕੇ ਉਸ ਕੁੜੀ ਦੇ ਸਹੁਰੇ ਪਿੰਡ ਉਸ ਦੇ ਘਰ ਜਾ ਪਹੁੰਚਿਆ, ਜਿਸ ਉਸ ਨੇ ਬਦਮਾ ਕੋਲੋਂ ਛਡਵਾਇਆ ਸੀ।

ਦੁੱਧ ਰਿੜਕਦੀ ਉਹ ਮੁਸਲਮਾਨ ਲੜਕੀ ਸਾਧੂ ਸਿੰਘ ਵੇਖ ਕੇ ਉਠ ਖਲੋਤੀ ਤੇ ਲਾਲਾ ਆਖ ਕੇ ਆਪਣੇ ਸਹੁਰਾ ਪਰਵਾਰ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਹੀ ਸਾਧੂ ਸਿੰਘ ਦੇ ਲੱਕ ਜੱਫੀ ਪਾ ਕੇ ਰੋ ਪਈ। ਉਸਦੇ ਲਾਲਾ” ਆਖਣ ਤੇ ਸਾਧੂ ਸਿੰਘ ਭੀ ਸਭ ਕੁਛ ਯਾਦ ਆ ਗਿਆ।

ਕੁੜੀ ਦੇ ਸਾਰੀ ਕਹਾਣੀ ਦੱਸਣ ਤੋਂ ਸਹੁਰਾ ਪਰਵਾਰ ਨੇ ਸਾਧੂ ਸਿੰਘ ਦਾ ਬੜਾ ਆਦਰ ਮਾਣ ਕੀਤਾ ਨਾਲ ਹੀ ਉਸ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਉਸ ਲਈ ਇਕ ਸੌ ਰੁਪਿਆ ਇਨਾਮ ਦੇਣਾ ਮਨੂਰ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਸੁਣ ਕੇ ਸਾਧੂ ਸਿੰਘ ਨੇ ਕਿਹਾ ਭੈਣਾਂ ਦੀ ਮੱਦਦ ਕਰਨ ਤੇ ਕਦੇ ਭਰਾਵਾਂ ਨੇ ਵੀ ਇਨਾਮ ਲਏ ਹਨ?”

ਸਾਧੂ ਸਿੰਘ ਤਾਂ ਪਿੰਡ ਵਿਚ ਕਣਕ ਕੱਠੀ ਕਰਨ ਲਗ ਪਿਆ ਪਰ ਕੁੜੀ ਦੇ ਸਹੁਰਾ ਪਰਵਾਰ ਨੇ ਡੀ.ਸੀ. ਰਾਵਲਪਿੰਡੀ ਸਾਧੂ ਸਿੰਘ ਦੇ ਮਿਲਣ ਦੀ ਜਾ ਬਰ ਦਿੱਤੀ। ਡੀ.ਸੀ. ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਪੁਲਿਸ ਦੇ ਦੋ ਸਿਪਾਹੀ ਸਾਧੂ ਸਿੰਘ ਲਿਆਉਣ ਲਈ ਭੇਜੇ। ਨਾਲ ਹੀ ਕੁੜੀ ਦੇ ਸਹੁਰਾ, ਪਤੀ ਭੀ ਆਉਣ ਲਈ ਹੁਕਮ ਕਰ ਦਿੱਤਾ।

ਅਗਲੇ ਦਿਨ ਇਲਾਕੇ ਦੇ ਤਹਿਸੀਲਦਾਰ, ਲਦਾਰ ਅਤੇ ਹੋਰ ਪਤਵੰਤੇ ਸੱਜਣਾਂ ਦੀ ਹਾਰੀ ਵਿਚ ਡੀ.ਸੀ. ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਇਕ ਸੌ ਰੁਪਏ ਦੀ ਬੈਲੀ (ਅੱਜ-ਕੱਲ੍ਹ ਦੇ ਹਿਸਾਬ ਇਕ ਪੰਜਾਹ ਹਾਰ ਹੋਣ) ਸਾਧੂ ਸਿੰਘ ਫੜਾ ਸਾਰੇ ਪਤਵੰਤਿਆਂ ਸਾਹਮਣੇ ਉਸ ਦੀ

ਬਹਾਦਰੀ ਦੀ ਪ੍ਰਸ਼ੰਸਾ ਕੀਤੀ।

ਡੀ.ਸੀ. ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਹੱਥੋਂ ਬੈਲੀ ਲੈ ਕੇ ਸਾਧੂ ਸਿੰਘ ਨੇ ਪਹਿਲਾਂ ਆਪਣੇ ਮੱਥੇ ਨਾਲ ਲਾਈ ਫਿਰ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਤਿਕਾਰ ਨਾਲ ਕੁੜੀ ਦੇ ਕੋਲ ਜਾ ਕੇ ਉਸ ਦੀ ਝੋਲੀ ਵਿਚ ਪਾ ਦਿੱਤੀ।

ਡੀ.ਸੀ. ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਹੈਰਾਨ ਹੋ ਕੇ ਪੁੱਛਿਆ ਸਾਧੂ ਸਿੰਘ! ਕੀ ਗੱਲ ਹੋ ਗਈ?”

ਉੱਤਰ ਵਿਚ ਉਸ ਨੇ ਆਖਿਆ ਜਨਾਬ! ਇਸ ਲਈ ਕਿ ਇਹ ਮੇਰੀ ਧਰਮ ਭੈਣ ਹੈ। ਇਸ ਨੇ ਘਟਨਾ ਵਾਲੀ ਜਗ੍ਹਾ ਤੇ ਮੈਂ ਲਾਲਾ” ਸੱਦਿਆ ਸੀ। ਬੱਸ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਆਖਦਿਆਂ ਸਾਧੂ ਸਿੰਘ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਭਰ ਆਈਆਂ ਅਤੇ ਗਲ੍ਹਾ ਰੁਕ ਗਿਆ।

ਡੀ.ਸੀ. ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਫਿਰ ਪੁੱਛਿਆ ਸਾਧੂ ਸਿੰਘ ਕੀ ਹੋ ਗਿਆ? ਸਾਧੂ ਸਿੰਘ ਬੋਲਿਆ ਜਨਾਬ! ਉਸ ਵੇਲੇ ਦੀ ਯਾਦ ਆ ਗਈ ਜਦੋਂ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇ ਨਾਂ ਤੇ ਵਾਸਤਾ ਸੁਣ ਕੇ, ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ, ਮੈਂ ਮੇਰੇ ਸਾਹਮਣੇ ਖੜੋਤੇ ਦਿੱਸੇ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਮੇਰੇ ਅੰਦਰ ਜੋ ਅਤੇ ਬਲ ਪੈਦਾ ਕੀਤਾ, ਤਾਂ ਹੀ ਮੈਂ ਆਪਣੀ ਇਸ ਭੈਣ ਉਨ੍ਹਾਂ ਬਦਮਾ ਤੋਂ ਬਚਾ ਸਕਿਆ ਹਾਂ।

ਡੀ.ਸੀ. ਸਾਹਿਬ ਮਿਸਟਰ ਮੈਕਸ ਆਰਥਰਬ ਮੈਕਾਲਿਫ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਸੰਖੇਪ ਰੂਪ ਵਿਚ ਮੈਕਾਲਿਫ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਨਾਉਂ ਨਾਲ ਯਾਦ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਮੂਲ ਰੂਪ ਵਿਚ ਆਇਰਲੈਂਡ ਨਿਵਾਸੀ ਸੀ। ਆਪਣੀ ਸਕੂਲੀ ਵਿਦਿਆ ਪੂਰੀ ਕਰਕੇ ਇਹ 1864 ਵਿਚ ਭਾਰਤ ਆਏ ਅਤੇ ਅੰਗ੍ਰੇਜ਼ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਨੌਕਰੀ ਕਰਨ ਲੱਗੇ ਅਤੇ 1882 ਵਿਚ ਡੀ.ਸੀ. ਬਣ ਗਏ।

ਮੈਕਾਲਿਫ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਸਰਵਿਸ ਵੇਲੇ ਸਿੱਖਾਂ ਬਾਰੇ ਬਹੁਤ ਕੁਛ ਸੁਣਿਆ ਅਤੇ ਪੜ੍ਹਿਆ ਸੀ। ਸਿੱਖ ਸਰਦਾਰਾਂ ਨਾਲ ਵਾਸਤਾ ਹੋਣ ਕਾਰਨ ਸਿੱਖੀ ਕਿਰਦਾਰ ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਸੀ ਪਰ ਸਾਧੂ ਸਿੰਘ ਵਾਲੀ ਘਟਨਾ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਝੰਝੜ ਕੇ ਰੱਖ ਦਿੱਤਾ। ਸਿੱਖ ਧਰਮ ਅਤੇ ਇਤਿਹਾਸ ਜਾਣਨ ਲਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਅੰਦਰ ਤੀਬਰ ਰੁਚੀ ਪੈਦਾ ਹੋ ਗਈ।

ਦੇਵ ਨੇਤ ਨਾਲ ਮੈਕਾਲਿਫ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਮਿਲਾਪ ਪਹਿਲਾਂ ਪ੍ਰੋ. ਗੁਰਮੁਖ ਸਿੰਘ (ਸਿੰਘ ਸਭਾ ਲਹਿਰ ਦੇ ਮੋਢੀ) ਅਤੇ ਫਿਰ ਭਾਈ ਕਾਨ੍ਹ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨਾਭਾ ਨਾਲ ਹੋ ਗਿਆ। ਮਹਾਰਾਜਾ ਹੀਰਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨਾਭਾ ਤੋਂ ਪ੍ਰਵਾਨਗੀ ਲੈ ਕੇ ਦੋ ਸਾਲ ਤੋਂ ਉਪਰ ਸਮਾਂ ਲਗਾ ਕੇ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਤੋਂ ਮੈਕਾਲਿਫ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਬਾਣੀ ਦੇ ਅਰਥ ਸਿੱਖੇ ਅਤੇ ਸਿੱਖ ਇਤਿਹਾਸ ਦੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੀ।

ਸੰਨ 1893 ਵਿਚ ਮੈਕਾਲਿਫ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਸਰਕਾਰੀ ਨੌਕਰੀ ਛੱਡ ਕੇ ਸੁਤੰਤਰ ਰੂਪ ਵਿਚ ਸਿੱਖ ਧਰਮ ਦਾ ਅਧਿਐਨ ਕੀਤਾ। ਪੂਰੀ ਈਮਾਨਦਾਰੀ ਨਾਲ ਤਕਰੀਬਨ ਸੋਲਾਂ ਸਾਲਾਂ ਦੀ ਅਣਥੱਕ ਮਿਹਨਤ ਨਾਲ ਸਿੱਖ ਰਿਲੀਜਨ” ਕਿਤਾਬ ਛੇ ਭਾਗਾਂ ਵਿਚ ਲਿਖੀ। ਇਸ ਵਿੱਚ ਤੇ ਉਹ ਸਮੇਂ ਸਮੇਂ ਭਾਈ ਕਾਨ੍ਹ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨਾਭਾ, ਗਿਆਨੀ ਹਾਰਾ ਸਿੰਘ, ਗਿਆਨੀ ਦਿੱਤ ਸਿੰਘ, ਪ੍ਰੋ. ਗੁਰਮੁਖ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਗਿਆਨੀ ਸੰਤ ਸਿੰਘ ਆਦਿ ਤੋਂ

ਵਡਮੁੱਲੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਦੇ ਰਹੇ। ਇਸ ਕਾਰਜ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਆਪਣਾ ਦੋ ਲੱਖ ਰੁਪਿਆ ਲੱਗਿਆ।

ਇਸ ਨਾਲ ਮੈਕਾਲਿਫ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਹਿਰਦਾ ਸਿੱਖੀ ਪ੍ਰੇਮ ਵਿਚ ਰੰਗਿਆ ਗਿਆ। ਸਿਗਰਟ ਤਮਾਕੂ ਪੂਰਨ ਤੌਰ ਤੇ ਤਿਆਗ ਦਿੱਤਾ। ਗੱਲਬਾਤ ਕਰਨ ਵੇਲੇ ਜਦੋਂ ਭੀ ਕੋਈ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੀ ਤੁਕ ਬੋਲਣੀ ਹੁੰਦੀ, ਸਤਿਕਾਰ ਲਈ ਸਿਰ ਟੋਪੀ ਨਾਲ ਢੱਕ ਲੈਂਦੇ।

ਇਸ ਦਾ ਇਕ ਹੋਰ ਹੋਇਆ ਾਲਸਾ ਪੰਥ ਇਹ ਹੋਇਆ ਕਿ ਅੰਗ੍ਰੇ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਇਕ ਜਰਮਨ ਈਸਾਈ ਪਾਦਰੀ ਮਿਸਟਰ ਟਰੰਪ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦਾ ਅਧਿਐਨ ਅਤੇ ਇਸ ਦਾ ਅੰਗ੍ਰੇ ਉਲੱਥਾ ਕਰਨ ਦੀ ਡਿਊਟੀ ਲਗਾਈ ਸੀ।

ਇਹ ਆਪਣੀ ਹੰਕਾਰੀ ਬਿਰਤੀ ਅਤੇ ਸਿਗਰਟ ਦਾ ਆਦੀ ਹੋਣ ਕਾਰਨ ਸਿੱਖ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਦਾ ਸਹਿਯੋਗ ਨਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਸਕਿਆ ਅਤੇ ਦੁਟ ਪ੍ਰਭਾਵ ਹੇਠ ਆ ਕੇ ਸਿੱਖੀ ਹਿੰਦੂ ਧਰਮ ਦਾ ਇਕ ਅੰਗ ਹੀ ਸਾਬਤ ਕਰ ਗਿਆ, ਜਿਸ ਦੀ ਕਾਲਖ ਮੈਕਾਲਿਫ ਸਾਹਿਬ ਦੀਆਂ ਕਿਰਤਾਂ ਨੇ ਧੋ ਦਿੱਤੀ ਅਤੇ ਅੰਗ੍ਰੇ ਪੜ੍ਹਨ ਵਾਲਿਆਂ ਸਿੱਖੀ ਵਾਰੇ ਸਹੀ ਗਿਆਨ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਵਿਚ ਸਹਾਇਤਾ ਮਿਲੀ।

ਮੈਕਾਲਿਫ ਸਾਹਿਬ ਦੀਆਂ ਲਿਖਤਾਂ ਅੱਜ ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀਆਂ ਦਾ ਗਿਰਾ ਹਨ। ਸਿੱਖੀ ਵਾਰੇ ਕਿਤਾਬ ਲਿਖਣ ਵਾਲਾ ਹਰ ਵਿਦਵਾਨ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਲੈਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਆਪਣੀ ਗੱਲ ਦੀ ਪ੍ਰੋੜਤਾ ਲਈ ਹਵਾਲੇ ਦਿੱਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਪਰ ਘਟ ਹੀ ਲੋਕਾਂ ਪਤਾ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਪਿਛੇ ਵਾਸਤਾ ਈ ਬਾਬੇ ਨਾਨਕ ਦਾ ” ਵਾਲੇ ਗੁਰਮੁਖ ਭਾਈ ਸਾਧੂ ਸਿੰਘ ਦਾ ਕਿਰਦਾਰ ਕੰਮ ਕਰਦਾ ਹੈ।

ਕਾ! ਅੱਜ ਦਾ ਨੌਜਵਾਨ ਸਿੱਖ ਤਬਕਾ ਜੋ ਗੁਰੂ ਤੋਂ ਬੇਮੁਖ ਹੋ ਕੇ ਬਾਣੀ ਅਤੇ ਬਾਣੀ ਤਿਆਗ ਕੇ ਨਿਆਂ ਦੇ ਹੜ ਵਿਚ ਰੁੜ੍ਹ ਰਿਹਾ ਹੈ ਇਨ੍ਹਾਂ ਗੱਲਾਂ ਵਾਰੇ ਜਾਣੂ ਕਰਾਇਆ ਹੁੰਦਾ ਤਾਂ ਅੱਜ ਇਹ ਹਾਲਤ ਨਾ ਹੁੰਦੀ।

ਪਰ ਕੌਣ ਕਰਾਵੇ? ਸਿੱਖਾਂ ਦੀ ਸਰਵ ਉੱਚ ਸੰਸਥਾ: ਗੁ: ਪ੍ਰ: ਕਮੇਟੀ ਦੇ ਮੈਂਬਰ ਅਤੇ ਆਗੂ ਤਕਰੀਬਨ ਪੂਰਨ ਤੌਰ ਤੇ ਗੁਰਮਤਿ ਤੋਂ ਆਪ ਕੋਰੇ ਹਨ ਅਤੇ ਸਿਆਸੀ ਰਗਣ ਵਿਚ ਰੰਗੇ ਹੋਏ ਹਨ।

ਨੀਲੀਆਂ ਦਸਤਾਰਾਂ ਵਾਲੇ ਅਕਾਲੀ ਲੀਡਰਾਂ ਇਸ ਦੀ ਨਾ ਲੋੜ ਹੈ ਨਾ ਹੀ ਚੋਣਾਂ ਲੜਨ ਤੋਂ ਵਿਹਲ ਹੈ। ਾਲਸਾਈ ਦਿਖ ਵਾਲੇ ਵਿਦਿਅਕ ਅਦਾਰਿਆਂ ਵਿਚ ਕਾਮਰੇਡੀ ਸੋਚ, ਸਿੱਖੀ ਰੂਪ ਵਾਲੇ ਬਹੁਰੂਪੀਏ ਅਧਿਆਪਕ ਇਹ ਗੱਲਾਂ ਕਿਉਂ ਦੱਸਣ? ਮਾਪਿਆਂ ਵਿਚਾਰਿਆਂ ਗ੍ਰਿਹਸਥੀ ਜੀਵਨ ਦੀਆਂ ਮੇਵਾਰੀਆਂ, ਸਮਾਜਿਕ ਮਜਬੂਰੀਆਂ ਆਪਣੇ ਧਰਮ ਪ੍ਰਤੀ ਅਗਿਆਨਤਾ ਕਾਰਨ ਬੇਬੱਸ ਹਨ।

ਜਿਹੜਾ ਬਾਬੇ ਨਾਨਕ ਦਾ ਵਾਸਤਾ ਕਿਸੇ ਲੜਕੀ ਨੇ ਭਾਈ ਸਾਧੂ ਸਿੰਘ ਪਾਇਆ ਸੀ ਅੱਜ ਅਸੀਂ ਭੀ ਸਮੂਹ ਪੰਥ ਦਰਦੀਆਂ, ਸੰਸਥਾਵਾਂ, ਜਥੇਬੰਦੀਆਂ ਅਤੇ ਲੀਡਰਾਂ ਬੇਨਤੀ ਕਰਦੇ ਹਾਂ ਵਾਸਤਾ ਈ ਬਾਬੇ ਨਾਨਕ ਦਾ”, ਛੋਟੇ ਛੋਟੇ ਮਸਲੇ ਲੈ ਕੇ

ਪੰਥ ਵਿਚ ਵੰਡੀਆਂ ਨਾ ਪਾਓ। ਇਕੱਠੇ ਹੋ ਕੇ ਹੰਭਲਾ ਮਾਰੋ, ਆਪਣਾ ਰ ਪਹਿਚਾਣੋ, ਆਪਣੀ-ਆਪਣੀ ਵਿੱਤ ਅਨੁਸਾਰ ਪੂਰੀ ਸੁਹਿਰਦਤਾ ਨਾਲ ਯੋਗਦਾਨ ਪਾਓ। ਜੇ ਮੌਕਾ ਖੁੰਝ ਗਿਆ ਇਤਿਹਾਸ ਸਾ ਕਦੇ ਮੁਆਂ ਨਹੀਂ ਕਰੇਗਾ।

ਮਨੁੱਖੀ ਜੀਵਨ-ਉਦੇ ਅਤੇ ਉਪਦੇ

ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਮਹਾਰਾਜ ਦੀ ਬਾਣੀ ਵੀਚਾਰ ਕੇ ਪੜ੍ਹਨ ਨਾਲ ਜਿੱਥੇ ਬ੍ਰਹਿਮੰਡ ਦੀ ਸਿਰਜਨਾ ਬਾਰੇ ਗਿਆਨ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਉਥੇ ਹਰ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਆਰਥਿਕ, ਪਰਮਾਰਥਿਕ, ਸਮਾਜਿਕ, ਰਾਜਨੀਤਿਕ, ਭਾਈਚਾਰਿਕ, ਪਰਿਵਾਰਿਕ ਜੀਵਨ ਲਈ ਭੀ ਪੂਰਨ ਸੇਧ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਮਨੁੱਖੀ ਜੀਵਨ ਦੀ ਹੋਂਦ, ਜੀਵਨ ਦੇ ਉਦੇ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਲਈ ਭੀ ਯੋਗ ਅਗਵਾਈ ਮਿਲਦੀ ਹੈ।

ਅੱਜ ਜਦ ਤਕਰੀਬਨ ਸਾਰਾ ਸੰਸਾਰ ਆਪਣੇ ਮੂਲ ਨਾਲੋਂ ਟੁੱਟ ਕੇ ਮਾਇਆ ਦੀ ਚਕਾਚੌਧ ਵਿਚ ਫਸਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ ਅਤੇ ਖਾਣ, ਪੀਣ ਅਤੇ ਮੌਜ ਮੇਲਾ ਕਰਨ ਵਿਚ ਮਸਤ ਹੈ, ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੱਸ ਰਹੀ ਹੈ,

ਖਾਣਾ ਪੀਣਾ ਹਸਣਾ ਸਉਣਾ ਵਿਸਰਿ ਗਇਆ ਹੈ ਮਰਣਾ॥

ਖਸਮੁ ਵਿਸਾਰਿ ਖੁਆਰੀ ਕੀਨੀ ਪ੍ਰਿਗੁ ਜੀਵਣੁ ਨਹੀ ਰਹਣਾ॥ (ਅਗ 1254)

ਨਾਲ ਹੀ ਚਿਤਾਵਨੀ ਦੇ ਰਹੀ ਹੈ ਕਿ ਗਾਲ ਨਾ ਬਣ! ਤੇਰੀ ਮੌਤ ਤੇਰੇ ਸਿਰ ਤੇ ਮੰਡਰਾ ਰਹੀ ਹੈ।

ਕਾਲੁ ਬਿਆਲੁ ਜਿਉ ਪਰਿਓ ਡੋਲੈ ਮੁਖੁ ਪਸਾਰੇ ਮੀਤੁ॥॥

ਆਜੁ ਕਾਲਿ ਫੁਨਿ ਤੋਹਿ ਗ੍ਰਸਿ ਹੈ ਸਮਝਿ ਰਾਖਉ ਚੀਤਿ॥ (ਅਗ 631)

ਅਰਥ:- ਮੌਤ ਰੂਪੀ ਬਿੱਲਾ ਮੂੰਹ ਅੱਡੀ ਸਿਰ ਤੇ ਬੈਠਾ ਹੈ। ਇਸ ਗੱਲ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਮਝ ਕੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਵਸਾ ਲੈ ਕਿ ਅੱਜ ਜਾਂ ਕੱਲ੍ਹ ਇਸ ਨੇ ਤੈ ਪਕੜ ਲੈਣਾ ਹੈ।

ਭਾਈ ਰੇ ਇਉ ਸਿਰਿ ਜਾਣਹੁ ਕਾਲੁ॥

ਜਿਉ ਮਛੀ ਤਿਉ ਮਾਣਸਾ ਪਵੈ ਅਚਿੰਤਾ ਜਾਲੁ॥ (ਅਗ 55)

ਕੇਵਲ ਤੂੰ ਹੀ ਨਹੀਂ ਬਲਕਿ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਕੋਈ ਭੀ ਚੀ ਬਚੇਗੀ ਨਹੀਂ। ਜੋ ਚੀ ਅੱਖ ਨਾਲ ਦਿਸਦੀ ਹੈ ਸੂਰਜ, ਚੰਦ, ਤਾਰੇ, ਸਮੁੰਦਰ, ਪਹਾੜ ਆਦਿ ਸਭ ਨਾਵੰਤ ਹਨ,

ਜੋ ਦੀਸੈ ਸੋ ਸਗਲ ਬਿਨਾਸੈ

ਜਿਉ ਬਾਦਰ ਕੀ ਛਾਹੀ ॥॥ (ਅਗ 1231)

ਹਮੇ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ ਕੇਵਲ ਪਰਮੇਰ ਅਤੇ ਉਸ ਦਾ ਨਾਉਂ ਹੈ ਅਤੇ ਜੋ ਉਸ ਦੇ ਨਾਮ ਨਾਲ ਜੁੜਦਾ ਹੈ ਉਹ ਨਿਹਚਲ ਹੈ:-

ਨਾਮੁ ਰਹਿਓ ਸਾਧੂ ਰਹਿਓ ਰਹਿਓ ਗੁਰੁ ਗੋਬਿੰਦੁ

ਕਹੁ ਨਾਨਕ ਇਹ ਜਗਤ ਮੈ ਕਿਨ ਜਪਿਓ ਗੁਰ ਮਤੁ॥ (ਅਗ 1429)

ਬਹੁਤ ਜੂਨੀਆਂ ਵਿਚ ਭਉਣ ਪਿੱਛੋਂ ਤੈ ਇਹ ਮਨੁੱਖਾ ਜੀਵਨ ਮਿਲਿਆ ਹੈ, ਇਹ ਤੇਰਾ

ਪਰਮੇਸ਼ ਦੇ ਮਿਲਾਪ ਲਈ ਉੱਤਮ ਸਮਾਂ ਹੈ। ਹੋਰ ਤੇਰੇ ਸਭ ਕੰਮ ਵਿਅਰਥ ਹਨ ਕੇਵਲ ਨਾਮ ਜਪਣਾ ਹੀ ਸਹੀ ਹੈ:

ਭਈ ਪਰਾਪਤਿ ਮਾਨੁਖ ਦੇਹੁਰੀਆ॥

ਗੋਬਿੰਦ ਮਿਲਣ ਕੀ ਇਹ ਤੇਰੀ ਬਰੀਆ॥

ਅਵਰਿ ਕਾਜ ਤੇਰੈ ਕਿਤੈ ਨ ਕਾਮ॥

ਮਿਲੁ ਸਾਧਸੰਗਤਿ ਭਜੁ ਕੇਵਲ ਨਾਮ॥ (ਅਗ 12)

ਹੋਰ ਕੋਈ ਚੀ ਤੇਰੇ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਜਾਵੇਗੀ ਕੇਵਲ ਨਾਮ ਹੀ ਲੋਕ ਪਰਲੋਕ ਤੇਰਾ ਸਹਾਈ ਹੋਵੇਗਾ। ਨਾਮ ਦਾ ਦਾਤਾ ਸਤਿਗੁਰੂ ਹੈ। ਜਿਹੜੇ ਬੰਦੇ ਗੁਰਮੁਖ ਬਣ ਕੇ ਗੁਰ ਉਪਦੇ ਕਮਾਉਂਦੇ ਹਨ ਉਹ ਜੀਵਨ ਦੀ ਬਾਧੀ ਜਿੱਤ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਮਨਮੁਖ ਹਾਰ ਕੇ ਇਸ ਸੰਸਾਰ ਤੋਂ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।

ਗੁਰਮੁਖਿ ਲਾਹਾ ਲੈ ਗਏ

ਮਨਮੁਖਿ ਚਲੇ ਮੂਲੁ ਗਵਾਇ ਜੀਉ॥ (ਅਗ 74)

ਇਹ ਇਕ ਹਕੀਕਤ ਹੈ ਕਿ ਜਿਸ ਮੌਤ ਸਾਹਮਣੇ ਖੜ੍ਹੀ ਦਿਸਦੀ ਹੈ ਉਸ ਦਾ ਲੋਭ, ਲਾਲਚ ਅਤੇ ਮਾਇਆ ਦੀ ਪਕੜ ਢਿੱਲੀ ਪੈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਜੀਵਨ ਜਾਚ ਆਮ ਸੰਸਾਰੀ ਬੰਦਿਆਂ ਨਾਲੋਂ ਬਿਲਕੁਲ ਅਲੱਗ ਕਿਸਮ ਦੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਇਸੇ ਲਈ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਮਹਾਰਾਜ ਨੇ ਸਿੱਖੀ ਦੇਣ ਲਈ ਪਹਿਲੀ ਰਤ ਹੀ ਇਹ ਰੱਖੀ ਹੈ।

ਪਹਿਲਾ ਮਰਣੁ ਕਬੂਲਿ ਜੀਵਣ ਕੀ ਛਡਿ ਆਸ॥

ਹੋਹੁ ਸਭਨਾ ਕੀ ਰੇਣੁਕਾ ਤਉ ਆਉ ਹਮਾਰੈ ਪਾਸਿ॥ (ਅਗ 1102)

ਦਸਮੇ ਪਿਤਾ ਨੇ ਭੀ ਾਲਸਾ ਸਾਜਨਾ ਦਿਵਸ ਤੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਛਕਾਉਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਸਿਰ ਮੰਗੇ ਸੀ।

ਉਪਰਲੀ ਵੀਚਾਰਧਾਰਾ ਅਪਣਾਉਣ ਵਾਲੇ ਭਾਈ ਸਾਧੂ ਸਿੰਘ ਵਰਗੇ ਹੀ ਅਣਗਿਣਤ ਗੁਰੂ ਦੇ ਪਿਆਰਿਆਂ ਨੇ ਘਾਲਣਾ ਘਾਲ ਕੇ ਸਾਡਾ ਸੁਨਹਿਰੀ ਇਤਿਹਾਸ ਸਿਰਜਿਆ ਹੈ, ਜਿਸ ਨੇ ਸਾ ਸਰਦਾਰੀਆਂ ਦਾ ਮਾਣ ਬਿਆ ਹੈ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਬ ਕਰਨ ਸਾ ਹੇਠਲਾ ਗੁਰ ਉਪਦੇ ਸਦਾ ਯਾਦ ਰਹੇ।

ਗੁਰਾ ਇਕ ਦੇਹਿ ਬੁਝਾਈ॥

ਸਭਨਾ ਜੀਆ ਕਾ ਇਕੁ ਦਾਤਾ ਸੇ ਮੈ ਵਿਸਰਿ ਨ ਜਾਈ॥ (ਜਪੁ) (ਅਗ 2)

ਧਨ ਗੁਰੂ ਧਨ ਸਿੱਖੀ

ਹਾਜੀ ਮਸਕੀਨ

ਮਧਿਆ ਪ੍ਰਦੇ ਵਿਚ ਇਕ ਰੀਵਾ ਨਾਮ ਦੀ ਰਿਆਸਤ ਸੀ ਜੋ ਹੁਣ ਲਿਖਾ ਬਣਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਉਥੇ ਹਾਜੀ ਹੁਸੈਨ ਨਾਮੀ ਇਕ ਮੁਸਲਮਾਨ ਤਕਰੀਬਨ ਸੌ ਬਸਾਂ ਦਾ ਮਾਲਕ ਸੀ। ਉਸ ਦੀ ਹਰ ਬਸ ਵਿਚ ਡ੍ਰਾਈਵਰ ਸੀਟ ਦੇ ਅਗੇ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਘੋੜੇ ਤੇ ਸਵਾਰ ਦੀ ਤਸਵੀਰ ਲੱਗੀ ਹੋਈ ਸੀ। ਮੇਰਾ ਇਕ ਮਿੱਤਰ ਜੌਂਜ ਵਿੱਚ ਅੰਸਰ ਸੀ ਜਦ ਉੱਥੇ ਗਿਆ ਤਾਂ ਉਸ ਦੀ ਹੈਰਾਨਗੀ ਦੀ ਹੱਦ ਨਹੀਂ ਰਹੀ ਕਿ ਬੱਸਾਂ ਦੇ ਡ੍ਰਾਈਵਰ ਸਭ ਮੁਸਲਮਾਨ ਸਨ ਤੇ ਮਾਲਕ ਵੀ ਹਾਜੀ ਸੀ, ਫਿਰ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਘੋੜੇ ਤੇ ਸਵਾਰੋਂ ਟੋ ਲਗਾਉਣ ਦਾ ਕੀ ਕਾਰਨ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ? ਉਹ ਇਸ ਭੇਦ ਖੋਲ੍ਹਣ ਲਈ ਹਾਜੀ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਦੰਤਰ ਚਲਾ ਗਿਆ ਤੇ ਬੜੇ ਪਿਆਰ ਨਾਲ ਇਸ ਦਾ ਕਾਰਨ ਪੁਛਿਆ। ਹਾਜੀ ਸਾਹਿਬ ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ, ਇਹ ਮੇਰਾ ਨਿੱਜੀ ਮਾਮਲਾ ਹੈ, ਮੈਂ ਕੁਝ ਵੀ ਬਤਾਨੇ ਕੇ ਤਿਆਰ ਨਹੀਂ ਹੂੰ। ਮੇਰਾ ਮਿੱਤਰ ਬਾਹਰ ਆ ਗਿਆ, ਪਰ ਹਾਜੀ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਾਪਸ ਬੁਲਾਇਆ ਤੇ ਪੁਛਿਆ, ਤੁਸੀਂ ਕੀ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਹੋ? ਉਸ ਦੇ ਇਹ ਦੱਸਣ ਤੇ ਕਿ ਮੈਂ ਜੀ ਹਾਂ, ਉਸ ਆਪਣੇ ਪਾਸ ਬਿਠਾ ਲਿਆ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਆਪਣੀ ਹਡ-ਬੀਤੀ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੁਣਾਈ:-

ਮੇਰਾ ਪਿੰਡ ਹੁਰ ਸਾਹਿਬ ਤੋਂ ਕਰੀਬਨ ਪੰਜ ਛੇ ਮੀਲ ਤੇ ਹੈ। ਮੈਂ ਇਕ ਵਾਰੀ ਅਧਰੰਗ ਹੋ ਗਿਆ। ਮੇਰੀ ਬੀਵੀ ਬੱਚਿਆਂ ਨੇ ਬਹੁਤ ਸੇਵਾ ਕੀਤੀ, ਦਵਾ ਦਾਰੂ ਕਰਵਾਇਆ, ਪਰ ਅਰਾਮ ਆਉਣ ਦੀ ਬਜਾਏ ਮੇਰਾ ਦੂਜਾ ਪਾਸਾ ਵੀ ਮਾਰਿਆ ਗਿਆ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਕੁਝ ਚਿਰ ਤਾਂ ਮੇਰੀ ਸੇਵਾ ਕੀਤੀ, ਪਰ ਅੀਰ ਮੇਰੀ ਘਰ ਵਾਲੀ ਮੈਂ ਇਕੱਲੇ ਛੱਡ ਕੇ ਆਪ ਬੱਚਿਆਂ ਲੈ ਕੇ ਆਪਣੇ ਪੇਕੇ ਘਰ ਭੱਜ ਗਈ। ਪਿੰਡ ਵਾਲਿਆਂ ਨੇ ਮੇਰੇ ਤੇ ਤਰਸ ਖਾ ਕੇ ਮੈਂ ਚੁੱਕ ਕੇ ਬਾਹਰ ਸੜਕ ਕਿਨਾਰੇ ਲਿਟਾ ਦਿੱਤਾ ਤਾਂ ਕਿ ਮੈਂ ਉਥੇ ਹੀ ਆਪਣੀ ਹਾਜਤ ਪੂਰੀ ਕਰ ਸਕਾਂ, ਜਦੋਂ ਕਦੀ ਕਿਸੇ ਦੇ ਮਨ ਵਿਚ ਮਿਹਰ ਪੈ ਜਾਂਦੀ ਸੀ ਤਾਂ ਉਹ ਮੇਰੇ ਮੂੰਹ ਵਿਚ ਕੁਝ ਪਾ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਮੇਰੀ ਹਾਲਤ ਬੜੀ ਤਰਸਯੋਗ ਸੀ।

ਦੁਸਹਿਰੇ ਦੇ ਤਿਉਹਾਰ ਤੇ ਲੋਕ ਆਪਣੇ ਗੱਡਿਆਂ ਤੇ ਬੈਠ ਕੇ ਹੁਰ ਸਾਹਿਬ ਜਾ ਰਹੇ ਸਨ। ਮੇਰਾ ਦਿਲ ਕਰੇ ਮੈਂ ਵੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਜਾਵਾਂ ਤੇ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਪਾਸੋਂ ਆਪਣੇ ਪਾਪਾਂ ਦੀ ਮਾਂ ਮੰਗਾਂ। ਪਰ ਮੇਰੀ ਜਿੰਦਾ ਲਾ ਲਿਜਾਣ ਲਈ ਕੋਈ ਵੀ ਤਿਆਰ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਅੀਰ ਮੈਂ ਰ ਲਾ ਕੇ ਸੜਕ ਤੇ ਜਾ ਲੇਟਿਆ ਤੇ ਇਕ ਗੱਡੇ ਵਾਲੇ ਕਿਹਾ, ਜਾਂ ਤਾਂ ਮੈਂ ਗੱਡੇ ਵਿਚ ਲਿਟਾ ਕੇ ਹੁਰ ਸਾਹਿਬ ਲੈ ਚੱਲ, ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਮੇਰੇ ਉਪਰੋਂ ਹੀ ਗੱਡਾ ਲੰਘਾ ਦਿਓ, ਤਾਂ ਕਿ ਮੇਰੀ ਮੌਤ ਆ ਜਾਵੇ ਤੇ ਮੈਂ ਇਸ ਦੁੱਖੋਂ ਛੁੱਟ

ਜਾਵਾਂ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮਨ ਵਿਚ ਮਿਹਰ ਪੈ ਗਈ ਤਿੰਨ ਚਾਰ ਬੰਦਿਆਂ ਨੇ ਮਿਲ ਕੇ ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਗੱਡੇ ਤੇ ਲਿਟਾ ਲਿਆ ਤੇ ਨਾਲ ਲੈ ਤੁਰੇ।

ਗੁਰਦੁਆਰੇ ਦੇ ਪਾਸ ਜਾ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਮੈਂ ਇਕ ਦਰੱਖਤ ਬੱਲੇ ਲਿਟਾ ਦਿਤਾ ਤੇ ਆਪ ਅੱਗੇ ਚਲੇ ਗਏ। ਉਸ ਦਿਨ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਘੋੜੇ ਦਾ ਜਲੂਸ ਨਿਕਲਣਾ ਸੀ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸਜਿਆ ਹੋਇਆ ਘੋੜਾ ਸਭ ਤੋਂ ਅੱਗੇ ਚਲਦਾ ਹੈ ਤੇ ਸਾਰੀ ਸੰਗਤ ਉਸ ਦੇ ਪਿਛੇ ਚਲਦੀ ਹੈ। ਘੋੜੇ ਸਾਰੇ ਬੰਦੇ ਕਾਬੂ ਵਿਚ ਰੱਖਦੇ ਹਨ ਤੇ ਉਹ ਇੰਝ ਚਲਦਾ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਕੋਈ ਾਹ-ਸਵਾਰ ਉਸ ਤੇ ਬੈਠਾ ਹੋਵੇ। ਜਲੂਸ ਉਸ ਰਸਤੇ ਤੋਂ ਆ ਰਿਹਾ ਸੀ ਜਿਥੇ ਮੈਂ ਲੇਟਿਆ ਸੀ। ਘੋੜਾ ਇਕ-ਦਮ ਬੇਕਾਬੂ ਹੋ ਗਿਆ ਤੇ ਸਰਪਟ ਦੌੜ ਕੇ ਮੇਰੇ ਪਾਸ ਆ ਕੇ ਇਕ-ਦਮ ਬੇਕਾਬੂ ਹੋ ਗਿਆ। ਉਸ ਨੇ ਆਪਣਾ ਇੱਕ ਪੈਰ ਚੁੱਕਿਆ, ਮੇਰੇ ਸਿਰ ਛੁਹਾਇਆ, ਫਿਰ ਦੂਸਰਾ ਪੈਰ ਚੁੱਕਿਆ ਤੇ ਉਹ ਮੇਰੇ ਬਦਨ ਤੇ ਲਗਾਇਆ। ਇੰਨੇ ਚਿਰ ਬੰਦਿਆਂ ਨੇ ਆ ਕੇ ਉਸ ਪਕੜ ਲਿਆ ਤੇ ਜਲੂਸ ਦੇ ਆਉਣ ਤੇ ਉਹ ਅੱਗੇ ਚਲੇ ਗਏ। ਥੋੜੀ ਦੇਰ ਬਾਅਦ ਮੈਂ ਇੰਝ ਮਹਿਸੂਸ ਕੀਤਾ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਮੇਰੇ ਅੰਦਰੂ ਨ ਦਾ ਦੌਰਾ ਚਲ ਪਿਆ ਹੈ, ਮੈਂ ਜਿਸ ਵੀ ਅੰਗ ਹਿਲਾਵਾਂ ਉਹ ਹਿਲਦਾ ਸੀ। ਮੈਂ ਰ ਦੀ ਲੱਤਾਂ ਬਾਹਾਂ ਹਿਲਾਈਆਂ ਤੇ ਉੱਠ ਕੇ ਬੈਠ ਗਿਆ। ਹੁਣ ਮੈਂ ਹੋਰ ਬਲ ਲਗਾਇਆ ਤੇ ਖੜ੍ਹਾ ਹੋ ਗਿਆ, ਆਪਣੇ ਪੈਰਾਂ ਨਾਲ ਤੁਰ ਕੇ ਆਪਣੇ ਪਿੰਡ ਰਾਤ ਪਹੁੰਚ ਗਿਆ, ਆਪਣਾ ਸਾਰਾ ਹਾਲ ਪਿੰਡ ਵਾਲਿਆਂ ਸੁਣਾਇਆ। ਸਾਰੇ ਪਿੰਡ ਵਿਚੁੰ ਦੀ ਲਹਿਰ ਦੌੜ ਗਈ।

ਇਹ ਹੈ ਗੁਰੂ ਦੇ ਘੋੜੇ ਦੀ ਕਤੀ, ਹੁਣ ਤੁਸੀਂ ਆਪੇ ਹੀ ਅੰਦਾਜ਼ਾ ਲਾਓ ਕਿ ਜਿਸ ਦੇ ਘੋੜੇ ਵਿਚ ਐਨੀ ਕਤੀ ਹੈ ਉਸ ਦੀ ਆਪਣੀ ਕਿੰਨੀ ਕਤੀ ਹੋਵੇਗੀ।

ਅੰਗਰੇ ਪੁਲੀਸ ਕਪਤਾਨ

ਅਗਸਤ 1942 ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ, ਅਸੀਂ ਕੁਝ ਭਰਾ ਜੱਬਲਪੁਰ ਸਦਰ ਬਾਰ ਦੀ ਇਕ ਦੁਕਾਨ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਨਿਕਲ ਰਹੇ ਸਾਂ ਤੇ ਇੱਕ ਅੰਗਰੇ ਜੋੜਾ ਅੰਦਰ ਵੜ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਸਾ ਵੇਖ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਗੱਜ ਕੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕਾ ਾਲਸਾ, ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ ਤਿਹ ਬੁਲਾਈ। ਅਸੀਂ ਹੈਰਾਨ ਸੀ ਕਿ ਅੱਜ ਤੱਕ ਕਿਸੇ ਵੀ ਅੰਗਰੇ ਨੌਂ ਤਿਹ ਨਹੀਂ ਗਜਾਈ, ਇਹ ਕੋਈ ਨਵਾਂ ਹੀ ਜੋੜਾ ਹੈ, ਅਸਾਂ ਅੰਗਰੇ ਵਿਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਾਮ ਦੀ ਪੁੱਛ ਕੀਤੀ, ਅੱਗੋਂ ਉਹ ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ ਕਿ ਤੁਹਾ ਪੰਜਾਬੀ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੀ ਕਿਰਪਾ ਕਰਕੇ ਸਾਡੇ ਨਾਲ ਆਪਣੀ ਮਾਤ-ਭਾ ਵਿੱਚ ਗੱਲ ਕਰੋ। ਚਲੋ ਅੰਦਰ ਬੈਠ ਕੇ ਸਾਰੀ ਗੱਲ ਕਰਦੇ ਹਾਂ।

ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਮੈਂ ਸੰਨ 1924 ਵਿਚ ਜਦ ਭਾਈ ਫੇਰੂ ਦਾ ਮੋਰਚਾ ਲੱਗਾ ਸੀ ਤਾਂ ਲਾਹੌਰ ਦਾ ਪੁਲੀਸ ਕਪਤਾਨ ਸਾਂ। ਮੈਂ ਮੇਰੇ ਇੰਸਪੈਕਟਰ ਜਰਨਲ ਨੇ ਬੁਲਾ ਕੇ ਹੁਕਮ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਤੂੰ ਇਸ ਮੋਰਚੇ ਦਾ ਚਾਰਜ ਸੰਭਾਲ ਲੈ ਤੇ ਜਿਥੋਂ ਤੱਕ ਹੋ ਸਕੇ ਇਸ ਪੂਰੀ ਸਤੀ ਨਾਲ ਨਜਿਠਣਾ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਿੱਖਾਂ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕੁਚਲੇ ਕਿ ਇਹ ਫੇਰ

ਉਠਣ ਜੋਗੇ ਨਾ ਰਹਿਣ। ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਅੰਸਰ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਕਿ ਮੈਂ ਤਦ ਹੀ ਕੁਝ ਕਰ ਸਕਾਂਗਾ, ਜੇਕਰ ਮੈਂ ਮੇਰੇ ਮਤਲਬ ਦਾ ਸਟਾਂ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇ। ਉਹਦਾ ਹੁਕਮ ਪਾ ਕੇ ਮੈਂ ਡਵੀਨਲ ਰੋਜ਼ ਆਫਿਸ ਵਿੱਚ ਚਲਾ ਗਿਆ ਤੇ ਚੁਣ-ਚੁਣ ਕੇ ਜੇਗਲਮੀ ਜੱਟ ਲਾਇਲਪੁਰ ਦੇ ਜਾਂਗਲੀ ਤੇ ਹੋਰ ਦਸ ਨੰਬਰੀਏ ਪੁਲਿਸ ਦੇ ਕਰਮਚਾਰੀ ਚੁਣ ਕੇ ਆਪਣੇ ਨਾਲ ਲਿਜਾਣ ਦਾ ਬੰਦੋਬਸਤ ਕਰ ਲਿਆ। ਭਾਈ ਫੇਰੂ ਪਹੁੰਚ ਕੇ ਅਸੀਂ ਕੰਡਿਆਂ ਵਾਲੀ ਤਾਰ ਨਾਲ ਬਹੁਤ ਵੱਡਾ ਵਲਗਣ ਵਲ ਲਿਆ, ਤਾਂ ਕਿ ਸਿੱਖਾਂ ਪੱਕ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇ। ਮੌਸਮ ਬਰਸਾਤ ਦਾ ਸੀ, ਪਰ ਅਸੀਂ ਮੋਰਚੇ ਵਿਚ ਆਉਣ ਵਾਲੇ ਬੰਦਿਆਂ ਲਈ ਕੋਈ ਮੀਂਹ ਤੋਂ ਬਚਣ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕੀਤਾ। ਆਪਣੇ ਲਈ ਤੇ ਸਟਾਂ ਲਈ ਅਸੀਂ ਤੰਬੂ ਗੱਡ ਲਏ ਸਨ।

ਪਹਿਲਾ ਜੱਥਾ ਅਕਾਲ ਤਤ ਤੋਂ ਚਲ ਕੇ ਪਿਡਾਂ ਤੋਂ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕਰਦਾ ਹੋਇਆ, ਹੌਲੀ-ਹੌਲੀ ਭਾਈ ਫੇਰੂ ਵਧ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਜਿਸ ਦਿਨ ਜੱਥੇ ਨੇ ਉਥੇ ਪਹੁੰਚਣਾ ਸੀ ਮੈਂ ਇਕ ਖੁਰਾਂਟ ਥਾਣੇਦਾਰ ਦੀ ਡਿਊਟੀ ਲਗਾਈ ਕਿ ਉਹ ਜਾ ਕੇ ਸਭਨਾਂ ਦੇ ਨਾਮ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਵਲਦਈਅਤ (ਪਿਤਾ ਦਾ ਨਾਮ) ਨੋਟ ਕਰਕੇ ਲਿਆਉਣ। ਉਸ ਨੇ ਦੁਪਹਿਰ ਪਿਛੋਂ ਆ ਕੇ ਮੈਂ ਲਿਸਟ ਦਿੱਤੀ ਤਾਂ ਮੈਂ ਉਸ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਹੈਰਾਨ ਰਹਿ ਗਿਆ ਕਿ ਉਸ ਵਿੱਚ ਸਭ ਨੇ ਆਪਣੇ ਪਿਤਾ ਦਾ ਨਾਮ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਲਿਖਵਾਇਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਮੇਰਾ ਪਾਰਾ ਇੱਕ ਝੂਠੀ ਲਿਸਟ ਦੇਖ ਕੇ ਇਕ ਦਮ ਚੜ੍ਹ ਗਿਆ। ਮੈਂ ਲਿਸਟ ਭੂਆਂ ਕੇ ਮਾਰੀ ਕਿ ਸਭ ਦੇ ਅਸਲੀ ਪਿਤਾ ਦਾ ਨਾਮ ਲਿਖ ਕੇ ਲਿਆਓ। ਥਾਣੇਦਾਰ ਨੇ ਜਵਾਬ ਦਿੱਤਾ ਮੈਂ ਬਹੁਤ ਹੋਰ ਲਾਇਆ ਹੈ ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਚੋਂ ਇਕ ਵੀ ਆਪਣੇ ਅਸਲੀ ਪਿਓ ਦਾ ਨਾਮ ਦੱਸਣ ਲਈ ਤਿਆਰ ਨਹੀਂ। ਮੇਰੀ ਘਰ ਵਾਲੀ ਵੀ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਉਥੇ ਬੈਠੀ ਹੋਈ ਸੀ, ਕਹਿਣ ਲੱਗੀ, ਜੇ ਤੁਸੀਂ ਕਿਸੇ ਦੇ ਪਿਓ ਦਾ ਨਾਮ ਵੀ ਉਸ ਤੋਂ ਨਹੀਂ ਪੁੱਛ ਸਕਦੇ ਤਾਂ ਹੋਰ ਤੁਸੀਂ ਕਾਹਦੇ ਪੁਲੀਸ ਅੰਸਰ ਹੋ, ਜੇਕਰ ਇੱਕ ਮਾਮੂਲੀ ਜਿਹੀ ਖੋਜ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੇ? ਮੈਂ ਗੁੱਸਾ ਅੱਗੇ ਹੀ ਚੜ੍ਹਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ, ਮੈਂ ਵਧੇਰੇ ਕ੍ਰੋਧ ਵਿੱਚ ਆ ਕੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਮੈਂ ਕੱਲ੍ਹ ਤਾਂ ਮੂੰਹ ਜੁਠਲਾਵਾਂਗਾ ਜਦ ਇਹ ਤੇਰੀ ਬੋਲੀ ਵਿਆਹ ਲਵਾਂਗਾ। ਥਾਣੇਦਾਰ ਬੇਇਤੀ ਕਰਕੇ ਉਥੋਂ ਕੱਢ ਦਿੱਤਾ।

ਦੂਸਰੇ ਦਿਨ ਮੈਂ ਸਾਰੀ ਪੁਲੀਸ ਫਾਲਇਨ ਕਰ ਲਿਆ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਪੰਜਾਹ ਬੰਦੇ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਮੈਂ ਬਦਮਾ ਸਮਝਦਾ ਸਾਂ ਚੁਣ ਲਏ ਤੇ ਹੁਕਮ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਸਿੱਖ ਜਥੇ ਵਿਚੋਂ ਪੰਝੀ ਬੰਦੇ ਆਪਣੇ ਮਤਲਬ ਦੇ ਚੁਣ ਕੇ ਕੱਢ ਲਿਆਓ, ਦੋ ਸਿਪਾਹੀ ਇੱਕ ਸਿੱਖ ਦੇ ਦੁਆਲੇ ਹੋ ਜਾਓ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਪਾਸੋਂ ਚਾਹੇ ਨਰਮੀ ਤੇ ਚਾਹੇ ਸਤੀ ਨਾਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅਸਲੀ ਪਿਓ ਦਾ ਨਾਮ ਪੁੱਛ ਕੇ ਲਿਆਓ। ਜੇ ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲੋਂ ਕਾਮਯਾਬ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ ਉਸ ਪੁਲਿਸ ਮੈਡਲ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇਗਾ। ਭੂਤਰੇ ਹੋਏ ਸਿਪਾਹੀ ਜਥੇ ਵਿਚ ਜਾ ਵੜੋ, ਚੁਣ ਚੁਣ ਕੇ ਕਮੋਰ ਬੁੱਢੇ ਸਿੱਖਾਂ ਬਾਹਰ ਕੱਢ ਲਿਆ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੁਆਲੇ ਹੋ ਗਏ। ਪਹਿਲਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਪੂਰੀ ਨਰਮਾਈ ਵਰਤੀ, ਜਦ ਸੰਲਤਾ ਨਾ ਮਿਲੀ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਉਨ੍ਹ

ਅਤਿਅੰਤ ਤਸੀਹੇ ਦਿੱਤੇ। ਜਦ ਉਹ ਮਾਰ ਖਾ ਕੇ ਬੇਹੋ ਹੋ ਕੇ ਡਿੱਗ ਪੈਂਦੇ ਸਨ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮੂੰਹ ਵਿਚ ਪਾਣੀ ਪਾ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਪੁੱਛਦੇ ਸਨ ਕਿ ਤੇਰੇ ਪਿਓ ਦਾ ਕੀ ਨਾਮ ਹੈ? ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵੱਲੋਂ ਇਕੋ ਹੀ ਜਵਾਬ ਮਿਲਦਾ ਸੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਉਹ ਸਾਰੇ ਹੀ ਆਰ ਪੜੀ ਦੇ ਪੰਝੀ ਬੇਹੋ ਹੋ ਗਏ, ਪਰ ਕਿਸੇ ਨੇ ਆਪਣੇ ਪਿਓ ਦਾ ਨਾਮ ਨਹੀਂ ਦੱਸਿਆ।

ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਪੰਜਾਹ ਸਿਪਾਹੀਆਂ ਦੀਆਂ ਪੇਟੀਆਂ ਲੁਹਾ ਲਈਆਂ ਤੇ ਛੁੱਟੀ ਕਰ ਦਿੱਤੀ। ਐਨੇ ਚਿਰ ਦਸ ਵੱਜ ਗਏ ਸਨ, ਮੇਰਾ ਖਾਨਸਾਮਾ ਮੈਂ ਨਾਤੇ ਲਈ ਬੁਲਾਉਣ ਆਇਆ ਪਰ ਮੈਂ ਉਸ ਨਾਂਹ ਕਰ ਦਿੱਤੀ। ਫਿਰ ਪਹਿਲੇ ਵਾਂਗ ਹੀ ਪੰਜਾਹ ਸਿਪਾਹੀ ਚੁਣ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਵੀ ਉਪਰਲਾ ਹੁਕਮ ਦਿੱਤਾ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਵੀ ਆਪਣੀ ਪੂਰੀ ਵਾਹ ਲਾਈ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹੱਥ ਪੁੱਠੇ ਕਰਕੇ ਮੰਜਿਆਂ ਦੇ ਪਾਵਿਆਂ ਥੱਲੇ ਦੇ ਕੇ ਉੱਪਰ ਸਿਪਾਹੀ ਟੱਪਣ ਲੱਗੇ, ਜਦ ਉਹ ਤੜਪਦੇ ਸਨ ਤਾਂ ਇਕੋ ਹੀ ਸਵਾਲ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਸੀ, ਕਈਆਂ ਦੇ ਚਿੱਤੜ ਨੰਗੇ ਕਰਕੇ ਕਿੱਲੇ ਠੋਕੇ ਗਏ, ਲਹੂ-ਲੁਹਾਣ ਹੋ ਗਏ ਪਰ ਮੁਰਦੇਹਾਣ ਹੋ ਕੇ ਵੀ ਕਿਸੇ ਨੇ ਵੀ ਆਪਣੇ ਪਿਓ ਦਾ ਨਾਮ ਨਹੀਂ ਦੱਸਿਆ। ਮੈਂ ਦਿਹਾੜੀ ਵਿਚ ਪੰਜ ਛੇ ਵਾਰ ਖਾਣ ਵਾਲਾ ਬੰਦਾ ਸੀ। ਮੇਰੇ ਢਿੱਡ ਵਿਚ ਭੁੱਖ ਨਾਲ ਚੂਹੇ ਨੱਚ ਰਹੇ ਸਨ। ਖਾਨਸਾਮਾ ਬਾਰ-ਬਾਰ ਆ ਕੇ ਮੈਂ ਰੋਟੀ ਖਾਣ ਲਈ ਕਹਿ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਮੈਂ ਮਬੂਰ ਹੋ ਕੇ ਜੱਥੇ ਵਿੱਚ ਆ ਵੜਿਆ ਤੇ ਕਈਆਂ ਆਪਣੇ ਬੂਟਾਂ ਦੇ ਠੁੱਡੇ ਮਾਰੇ ਤੇ ਉਹ ਸਵਾਲ ਕੀਤਾ ਪਰ ਕੋਈ ਵੀ ਨਾ ਬਕਿਆ, ਮੈਂ ਇਥੋਂ ਤੱਕ ਵੀ ਕਿਹਾ ਕਿ ਤੁਹਾਡੀ ਮਾਂ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ.....। ਭੁੱਖ ਨਾਲ ਮੇਰੀ ਜਾਨ ਨਿਕਲ ਰਹੀ ਸੀ ਪਰ ਪੇ ਕੁੱਝ ਨਹੀਂ ਸੀ ਜਾਂਦੀ।

ਹੁਣ ਤੀਜੀ ਵਾਰੀ ਮੈਂ ਪੰਜਾਹ ਸਿਪਾਹੀ ਹੋਰ ਭੇਜੇ ਤੇ ਪਹਿਲਾ ਹੁਕਮ ਦਿੱਤਾ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਪੈਂਦੀ ਸੱਟੇ ਪੰਜੀ ਸਿੱਖਾਂ ਇੱਕ ਬੋਹੜ ਨਾਲ ਪੁੱਠਾ ਲਟਕਾ ਦਿੱਤਾ, ਚਰਬੀ ਉਤਰ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਵਿਚ ਆ ਗਈ। ਲਟਕਦਿਆਂ ਦੇ ਲੱਕ ਵਿੱਚ ਡਾਂਗਾਂ ਮਾਰੀਆਂ ਗਈਆਂ ਪਰ ਕੀ ਮਜ਼ਾਲ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਪਿਤਾ ਦਾ ਨਾਮ ਦੱਸਿਆ ਹੋਵੇ। ਉਧਰ ਮੈਂ ਭੁੱਖ ਨਾਲ ਤੜੰ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਮੈਂ ਬਚਨ ਦੇ ਚੁੱਕਾ ਸੀ ਕਿ ਮੂੰਹ ਤਾਂ ਹੀ ਜੁਠਲਾਣਾ ਹੈ ਜਦ ਮੈਂ ਉਸ ਜੱਥੇ ਕੋਲੋਂ ਕਿਸੇ ਦੇ ਪਿਓ ਦਾ ਨਾਮ ਪੁੱਛ ਲਵਾਂਗਾ। ਮੇਰੀ ਸਾਰੀ ਖੀ ਤਮ ਹੋ ਗਈ ਤੇ ਮਜ਼ਬੂਰ ਹੋ ਕੇ ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਇੰਸਪੈਕਟਰ ਜਰਨਲ ਟੈਲੀਫ਼ੂਨ ਕੀਤਾ ਕਿ ਮਿਹਰਬਾਨੀ ਕਰਕੇ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਅੰਸਰ ਇੱਥੇ ਭੇਜ ਦਿਓ। ਕਿਉਂਕਿ ਮੈਂ ਇਸ ਮਿਨ ਵਿਚ ਬਹੁਤ ਬੁਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਫੇਲ੍ਹ ਹੋ ਗਿਆ ਹਾਂ। ਹੁਣ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਵਿੱਚ ਮੈਂ ਰਹਿਣਾ ਨਹੀਂ ਚਾਹੁੰਦਾ। ਉਸ ਨੇ ਮੈਂ ਧਮਕੀ ਦਿੱਤੀ ਕਿ ਤੇਰੇ ਨਾਲ ਬੁਰਾ ਸਲੂਕ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ। ਤੈਂ ਹੁਕਮ-ਅਦੂਲੀ ਕਰਨ ਦਾ ਕੋਈ ਹੱਕ ਨਹੀਂ, ਤੈਂ ਪਤਾ ਹੈ ਕਿ ਤੂੰ ਕਿਸ ਨਾਲ ਗੱਲ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਮੈਂ ਉਸ ਦੀ ਧਮਕੀ ਦੀ ਪ੍ਰਵਾਹ ਨਾ ਕਰਦਿਆਂ ਹੋਇਆ ਉਸ ਸਪਟ ਕਹਿ ਦਿਤਾ ਕਿ ਜੇਕਰ ਛੇ ਵਜੇ ਤੱਕ ਕੋਈ ਅੰਸਰ ਇਥੇ ਚਾਰਜ ਲੈਣ ਨਹੀਂ ਆਇਆ ਤਾਂ ਮੈਂ ਬੈਰ ਚਾਰਜ ਦਿੱਤੇ ਹੀ ਪੰਜਾਬ ਮੇਲ ਰਾਹੀਂ ਬੰਬਈ ਪਹੁੰਚ ਜਾਵਾਂਗਾ। ਇੰਨ੍ਹਾਂ ਕਹਿ ਕੇ ਮੈਂ

ਟੈਲੀਫ਼ੂਨ ਰੱਖ ਦਿੱਤਾ।

ਟੈਲੀਫ਼ੂਨ ਦੀ ਘੰਟੀ ਦੇਰ ਤੱਕ ਖੜਕਦੀ ਰਹੀ ਪਰ ਮੈਂ ਰਸੀਵਰ ਨਹੀਂ ਚੁੱਕਿਆ। ਛੇ ਵਜੇ ਦੂਸਰਾ, ਅੰਸਰ ਪਹੁੰਚ ਗਿਆ ਤੇ ਮੈਂ ਉਸ ਚਾਰਜ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਕਾਰਾਂ ਤੇ ਲਿਖ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਅੱਗੇ ਤੋਂ ਸਿੱਖਾਂ ਨਾਲ ਕੋਈ ਮੱਥਾ ਨਾ ਲਾਵੇ, ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਸਰਕਾਰ ਬਹੁਤ ਬੁਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹਾਰ ਹੋਵੇਗੀ। ਇਹ ਮੇਰਾ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਰਹਿੰਦਿਆਂ ਸਾਰੀ ਨੌਕਰੀ ਦਾ ਨਿਚੋੜ ਹੈ। ਮੈਂ ਉਸੇ ਦਿਨ ਹੀ ਗੱਡੀ ਲਈ ਤੇ ਬੰਬਈ ਪਹੁੰਚ ਗਿਆ ਤੇ ਉਥੋਂ ਸਮੁੰਦਰੀ ਜਹਾ ਰਾਹੀਂ ਵਾਪਸ ਇੰਗਲੈਂਡ ਚਲਾ ਗਿਆ। ਹੁਣ ਜਦ ਦੂਜਾ ਵਿਵ ਯੂਧੂ ਰੂ ਹੋਇਆ ਤਾਂ ਮੈਂ ਜ ਵਿੱਚ ਭਰਤੀ ਹੋ ਕੇ ਆਪਣੇ ਮੁਲਕ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰਨ ਲਈ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਆਇਆ। ਤਦ ਮੈਂ ਲੈਫਟੀਨੈਂਟ ਦਾ ਰੈਂਕ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। ਇਹ ਹੈ ਕਿਸੇ ਅੰਗਰੇ ਪੁਲੀਸ ਕਪਤਾਨ ਦਾ ਸਿੱਖੀ ਦੇ ਬਾਰੇ ਨਿਚੋੜ।

ਜੀਪ ਤੇ ਬੁਲਡੋਰ

ਸੰਨ 1953 ਦੀ ਵਾਰਤਾ ਹੈ ਕਿ ਦਾਸ ਦੇ ਵੱਡੇ ਭਰਾ, ਸੋਢੀ ਗੁਰਬਚਨ ਸਿੰਘ ਨੇ ਆਪਣੇ ਲੜਕੇ ਵਾਸਤੇ ਨੰਗਲ ਵਿਖੇ ਲੜਕੀ ਵੇਖਣ ਹਿਤ ਜਾਣਾ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਆਪਣੇ ਛੋਟੇ ਭਰਾ, ਸੋਢੀ ਜੋਗਿੰਦਰ ਸਿੰਘ, ਜਿਹੜੇ ਕਿ ਮੰਜ ਵਿਚ ਸਨ ਅਤੇ ਅੰਬਾਲਾ ਵਿਖੇ ਨਿਯੁਕਤ ਸਨ, ਨਾਲ ਲੈ ਲਿਆ, ਕਿਉਂਕਿ ਕੋਲ ਆਪਣੀ ਕਾਰ ਸੀ। ਉਹ ਦੋਵੇਂ ਜਣੇ ਅਤੇ ਦਾਸ ਦੀਆਂ ਦੋਵੇਂ ਭਰਜਾਈਆਂ ਨੰਗਲ ਵੱਲ ਚੱਲ ਪਏ। ਜਦ ਸ੍ਰੀ ਅਨੰਦਪੁਰ ਸਾਹਿਬ ਪਹੁੰਚੇ ਤਾਂ ਛੋਟੇ ਭਰਾ ਨੇ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ ਕੇਸਗੜ੍ਹ ਸਾਹਿਬ ਵਿਖੇ, ਮੱਥਾ ਟੇਕਣ ਲਈ ਕਿਹਾ। ਇਸ ਤੇ, ਵੱਡੇ ਭਰਾ ਨੇ ਕਿਹਾ ਅਸੀਂ ਲੜਕੀ ਵਾਲਿਆਂ 11.●● ਵਜੇ ਦਾ ਸਮਾਂ ਦਿੱਤਾ ਹੋਇਆ ਹੈ ਅਤੇ 11.●● ਸਾ ਇੱਥੇ ਹੀ ਵੱਜ ਗਏ ਹਨ, ਇਸ ਲਈ ਵਾਪਸੀ ਦੇ ਦਰਨ ਕਰਾਂਗੇ। ਉਹ ਵਾਪਸੀ ਤੇ ਦਰਨ ਕਰਨ ਦਾ ਵਾਇਦਾ ਕਰਕੇ ਅੱਗੇ ਚਲ ਪਏ। ਨੰਗਲ ਤੋਂ ਮ ਵਾਪਸੀ ਤੇ ਬਾਰ ਹੋਣ ਲੱਗ ਪਈ, ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੌਖਲਾ ਸੀ ਕਿ ਰ ਦਾ ਮੀਂਹ ਪੈਣ ਕਰਕੇ ਕਿਤੇ ਸਰਸਾ ਨਦੀ ਵਿੱਚ ਹੜ੍ਹ ਨਾ ਆ ਜਾਵੇ, ਜਿਸ ਕਾਰਨ ਨਦੀ ਪਾਰ ਨਾ ਕਰ ਸਕਣ, ਕਿਉਂਕਿ ਉਦੋਂ ਸਰਸਾ ਨਦੀ ਉਪਰ ਪੁਲ ਨਹੀਂ ਸੀ ਬਣਿਆ ਅਤੇ ਮੇਜਰ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਸਟੇਨ ਲੀਵ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਲਈ ਹੋਈ, ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਉਸੇ ਦਿਨ ਹੀ ਵਾਪਸ ਆਉਣਾ ਅਤੀ ਰੂਰੀ ਸੀ। ਅਨੰਦਪੁਰ ਸਾਹਿਬ ਤੱਕ ਪਹੁੰਚਦਿਆਂ ਮੀਂਹ ਬਹੁਤ ਤੇ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ, ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸਿਦਕ ਰੱਖ ਕੇ ਜਾਂਦਿਆਂ ਹੋਇਆ ਕੀਤੇ ਵਾਇਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ ਮੱਥਾ ਟੇਕਣ ਲਈ ਗੱਡੀ ਦਾ ਮੂੰਹ ਕੇਸਗੜ੍ਹ ਸਾਹਿਬ ਵੱਲ ਮੋੜ ਲਿਆ। ਕੜਾਹ-ਪ੍ਰਾਦ ਭੇਟ ਕੀਤਾ, ਅਰਦਾਸ ਕੀਤੀ ਕਿ ਹੇ ਸੱਚੇ ਪਾਤਾਹ, ਸਾਡੀ ਲਾਜਪੱਤ ਰੱਖਣੀ, ਅਸਾਂ ਸਰਸਾ ਨਦੀ ਪਾਰ ਕਰਨੀ ਹੈ। ਤੁਰਨ ਲੱਗਿਆਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਚਰਨ ਗੰਗਾ (ਜਿਥੋਂ ਦੀ ਸੰਗਤ ਚਰਨ ਧੋ ਕੇ ਅੱਗੇ ਮੱਥਾ ਟੇਕਣ ਲਈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।) ਵਿੱਚੋਂ ਜਲ ਦਾ ਇਕ ਡੱਬਾ ਭਰ ਕੇ ਆਪਣੀ ਕਾਰ ਦੇ ਰੇਡੀਏਟਰ ਵਿੱਚ ਪਾ ਲਿਆ।

ਜਦ ਸਰਸਾ ਨਦੀ ਤੇ ਪਹੁੰਚੇ ਤਾਂ ਨਦੀ ਵਿਚ ਹੜ੍ਹ ਆ ਚੁੱਕਾ ਸੀ। ਸੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਆਸਰਾ ਲੈਂਦਿਆਂ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਬੋਲ ਕੇ ਕਾਰ ਪਹਿਲੇ ਗੇਅਰ ਵਿੱਚ ਪਾ ਕੇ ਪਾਣੀ ਵਿੱਚ ਠੇਲ੍ਹਾ ਦਿੱਤਾ। ਹੌਲੀ-ਹੌਲੀ ਵਾਹਿਗੁਰੂ-ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਕਰਦਿਆਂ ਲੰਘ ਰਹੇ ਸਨ ਕਿ ਥੋੜ੍ਹਾ ਹੀ ਅੱਗੇ ਜਾ ਕੇ ਪਾਣੀ ਦੌਰ ਨਾਲ ਕਾਰ ਸੜਕ ਤੋਂ ਹੇਠਾਂ ਲਹਿ ਗਈ, ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਚੀਕ-ਚਿਹਾੜਾ ਪਾਉਣ-ਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਉਚੀ-ਉਚੀ ਕਲਗੀਧਰ ਪਾਤਾਹ ਅਵਾਜ਼ ਮਾਰਨ ਲੱਗੇ। ਤਾਹੀਉਂ ਕੀ ਦੇਖਿਆ ਕਿ ਅੱਗੋਂ ਇੱਕ ਜੀਪ ਵਾਲਾ ਆ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਐਨ ਕੋਲ ਆ ਕੇ ਜੀਪ ਦੇ ਮਾਲਕ ਨੇ ਇੱਕ ਲੋਹੇ ਦਾ ਰੱਸਾ ਕੱਢਿਆ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਕਾਰ ਨਾਲ ਬੰਨ੍ਹ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਪਾਰ ਕਰਨ ਲਈ ਜੀਪ ਵਾਪਸ ਮੋੜ ਲਈ। ਜੀਪ ਦੇ ਚਾਰੋਂ ਪਹੀਆਂ ਵਿੱਚ ਕਤੀ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਉਹ ਕਾਰ ਖਿਚਦੀ ਗਈ। ਅਜੇ ਅੱਧ ਵਿਚ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਗਏ ਕਿ ਪਾਣੀ ਦੇ ਹੜ੍ਹ ਨੇ ਜੀਪ ਵੀ ਕਾਰ ਸਮੇਤ ਸੜਕੋਂ ਥੱਲੇ ਸੁੱਟ ਦਿੱਤਾ। ਇਹ ਦੇਖ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਬਚਣ ਦੀ ਕੋਈ ਆਸ ਨਾ ਰਹੀ। ਕੀ ਦੇਖਦੇ ਹਨ ਕਿ ਜੀਪ ਵਾਲਾ ਝੱਟ ਹੀ ਪਾਣੀ ਵਿਚ ਫਟਾਫਟ ਛਾਲਾਂ ਮਾਰਦਾ ਪਿਛੇ ਮੁੜ ਗਿਆ ਅਤੇ ਜਾਂਦਾ ਹੋਇਆ ਕਹਿਣ ਲੱਗਿਆ, ਕਿਰ ਨਾ ਕਰੋ ਸਿੱਘੋ, ਮੈਂ ਹੁਣੇ ਆਇਆ।”

ਥੋੜ੍ਹੇ ਸਮੇਂ ਵਿਚ ਕੀ ਦੇਖਦੇ ਹਨ ਕਿ ਉਹ ਇੱਕ ਦਮ ਇਕ ਬੁਲਡੋਰ, ਜਿਹੜਾ 1000 ਹਾਰਸ ਪਾਵਰ ਦਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਲੈ ਕੇ ਆ ਗਿਆ (ਏਥੇ ਪਾਠਕਾਂ ਦੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਲਈ ਇਹ ਦੱਸਣਾ ਰੂਰੀ ਹੈ ਕਿ ਬੁਲਡੋਰ ਸਟਾਰਟ ਕਰਨ ਲਈ ਘੱਟ ਤੋਂ ਘੱਟ 2000 ਮਿੰਟ ਰੂਰ ਲੱਗ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਕਿਉਂਕਿ ਪਹਿਲਾਂ ਉਸ ਦੇ ਛੋਟੇ ਇੰਜਨ ਉਚੇਚਾ ਪੈਟਰੋਲ ਪਾ ਕੇ ਸਟਾਰਟ ਕਰੀਦਾ ਹੈ। ਜਦ ਉਹ ਬ ਗਰਮ ਹੋ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਉਸ ਦੇ ਗੇਅਰ ਬਦਲ ਕੇ ਵੱਡੇ ਇੰਜਨ ਤੋਂ ਪਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਕਾਠੀ ਮਿਹਨਤ ਨਾਲ ਉਹ ਚਾਲੂ ਹੁੰਦਾ ਹੈ) ਉਸ ਦੇਖਦੇ ਸਾਰਿਆਂ ਦਾ ਸਾਹ ਵਿਚ ਸਾਹ ਆਇਆ। ਉਹ ਇੱਕ ਪਹਾੜੀ ਦੀ ਨਿਆਈਂ ਜੀਪ ਕੋਲ ਆ ਕੇ ਬੰਨ੍ਹ ਗਿਆ। ਡਾਈਵਰ ਨੇ ਉਤਰ ਕੇ ਆਪਣੀ ਜੀਪ ਉਸ ਨਾਲ ਬੰਨ੍ਹ ਦਿੱਤੀ ਜੋ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਕਾਰ ਨਾਲ ਬੰਨ੍ਹੀ ਹੋਈ ਸੀ। ਡਗ-ਡਗ ਕਰਦਾ ਪਾਣੀ ਦੀ ਹਿੱਕ ਚੀਰਦਾ ਹੋਇਆ ਜੀਪ ਤੇ ਕਾਰ ਖਿੱਚ ਕੇ ਨਦੀ ਤੋਂ ਪਾਰ ਹੋ ਗਿਆ। ਮੇਰੀ ਜੀ ਵੀਰ ਨੇ ਆਪਣੀ ਕਾਰ ਨਾਲੋਂ ਥੋਲ੍ਹ ਕੇ ਸਟਾਰਟ ਕੀਤੀ ਤੇ ਝਟਪਟ ਉਥੋਂ ਤੁਰ ਪਏ।

ਹਾਲੀ ਕੁੱਝ ਕਦਮ ਅੱਗੇ ਵਧੇ ਹੋਣਗੇ ਕਿ ਦੂਜੇ ਵੀਰ ਨੇ ਤਾਹਨਾ ਮਾਰਿਆ ਕਿ ਜੀ ਮਤਲਬੀ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਤੇਰਾ ਰ ਬਣਦਾ ਸੀ ਕਿ ਜਿਸ ਮਹਾਂਪੁਰ ਨੇ ਸਾਡੀਆਂ ਜਾਨਾਂ ਬਚਾਈਆਂ, ਤੇਰੀ ਕਾਰ ਆਂਚ ਨਹੀਂ ਆਉਣ ਦਿੱਤੀ, ਉਸ ਦਾ ਕਿਸੇ ਨੇ ਵੀ ਧੰਨਵਾਦ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ। ਇਹ ਅਸਾਂ ਬਹੁਤ ਅਯੋਗ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਮੇਜਰ ਸਾਹਿਬ ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ ਹੁਣ ਤੌਖਲੇ ਵਾਲੀ ਕੋਈ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਰਹੀ ਅਤੇ ਤੁਰੰਤ ਕਾਰ ਦਾ ਮੂੰਹ ਮੋੜ ਕੇ ਵਾਪਸ ਮਿਾਂ ਦੇ ਜਾਚਕ ਹੋਣ ਲਈ ਤੇ ਧੰਨਵਾਦ ਕਰਨ ਲਈ ਮੁੜਦੇ ਪੈਰੀਂ ਉੱਥੇ ਪੁੱਜ

ਗਏ। ਸਾਰੇ ਹੀ ਹੱਕੇ-ਬੱਕੇ ਰਹਿ ਗਏ ਜਦ ਦੇਖਿਆ ਉਥੇ ਨਾ ਬੁਲਡੋਰ ਸੀ, ਨਾ ਜੀਪ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਮਾਲਕ ਸੀ। ਪਾਠਕੁ ਦ ਹੀ ਅੰਦਾ ਲਗਾ ਸਕਦੇ ਹਨ ਕਿ ਇਸ ਕੌਤਕ ਦਾ ਕਰਤਾ ਕੌਣ ਸੀ?

(ਸੋਢੀ ਹਰਭਜਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਲਿਖੀ ਪੁਸਤਕ ਭਜਨ ਬੰਦਗੀ ਦੇ ਪ੍ਰਤਾਪ” ਵਿਚੋਂ ਧੰਨਵਾਦ ਸਹਿਤ)

ਹਮੇਾ ਯਾਦ ਰੱਖੋ

1. ਕੇਸ ਗੁਰੂ ਦੀ ਮੋਹਰ ਹੈ।
2. ਸਰੀਰ ਦੇ ਕਿਸੇ ਹਿੱਸੇ ਤੋਂ ਭੀ ਕੇਸ ਕਟਵਾਉਣਾ, ਤਮਾਕੂ ਪੀਣਾ, ਕੁੱਠਾ ਮਾਸ ਖਾਣਾ ਅਤੇ ਪਰ-ਇਸ਼ਤਰੀ ਜਾਂ ਪਰ-ਪੁਰ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧ ਰੱਖਣ ਵਾਲਾ ਪਤਿਤ ਸਿੱਖ ਦਸਮੇ ਜੀ ਦੀ ਸਿੱਖੀ ਤੋਂ ਰਜ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।
3. ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਮਹਾਰਾਜ ਦੀ ਬਾਣੀ ਅਤੇ ਸਿੱਖ ਇਤਿਹਾਸ ਗੁਰਮੁਖੀ ਲਿਪੀ ਵਿਚ ਹੋਣ ਕਾਰਨ ਹਰ ਇਕ ਸਿੱਖ ਲਈ ਗੁਰਮੁਖੀ ਪੜ੍ਹਨੀ ਸਿੱਖਣੀ ਲਾਮੀ ਹੈ।
4. ਬਾਣੀ ਅਤੇ ਬਾਣਾ ਸਿੱਖ ਦਾ ਜੀਵਨ ਹੈ।
5. ਟੋਪੀ ਪਹਿਨਣਾ ਸਿੱਖੀ ਰਹਿਤ ਦੇ ਉਲਟ ਹੈ।
6. ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਛਕਣ ਨਾਲ ਹੀ ਬੰਦਾ ਗੁਰੂ ਪਥ ਦਾ ਅੰਗ ਬਣ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਦਸਮੇ ਜੀ ਦਾ ਹੁਕਮ ਹੈ।

ਧਰਹਿ ਕੇਸ ਪਾਹੁਲ ਬਿਨਾ, ਭੇਖੀ ਮੂੜਾ ਸਿਖ।

ਮੇਗ ਦਰਨ ਨਾਹਿ ਤਿਸ, ਪਾਪੀ ਤਿਆਗੇ ਭਿਖ। 5।

(ਰਹਿਤਨਾਮਾ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਸਿੰਘ)

7. ਪੂਜਾ ਅਕਾਲ ਕੀ, ਦੀਦਾਰ ਾਲਸੇ ਕਾ, ਪਰਚਾ ਬਦ ਕਾ, ਅਭਿਆਸ ਨਾਮ ਬਾਣੀ ਕਾ, ਅਮਲ ਪ੍ਰਾਦੇ ਕਾ, ਸਿੱਖੀ ਦਾ ਮੂਲ ਸਿਧਾਂਤ ਹੈ।

ਮੈਂ ਗੁਰੂ ਦੀ ਪੁਰੀ ਜਾਣੈ

ਗਿਆਨੀ ਗੁਰਬਚਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਤਿਹਗੜ੍ਹ ਚੂੜੀਆਂ ਵਾਲੇ ਜੋ ਬੜੇ ਮਿੱਠੇ ਸੁਰੀਲੇ ਕੀਰਤਨੀਏ ਸਨ ਤੇ ਕੰਧ ਸਾਹਿਬ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਬਟਾਲਾ ਵਿਚ ਹੂਰੀ ਰਾਗੀ ਵੀ ਰਹਿ ਚੁੱਕੇ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਇਹ ਵਾਰਤਾ ਸੁਣਾਈ ਕਿ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਬਣਨ ਤੋਂ 3-4 ਸਾਲ ਪਿਛੋਂ ਉਹ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਦੇ ਹੀਦੀ ਪੁਰਬ ਤੇ ਲਖਨਊ ਦੀ ਸਿੰਘ ਸਭਾ ਦੇ ਬੁਲਾਉਣ ਤੇ ਉਥੇ ਕੀਰਤਨ ਲਈ ਗਏ। ਸਿੰਘ ਸਭਾ ਗੁਰਦੁਆਰੇ 7 ਦਿਨ ਕੀਰਤਨ ਕੀਤਾ। ਜਦ ਸੱਤਵੇਂ ਦਿਨ ਦੀਵਾਨ ਦੀ ਸਮਾਪਤੀ ਪਿਛੋਂ ਪੰਜਾਬ ਆਉਣ ਤਿਆਰ ਮੈਂ ਗੁਰਦੁਆਰੇ ਦੇ ਸਕੱਤਰ ਨਾਲ ਗੱਲਬਾਤ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ ਤਾਂ ਇਕ 60-65 ਕੁ ਸਾਲ ਦੀ ਮਾਈ ਆਈ। ਮੈਂ ਕਹਿਣ ਲੱਗੀ, ਭਾਈ ਜੀ ਤੁਸੀਂ ਜੋ ਕੀਰਤਨ ਇਥੇ ਗੁਰਦੁਆਰੇ ਵਿਚ ਸੁਣਾਉਂਦੇ ਰਹੇ ਹੋ, ਕੋਈ ਇਕ ਘੰਟਾ ਮੇਰੇ ਘਰ ਵੀ ਸੁਣਾਓ। ਮੈਂ ਕਿਹਾ ਮਾਈ ਅਸੀਂ ਤਾਂ (ਸਕੱਤਰ ਵੱਲ ਇਹਾ ਕਰਕੇ) ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸੱਦੇ ਤੇ ਆਏ ਹਾਂ। ਸਕੱਤਰ ਨੇ ਕਿਹਾ ਜੀ ਸਾਡੇ ਵਲੋਂ ਹੁਣ ਤੁਸੀਂ ਵਿਹਲੇ ਹੋ। ਤਾਂ ਝੱਟ ਉਸ ਮਾਈ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਲਓ ਜੀ ਉਧਰੋਂ ਤਾਂ ਹੁਣ ਤੁਸੀਂ ਆਗੇ ਹੋ। ਮੈਂ ਲਾਜਵਾਬ ਹੋ ਗਿਆ ਤੇ ਮਾਈ ਪੁੱਛਿਆ ਤੇਰਾ ਘਰ ਕਿੰਨੀ ਦੂਰ ਹੈ? ਉਸ ਨੇ ਕਿਹਾ ਨੇੜੇ ਹੀ ਹੈ, ਮੈਂ ਹੁਣੇ ਆ ਕੇ ਤੁਹਾ ਨਾਲ ਲੈ ਜਾਂਦੀ ਹਾਂ।

ਝੱਟ-ਪੱਟ ਕੁਝ ਮਿੰਟਾਂ ਵਿਚ ਹੀ ਉਹ ਮਾਈ ਵਾਪਸ ਗੁਰਦੁਆਰੇ ਆਈ ਜਿਸ ਦੇ ਨਾਲ 3-4 ਨੌਜਵਾਨ ਸਨ। ਗੁਰਦੁਆਰੇ ਵਿਚੋਂ ਦੋ ਦਰੀਆਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲਈਆਂ ਤੇ ਮਾਈ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਆਖਿਆ ਜਾ ਕੇ ਵਿਛਾਓ। ਮੈਂ ਕੀਰਤਨ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਨਾਲ ਲੈ ਕੇ ਆਉਂਦੀ ਹਾਂ। ਫਿਰ ਅੱਧੇ ਕੁ ਘੰਟੇ ਪਿੱਛੋਂ ਮਾਈ ਵੀ ਚਲੀ ਗਈ ਕਿ ਮੈਂ ਵੇਖ ਆਵਾਂ ਘਰ ਇੰਤਾਮ ਠੀਕ ਹੈ। ਵਾਪਸ ਆਈ ਉਸ ਮਾਈ ਦੇ ਨਾਲ 4 ਮੋਨੇ ਉਸ ਦੇ ਪੋਤਰੇ ਵੀ ਆਏ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸਾਡੇ ਦੋਵੇਂ ਵਾਜੇ ਤੇ ਜੋੜੀ ਚੁੱਕ ਲਏ। ਮੈਂ ਤੇ ਮੇਰੇ ਦੋਵੇਂ ਸਾਥੀ ਮਾਈ ਨਾਲ ਤੁਰ ਪਏ। ਮਾਈ ਦਾ ਘਰ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਸਾਹਿਬ ਤੋਂ ਕੋਈ ਬਹੁਤਾ ਦੂਰ ਨਹੀਂ ਸੀ ਪਰ ਗਲੀਆਂ ਦੇ ਮੋੜ-ਮਾੜ ਬੜੇ ਸਨ। ਜਦ ਅਸੀਂ ਅੀਰਲੀ ਗਲੀ ਵਿਚੋਂ ਰਾ ਹੇਠਾਂ ਉਤਰੇ ਤਾਂ ਮਾਈ ਦੇ ਘਰ ਦੇ ਅਹਾਤੇ ਵਿਚ ਕਿਤੇ ਗਊ ਦੀ, ਕਿਤੇ ਭੈਰਉਂ ਦੀ ਤੇ ਕਿਤੇ ਹਨੂਮਾਨ ਜੀ ਦੀਆਂ ਮੂਰਤੀਆਂ ਅਸਥਾਪਨ ਸਨ।

ਮੇਰੇ ਦੋਵੇਂ ਸਾਥੀ ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ ਕਿਥੇ ਲੈ ਆਏ ਹੋ ਸਾ ਪੱਥਰ ਪੂਜ ਦੇ ਘਰ? ਮੈਂ ਆਖਿਆ ਕਿ ਹੁਣ ਤਾਂ ਮਾਈ ਨਾਲ ਬਚਨ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ, ਪੂਰਾ ਕਰਨਾ ਹੀ ਪਊ। ਅੱਗੇ ਅਸੀਂ ਚਬੂਤਰੇ ਜਿਹੇ ਤੇ ਚੜ੍ਹੇ ਤਾਂ ਨੀਚੇ ਦਰੀਆਂ ਤੇ 30-35 ਵਿਅਕਤੀ ਨਰ ਨਾਰੀਆਂ ਬੈਠੇ ਸਨ। ਅਸੀਂ ਸਾ ਖੋਲ੍ਹੇ ਤੇ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਬਦ ਲਾਇਆ ਰਾਮੁ ਸਿਮਰੁ ਪਛੁਤਾਹਿਗਾ ਮਨ॥(ਅਗ 1104) ਸ੍ਰੋਤਿਆਂ ਨੇ ਪੂਰੀ ਤਵੱਜੋ ਨਾਲ ਸੁਣਿਆ। ਫਿਰ ਅਸੀਂ ਗਾਇਆ

ਸਭੈ ਘਟ ਰਾਮੁ ਬੋਲੈ ਰਾਮਾ ਬੋਲੈ”। ਕੋਈ 40 ਕੁ ਮਿੰਟ ਕੀਰਤਨ ਦਾ ਰੰਗ ਸਾਰਿਆਂ ਮਾਣਿਆ। ਅਸੀਂ ਸਾ ਬੰਨ੍ਹ ਲਏ ਤਾਂ ਮਾਈ ਨੇ ਬਦ ਭੇਟ ਮਾਇਆ ਅਰਦਾਸ ਕਰਾਈ ਤੇ ਬੜੀ ਨਿਮਰਤਾ ਸਹਿਤ ਕਹਿਣ ਲੱਗੀ ਕਿ ਮੈਂ ਕੁਝ ਲ ਲਿਆਂਦੇ ਹਨ ਉਹ ਛਕੋ। ਮਾਈ ਨੇ ਜਲ ਲਿਆਂਦਾ ਅਸੀਂ ਹੱਥ ਧੋ ਕੇ ਲ, ਕੇਲੇ ਆਦਿ ਛਕਣ ਲਗ ਪਏ ਤਾਂ ਮਾਈ ਜਿਸ ਦਾ ਨਾਮ ਧਨਦਈ ਸੀ ਕੋਲ ਬੈਠ ਕੇ ਗੋਟ ਕਰਨ ਲਗ ਪਈ।

ਉਸ ਨੇ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਉਹ ਛੋਟੀ ਉਮਰ ਤੋਂ ਮਾਪਿਆਂ ਦੇ ਘਰੋਂ ਹੀ ਵਿ ਦੀ ਭਗਤੀ ਕਰਨ ਲੱਗ ਪਈ ਸੀ। ਹੁਣ ਜਦ ਮੇਰੇ ਪੋਤੇ ਪੋਤੀਆਂ, ਦੋਹਤੇ ਦੋਹਤੀਆਂ ਹਨ ਤਦ ਵੀ ਦਿਨ ਰਾਤ ਮੈਂ ਵਿ ਜੀ ਦੀ ਭਗਤੀ ਕਰੀ ਜਾਂਦੀ ਹਾਂ। ਮੇਰੇ ਗਵਾਂਢ ਰਾਮਗੜ੍ਹੀਆ ਸਿੱਖਾਂ ਦਾ ਘਰ ਹੈ, ਉਸ ਘਰ ਦੀ ਵੱਡੀ ਦਿਆਲ ਕੌਰ ਵੀ ਮੇਰੀ ਉਮਰ ਦੀ ਹੈ, ਉਹ ਗੁਰਦੁਆਰੇ ਸਦਾ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਅੱਜ ਚਾਰ ਦਿਨ ਹੋਏ ਉਸ ਮੈਂ ਆਖਿਆ ਨੀ ਧਨਦਈਏ ਕੀ ਹਰ ਵੇਲੇ ਵਿ-ਵਿ ਕਰਦੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ? ਚਲ ਤੈ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੀ ਬਾਣੀ ਦਾ ਕੀਰਤਨ ਸੁਣਾਈਏ। ਬੜੇ ਮਿੱਠੇ ਬੋਲਾਂ ਵਾਲੇ ਕੀਰਤਨੀਏ ਆਏ ਹੋਏ ਹਨ। ਤਦ ਉਸ ਦੇ ਕਹਿਣ ਤੇ ਮੈਂ ਆਪ ਦਾ ਚਾਰ ਪੰਜ ਦਿਨਾਂ ਤੋਂ ਕੀਰਤਨ ਸੁਣਿਆ ਹੈ ਜੋ ਮੈਂ ਬੜਾ ਪਿਆਰਾ ਲੱਗਾ ਹੈ। ਤੁਸੀਂ ਕਿਰਪਾ ਕਰਕੇ ਇਹ ਜੁ ਤੁਸੀਂ ਗਾਉਂਦੇ ਹੋ ਇਸ ਵਿਚੋਂ ਮੈਂ ਕੋਈ ਮੰਤਰ ਜਪਣ ਲਈ ਦੱਸ ਜਾਓ। ਮੈਂ ਕਿਹਾ ਮਾਤਾ ਜੀ ਉਹ ਮੰਤਰ ਤਾਂ ਪੰਜ ਪਿਆਰੇ ਹੀ ਦੱਸ ਸਕਦੇ ਹਨ ਕੋਈ ਇਕੱਲਾ ਦੁਕੱਲਾ ਸਿੱਖ ਨਹੀਂ ਦੱਸ ਸਕਦਾ। ਪਰ ਮਾਈ ਧਨਦਈ ਦਿ ਕਰੇ ਕਿ ਨਹੀਂ ਮੈਂ ਰੂਰ ਦੱਸੋ, ਅਸੀਂ ਉੱਠ ਕੇ ਤੁਰਨ ਲੱਗੇ ਤਾਂ ਮਾਈ ਨੇ ਮੇਰੇ ਪੈਰ ਫੜ ਲਏ ਤੇ ਕਹਿਣ ਲੱਗੀ ਮੈਂ ਪੈਰ ਤਦ ਛਡੁੰਗੀ ਜਦ ਤੁਸੀਂ ਜਪਣ ਲਈ ਮੈਂ ਮੰਤਰ ਦੱਸੋਗੇ। ਮੈਂ ਬੜਾ ਮਬੂਰ ਹੋ ਗਿਆ ਤੇ ਆਖਿਆ ਅੱਛਾ ਮਾਈ ਲੈ ਫਿਰ ਲਿਖ ਲੈ। ਉਸ ਆਪਣੀ 12-13 ਸਾਲ ਦੀ ਪੋਤੀ ਕਿਹਾ ਲੈ ਆ ਕਾਪੀ ਪੈਸਲ। ਉਹ ਦੌੜ ਕੇ ਲਿਆਈ ਕਲਮ ਤੇ ਕਾਪੀ। ਮੈਂ ਮੂਲ ਮੰਤਰ ਪੜ੍ਹਿਆ ਤੇ ਮਾਈ ਕਿਹਾ ਮੇਰੇ ਮਗਰ-ਮਗਰ ਆਖੀ ਜਾਹ। ਪਰ ਉਹ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾ ਪੁਕਾਰ ਸਕੀ। ਮੈਂ ਪੁੱਛਿਆ ਮਾਈ ਪੰਜਾਬੀ ਲਿਖਣ ਜਾਣਦੀ ਹੈ? ਉਸ ਕਿਹਾ ਨਹੀਂ ਮੈਂ ਸਿਰੰ ਹਿੰਦੀ ਪੜ੍ਹੀ ਹੋਈ ਹਾਂ। ਮੈਂ ਆਖਿਆ ਚਲ ਫੜ ਕਲਮ ਤੇ ਆਪਣੇ ਹੱਥ ਨਾਲ ਲਿਖ ਲੈ ਹਿੰਦੀ ਵਿਚ। ਮੈਂ ਬੋਲੀ ਜਾਵਾਂ ਤੇ ਉਹ ਲਿਖਦੀ ਜਾਏ, ਕੋਈ 9-10 ਦਫਾ ਲਿਖਣ ਪਿਛੋਂ ਗਲਤੀਆਂ ਪੁੱਧ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਤਾਂ ਉਹ ਬੋਲੀ ਮੈਂ ਲੱਕੜ ਦੀ ਮਾਲਾ ਵਿ ਭਗਤ ਲਈ ਬੜੇ ਚਿਰਾਂ ਦੀ ਰਖੀ ਹੋਈ ਹੈ, ਦੱਸੋ ਤੁਹਾਡੇ ਮਤਰ ਦੀਆਂ ਕਿੰਨੀਆਂ ਮਾਲਾ ਫੇਰਿਆ ਕਰਾਂ? ਮੈਂ ਐਵੇਂ ਜਾਨ ਛੁਡਾਉਣ ਲਈ ਕਹਿ ਦਿੱਤਾ ਚਲ ਦਸ ਮਾਲਾ ਰੋ ਕਰਿਆ ਕਰ ਤੇ ਵਾਪਸ ਪੰਜਾਬ ਚੱਲ ਪਏ।

ਉਸ ਤੋਂ ਸੱਤਵੇਂ ਸਾਲ ਪਿੱਛੋਂ ਫਿਰ ਸਿੰਘ ਸਭਾ ਦੇ ਸੱਦੇ ਤੇ ਅਸੀਂ ਉਥੇ ਪੋਹ ਸੁਚੀ ਸਪਤਮੀ ਗੁਰਪੁਰਬ ਸਮੇਂ ਕੀਰਤਨ ਲਈ ਗਏ। ਤੀਸਰੇ ਦਿਨ ਜਦ ਅਸੀਂ ਵਾਪਸ ਆਉਣ ਲੱਗੇ ਤਾਂ ਮੈਂ ਸੁਭਾਵਕ ਹੀ ਸਕੱਤਰ ਪੁੱਛਿਆ ਕਿ ਜਿਸ ਮਾਈ ਧਨਦਈ ਦੇ ਘਰ ਪਿਛਲੀ ਵਾਰ ਅਸੀਂ ਕੀਰਤਨ ਕੀਤਾ ਸੀ ਉਸ ਦਾ ਕੀ ਹਾਲ ਹੈ? ਸਕੱਤਰ ਨੇ ਕਿਹਾ,

ਉਹ ਕੌਤਕ ਤਾਂ ਕੰਮ ਕਾਜ ਦੇ ਰੁਝੇਵੇਂ ਕਾਰਨ ਅਸੀਂ ਤੁਹਾ ਦੱਸ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸਕੇ। ਫਿਰ ਸੋਚ ਸੋਚ ਕੇ ਕਹਿਣ ਲੱਗਾ ਕਿ ਨਹੀਂ ਉਹ ਤੁਸੀਂ ਧਨਦਈ ਕੋਲੋਂ ਹੀ ਸੁਣੋ। ਤਦ ਹੀ ਤੁਹਾ ਪੂਰਾ ਅਨੰਦ ਆਵੇਗਾ। ਮੈਂ ਨਾਲ ਚੱਲਾਂ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਘਰ ਲੱਭ ਲਓਗੇ? ਮੈਂ ਕਿਹਾ ਨਹੀਂ ਘਰ ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਵੇਖਿਆ ਈ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਅਸੀਂ ਤਿੰਨੇ, ਮਾਈ ਧਨਦਈ ਦੇ ਘਰ ਤੁਰ ਪਏ। ਜਦ ਅਸੀਂ ਗਲੀ ਲੰਘ ਕੇ ਹੇਠਾਂ ਉਸ ਦੇ ਘਰ ਵੱਲ ਉੱਤਰੇ ਤਾਂ ਉੱਪਰ ਚਬੂਤਰੇ ਤੇ ਖੜੀ 13-14 ਸਾਲ ਦੀ ਇਕ ਲੜਕੀ ਨੇ ਉੱਚੀ ਨਾਲ ਆਖਿਆ, ਮਾਤਾ ਜੀ ਮਾਤਾ ਜੀ ਤੁਹਾਡੇ ਗੁਰੂ ਆ ਗਏ, ਅਸੀਂ ਠਠਬਰ ਗਏ ਤੇ ਖਲੋ ਗਏ ਕਿ ਏਨੇ ਮਾਤਾ ਧਨਦਈ ਉੱਪਰ ਚਬੂਤਰੇ ਤੇ ਆ ਚੜ੍ਹੀ ਅਸੀਂ ਪਛਾਣ ਹੀ ਨਾ ਸਕੇ। ਕਿਰਪਾਨ ਸਜਾਈ ਹੋਈ ਉਸ ਸਾਂ ਤਿਹ ਬੁਲਾਈ ਤੇ ਬੋਲੀ ਆਓ ਜੀ, ਜੀ ਆਇਆਂ। ਮੈਂ ਕਿਹਾ ਮਾਤਾ ਜੀ ਤੁਸੀਂ ਪਹੁਲ ਛਕ ਲਈ? ਉਸ ਕਿਹਾ, ਹਾਂ, ਤੁਹਾ ਗੁਰਦਵਾਰਿਓਂ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਲੱਗਾ? ਮੈਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਸਕੱਤਰ ਨੇ ਸਾ ਆਖਿਆ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਮਾਤਾ ਜੀ ਦੇ ਮੂੰਹੋਂ ਹੀ ਸੁਣੋ, ਉਸ ਕਿਹਾ ਆਓ ਦੱਸਦੀ ਹਾਂ ਹੁਣ ਤਾਂ ਮੇਰੇ ਹੱਥ ਦੀ ਪੱਕੀ ਖਾਓਗੇ ਨਾ? ਮੈਂ ਆਖਿਆ ਮਾਤਾ ਜੀ ਹੁਣ ਤਾਂ ਤੁਸੀਂ ਪਹੁਲ ਛਕ ਕੇ ਧੰਨ ਗੁਰੂ ਕਲਗੀਧਰ ਪਾਤਾਲ ਦੀ ਸਪੁੱਤਰੀ ਸਜ ਗਏ ਹੋ, ਜੋ ਮਰੀ ਹੋਵੇ ਛਕਾਓ। ਪਹਿਲਾਂ ਵਾਰਤਾ ਸੁਣਾਓ?

ਉਸ ਸਾ ਬੜੇ ਸਤਿਕਾਰ ਨਾਲ ਬਿਠਾਇਆ ਤੇ ਕਹਾਣੀ ਰੂ ਕੀਤੀ। ਸੁਣੋ ਸਿੰਘ ਸਾਹਿਬ ਜੀ, ਜਿਹੜਾ ਮਤਰ ਤੁਸੀਂ ਮੈਂ ਲਿਖਾ ਗਏ ਸੀ, ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਪਣਾ ਅਰੰਭ ਕੀਤਾ, ਥੋੜੇ ਦਿਨ ਵਿਚ ਮਤਰ ਕੰਠ ਹੋ ਗਿਆ ਜਿਸ ਮੂਲ ਮਤਰ ਆਖਦੇ ਹਨ। ਮੈਂ 10 ਅਠੱਤਰੀ ਮਾਲਾ ਰੋ ਕਰਦੀ ਰਹੀ। ਜਾਂ ਤਿੰਨ ਕੁ ਮਹੀਨੇ ਹੋਏ ਤਾਂ ਵਿ ਮਤਰ ਜੋ ਮੈਂ ਜਮਾਂਦਰੂ ਕਰਦੀ ਹੁੰਦੀ ਸਾਂ ਉੱਕਾ ਹੀ ਮੈਂ ਭੁੱਲ ਗਿਆ। ਦਸ ਮਾਲਾ ਸਵੇਰੇ ਕਰਨ ਪਿੱਛੋਂ ਮੈਂ ਫਿਰ ਹਰ ਵੇਲੇ ਹੀ ਮੂਲ ਮਤਰ ਦਾ ਜਾਪ ਕਰਨ ਲੱਗ ਪਈ। ਮੈਂ ਖਾਣਾ ਪੀਣਾ ਕੁਝ ਨਾ ਸੁੱਝੇ, ਹਰ ਵੇਲੇ ਇਸ ਮਤਰ ਜਪਦੇ ਰਹਿਣ ਚਿੱਤ ਕਰੇ। ਅਹਿ ਜੁ ਲੜਕੀ ਮੇਰੀ ਪੋਤਰੀ ਹੈ ਇਹ ਹਰ ਵੇਲੇ ਮੇਰੇ ਕੋਲ ਰਹਿੰਦੀ ਤੇ ਤੀਜੇ ਚੌਥੇ ਡੰਗ ਕੁਝ ਚਾਵਲ ਦੁੱਧ ਛਕਾ ਦਿੰਦੀ ਜਦ ਇਸ ਮਤਰ ਜਪਦਿਆਂ ਕੋਈ ਤਿੰਨ ਕੁ ਸਾਲ ਗੁਰੇ ਤਾਂ ਇਕ ਰਾਤ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲੇ ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਪਿਆਰ ਨਾਲ ਇਸ ਪਵਿੱਤਰ ਮੰਤਰ ਉਚਾਰਦੀ ਪਈ ਸੀ ਤਾਂ ਮੈਂ ਮਹਾਂ ਵੈਰਾਗ ਉਪਜਿਆ, ਮੈਂ ਉੱਚੀ-ਉੱਚੀ ਕੂਕਾਂ ਮਾਰ ਕੇ ਆਖਾਂ ਹੇ ਇਸ ਮਤਰ ਵਾਲੇ ਸਾਜਨ ਜੀ ਮੈਂ ਦਰਨ ਦਿਓ। ਬੀ ਅਵਾ ਆਵੇ ਕਿ ਇਹੋ ਮਤਰ ਹੀ ਮੇਰਾ ਦਰਨ ਹੈ। ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਮੇਰੀਆਂ ਅੱਖੀਆਂ ਚੋਂ ਮੀਂਹ ਵਾਂਗ ਨੀਰ ਵਗਿਆ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਮੇਰੀ ਕਮੀ ਭਿੱਜ ਗਈ। ਰੋ ਏਹੋ ਹਾਲ, ਖਾਣਾ ਪੀਣਾ, ਸੌਣਾ ਸਭ ਵਿੱਸਰ ਗਿਆ। ਇਕੋ-ਇੱਕ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ਹੀ ਰਸਨਾ ਤੇ ਰਹੇ। ਚਾਰ ਸਾਲ ਬੀਤੇ ਤਾਂ ਮੇਰੇ ਪੁੱਤ ਪੋਤਰੇ ਪੋਤੀਆਂ ਸਭ ਬੋਲਣ ਕਿ ਸਾਡੀ ਮਾਂ ਕਮਲੀ ਹੋ ਗਈ ਹੈ। ਪਹਿਲੋਂ ਵਿ ਵਿ ਕਰਦੀ ਹੁੰਦੀ ਸੀ ਹੁਣ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਸਿੱਖ ਇਸ ਕੀ ਮਤਰ ਦਸ ਗਏ ਹਨ ਉਹ ਮੂੰਹ ਵਿਚ ਪੜ੍ਹਦੀ ਰਹਿੰਦੀ ਝੱਲੀ ਹੋ ਗਈ ਹੈ। ਸੱਚ ਜਾਣੋ ਗੁਰਸਿੱਖੋ ਮੈਂ ਇਸ ਮੂਲ ਮਤਰ ਬਿਨਾਂ ਹੋਰ

ਕੁਝ ਨਰ ਈ ਨਾ ਆਏ, ਜਿੱਧਰ ਵੇਖਾਂ, ਕੰਧਾਂ ਤੇ, ਦਰਖਤਾਂ ਤੇ, ਪੂਆਂ, ਬੰਦਿਆਂ ਤੇ ਮੀਨ ਤੇ, ਪਛੀਆਂ ਤੇ ਏਹੋ ਹੀ ਲਿਖਿਆ ਦਿੱਸੇ।

ਪਜਵਾਂ ਸਾਲ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ ਇਸ ਮਤਰ ਜਪਦਿਆਂ ਇਕ ਮ ਇਸ ਦੇ ਜਾਪ ਵਿਚ ਸੁਰਤ ਜੋੜੀ ਮੈਂ ਲੇਟ ਗਈ ਜੁ ਕੀ ਦੇਖਦੀ ਆਂ ਕਿ ਚਾਰ ਬੜੇ ਸੁੰਦਰ ਦੇਵਤੇ ਇਕ ਫੁੱਲਾਂ ਦੀ ਸਜਾਈ ਪਾਲਕੀ ਲੈ ਕੇ ਆਏ ਤੇ ਮੈਂ ਪਾਲਕੀ ਵਿਚ ਬੈਠਾ ਲਿਆ। ਉੱਪਰ ਅਕਾ ਵੱਲ ਲੈ ਉੱਠੇ। ਇਕ ਸੁੰਦਰ ਬਾ ਵਿਚ ਜਾ ਉਤਾਰਿਆ ਤੇ ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ ਲੈ ਮਾਈ ਤੂੰ ਸਾਰੀ ਉਮਰ ਵਿ ਦੀ ਭਗਤੀ ਕੀਤੀ ਹੈ ਇਸ ਕਰਕੇ ਤੈਂ ਇਸ ਵਿਨੂੰਪੁਰੀ ਵਿਚ ਨਿਵਾਸ ਮਿਲਿਆ ਹੈ।

ਮੈਂ ਦੋ ਦਿਨ ਚ ਹੀ ਉਥੋਂ ਉਦਾਸ ਹੋ ਗਈ ਤੇ ਉਹਨਾਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਮੈਂ ਇਥੇ ਨਹੀਂ ਰਹਿਣਾ। ਪੂਰੀ ਦੇ ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਆ ਗਏ, ਮੁੱਖ ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਨੇ ਕਿਹਾ ਦੱਸ ਬੀਬੀ ਤੈਂ ਕੀ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ? ਮੈਂ ਆਖਿਆ ਮੈਂ ਗੁਰੂ ਦੀ ਦਰਗਾਹ ਵਿਚ ਭੇਜੋ, ਮੈਂ ਇਥੇ ਨਹੀਂ ਰਹਿਣਾ। ਉਸ ਆਖਿਆ ਨਹੀਂ ਮਾਈ ਉਥੇ ਨਹੀਂ ਤੂੰ ਜਾ ਸਕਦੀ ਤੂੰ ਸਾਰੀ ਉਮਰ ਵਿ ਭਗਤੀ ਕਰਦੀ ਰਹੀ ਹੈ, ਏਸੇ ਵਿਪੁਰੀ ਵਿਚ ਹੀ ਰਹੇਂਗੀ। ਮੈਂ ਕਿਹਾ ਨਹੀਂ ਮੈਂ ਤਾਂ ਵਿ ਭਗਤੀ ਛੱਡ ਕੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦੀ ਭਗਤੀ ਕੀਤੀ ਹੈ ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਗੁਰੂ ਕੀ ਪੂਰੀ ਵਿਚ ਪਹੁੰਚਾਓ। ਮੈਂ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬਦਿ ਰਹੀ ਤਾਂ ਪ੍ਰਬੰਧਕਾਂ ਕਿਹਾ ਚਲ ਜੇ ਨਹੀਂ ਮੰਨਦੀ ਤਾਂ ਲੈ ਜਾਓ ਇਹ। ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪਾਲਕੀ ਵਿਚ ਬੈਠਾ ਕੇ ਮੈਂ ਲੈ ਤੁਰੇ। ਇਕ ਬੜੇ ਸੋਹਣੇ ਅਸਥਾਨ ਤੇ ਮੈਂ ਉਤਾਰਿਆ ਤੇ ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ ਅੱਹ ਦੇਖ ਮਾਈ। ਮੈਂ ਦੇਖਿਆ ਤਾਂ ਥੋੜ੍ਹੀ ਦੂਰ ਤੇ ਇਕ ਹੀਰੋ ਮੋਤੀਆਂ ਨਾਲ ਜੜਿਆ ਲਿਕਾਂ ਮਾਰਦਾ ਦਰਵਾ ਦਿੱਸਿਆ। ਦੇਵਤਿਆਂ ਆਖਿਆ ਲੈ ਮਾਈ ਉਹ ਗੁਰੂ ਕੀ ਦਰਗਾਹ ਦਾ ਗੇਟ ਹੈ ਚਲੀ ਜਾਹ। ਮੈਂ ਕਿਹਾ ਤੁਸੀਂ ਮੈਂ ਉਥੇ ਛੱਡ ਕੇ ਆਓ। ਤਾਂ ਉਹ ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ ਮਾਈ ਅਸੀਂ ਨਹੀਂ ਉਥੇ ਜਾ ਸਕਦੇ, ਤੂੰ ਜੁ ਆਖਦੀ ਸੈਂ ਮੈਂ ਗੁਰੂ ਦੀ ਦਰਗਾਹ ਵਿਚ ਜਾਣਾ ਹੈ, ਜਾਹ ਹੁਣ ਆਪੇ ਚਲੀ ਜਾ। ਉਹ ਤੁਰਦੇ ਹੋਏ ਤਾਂ ਮੈਂ ਉਸ ਗੇਟ ਵੱਲ ਹੋਈ। ਕੋਲ ਜਾ ਕੇ ਤੱਕਿਆ ਤਾਂ ਮੇਰੀ ਉਸ ਤੇ ਨਰ ਨਾ ਟਿਕੇ। ਸਵਰਨ ਹੀਰੋ ਮੋਤੀਆਂ ਦੀ ਜੜਤ ਨਾਲ ਦਰਵਾ ਝਿਲਮਿਲ-ਝਿਲਮਿਲ ਕਰੇ। ਜਦ ਮੈਂ ਦਰਵਾ ਹੱਥ ਲਾਇਆ ਤਾਂ ਖੁੱਲ੍ਹ ਗਿਆ, ਕੀ ਦੇਖਦੀ ਹਾਂ ਕਿ ਅੰਦਰ ਐਸਾ ਸੁੰਦਰ ਦਰਬਾਰ ਸਜਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ ਜਿਸ ਦੀ ਭਾ ਕਥਨ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਹੈ, ਕੀਰਤਨ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਬੜੇ ਸੁੰਦਰ ਰੂਪਾਂ ਵਾਲੇ ਸਿੰਘ ਸਿੰਘਣੀਆਂ ਮਸਤ ਹੋਏ ਕੀਰਤਨ ਸਰਵਣ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ ਤੇ ਤਤ ਤੇ ਸੁਭਾਇਮਾਨ ਮੂਰਤੀ ਦਾ ਏਨਾ ਤਪ-ਤੇ ਹੈ ਕਿ ਮੈਂ ਦੱਸ ਨਹੀਂ ਸਕਦੀ। ਮੈਂ ਛੇਤੀ ਨਾਲ ਸੀਸ ਨਿਵਾ ਕੇ ਪਿੱਛੇ ਬੈਠੀ ਹੀ ਸਾਂ ਕਿ ਬੜਾ ਜਵਾਨ ਸਿੰਘ ਜਿਸ ਦੇ ਹੱਥ ਵਿਚ ਸੁਨਹਿਰੀ ਸਲੋਤਰ ਸੀ ਆਇਆ ਤੇ ਕਹਿਣ ਲੱਗਾ, ਮਾਈ ਤੂੰ ਤੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤਧਾਰੀ ਨਹੀਂ ਤੂੰ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਗੁਰੂ ਕੀ ਦਰਗਾਹ ਵਿਚ ਆ ਗਈ ਹੈਂ? ਮੈਂ ਕੰਬਣ ਲਗ ਪਈ ਤਾਂ ਲਾਗੇ ਬੈਠੀਆਂ ਸਿੰਘਣੀਆਂ ਨੇ ਕਿਹਾ ਚੋਬਦਾਰ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਕੀਰਤਨ ਵਿਚ ਕੁਝ ਨਾ ਕਹੋ, ਸਮਾਪਤੀ ਤੇ ਬਾਤ ਕਰ ਲੈਣੀ। ਉਹ ਚੋਬਦਾਰ ਚੁਪ ਕਰ

ਗਿਆ ।

ਇੱਧਰ ਪਿੱਛੇ ਦੀ ਸੁਣ ਲਓ । ਘਰ ਦੇ ਸਾਰੇ ਬੱਚਿਆਂ ਜਦ ਸਮਝ ਲਿਆ ਕਿ ਮੈਂ ਮਰ ਗਈ ਤਾਂ ਆਂਢ-ਗੁਆਂਢ ਤੇ ਨੇੜੇ ਦੇ ਰਿਤੇਦਾਰਾਂ ਬਰ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਤੇ ਕਿਹਾ ਸਵੇਰੇ ਸਸਕਾਰ ਕਰਾਂਗੇ । ਅੱਗ ਜੋ ਮੇਰੀ ਛੋਟੀ ਪੋਤਰੀ ਹੈ ਇਹ ਕਹੇ ਨਹੀਂ ਮੇਰੀ ਮਾਂ ਮਰੀ ਨਹੀਂ, ਜੀਉਂਦੀ ਹੈ, ਮੇਰੀਆਂ ਨਾਸਾਂ ਅੱਗੇ ਰੁੱ ਰੱਖ ਕੇ ਆਖੇ ਵੇਖੋ ਖਾਂ ਰੁੱ ਹਿਲਦਾ ਹੈ । ਸਾਰੇ ਕਹਿਣ ਬਸ ਇਹ ਵੀ ਆਪਣੀ ਦਾਦੀ ਵਾਂਗ ਕਮਲੀ ਹੋ ਗਈ ਹੈ । ਸਵੇਰ ਹੋਈ ਸਾਰੇ ਰਿਤੇਦਾਰ ਆ ਜੁੜੇ । ਮੇਰੀ ਦੇਹੀ ਦਾ ਇਨਾਨ ਕਰਾਇਆ ਤੇ ਸਿੜੀ ਤੇ ਪਾ ਕੇ ਚੁੱਕ ਲਿਆ ਤੇ ਰਾਮ ਨਾਮ ਸੱਤ ਹੈ ਕਰਦੇ ਲੈ ਤੁਰੇ ਮਾਨ ਭੂਮੀ ।

ਉੱਧਰ ਜਦ ਕੀਰਤਨ ਦੀ ਸਮਾਪਤੀ ਹੋਈ ਤਾਂ ਤਿੰਨ ਚਾਰ ਚੋਬਦਾਰ ਸਿੰਘ ਆ ਗਏ ਤੇ ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ ਚੱਲ ਉੱਠ ਮਾਈ ਤੈ ਸਾਹਿਬਾਂ ਦੇ ਪੇ ਕਰੀਏ, ਖਡੇ ਦੀ ਪਹੁਲ ਛਕਿਆਂ ਬਿਨਾਂ ਤੂੰ ਕਿਦਾਂ ਇੱਥੇ ਆ ਗਈ ਐਂ ?” ਕੰਬਦੀ ਕੰਬਦੀ ਜਦ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤਤ ਤੇ ਸਾਹਮਣੇ ਮੈਂ ਖੜਿਆ ਤਾਂ ਮੈਂ ਗ ਖਾ ਕੇ ਡਿੱਗ ਪਈ, ਮੇਰੇ ਕੰਨ ਸੁਣਦੇ ਸੀ, ਚੋਬਦਾਰਾਂ ਕਿਹਾ ਸੱਚੇ ਪਾਤਾਹ ਇਸ ਮਾਈ ਨੇ ਤਾਂ ਪਹੁਲ ਨਹੀਂ ਛਕੀ ਹੋਈ ਇਹ ਗੂਰ ਦੀ ਦਰਗਾਹ ਚ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਆ ਗਈ ਹੈ ? ਤਤ ਤੋਂ ਹੁਕਮ ਹੋਇਆ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਠੀਕ ਆਖਦੇ ਹੋ ਪਰ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੀ ਬਾਣੀ ਦੀ ਕਤੀ ਇਹ ਏਥੇ ਲੈ ਆਈ ਹੈ, ਸਦੀਵ ਕਾਲ ਲਈ ਰਹਿਣ ਵਾਸਤੇ ਖੰਡੇ ਦੀ ਪਹੁਲ ਛਕਣੀ ਪਏਗੀ । ਅਸੀਂ ਤਿੰਨ ਸਾਲ ਆਰਜਾ ਇਸ ਹੋਰ ਦੇਂਦੇ ਹਾਂ ।

ਇਹ ਹੁਕਮ ਹੋਣ ਦੀ ਦੇਰ ਸੀ ਕਿ ਮੈਂ ਮਾਨ ਭੂਮੀ ਜਾਂਦੀ ਖੱਫਣ ਵਿਚੋਂ ਉਤਾਂਹ ਉਠੀ ਤੇ ਬੋਲੀ, ਕਿੱਧਰ ਲਈ ਜਾਂਦੇ ਓ ਮੈਂ ? ਚੁੱਕਣ ਵਾਲਿਆਂ ਝੱਟ-ਪੱਟ ਮੀਨ ਤੇ ਰੱਖਿਆ ਤੇ ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ ਧਨਦਈ ਪਰਲੋਕ ਤੋਂ ਹੀ ਮੁੜੀ ਹੈ । ਮੈਂ ਖਫਨ ਚੋਂ ਨਿਕਲ ਤੁਰੀ ਘਰ , ਤਾਂ ਸਾਰੇ ਮਾਨ ਘਾਟ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਚਕ੍ਰਿਤ ਹੋਏ । ਵਾਪਸ ਮੁੜ ਆਏ ।

ਘਰ ਆ ਕੇ ਮੈਂ ਕਪੜੇ ਬਦਲੇ ਤੇ ਗੁਰਦਵਾਰਾ ਸਿੰਘ ਸਭਾ ਚਲੀ ਗਈ । ਉਥੇ ਇਕੱਲਾ ਗੁੰਬੀ ਸੀ ਜਿਸ ਮੈਂ ਕਿਹਾ ਬੜਾ ਰੂਰੀ ਕੰਮ ਹੈ ਸਕੱਤਰ ਸਾਹਿਬ ਲਿਆਓ । ਉਹ ਸਕੱਤਰ ਬੁਲਾ ਕੇ ਲਿਆਇਆ ਜਿਸ ਮੈਂ ਹੋਰ ਕੋਈ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਦੱਸੀ ਸਿਰੰ ਏਨਾ ਕਿਹਾ ਕਿ ਮੈਂ ਹੁਣੇ ਖੰਡੇ ਦੀ ਪਹੁਲ ਛਕਾਉਣ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕਰੋ । ਸਕੱਤਰ ਆਖਣ ਲੱਗਾ ਮਾਈ ਤੁਹਾਡਾ ਘਰ ਸਾਰਾ ਆਰੀਆ ਸਮਾਜੀਆਂ ਦਾ ਹੈ, ਅਸੀਂ ਤੈ ਪਹੁਲ ਛਕਾ ਕੇ ਕੋਈ ਲੜਾਈ ਮੁੱਲ ਲੈਣੀ ਹੈ ? ਮੈਂ ਕਿਹਾ ਘਰ ਦਿਆਂ ਨਾਲ ਮੇਰਾ ਕੋਈ ਵਾਸਤਾ ਨਹੀਂ, ਪਤੀ ਮੇਰਾ ਸੁਰਗਵਾਸ ਹੋ ਚੁੱਕਾ ਹੈ, ਜੇ ਤੁਸੀਂ ਹੁਣੇ ਮੈਂ ਪਹੁਲ ਛਕਾਉਣ ਦਾ ਇੰਤਾਮ ਨਾ ਕੀਤਾ ਤਾਂ ਮੈਂ ਏਥੇ ਹੀ ਭੁੱਖ ਹੜਤਾਲ ਕਰ ਦੇਣੀ ਹੈ । ਜਿੰਨਾ ਚਿਰ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਨਾ ਛਕਾਉਗੇ ਮੈਂ ਏਥੋਂ ਨਹੀਂ ਜਾਣਾ । ਸਕੱਤਰ ਨੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਅਤੇ ਕਮੇਟੀ ਦੇ ਬਾਕੀ ਮੈਂਬਰਾਂ ਬੁਲਾ ਲਿਆ ਤੇ ਮੈਂ ਸਮਝਾਉਣ ਪਰ ਮੈਂ ਆਖਾਂ ਕਿ ਛੇਤੀ ਨਾਲ ਪਹੁਲ ਛਕਾਉਣ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਹੋਰ ਬਾਤ ਕਰੋ ਈ ਨਾ। ਉਹ ਸਾਰੇ ਸਾਡੇ

ਘਰ ਗਏ ਤੇ ਸਾਰੇ ਪਰਵਾਰ ਗੱਲ ਦੱਸੀ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਿਹਾ ਪਹਿਲੋਂ ਤਾਂ ਉਹ ਵਿ ਵਿ ਕਰਦੀ ਹੁੰਦੀ ਸੀ ਹੁਣ 6-7 ਸਾਲ ਤੋਂ ਤੁਹਾਡੇ ਸਿੰਘਾਂ ਤੋਂ ਕੁਝ ਮੰਤਰ ਲੈ ਕੇ ਉਹ ਜਪੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, 'ਮ ਮਰ ਗਈ ਸੀ, ਸਸਕਾਰ ਕਰਨ ਲਈ ਜਾਂਦੇ ਸਾਂ ਤਾਂ ਫੇਰ ਜੀਉਂ ਪਈ ਹੈ । ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਇਹ ਕੀ ਹੈ । ਸਾ ਉਸ ਨਾਲ ਕੋਈ ਵਾਸਤਾ ਨਹੀਂ ਕੋਈ ਇਤਰਾ ਤੁਹਾਡੇ ਤੇ ਅਸੀਂ ਕਿਉਂ ਕਰਨਾ ਹੈ । ਉਹ ਘਰੋਂ ਤਸੱਲੀ ਕਰਕੇ ਮੁੜ ਗੁਰਦਵਾਰੇ ਆਏ ਤੇ ਮੇਰਾ ਹੱਠ ਵੇਖ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮਰਯਾਦਾ ਸਹਿਤ ਮੈਂ ਪਹੁਲ ਛਕਾਉਣੀ ਪਈ । ਪੰਜਾਂ ਨੇ ਮੈਂ ਮੂਲ ਮਤਰ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਮਤਰ ਦਿੱਤਾ ਤੇ ਸਾਰੀ ਰਹਿਣੀ ਬਹਿਣੀ ਸਮਝਾਈ। ਮੈਂ ਇਕੱਲੀ ਹੀ ਪਹੁਲ ਛਕਾ ਕੇ ਪੰਜਾਂ ਨੇ ਕੁਝ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਤੇ ਕੁਝ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਦੇ ਜੀਵਨ ਚਰਿੱਤਰਾਂ ਵਿਚੋਂ ਬੜੀਆਂ ਪਿਆਰੀਆਂ ਸਾਖੀਆਂ ਸੁਣਾਈਆਂ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਕਰਕੇ ਗੁਰੂ ਘਰ ਨਾਲ ਮੇਰਾ ਹੋਰ ਪਿਆਰ ਵੱਧ ਗਿਆ ਮੈਂ ਉਦੋਂ ਤੋਂ ਗੁਰ ਮਤਰ ਦਾ ਹਰ ਵੇਲੇ ਜਾਪ ਕਰਦੀ ਹਾਂ, ਹਿੰਦੀ ਦੇ ਗੁਟਕੇ ਤੋਂ ਪੰਜ ਬਾਣੀਆਂ ਸਵੇਰੇ, 'ਮ ਸੋਦਰ, ਤੇ ਰਾਤ ਅਰਾਮ ਕਰਨ ਵੇਲੇ ਸੋਹਿਲੇ ਦਾ ਪਾਠ ਕਰਦੀ ਹਾਂ। ਪਰ ਉਪਕਾਰ ਤਾਂ ਤੁਹਾਡਾ ਹੈ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਮੈਂ ਏਧਰ ਲਾਇਆ।”

ਇਹ ਅਸਚਰਜ ਵਾਰਤਾ ਸੁਣਦਿਆਂ ਸਾਡੇ ਤਿੰਨਾਂ ਦੇ ਨੈਣਾਂ ਚੋਂ ਨੀਰ ਚਲਦਾ ਰਿਹਾ। ਮੈਂ ਕਿਹਾ ਉਹ ਮਨਾ ਪਾਪੀਆ ਵੇਖ ਕਿੰਨੇ ਸਾਲ ਹੋ ਗਏ ਪਹੁਲ ਛਕਿਆਂ ਤੇ ਕੀਰਤਨ ਕਰਦਿਆਂ ਅਜੇ ਮਿਹਰ ਨਹੀਂ ਹੋਈ । ਵੇਖ ਇਸ ਬੀਬੀ ਤੇ ਕਿਤਨੀ ਬ ਹੋਈ ਹੈ ਜੋ ਜੀਵਨ ਮੁਕਤ ਹੋ ਗਈ ਹੈ । ਅਸੀਂ ਉਸ ਬੀਬੀ ਜੋ ਹੁਣ ਪੰਨ ਕੌਰ ਸੀ ਨਮਸਕਾਰ ਕਰੀਏ ਤੇ ਉਹ ਸਾਡੇ ਅੱਗੇ ਹੱਥ ਜੋੜੇ ਤੇ ਕਹੇ ਤੁਹਾਡੇ ਦੱਸੇ ਮੂਲ ਮਤਰ ਦੇ ਜਾਪ ਨਾਲ ਹੀ ਤਾਂ ਮੈਂ ਇਹ ਸਭ ਕੁਝ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਇਆ ਹੈ । ਉਸ ਵੇਲੇ ਉਸ ਪਹੁਲ ਛਕਿਆਂ ਕੋਈ ਦੋ ਕੁ ਸਾਲ ਹੋ ਚੁਕੇ ਸੀ । ਸਾ ਕਹਿਣ ਲੱਗੀ ਸਿਰੰ ਇਕ ਸਾਲ ਈ ਹੋਰ ਰਹਿ ਗਿਆ ਹੈ, ਫਿਰ ਮੈਂ ਉਸ ਸੱਚੇ ਗੁਰ ਦਰਬਾਰ ਉਡਾਰੀਆਂ ਲਾ ਜਾਣੀਆਂ ਹਨ । ਅਸੀਂ ਲਖਨਊ ਤੋਂ ਵਾਪਸ ਆਉਣ ਲਗਿਆਂ ਸਕੱਤਰ ਸਾਹਿਬ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਕਿ ਜਿਸ ਵਕਤ ਬੀਬੀ ਪੰਨ ਕੌਰ ਚੜ੍ਹਾਈ ਕਰੇ ਉਹ ਤਾਰੀ ਤੇ ਵਕਤ ਸਾ ਚਿੱਠੀ ਰਾਹੀਂ ਲਿਖ ਭੇਜਣਾ।

ਇਕ ਸਾਲ ਪਿੱਛੋਂ ਸਕੱਤਰ ਜੀ ਦੀ ਚਿੱਠੀ ਆਈ ਕਿ ਬੀਬੀ ਪੰਨ ਕੌਰ ਨੇ ਦੋ ਦਿਨ ਆਪਣੇ ਅਕਾਲ ਚਲਾਣੇ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਕਹਿ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਕਿ ਐਸ ਵਕਤ ਤੇ ਮੈਂ ਸੁਆਸ ਤਿਆਗਾਂਗੀ। ਅਸੀਂ ਉਸ ਵੇਲੇ ਕੋਈ 25-30 ਸਿੰਘ ਸਿੰਘਣੀਆਂ ਉਸ ਦੇ ਘਰ ਉਸ ਦੇ ਕੋਲ ਸਾਂ । ਜਦ ਉਸ ਨੇ ਸਾ ਆਰੀਂ ਤਿਹ ਬੁਲਾਈ ਤੇ ਬਿਲਕੁਲ ਨਵੀਂ ਨਰੋਈ ਤੰਦਰੁਸਤ ਗੁਰੂ ਗੁਰੂ ਕਰਦੀ ਦਰਗਾਹ ਗਈ । ਪੰਨ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਤੇਰੀ ਬਾਣੀ । ਪੁਰਾਣੇ ਬਜ਼ੁਰਗ ਸਿੱਖ ਆਖਦੇ ਹੁੰਦੇ ਸੀ ਕਿ ਇਹ ਬਾਣੀ ਸਾਰੇ ਕਲਜੁਗੀ ਜੀਵਾਂ ਮੁਕਤੀ ਦਾਨ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਹੈ। ਭਾਵੇਂ ਕੋਈ ਰੂਸ; ਚੀਨ, ਜਾਪਾਨ, ਅਮਰੀਕਾ, ਯੂਰਪ ਕਿਸੇ ਵੀ ਥਾਂ ਦਾ ਵਾਸੀ ਹੋਵੇ ਕਿਸੇ ਰਿਕੇ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਹੋਵੇ ਇਹ ਬਾਣੀ ਉਸ ਮੁਕਤ ਕਰੇਗੀ। ਜਿਥੇ ਕਿਥੇ ਵੀ ਕੋਈ ਸੰਸਾਰੀ ਜੀਵ ਇਸ ਰਧਾ ਨਾਲ ਪੜ੍ਹੇ ਸੁਣੇਗਾ ਬੈਕੁੰਠ

ਧਾਮ ਜਾਏਗਾ। ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਨਾਮ ਲੇਵਾ ਗੁਰਸਿੱਖ ਜੁੜ ਜਾਓ ਇਸ ਬਾਣੀ ਨਾਲ, ਪੜ੍ਹੀ ਜਾਓ, ਪੜ੍ਹੀ ਜਾਓ ਤੇ ਸੁਣੀ ਜਾਓ ਤੇ ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚ ਦਰਸਾਏ ਹੁਕਮਾਂ ਕਮਾਉਂਦੇ ਹੋਏ ਦਰਗਾਹ ਵਿਚ ਉੱਜਲਾ ਮੁੱਖ ਲੈ ਕੇ ਜਾਓ।

(ਹਾਰਾ ਸਿੰਘ ਡੀ.ਐਸ.ਪੀ. (ਰਿਟਾ.) ਗੁਰਦਾਸਪੁਰ, ਕਥਾ ਕਹਾਣੀਆਂ ਪੁਸਤਕ ਵਿਚੋਂ) ਉੱਪਰਲੀ ਵਾਰਤਾ ਤੋਂ ਸਹਿਜੇ ਹੀ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਤੱਤ ਨਿਕਲਦੇ ਹਨ :

- (1) ਪਰਲੋਕ ਵਿਚ, ਗੁਰੂ ਦੀ ਹੂਰੀ ਵਿਚ ਸਥਾਈ ਨਿਵਾਸ ਲਈ ਖਡਾ ਪਹੁਲ ਛਕਣੀ ਅਤਿ ਹੂਰੀ ਹੈ।
- (2) ਰਸਨਾ ਨਾਲ, ਗੁਰਮਤਰ, ਮੂਲ ਮੰਤਰ ਜਾਂ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੇ ਬਦ ਪੜ੍ਹਨਾ, ਗੁਰੂ ਦਾ ਦਰਗਾਹੀ ਟਿਕਟ ਹੈ।
- (3) ਮਾਲੂ ਨਾਲ ਕੀਤਾ ਜਾਪ ਬ੍ਰਾਹਮਣਵਾਦੀ ਕਿਰਿਆ ਨਹੀਂ ਹੈ।
- (4) ਜਪੁਜੀ ਸਾਹਿਬ ਵਿਚ ਦਰਸਾਏ ਖੰਡ” ਮਨੋ-ਕਲਪਿਤ ਨਹੀਂ ਬਲਕਿ ਹਕੀਕਤ ਹੈ। ਮਰਨ ਪਿੱਛੋਂ ਆਪਣੀ ਮਾਨਸਿਕ ਅਵਸਥਾ ਅਨੁਸਾਰ ਪ੍ਰਾਣੀ ਨਿਵਾਸ ਮਿਲਦਾ ਹੈ ਜਿਥੋਂ, ਫਿਰ ਪਰਮੇਸ਼ ਦੇ ਹੁਕਮ ਅੰਦਰ ਪ੍ਰਾਣੀ ਦਾ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਨਾਲ ਅਭੇਦਤਾ ਲਈ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਜਨਮ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਸੱਚ ਖੰਡ ਪਰਮੇਸ਼ ਦੀ ਅਭੇਦਤਾ ਦਾ ਸਥਾਨ ਹੈ ਜਿਥੇ ਜਨਮ-ਮਰਨ ਮਿਟ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।
- (5) ਜਿਹੜੇ ਬੰਦੇ ਇਹ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ ਕਿ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਤਾਂ ਮਰ ਗਏ ਇਸ ਲਈ ਵਕਤ ਗੁਰੂ ਕਉ ਮਾਨ” ਦੇਹਧਾਰੀ ਗੁਰੂ ਕਰਨ ਨਾਲ ਹੀ ਗਤੀ ਹੋਵੇਗੀ ਅਥਵਾ ਬਾਣੀ ਪੜ੍ਹਨ ਨਾਲ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਬਣਨਾ ਜਿਉਂਦੇ ਗੁਰੂ ਦੀ ਰਨ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਭੀ ਇਹ ਵਾਰਤਾ ਕਰਾਰੀ ਚਪੇੜ ਹੈ।

ਹੁਣ ਜਿਹੜੇ ਬੰਦੇ ਜਾਂ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਸਿੱਖ ਧਰਮ ਇਕ ਸਾਇੰਟੇਫਿਕ ਧਰਮ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕੇ, ਹਰ ਗੱਲ ਵਿਗਿਆਨਿਕ ਕਸਵੱਟੀ ਤੇ ਪਰਖ ਕੇ, ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਨ ਦੇ ਜੀਵਨ ਦੀਆਂ ਪੰਥ ਪ੍ਰਵਾਣਿਤ ਸਾਖੀਆਂ ਮਨੋਕਲਪਿਤ, ਅੰਧ-ਵਿਵਾਸ ਅਤੇ ਬ੍ਰਾਹਮਣਵਾਦੀ ਪ੍ਰਚਾਰ ਰਹੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਪੰਥ ਦੀਆਂ ਮਹਾਨ ਹਸਤੀਆਂ ਸੰਤ ਅਤਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਮਸਤੂਆਣਾ, ਬਾਬਾ ਨੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਕਲਰਾਂ ਵਾਲੇ ਜਾਂ ਭਾਈ ਰਣਧੀਰ ਸਿੰਘ ਆਦਿ ਤੇ ਚਿੱਕੜ ਉਛਾਲ ਰਹੀਆਂ ਹਨ ਸਾਡੀ ਨਰੇ ਗੁਰੂ ਦਰੋਂ ਫਿਟਕਾਰੇ ਹੋਏ ਭ੍ਰਿਟ ਬੁੱਧੀ ਵਾਲੇ ਹਨ।

ਰਧਾ ਨਾਲ ਗੁਰੂ ਦੇ ਪਿਆਰ ਵਿਚ ਕੀਤਾ ਹਰ ਕਰਮ ਗੁਰੂ ਪ੍ਰਵਾਨ ਹੈ। ਮਨ ਦੀਆਂ ਚੰਚਲਤਾਈਆਂ ਵਾਲਾ, ਲੋਕਾਂ ਦਿਖਾਉਣ ਲਈ ਜਾਂ ਆਪਣੀ ਹਉਮੈ ਅਧੀਨ ਲੋਕਾਂ ਤੋਂ ਵਡਿਆਈ ਲੈਣ ਲਈ ਕੀਤਾ ਹਰ ਕੰਮ ਵਿਅਰਥ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਮਹਾਰਾਜ ਕਿਰਪਾ ਕਰਨ, ਸਭ ਸੁਮੱਤ ਬਣ ਤਾਂ ਜੋ ਗੁਰੂ ਹੁਕਮਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਚੱਲ ਕੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਪੂਰੀ ਵਿੱਚ ਨਿਵਾਸ ਪਾ ਸਕੀਏ।

(ਲੇਖਕ ਸਵ. ਸ. ਹਾਰਾ ਸਿੰਘ ਡੀ.ਐਸ.ਪੀ. (ਰਿਟਾ.) ਗੁਰਦਾਸਪੁਰ)

ਸਾਕਾ ਸਾਰਾਗੜੀ

ਆਦਿ ਕਾਲ ਵਿਚ ਸਾਡਾ ਦੇਸ ਸਰਬ ਗੁਣ ਸੰਪੰਨ ਦੇਸ ਸੀ। ਇਥੋਂ ਦੀ ਕਲਾ, ਚਿੰਤਕ, ਯੋਧੇ, ਵਿਦਵਾਨ ਅਤੇ ਧਾਰਮਿਕ ਵਿਅਕਤੀ ਕੁੱਲ ਦੁਨੀਆਂ ਵਿਚ ਮਹੂਰ ਸਨ। ਸਮੇਂ ਨੇ ਕਰਵਟ ਬਦਲਿਆ, ਮਨੁੱਖ ਜਾਤੀ ਦੀ ਅੱਧੀ ਅਬਾਦੀ ਵਾਲੀ ਇਸਤਰੀ ਅਤੇ ਬਹੁਸੰਖਿਆ ਵਾਲੀ ਦਰ ਐਲਾਨੀ ਗਈ ਵਸੋਂ ਤੇ ਘੋਰ ਅੱਤਿਆਚਾਰ ਕਰਨ ਕਰਕੇ, ਸਾਡਾ ਦੇਸ ਕਾਦਰ ਦੇ ਕੁਦਰਤੀ ਨਿਾਮ ਦੀ ਕਰੋਪੀ ਸਦਕਾ ਲਾਮ ਹੋ ਗਿਆ।

ਤਕਰੀਬਨ ਬਾਰਾਂ ਸੌ ਸਾਲ ਦੀ ਲੰਮੀ ਲਾਮੀ ਕਾਰਨ ਕਲਾ, ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਅਤੇ ਬਹਾਦਰੀ ਆਦਿ ਵਾਲੇ ਗੁਣ ਅਲੋਪ ਹੋ ਗਏ। ਵਿਦੀ ਜਰਵਾਣਿਆਂ ਦੇ ਲਮ ਸਹਿੰਦੇ ਹੋਏ ਮਾਨਸਿਕਤਾ ਇਹ ਬਣ ਗਈ ਕਿ ਆਪਣੇ ਆਪ ਬਹਾਦਰ ਕਹਾਉਣ ਵਾਲੇ ਛੱਤਰੀ ਇਹ ਆਖਣ ਲੱਗ ਪਏ:

ਧਰਮ ਹਮਾਰਾ ਤੋਲਣ ਤੱਕੜੀ।

ਨੰਗੀ ਕਰਦ ਕਬਹੂੰ ਨਹੀਂ ਪਕੜੀ।

ਹਾਲਤ ਇਹ ਹੋ ਗਈ ਕਿ ਮੁਹੰਮਦ ਬਿਨ ਕਾਸਮ ਅਤੇ ਇਕ ਲੱਤੋਂ ਲੰਗੜੇ ਅਤੇ ਭੇਡਾਂ ਚਾਰਨ ਵਾਲਾ ਅਮੀਰ ਤੈਮੂਰ (ਤਿਮਰਲੰਗ) ਕੇਵਲ ਪਜ ਸੌ ਸਵਾਰਾਂ ਨਾਲ ਸਾਡਾ ਦੇਸ ਲੁਟ ਪੁਟ ਕੇ ਵਾਪਸ ਆਪਣੇ ਦੇਸ ਪਰਤ ਗਏ। ਜੇ ਕੋਈ ਪਠਾਣ ਜਾਂ ਮੁਲ ਸਿਪਾਹੀ ਘੋੜੇ ਤੇ ਚੜ੍ਹ ਕੇ ਪਿਡ ਵਿਚ ਚਲਾ ਜਾਂਦਾ ਸੀ ਤਾਂ ਸਾਰਾ ਪਿੰਡ ਹੱਥ ਜੋੜ ਕੇ ਖੜ੍ਹ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਆਪਣੀ ਜਾਨ ਬੀ ਬਦਲੇ ਆਪਣਾ ਸਾਰਾ ਧਨ ਦੌਲਤ, ਪੈਸਾ ਟਕਾ ਅਤੇ ਆਪਣੀ ਇੱਤ ਵੀ ਕੁਰਬਾਨ ਕਰਨ ਤਿਆਰ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਸਨ। ਮਰਨ ਤੋਂ ਬਚਣ ਲਈ ਆਪਣੀ ਬਹੂ ਬੇਟੀ ਤੱਕ ਦੇਣ ਤਿਆਰ ਰਹਿੰਦੇ ਸਨ।

ਪਰਮੇਸ਼ ਦਯਾ ਆਈ, ਸਤਿਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਮਹਾਰਾਜ ਦਾ ਆਗਮਨ ਇਸ ਧਰਤੀ ਤੇ ਹੋਇਆ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਏਕਤਾ ਲਿਆਉਣ ਲਈ ਅਨੇਕਾਂ ਦੇਵੀ ਦੇਵਤਿਆਂ ਛੱਡ ਕੇ ਇਕ ਪਰਮੇਸ਼ ਦੀ ਅਰਾਧਨਾ ਕਰਨ ਦਾ ਉਪਦੇ ਦਿੱਤਾ। ਵਰਣ ਜਾਤ ਦੀ ਵੰਡ ਤਮ ਕਰਨ ਲਈ ਉਪਦੇ ਦਿੱਤਾ :

ਸਭ ਮਹਿ ਜੋਤਿ ਜੋਤਿ ਹੈ ਸੋਇ॥ (ਅੰਗ ੬੬੩)

ਅਤੇ

ਜਾਣਹੁ ਜੋਤਿ ਨ ਪੂਛਹੁ ਜਾਤੀ

ਆਗੈ ਜਾਤਿ ਨ ਹੇ॥ (ਅੰਗ ੩49)

ਦਾ ਪਾਠ ਪੜ੍ਹਾਇਆ। ਮਰਨ ਦਾ ਭੈਅ ਦੂਰ ਕਰਨ ਲਈ ਮਹਾਰਾਜ ਨੇ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਜੋ ਮਰੀ ਉਪਾਓ ਕਰੋ ਇਕ ਦਿਨ ਅਵੱ ਹੀ ਮਰ ਜਾਣਾ ਹੈ ਨਾ ਕੋਈ ਹਮੇ ਰਿਹਾ ਹੈ ਅਤੇ

ਨਾ ਹੀ ਕੋਈ ਰਹੇਗਾ।

ਰਾਣਾ ਰਾਉ ਨ ਕੋ ਰਹੈ ਰੰਗੁ ਨ ਤੁੰਗੁ ਫਕੀਰੁ॥

ਵਾਰੀ ਆਪੋ ਆਪਣੀ ਕੋਇ ਨ ਬੰਧੈ ਧੀਰ॥ (ਅੰਗ ੧੩੬)

ਭਾਈ ਰੇ ਇਉ ਸਿਰਿ ਜਾਣਹੁ ਕਾਲੁ॥

ਜਿਉ ਮਛੀ ਤਿਉ ਮਾਣਸਾ ਪਵੈ ਅਚਿੰਤਾ ਜਾਲੁ॥ (ਅੰਗ ੫੫)

ਇਸ ਲਈ ਜਦ ਮਰਨਾ ਹੀ ਹੈ ਤਾਂ ਇੱਤ ਆਬਰੂ ਅਤੇ ਅਣਖ ਨਾਲ ਮਰਨਾ ਹੀ ਠੀਕ ਹੈ। ਜਿਸ ਦੀ ਜਿਉਂਦੇ ਦੀ ਇੱਤ ਨਹੀਂ ਮਰਨ ਪਿਛੋਂ ਭੀ ਕੋਈ ਪਤਿ ਨਹੀਂ ਰਹੇਗੀ।

ਜਿਨ ਜੀਵੰਦਿਆ ਪਤਿ ਨਹੀ ਮੁਇਆ ਮੰਦੀ ਸੋਇ॥ (ਅੰਗ 1242)

ਅਤੇ ਨਾਲ ਹੀ ਉਪਦੇ ਦਿੱਤਾ ਮਰਨਾ ਬਹਾਦਰਾਂ ਦਾ ਕੰਮ ਹੈ ਇਸ ਲਈ ਮਰਨ ਤੋਂ ਨਾ ਡਰੋ

ਮਰਣ ਮੁਣਸਾ ਸੂਰਿਆ ਹਕੁ ਹੈ

ਜੋ ਹੋਇ ਮਰਨਿ ਪਰਵਾਣੇ॥ (ਅੰਗ 579-580)

ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦੀ ਪਵਿੱਤਰ ਬਾਣੀ ਵਾਰ ਆਸਾ ਦਾ ਇਹ ਸਾਰਾ ਸਲੋਕ :

ਗਉ ਬਿਰਾਹਮਣ ਕਉ ਕਰੁ ਲਾਵਹੁ

ਗੋਬਰਿ ਤਰਣੁ ਨ ਜਾਈ॥

ਧੋਤੀ ਟਿਕਾ ਤੈ ਜਪਮਾਲੀ ਧਾਨੁ ਮਲੇਛਾਂ ਖਾਈ॥

ਅੰਤਰਿ ਪੂਜਾ ਪੜਹਿ ਕਤੇਬਾ ਸੰਜਮੁ ਤੁਰਕਾ ਭਾਈ॥

ਛੋਡੀਲੇ ਪਾਖੰਡਾ ॥ ਨਾਮਿ ਲਇਐ ਜਾਹਿ ਤਰੰਦਾ॥ (ਅਗ 471)

ਭਾਰਤ ਵਾਸੀਆਂ ਦੀ ਅਣਖ ਟੁੰਬ ਰਿਹਾ ਹੈ।

ਯਾਦ ਰਹੇ ਇਹ ਉਹ ਬਾਣੀ ਹੈ ਜਿਸ ਦਾ ਕੀਰਤਨ ਹਰ ਰੋ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਜੀਵਨ ਕਾਲ ਵਿਚ ਸ੍ਰੀ ਕਰਤਾਰਪੁਰ ਦੀ ਧਰਮਾਲਾ ਵਿਚ ਮਹਾਰਾਜ ਜੀ ਨੇ ਆਪੁ ਰੂ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਜੋ ਨਿਰੰਤਰ ਹੁਣ ਸਾਰੇ ਵੱਡੇ ਇਤਿਹਾਸਿਕ ਗੁਰਦੁਆਰਿਆਂ ਵਿਚ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਅੱਗੋਂ ਚੌਥੀ ਪਾਤਾਹੀ ਤੱਕ ਇਹ ਉਪਦੇ ਨਿਰੰਤਰ ਚਲਦਾ ਰਿਹਾ। ਪੰਚਮ ਪਿਤਾ ਨੇ ਆਪ ਅਸਹਿ ਅਤੇ ਅਕਹਿ ਕਟ ਸਹਾਰਦੇ ਹੋਏ ਹੀਦੀ ਦੇ ਕੇ ਸਿੱਖਾਂ ਦਿਖਾ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਇਹ ਸਰੀਰ ਮਿਥਿਆ ਹੈ ਇਸ ਲਈ ਹੱਕ ਸੱਚ ਦੇ ਅਸੂਲ ਤੇ ਪਹਿਰਾ ਦਿੰਦਿਆਂ ਇਸ ਤਿਆਗਣਾ ਸੂਰਮਿਆਂ ਦਾ ਕੰਮ ਹੈ।

ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਨੇ ਸਤਰਧਾਰੀ ਹੋ ਕੇ ਚਾਰ ਲੜਾਈਆਂ ਜਿੱਤ ਕੇ ਆਪਣੇ ਸਿੱਖਾਂ ਵਿਚ ਸ੍ਰੈ-ਅਭਿਮਾਨ ਅਤੇ ਭਰੋਸਾ ਵਧਾਇਆ ਅਤੇ ਨਾਲ ਹੀ ਸਿੱਖ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਪਠਾਣਾਂ ਅਤੇ ਮੁਲ ਜਰਵਾਣਿਆਂ ਤੋਂ ਡਰਨ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ। ਇਹ ਅਜਿੱਤ ਨਹੀਂ। ਅਕਾਲਪੁਰਖ ਦੀ ਟੇਕ ਲੈ ਕੇ ਦਿੜ੍ਹ ਇਰਾਦੇ ਨਾਲ ਇਨ੍ਹਾਂ ਹਰਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਹੀਦੀ ਸਰੀਰ ਦੇ ਮੋਹ ਦਾ

ਤਿਆਗ ਕਰਨ ਦੀ ਇਕ ਅਦੁੱਤੀ ਮਿਸਾਲ ਸੀ।

ਦਸਮੇ ਪਿਤਾ ਦਾ ਜੀਵਨ ਅਤੇ ਲੰਸਾ ਇਸ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ ਦੇ ਸਿਖਰ ਦਾ ਕਮਾਲ ਸੀ। ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਮਹਾਰਾਜ ਦਾ ਉਪਦੇ ਹੈ :

ਪਹਿਲਾ ਮਰਣੁ ਕਬੂਲਿ ਜੀਵਣ ਕੀ ਛਡਿ ਆਸ॥

ਹੋਹੁ ਸਭਨਾ ਕੀ ਰੇਣੁਕਾ ਤਉ ਆਉ ਹਮਾਰੈ ਪਾਸਿ॥ (ਅੰਗ 1102)

ਦਸਮੇ ਪਿਤਾ ਨੇ ਸੀਸ ਭੇਟ ਵਿਸਾਖੀ ਵਾਲੇ ਦਿਨ ਪ੍ਰਤੱਖ ਕਰ ਕੇ ਦਿਖਾ ਦਿੱਤਾ। ਚੜ੍ਹਦੀ ਕਲਾ ਵਾਲੀਆਂ ਬੀਰ ਰਸੀ ਬਾਣੀਆਂ ਅਤੇ ਭਾਰਤੀ ਪੌਰਾਣਿਕ ਕਥਾਵਾਂ ਬੀਰ ਰਸੀ ਸਾਂਚੇ ਵਿਚ ਢਾਲ ਕੇ ਸਿੱਖਾਂ ਦਿੱਤੀਆਂ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪਾਠ ਨਾਲ ਸਿੱਖ ਮਨਾਂ ਚੋਂ ਮਰਨ ਦਾ ਡਰ ਬਿਲਕੁਲ ਲਹਿ ਗਿਆ।

ਧੰਨ ਜੀਓ ਤਹਿ ਕੋ ਜਗ ਮਹਿ

ਮੁਖ ਤੇ ਹਰਿ ਚਿਤ ਮੈ ਜੁਧ ਬੀਚਾਰੈ॥

ਦੇਹ ਅਨਿਤ ਨ ਨਿੱਤ ਰਹੈ,

ਜਸ ਨਾਵ ਚੜ੍ਹੈ ਭਵਸਾਗਰ ਤਾਰੈ॥

ਧੀਰਜ ਧਾਜਮ ਬਨਾਇ ਇਹੈ ਤਨ,

ਬੁਧਿ ਸਿਉ ਦੀਪਕ ਜਿਉ ਉਜੀਆਰੈ॥

ਗਿਆਨਹਿ ਕੀ ਬਢਨੀ ਮਨਹੁ ਹਾਥ ਲੈ

ਕਾਤਰਤਾ ਕਤਵਾਰ ਬੁਹਾਰੈ॥ (ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ, ਕ੍ਰਿਨ ਅਵਤਾਰ)

ਦੇਹ ਸਿਵਾ ਬਰ ਮੋਹਿ ਇਹੈ

ਸੁਭ ਕਰਮਨ ਤੇ ਕਬਹੂੰ ਨ ਟਰੋਂ॥

ਨ ਡਰੋਂ ਅਰਿ ਸੋ ਜਬ ਜਾਇ ਲਰੋਂ

ਨਿਸਚੈ ਕਰਿ ਅਪਨੀ ਜੀਤ ਕਰੋਂ॥

ਅਰੁ ਸਿਖ ਹੋਂ ਅਪਨੇ ਹੀ ਮਨ ਕੋ

ਇਹ ਲਾਲਚ ਹਉ ਗੁਨ ਤਉ ਉਚਰੋਂ ॥

ਜਬ ਆਵ ਕੀ ਅਉਧ ਨਿਦਾਨ ਬਨੈ

ਅਤ ਹੀ ਰਨ ਮੈ ਤਬ ਜੁਝ ਮਰੋਂ॥ (ਸਵੈਯਾ 231)

(ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਚੰਡੀ ਚਰਿੱਤ੍ਰ)

ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਜੀਵਨ ਦੀਆਂ ਘਟਨਾਵਾਂ, ਆਦਿ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਅਤੇ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਦੀਆਂ ਬਾਣੀਆਂ ਸਦਕਾ ਇਕ ਐਸੀ ਕੌਮ ਦੀ ਸਿਰਜਣਾ ਹੋਈ ਜਿਸ ਨੇ ਆਦਰ, ਅਣਖ ਅਤੇ ਸੱਚਾਈ ਤੇ ਪਹਿਰਾ ਦੇ ਕੇ ਮਰਨ ਮਿਟਣ ਲਈ ਹੱਸ-ਹੱਸ ਕੇ ਬੰਦ ਬੰਦ ਕਟਵਾਏ, ਖੋਪਰੀਆਂ ਲੁਹਾਈਆਂ, ਚਰਖੜੀਆਂ ਤੇ ਚੜ੍ਹੇ, ਪੁਠੀਆਂ ਖੱਲਾਂ ਲੁਹਾਈਆਂ ਅਤੇ ਨਸਲਕੀ ਦੇ ਵੱਡੇ ਘਲੂਘਾਰੇ ਜਰ ਕੇ ਵਿਦੋੀ ਜਰਵਾਣਿਆਂ ਤੋਂ ਮੁਲਕ ਆਦ

ਕਰਵਾ ਕੇ ਲਾਹੌਰ ਦੇ ਕਿਲ੍ਹੇ ਤੇ 'ਲਸਾਈ ਨਿਾਨ ਸਾਹਿਬ ਲਹਿਰਾਇਆ।

ਇਥੇ ਹੀ ਬੱਸ ਨਹੀਂ ਬਲਕਿ ਗੁਰੂ 'ਲਸੇ ਦੀ ਤੇ ਨੇ ਸਾਡੇ ਦੇਸ ਦਾ ਇਤਿਹਾਸ ਬਦਲ ਕੇ ਰੱਖ ਦਿੱਤਾ। ਪਹਿਲਾਂ ਦੂਰਾਨੀ, ਅਬਦਾਲੀ ਪਠਾਣ ਘੋੜੇ ਤੇ ਚੜ੍ਹ ਕੇ ਮੋਢੇ ਤੇ ਬੰਦੂਕ ਰੱਖ ਕੇ ਆਉਂਦੇ ਤੇ ਸਾਡੇ ਦੇਸ ਦਾ ਧਨ ਅਤੇ ਜੋਬਨ ਲੁੱਟਣ ਲਈ, ਪਰ ਮਹਾਰਾਜਾ ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ ਦੇ ਜਮਰੌਦ ਦਾ ਕਿਲ੍ਹਾ ਤਹਿ ਕਰਨ ਪਿਛੋਂ ਉਹੀ ਪਠਾਣ ਪੈਰਾਂ ਵਿਚ ਚੱਪਲ ਪਾ ਕੇ ਮੋਢੇ ਤੇ ਹਿੰਗ ਦਾ ਝੋਲ੍ਹਾ ਲਟਕਾ ਰੋਟੀ ਗੋ ਲਈ ਆਉਣ ਲੱਗ ਪਏ।

ਪਹਿਲਾਂ ਇਕ ਪਠਾਣ ਘੋੜ ਸਵਾਰ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਸਾਰਾ ਪਿੰਡ ਹੱਥ ਜੋੜ ਕੇ ਜਾਨ ਬੀ ਲਈ ਤਰਲੇ ਕਰਦਾ ਸੀ, ਫਿਰ ਕਾਬਲ ਦੀਆਂ ਪਠਾਣੀਆਂ ਰੋਂਦੇ ਬੱਚੇ ਚੁੱਪ ਕਰਾਉਣ ਲਈ ਇਹ ਕਹਿ ਕੇ ਡਰਾਉਂਦੀਆਂ ਹਨ ਚੁੱਪ ਹਰੀਆ ਰਾਗਲੇ” ਚੁੱਪ ਕਰ ਜਾ, ਹਰੀ ਸਿੰਘ ਨਲਵਾ ਆ ਰਿਹਾ ਹੈ।

ਅਜਿਹੇ 'ਲਸਾਈ ਕਾਰਨਾਮਿਆਂ ਦਾ ਸਿਲਸਿਲਾ ਗੁਰੂ ਕਾਲ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਹੁਣ ਤੱਕ ਲਗਾਤਾਰ ਜਾਰੀ ਹੈ। ਤਾਅਤਰੀਨ ਘਟਨਾ 1984 ਦੀ ਸਾਡੇ ਸਾਹਮਣੇ ਹੈ। ਜਿਸ ਦ੍ਰਿੜ੍ਹਤਾ, ਨਿਚੇ ਅਤੇ ਜਾਂਬਾੀ ਨਾਲ ਮੁੱਠੀ ਭਰ ਖਾੜਕੂਆਂ ਨੇ ਜਨਰਲ ਸੁਬੇਗ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਸੰਤ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਭਿੰਡਰਾਂਵਾਲੇ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਅਧੀਨ, ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਟੇਂਡ ਅਤੇ ਆਧੁਨਿਕ ਹਥਿਆਰਾਂ ਨਾਲ ਲੈਸ ਤਕਰੀਬਨ ਬਹੁੱਤਰ ਹਾਰ ਜ ਦਾ ਮੁਕਾਬਲਾ ਕੀਤਾ, ਇਹ ਹੁਣ ਦੇ ਸਮੇਂ ਦੀ ਇਕ ਮਿਸਾਲੀ ਘਟਨਾ ਹੈ।

ਹੁਣ ਅਸੀਂ ਆਪਣੇ ਪਾਠਕਾਂ ਸੰਸਾਰ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਇਕ ਅਜਿਹੇ 'ਲਸਾਈ ਕਾਰਨਾਮੇ ਦੀ ਝਲਕ ਦਿਖਾਂਦੇ ਹਾਂ ਜਿਸ ਬਾਰੇ ਬਹੁਤ ਘਟ ਸਿੱਖਾਂ ਪਤਾ ਹੈ।

1947 ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਅਣਵੰਡੇ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਦੀ ਉੱਤਰ ਪੱਛਮੀ ਸਰਹੱਦ ਤੇ (ਅੱਜ-ਕੱਲ੍ਹ ਪਾਕਿਸਤਾਨ) ਕੋਹਾਟ ਇਕ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਸੈਨਿਕ ਛਾਉਣੀ ਹੈ। ਇਹ ਸਾਰਾ ਇਲਾਕਾ ਕਬਾਇਲੀ ਪਠਾਣਾਂ ਦਾ ਹੈ ਜੋ ਜੰਮਦੇ ਬੱਚੇ ਬੰਦੂਕ ਦਾ ਕੁੰਦਾ ਫੜਾ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਮਰਨ ਮਾਰਨ ਹਰ ਵੇਲੇ ਤਿਆਰ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਲੁੱਟ ਕੇ ਖਾਣਾ ਹੀ ਇਕ ਕੰਮ ਹੈ। ਮਹਾਰਾਜਾ ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ ਦੇ ਰਾਜ ਕਾਲ ਵੇਲੇ 'ਲਸਾਈ ਜ ਨੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੱਥ ਪਾਈ ਸੀ ਅਤੇ ਲਾਹੌਰ ਤੇ ਅੰਗਰੇਾਂ ਦੇ ਕਬੇ ਪਿਛੋਂ ਇਹ ਫਿਰ ਸਰਗਰਮ ਹੋ ਗਏ।

ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਤੋਂ ਅੰਗਾਨਿਸਤਾਨ ਦਾ ਬਹੁਤਾ ਵਪਾਰ ਇਸੇ ਰਸਤੇ ਹੁੰਦਾ ਸੀ ਪਰ ਪਠਾਣਾਂ ਦੀ ਲੁਟ ਖੋਹ ਕਾਰਨ ਵਪਾਰ ਕਰਨਾ ਮੁਕਲ ਸੀ ਜਿਸ ਤੋਂ ਕਿ ਸਰਕਾਰ ਕਾੀ ਆਮਦਨ ਹੁੰਦੀ ਸੀ।

ਵਪਾਰ ਸੁਰਜੀਤ ਕਰਨ ਲਈ ਅੰਗਰੇਾਂ ਨੇ ਫੋਰਟ ਲਾਕਹਾਰਟ ਦੇ ਅਸਥਾਨ ਤੇ ਇਕੱਜੀ ਟੁਕੜੀ ਤਾਇਨਾਤ ਕਰ ਦਿੱਤੀ। ਇਸ ਦੇ ਇਕ ਪਾਸੇ ਸਾਰਾਗੜੀ ਦੀ ਚੌਕੀ ਸੀ ਦੂਸਰੇ ਪਾਸੇ ਗੁਲਿਸਤਾਨ ਦੀ ਚੌਕੀ ਸੀ। 23 ਮਾਰਚ 1887 ਵਿਚ ਕਰਨਲ ਕੁੱਕ ਵਲੋਂ ਜਲੰਧਰ ਛਾਉਣੀ ਵਿਚ ਖੜੀ ਕੀਤੀ 36 ਨੰਬਰ ਪਲਟਨ ਜਿਸ ਹੁਣ 4

ਸਿੱਖ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਜਨਵਰੀ 1897 ਵਿਚ ਸਾਰਾਗੜੀ ਤਾਇਨਾਤ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਗਈ। ਇਸ ਵਿਚ ਕੁੱਲ 21 ਸਿੱਖ ਸਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਦਸ ਬੰਦੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਦੇ ਅਤੇ ਗਿਆਰਾਂ ਫਿਰੋਪੁਰ ਲੋ ਦੇ ਸਨ। ਇਸ ਇਲਾਕੇ ਦੇ ਅੰਗਰੇਦੀ ਅਤੇ ਕਰਈ ਕਬੀਲੇ ਦੇ ਪਠਾਣ ਅਕਸਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਚੌਕੀਆਂ ਅਤੇ ਫੋਰਟ ਲਾਕਹਾਰਟ ਤੇ ਹਮਲੇ ਕਰਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਸਨ ਪਰ ਕਰਨਲ ਹਾਟਨ ਦੀ ਕਮਾਨ ਹੇਠ ਇਨ੍ਹਾਂ ਚੌਕੀਆਂ ਦੇ ਬਹਾਦਰ ਸਿੱਖ ਸਿਪਾਹੀਆਂ ਦੇ ਅੱਗੇ ਪਠਾਣਾਂ ਦੀ ਕੋਈ ਪੇ ਨਹੀਂ ਜਾ ਰਹੀ ਸੀ। 8 ਸਤੰਬਰ, 1897 ਇਕ ਵਾਰ ਫਿਰ ਪਠਾਣਾਂ ਨੇ ਗੁਲਿਸਤਾਨ, ਸੰਗਰ ਅਤੇ ਧਾਰ ਦੀਆਂ ਪੋਸਟਾਂ ਤੇ ਹਮਲਾ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਇਕ ਸੁਕਵਾਡਰਨ ਜਿਹੜਾ ਕੁਰਮ ਘਾਟੀ ਵਿਚੋਂ ਰਾਨ ਲੈ ਕੇ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਲੁੱਟ ਲਿਆ।

12 ਸਤੰਬਰ, 1897 ਦਸ ਹਾਰ ਪਠਾਣਾਂ ਨੇ ਸਾਰਾਗੜੀ ਤੇ ਹਮਲਾ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਗੋਲਾਬਾਰੀ ਰੂ ਹੋ ਗਈ। ਇਹ ਚੌਕੀ ਵੀਰਾਨ ਜਿਹੇ ਜੰਗਲ ਵਿਚ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਆਸੇ ਪਾਸੇ ਤੋਂ ਕੋਈ ਮੱਦਦ ਮਿਲਣੀ ਮੁਕਲ ਸੀ। ਉਸ ਮਾਨੇ ਵਿਚ ਅੱਜ-ਕੱਲ੍ਹ ਦੇ ਸੰਚਾਰ ਮਾਧਿਅਮ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਸੋ ਉਸ ਵੇਲੇ ਦੀ ਝੰਡੀ ਅਤੇ ੀ ਦੇ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਸਾਰਾਗੜੀ ਤੋਂ ਗੁਰਮੁਖ ਸਿੰਘ ਨੇ ਫੋਰਟ ਲਾਕਹਾਰਟ ਦੇ ਇੰਚਾਰਜ ਕਰਨਲ ਹਾਟਨ ਪਠਾਣਾਂ ਦੇ ਹਮਲੇ ਬਾਰੇ ਸੂਚਨਾ ਦੇ ਦਿੱਤੀ। ਜਵਾਬ ਵਿਚ ਕਰਨਲ ਹਾਟਨ ਨੇ ਸੁਨੇਹਾ ਭੇਜਿਆ ਕਿ ਚੌਕੀ ਦੀ ਹਰ ਹਾਲ ਰਾਖੀ ਕਰਨੀ ਹੈ ਚਾਹੇ ਕੋਈ ਕੁਰਬਾਨੀ ਦੇਣੀ ਪਵੇ।

ਹੁਕਮ ਮਿਲਣ ਤੇ ਚੌਕੀ ਦੇ ਸਾਰੇ ਸਿੰਘਾਂ ਨੇ ਅਰਦਾਸਾ ਸੋਧ ਕੇ ਮੋਰਚੇ ਸੰਭਾਲ ਲਏ। ਗੁਰੂ ਕੇ ਸਿੰਘਾਂ ਚਮਕੌਰ ਦੀ ਗੜੀ ਦੀ ਯਾਦ ਆ ਗਈ ਅਤੇ ਨਾਇਕ ਲਾਲ ਸਿੰਘ, ਸਿਪਾਹੀ ਭਗਵਾਨ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਜੀਵਾ ਸਿੰਘ ਗੜੀ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਆ ਕੇ ਦੁਮਣ ਦਾ ਮੁਕਾਬਲਾ ਕਰਨ ਆ ਗਏ।

ਸਰਦਾਰ ਗੁਰਮੁਖ ਸਿੰਘ ਆਪਣੇ ਝੰਡੇ ਅਤੇ ੀ ਰਾਹੀਂ ਹਰ ਪਲ ਦੀ ਬਰ ਕਰਨਲ ਹਾਟਨ ਪਹੁੰਚਾ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਲਗਾਤਾਰ 6 ਘੰਟੇ ਦੀ ਲੜਾਈ ਵਿਚ 6●● ਪਠਾਣ ਮਾਰੇ ਜਾ ਚੁੱਕੇ ਸਨ ਅਤੇ 21 ਸਿੰਘਾਂ ਵਿਚੋਂ 12 ਸਿੰਘ ਹੀਦ ਹੋ ਚੁੱਕੇ ਸੀ। ਫਿਰ ਵੀ ਸਿੰਘ ਚੜ੍ਹਦੀ ਕਲਾ ਵਿਚ ਸਨ ਅਤੇ ਬੋਲੇ ਸੋ ਨਿਹਾਲ ਦੇ ਜੈਕਾਰਿਆਂ ਨਾਲ ਇਲਾਕਾ ਗੂੰਜ ਰਿਹਾ ਸੀ।

ਹੁਣ ਤੱਕ 21 ਸਿੰਘਾਂ ਵਿਚੋਂ 12 ਸਿੰਘ ਹੀਦ ਹੋ ਚੁੱਕੇ ਸਨ ਅਤੇ ਨਾਇਕ ਈਰ ਸਿੰਘ ਆਪਣੇ 8 ਸੈਨਿਕਾਂ ਨਾਲ ਦੁਮਣ ਦਾ ਮੁਕਾਬਲਾ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਦੋ ਵਜੇ ਦੇ ਕਰੀਬ ਗੁਰਮੁਖ ਸਿੰਘ ਨੇ ਫੋਰਟ ਲਾਕਹਾਰਟ ਵਿਚ ਸੂਚਨਾ ਭੇਜੀ ਕਿ ਗੋਲੀ ਸਿੱਕਾ ਤਮ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ ਇਸ ਲਈ ਹੁਣ ਅਗਲਾ ਕੀ ਹੁਕਮ ਹੈ? ਹੁਕਮ ਮਿਲਿਆ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਡਟੇ ਰਹੋ।

ਸਾਰਾਗੜੀ ਅੰਦਰੋਂ ਗੋਲੀ ਦੀ ਅਵਾ ਬੰਦ ਹੋਣ ਤੇ ਪਠਾਣ ਗੜੀ ਵੱਲ ਵਧੇ। ਨੇੜੇ ਜਾ ਕੇ ਚੌਕੀ ਦੀ ਦੀਵਾਰ ਵਿਚ ਪਾੜ ਪਾ ਕੇ ਅੱਗ ਲਾਉਣ ਵਿਚ ਸੱਲ ਹੋ

ਗਏ। ਇਸ ਵੇਲੇ ਗੜੀ ਵਿਚ ਕੇਵਲ 7 ਸਿੰਘ ਬਚੇ ਸਨ। ਇਸ ਗਹਿਗੱਚ ਦੀ ਹੱਥੋਂ ਹੱਥ ਲੜਾਈ ਵਿਚ ਸਾਰੇ ਸਿੱਖ ਹੀਦ ਹੋ ਗਏ। ਅੀਰ ਗੁਰਮੁਖ ਸਿੰਘ ਨੇ ਕਰਨਲ ਹਾਟਨ ਆਰੀ ਸੂਚਨਾ ਦੇ ਕੇ ਆਪਣੇ ਉਪਕਰਣ ਕੱਪੜੇ ਵਿਚ ਲਪੇਟ ਕੇ ਬੰਦੂਕ ਫੜ ਲਈ ਅਤੇ ਹੀਦੀ ਜਾਮ ਪੀ ਗਿਆ। ਪਠਾਣ ਮੰਨਦੇ ਸਨ ਕਿ ਇਕੱਲੇ ਗੁਰਮੁਖ ਸਿੰਘ ਨੇ ਵੀਹ ਪਠਾਣ ਢੇਰੀ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਸਨ।

ਜਦ ਸਾਰਾਗੜੀ ਦੀ ਬਰ ਅੰਗਰੇ ਸਰਕਾਰ ਵਲੋਂ ਇੰਗਲੈਂਡ ਭੇਜੀ ਗਈ ਤਾਂ ਇੰਗਲੈਂਡ ਦੀ ਪਾਰਲੀਮੈਂਟ ਦੇ ਦੋਨੋਂ ਸਦਨਾਂ ਨੇ ਖੜ੍ਹੇ ਹੋ ਕੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਹੀਦਾਂ ਦੀ ਯਾਦ ਵਿਚ ਦੋ ਮਿੰਟ ਦਾ ਮੌਨ ਵਰਤ ਰੱਖ ਕੇ ਰਧਾਂਜਲੀ ਦਿੱਤੀ। ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਦੇ ਹੁਣ ਤੱਕ ਦੇ ਸੈਨਿਕ ਇਤਿਹਾਸ ਵਿਚ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ ਸਾਰੀ ਪਲਟਨ ਦੇ 21 ਸਿੰਘਾਂ ਉਸ ਸਮੇਂ ਦਾ ਸਰਵ ਉਚ ਸਨਮਾਨ ਇੰਡੀਅਨ ਆਰਡਰ ਆਂ ਮੈਰਿਟ ਜੋ ਪਿੱਛੋਂ ਵਿਕਟੋਰੀਆ ਕਰਾਸ ਅਤੇ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਪਰਮਵੀਰ ਚੱਕਰ ਦੇ ਬਰਾਬਰ ਹੈ, ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। ਸਾਰੇ ਹੀਦਾਂ ਦੇ ਵਾਰਸਾਂ 500/- ਰੁਪਏ ਨਕਦ ਇਨਾਮ ਅਤੇ ਦੋ-ਦੋ ਮੁਰੱਬੇ (50 ਏਕੜ) ਮੀਨ ਦਿੱਤੀ ਗਈ।

ਪਟਿਆਲੇ ਦੀ ਸਾਰਾਗੜੀ ਕਮੇਟੀ ਨੇ, ਪਿਛੇ ਜਿਹੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਾਰਸਾਂ ਢੂੰਡ ਕੇ ਸਰਕਾਰੀ ਤੌਰ ਤੇ ਸਨਮਾਨਿਤ ਕਰਵਾਇਆ ਸੀ। ਪੰਜਾਬ ਐਂਡ ਸਿੰਧ ਬੈਂਕ ਦੇ ਮੈਨੇਜਰ ਸਰਦਾਰ ਸੁਖਚੈਨ ਸਿੰਘ ਦੇ ਬਾਬਾ ਜੀ ਇਸ ਲੜਾਈ ਵਿਚ ਹੀਦ ਹੋ ਗਏ ਸਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਭੀ ਸਨਮਾਨਿਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਲੜਾਈ ਪਿੱਛੋਂ ਦੇਸ ਵਿਦੇ ਦੇ ਸਿੱਖਾਂ ਅਤੇ ਅੰਗਰੇ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਉਦਮ ਦਾ ਸਦਕਾ ਇਨ੍ਹਾਂ ਹੀਦਾਂ ਦੀ ਯਾਦ ਵਿਚ ਫੋਰਟ ਲਾਕਹਾਰਟ ਅਤੇ ਸਾਰਾਗੜੀ ਵਿਚ ਹੀਦੀ ਮੀਨਾਰ, ਸ੍ਰੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਅਤੇ ਫਿਰੋਪੁਰ ਵਿਚ ਇਕ ਇਕ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਸਾਹਿਬ ਬਣਾਇਆ ਗਿਆ।

ਸਾਰਾਗੜੀ ਦੀ ਲੜਾਈ ਨੇ ਸਿੱਖਾਂ ਦੀ ਬਹਾਦਰੀ ਦੀਆਂ ਸਾਰੀ ਦੁਨੀਆਂ ਵਿਚ ਧੁੰਮਾਂ ਪਾ ਦਿੱਤੀਆਂ। ਸੰਸਾਰ ਦੀ ਸਰਬਉਚ ਸੰਸਥਾ ਯੂ. ਐਨ. ਈ. ਐਸ. ਸੀ. ਓ. (UNESCO) ਨੇ ਇਸ ਸੰਸਾਰ ਦੀਆਂ ਅੱਠ ਮਹਾਨ ਲੜਾਈਆਂ ਵਿਚ ਸਥਾਨ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਫਰਾਂਸ ਅਤੇ ਹੋਰ ਕਈ ਦੇਸਾਂ ਵਿਚ ਸਕੂਲੀ ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਸਿਲੇਬਸ ਦੀਆਂ ਕਿਤਾਬਾਂ ਵਿਚ ਇਸ ਦਾ ਵਰਨਣ ਹੈ। ਪਿਛੇ ਜਿਹੇ ਜਦ ਇੰਗਲੈਂਡ ਦੀ ਮਹਾਰਾਣੀ ਕੂਈਨ ਏਲਬੈਥ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਆਈ ਤਾਂ ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਸਾਰਾਗੜੀ ਦੇ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਸਾਹਿਬ ਜਾ ਕੇ ਮੱਥਾ ਟੇਕਿਆ ਬਾਅਦ ਵਿਚ ਸ੍ਰੀ ਹਰਿਮੰਦਰ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਦਰਨ ਕਰਨ ਗਈ।

ਕੈਸੀ ਅਜੀਬ ਦਾਸਤਾਨ ਹੈ ਕਿ ਵਿਦੇਸਾਂ ਦੇ ਸਕੂਲੀ ਬੱਚਿਆਂ ਤਾਂ ਇਸ ਵੀਰ ਗਾਥਾ ਦੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਹੈ ਪਰ ਸਾਡੇ ਦੇਸ ਅਤੇ ਾਸ ਕਰਕੇ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਆਮ ਨਾਗਰਿਕਾਂ ਇਸ ਬਾਰੇ ਕੋਈ ਜਾਣਕਾਰੀ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਹੀਦਾਂ ਦੇ ਹੁਣ ਦੇ ਵਾਰਸਾਂ ਦੇ ਚਿਹਰੇ ਵੱਲ ਜੇ ਦੇਖੀਏ ਤਾਂ ਮਨ ਕੁਰਲਾ ਉਠਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਸਿਰ ਰਮ ਨਾਲ ਝੁਕ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਨਾ ਕਲ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਅਕਲ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਬੁਰਗਾਂ ਨਾਲ ਮਿਲਦੀ ਹੈ।

ਕਿਉਂਕਿ ਨਾ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਅਜਿਹੀਆਂ ਸਿੱਖ ਵੀਰ ਗਾਥਾਵਾਂ ਪ੍ਰਚਾਰਨ ਵਿਚ ਕੋਈ ਰੁਚੀ ਹੈ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਮਾਪਿਆਂ ਪਤਾ ਹੈ, ਜੇ ਪਤਾ ਹੈ ਤਾਂ ਦੱਸਣ ਦੀ ਵਿਹਲ ਨਹੀਂ ਹੈ।

ਪਥ ਦੀ ਬੇੜੀ ਦੇ ਖੁਦਗਰ ਮਲਾਹਾਂ ਨੇ, ਗੁਰਦੁਆਰਿਆਂ ਪੱਥਰਾਂ ਅਤੇ ਸੋਨੇ ਦੇ ਗੁੰਬਦਾਂ ਜਾਂ ਚੇਤਨਾ ਮਾਰਚਾਂ ਅਤੇ ਲੰਗਰ ਲਗਾਉਣ ਦੇ ਹੋਛੇ ਸੋਆਂ ਵਿਚ ਭਰਮਾ ਰੱਖਿਆ ਹੈ। ਸਾਹਿਬਾਦਿਆਂ ਦੀ ਹੀਦੀ ਦੀ ਤੀਸਰੀ ਤਾਬਦੀ ਮਨਾਉਣ ਸਮੇਂ ਤਿਹਗੜ੍ਹ ਸਾਹਿਬ ਤੋਂ ਤਕਰੀਬਨ ਬਾਰਾਂ ਤੇਰਾਂ ਕਿਲੋਮੀਟਰ ਦੀ ਵਿਥ ਤੇ ਇਕ ਪਿੰਡ ਦੇ ਸੀਨੀਅਰ ਸੈਕੰਡਰੀ ਸਕੂਲ ਵਿਚ ਜਾਣ ਦਾ ਮੌਕਾ ਮਿਲਿਆ। ਅਸੀਂ ਹੈਰਾਨ ਹੋ ਗਏ ਕਿ ਸਕੂਲ ਦੇ ਦੋ ਸੌ ਬੱਚਿਆਂ ਚੋਂ ਕਿਸੇ ਭੀ ਮਾਤਾ ਗੁਜਰੀ ਬਾਰੇ ਕੁਝ ਵੀ ਨਹੀਂ ਪਤਾ ਕਿ ਕੌਣ ਸੀ। ਕੇਵਲ ਇਕ ਵਿਦਿਆਰਥਣ ਚਾਰੇ ਸਾਹਿਬਾਦਿਆਂ ਦੇ ਨਾਉਂ ਦੱਸ ਸੱਕੀ ਉਹ ਭੀ ਸਿਲਸਿਲੇਵਾਰ ਨਹੀਂ ਦੱਸ ਪਾਈ। ਪਾਠਕ ਆਪ ਹੀ ਅਦਾ ਲਗਾ ਸਕਦੇ ਹਨ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਤਾਬਦੀਆਂ ਤੇ ਲਾਏ ਲੰਗਰਾਂ ਅਤੇ ਮਾਰਚਾਂ ਜਾਂ ਅਖਡ-ਪਾਠਾਂ ਦੀਆਂ ਇਕੋਤਰੀਆਂ ਨਾਲ ਬੇਤਹਾ ਰਚ ਕਰ ਕੇ ਪਥ ਨੇ ਕੀ ਖੱਟਿਆ ਹੈ।

ਮੁਦਕੀ, ਫੇਰੂ 'ਹ, ਚੇਲਿਆਂ ਵਾਲੀ ਅਤੇ ਸਾਰਾਗੜੀ ਦੀਆਂ ਲੜਾਈਆਂ ਵਿਚ ਦਸਮੇ ਪਿਤਾ ਦੇ ਸਿੰਘਾਂ ਦੀ ਦਿਖਾਈ ਸੂਰਮਗਤੀ ਨੇ ਅੰਗਰੇ ਇਸ ਦਾ ਰਾ ਲੱਭਣ ਲਈ ਮਥੂਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਸਿੱਖ ਇਤਿਹਾਸ ਅਤੇ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦਾ ਅਧਿਐਨ ਕਰਨ ਪਿੱਛੋਂ ਇਸ ਸਿੱਟੇ ਤੇ ਅੱਪੜੇ ਸਨ ਕਿ ਾਲਸੇ ਦੀ ਬਹਾਦਰੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਧਾਰਮਿਕ ਅਕੀਦੇ ਨਾਲ ਜੁੜੀ ਹੋਈ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸਿੱਖੀ ਜੀਆਂ ਭਰਤੀ ਕਰਨ ਵੇ ਲੇ ਖਡਾ ਪਹੁਲ ਛਕਣਾ ਰੂਰੀ ਐਲਾਨਿਆ ਸੀ। ਸਿੱਖ ਪਲਟਣਾਂ ਦੇ ਅੰਗਰੇ ਅੰਸਰ ਦਿੜ੍ਹਤਾ ਨਾਲ ਸਿੱਖੀ ਰਹਿਤ ਮਰਯਾਦਾ ਲਾਗੂ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਪਰੇਡ ਦੀ ਇੰਸਪੈਕਨ ਸਮੇਂ, ਅੰਗਰੇ ਅੰਸਰ ਸਿੱਖੀ ਜੀਆਂ ਦੀ ਪੈਂਟ ਤੇ ਹੱਥ ਫੇਰ ਕੇ ਦੇਖਦੇ ਸਨ ਕਿ ਹੇਠਾਂ ਕਛਹਿਰਾ ਪਹਿਨਿਆ ਹੈ ਕਿ ਨਹੀਂ ਅਤੇ ਨਾ ਪਹਿਨਣ ਵਾਲੇ ਫਿਟਕਾਰ ਮਿਲਦੀ ਸੀ। ਪਲਟਣ ਦੇ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਗੁੰਬੀ ਸਿੰਘ ਦੀ, ਕਿਸੇ ਜਵਾਨ ਵਲੋਂ ਰਹਿਤ ਵਿਚ ਕੁਤਾਹੀ ਦੀ ਕਾਇਤ ਤੇ ਹਰ ਹਾਲ ਸਾ ਮਿਲਦੀ ਸੀ।

ਪਰ ਹੁਣ ਹਾਲਾਤ ਬਦਲ ਗਏ ਹਨ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਰਹਿਤਵਾਨ ਸਿੱਖੀ ਤੋਂ ਬਗਾਵਤ ਦੀ ਬੂ ਮਿਲਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਕੋਈ ਵਿਰਲਾ ਹੀ ਸਾਬਤ ਸੂਰਤ ਵਾਲਾ ਸਿੱਖੀ ਅੰਸਰ ਦੇਖਣ ਮਿਲਦਾ ਹੈ। ਸਾਡੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਅਨੁਸਾਰ ਸਿੱਖ ਪਲਟਣਾਂ ਦੇ ਬਹੁਤੇ ਸਿਪਾਹੀਆਂ ਨੇ ਦਿਖਾਵੇ ਲਈ ਪਗੜੀਆਂ ਬੰਨ੍ਹੀਆਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਕਈ ਥਾਂ ਨਕਲੀ ਦਾੜੀਆਂ ਭੀ ਮਿਲਦੀਆਂ ਹਨ ਗੁੰਬੀ ਸਿੰਘ ਦਾ ਹੁਣ ਰੈਂਕ ਨਾਇਬ ਸੂਬੇਦਾਰ ਦਾ ਹੋਣ ਕਾਰਨ ਉਸ ਦੀ ਉਪਰਲੇ ਅੰਸਰ ਸਾਹਮਣੇ ਕੋਈ ਵਕਅਤ ਨਹੀਂ ਹੈ।

ਪਥ ਵਿਰੋਧੀ ਤਾਕਤਾਂ ਦੇ ਟੁੱਕੜ ਬੋਚ, ਸਿਆਸੀ ਸਿੱਖ ਲੀਡਰਾਂ ਦੀ ਹਾਲਤ ਏਨੀ ਗਿਰ ਗਈ ਕਿ ਪਿਛਲੀ ਸਦੀ ਵਿਚ ਪੰਥ ਵਲੋਂ ਐਲਾਨੇ ਸਦੀ ਦਾ ਮਹਾਨ ਸਿੱਖ”

ਸੰਤ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਭਿੰਡਰਾਂਵਾਲਿਆਂ ਦੀ ਸਿੱਖ ਅਜਾਇਬ ਘਰ ਵਿਚੋਂ ਟੋ ਲਾਉਣ ਤੇ ਭੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਤਕਲੀ ਹੈ। ਜਦਕਿ ਦਿਨ ਦਿਹਾੜੇ ਹਾਰਾਂ ਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਕਤਲੇਆਮ ਕਰਾਉਣ ਵਾਲਿਆਂ ਦੇ ਮਕਬਰਿਆਂ ਤੇ ਹਰ ਸਾਲ ਜਾ ਕੇ ਮੱਥੇ ਰਗੜਦੇ ਹਨ। ਕਿਉਂਕਿ ਇੱਥਾਂ ਕਰਨ ਨਾਲ ਇਹ ਆਪਣੇ ਮਾਲਕਾਂ ਦੀਆਂ ਨਰਾਂ ਵਿਚ ਪ੍ਰਵਾਨ ਹੋ ਕੇ ਕੁਰਸੀ ਦੇ ਹੱਕਦਾਰ ਬਣਦੇ ਹਨ।

ਦਸਮੇ ਪਿਤਾ ਨੇ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਤਾਬੇ ਗੁਰੂ ਪੰਥ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਪੜ੍ਹਦੇ ਸਾਰੇ ਹੀ ਹਨ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਜੀ ਮਾਨੀਓ ਪ੍ਰਗਟ ਗੁਰਾਂ ਕੀ ਦੇਹ” ਪਰ ਇਸ ਗੱਲ ਤੇ ਪਹਿਰਾ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਉਂਗਲਾਂ ਤੇ ਗਿਣੇ ਜਾਣ ਯੋਗ ਹਨ। ਨੀਲੀਆਂ ਪੱਗਾਂ ਵਾਲੇ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਅਖੌਤੀ ਅਕਾਲੀ ਸਿੰਘ ਅਕਾਲੀ ਦੇ ਨਹੀਂ; ਬਲਕਿ ਪੂਰਨ ਤੌਰ ਤੇ ਆਪਣੇ ਲੀਡਰ ਦੇ , (ਸਿੱਖੀ ਸੋਚ ਤੋਂ ਾਲੀ) ਸਿੱਖ ਹਨ। ਕੌਮ ਗਹਿਣੇ ਪਾ ਕੇ ਕੁਰਸੀ ਹਾਸਲ ਕਰਨਾ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਯੋਜਨ ਹੈ।

ਡੇਰੇਦਾਰਾਂ ਲਈ ਪਥ ਪ੍ਰਵਾਣਿਤ ਰਹਿਤ ਮਰਯਾਦਾ ਦੇ ਮੁਕਾਬਲੇ ਬਾਬਾ ਜੀ ਸਰਬਉਚ ਹਨ ਅਤੇ ਡੇਰੇ ਦੀ ਪ੍ਰਫੁੱਲਤਤਾ ਪ੍ਰਧਾਨ ਹੈ। ਮਿਨਰੀ ਕਾਲਜਾਂ ਲਈ ਕੇਵਲ ਉਹ ਹੀ ਸਿੱਖ ਹਨ ਬਾਕੀ ਸਭ ਬ੍ਰਾਹਮਣਵਾਦੀ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਤੋਂ ਆਦਾ ਗਲਿਲੀਓ, ਡਾਰਵਨ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਹਨ। ਇਤਿਹਾਸ ਬਦਲਿਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਪ੍ਰੰਪਰਾਵਾਂ ਦਾ ਘਾਣ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਜਿਹੜਾ ਬੰਦਾ ਨਿਰਨੇ ਕਾਲਜੇ ਰੱਬ ਗਾਲਾਂ ਕੱਢੇ ਉਹ ਤਰਕੀਲ ਹੈ ਅਤੇ ਜਿਹੜਾ ਨਿਰਨੇ ਕਾਲਜੇ ਸੰਤ ਅਤਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਮਸਤੂਆਣਾ, ਬਾਬਾ ਨੰਦ ਸਿੰਘ, ਟਕਸਾਲ ਮੁਖੀ ਜਾਂ ਭਾਈ ਰਣਧੀਰ ਸਿੰਘ ਕੋਸੇ ਉਹ ਮਿਨਰੀ ਹੈ। ਸਕੂਲਾਂ ਕਾਲਜਾਂ ਦੇ ਕਾਲਜਾਂ ਦੇ ਅਧਿਆਪਕ, ਪ੍ਰੈਸਰ ਕਾਮਰੇਡੀ ਸੋਚਦੇ ਹਨ। ਕਿਸੇ ਮਾਨੇ ਵਿਚ ਸੁਣਦੇ ਸਾਂ ਸੱਤ ਭਈਏ ਨੌ ਚੁੱਲ੍ਹੇ” ਇਹ ਗੱਲ ਅੱਜ ਅਸੀਂ ਪੰਥ ਵਿਚ ਅੱਖੀਂ ਦੇਖ ਰਹੇ ਹਾਂ। ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਭਲਾ ਕਰੇ ਸਾ ਸਾਰਿਆਂ ਇਹ ਮੱਤ ਆਵੇ

ਹੋਇ ਇਕਤ੍ ਮਿਲਹੁ ਮੇਰੇ ਭਾਈ ਦੁਬਿਧਾ ਦੂਰਿ ਕਰਹੁ ਲਿਵ ਲਾਇ॥

ਹਰਿ ਨਾਮੇ ਕੇ ਹੋਵਹੁ ਜੋੜੀ ਗੁਰਮੁਖਿ ਬੈਸਹੁ ਸਫਾ ਬਿਛਾਇ॥ (ਅੰਗ 1185)

ਤਾਂ ਜੋ ਫਾੜੀਆਂ ਵਿਚ ਵੰਡਿਆ ਪੰਥ ਇਕ ਵਾਰ ਫਿਰ ਗੁਰੂ ਪੰਥ ਕਹਿਲਾਉਣ ਦਾ ਹੱਕਦਾਰ ਬਣ ਜਾਵੇ।

ਨੋਟ :- ਇਹ ਟ੍ਰੈਕਟ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ 2007 ਵਿਚ ਛਪਿਆ ਸੀ। ਉਸ ਵੇਲੇ ਤੱਕ ਸੰਤ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਭਿੰਡਰਾਂ ਵਾਲਿਆਂ ਦੀ ਟੋ ਨਹੀਂ ਲੱਗੀ ਸੀ ਪਰ ਹੁਣ ਲੱਗ ਗਈ ਹੈ।

ਰਣੁ ਦੇਖਿ ਸੂਰੇ ਚਿਤ ਉਲਾਸ

ਸਾਡੇ ਦੇਸ ਵਿਚ ਮਰਹੱਟੇ, ਰਾਜਪੂਤ, ਗੋਰਖੇ, ਪਠਾਣ ਅਤੇ ਸਿੱਖਾਂ ਬਹਾਦਰ ਮੰਨਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਦੇਸ, ਧਰਮ ਅਤੇ ਕੌਮ ਦੇ ਨਾਂ ਤੇ ਮਰਨ ਵਾਲੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਬੰਦਿਆਂ ਨੇ ਕੁਰਬਾਨੀਆਂ ਦੇ ਕੇ ਆਪਣੇ ਨਾਮ ਦੇ ਕੀਰਤੀਮਾਨ ਸਥਾਪਿਤ ਕੀਤੇ ਅਤੇ ਸਮੇਂ ਦੀਆਂ ਹਾਕਮ ਸਰਕਾਰਾਂ, ਪੈਸਾ, ਜਗੀਰਾਂ ਜਾਂ ਬੜੇ-ਬੜੇ ਮੈਡਲ ਦੇ ਕੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਨਮਾਨਿਤ ਕਰਦੀਆਂ ਰਹੀਆਂ ਹਨ।

ਜੇ ਥੋੜੀ ਗਹਿਰੀ ਵਿਚਾਰ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਪਤਾ ਚੱਲੇਗਾ ਕਿ ਹਰ ਇਕ ਬੰਦਾ, ਮਰਹੱਟਾ, ਰਾਜਪੂਤ, ਗੋਰਖਾ ਜਾਂ ਪਠਾਣ ਨਹੀਂ ਬਣ ਸਕਦਾ ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਸਭ, ਕਿਸੇ ਕਬੀਲੇ, ਜਾਤੀ ਜਾਂ ਭੂਗੋਲਿਕ ਇਲਾਕੇ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਹਨ। ਪਰ ਸਿੱਖ ਤਾਂ ਹਰ ਕੋਈ ਬਣ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਸਿੱਖ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸੱਚੇ ਪਾਤਾਹ ਦੇ ਚਲਾਏ ਨਿਰਮਲ ਪੰਥ ਦੀ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ ਦਾ ਨਾਉਂ ਹੈ ਜਿਸ ਕੋਈ ਵੀ ਅਪਣਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ ਦਾ ਮੁਢਲਾ ਉਪਦੇ ਹੀ ਇਹ ਹੈ :

ਪਹਿਲਾ ਮਰਣੁ ਕਬੂਲਿ ਜੀਵਣ ਕੀ ਛਡਿ ਆਸ॥

ਹੋਹੁ ਸਭਨਾ ਕੀ ਰੇਣੁਕਾ ਤਉ ਆਉ ਹਮਾਰੈ ਪਾਸਿ॥ (ਅੰਗ 1102)

ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਸਾਡੇ ਦੇ ਵਾਸੀ, ਅੱਡ-ਅੱਡ, ਜਾਤੀਆਂ ਵਿਚ ਵੰਡੇ ਹੋਣ ਕਾਰਨ, ਖੁੱਧ ਅਤੇ ਜੈਨ ਧਰਮ ਦੇ ਪ੍ਰਚਾਰੇ ਅਹਿੰਸਾ ਪਰਮੋ-ਧਰਮਾ ਦੇ ਧਾਰਨੀ ਹੋ ਕੇ ਅਤੇ ਮੌਤ ਤੋਂ ਡਰਨ ਕਰਕੇ ਹੀ ਲਾਮ ਬਣੇ ਸਨ। ਹਲਾਤ ਇਹ ਸਨ ਕਿ ਕੋਈ ਇਕ ਜਰਵਾਨਾ ਮੁਲ ਜਾਂ ਪਠਾਣ ਘੋੜੇ ਤੇ ਚੜ੍ਹ ਕੇ ਪਿੰਡ ਵਿਚ ਚਲਾ ਜਾਂਦਾ ਸੀ ਤਾਂ ਸਾਰਾ ਪਿੰਡ ਹੱਥ ਜੋੜ ਕੇ ਉਸ ਅੱਗੇ ਖਲੋ ਜਾਂਦਾ ਸੀ ਅਤੇ ਅਪਣਾ ਧਨ, ਦੌਲਤ, ਇੱਤ ਮਾਣ ਅਤੇ ਸਤਿਕਾਰ, ਇਥੋਂ ਤੱਕ ਕਿ ਆਪਣੀ ਔਰਤ ਅਤੇ ਬੇਟੀ ਭੀ ਦੇਣ ਤਿਆਰ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਕੇਵਲ ਇਸ ਲਈ ਕਿ ਮੈ ਮਾਰਨਾ ਨਾ। ਇਸੇ ਲਈ ਮੁਹੰਮਦ ਕਾਸਮ ਕੇਵਲ ਪੰਜ ਸੌ ਘੋੜ ਸਵਾਰਾਂ ਨਾਲ ਸਿੰਧ (ਪਾਕਿਸਤਾਨ) ਤੇ ਕਬਾ ਕਰਨ ਵਿਚ ਕਾਮਯਾਬ ਹੋ ਗਿਆ।

ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਚੇ ਪਾਤਾਹ ਨੇ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕੀਤਾ

ਮਰਣੁ ਮੁਣਸਾ ਸੂਰਿਆ ਹਕੁ ਹੈ ਜੋ ਹੋਇ ਮਰਨਿ ਪਰਵਾਣੇ॥

ਸੂਰੇ ਸੇਈ ਆਗੈ ਆਖੀਅਹਿ ਦਰਗਹ ਪਾਵਹਿ ਸਾਚੀ ਮਾਣੇ॥

(ਅੰਗ 579 - 580)

ਦਸਮੇ ਪਿਤਾ ਨੇ ਆਪਣੇ ਅੰਦਾ ਵਿਚ ਇੱਛਾਪੂਰਕ ਸਭ ਸੁਖਦਾਤ ਪਰਮੇਰ

ਤੋਂ ਹੋਰ ਦੁਨਿਆਵੀ ਸੁੱਖਾਂ ਦੀ ਬਜਾਇ ਇਕ ਚੀ ਮੰਗੀ :

**ਦੇਹ ਸਿਵਾ ਬਰ ਮੋਹਿ ਇਹੈ ਸੁਭ ਕਰਮਨ ਤੇ ਕਬਹੂੰ ਨ ਟਰੋਂ ॥
ਨ ਡਰੋਂ ਅਹਿ ਸੋ ਜਬ ਜਾਇ ਲਰੋਂ ਨਿਸਚੈ ਕਰ ਅਪਨੀ ਜੀਤ ਕਰੋਂ ॥
ਅਰੁ ਸਿਖ ਹੋਂ ਆਪਨੇ ਹੀ ਮਨ ਕੋਂ ਇਹ ਲਾਲਚ ਹਉ ਗੁਨ ਤਉ ਉਚਰੋਂ ॥
ਜਬ ਆਵ ਕੀ ਅਉਧ ਨਿਦਾਨ ਬਨੈ ਅਤ ਹੀ ਰਨ ਮੈ ਤਬ ਜੂਝ ਮਰੋਂ ॥**

(ਸ਼੍ਰੀਯਾ-231)
(ਚੰਡੀ ਚਰਿਤ੍ਰ)

ਸਿੱਖ ਸੰਗਤ ਵਿਚ ਬੀਰ ਰਸ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਲਈ ਬੀਰ-ਰਸੀ ਕਾਵਿ ਰਚਨਾ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਸਤਰਾਂ ਵਿਚੋਂ ਪਰਮੇਰ ਦੇ ਦਰਨ ਕਰ ਕੇ ਪਰਮੇਰ ਯਾਦ ਕਰਨ ਲਈ ਸ੍ਰੀ ਅਸਕੇਤ, ਖੜਗਕੇਤ, ਸ੍ਰੀ ਭਗਉਤੀ ਜੀ, ਆਦਿ ਨਵੇਂ ਨਾਉਂ ਸਿਰਜੇ। ਖਡਾ ਪਹੁਲ ਦੀ ਦਾਤ ਅਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਬੀਰ-ਰਸੀ ਬਾਣੀਆਂ ਨੇ ਆਮ ਲੋਕਾਈ ਦੀ ਐਸੀ ਮਾਨਸਿਕ ਦਾ ਬਦਲੀ ਕਿ ਚਿੜੀਆਂ ਨੇ ਬਾਠ ਨਾਲ ਮੱਥਾ ਲਾਇਆ ਅਤੇ ਗਿੱਦੜਾਂ ਨੇ ਰ ਭਜਾ ਦਿੱਤੇ, ਜਿਸ ਦੇਖ ਕੇ ਮਾਨਾ ਅਤੇ ਇਤਿਹਾਸਕਾਰ ਦੰਗ ਰਹਿ ਗਏ।

ਅਠਾਰਵੀਂ ਸਦੀ ਦੇ ਸਿੱਖ ਇਤਿਹਾਸ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਸਿੰਘਾਂ ਦੇ ਸਿਰਾਂ ਦੇ ਮੁੱਲ ਪਏ, ਚਰਖੜੀਆਂ ਤੇ ਚੜ੍ਹੇ ਅਤੇ ਹੋਰ ਅਕਹਿ ਕਟ ਸਹਾਰ ਕੇ ਜੋ ਾਲਸੇ ਨੇ ਹੀਦੀਆਂ ਦਿੱਤੀਆਂ ਉਸ ਸਿੱਖ ਜਗਤ ਭਲੀ-ਭਾਂਤ ਜਾਣਦਾ ਹੈ। ਅੱਜ ਅਸੀਂ ਪਾਠਕਾਂ ਵੀਹਵੀਂ ਸਦੀ ਵਿਚ ਹੋਏ ਦੋ ਸੰਸਾਰ ਯੁੱਧਾਂ ਪਹਿਲਾ 1914-1921 ਤੱਕ ਅਤੇ ਦੂਸਰਾ 1940 ਤੋਂ 1945 ਤੱਕ ਵਿਚ ਜੋ ਕਾਰਨਾਮੇ ਗੁਰੂ ਕੇ ਸਿੱਖਾਂ ਨੇ ਕੀਤੇ ਅਤੇ ਉਸ ਸਮੇਂ ਦੇ ਸਰਵ ਉਚ ਸਨਮਾਨ ਵਿਕਟੋਰੀਆ ਕਰਾਸ (ਅੱਜ ਦਾ ਪਰਮਵੀਰ ਚੱਕਰ) ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਕੇ ਦੇਸ-ਪਰਦੇਸ ਵਿਚ ਾਲਸੇ ਦਾ ਨਾਉਂ ਚਮਕਾਇਆ, ਉਹ ਦੱਸਣ ਜਾ ਰਹੇ ਹਾਂ।

ਲਾਂਸ ਨਾਇਕ ਕਰਮ ਸਿੰਘ :

ਸਰਦਾਰ ਕਰਮ ਸਿੰਘ ਦਾ ਜਨਮ ਸੰਗਰੂਰ ਦੇ ਸਹਿਣਾ ਪਿੰਡ ਵਿਚ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਪਛੜੀਆਂ ਜਾਤੀਆਂ ਦਾ ਹੋਣ ਕਾਰਨ ਅਤਿ ਰੀਬੀ ਦੀ ਹਾਲਤ ਵਿਚ ਉਹੌਂ ਜ ਵਿਚ ਭਰਤੀ ਹੋ ਗਿਆ। 1st Sikh Regiment (ਫਸਟ ਸਿੱਖ ਰਜਮੈਂਟ) ਵਿਚ ਇਸ ਦਾ ਸਿਪਾਹੀ ਨੰ. 22356 ਸੀ। ਬਰੂਮਾ ਦੀ ਲੜਾਈ ਵੇਲੇ, ਮਾਯਾਮਾਰ ਦੇ ਦਲਦਲੀ ਜੰਗਲਾਂ ਵਿਚ ਜਪਾਨੀਆਂ ਨਾਲ ਬਹਾਦਰੀ ਨਾਲ ਲੜਨ ਲਈ ਇਸ ਨੇ ਵਿਕਟੋਰੀਆ ਕਰਾਸ ਦਾ ਸਰਵਉਚ ਸੈਨਿਕ ਸਨਮਾਨ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤਾ।

1948 ਵਿਚ ਜਦ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਨੇ ਕਮੀਰ ਤੇ ਹਮਲਾ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਤਾਂ ਤਿਬਵਾਲ ਦੀ ਲੜਾਈ ਜੋ ਕਿ ਕਾਠੀ ਲੰਬਾ ਸਮਾਂ ਚਲਦੀ ਰਹੀ, ਵਿਚ ਇਸ ਬਹਾਦਰੀ ਨਾਲ ਲੜਨ ਕਰਕੇ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਵਲੋਂ ਪਰਮ ਵੀਰ ਚੱਕਰ ਨਾਲ ਸਨਮਾਨਿਆ ਗਿਆ। ਸਾਡੇ ਦੇਸ ਦੀ ਸਾਰੀੌਂ ਜ ਵਿਚੋਂ ਕੇਵਲ ਕਰਮ ਸਿੰਘ ਹੀ ਸੀ ਜਿਸ ਕੋਲ

ਵਿਕਟੋਰੀਆ ਕਰਾਸ ਅਤੇ ਪਰਮਵੀਰ ਚੱਕਰ ਦੇ ਮੈਡਲ ਸਨ।

ਸਿਪਾਹੀ ਈਰ ਸਿੰਘ :

ਸਰਦਾਰ ਈਰ ਸਿੰਘ ਵਿਕਟੋਰੀਆ ਕਰਾਸ ਦਾ ਮੈਡਲ 10 ਅਪ੍ਰੈਲ 1921 ਵਿਚ ਹੈਦਰ ਕੱਛ (ਵੀਰਸਤਾਨ) ਵਿਚ ਅਤਿ ਦਰਜੇ ਦੀ ਬਹਾਦਰੀ ਦਿਖਾਉਣ ਕਰਕੇ ਮਿਲਿਆ।

ਜਦ ਕਾਨਵਾਈ ਦੀ ਰੱਖਿਆ ਟੁਕੜੀ ਤੇ ਹਮਲਾ ਹੋਇਆ ਤਾਂ ਸ. ਈਰ ਸਿੰਘ ਲੈਵਿਸ ਗੰਨ (ਤੋਪ ਦਾ ਨਾਉਂ) ਸੰਭਾਲ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਪਹਿਲੇ ਹਮਲੇ ਵਿਚ ਹੀ ਈਰ ਸਿੰਘ ਦੀ ਛਾਤੀ ਵਿਚ ਗੋਲੀ ਲੱਗਣ ਕਰਕੇ ਉਹ ਆਪਣੀ ਤੋਪ ਕੋਲ ਡਿੱਗ ਪਿਆ ਅਤੇ ਤੋਪ ਦੁਮਣ ਦੇ ਕਬੇ ਵਿਚ ਆ ਗਈ। ਇਸ ਹਮਲੇ ਵਿਚ ਕਾਨਵਾਈ ਦੇ ਬਾਕੀ ਜਵਾਨ ਮਰ ਗਏ ਸਨ ਜਾਂ ਖਮੀ ਹੋ ਗਏ ਸਨ। ਪਰ ਥੋੜ੍ਹੀ ਦੇਰ ਪਿਛੋਂ ਈਰ ਸਿੰਘ ਉੱਠ ਖਲੋਇਆ ਅਤੇ ਦੁਮਣ ਕੋਲੋਂ ਤੋਪ ਖੋਲ ਲਈ ਅਤੇ ਉਸ ਨਾਲ ਦੁਮਣ ਤੇ ਗੋਲੇ ਵਰਸਾਉਣ ਲੱਗ ਪਿਆ। ਉਸ ਦੀ ਛਾਤੀ ਵਿਚੋਂ ਨ ਆਦਾ ਵਗਦਾ ਦੇਖ ਕੇ ਉਸ ਦੇ ਅੰਸਰ ਨੇ ਤੋਪ ਈਰ ਸਿੰਘ ਕੋਲੋਂ ਲੈ ਲਈ ਅਤੇ ਉਸ ਮ ਦੀ ਮਲੂਮ ਪੱਟੀ ਕਰਾਉਣ ਲਈ ਪਿਛੇ ਜਾਣ ਦਾ ਹੁਕਮ ਦਿੱਤਾ। ਪਰ ਈਰ ਸਿੰਘ ਆਪਣੇ ਮ ਦੀ ਪ੍ਰਵਾਹ ਨਾ ਕਰਦਿਆਂ ਡਾਕਟਰ ਨਾਲ ਮਿਲ ਕੇ ਮੀਆਂ ਦੀ ਦੇਖ-ਭਾਲ ਕਰਨ ਲੱਗ ਗਿਆ। ਕੋਲ ਵਗ ਰਹੀ ਨਦੀ ਵਿਚੋਂ ਪਾਣੀ ਲਿਆਉਣ ਲਈ ਕਈ ਫੇਰੇ ਲਾਏ। ਇਕ ਸਮਾਂ ਐਸਾ ਆਇਆ ਦੁਮਣ ਦੇ ਹਮਲੇ ਦਾ ਜਵਾਬ ਦੇਣ ਲਈ ਉਸ ਨੇ ਇਕ ਮੀ ਸੈਨਿਕ ਦੀ ਬੰਦੂਕ ਲੈ ਲਈ ਅਤੇ ਦੁਮਣ ਤੇ ਫਾਇਰ ਕਰਨ ਲੱਗ ਪਿਆ। ਇਕ ਹੋਰ ਸਮੇਂ ਜਦ ਦੁਮਣ ਗੋਲੀਆਂ ਵਰ੍ਹਾ ਰਿਹਾ ਸੀ ਤਾਂ ਉਹ ਮੀ ਸੈਨਿਕ ਦੇ ਇਲਾਜ ਕਰ ਰਹੇ ਡਾਕਟਰ ਦੇ ਅੱਗੇ ਖੜ੍ਹਾ ਹੋ ਗਿਆ ਤਾਂ ਜੋ ਡਾਕਟਰ ਕੋਈ ਗੋਲੀ ਨਾ ਲੱਗ ਜਾਵੇ। ਜਿਸ ਨੇ ਭੀ ਈਰ ਸਿੰਘ ਦੀ ਇਸ ਬਹਾਦਰੀ ਅਤੇ ਆਪਾ ਵਾਰਨ ਦਾ ਕਾਰਨਾਮਾ ਦੇਖਿਆ ਅੱ ਅੱ ਕਰ ਉਠਿਆ। ਇਸ ਬਹਾਦਰੀ ਬਦਲੇ ਸ. ਈਰ ਸਿੰਘ ਸਰਦਾਰ ਬਹਾਦਰ ਦੇ ਤਿਬ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਆਰਡਰ ਆਂ ਬ੍ਰਿਟਿ ਅੰਪਾਇਰ (+29) ਅਤੇ ਵਿਕਟੋਰੀਆ ਕਰਾਸ ਦੇ ਮੈਡਲਾਂ ਨਾਲ ਸਨਮਾਨਿਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ।

ਸੈਕਿੰਡ ਲੈਫਟੀਨੈਂਟ ਕਰਮਜੀਤ ਸਿੰਘ ਜੱਜ :

ਇਹ ਦੂਸਰੇ ਸੰਸਾਰ ਯੁੱਧ ਵਿਚ 15ਵੀਂ ਪੰਜਾਬ ਰਜਮੈਂਟ ਵਿਚ ਬਰੂਮਾ ਦੀ ਲੜਾਈ ਵਿਚ ਸਨ। ਜਦ ਇਹ ਮੀਅਨ ਗਯਮ (Myinggm) ਦੇ ਬਾਹਰ ਵਾਰ, ਦੁਮਣ ਦੀ ਚੌਕੀ ਤੇ ਕਬਾ ਕਰਨ ਲਈ ਆਪਣੀ ਪਲਟਨ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ ਤਾਂ ਜਪਾਨੀੌਂ ਜ ਨੇ ਭਾਰੀ ਗੋਲਾ ਬਾਰੀ ਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤੀ। ਕਿਉਂਕਿ ਦੁਮਣ ਖਾਈਆਂ ਵਿਚ ਛੁਪ ਕੇ ਗੋਲੀ ਚਲਾ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਇਸ ਲਈ ਕਾਠੀ ਗੋਲਾ ਬਾਰੀ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਜਿੱਤ ਨਰ ਨਹੀਂ ਆ ਰਹੀ ਸੀ। ਆਪਣੀ ਜਾਨ ਦੀ ਪ੍ਰਵਾਹ ਨਾ ਕਰਦਿਆਂ ਹੋਇਆ ਕਰਮ ਜੀਤ

ਸਿੰਘ ਜੱਜ ਨੇ ਆਪਣੀ ਪਲਟਣ ਨਾਲ ਮਿਲ ਕੇ ਹੱਥ-ਹੱਥ ਦੀ ਲੜਾਈ ਨਾਲ ਇਕ ਤੋਂ ਪਿਛੋਂ ਦੂਸਰਾ ਬੰਕਰ ਨਟ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਆਪਣੇ ਮਾਤਹਿਤੀ ਅੱਗੇ ਵਧਾਉਂਦੇ ਹੋਏ ਅੀਰ ਇਕ ਲਾਈਟ ਮੀਨ ਗੰਨ (\$7) ਦਾ ਬਰੱਸਟ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਛਾਤੀ ਵਿਚ ਲੱਗਾ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਦਾ ਸਦਕਾ ਦੁਮਣ ਦਾ ਬਹੁਤ ਆਦਾ ਨੁਕਸਾਨ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਪਲਟਣ ਨੇ ਦੁਮਣ ਦੀ ਚੌਕੀ ਤੇ ਕਬਾ ਕਰ ਲਿਆ। ਲੈਫਟੀਨੈਂਟ ਕਰਮਜੀਤ ਸਿੰਘ ਜੱਜ ਦੀ ਬਹਾਦਰੀ, ਹਿੰਮਤ ਅਤੇ ਨਿਭਾਉਣ ਦੀ ਕੁਰਬਾਨੀ ਦੇਖ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਅੰਗਰੇ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਸਰਵਉਚ ਪੁਰਸਕਾਰ ਵਿਕਟੋਰੀਆ ਕਰਾਸ ਨਾਲ ਸਨਮਾਨਿਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ।

ਨਾਇਕ ਗਿਆਨ ਸਿੰਘ :

2 ਮਾਰਚ 1945 15ਵੀਂ ਪਜਾਬ ਰਜਮੈਂਟ ਦੀ 4ਨੰ: ਬਟਾਲੀਅਨ ਵਿਚ ਨਾਇਕ ਗਿਆਨ ਸਿੰਘ ਦੀ ਕਮਾਂਡ ਹੇਠੀ ਜੀ ਟੁਕੜੀ ਬਰੂਮਾ ਵਿਚ ਕਾਮਯਾ ਅਤੇ ਮਾਈ ਗਯਾਨ ਵਾਲੀ ਸੜਕ ਤੇ ਅੱਗੇ ਵਧ ਰਹੀ ਸੀ ਕਿ ਅਚਾਨਕ ਇਸ ਤੇ ਤੋਪਖਾਨੇ ਅਤੇ ਮੀਨ ਗੰਨ ਦੀਆਂ ਗੋਲੀਆਂ ਦੀ ਬੁਛਾੜ ਰੂ ਹੋ ਗਈ। ਦੁਮਣ ਦਰਤਾਂ ਵਿਚ ਬਣੇ ਗੁਪਤ ਅਸਥਾਨਾਂ ਤੋਂ ਲਗਾਤਾਰ ਮਾਰ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਨਾਇਕ ਗਿਆਨ ਸਿੰਘ, ਜੋ ਕਿ ਆਪਣੀ ਯੂਨਿਟ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਸਮੇਂ ਦੀ ਨਾਕਤ ਅਤੇ ਇਸ ਤੋਂ ਹੋਣ ਵਾਲੇ ਜਾਨੀ ਨੁਕਸਾਨ ਜਲਦੀ ਹੀ ਸਮਝ ਲਿਆ। ਆਪਣੀ ਜਾਨੀ ਨੁਕਸਾਨ ਬਚਾਉਣ ਲਈ ਉਸ ਨੇ ਇਕੱਲੇ ਨੇ ਹੀ ਦੁਮਣ ਦੇ ਗੁਪਤ ਅਸਥਾਨਾਂ ਤੇ ਹਮਲਾ ਕਰਕੇ ਇਕ ਤੋਂ ਪਿੱਛੋਂ ਦੂਸਰੇ ਨਟ ਕਰਨਾ ਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਬਾਂਹ ਵਿਚ ਗੋਲੀ ਲੱਗਣ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਉਹ ਅੱਗੇ ਵਧਦਾ ਗਿਆ।

ਦੁਮਣ ਬੜੀ ਸਮਝਦਾਰੀ ਨਾਲ ਛੁਪਾਈਆਂ ਐਂਟੀ ਟੈਂਕ ਗੰਨਾਂ ਰਾਹੀਂ ਗੋਲੀਆਂ ਦਾ ਰਿਹਾ ਸੀ ਜਿਸ ਨਾਲ ਸੰਯੁਕਤ ਰਾਟਰ ਦੀ ਜਾ ਭਾਰੀ ਨੁਕਸਾਨ ਹੋ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਗਿਆਨ ਸਿੰਘ ਆਪਣੀ ਮੀਨ ਗੰਨ ਅਤੇ ਹੱਥ ਗੋਲੀਆਂ ਨਾਲ ਦੁਮਣ ਤੇ ਝਪਟ ਪਿਆ ਅਤੇ ਐਂਟੀ, ਟੈਂਕ ਗੰਨ ਦੇ ਅਮਲੇ ਮਾਰ ਕੇ ਇਸ ਤੇ ਕਾਬ ਹੋ ਗਿਆ। ਗਿਆਨ ਸਿੰਘ ਦੇ ਬਾਕੀ ਸਾਥੀ ਉਸ ਦੀ ਬਹਾਦਰੀ ਦੇਖ ਕੇ ਬਹੁਤ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਹੋਏ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਨਾਲ ਮਿਲ ਕੇ ਮੁਕਾਬਲਾ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਦੁਮਣ ਦੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਰੁਕਾਵਟਾਂ ਦੂਰ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਅੱਗੇ ਵਧਣ ਲੱਗੇ, ਲਸਰੂਪ ਮਾਈ ਗਯਾਨ ਦਾ ਮੋਰਚਾ ਤਿਹ ਹੋ ਗਿਆ ਜੋ ਕਿ ਸੈਨਿਕ ਦ੍ਰਿਟੀ ਪੱਖੋਂ ਬਹੁਤ ਹੀ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਅਸਥਾਨ ਸੀ। ਗਿਆਨ ਸਿੰਘ ਦਾ ਇਹ ਕਾਰਨਾਮਾ ਸਿੱਖੀ ਕਿਰਦਾਰ ਦਾ ਇਕ ਉੱਤਮ ਨਮੂਨਾ ਸੀ। ਭਾਵੇਂ ਗਿਆਨ ਸਿੰਘ ਕਾਠੀ ਗੰਭੀਰ ਰੂਪ ਵਿਚ ਮੀ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ ਪਰ ਫਿਰ ਵੀ ਬਹਾਦਰੀ ਨਾਲ ਲੜ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਜੋ ਬਾਅਦ ਵਿਚ ਰੰਗੂਨ ਤਿਹ ਕਰਨ ਵਿਚ ਸਹਾਈ ਹੋਇਆ। ਇਸ ਬਹਾਦਰੀ ਬਦਲੇ 22 ਮਈ 1945 ਗਿਆਨ ਸਿੰਘ ਵਿਕਟੋਰੀਆ ਕਰਾਸ ਨਾਲ ਸਨਮਾਨਿਆ

ਗਿਆ।

ਨਾਇਕ ਨੰਦ ਸਿੰਘ :

ਸਰਦਾਰ ਨੰਦ ਸਿੰਘ 18 ਸਾਲ ਦੀ ਉਮਰ ਵਿਚ ਜੱਜ ਵਿਚ ਭਰਤੀ ਹੋਇਆ। ਉਹ ਰੂ ਤੋਂ ਹੀ ਬਹੁਤ ਦਲੇਰ, ਵੰਦਾਰ ਅਤੇ ਆਗਿਆਕਾਰੀ ਸੀ।

ਦੂਸਰੇ ਸੰਸਾਰ ਯੁੱਧ ਵਿਚ ਉਸ ਦੀ ਬਟਾਲੀਅਨ ਬਰੂਮਾ ਦੀ ਲੜਾਈ ਵਿਚ ਭੇਜਿਆ ਗਿਆ। ਜਿਥੇ ਇਸ ਐਂਡੇ-ਬੁਡੀਡੋਗ ਵਾਲੀ ਸੜਕ ਦੀ ਰਖਵਾਲੀ ਲਈ ਤਾਇਨਾਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਇਥੇ ਇਕ ਮਥੂਤ ਜਪਾਨੀ ਪਲਟਣ ਘੁਸਪੈਠ ਕਰ ਚੁੱਕੀ ਸੀ ਜਿਸ ਨੇ ਪਹਾੜੀ ਦੇ ਉੱਪਰ 'ਸ ਜਗ੍ਹਾ ਤੇ ਕਬਾ ਕਰ ਲਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਇਸ ਜਗ੍ਹਾ ਤੋਂ ਸਾਰੇ ਇਲਾਕੇ ਤੇ ਕੰਟਰੋਲ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਸੀ।

ਨਾਇਕ ਨੰਦ ਸਿੰਘ ਸਾਥੀਆਂ ਸਮੇਤ ਹਰ ਹਾਲਤ ਵਿਚ ਇਸ ਜਗ੍ਹਾ ਤੇ ਕਬਾ ਕਰਨ ਦਾ ਹੁਕਮ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। ਪਹਾੜੀ ਦੀ ਤਿੱਖੀ ਚੜ੍ਹਾਈ ਚੜ੍ਹਦਿਆਂ ਨੰਦ ਸਿੰਘ ਦੇ ਪੱਟ ਵਿਚ ਗੋਲੀ ਲੱਗੀ ਜਿਸ ਨਾਲ ਕਾਠੀ ਨ ਵਗ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਪਰ ਉਹ ਅੱਗੇ ਵਧਦਾ ਗਿਆ ਅਤੇ ਖਾਈ ਵਿਚ ਬੈਠੇ ਦੁਮਣਾਂ ਆਪਣੀ ਬੰਦੂਕ ਦੀ ਸੰਗੀਨ ਨਾਲ ਮਾਰ ਕੇ ਕਬਾ ਕਰ ਲਿਆ ਜਦ ਨੰਦ ਸਿੰਘ ਦੂਸਰੀ ਖਾਈ ਵੱਲ ਵਧਿਆ ਤਾਂ ਉਸ ਦੇ ਮੋਢੇ ਅਤੇ ਚਿਹਰੇ ਤੇ ਕਾਠੀ ਮ ਹੋ ਗਏ ਪਰ ਉਸ ਨੇ ਰਿੜ੍ਹ ਕੇ ਇਸ ਤੇ ਕਬਾ ਕਰ ਲਿਆ। ਉਸ ਦੇ ਬਾਕੀ ਸਾਥੀ ਭੀ ਜਾਂ ਮਾਰੇ ਗਏ ਸਨ ਜਾਂ ਗੰਭੀਰ ਮੀ ਹੋ ਗਏ ਸਨ। ਇਸ ਪਿਛੋਂ ਉਹ ਤੀਸਰੀ ਖਾਈ ਦੇ ਦੁਮਣਾਂ ਤੇ ਝਪਟ ਪਿਆ ਅਤੇ ਇਸ ਭੀਂ ਤਹਿ ਕਰਦਾ ਹੋਇਆ ਅੱਗੇ ਵਧਦਾ ਗਿਆ। ਇੰਨੇ ਉਸ ਦੇ ਬਾਕੀ ਸਾਥੀਆਂ ਨੇ ਪਹਾੜੀ ਤੇ ਕਬਾ ਕਰ ਲਿਆ। ਨੰਦ ਸਿੰਘ ਨੇ ਮੀ ਹਾਲਤ ਵਿਚ ਇਕੱਲੇ ਨੇ ਦੁਮਣ ਦੇ ਸੱਤ ਆਦਮੀ ਮਾਰ ਦਿੱਤੇ ਸਨ। ਨੰਦ ਸਿੰਘ ਦੇ ਦਿੜ੍ਹ ਇਰਾਦੇ, ਬਹਾਦਰੀ ਅਤੇ ਹੌਸਲੇ ਦੇਖਦਿਆਂ ਉਸ ਵਿਕਟੋਰੀਆ ਕਰਾਸ ਨਾਲ ਸਨਮਾਨਿਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ, ਨਾਲ ਹੀ ਨਾਇਕ ਤੋਂ ਸਿੱਧਾ ਜਮਾਂਦਾਰ (ਨਾਇਬ ਸੂਬੇਦਾਰ) ਦੀ ਤਰੱਕੀ ਦਿੱਤੀ ਗਈ। ਜਦ ਦੇਸ ਆਦੀ ਮਿਲਦਿਆਂ ਹੀ ਪਾਕਿਸਤਾਨੀ ਜ ਨੇ ਕਮੀਰ ਤੇ ਹਮਲਾ ਬੋਲ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਵਧਦੀ ਹੋਈ ਬਾਰਾਮੂਲਾ ਤੱਕ ਅੱਪੜ ਗਈ ਅਤੇ ਨਾਲ ਹੀ ਕਮੀਰੀ ਕਬਾਇਲੀਆਂ ਨੇ ਮਾਰਧਾੜ ਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤੀ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਸ੍ਰੀਨਗਰ ਦਾ ਹਵਾਈ ਅੱਡਾ ਤੇ ਭੀ ਦੁਮਣ ਨੇ ਕਬਾ ਕਰ ਲਿਆ ਸੀ।

ਜਮਾਂਦਾਰ ਨੰਦ ਸਿੰਘ ਦੀ ਪਲਟਣ (Palatoon) ਦੂਸਰੇ ਸੰਸਾਰ ਯੁੱਧ ਪਿਛੋਂ ਘਰੀਂ ਛੁੱਟੀਆਂ ਮਨਾ ਰਹੀ ਸੀ। ਇਸ ਸਾਰੀ ਪਲਟਣ ਬੁਲਾ ਕੇ ਕਮੀਰ ਭੇਜ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। ਇਥੇ ਭੀ ਜਮਾਂਦਾਰ ਨੰਦ ਸਿੰਘ ਨੇ ਬੜੀ ਬਹਾਦਰੀ ਨਾਲ ਲੜਦਿਆਂ ਹਵਾਈ ਅੱਡੇ ਤੋਂ ਦੁਮਣ ਮਾਰ ਕੇ ਭਜਾਉਂਦਿਆਂ ਇਸ ਤੇ ਕਬਾ ਕਰ ਲਿਆ। ਜਦ ਉਹ ਬੰਕਰ ਤੇ ਖੜ੍ਹਾ ਸੀ ਅਚਾਨਕ ਗੋਲੀਆਂ ਦੀ ਬੁਛਾੜ ਨਾਲ ਉਹ ਹੀਦ ਹੋ ਗਿਆ। ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਮਰਨੇ ਉਪਰਤ ਮਹਾਂਵੀਰ ਚੱਕਰ ਨਾਲ ਨੰਦ ਸਿੰਘ ਸਨਮਾਨਿਤ ਕੀਤਾ। ਲੁਧਿਆਣੇ

ਵਿਚ ਬਣੇ ਸੈਨਿਕ ਅਜਾਇਬ ਘਰ ਦੇ ਰਿਕਾਰਡ ਅਨੁਸਾਰ ਨੰਦ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਦੂਸਰੇ ਸੰਸਾਰ ਯੁੱਧ ਵਿਚ ਇਤਿਹਾਦੀਆਂ ਦਾ ਸਰਵ-ਸ੍ਰੋਟ ਸੈਨਿਕ ਪਰਵਾਨਿਆ ਗਿਆ। ਜਦ ਵਾਇਸਰਾਇ ਹਿੰਦ ਨੇ ਨੰਦ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਕੁਛ ਮਗਣ ਲਈ ਪੁੱਛਿਆ ਤਾਂ ਉਸ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਮੇਰੇ ਸਾਰੇ ਪਿਛ ਦਾ ਇਸ ਸਾਲ ਦਾ ਹਾਲਾ ਮੁਆ ਕਰ ਦੇਵੋ।

ਸੈਕਿੰਡ ਲੈਫਟੀਨੈਂਟ ਪਰਮਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਭਗਤ :

ਇਹ 22 ਸਾਲ ਦੀ ਉਮਰ ਵਿਚ ਸਿੱਧੇ ਸੈਕਿੰਡ ਲੈਫਟੀਨੈਂਟ ਭਰਤੀ ਹੋਏ। 31 ਜਨਵਰੀ 1941 ਤੋਂ ਇੱਕ ਰਵਰੀ ਤੱਕ, ਜਦ ਇਥੋਪੀਆ ਦਾ ਗਲਾਬਤ ਦਾ ਇਲਾਕਾ ਸੰਯੁਕਤੀਆਂ ਦੇ ਕਬੇ ਵਿਚ ਆਇਆ ਤਾਂ ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਕਿ ਦੁਮਣ ਜਾਂਦਾ ਹੋਇਆ ਬਰੂਦੀ ਸੁਰੰਗਾਂ ਦਾ ਜਾਲ ਵਿਛਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਚਾਰ ਦਿਨ ਦੀ ਲਗਾਤਾਰ ਮੁੱਕਤ ਪਿਛੋਂ 55 ਬਰੂਦੀ ਸੁਰੰਗਾਂ ਨਟ ਕਰ ਦਿੱਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਜਦ ਕਿ ਇਸੇ ਸਮੇਂ ਵਿਚ ਕਈ ਵਾਰ ਪਰਮਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਤੇ ਘਾਤਕ ਹਮਲੇ ਹੋਏ, ਦੋ ਵਾਰ ਬਰੂਦੀ ਸੁਰੰਗ ਫਟਣ ਕਾਰਨ ਮੀ ਹੋਏ ਅਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਕੰਨ ਦਾ ਪਰਦਾ ਪਾਟ ਗਿਆ ਸੀ। ਪਰ ਆਪਣੀ ਜਾਨ ਦੀ ਪ੍ਰਵਾਹ ਨਾ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਪਰਮਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਹੌਸਲੇ ਨਾਲ ਅੱਗੇ ਵਧਦਾ ਰਿਹਾ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਮਿਨ ਵਿਚ ਕਾਮਯਾਬ ਹੋਇਆ। ਦਿੜ੍ਹ ਇਰਾਦੇ ਅਤੇ ਇਸ ਬਹਾਦਰੀ ਬਦਲੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਕਟੋਰੀਆ ਕਰਾਸ ਨਾਲ ਸਨਮਾਨਿਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਬਾਅਦ ਵਿਚ ਇਹ ਲੈਫਟੀਨੈਂਟ ਜਨਰਲ ਦੀ ਪਦਵੀ ਤੱਕ ਪਹੁੰਚੇ।

ਦੋਨੋਂ ਸੰਸਾਰ ਯੁੱਧਾਂ ਵਿਚ ਭਾਰਤੀ ਸੈਨਿਕਾਂ ਦੇ ਜਿੱਤੇ 22 ਵਿਕਟੋਰੀਆ ਕਰਾਸ ਦੇ ਤਗਮਿਆਂ ਵਿਚੋਂ 13 ਤਗਮੇ ਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਹਿੱਸੇ ਆਏ ਸਨ ਅਤੇ ਦੇਸ ਆਦ ਹੋਣ ਵੇਲੇ ਭਾਰਤੀ ਸਿੰਘ ਵਿਚ 18 ਜਰਨੈਲ ਸਿੱਖ ਸਨ। ਇਸ ਪਿੱਛੇ ਜੋ ਗੁਪਤ ਭੇਦ ਵਰਤ ਰਿਹਾ ਸੀ ਉਹ ਭੀ ਅਸੀਂ ਪਾਠਕਾਂ ਨਾਲ ਸਾਂਝਾ ਕਰਾਂਗੇ।

ਮਹਾਰਾਜਾ ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ ਦੇ ਮਰਨ ਪਿਛੋਂ ਾਲਸਾਜ, ਮਿਸਰ ਲਾਲ ਸਿੰਘ, ਤੇਜਾ ਸਿੰਘ, ਧਿਆਨ ਸਿੰਘ, ਡੋਗਰਾ ਗੁਲਾਬ ਸਿੰਘ (ਕਮੀਰ ਦੇ ਰਾਜਾ ਕਰਨ ਸਿੰਘ ਦੇ ਵਡੇਰੇ) ਵਰਗੇ ਲਾਲਚੀ, ਬੇਈਮਾਨ ਅਤੇ ਦਾਰ ਜਰਨੈਲਾਂ ਕਰਕੇ ਭਾਵੇਂ ਾਲਸਾਜ ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਤੋਂ ਹਾਰ ਗਈ ਸੀ। ਪਰ ਜੋ ਜੰਗੀ ਜੌਹਰ ਾਲਸੇ ਨੇ ਸਭਰਾਓਂ, ਫੇਰੂ ਾਹ ਅਤੇ ਚੇ ਲਿਆਂ ਦੀਆਂ ਲੜਾਈਆਂ ਵਿਚ ਦਿਖਾਏ, ਉਹ ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਲਈ ਸਾਰੇ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਦੀਆਂ ਲੜਾਈਆਂ ਤੋਂ ਕੁਝ ਵਿਓ ਅਤੇ ਵੱਖਰੇ ਸਨ। ਾਹ ਮੁਹੰਮਦ ਨੇ ਆਪਣੇ ਜੰਗਨਾਮੇ ਵਿਚ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬਿਆਨ ਕੀਤਾ ਹੈ:

**ਜੰਗ ਹਿੰਦ ਪੰਜਾਬ ਦਾ ਹੋਣ ਲੱਗਾ
ਦੋਵੇਂ ਬਾਦਾਹੀ ਫੌਜਾਂ ਭਾਰੀਆਂ ਨੀ।
ਅੱਜ ਹੋਵੇ ਸਰਕਾਰ (ਮਹਾਰਾਜਾ ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ) ਤਾਂ ਮੁੱਲ ਪਾਵੇ
ਜੇਹੜੀਆਂ ਖਾਲਸੇ ਨੇ ਤੇਗਾਂ ਮਾਰੀਆਂ ਨੀ।**

**ਸਣੇ ਆਦਮੀ ਗੋਲੀਆਂ ਨਾਲ ਉਡਣ
ਹਾਥੀ ਡਿਗਦੇ ਸਣੇ ਅੰਬਾਰੀਆਂ ਨੀ।
ਾਹ ਮੁਹੰਮਦਾ ਇਕ ਸਰਕਾਰ ਬਾਝੋਂ
ਫੌਜਾਂ ਜਿੱਤ ਕੇ ਅੰਤ ਹਾਰੀਆਂ ਨੀ।**

ਕੈਪਟਨ ਜੋਸਿ ਡੇਵਿਡ ਕਨਿੰਘਮ, ਜੋ ਦ ਸਭਰਾਵਾਂ ਦੀ ਲੜਾਈ ਵਿਚ ਹਾਰ ਸੀ ਆਪਣੀ ਕਿਤਾਬ ਸਿੱਖ ਹਿਸਟਰੀ ਵਿਚ ਾਲਸੇ ਦੇ ਕਿਰਦਾਰ ਬਾਰੇ ਇੰਜ ਲਿਖਦਾ ਹੈ :

ਇਸ ਗੱਲ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਕਿ ਘੋੜ ਸਵਾਰਾਂ ਦੇ ਸੁਕਾਅਡਰਨ ਅਤੇ ਪੈਦਲ ਾਜੀਆਂ ਦੀਆਂ ਬਟਾਲੀਅਨਾਂ ਦੇ ਤਰੰ ਤੋਂ ਹੱਲਾ ਕਰ ਰਹੀਆਂ ਸਨ, ਇਕ ਵੀ ਸਿੱਖ ਨੇ ਹਾਰ ਮੰਨਣੀ ਪ੍ਰਵਾਨ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਨਾ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਦੇ ਕਿਸੇ ਸਿੱਖ ਨੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਦੀ ਰਣ ਵਿਚ ਆਉਣਾ ਪ੍ਰਵਾਨ ਕੀਤਾ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਵਿਜਈਆਂ (ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ) ਦਾ ਕਦਮ-ਕਦਮ ਤੇ ਟਾਕਰਾ ਕੀਤਾ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਕਈ ਜੰਗੀ ਕੈਦੀ ਬਣਾਏ ਗਏ ਅਤੇ ਕਈ, ਇਕ-ਇਕ ਕਰਕੇ ਮੈਦਾਨ ਵਿਚ ਕੁੱਦੇ ਅਤੇ ਹਾਰਾਂ ਦਾ ਟਾਕਰਾ ਕਰਦੇ ਰਣ ਤੱਤੇ ਵਿਚ ਢੇਰੀ ਹੋ ਗਏ। ਵਿਜਈ (ਅਗਰੇ) ਪ੍ਰਾਜਿਤ ਹੋਏ (ਸਿੱਖਾਂ) ਦੀ ਦਲੇਰੀ ਅਤੇ ਵਰਿਆਮਗੀ ਦੇਖ ਕੇ ਹੈਰਾਨ ਹੁੰਦੇ ਸਨ ਕਿ ਇਹ ਲੋਕ ਕਿਵੇਂ ਕੋਈ ਚਾਰਾ ਨਾ ਚਲਦਾ ਦੇਖ ਕੇ ਵੀ ਜੰਗ ਕਰੀ ਜਾਂਦੇ ਸਨ ਅਤੇ ਹੱਸ-ਹੱਸ ਕੇ ਮੌਤ ਨਾਲ ਗਲਵਕੜੀ ਹੋਏ ਜਾਂਦੇ ਸਨ।”

ਸਭ ਕੁਝ ਅੱਖੀਂ ਵੇਖ ਕੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਨੇ ਪੰਜਾਬ ਤੇ ਕਬਾ ਕਰਨ ਪਿਛੋਂ ਲਾਹੌਰ ਦਰਬਾਰ ਦੀ ਾਲਸਾਜ ਤੜਕੇ ਘਰੀਂ ਬਿਠਾ ਦਿੱਤੀ ਪਰ ਹਕੂਮਤ ਦੀ ਸੁਰੱਖਿਆ ਅਤੇ ਵਾਧਾ ਕਰਨ ਲਈ ਨਵੀਂ ਫੌਜ ਖੜੀ ਕੀਤੀ। ਨਾਲ ਹੀ ਸਿੱਖਾਂ ਦੀ ਬਹਾਦਰੀ ਦਾ ਰਾ ਜਾਣਨ ਲਈ ਸਿੱਖ ਧਰਮ ਅਤੇ ਸਿੱਖ ਇਤਿਹਾਸ ੋਰ ਨਾਲ ਘੋਖ ਕੇ ਇਹ ਤੱਤ ਕੱਢਿਆ ਕਿ ਜਿੰਨੇ ਇਹ ਆਪਣੇ ਧਰਮ ਵਿਚ ਪਰਪੱਕ ਹੋਣਗੇ, ਉਨੇ ਹੀ ਵੰਦਾਰ, ਬਹਾਦਰ, ਦਲੇਰ, ਅਣਖੀਲੇ ਅਤੇ ਗੁਰੂ ਦੇ ਨਾਉਂ ਤੋਂ ਕੁਰਬਾਨ ਹੋਣ ਲਈ ਤੱਤਪਰ ਹੋਣਗੇ।

ਇਸ ਲਈ ਹਰ ਇਕ ਸਿੱਖੀ ਲਈ ਰਕਰੂਟਿੰਗ ਪਿਛੋਂ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਛਕਣਾ ਲਾਮੀ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ ਅਤੇ ਇਸ ਪਿਛੋਂ ਇਕ ਲਾਈਨ ਖੜ੍ਹੇ ਰਕਰੂਟਾਂ ਅੱਗੇ ਗ੍ਰੰਥੀ ਸਿੰਘ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਮਹਾਰਾਜ ਦਾ ਸਰੂਪ ਸੀਸ ਤੇ ਲੈ ਕੇ ਵਾਰੀ ਵਾਰੀ ਜਾਂਦਾ ਅਤੇ ਹਰ ਇਕ ਸਿੰਘ ਰਕਰੂਟ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਮਹਾਰਾਜ ਦੇ ਅੱਗੇ ਹੱਥ ਚੁੱਕ ਕੇ ਕਸਮ ਖਾਂਦਾ ਸੀ ਕਿ ਮੈਂ ਅੱਜ ਤੋਂ ਸਰਕਾਰ ਦਾ ਸਾਰੀ ਉਮਰ ਵੰਦਾਰ ਬਣ ਕੇ ਰਹਾਂਗਾ।” ਇਸ ਪਿਛੋਂ ਹੀ ਉਸ ਭਰਤੀ ਕਰ ਕੇ ਸਿਪਾਹੀ ਬਣਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ।

ਭਰਤੀ ਹੋਣ ਪਿਛੋਂ ਭੀ ਸਿੱਖੀ ਰਹਿਤ ਤੇ ਪੂਰਨ ਤੌਰ ਤੇ ਪਹਿਰਾ ਦੇਣਾ ਪੈਂਦਾ ਸੀ। ਹਰ ਇਕ ਸਿੱਖ ਪਲਟਣ ਨਾਲ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਅਤੇ ਗ੍ਰੰਥੀ ਸਿੰਘ ਹੁੰਦਾ ਸੀ। ਜਿਸ ਦੀ ਭੀ ਗ੍ਰੰਥੀ ਸਿੰਘ ਕਮਾਂਡਿੰਗ ਅੰਸਰ ਲੋਕ ਕਾਇਤ ਕਰ ਦਿੰਦਾ ਸੀ ਕਿ ਇਸ ਨੇ ਰਹਿਤ ਦੀ

ਉਲੰਘਣਾ ਕੀਤੀ ਹੈ ਉਸ ਅਵੱ ਹੀ ਸਾ ਮਿਲਦੀ। ਸਿੱਖ ਪਲਟਣ ਨਾਲ ਅਟੈਚ ਅੰਗਰੇ ਅੰਸਰ ਦ ਮੁਆਇਨਾ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਇਸੇ ਲਈ ਹੀ ਪਿਛਲੀ ਸਦੀ ਦੇ ਸਿੱਖ ਜਗਤ ਦੇ ਬਹੁਤੇ ਸੰਤ ਮਹਾਂਪੁਰੋਜੀ ਹੀ ਸਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਬਾਬਾ ਕਰਮ ਸਿੰਘ ਹੋਤੀ ਮਰਦਾਨ, ਸੰਤ ਅਤਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਰੇਹੂ ਸਾਹਿਬ ਵਾਲੇ, ਸੰਤ ਅਤਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਮਸਤੂਆਣਾ, ਬਾਬਾ ਵਸਾਖਾ ਸਿੰਘ ਦਦੇਹਰ, ਬਾਬਾ ਜਵਾਲਾ ਸਿੰਘ ਹਰਖੋਵਾਲ ਆਦਿ ਮਹੂਰ ਹੋਏ। ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਸਿੱਖੀਆਂ ਦੇ ਕਾਰਨਾਮਿਆਂ ਨੇ ਸਾਰੀ ਦੁਨੀਆਂ ਵਿਚ ਾਲਸੇ ਦਾ ਨਾਉਂ ਰੋਨ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਇੰਗਲੈਂਡ ਦਾ ਰਿਕਾਰਡ ਅਤੇ ਪਾਰਲੀਮੈਂਟ ਦਾ ਰਿਕਾਰਡ ਸਿੱਖੀਆਂ ਦੀ ਬਹਾਦਰੀ ਦੇ ਕਾਰਨਾਮਿਆਂ ਨਾਲ ਭਰਿਆ ਪਿਆ ਹੈ। ਫਰਾਂਸ ਵਿਚ ਪੈਰਿਸ ਤੋਂ ਦਸ ਮੀਲ ਬਾਹਰ ਇਕ ਪਿੰਡ ਵਿਚ ਸਿੱਖੀਆਂ ਦਾ ਸਮਾਰਕ ਬਣਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਜਿਥੇ ਹਰ ਸਾਲ ਲੋਕ ਇਕੱਠੇ ਹੋ ਕੇ ਰਧਾਂਜਲੀ ਅਰਪਿਤ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਸਮਝਦੇ ਹਨ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਕੁਰਬਾਨੀ ਬਿਨਾਂ ਪੈਰਿਸ ਤੇ ਜਰਮਨ ਦਾ ਝੰਡਾ ਹੀ ਝੂਲਣਾ ਸੀ।

ਬੈਲਜੀਅਮ ਵਿਚ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਦੇਸ ਲਈ ਕੁਰਬਾਨ ਹੋਣ ਵਾਲੇ ਸਿੱਖੀਆਂ ਦੀਆਂ ਵਰਦੀਆਂ ਦਸਤਾਰਾਂ ਅਤੇ ਹੋਰ ਨਿੱਜੀ ਚੀਜ਼ਾਂ ਸਾਂਭ ਰੱਖੀਆਂ ਹਨ, ਨਾਲ ਹੀ ਆਦਮ-ਕੱਦੋਂ ਟੇ ਮਹਾਰਾਜਾ ਭੂਪਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਪਟਿਆਲਾ ਦੀ ਉਥੇ ਲੱਗੀ ਹੋਈ ਹੈ। ਹਰ ਸਾਲ ਵਿਸਾਖੀ ਵਾਲੇ ਦਿਨ ਲੋਕਲ ਦੇਸ ਵਾਸੀ, ਸਿੱਖ ਸੰਗਤਾਂ ਨਾਲ ਰਲ ਕੇ ਨਗਰ ਕੀਰਤਨ ਦੀ ਕਲ ਵਿਚ ਆਉਂਦੇ ਨੇ, ਰਧਾਂਜਲੀ ਦੇਣ ਪਿੱਛੋਂ ਖੁੱਲ੍ਹਾ ਲੰਗਰ ਵਰਤਦਾ ਹੈ।

ਭਰਤੀ ਕਿਵੇਂ ਹੋਇਆ

ਅੰਗਰੇ ਅੰਸਰ ਕੈਪਟਨ ਥਾਮਸ ਰੈਟਾਰੀ ਸਿੱਖੀਆਂ ਦੀ ਭਰਤੀ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ। 35 ਸਾਲਾ ਦਾੜੀ ਵਾਲਾ ਸਿੱਖ ਤਿੰਨ ਵਾਰੀ ਉਸ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਪੇ ਹੋਇਆ ਪਰ ਉਸ ਨਾ ਮਨੂਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। ਅੀਰ ਤੇ ਉਹੋਰ ਦੀ ਚਿਲਾਇਆ ਕੀ ਕਮੀ ਹੈ ਮੇਰੇ ਵਿਚ ਕਿ ਭਰਤੀ ਨਹੀਂ ਕਰ ਰਿਹਾ” ਉੱਤਰ ਮਿਲਿਆ ਤੇਰੀ ਉਮਰ ਵੱਡੀ ਹੈ ਆਪਣੀ ਦਾੜੀ ਵੱਲ ਵੇਖ। ਸਿੱਖ ਗੱਭਰੂ ਨੇ ਮਾਣਮੱਤੇ ਅੰਦਾ ਵਿਚ ਕਿਹਾ ਦਾੜੀ ਤਾਂ ਤੇਰੀ ਭੀ ਮੇਰੇ ਜਿੱਡੀ ਹੀ ਹੈ। ਮੈ ਆਪਣੇ ਕਮਰੇ ਵਿਚ ਲੈ ਚੱਲ ਫਿਰ ਮੈਂ ਤੈ ਸਭ ਕੁਝ ਦੱਸ ਦੇਵਾਂਗਾ। ਕੈਪਟਨ ਥਾਮਸ ਉਸ ਕਮਰੇ ਵਿਚ ਲੈ ਗਿਆ। ਅੰਦਰ ਜਾ ਕੇ ਸਿੰਘ ਨੇ ਆਪਣੀ ਕਮੀ ਉਤਾਰੀ ਅਤੇ ਛਾਤੀ ਤੇ ਲੱਗੇ ਤਿੰਨ ਮ ਦਿਖਾਏ ਅਤੇ ਕਿਹਾ ਇਹ ਮ ਸਭਰਾਵਾਂ ਅਤੇ ਮੁਦਕੀ ਦੀ ਲੜਾਈ ਵਿਚ ਤੇਰੇ ਨਾਲ ਲੜਦਿਆਂ ਲੱਗੇ ਸਨ। ਜੇ ਮੈਂ ਉਦੋਂ ਮੈਦਾਨ ਵਿਚੋਂ ਨਹੀਂ ਭੱਜਿਆ ਕੀ ਹੁਣ ਤੈ ਧੋਖਾ ਦੇ ਜਾਵਾਂਗਾ? ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੁਕਮ ਸਿੰਘ ਭਰਤੀ ਕਰ ਲਿਆ ਗਿਆ ਜਿਸ , ਪਿੱਛੋਂ ਬਹਾਦਰੀ ਦਿਖਾਉਣ ਲਈ ਸੂਬੇਦਾਰ ਬਣਾਇਆ ਗਿਆ।

ਪਰ ਅੱਜ ਹਾਲਾਤ ਬਦਲ ਗਏ ਸਨ ਸਿੱਖੀਆਂ ਦੀ ਧਰਮ ਵਿਚ ਪ੍ਰਪੱਕਤਾ, ਅੱਜ ਕ ਦੀ ਨਿਗ੍ਹਾ ਨਾਲ ਦੇਖੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਸ ਕਰਕੇ 1984 ਦੇ ਸਾਕਾ ਨੀਲਾ ਤਾਰਾ ਪਿੱਛੋਂ ਹਾਲਾਤ ਹੋਰ ਗੰਭੀਰ ਹੋ ਗਏ ਹਨ। ਹਾਲਾਤ ਦੀ ਮਜ਼ਬੂਰੀ ਕਾਰਨ ਅੱਜ ਵਿਰਲਾ ਹੀ ਸਿੱਖੀਆਂ ਅੰਸਰ ਜਾਂ ਜਵਾਨ ਸਾਬਤ ਸੂਰਤ ਨਰ ਆਉਂਦਾ । ਾਲਸ ਸਿੱਖ ਪਲਟਣਾਂ ਘਟ ਰਹੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਮਿਲਗੋਭਾ ਜ ਬਣਾਈ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿਚ ਬਹੁ-ਸੰਮਤੀ ਹਿੰਦੂਆਂ ਦੀ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਸਿੱਖੀ ਧਾਰਮਿਕ ਪ੍ਰਚਾਰ ਘੱਟ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਜੀ ਗੁਰਦੁਆਰਿਆਂ ਵਿਚ ਗ੍ਰੰਥੀ ਸਿੰਘ ਦੀ ਬਜਾਏ ਗੀਲੀਜਸ ਟੀਚਰ ਆ ਗਏ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨਾਇਬ ਸੂਬੇਦਾਰ ਦਾ ਰੈਂਕ ਮਿਲਿਆ ਹੈ ਇਸ ਲਈ ਉਹ ਆਪਣੇ ਤੋਂ ਵੱਡੇ ਅੰਸਰ ਸਿੱਖ ਰਹਿਤ ਮਰਯਾਦਾ ਭੰਗ ਹੋਣ ਤੇ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਕਹਿ ਸਕਦੇ। ਕਈ ਵਾਰੀ ਹਿੰਦੂ ਗੀਲੀਜਸ ਟੀਚਰ (ਬ੍ਰਾਹਮਣ) ਹੀ ਗ੍ਰੰਥੀ ਦੀ ਸੇਵਾ ਨਿਭਾਉਣੀ ਪੈਂਦੀ ਹੈ। ਕਮਾਂਡਿੰਗ ਅੰਸਰ ਸ ਕਾਰਨਾਂ ਕਰਕੇ, ਸਿੱਖੀਆਂ ਜਵਾਨਾਂ ਦੇ ਧਾਰਮਿਕ ਪ੍ਰਪਰਾ ਤਿਆਗਣ ਬਿਲਕੁਲ ਨਰ-ਅੰਦਾ ਕਰ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਲਈ ਾਲਸਾਈ ਸਪਿਰਟ ਨਾਲ ਰਣਜੂਝਣ ਦੀ ਮਾਨਸਿਕਤਾ ਖੋਰਾ ਲੱਗ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਆਉਣ ਵਾਲੇ ਸਮੇਂ ਵਿਚ ਇਸਦਾ ਜੋ ਨਤੀਜਾ ਨਿਕਲੇਗਾ ਉਸ ਦਾ ਭਲੀ-ਭਾਂਤ ਅੰਦਾ ਲਗਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਪਹਿਲੇ ਅਤੇ ਦੂਸਰੇ ਵਿਵ ਯੁੱਧ ਦੇ ਸਿੱਖ ਸੈਨਿਕਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਣਾਮ ਦੀ ਪੁਸਤਕ, ਸੰਪਾਦਕ ਸਰਦਾਰ ਸੁਰਜਨ ਸਿੰਘ PBM, PBS, FRSG, BA, ਸਿੰਗਾਪੁਰ ਪ੍ਰਕਾਕ: ਨਿਰੰਜਨ ਸਿੰਘ, 158 ਰੇਸ ਕੋਰਸ ਰੋਡ, ਸਿੰਗਾਪੁਰ ਦੀ ਪੁਸਤਕ ਵਿੱਚੋਂ ਧੰਨਵਾਦ ਸਹਿਤ।

ਮੂਲ-ਮਤਰ ਅਤੇ ਅਮ੍ਰਿਤ ਦੀ ਕਰਮਾਤ

ਸਰਦਾਰ ਮੇਹਰਬਾਨ ਸਿੰਘ ਸਿੰਘਾਪੁਰ, ਇਕ ਨਾਮੀ ਸੀਅਤ ਹੋਈ ਹੈ। ਸਤਰਵਿਆਂ ਦੇ ਦਹਾਕੇ ਵਿਚ ਉਹਨਾਂ ਮੈਂ ਇਕ ਘਟਨਾ ਸੁਣਾਈ। ਕਹਿੰਦੇ ਅਸੀਂ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਗੁਰਦੁਆਰਿਆਂ ਦੇ ਦਰਨਾਂ ਗਏ। ਜਨਰਲ ਅਯੂਬ ਖਾਂ ਉਹਨੀਂ ਦਿਨੀਂ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਦੇ ਰਾਟਰਪਤੀ ਸਨ। ਉਹਨਾਂ ਸਾ ਆਪਣੇ ਘਰ ਚਾਹ ਪਾਣੀ ਵਾਸਤੇ ਸਦਿਆ। ਜਦੋਂ ਅਸੀਂ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਡ੍ਰਾਇੰਗ ਰੂਮ ਵਿਚ ਵੜੇ ਤਾਂ ਮੈਂ ਸਾਹਮਣੀ ਦੀਵਾਰ ਦੇਖ ਕੇ ਹਕਾ-ਬਕਾ ਰਹਿ ਗਿਆ। ਉਸ ਉਪਰ ਪੇਂਟਿੰਗ ਨਾਲ ਲਿਖਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ “ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ” ਤੇ ਇਸ ਦੇ ਹੇਠਾਂ ਦੋ ਫਰੇਮ ਲਟਕ ਰਹੇ ਸਨ, ਇਕ ਫਰੇਮ ਵਿਚ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਚ ਅਤੇ ਦੂਸਰੇ ਫਰੇਮ ਵਿਚ ਉਰਦੂ ਚ ਮੂਲ-ਮਤਰ ਲਿਖਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਸਾਡੀ ਰਸਮੀ ਗਲ-ਬਾਤੁ ਰੂ ਹੋਈ। ਮੈਂ ਮੂਲ-ਮਤਰ ਬਾਰੇ ਜਾਣਨ ਦੀ ਬੜੀ ਕਾਹਲੀ ਸੀ, ਮੈਂ ਗਲਾਂ ਵਿਚਾਲੇ ਟੋਕ ਕੇ ਪੁਛ ਗੀ ਲਿਆ। ਜਨਰਲ ਸਾਹਿਬ ਜੇਕਰ ਆਪ ਇਜ਼ਤ ਦੇਵੋ ਤਾਂ ਮੈਂ (ਇਹ ਕਰਕੇ) ਇਸ ਮੂਲ-ਮਤਰ ਬਾਰੇ ਜਾਣਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ। ਉਹਨਾਂ ਇਕ ਮਿੰਟ ਲਈ ਚੁਪੀ ਸਾਧੀ ਤੇ ਫਿਰ ਬੋਲੇ, ਇਹ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਕਲਾਮ ਹੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਦੇ ਸਹਾਰੇ ਅਜ ਮੈਂ ਰਾਟਰਪਤੀ ਦੀ ਪਦਵੀ ਤਕ ਪਹੁੰਚਿਆ ਹਾਂ।

ਉਹਨਾਂ ਦਸਿਆ ਕਿ ਮੈਂ ਐਮਨਾਬਾਦ ਚ ਪੜ੍ਹਿਆ ਕਰਦਾ ਸੀ। ਸਭ ਤੋਂ ਨਾਲਾਇਕ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਮੈਂ ਹਰ ਰੋ ਕਲਾਸ ਵਿਚ ਕੁਟ ਪੈਂਦੀ ਸੀ। ਇਕ ਦਿਨ ਮੈਂ ਸੋਚਿਆ ਕਿ ਅਜ ਸਕੂਲ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦੇ ਰਸਤੇ ਵਿਚ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਸਾਹਿਬ ਸੀ, ਮੈਂ ਲੁਕਣ ਵਾਸਤੇ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਸਾਹਿਬ ਚ ਚਲਿਆ ਗਿਆ। ਗੁਰਦੁਆਰੇ ਦੇ ਬਾਬਾ ਜੀ ਮੈਂ ਜਾਣਦੇ ਸਨ, ਉਹ ਕਹਿੰਦੇ, ਯੂਥਿਆ ਕਿਧਰ ਤੁਰਿਆ ਫਿਰਦਾ ਹੈ। ਤੇਰਾ ਤਾਂ ਸਕੂਲ ਦਾ ਸਮਾਂ ਹੈ। ਮੈਂ ਕਿਹਾ-ਬਾਬਾ ਜੀ ਮੈਂ ਸਕੂਲ ਨਹੀਂ ਜਾਣਾ, ਮੈਂ ਤਾਂ ਰੋ ਕੁਟ ਪੈਂਦੀ ਹੈ, ਮੈਥੋਂ ਕੁਟ ਨਹੀਂ ਖਾਧੀ ਜਾਂਦੀ। ਉਹਨਾਂ ਮੈਂ ਪਿਆਰ ਨਾਲ ਬੁਕਲ ਚ ਲੈ ਕੇ ਸਮਝਾਇਆ ਕਿ ਪੜ੍ਹਾਈ ਬਹੁਤ ਚੰਗੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਕਿਸੇ ਕੀਮਤ ਤੇ ਵੀ ਨਹੀਂ ਛੱਡਣੀ ਅਤੇ ਕਹਿੰਦੇ ਤੇ ਅਜ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਕੁਟ ਨਹੀਂ ਪਏਗੀ, ਤੂੰ ਏਦਾਂ ਕਰੀਂ, ਜਦੋਂ ਸਕੂਲ ਜਾਇਆ ਕਰੋ ਮੂਲ-ਮਤਰ ਦਾ ਪਾਠ ਕਰਦਾ ਜਾਇਆ ਕਰ। ਮੈਂ ਮੂਲ-ਮਤਰ ਦਾ ਪਾਠ ਕਰਦਾ ਸਕੂਲ ਚਲਿਆ ਗਿਆ। ਅਜ ਪਹਿਲਾ ਦਿਨ ਸੀ ਕਿ ਮੈਂ ਕੁਟ ਨਹੀਂ ਪਈ। ਮੈਂ ਹਰ-ਰੋ ਮੂਲ-ਮਤਰ ਦਾ ਪਾਠ ਸਕੂਲ ਜਾਂਦਿਆਂ ਕਰਨਾ ਰੂ ਦਿਤਾ, ਉਸ ਦਿਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਮੈਂ ਕਦੀ ਵੀ ਸਕੂਲ ਚ ਮਾਰ ਨਹੀਂ ਪਈ।

* ਸਤਿਨਾਮੁ ਕਰਤਾ ਪੁਰਖੁ ਨਿਰਭਉ ਨਿਰਵੈਰੁ
ਅਕਾਲ ਮੂਰਤਿ ਅਜੂਨੀ ਸੈਭੰ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥

ਇਮਤਿਹਾਨਾਂ ਦੇ ਦਿਨ ਆ ਗਏ, ਮੈਂ ਬਾਬਾ ਜੀ ਪਾਸ ਜਾ ਕੇ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਕਿ ਬਾਬਾ ਜੀ ਕਿਰਪਾ ਕਰੋ ਮੈਂ ਪਾਸ ਹੋ ਜਾਵਾਂ। ਬਾਬਾ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਯੂਥਿਆ, ਬਾਬੇ ਨਾਨਕ ਦਾ ਕਲਾਮ (ਮੂਲ-ਮਤਰ) ਤੈ ਦਿਤਾ ਹੈ, ਇਸ ਦਾ ਸਹਾਰਾ ਨਾ ਛੱਡੀਂ। ਜਾਹ, ਜਿਸ ਵੀ ਪਦਵੀ ਤੇ ਪਹੁੰਚਣਾ ਚਾਹੇ ਪਹੁੰਚ ਜਾਵੇਗਾ। ਮੈਂ ਤਾਂ ਇਸੇ ਬਾਬੇ ਨਾਨਕ ਦੇ ਕਲਾਮ ਦੇ ਸਹਾਰੇ ਅਜ ਇਥੇ ਤਕ ਪਹੁੰਚਿਆ ਹਾਂ।

ਸੰਨ 2000 ਵਿਚ ਮੈਂ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਵਿਚ ਜਾਣ ਦਾ ਸਬਬ ਮਿਲਿਆ। ਲਾਹੌਰ ਦੇ ਬਾਰ ਵਿਚ ਮੈਂ ਘੁੰਮ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਅਚਨਚੇਤ ਅਯੂਬ ਖਾਂ ਦੀ ਇਹ ਘਟਨਾ ਯਾਦ ਆਈ। ਮੈਂ ਇਕ ਕਿਤਾਬਾਂ ਦੀ ਦੁਕਾਨ ਚ ਚਲਿਆ ਗਿਆ ਤੇ ਅਯੂਬ ਖਾਂ ਦੀ ਆਟੋ ਬਾਇਓਗ੍ਰਾਫੀ ਮੰਗੀ। ਬੁਕ ਸੈਲਰ ਨੇ ਇਕ ਕਿਤਾਬ, ਜਿਸ ਦਾ ਨਾਂਅ ਸੀ ਫਰੈਂਡਸ, ਨਾਟ ਮਾਸਟਰਸ ਮੇਰੇ ਸਾਹਮਣੇ ਰਖੀ। ਮੈਂ ਇਸ ਪੁਸਤਕ ਦੇ ਵਰਕੇ ਫਰੋਲੇ ਤੇ ਸ. ਮੇਹਰਬਾਨ ਸਿੰਘ ਦੀ ਦਸੀ ਹੋਈ ਘਟਨਾ ਦੀ ਤਸਲੀ ਕੀਤੀ। ਪ੍ਰਿੰਸੀਪਲ ਸਤਬੀਰ ਸਿੰਘ ਗੁਰਾਂ ਨੇ ਵੀ ਇਕ ਥਾਂ ਤੇ ਅਯੂਬ ਖਾਂ ਦੀ ਇਸ ਘਟਨਾ ਦਾ ਵਰਨਣ ਆਪਣੀ ਕਿਤਾਬ ਵਿਚ ਕੀਤਾ ਹੈ।

-ਡਾ. ਅਨੋਖ ਸਿੰਘ, ਬਠਿੰਡਾ (ਆਤਮਰੰਗ ਅਪ੍ਰੈਲ 2004)

ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਸਾਹਿਬ ਮੀਕਾਂਡੂ (ਨੈਰੋਬੀ)

ਪਿਛਲੀ ਸਦੀ ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਅਧ ਵਿਚ ਅੰਗਰੀਕਾ ਦੇ ਵਿਕਾਸ ਲਈ ਨੈਰੋਬੀ ਦੇ ਆਸ-ਪਾਸ ਰੇਲਵੇ ਲਾਈਨ ਬਣਨੀ ਰੂ ਹੋਈ। ਲਾਈਨ ਬਣਾਉਣ ਵਾਲੀ ਕੰਪਨੀ ਨੇ ਈਅਨ ਬੰਦੇ ਭਰਤੀ ਕਰ ਲਏ ਜਿਸ ਵਿਚ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਤੋਂ ਮੁਸਲਮਾਨ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬ ਤੋਂ ਆਦਾਤਰ ਦੁਆਬੇ ਦੇ ਇਲਾਕੇ ਦੇ ਸਿਖ ਵੀ ਸਨ।

ਕੰਮ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਲੇਬਰ ਦਾ ਇਕ ਥਾਂ ਕੈਂਪ ਹੁੰਦਾ। ਜਦ ਲਾਈਨ ਕੰਪੀ ਬਣ ਜਾਂਦੀ ਤਾਂ ਕੈਂਪ ਅਗੇ ਲਗਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਜਦ ਕੈਂਪ ਨੈਰੋਬੀ ਤੋਂ ਤਕਰੀਬਨ ਚਾਲੀ ਕੁ ਮੀਲ ਤੇ ਸੀ, ਗਰਮੀ ਦੇ ਦਿਨ ਸਨ ਬਾਰ ਨਾ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਦੁਨੀਆਂ ਪਾਣੀ ਤਰਸ ਗਈ ਅਤੇ ਸਲਾਂ ਮਰਨ ਲੱਗੀਆਂ।

ਹਰ ਇਕ ਧਰਮ ਦੇ ਬੰਦਿਆਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਅਕੀਦੇ ਨਾਲ ਪਰਮੇਰ ਦੀ ਆਰਾਧਨਾ ਕੀਤੀ ਪਰ ਬਾਰ ਨਾ ਹੋਈ। ਗੁਰਸਿਖਾਂ ਨੇ ਕੰਪਨੀ ਦੇ ਮਾਲਕਾਂ ਨਾਲ ਗਲ ਕੀਤੀ ਕਿ ਜੇ ਕੋਈ ਬਿਲਡਿੰਗ ਦਾ ਇੰਤਾਮ ਹੋ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਭੀ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਅਖਡ ਪਾਠ ਕਰ ਕੇ ਅਰਦਾਸ ਕਰੀਏ ਤਾਂ ਜੋ ਤਪਦੀ ਧਰਤੀ ਦੇ ਸੀਨੇ ਠੰਢ ਪਵੇ। ਪਰ ਕੋਈ ਇੰਤਾਮ ਨਾ ਹੋ ਸਕਿਆ। ਥੋੜ੍ਹੀ ਦੂਰ ਇਕ ਸਿਨੇਮਾ ਹਾਲ ਦੇ ਮਾਲਕ ਨਾਲ ਹਾਲ ਬੁਕ ਕਰਨ ਲਈ ਗਲ ਕੀਤੀ ਪਰ ਸਿੰਘਾਂ ਉਹ ਪ੍ਰਵਾਨ ਨਹੀਂ ਸੀ।

ਅੰਗਰ ਸਿੰਘਾਂ ਨੇ ਗੁਰੂ ਮਹਾਰਾਜ ਦੀ ਓਟ ਲੈ ਕੇ ਇਕ ਵਡੇ ਨਵੇਂ ਟੈਂਟ ਵਿਚ ਅਖਡ-ਪਾਠ ਕਰਨ ਦਾ ਮਨ ਬਣਾ ਲਿਆ। ਨੈਰੋਬੀ ਤੋਂ ਨਵਾਂ ਟੈਂਟ ਅਤੇ ਗੁਰੂ ਮਹਾਰਾਜ ਦਾ ਸਰੂਪ ਲਿਆ ਕੇ ਅਖਡ-ਪਾਠ ਅਰੰਭ ਕਰ ਦਿਤਾ। ਅਖਡ-ਪਾਠ ਦੀ ਸਮਾਪਤੀ ਤੇ

ਅਰਦਾਸ ਪਿਛੋਂ ਪਰਮੇਰ ਨੇ ਖੇਡ ਵਰਤਾਈ, ਐਸੀ ਮੋਹਲੇਧਾਰ ਬਾਰ ਹੋਈ ਕਿ ਹਰ ਪਾਸੇ ਜਲ-ਥਲ ਹੋ ਗਿਆ, ਸਭ ਅਚੰਭਿਤ ਹੋ ਗਏ ਅਤੇ ਸਭ ਪਾਸਿਓਂ ਧੰਨ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੀ ਗੂੰਜ ਸੁਣਨ ਲਗੀ।

ਗੁਰੂ ਕੇ ਸਿਖਾਂ ਨੇ ਗੁਰੂ ਮਹਾਰਾਜ ਦੀ ਬ ਜਾਣ ਕੇ ਟੈਂਟ ਸਣੇ ਸਰੂਪ ਉਥੇ ਹੀ ਰਖ ਲਿਆ ਅਤੇ ਸਵੇਰੇ ਮ ਨਿਯਮਿਤ ਤੌਰ ਤੇ ਪ੍ਰਕਾ, ਸੁਖਆਸਣ ਅਤੇ ਛੁਟੀ ਵਾਲੇ ਦਿਨ ਕਥਾ ਕੀਰਤਨ ਦਾ ਪ੍ਰਵਾਹ ਚਲ ਪਿਆ।

ਥੋੜ੍ਹੀ ਦੇਰ ਪਿਛੋਂ ਸਿੰਘਾਂ ਨੇ ਜਗ੍ਹਾ ਲੈ ਕੇ ਟੀਨਾਂ ਪਾ ਕੇ ਆਰੀ ਤੌਰ ਤੇ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਬਣਾ ਦਿਤਾ। ਜਦ ਕੈਂਪ ਅਗੇ ਚਲਣ ਲਗਾ ਤਾਂ ਸਿੰਘਾਂ ਨੇ ਲੋਕਲ, ਦੋ ਕਾਲੇ ਸੇਵਾਦਾਰ ਸਾਂ ਸੰਘੀ ਲਈ ਰਖ ਲਏ ਅਤੇ ਛੁਟੀ ਵਾਲੇ ਦਿਨ ਸਿੰਘ ਆ ਕੇ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦਾ ਪ੍ਰਵਾਹ ਚਲਾਉਂਦੇ। ਆਮ ਦੇਖਣ ਮਿਲਦਾ ਕੇ ਉਹ ਸੇਵਾਦਾਰ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੰਘੀ ਰੋ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ ਸੀ।

ਇਕ ਵਾਰੀ ਜਦ ਸਿੰਘ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਸਾਹਿਬ ਇਕਠੇ ਹੋਏ ਦੋਨੋਂ ਸੇਵਾਦਾਰ ਕਹਿਣ ਲਗੇ ਕਿ ਅਸੀਂ ਇਹ ਕੰਮ ਨਹੀਂ ਕਰਨਾ ਕਿਉਂਕਿ ਇਥੇ ਰਾਤ ਘੋੜਿਆਂ ਦੇ ਹਿਣਕਣ ਅਤੇ ਉੱਚੀ-ਉੱਚੀ ਆਵਾਜ਼ਾਂ ਸੁਣਦੀਆਂ ਹਨ। ਜਦ ਕਿ ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਦੇ ਜੰਗਲਾਂ ਵਿਚ ਬਾਕੀ ਸਭ ਕਿਸਮ ਦੇ ਜਾਨਵਰ ਹਨ ਪਰ ਘੋੜੇ ਨਹੀਂ ਹਨ।

ਕਾਲੇ ਸੇਵਕਾਂ ਦੇ ਬਾਰ-ਬਾਰ ਕਹਿਣ ਤੇ ਇਕ ਦਿਨ ਕੁਝ ਸਿੰਘ ਰਾਤ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਸਾਹਿਬ ਰੁਕ ਗਏ। ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਸਿਆ ਗਿਆ ਸੀ ਅਧੀ ਰਾਤ ਪਿਛੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਘੋੜਿਆਂ ਦੀਆਂ ਟਾਪਾਂ ਸੁਣਨ ਮਿਲੀਆਂ ਅਤੇ ਗੁਪਤ ਹੀਦੀੌਜ ਦੇ ਥੋਲੇ ਸੋ ਨਿਹਾਲ” ਦੇ ਜੈਕਾਰੇ ਿ ਵਿਚ ਗੂੰਜ ਗਏ।

ਗੁਰੂ ਕੇ ਸਿਖਾਂ ਨੇ ਇਸ ਗੁਰੂ ਦੀਆਂ ਦੀਆਂ ਜਾਣ ਕੇ ਨੈਰੋਬੀ ਦੇ ਸਿਖਾਂ ਨਾਲ ਮਿਲ ਕੇ ਛੋਟਾ ਜਿਹਾ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਬਣਾ ਲਿਆ ਅਤੇ ਦੋਨੋਂ ਕਾਲੇ ਸੇਵਾਦਾਰਾਂ ਸਮਝਾਇਆ ਕਿ ਡਰੋ ਨਹੀਂ ਤੁਸੀਂ ਧੰਨ ਭਾਗ ਸਮਝੋ ਕਿ ਗੁਰੂ ਦੀਆਂ ਦੀਆਂ ਦੇ ਪਾਤਰ ਬਣੇ ਹੋ। ਥੋੜ੍ਹੇ ਦਿਨਾਂ ਵਿਚ ਹੀ ਸੰਗਤਾਂ ਜੁੜਨ ਲਗ ਪਈਆਂ। ਨਾਮ ਬਾਣੀ ਦਾ ਪ੍ਰਵਾਹ ਚਲ ਪਿਆ ਅਤੇ ਰਧਾਲੂਆਂ ਦੀਆਂ ਅਰਦਾਸਾਂ ਕਬੂਲ ਹੋਣ ਨਾਲ ਮਨੋਕਾਮਨਾਵਾਂ ਪੂਰਨ ਹੋਣ ਲਗ ਪਈਆਂ। ਦੋਨੋਂ ਕਾਲੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਛਕ ਕੇ ਸਿੰਘ ਸਜ ਗਏ। ਇਕ ਦਾ ਨਾਉਂ ਬਾਕੂ ਸਿੰਘ ਰਖਿਆ ਗਿਆ ਅਤੇ ਦੂਸਰੇ ਦਾ ਨਾਉਂ ਮੈਂ ਭੁਲ ਗਿਆ।

ਅਜ, ਉਥੇ ਜੰਗਲ ਵਿਚ, ਜਿਥੇ ਆਲੇ-ਦੁਆਲੇ ਕੋਈ ਬਸਤੀ ਨਹੀਂ ਹੈ ਆਲੀਨ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਬਣ ਗਿਆ ਹੈ। ਦੂਰੋਂ-ਦੂਰੋਂ ਸੰਗਤਾਂ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਲੋਕਲ ਕਾਲੇ ਅਤੇ ਗੋਰੇ ਭੀ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਅਰਦਾਸਾਂ ਕਰਨ ਆਉਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਮਨ ਮੰਗੀਆਂ ਮੁਰਾਦਾਂ ਪਾਉਂਦੇ ਹਨ।

ਕੁਦਰਤ ਦਾ ਭਾਣਾ ਬਾਕੂ ਸਿੰਘ ਦਿਲ ਦਾ ਰੋਗ ਚੰਬੜ ਗਿਆ, ਲੋਕਲ ਇਲਾਜ ਕਰਾਇਆ ਪਰ ਠੀਕ ਨਾ ਹੋਇਆ। ਨੈਰੋਬੀ ਦਿਆਂ ਡਾਕਟਰਾਂ ਨੇ ਬਾਈਪਾਸ ਸਰਜਰੀ ਹੀ ਇਲਾਜ ਦਸਿਆ ਜੋ ਉਸ ਸਮੇਂ ਨੈਰੋਬੀ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ਸੀ। ਇਸ ਲਈ

ਕਮੇਟੀ ਨੇ ਲੰਡਨ ਦੇ ਇਕ ਹਸਪਤਾਲ ਵਿਚ ਗਲ ਕਰ ਕੇ ਉਪਰੇਨ ਦੀ ਤਾਰੀ ਲੈ ਲਈ ਅਤੇ ਸਾਰਾ ਰਚਾ ਭਰ ਦਿਤਾ।

ਬਾਕੂ ਸਿੰਘ ਨੇ ਕਮੇਟੀ ਇੰਗਲੈਂਡ ਜਾ ਕੇ ਉਪਰੇਨ ਕਰਾਉਣ ਤੋਂ ਸਾਂ ਇਨਕਾਰ ਕਰ ਦਿਤਾ। ਜਦ ਉਸ ਤੋਂ ਕਾਰਣ ਪੁਛਿਆ ਗਿਆ ਤਾਂ ਉਸ ਨੇ ਭਾਵੁਕ ਹੋ ਕੇ ਉੱਤਰ ਦਿਤਾ ਕਿ ਮੈਂ ਉਸੇ ਗੁਰੂ ਦਾ ਸਿਖ ਹਾਂ ਜਿਸ ਦੇ ਸਿਖ ਹੋਣ ਦਾ ਤੁਹਾ ਮਾਣ ਹੈ। ਜਦ ਬਾਕੀ ਸਾਰੇ ਸਿਖਾਂ ਦੀਆਂ ਅਰਦਾਸਾਂ ਗੁਰੂ ਸੁਣਦਾ ਹੈ ਕੀ ਮੇਰੀ ਅਰਦਾਸ ਨਹੀਂ ਸੁਣੇਗਾ? ਤੁਹਾਡਾ ਖਿਆਲ ਕਿ ਗੁਰੂ ਸਿਰੰ ਗੋਰੀ ਚਮੜੀ ਵਾਲਿਆਂ ਦੀ ਹੀ ਅਰਦਾਸ ਸੁਣਦਾ ਹੈ ਕਾਲੀ ਚਮੜੀ ਵਾਲਿਆਂ ਦੀ ਨਹੀਂ ਸੁਣਦਾ? ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਗੁਰੂ ਤੇ ਭਰੋਸਾ ਹੈ ਇਸ ਲਈ ਨਹੀਂ ਜਾਵਾਂਗਾ। ਲਖ ਸਮਝਾਉਣ ਤੇ ਭੀ ਬਾਕੂ ਸਿੰਘ ਨਹੀਂ ਗਿਆ ਅਤੇ ਕਮੇਟੀ ਦਾ ਭਰਿਆ ਸਾਰਾ ਰਚਾ ਬੇਕਾਰ ਚਲਾ ਗਿਆ।

ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਦਾ ਸਾਧਾਰਨ ਬਾਕੂ ਹੁਣ ਗੁਰੂ ਦਾ ਭਾਈ ਬਾਕੂ ਸਿੰਘ ਬਣ ਗਿਆ ਸੀ। ਇਸ ਲਈ ਰੀਝ ਨਾਲ ਸੇਵਾ ਭੀ ਕਰਦਾ ਰਿਹਾ ਅਤੇ ਗੁਰੂ ਅਗੇ ਅਰਦਾਸਾਂ ਭੀ ਕਰਦਾ ਰਿਹਾ। ਇਕ ਮਹੀਨੇ ਪਿੱਛੋਂ ਉਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਡਾਕਟਰਾਂ ਕੋਲ ਚੈਕ-ਅੱਪ ਲਈ ਗਿਆ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਉਪਰੇਨ ਕਰਾਉਣ ਦੀ ਤਾਕੀਦ ਕੀਤੀ ਸੀ। ਕਲਗੀਆਂ ਵਾਲੇ ਦਾ ਕਮਾਲ, ਡਾਕਟਰ ਦੇਖ ਕੇ ਹੈਰਾਨ ਰਹਿ ਗਏ ਕਿ ਭਾਈ ਬਾਕੂ ਸਿੰਘ ਹੁਣ ਬਿਲਕੁਲ ਠੀਕ ਸੀ। ਬੀਮਾਰੀ ਦਾ ਕੋਈ ਨਾਮੋ-ਨਿਾਨ ਤਕ ਨਹੀਂ ਸੀ।

ਗੁਰੂ ਦੀਆਂ ਪਰਤਖ ਰਹਿਮਤਾਂ ਦੇਖ ਕੇ ਸੰਗਤਾਂ ਨੇ ਹੁਣ ਆਲੀਨ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਬਣਾ ਦਿਤਾ ਹੈ ਦੂਰੋਂ-ਦੂਰੋਂ ਸੰਗਤਾਂ ਆਉਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਆਮ ਹਾਲਤ ਵਿਚ ਸੇਵਾਦਾਰਾਂ ਅਤੇ ਗ੍ਰੰਥੀ ਸਿੰਘਾਂ ਲਈ ਲੰਗਰ ਉੱਥੇ ਹੀ ਸਜਦਾ ਹੈ। ਜੇ ਸੰਗਤ ਆਦਾ ਆ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਨੈਰੋਬੀ ਤੋਂ ਲੰਗਰ ਬਣ ਕੇ ਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਕੀ ਗੋਰੇ ਕੀ ਕਾਲੇ ਕੀ ਦੇਸੀ ਸਭ ਜਾ ਕੇ ਨਤਮਸਤਕ ਹੁੰਦੇ ਹਨ।

ਇਹ ਸਾਰੀ ਵਾਰਤਾ ਦਾਸ 1998 ਵਿਚ ਅਮਰੀਕਾ ਫੇਰੀ ਵੇਲੇ ਸ. ਜਸਵੰਤ ਸਿੰਘ ਜੋ ਨਿਊ ਜਰਸੀ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਸੀ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪਿਤਾ ਉਸ ਕੰਪਨੀ ਵਿਚ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਇਸ ਗੁਰਦੁਆਰੇ ਦਾ ਕੁਝ ਕੁ ਵੇਰਵਾ ਉਤਰ ਪ੍ਰਦੇ ਦੇ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਤੋਂ ਸਿੰਘ ਸਜੇ ਭਾਈ ਰਾਮਾ ਸਿੰਘ ਨੇ ਆਪਣੀ ਕਿਤਾਬ ਰੂਪ ਗੋਬਿੰਦਾ ਰਾਜ ਖਾਲਸੇ ਕਾ ਸਿਕਾ ਸੋਨੇ ਕਾ” ਵਿਚ ਭੀ ਕੀਤਾ ਹੈ।

ਧਰਮ ਚੰਦ ਤੋਂ ਧਰਮ ਸਿੰਘ

ਸੂਬੇਦਾਰ ਮਿਹਰ ਚੰਦ ਹਿੰਦੂ ਸਿਖਾਂ ਤੇ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦੀ ਇਕ ਸਾਂਝੀ ਪਲਟਨ ਦਾ ਸੂਬੇਦਾਰ ਮੇਜਰ ਸੀ। ਇਕ ਵਾਰੀ ਭਰਤੀ ਵਾਲੇ ਦੰਤਰ ਵਲੋਂ ਉਸ ਦੀ ਪਲਟਨ ਲਈ ਕੁਝ ਨਵੇਂ ਰੰਗਰੂਟ ਭਰਤੀ ਕਰ ਕੇ ਭੇਜੇ ਗਏ।

ਇਸ ਪਲਟਨ ਦਾ ਕਰਨਲ ਅੰਗਰੇ ਸੀ ਜੋ ਕਦੀ ਪਹਿਲਾਂ ਨਿਰੇ ਸਿਖੀਆਂ

ਦੇ ਸੈਂਟਰ ਵਿਚ ਰਹਿ ਚੁਕਾ ਸੀ ਅਤੇ ਸਿਖ ਧਰਮ ਦੇ ਰੂਰੀ ਤੇ ਮੁਢਲੇ ਅਸੂਲਾਂ ਤੋਂ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਾਣੂ ਸੀ।

ਇਸ ਕਰਨਲ ਨੇ ਹੁਕਮ ਦੇ ਰੱਖਿਆ ਸੀ ਕਿ ਜਦ ਵੀ ਕੋਈ ਸਿਖ ਨਵਾਂ ਰੰਗਰੂਟ (ਨਵਾਂ ਭਰਤੀ ਹੋਇਆ ਸਿਪਾਹੀ) ਆਏ ਉਸ ਆਪਣੀ ਪਲਟਨ ਵਿਚ ਦਾਲ ਕਰਾਉਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਛਕਾਇਆ ਜਾਏ। ਇਸੇ ਕਾਰਨ ਨਵੇਂ ਰੰਗਰੂਟਾਂ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਛਕਾਉਣ ਦਾ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਬਣਾਇਆ ਗਿਆ।

ਪਲਟਨ ਦੇ ਗ੍ਰੰਥੀ ਸਿੰਘ ਨੇ ਸ੍ਰੀ ਅਕਾਲ ਤਤ ਦੇ ਜਥੇਦਾਰ ਸਾਹਿਬ ਤਾਰ ਰਾਹੀਂ ਬੇਨਤੀ ਕਰ ਭੇਜੀ ਕਿ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਸੰਚਾਰ ਲਈ ਪੰਜ ਪਿਆਰਿਆਂ ਸਮੇਤ ਦਰਨ ਦੇਣ ਦੀ ਕ੍ਰਿਪਾਲਤਾ ਕਰਨ।

ਪਲਟਨ ਦੇ ਗੁਰਦੁਆਰੇ ਵਿਚ ਦੀਵਾਨ ਸਜਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਸੰਗਤ ਵਿਚ ਅੰਗਰੇ ਕਰਨਲ, ਕਪਤਾਨ ਤੇ ਹੋਰ ਜੀ ਅੰਸਰ ਬੈਠੇ ਹੋਏ ਸਨ। ਜਥੇਦਾਰ ਸਾਹਿਬ ਪੰਜਾਂ ਪਿਆਰਿਆਂ ਸਮੇਤ, ਅਕਾਲੀ ਬਾਣੇ, ਸਣੇ ਸਤਰਾਂ ਬਸਤਰਾਂ ਨਾਲ ਬੈਠੇ ਸੋਭਾ ਦੇ ਰਹੇ ਸਨ।

ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ 15-20 ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਅਭਿਲਾਖੀ (ਨਵੇਂ ਸਿਖ ਰੰਗਰੂਟ) ਹਥ ਜੋੜ ਕੇ ਖੜੇ ਸਨ। ਜਥੇਦਾਰ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਨੇ ਖੜੇ ਹੋ ਕੇ ਸੰਗਤ ਵਿਚ ਬੜੀ ਮਿਠੀ ਤੇ ਅਸਰ ਭਰਪੂਰ ਆਵਾ ਵਿਚ ਰੰਗਰੂਟਾਂ ਕਿਹਾ ਕਿ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਪਹਿਲਾਂ ਕਦੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਛਕਿਆ ਹੋਇਆ ਹੋਵੇ ਉਹ ਵਖਰੇ ਇਕ ਪਾਸੇ ਹੋ ਜਾਣ।

ਚਾਰ ਰੰਗਰੂਟ ਵਖਰੇ ਪਾਸੇ ਖੜੇ ਹੋ ਗਏ।

ਜਥੇਦਾਰ ਜੀ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਇਕ-ਇਕ ਬੁਲਾ ਕੇ ਪੁਛਿਆ:

ਕੀ ਕੁਰਹਿਤ ਕੀਤੀ ਸੀ?”

ਉੱਤਰ..... ਜੀ! ਭੁਲ ਹੋ ਗਈ ਸੀ?”

ਕੀ ਭੁਲ ਹੋ ਗਈ ਸੀ?”

ਰੰਗਰੂਟ ਅਗੋਂ ਬੋਲ ਨਾ ਸਕਿਆ-ਅਖਾਂ ਨੀਵੀਆਂ ਕਰ ਕੇ ਚੁਪ ਖੜਾ ਰਿਹਾ।

ਜਥੇਦਾਰ ਜੀ ਨੇ ਫਿਰ ਕਿਹਾ ਕਿ ਨਿਝਕ ਹੋ ਕੇ ਦੱਸ ਦਿਓ।

ਜੀ! ਪਰ ਇਸਤਰੀ ਗਮਨ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ।”

ਜਥੇਦਾਰ ਜੀ ਦੇ ਚਮਕਦੇ ਮਥੇ ਉਤੇ ਮਲਾਲ ਜਿਹਾ ਆ ਗਿਆ ਤੇ ਉਸ ਵਲ ਕੁਝ ਉਦਾਸੀ ਜਿਹੀ ਨਰ ਨਾਲ ਵੇਖ ਕੇ ਉਸ ਸੰਗਤ ਵਿਚ ਬੈਠ ਜਾਣ ਲਈ ਕਿਹਾ।

ਜਥੇਦਾਰ ਜੀ ਨੇ ਫਿਰ ਦੂਜੇ ਰੰਗਰੂਟ ਬੁਲਾਇਆ ਤੇ ਉਸ ਦੀ ਉਸੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹਥ ਜੋੜਦਿਆਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਮੈਂ ਵੀ ਇਸੇ ਜੁਰਮ ਦਾ ਭਾਗੀ ਹਾਂ।

ਤੀਜੇ ਨੇ ਦਸਿਆ ਕਿ ਮੈਂ ਦਾੜੀ ਦੀ ਬੇਅਦਬੀ ਕਰਦਾ ਰਿਹਾ ਹਾਂ ਅਤੇ ਚੌਥੇ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਭੈੜੀ ਸੰਗਤ ਵਿਚ ਪੈ ਜਾਣ ਕਾਰਨ ਤਮਾਕੂ (ਸਿਗਰਟਾਂ) ਪੀਂਦਾ ਰਿਹਾ ਹਾਂ।

ਇਹਨਾਂ ਚੌਹਾਂ ਜਥੇਦਾਰ ਜੀ ਨੇ ਸੰਗਤ ਵਿਚ ਬੈਠ ਜਾਣ ਲਈ ਕਿਹਾ।

ਕਮਾਂਡਿੰਗ ਅਫਸਰ ਨੇ ਸੂਬੇਦਾਰ ਮੇਜਰ ਦੇ ਕੰਨਾਂ ਵਿਚ ਕੁਝ ਕਿਹਾ ਅਤੇ ਸੂਬੇਦਾਰ ਮੇਜਰ ਮਿਹਰ ਚੰਦ ਨੇ ਖੜੇ ਹੋ ਕੇ ਜਥੇਦਾਰ ਜੀ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ :-

ਜਥੇਦਾਰ ਸਾਹਿਬ ਜੀ! ਕਮਾਂਡਿੰਗ ਅੰਸਰ ਸਾਹਿਬ ਆਖਦੇ ਹਨ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਜਵਾਨਾਂ ਮੰੀ ਦੇ ਕੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਛਕਾ ਦਿਤਾ ਜਾਵੇ। ਜਥੇਦਾਰ ਜੀ ਨੇ ਉਤਰ ਦੋਂਦਿਆਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਮੈਂ ਕਮਾਂਡਰ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਆਲਾਂ ਦਾ ਸਤਿਕਾਰ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਪਰ ਮਜਬੂਰੀ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਇਕ ਵੇਰਾਂ ਗੁਰੂ ਤੋਂ ਬੇਮੁਖ ਹੋਏ ਸਿੱਖ ਦੂਜੀ ਵਾਰ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਛਕਾ ਸਕਣਾ ਮੇਰੇ ਇਕੱਲੇ ਦੇ ਵਸ ਨਹੀਂ। ਇਸ ਬਾਰੇ ਪਜ ਪਿਆਰੇ ਹੀ ਗੁਰਮਤਾ ਸੋਧ ਕੇ (ਗੁਰੂ ਦੀ ਦਿਤੀ ਹੋਈ ਮਤ ਅਨੁਸਾਰ ਸਲਾਹ ਕਰ ਕੇ) ਹੀ ਸਲਾ ਦੇ ਸਕਦੇ ਹਨ।”

ਜਥੇਦਾਰ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਇਹ ਗਲ ਸੁਣ ਕੇ ਕਮਾਂਡਰ ਜੋ ਪਜਾਬੀ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਮਝ ਸਕਦਾ ਸੀ ਪਰ ਠੀਕ ਬੋਲ ਨਹੀਂ ਸੀ ਸਕਦਾ, ਨੇ ਬੇਨਤੀ ਭਰੇ ਢੰਗ ਨਾਲ ਕਿਹਾ, ਜਿਸ ਦਾ ਭਾਵ ਸੀ ਕਿ ਇਹ ਸਿਖ ਜਵਾਨ ਸਾਡੀ ਪਲਟਨ ਲਈ ਬੜੇ ਅੱਛੇ ਹਨ ਇਸ ਲਈ ਇਨ੍ਹਾਂ ਮੰੀ ਦੇ ਦਿਓ।

ਜਥੇਦਾਰ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਬਾਰੇ ਪੰਜ ਪਿਆਰੇ ਗੁਰਮਤਾ ਤਾਂ ਰੂਰ ਸੋਧਨਗੇ ਪਰ ਮੈਂ ਬੇਨਤੀ ਕਰਾਂ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦਾ ਾਲਸਾ ਸਾਜਣ ਦਾ ਮੰਤਵ ਕੇਵਲ ਾਲਸ ਮਨੁਖਾਂ ਦੀ ਜ ਤਿਆਰ ਕਰਨਾ ਸੀ ਨਾ ਕਿ ਗਿਣਤੀ ਵਧਾਉਣਾ।

ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਸਿਆ-ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਛਕਣਾ ਸਿਖ ਧਰਮ ਵਿਚ ਦਾਲ ਹੋਣਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਛਕਾਉਣ ਵਿਚ ਸਿਖ ਮਰਯਾਦਾ ਦੇ ਅਸੂਲ ਐਸੇ ਕਚੇ-ਪਿਲੇ ਨਹੀਂ ਜੋ ਢਿਲੜ ਲੋਕਾਂ ਉੱਤੇ ਭਰੋਸਾ ਕਰਨ ਦੀ ਆਗਿਆ ਦੇ ਦੇਣ। ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਆਪਣਾ ਹੁਕਮ ਇਸ ਬਾਰੇ ਬੜਾ ਸਤ ਹੈ। ਉਹ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ:

ਰਹਿਤ ਪਿਆਰੀ ਮੋਹਿ ਕੋ, ਸਿਖ ਪਿਆਰਾ ਨਾਹਿ॥

ਰਹਿਤ ਦਾ ਮਤਲਬ ਸਿਖ ਦੀ ਅੰਦਰਲੀ ਤੇ ਬਾਹਰਲੀ ਦੋਵੇਂ ਰਹਿਤਾਂ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੋਹਾਂ ਰਹਿਤਾਂ ਰਖਣ ਵਾਲੇ ਸਿਖ ਦੀ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਬੜੀ ਕਦਰ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਉਹ ਆਪ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ:

ਰਹਣੀ ਰਹੈ ਸੋਈ ਸਿਖ ਮੇਰਾ।

ਵਹ ਠਾਕੁਰ ਮੈਂ ਉਸ ਦਾ ਚੇਰਾ॥ (ਰਹਿਤਨਾਮਾ ਭਾਈ ਦੇਸਾ ਸਿੰਘ-88)

ਜਥੇਦਾਰ ਸਾਹਿਬ ਇਹ ਕੁਝ ਕਹਿ ਰਹੇ ਸਨ ਕਿ ਉਹ ਚਾਰੇ ਰੰਗਰੂਟ ਹਵਾਲਦਾਰ ਮੇਜਰ ਉਠਾ ਕੇ ਬਾਹਰ ਲੈ ਗਏ। ਕੁਝ ਗਲਾਂ ਕਰਕੇ ਉਹ ਸੂਬੇਦਾਰ ਮੇਜਰ ਮਿਲੇ ਤੇ ਫਿਰ ਸੂਬੇਦਾਰ ਮੇਜਰ ਕਮਾਂਡਰ ਨਾਲ ਗਲਬਾਤ ਕਰਕੇ, ਖੜਾ ਹੋ ਕੇ ਜਥੇਦਾਰ ਸਾਹਿਬ ਬੇ ਨਤੀ ਕਰਨ ਲਗਾ ਕਿ ਕਮਾਂਡਿੰਗ ਅੰਸਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਜਵਾਨਾਂ ਦੀ ਸਿੰਗ ਇਸ ਲਈ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿਉਂਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸਾਰੇ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਆਪਣੇ ਗੁਪਤ ਜੁਰਮਾਂ (ਦੋਂ) ਸੱਚੇ-ਸੱਚ ਮਨ ਲਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਮਿਹਰਬਾਨੀ ਕਰ ਕੇ ਆਪ ਪੰਜਾਂ ਪਿਆਰਿਆਂ ਤੋਂ ਹੁਣੈ ਸਲਾ ਲੈ ਲਵੋ।

ਜਥੇਦਾਰ ਜੀ ਨੇ ਪੰਜਾਂ ਪਿਆਰਿਆਂ ਵਲ ਵੇਖਿਆ ਤੇ ਗੁਰਮਤਾ ਸੋਧਣ ਦੀ ਸਲਾਹ ਬਣਾਈ ਗਈ।

ਗੁਰਮਤਾ ਸੋਧਣ ਮਗਰੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਚੌਹਾਂ ਜਵਾਨਾਂ ਸੰਗਤ ਵਿਚ ਖੜ੍ਹੇ ਕਰਕੇ ਜਥੇਦਾਰ ਜੀ ਨੇ ਕੁਝ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਿਹਾ :

ਆਪਣੇ ਗੁਰੂ ਤੋਂ, ਗੁਰੂ ਰੂਪ ਪੰਥ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਨਦਾਨ ਦੀਆਂ ਸਿੱਤਾਂ ਤੋਂ ਦੂਰ ਜਾ ਰਹੇ ਮੇਰੇ ਅੰਗ ਤੁਹਾਡੀਆਂ ਰਗਾਂ ਵਿਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਧਰਮੀ ਬੁਰਗਾਂ ਦਾ ਨ ਕਈ ਪੀੜ੍ਹੀਆਂ ਤੋਂ ਗੋੜੇ ਮਾਰਦਾ ਚਲਾ ਆ ਰਿਹਾ ਹੈ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਲਮ ਅਤੇ ਾਲਮਾਂ ਜਮਰੌਦ ਤੋਂ ਪਰ੍ਹੇ ਧਕ ਕੇ ਆਪਣੇ ਦੇਸ ਦੇ ਧਨ-ਮਾਲ ਅਤੇ ਬਹੁ-ਬੇਟੀਆਂ ਦੀ ਰੱਖਿਆ ਕੀਤੀ ਸੀ।

ਤੁਸੀਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸੂਰਬੀਰ ਧਰਮੀ ਸਿੰਘਾਂ ਦੀ ਸੰਤਾਨ ਹੋ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਬਾਰੇ ਗੁਰੂ ਕਲਗੀਧਰ ਪਾਤਾਹ ਨੇ ਆਪ ਕਿਹਾ ਸੀ:

ਮੈ ਗ੍ਰਹਿ ਮੈ ਤਨ ਤੇ ਮਨ ਤੇ,

ਸਿਰ ਲਉ ਧਨ ਹੈ, ਸਭ ਹੀ ਇਨਹੀ ਕੇ। (ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ)

ਭਾਵ-ਮੇਰੇ ਘਰ ਵਿਚ ਤਨ ਕਰ ਕੇ, ਮਨ ਕਰ ਕੇ, ਸੀਸ ਤਕ ਸਾਰਾ ਧਨ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਿੰਘਾਂ ਦਾ ਹੀ ਹੈ।

ਉਨ੍ਹਾਂ ਕੇਵਲ ਆਖਿਆ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਸਗੋਂ ਸਾਡੇ ਤੁਹਾਡੇ ਉੱਤੇ ਆਪਣਾ ਸਾਰਾ ਘਰ-ਬਾਰ, ਸਰਬੰਸ ਤਕ ਕੁਰਬਾਨ ਵੀ ਕਰ ਦਿਤਾ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਆਪਣੇ ਚਾਰ ਪੁਤਰ ਵਾਰ ਕੇ ਸਾ ਆਪਣਾ ਪੁਤਰ ਬਣਾਉਂਦਿਆਂ ਕਿਹਾ ਸੀ:-

ਇਨ ਪੁਤਰਨ ਕੇ ਸੀਸ ਪਰ, ਵਾਰ ਦੀਏ ਸੁਤ ਚਾਰ॥

ਚਾਰ ਮੁਏ ਤਉ ਕਿਆ ਭਇਆ, ਇਹ ਜੀਵਤ ਕਈ ਹਾਰ॥

ਸਾ ਤੁਹਾ ਇਕ ਵਧੀਆ ਮਨੁਖ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਗੁਰੂ ਪਾਤਾਹ ਨੇ ਕਿਹੜੇ ਕਿਹੜੇ ਦੁਖ ਹਨ ਜੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਹੀਂ ਝੱਲੇ (ਸਹਾਰੇ) ਪਰ ਮੈ ਤੁਹਾਡੇ ਉੱਤੇ ਅੰਸੋਸ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਬੜਾ ਦੁਖ ਹੈ ਕਿ ਇਹੋ ਜਿਹੇ ਧਰਮੀ ਬਹਾਦਰਾਂ ਦੀ ਸੰਤਾਨ ਹੋ ਕੇ ਤੁਸੀਂ ਪਰ ਇਸਤਰੀ ਗਾਮੀ ਹੋਏ, ਤੁਸੀਂ ਪਵਿੱਤਰ ਰੋਮਾਂ ਦੇ ਬੇਅਦਬੀ ਕੀਤੀ, ਤੁਸੀਂ ਤਮਾਕੂ ਪੀ ਕੇ ਗੁਰੂ ਤੋਂ ਬੇਮੁਖ ਹੋ ਕੇ ਪਤਿਤ ਹੋਏ ਹੋ। ਯਾਦ ਰਖੋ! ਗੁਰੂ ਮਹਾਰਾਜ ਤੋਂ ਬੇਮੁਖ ਹੋਏ ਕਿਧਰੇ ਢੋਈ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦੀ।

ਸਾ ਸਭ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਦਾ ਕਥਨ ਯਾਦ ਰਖਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ:-

ਦੇਖ ਪਰਾਈਆਂ ਚੰਗੀਆਂ ਮਾਵਾਂ ਧੀਆਂ ਭੈਣਾਂ ਜਾਣੈ। (ਵਾਰ 29/11)

ਵਡੀਆਂ ਮਾਂ ਦੇ ਸਮਾਨ, ਛੋਟੀ ਧੀ ਅਤੇ ਬਰਾਬਰ ਦੀ ਭੈਣ ਸਮਾਨ ਸਮਝਣਾ ਹੈ।

ਕੇਸ-ਗੁਰੂ ਕੀ ਮੋਹਰ ਹਨ। ਕੇਸ ਦਾੜ੍ਹੀ ਕਰ ਕੇ ਹੀ ਲਖਾਂ ਹਾਰਾਂ ਵਿਚ ਇੱਕ-ਇਕੱਲਾ ਗੁਰੂ ਕਾ ਸਿਖ ਪਹਿਚਾਣਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਕੇਸ ਦਾੜ੍ਹੀ ਾਲਸਾ ਜੀ ਦੇ ਨਿਆਰੇ

ਪਣ ਦਾ ਇਕ ਵਡਾ ਚਿੰਨ੍ਹ ਹਨ। ਸੋ ਸਿਰ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਪੈਰਾਂ ਤਕ ਸਰੀਰ ਦੇ ਕਿਸੇ ਅੰਗ ਤੋਂ ਵੀ ਕੋਈ ਕੇਸ ਵਾਲ ਨਹੀਂ ਤੋੜਨਾ, ਨਾ ਕਟਣਾ-ਭੰਨਣਾ।

ਨੇ ਸਾਰੇ ਮਨ੍ਹਾਂ ਹਨ। ਤਮਾਕੂ ਕਿਸੀ ਕਲ ਵਿਚ ਵੀ ਭਾਵੇਂ ਉਹ ਸਿਗਰਟ, ਬੀੜੀ ਜਾਂ ਰਦੇ ਦੀ ਕਲ ਚ ਹੋਵੇ, ਨਹੀਂ ਵਰਤਣਾ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਚੌਥੀ ਵਡੀ ਮਨਾਹੀ ਕੁਠਾ ਖਾਣਾ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਵਲੋਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਚੌਹਾਂ ਮਨ੍ਹਾਂ ਕੀਤੀਆਂ ਗਲਾਂ ਉੱਤੇ ਪੱਕਾ ਰਹਿਣਾ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਚਾਰ ਕੁਰਹਿਤਾਂ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ।

ਸੋ ਹੁਣ ਤੁਸੀਂ ਦਸੋ-ਜੇ ਤੁਸੀਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਚੌਹਾਂ ਕੁਰਹਿਤਾਂ ਤੋਂ ਬਚੇ ਰਹਿਣ ਦਾ ਵਚਨ ਦਿੰਦੇ ਹੋ ਤਾਂ ਮੈਂ ਤੁਹਾਡੀ ਸਿੰਘ ਪੰਜਾਂ ਪਿਆਰਿਆਂ ਅੱਗੇ ਕਰਾਂ?

ਇਹ ਸੁਣ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਚੌਹਾਂ ਰੰਗਰੂਟਾਂ ਨੇ ਪ੍ਰਤਿਗਿਆ ਲਈ ਜਿਸ ਪ੍ਰਵਾਨ ਕਰਕੇ ਗੁਰਮਤਾ ਸੋਧਿਆ ਗਿਆ। ਜਿਸ ਵਿਚ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਪਿਛਲੀਆਂ ਭੁੱਲਾਂ ਮਾਂ ਕਰਦਿਆਂ ਕੁਝ ਡੰਨ ਲਾ ਕੇ, ਪੰਜਾਂ ਪਿਆਰਿਆਂ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਬਾਕੀਆਂ ਦੇ ਨਾਲ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਛਕਾ ਦਿਤਾ।

60 ਸਾਲ ਪਹਿਲਾਂ ਦੀ ਵਾਪਰੀ ਇਹ ਸਚੀ ਘਟਨਾ 85 ਸਾਲਾਂ ਦੇ ਬਿਰਧ ਮੇਹਰ ਸਿੰਘ ਨੇ ਪਿਛਲੀ ਭਾਰਤ-ਚੀਨ ਲੜਾਈ ਸਮੇਂ, ਇਕ ਭਰਤੀ ਵਾਲੇ ਦੰਤਰ ਵਿਚ ਬੈਠ ਕੇ ਸੁਣਾਈ, ਨਾਲ ਹੀ ਉਸ ਦਸਿਆ ਕਿ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਸ ਸਮੇਂ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਛਕਾਉਣ ਦਾ ਦ੍ਰਿ ਅਤੇ ਸਿੰਘਾਂ ਦੀ ਬਹਾਦਰੀ, ਵੰਦਾਰੀ ਅਤੇ ਨੇਕ-ਨੀਤੀ ਨੇ ਉਸ ਪ੍ਰੇਰਿਆ ਕਿ ਉਹ ਵੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਛਕ, ਗੁਰੂ ਕਲਗੀਆਂ ਵਾਲੇ ਦੀ ਚਰਨ ਰਨ ਵਿਚ ਰਹਿ ਕੇ ਆਪਣਾ ਜਨਮ ਸੰਲਾ ਕਰੇ।

ਇਸੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਬਲੇ ਹੀ ਉਹ ਮਿਲਟਰੀ ਵਿਚ ਹੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਛਕ ਕੇ ਮੇਹਰ ਚੰਦ ਤੋਂ ਮੇਹਰ ਸਿੰਘ ਬਣ ਗਿਆ ਸੀ ਤੇ ਉਦੋਂ ਤੋਂ ਹੀ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਦਸੀ ਹੋਈ ਅੰਦਰਲੀ ਅਤੇ ਬਾਹਰਲੀ ਦੋਵੇਂ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਰਹਿਤਾਂ ਰਖ ਕੇ ਆਪਣਾ ਜੀਵਨ ਸੁਧਾਰਣ ਵਿਚ ਲੱਗਾ ਹੋਇਆ ਹੈ।

ਗੁਰੂ ਮੇਰੇ ਸੰਗਿ ਸਦਾ ਹੈ ਨਾਲੇ

193● ਦੇ ਅੰਗ ਵਿਚ ਇਕ ਪਾਦਰੀ ਇੰਗਲੈਂਡ ਤੋਂ ਭਾਰਤ ਦੀਆਂ ਜੇਲ੍ਹਾਂ ਦਾ ਨਿਰੀਖਣ ਕਰਨ ਲਈ ਆਇਆ। ਉਸ ਸਮੇਂ ਭਾਈ ਰਣਧੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨਾਗਪੁਰ ਜੇਲ੍ਹ ਵਿਚ ਬੰਦ ਸਨ ਅਤੇ ਹਰ ਸਮੇਂ ਨਾਮ ਰੰਗਾਂ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦੇ ਸਨ। ਇਹ ਪਾਦਰੀ ਸਾਹਿਬ ਜਦੋਂ ਨਾਗਪੁਰ ਜੇਲ੍ਹ ਪਹੁੰਚੇ ਤਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਮੁਲਾਕਾਤ ਭਾਈ ਰਣਧੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨਾਲ ਹੋਈ ਜੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਪਣੀ ਪੁਸਤਕ ਜੇਲ੍ਹ ਚਿਠੀਆਂ ਨਵੰਬਰ 2010 ਵਿੱਚ ਛਪੀ ਦੇ ਪਨਾ 419-430 ਉੱਤੇ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਅੰਕਿਤ ਕੀਤੀ ਹੈ :

ਹੁਣ ਨਾਗਪੁਰ ਦੇ ਹੋਰ ਅਨੇਕ ਵਾਰਦਾਤੀ ਬਿਆਨ ਛਡ ਕੇ ਹੋਰ ਕਿਸੇ ਬਿਰਤਾਂਤ ਉਤੇ ਆਉਂਦੇ ਹਾਂ ਅਤੇ ਉਥੇ ਦਾ ਸਮਾਚਾਰ ਸਮਾਪਤ ਕਰਦੇ ਹਾਂ। ਕੋਈ ਨਿਖਰਵਾਂ ਬਿਰਤਾਂਤ ਯਾਦ ਆ ਗਿਆ ਤਾਂ ਦੂਜੀ ਐਡੀਨ ਵਿਚ ਫੇਰ ਪਰੋਤਾ ਜਾਊ। ਹਾਂ ਜੀ! ਉਹ ਤੰਗ ਤਾਰੀਕ ਕਾਲ-ਕੋਠੜੀ ਹੈ ਜਿਥੇ ਦਿਨ ਰਾਤ ਅਕਾਲ-ਅਕਾਲ ਦੀ ਧੁਨੀ ਅਜਪਾ ਜਾਪ ਦੀ ਟੇਰ ਵਿਚ ਅਭਿਆਗਤ ਰਹਿਣ ਕਰ ਅਚਰਜ ਰੁਣ ਝੁਣੀ ਗੁੰਜਾਰ ਬਣੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਕਰਤਾਰ ਦੀ ਅਹਿਨਿਸ ਹੂਰੀ ਦਿਬ ਨਿਕਟਾਰੀ ਨੈਨ ਅਲੋਇਣੀ ਇਨਕਸਾਂ ਪ੍ਰਗਟ ਪਾਹਾਰੇ ਜਾਪਦਾ ਹੈ। ਨਾਂ ਨੀਲੜੇ ਮੁਕ ਝਕੋਲੜੇ ਜਾਪ ਜਪੋਲੜੇ ਢੋਲੜੇ ਦਾ ਸਦਾ ਨਵਤਨ ਰੰਗੋਲਣਾ ਵਿਗਾਸ ਨਾਭ ਕੰਵਲ ਤੋਂ ਵਿਗਸਕੇ ਨਭ ਮੰਡਲਾਂ ਵਿਚ ਪਸਰ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਏਹ ਜੋਤਿ ਬਿਗੁੰਤਨੀ ਪਸਾਰਾ ਇਸ ਕਾਲ ਕੋਠੜੀ ਝਿਲਮਿਲਾਤੀ ਭਉਣ ਗੁੰ ਬਣਾਈ ਰਖਦਾ ਹੈ, ਜਿਉ ਪਸਰੀ ਸੂਰਜ ਕਿਰਣਿ ਜੋਤਿ॥ ਤਿਉ ਘਟਿ ਘਟਿ ਰਮਈਆ ਓਤਿ ਪੋਤਿ॥ ਵਾਲੇ ਗੁਰਵਾਕ ਭਾਵ ਦਾ ਨਾਰਾ ਬੱਝਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਜੋਤ ਵਿਗਾਸੀ ਪਸਾਰੇ ਦਾ ਪ੍ਰਤਖ ਦਰਸਾਰਾ ਇਸ ਨੂਰ ਕਿਰਨੀ ਨਾਰੇ ਦਾ ਤਤ ਪਰਮਾਰਥੀ ਭਾਵ ਅਰਥ ਹੈ। ਇਸ ਪ੍ਰਤਖ ਜੋਤ ਪਸਾਰੜੇ, ਦਰਸ ਦਰਸਾਵੜੇ ਨਿਕਟ ਨਾਰੜੇ ਪੇਖ-ਪੇਖ ਅਹਿਨਿਸ ਦਿਬ ਦੀਦਨੀ ਲੋਇਨੜੀਆਂ ਖੀਵੜੀਆਂ ਰਹਿੰਦੀਆਂ ਹਨ।

ਇਕ ਦਿਨ ਇਸ ਖੀਵਨ ਖੀਵੜੀ ਰਸਕ ਬਿਸਮੀਵੜੀ ਲਟਕ ਵਿਚ ਜਿੰਦਰੇ ਬੰਦ ਕੋਠੀ ਦੇ ਜੰਗਲੇ ਪਾਸ ਅੰਦਰ ਵਾਰ ਖੜੇ ਖੜੋਤੇ ਦੀ ਹੀ ਲਿਵਤਾਰ ਜੁੜ ਗਈ। ਉਥੇ ਖੜੇ ਧੁਪ ਆ ਗਈ। ਕੜਕਦੀ ਧੁਪ ਵਿਚ ਖੜੋਤੇ ਦੀ ਭੀ ਲਿਵ ਮਗਨ ਤਾੜੀ ਨਾ ਖੁਲ੍ਹੀ। ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਇਸ ਅਚੱਲ ਤੇ ਅਹਿਲ ਦਾ ਵਿਚ ਖੜੇ ਕਿਤਨਾ ਚਿਰ ਬੀਤ ਗਿਆ ਹੋਣਾ ਹੈ। ਉਦੋਂ ਹੀ ਪਤਾ ਲਗਾ ਕਿ ਕਿਸੇ ਨੇ ਮੋਢੇ ਤੋਂ ਫੜ ਕੇ ਮੰਝ ਲਿਵ ਪਥਰਾਈ ਮੂਰਤੀ ਆਣ ਹਲੂਣਿਆਂ ਤਾਂ ਅਮੀਂ ਬੁਰੋਕੜੀਆਂ ਅਖੀਆਂ ਤਤ ਛਿਨੀ ਝਮਕੇ ਵਿਚ ਖੁਲ੍ਹ ਗਈਆਂ। ਉਘੜੀਆਂ ਅਖੀਆਂ ਦਾ ਝਾਤਿ ਤਾਂ ਕਿਸੇ ਪਾਸੇ ਪਵੇ ਨਾ, ਉਠੋ ਸੁਜਾਗੂਅੜੇ ਨੂੰ ਜਗਾਵਨ ਹਾਰਾ ਭੀ ਤੁਬਕ ਉਠਿਆ ਅਤੇ ਤੁਬਕ ਕੇ ਆਖਣ ਲਗਾ, Excuse me

(ਮੇਰੇ ਉਤੇ ਮਿਾ ਕਰਨੀ) ਮੈਂ ਮਬੂਰ ਹੋ ਕੇ ਹਲੂਣਿਆ ਹੈ, ਪਦਰਾਂ ਮਿੰਟ ਤੋਂ ਅਧਿਕ ਹੋ ਗਏ ਹਨ ਕਿ ਬਾਹਰ ਦੇਖੋ ਸੈਲ ਯਾਰਡ ਕੋਠੀ ਦੇ ਵਿਹੜੇ ਦੇ ਬੂਹੇ ਤੇ ਸਾਡੇ ਵਲਾਇਤੋਂ ਆਏ ਵਡੇ ਪਾਦਰੀ ਸਾਹਿਬ, ਹੋਰ ਅੰਸਰਾਂ ਸਮੇਤ ਖੜੇ ਹਨ। ਤੁਹਾ ਾਸ ਤੌਰ ਤੇ ਮਿਲਣ ਆਏ ਹਨ।

ਮੈਂ-ਬੂਹੇ ਬਾਹਰ ਖੜੋਤਿਆਂ ਮੁਲਾਕਾਤੀਆਂ ਵੱਲ ਝਾਕ ਕੇ ਆਖਿਆ ਕਿ ਅੰਦਰ ਆ ਜਾਓ, ਬਾਹਰ ਕਿਉਂ ਖੜੋਤੇ ਹੋ?

ਪਾਦਰੀ ਸਾਹਿਬ ਬੋਲੇ-ਅਛੇ ਤੋ ਹੋ?

ਮੈਂ-ਅਦਰ ਵੀ ਆ ਕੇ ਪੁੱਛੋਂ, ਦੂਰੋਂ ਕੀ ਪੁੱਛਦੇ ਹੋ ?

ਪਰ ਅੰਦਰਲੇ ਭੀੜੇ ਜਿਹੇ ਵਿਹੜੇ ਵਿਚ ਕੜਕਦੀ ਧੁਪ ਪੈਂਦੀ ਸੀ, ਉਹ ਬਾਹਰ ਕੰਧਾਂ ਦੀ ਛਾਵੇਂ ਖੜੋਤੇ ਸਨ। ਕੜਕਦੀ ਧੁਪ ਵਿਚ ਅੰਦਰ ਆ ਕੇ ਖੜੋਣ ਦਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਹੀਆ ਨਾ ਪਵੇ। ਸੁਪਰਡੈਂਟ ਨੇ ਇਹ ਔਕੜ ਸਮਝ ਕੇ ਮੇਰੇ ਜੰਗਲੇ ਦਾ ਜਿੰਦਰਾ ਖੁਲ੍ਹਵਾ ਦਿਤਾ ਅਤੇ ਮੈਂ ਅੰਦਰੋਂ ਬਾਹਰ ਵਾਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਛਾਵੇਂ ਖੜੋਤਿਆਂ ਪਾਸ ਲੈ ਗਏ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਪਾਸ ਜਾਣ ਸਾਰ ਮੈਂ ਹਸ ਵਿਗਸ ਕੇ ਆਖਿਆ, ਤੁਸੀਂ ਤਾਂ ਛਿਨ ਮਾਤਰ ਯਾ ਕੁਝ ਮਿੰਟਾਂ ਲਈ ਵਿਹੜੇ ਦੇ ਅੰਦਰ ਵੜਨੋਂ ਸੰਕੋਚਦੇ ਹੋ, ਅਸੀਂ ਵਰ੍ਹਿਆਂ ਬਧੀ ਹੀ ਗੁਰਾਨ ਕੀਤੀ ਹੈ।” ਪਾਦਰੀ ਸਾਹਿਬ ਮੇਰੇ ਵਲ ਦੇਖ ਕੇ ਫੇਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਭਨਾਂ ਵਿਟਰਾਂ ਤੇ ਸੁਪਰਡੈਂਟ ਵੱਲ ਮੁਾਤਬ ਹੋ ਕੇ ਇਉਂ ਅੰਗਰੋਂ ਵਿਚ ਆਖਣ ਲੱਗੇ, ਚਿਹਰਾ ਤਾਂ ਇਸ ਦਾ ਬੜਾ ਵਿਗਸਣਾ ਚਮਕਣਾ (fragrant flourishing) ਹੈ। ਬਥੇਰੇ ਪੁਲੀਟੀਕਲ ਕੈਦੀ ਹੁਣ ਤਾਈਂ ਮੈਂ ਡਿਠੇ ਹਨ, ਪਰ ਏ ਾਸ ਅਨੂਠੜਾ ਦਿ੍ਯ ਹੈ। ਫੇਰ ਮੇਰੇ ਵਲ ਮੁਾਤਬ ਹੋ ਕੇ ਆਖਣ ਲਗੇ-ਬੂ ਹੋ! ਬਹੁਤ ਤਕੜੇ ਹੋ?

ਮੈਂ - ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਹੈ।

ਇਸ ਵਕੇ ਵਿਚ ਸੁਪਰਡੈਂਟ ਨੇ ਪਾਦਰੀ ਸਾਹਿਬ ਸੁਝਾਇਆ ਕਿ ਇਹ ਅੰਗਰੋਂ ਭੀ ਜਾਣਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਮੈਂ ਵਿਚੋਂ ਬੋਲ ਉਠਿਆ ਕਿ ਮੈਂ ਆਪਣੀ ਬੋਲੀ ਵਿਚ ਹੀ ਗਲਬਾਤ ਕਰਨ ਵਿੱਤਾ ਦਿੰਦਾ ਹਾਂ। ਇਸ ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਗੌਹ ਕੀਤਾ ਯਾ ਨਾ ਕੀਤਾ ਪਰ ਤਦ ਪਸਚਾਤ ਉਹ ਅਧ ਪਚਧੀ, ਘਰੜ ਬੋਲੀ ਹੀ ਬੋਲਦੇ ਰਹੇ। ਕਦੇ ਅੰਗਰੋਂ, ਕਦੇ ਹਿੰਦੀ, ਕਦੀ ਰਲੀ ਮਿਲੀ, ਪਰ ਮੈਂ ਤਾਂ ਨਿਰੋਲ ਆਪਣੀ ਬੋਲੀ ਵਿਚ ਹੀ ਉੱਤਰ ਦਿੰਦਾ ਰਿਹਾ। ਫੇਰ ਇਸ ਬਿਧ ਪਾਦਰੀ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਪੁਨ ਕਰਨੇ ਅਰੰਭੇ-

ਪਾ. ਸਾ. - ਇਸ ਕੋਠੀ ਵਿਚ ਕਿਤਨੇ ਚਿਰ ਤੋਂ ਰਹਿੰਦੇ ਹੋ? ਮੈਂ-ਲਗਪਗ ਨਾਗਪੁਰ ਜੇਲ੍ਹ ਨਿਵਾਸ ਦੇ ਸਾਰੇ ਵਰ੍ਹੇ ਹੀ ਇਥੇ ਇਸੇ ਕੋਠੀ ਵਿਚ ਹੀ ਗੁਾਹੇ ਹਨ। ਕੀ ਹੋ ਗਿਆ ਜੇ ਵਰ੍ਹਾ ਛੇ ਮਹੀਨੇ ਕਿਸੇ ਬਾਰਕ ਵਿਚ ਇਕਲੜੇ ਦੁਕਲੜੇ ਨੇ ਕਟੇ ਹੋਣ।

ਪਾ. ਸਾ. - ਇਸ ਜੇਲ੍ਹ ਵਿਚ ਆਇਆਂ ਕਿਤਨੇ ਬਰਸ ਹੋ ਗਏ?

ਮੈਂ - ਮੇਰਾ ਹਿਸਟਰੀ ਟਿਕਟ ਹੀ ਵੇਖ ਲਵੋ।

ਹਿਸਟਰੀ ਟਿਕਟ ਜੇਲ੍ਹਰ (ਗੋਰੇ) ਨੇ ਪਾਦਰੀ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਪੇ ਕੀਤਾ ਤਾਂ ਟਿਕਟ ਤੋਂ

ਨਾਗਪੁਰ ਜੇਲ੍ਹ ਐਡਮਿਨ ਐਂਟਰੀ ਦੇਖ ਦੇ ਪਾਦਰੀ ਸਾਹਿਬ ਹੰਗੂਰੇ, ਹੂੰ! 1922 ਦੇ ਅੀਰ ਵਿਚ ਇਸ ਜੇਲ੍ਹ ਵਿਖੇ ਆਏ, ਤਕਰੀਬਨ ਅੱਠ ਸਾਲ ਹੋ ਗਏ। ਫੇਰ ਮੈਂ ਮੁਾਤਬ ਹੋ ਕੇ ਪ੍ਰਨ ਕਰਨ ਲਗੇ-

ਪਾ. ਸਾ. : ਦਿਨੇ ਕਿਤਨੇ ਘੰਟੇ ਇਸ ਕੋਠੀ ਵਿਚ ਤੁਹਾ ਰਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ?

ਮੈਂ- ਦਿਨ ਰਾਤ ਇਸੇ ਕੋਠੀ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦਾ ਹਾਂ।

ਪਾ. ਸਾ. - ਬਾਹਰ ਮੈਦਾਨ ਵਿਚ ਟਹਿਲਣ ਅਤੇ ਵਰ ਕਰਨ ਲਈ ਕਿਤਨੇ ਘੰਟੇ ਮਿਲਦੇ ਹਨ?

ਮੈਂ- ਕੋਈ ਭੀ ਨਹੀਂ, ਬਸ, ਏਸੇ ਕੋਠੜੀ ਦਾ ਵਿਹੜਾ ਮੇਰਾ ਮੈਦਾਨ ਹੈ, ਜੰਗਲੇ ਦਾ ਜਿੰਦਰਾ ਖੋਲ੍ਹ ਕੇ ਵਿਹੜੇ ਵਿਚ ਵਾੜ ਦਿੰਦੇ ਹਨ, ਵਿਹੜੇ ਵਿਚ ਤਾੜ ਕੇ ਬਾਹਰਲਾ ਬੂਹਾ ਮਾਰ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਮੇਰੀਆਂ ਖਾਣ, ਪੀਣ, ਇਨਾਨ ਦੀਆਂ ਹਾਜ਼ਤ ਰਫਾਈਆਂ ਜਦੋਂ ਇਸ ਵਿਹੜੇ ਵਿਚ ਵੜ ਕੇ ਹੋ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ ਤਾਂ ਫੇਰ ਅਦਰ ਤਾੜ ਦਿੰਦੇ ਹਨ।

ਪਾ. ਸਾ. (ਜੇਲ੍ਹ ਕਰਮਚਾਰੀਆਂ ਵਲ ਘੁਰਵੀਂ ਤਾੜਨਾ ਸਹਿਤ ਮੁਾਤਬ ਹੋ ਕੇ) ਐਸਾ ਕਿਉਂ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ?

ਜੇਲ੍ਹਰ-ਪੰਜਾਬ ਗਵਰਨਮੈਂਟ ਵਲੋਂ ਹੀ ਇਹ ਸਤ ਤੰਬੀਹੀ ਹਿਦਾਇਤ ਹੈ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਆਮ ਕੈਦੀਆਂ ਵਿਚ ਰਲਣ ਮਿਲਣ ਨਹੀਂ ਦੇਣਾ, ਸਭ ਤੋਂ ਅਲਹਿਦਾ ਹੀ ਰਖਣਾ ਹੈ। ਐਥੋਂ ਤਕ ਕਿ ਜੇਲ੍ਹ ਅੰਸਰ ਭੀ ਕੋਈ ਇਕੱਲਾ ਇਸ ਪਾਸੇ ਆ ਜਾ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ। ਬਾਹਰ ਖੁਲ੍ਹਾ ਕਢਣ ਫੇਰਨ ਵਿਚ ਸਾ ਤਾਂ ਉਰ ਨਹੀਂ, ਪਰ ਅਸੀਂ ਤਾਂ ਹੁਕਮ ਦੀ ਤਾਮੀਲ ਹੀ ਕਰਦੇ ਹਾਂ।

ਪਾ. ਸਾ. - (ਫੇਰ ਮੈਂ ਮੁਾਤਬ ਹੋ ਕੇ) ਕੋਈ ਅਬਾਰ ਪੜ੍ਹਨ ਮਿਲਦਾ ਹੈ?

ਮੈਂ - ਹਰਗਿ ਨਹੀਂ ਹਾਲਾਂਕਿ ਆਈ. ਜੀ. ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਮਨੂਰੀ ਦਿਤੀ ਹੋਈ ਹੈ।

ਪਾ. ਸਾ. (ਜੇਲ੍ਹ ਵਾਲਿਆਂ ਵਲ ਤਕ ਕੇ) ਜਦ ਮਨੂਰੀ ਹੋ ਗਈ ਤਾਂ ਫਿਰ ਤੁਸੀਂ ਤਾਮੀਲ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ?

ਸੁਪਰਡੈਂਟ - ਕਈ ਕਾਨਫੀਡੈਂਸ਼ਲ (ਗੁਪਤ) ਕਾਰਨ ਹਨ।

ਪਾ. ਸਾ. (ਮੈਂ) ਕੋਈ ਪੁਸਤਕ ਪੜ੍ਹਨ ਮਿਲਦੀ ਹੈ?

ਮੈਂ - ਕੋਈ ਨਹੀਂ, ਸਗੋਂ ਮੇਰੀਆਂ ਨਿਜ ਦੀਆਂ ਧਾਰਮਿਕ ਪੁਸਤਕਾਂ ਭੀ ਬਤ ਕਰ ਲਈਆਂ ਹਨ, ਮੇਰਾ ਹਿਸਟਰੀ ਟਿਕਟ ਪੜ੍ਹਕੇ ਦੇਖੀਏ।

ਪਾ. ਸਾ. - ਰਾਤ ਕੋਠੀ ਵਿਚ ਸੌਂਦੇ ਹੋ ਕਿ ਵਿਹੜੇ ਵਿਚ?

ਮੈਂ - (ਹਸ ਕੇ) ਇਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਹੀ ਪੁਛੋ?

ਜੇਲ੍ਹ ਵਾਲੇ (ਯਕੁ ਬਾਨ ਹੋ ਕੇ) ਰਾਤ ਬਾਹਰ ਵਿਹੜੇ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਵੀ ਪੁਲੀਟੀਕਲ ਜਾ ਇਖਲਾਕੀ ਕੈਦੀ ਸੌਣ ਦਾ ਹੁਕਮ ਨਹੀਂ।

ਪਾ. ਸਾ.-(ਫੇਰ ਮੇਰੀ ਵਲ ਭੌ ਕੇ) ਇਸ ਕੋਠੀ ਵਿਚ ਰਾਤ ਇਕੱਲੇ ਹੀ ਰਹਿੰਦੇ ਹੋ?

ਮੈਂ - ਬਿਲਕੁਲ ਨਹੀਂ, ਮੈਂ ਇਕ ਛਿਨ ਭੀ ਇਕੱਲਾ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦਾ।

ਸੁਪਰਡੈਂਟ ਤੇ ਜੇਲ੍ਹਰ - (ਦੋਨੋਂ ਭੁੜਕ ਕੇ) ਇਹ ਗਲ ਇਸ ਨੇ ਬਿਲਕੁਲ ਝੂਠੀ ਕਹੀ ਹੈ। ਇਹ ਇਕਲਾ ਹੀ ਕੋਠੀ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ।

ਮੈਂ - ਇਹ ਦੋਵੇਂ ਝੂਠੇ ਹਨ। ਮੈਂ ਕਦੇ ਵੀ ਇਕਲਾ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦਾ, ਨਾ ਹੀ ਅਜ ਤਾਈਂ ਰਿਹਾ ਹਾਂ।

ਪਾ. ਸਾ. - (ਓਹਨਾਂ ਵਲ ਝਾਕ ਕੇ) ਕਿਉਂ ਸਾਹਿਬ! ਏ ਕੀ ਗਲ ਹੈ, ਤੁਸੀਂ ਕਿਉਂ ਐਸਾ ਕਹਿੰਦੇ ਹੋ?

ਜੇਲ੍ਹ ਵਾਲੇ - ਸਾਹਿਬ! ਜੇਲ੍ਹ ਰੂਲਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਕਿਸੇ ਕੋਠੀ ਵਿਚ ਰਾਤ ਇਕ ਤੋਂ ਵਧ ਕੈਦੀ ਬੰਦ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੇ। ਇਕ ਕੋਠੀ ਵਿਚ ਤਾਂ ਦੋ ਕੈਦੀ ਰਖਣ ਦਾ ਹੁਕਮ ਹੀ ਨਹੀਂ। ਅਸੀਂ ਆਪ ਜੇਲ੍ਹ ਦੇ ਰੂਲ ਰੈਗੂਲੇਨ ਦਿਖਾ ਸਕਦੇ ਹਾਂ। ਇਸ ਗਲ ਵਿਚ ਅਸੀਂ ਸਚੇ ਹਾਂ ਇਹ ਝੂਠਾ ਹੈ।

ਮੈਂ - (ਹੋਰ ਗੰਭੀਰ ਹੋ ਕੇ) ਮੈਂ ਸਚਾ ਹਾਂ, ਇਹ ਝੂਠੇ ਹਨ। ਗੁਰੂ ਦੇ ਸਿਖ ਝੂਠ ਬੋਲਣ ਦਾ ਹੁਕਮ ਨਹੀਂ।

ਪਾ. ਸਾ. - (ਸਾਰਿਆਂ ਵਲ ਮੁਾਤਬ ਹੋ ਕੇ) ਇਹ ਝਮੇਲਾ ਕਿਵੇਂ ਹਲ ਹੋਵੇ? ਮਿਵਾਰ ਅੰਸਰਾਂ ਦੀ ਕਥਨੀ ਗਰਦਾਨੀ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦੀ ਅਤੇ ਇਸ ਸਿਖ ਦੇ ਕਥਨ ਭੀ ਮੇਰੀ ਮੀਰ ਝੂਠਾ ਨਹੀਂ ਗੁਮਾਨ ਸਕਦੀ ਜਿਸ ਸ ਦਿਲ ਬਹਿਲਾਵੇ ਲਈ ਕੋਈ ਪੁਸਤਕ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦੀ, ਕੋਈ ਅਬਾਰ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦੀ ਕਿਸੇ ਨਾਲ ਮੇਲ-ਜੋਲ ਅਤੇ ਗਲਬਾਤ ਕਰਨ ਦਾ ਅਵਸਰ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦਾ, ਉਹ ਇਹਦੇ ਵਰਗੀ ਜਿਊਣੀ ਜੀਓ ਕੇ ਦਿੰਦਾ ਨਹੀਂ ਰਹਿ ਸਕਦਾ। ਦੇਖੋ, ਇਸਦਾ ਚਿਹਰਾ ਕੈਸਾ ਬਾ ਹੈ। ਇਸਦੇ ਚਿਹਰੇ ਉਤੇ ਕੋਈ ਮਲਾਲ ਨਹੀਂ, ਸਗੋਂ ਜਲਾਲ ਹੀ ਜਲਾਲ ਹੈ। ਤੰਗ ਤਾਰੀਕ ਕੋਠੜੀ ਵਿਚ ਸਾਲਾਂ ਬਧੀ ਇਕਲਾ ਬੰਦ ਰਹਿ ਕੇ ਕਿਸੇ ਬੰਦੇ ਦੇ ਚਿਹਰੇ ਉਤੇ ਇਹ ਸੁਰਜੀਤਨੀ ਨਹੀਂ ਰਹਿ ਸਕਦੀ, ਤਾਂ ਤੇ ਮੈਂ ਇਸ ਦੇ ਕਥਨ ਭੀ ਝੂਠਾ ਨਹੀਂ ਅਨਮਾਨ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹਾਂ। ਇਹ ਘੁੰਡੀ ਕਿਵੇਂ ਖੁਲ੍ਹੇ? (ਦੋ ਚਾਰ ਮਿੰਟ ਹੋਰਾਨੀ) ਵਿਚ ਚੁਪ ਕੀਤਾ ਖੜੋਤਾ ਰਿਹਾ। ਹੋਰ ਵੀ ਕੋਈ ਨਾ ਕੁਸਕੇ। ਓੜਕ ਰਹਿ ਕੇ ਫਿਰ ਮੈਂ ਪੁਛਣ ਲਗਾ)-

ਪਾ. ਸਾ. - ਮੈਂ ਤੁਹਾਡੇ ਕਥਨ ਭੀ ਝੂਠਾ ਨਹੀਂ ਸਮਝ ਸਕਦਾ ਅਤੇ ਇਹਨਾਂ ਮਿਵਾਰ ਜੇਲ੍ਹ ਅੰਸਰਾਂ ਦੇ ਬਿਆਨ ਭੀ ਝੂਠਾ ਨਹੀਂ ਗਰਦਾਨ ਸਕਦਾ। ਤੁਸੀਂ ਹੀ ਭੇਦ ਨਿਾਰ ਕੇ ਖੋਲ੍ਹੋ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਇਕਲੇ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦੇ ਤਾਂ ਹੋਰ ਤੁਹਾਡੇ ਪਾਸ ਕੌਣ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ?

ਪਾਦਰੀ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਇਹ ਪ੍ਰਨ ਸੁਣ ਕੇ ਦਾਸ ਦੀ ਬਿਰਤੀ ਵਜਦ ਵਿਚ ਆ ਗਈ। ਇਕ ਅਗੰਮੀ ਸਰੂਰ ਭਰਿਆ ਸਰੋਦ ਉਠਿਆ ਅਤੇ ਬੇਵਸੇ ਹੋ ਕੇ ਇਕ ਦਿਲ ਚੀਰਵੀਂ ਅਤੇ ਗੂੰਜਵੀਂ ਗੂੰਜਾਰੀ ਵਿਚ ਇਸ ਗੁਰ ਬਦਾਂ ਦਾ ਕੀਰਤਨ ਮੂੰਹ ਮੁਾਰ ਚੋਂ ਗੂੰਜ ਉਠਿਆ-

ਗੁਰ ਮੇਰੇ ਸੰਗਿ ਸਦਾ ਹੈ ਨਾਲੇ॥

ਸਿਮਰਿ ਸਿਮਰਿ ਤਿਸੁ ਸਦਾ ਸਮ~ਾਲੇ ॥”

ਹਰਿ ਕਾ ਨਾਮੁ ਰਿਦੈ ਨਿਤ ਧਿਆਈ।

ਸੰਗੀ ਸਾਥੀ ਸਗਲ ਤਰਾਂਈ॥॥

ਗੁਰੂ ਮੇਰੇ ਸੰਗਿ ਸਦਾ ਹੈ ਨਾਲੇ ॥

ਸਿਮਰਿ ਸਿਮਰਿ ਤਿਸੁ ਸਦਾ ਸਮ~ਾਲੇ ॥॥।।ਰਹਾਉ॥

ਤੇਰਾ ਕੀਆ ਮੀਠਾ ਲਾਗੈ ॥

ਹਰਿਨਾਮੁ ਪਦਾਰਥੁ ਨਾਨਕੁ ਮਾਂਗੈ॥੨॥ ਅੰਗ 394॥

ਇਕ ਸਕਤੇ ਦਾ ਆਲਮ ਛਾ ਗਿਆ। ਸਾਰੇ ਖੜੋਤੇ ਬੁਤ ਬਣ ਗਏ, ਮਾਨੋ ਮਾਨਸ ਦੇਹ ਕਲਬੁਤੀ ਮੂਰਤੀਆਂ ਹਨ। ਬਦ ਦੀ ਇਕ ਇਕ ਤੁਕ ਦੇ ਕੀਰਤਨ ਪਸਚਾਤ ਮੁੜ ਮੁੜ ਉਪਰ ਲਿਖੀ ਰਹਾਉ ਵਾਲੀ ਤੁਕ ਦਾ ਕੀਰਤਨ ਹੋ ਕੇ ਭੋਗ ਪਿਆ ਤਾਂ ਕਈ ਮਿੰਟ ਸਨਾਟਾ ਛਾਇਆ ਰਿਹਾ। ਕੋਈ ਨਾ ਕੂਏ, ਨਾ ਤਕੇ, ਨਾ ਅਖ ਝਮਕੇ, ਮਾਨੋ ਸਾਰੇ ਹੀ ਚੁਪ ਚੁਪੋਤੇ ਸਰੂਰ ਦਾ ਰਸ ਮਾਣ ਰਹੇ ਹਨ। ਓੜਕ ਪਾਦਰੀ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਇਹ ਬਿਧ ਉਚਾਰ ਕੇ ਇਸ ਤਾਰੀ ਹੋਏ ਆਲਮੇ ਸਕੂਤ ਤੋੜਿਆ-

ਪਾ. ਸਾ. - ਆਹਾ! ਬ ਮੁਇਆ ਹਲ ਹੋਇਆ, ਬਹੁਤੁ ਬ! (ਮੇਰੇ ਵਲ) ਅਛਾ ਹੁਣ ਅਸੀਂ ਸਮਝੇ ਆਪ ਦੀ ਬੁਝਾਰਤ। ਆਪ ਦਾ ਗੁਰੂ ਆਪ ਦੇ ਹਰ ਦਮ ਅੰਗ-ਸੰਗ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਆਪ ਭੀ ਸਚੇ ਅਤੇ ਜੇਲ੍ਹ ਵਾਲੀ ਭੀ ਸਚੇ, ਪਰ ਅਸੀਂ ਆਪ ਦੇ ਸਚ ਹੋਰ ਨਿਤਾਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਾਂ।

ਇਹ ਕਹਿ ਕੇ ਉਸਨੇ ਜੇਲ੍ਹ ਕਰਮਚਾਰੀਆਂ ਤੋਂ ਲਾਗ ਦੀਆਂ ਦੋ ਕੋਠੀਆਂ ਵਲ ਇਰਾ ਕਰਕੇ ਪੁਛਿਆ-ਇਹਨਾਂ ਦੋਹਾਂ ਕੋਠੀਆਂ ਵਿਚ ਕੌਣ-ਕੌਣ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ? ਬੁਲਾਓ ਉਨ੍ਹਾਂ। ਜੇਲ੍ਹ ਵਾਲੇ-ਜਨਾਬ ਪਾਦਰੀ ਸਾਹਿਬ ਦਿਨੇ ਤਾਂ ਇਹ ਕੋਠੀਆਂ ਵਾਲੀ ਹੀ ਰਹਿੰਦੀਆਂ ਹਨ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਕੋਈ ਕੈਦੀ ਨਹੀਂ ਬੰਦ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ, ਰਾਤ ਬੰਦ ਕੀਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।

ਪਾ. ਸਾ. - ਰਾਤ ਕਿਉਂ ਬੰਦ ਹੁੰਦੇ ਹਨ? ਕੌਣ ਬੰਦ ਹੁੰਦੇ ਹਨ? ਕੋਈ ਆਸ ਵਾਲੇ, ਯਾ ਜਿਸ ਮੁਨਾਸਬ ਸਮਝੋ?

ਜੇਲ੍ਹ ਵਾਲੇ - ਨਹੀਂ ਹੂਰ : ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਕੈਦੀਆਂ ਜੇਲ੍ਹ ਵਲੋਂ ਯਾ ਮੈਜਿਸਟਰੇਟ ਵਲੋਂ ਕੋਠੀ ਬੰਦੀ ਦੀ ਸਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਉਹ ਤਾਂ ਦਿਨੇ ਭੀ ਬੰਦ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ।

ਪਾ. ਸਾ. ਇਹ ਦਿਨ ਰਾਤ ਇਕੱਲੀ ਬੰਦ (Solitary Confinement) ਦੀ ਸਾ ਵਧ ਤੋਂ ਵਧ ਇਸ ਸੂਬੇ ਦੇ ਜੇਲ੍ਹਾਂ ਦੀ ਕਿਹੜੀ ਦੰ ਅਨੁਸਾਰ ਅਤੇ ਕਿਤਨੇ ਤਾਈਂ ਦਿਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ?

ਜੇਲ੍ਹਰ - ਵਧ ਤੋਂ ਵਧ ਇਕ ਮਹੀਨਾ।

ਪਾ. ਸਾ. - ਅਛਾ ਕੋਈ ਐਸੇ ਕੈਦੀ ਭੀ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਸਿਰ ਰਾਤ ਬੰਦ ਰਹਿਣ ਦੀ ਸਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਦਿਨੇ ਖੁਲ੍ਹੇ ਰਖੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।

ਜੇਲ੍ਹਰ-ਨਹੀਂ ਹੂਰ! ਵੈਸੇ ਤਾਂ ਕੋਈ ਨਹੀਂ।

ਪਾ. ਸਾ. - ਫਿਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੋਹਾਂ ਲਾਗਲੀਆਂ ਕੋਠੀਆਂ ਵਿਚ ਜੋ ਕੈਦੀ ਰਾਤ ਬੰਦ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿਸ ਸਾ ਕਰਕੇ ਬੰਦ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ?

ਜੇਲ੍ਹਰ-ਹੂਰ? ਆਸ ਤਾਂ ਕੋਈ ਨਹੀਂ। ਚੂੰਕਿ ਜੇਲ੍ਹ ਰੂਲ ਅਨੁਸਾਰ ਰਾਤ ਕੋਈ ਭੀ ਕੋਠੀ ਵਾਲੀ ਨਹੀਂ ਰਖੀ ਜਾ ਸਕਦੀ, ਲਾਮੀ ਤੌਰ ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਅੰਦਰ ਕੋਈ ਨਾ ਕੋਈ ਕੈਦੀ ਇਕ ਇਕ ਕਰਕੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਕੋਠੀਆਂ ਵਿਚ ਬੰਦ ਕਰਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਾਂ।

ਪਾ. ਸਾ. - ਹਰ ਰਾਤ ਬਦਲੀ ਕਿਉਂ ਕਰਦੇ ਹੋ? ਇਕੋ ਕੈਦੀ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਹਰ ਰੋ ਬੰਦ ਕਰਦੇ?

ਜੇਲ੍ਹਰ - ਜਬਰਨ ਕਿਸੇ ਕੈਦੀ ਬਹੁਤ ਰਾਤਾਂ ਲਈ ਕੋਠੀ ਅੰਦਰ ਬੰਦ ਨਹੀਂ ਰਖਦੇ। ਇਕ ਅਧੀ ਰਾਤ ਲਈ ਤਾਂ ਸਾਰੇ ਉਹੀ ਬੰਦ ਆ ਹੁੰਦੇ ਹਨ।

ਮੈਂ ਕਿਹਾ ਉਹੀ ਤਾਂ ਕੋਈ ਕੈਦੀ ਇਕ ਰਾਤ ਭੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਕੋਠੀਆਂ ਵਿਚ ਬੰਦ ਨਹੀਂ ਹੋਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ। ਰਾ ਇਨ੍ਹਾਂ ਕੋਠੀਆਂ ਵਿਚ ਇਕ ਰਾਤ ਲਈ ਬੰਦ ਰਹਿ ਚੁਕੇ ਕੈਦੀਆਂ ਤੋਂ ਪੁਛ ਕੇ ਦੇਖੋ ਕਿ ਕੀ ਅਗੇ ਉਹੀ ਬੰਦ ਹੋਣ ਤਿਆਰ ਹਨ ਕਿ ਨਹੀਂ?

ਇਸ ਪਰ ਪਾਦਰੀ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਕੋਠੀਆਂ ਦਾ ਗੋਵਾਰਾ ਮੰਗਾਇਆ। ਸਚ-ਮੁਚ ਜਦ ਦੇਖਿਆ ਤਾਂ ਇਕ ਕੋਠੀ ਅੰਦਰ ਇਕ ਰਾਤ ਤੋਂ ਵਧ ਕਿਸੇ ਇਕ ਕੈਦੀ ਦੀ ਹਾਰੀ ਲਿਖੀ ਨਾ ਮਿਲੀ। ਓਹ, ਉਸ ਨੇ ਪਿਛਲੇ ਹੰਤੇ ਦੀ ਹਾਰ ਬਾ ਬੰਦੀ ਦੇ ਪੰਜ ਸਤ ਕੈਦੀ ਆਪਣੇ ਸਾਹਮਣੇ ਪੇ ਕਰਾਏ ਅਤੇ ਇਕਲੇ ਇਕਲੇ ਅਡੋ ਅਡੀ ਪੁਛਿਆ-ਰਾਤ ਤੁਹਾਡੀ ਕੋਠੀ ਅੰਦਰ ਕੈਸੀ ਗੁਰਦੀ ਹੈ? ਇਕ ਰਾਤ ਕੋਠੀ ਅੰਦਰ ਰਹਿ ਕੇ ਤੁਸੀਂ ਦੂਜੀ ਰਾਤ ਬੰਦ ਹੋਣਾ ਕਿਉਂ ਪਸੰਦ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ? ਸਾਰਿਆਂ ਨੇ ਵਾਰੋ ਵਾਰੀ ਦੁਹਾਈ ਪਾ ਪਾ ਕੇ ਬਿਆਨ ਦਿਤੇ : ਹੂਰ! ਦੁਹਾਈ ਹੈ, ਕੋਠੀ ਵਿਚ ਬੰਦ ਰਹਿਣਾ ਬਹੁਤ ਔਖਾ ਹੈ। ਅਸੀਂ ਤਾਂ ਮਸਾਂ ਇਕ ਰਾਤ ਕਟਦੇ ਹਾਂ। ਖਿਨ-ਖਿਨ ਪਲ-ਪਲ ਹੌਲ ਉਠਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਇਕਲੇ ਹੀ ਦੀ ਹੌਲ ਦਿਲੀ ਇਕ ਪਲ ਭੀ ਚੈਨ ਨਹੀਂ ਲੈਣ ਦਿੰਦੀ।

ਇਸ ਬਿਧ ਸਭ ਹਾਲ ਹਕੀਕਤ ਕੈਦੀਆਂ ਦੀ ਮੂੰਹ ਬਾਨੀ ਦਰਿਆਂ ਤ ਕਰਕੇ ਪਾਦਰੀ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਆਪਣੇ ਮਨ ਵਿਚ ਠਾਣ ਲਈ ਕਿ ਕਿਸੇ ਕੋਠੀ ਅੰਦਰ ਇਕ ਰਾਤ ਰਹਿ ਦ ਤਜਰਬਾ ਕਰਨਾ ਹੈ। ਸੋ ਪਾਦਰੀ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਜੇਲ੍ਹ ਕਰਮਚਾਰੀਆਂ ਤੋਂ ਪੁਛਿਆ ਕਿ ਮੈਂ ਇਕ ਰਾਤ ਰੂਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਕੋਠੀਆਂ ਵਿਚੋਂ ਇਕ ਕੋਠੀ ਵਿਚ ਦ ਬੰਦ ਰਹਿ ਕੇ ਦੇਖਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ।

ਜੇਲ੍ਹ ਵਾਲੇ-ਹੂਰ! ਐਸਾ ਕੈਸੇ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ? ਆਪ ਸਰਕਾਰੀ ਹੁਕਮ ਤੋਂ ਬਿਨ੍ਹਾਂ ਅਸੀਂ ਕੈਸੇ ਬੰਦ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਾਂ?

ਪਾ. ਸਾ. - ਮੈਂ ਦ ਆਪਣੀ ਅਤੇ ਰਾਮੰਦੀ ਨਾਲ ਤਜਰਬੇ ਵਜੋਂ ਸਿਰ ਇਕ ਰਾਤ ਹੀ ਬੰਦ ਰਹਾਂਗਾ।

ਜੇਲ੍ਹ ਵਾਲਿਆਂ ਨੇ ਪਾਦਰੀ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਨਾ ਟਲਣ ਵਾਲਾ ਦ੍ਰਿੜ ਇਰਾਦਾ ਵੇਖ ਕੇ ਸਿਰੰ ਇਤਨਾ ਹੀ ਮਨਿਆ ਕਿ ਰਾਤ ਤਾਂ ਕਿਸੇ ਸੂਰਤ ਵਿਚ ਭੀ ਐਸਾ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ। ਹਾਂ ਤਜਰਬੇ ਵਜੋਂ ਇਕ ਅਧੇ ਘੰਟੇ ਲਈ ਆਪ ਦਿਨ ਦੇ ਸਮੇਂ ਬੰਦ ਰਹਿ ਕੇ ਦੇਖ ਸਕਦੇ ਹੋ।

ਪਾ. ਸਾ. - ਅਛਾ ਇਵੇਂ ਹੀ ਸਹੀ। ਘਟ ਤੋਂ ਘਟ ਤੀਨ ਘੰਟੇ ਰੂਰ ਅੰਦਰ ਬੰਦ ਹੋ ਕਰ ਹਮ ਦੇਖੇਗਾ।

ਜੇਲ੍ਹ ਵਾਲੇ ਬੜੇ ਘਬਰਾਏ, ਇਕ ਦੂਜੇ ਦੇ ਮੂੰਹ ਵਲ ਤਕਣ। ਮੈਂ ਬੋਲਿਆ- ਘਬਰਾਉਂਦੇ ਕਿਉਂ ਹੋ? ਦੇਖ ਤਾਂ ਲੈਣ ਦਿਓ। ਪਾਦਰੀ ਸਾਹਿਬ ਤੋਂ ਤਾਂ ਇਕ ਘੰਟਾ ਭੀ ਨਹੀਂ ਕਟ ਹੋਣਾ, ਮਸਾਂ ਅੰਦਰ ਅਧਾ ਘੰਟਾ ਭੀ ਨਹੀਂ ਕਟਣਗੇ। ਤੁਹਾਡਾ ਕੀ ਰਚ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਤਰਬਾ ਕਰ ਲੈਣ ਦੇਵੋ।

ਪਾ. ਸਾ. - ਹਾਂ, ਰੂਰ! ਰੂਰ!! ਤ ਜਰਬਾ ਕਰਕੇ ਦੇਖੇਗਾ। ਗਲ ਕੀ ਪਾਦਰੀ ਸਾਹਿਬ ਤਿਆਰ ਹੋ ਗਏ। ਮੈਂ ਹਸ ਕੇ ਆਖਿਆ, ਸੁਆਦ ਤਾਂ ਤਾਹੀਓਂ ਆਉਂਦਾ ਜੇ ਆਪ ਕੈਦੀਆਂ ਵਾਲਾ ਵੇਸ ਧਾਰ ਕੇ ਹੀ ਅੰਦਰ ਵੜਦੇ ਪਰ ਇਤਨਾ ਏਨ੍ਹਾਂ (ਜੇਲ੍ਹ ਅੰਸਰਾਂ) ਨੇ ਕਰਨ ਨਹੀਂ ਦੇਣਾ। ਝਟ ਹੀ ੈਸਲਾ ਹੋ ਗਿਆ ਕਿ ਮੇਰੇ ਲਾਗੇ ਦੀ ਤੀਜੀ ਕੋਠੀ ਵਿਚ ਪਾਦਰੀ ਸਾਹਿਬ ਬੰਦ ਹੋ ਕੇ ਤਿੰਨ ਘੰਟੇ ਰਹਿਣਗੇ। ਪਾਦਰੀ ਸਾਹਿਬ ਬੰਦ ਹੋਣ ਲਈ ਕੋਠੀ ਵਿਚ ਵੜਣ ਹੀ ਲਗੇ ਸਨ ਕਿ ਮੈਂ ਇਕ ਗਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕੰਨ ਵਿਚ ਆਖੀ ਕਿ ਕੋਠੀ ਦੇ ਅੰਦਰ ਵਾਰ ਇਕ ਲੋਹੇ ਦਾ ਤਾਰ ਕੰਧ ਵਿਚਦੀ ਬਾਹਰਵਹਾਰ ਨਿਕਲਵੀਂ ਲਟਕਵੀਂ ਦਿਸਦੀ ਹੈ, ਉਸ ਦੇ ਬਾਹਰਲੇ ਸਿਰੇ ਘੰਟੀ ਬੰਨ੍ਹੀ ਹੋਈ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਆਪ ਜੀ ਦਾ ਜੀਅ ਉਕਤਾ ਜਾਵੇ ਜਾਂ ਕੋਈ ਤਕਲੀ ਪਰਤੀਤ ਕਰੇ ਤਾਂ ਤੁਸੀਂ ਲੋਹੇ ਦੀ ਤਾਰ ਖਿਚਣਾ ਹੈ ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਛੁਡਣ ਪਰ ਘੰਟੀ ਖੜਕ ਪਏਗੀ ਅਤੇ ਸੈੱਲ ਬਲਾਕ ਦਾ ਇੰਚਾਰਜ ਸਿਪਾਹੀ ਝਟ ਆਪ ਪਾਸ ਹਾਰ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ। ਪਾਦਰੀ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਮੇਰੀ ਗਲ ਸੁਣ ਕੇ ਮੇਰਾ ਧੰਨਵਾਦ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਆਪ ਕੋਠੀ ਵਿਚ ਜਾ ਬੰਦ ਹੋਏ ਅਤੇ ਮੈਂ ਭੀ ਕੋਠੀ ਵਿਚ ਜਾ ਬੰਦ ਹੋਇਆ। ਜਿੰਦਰੇ ਲਾ ਕੇ ਸਾਰੇ ਜੇਲ੍ਹ ਅੰਸਰ, ਸਿਪਾਹੀ ਪਹਿਰੇਦਾਰ ਦੂਰ ਹਟ ਗਏ ਅਤੇ ਜੇਲ੍ਹ ਅੰਸਰ ਸਾਸ ਕਰਕੇ ਗੋਲ ਕੇਂਦਰ ਦੰ ਤਰ (ਆਕਟੇਗਨ ਆਰੰਜ) ਵਿਚ ਜਾ ਬੈਠੇ। ਘੰਟੇ ਦੇ ਅੰਦਰ ਅੰਦਰ ਹੀ ਪਾਦਰੀ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਕੋਠੀ ਦੀ ਘੰਟੀ ਦਬਾ ਦਬ ਖੜਕਾਉਣ ਅਰੰਭ ਦਿਤੀ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਗ ਲਗੀ ਤੋਂ ਅਲਾਰਮ ਘੰਟੀ ਖੜਕਦੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਗੋਲ ਇੰਚਾਰਜ ਅੰਸਰ ਦੌੜ ਕੇ ਆਇਆ। ਅੰਦਰੋਂ ਪਾਦਰੀ ਸਾਹਿਬ ਵੀ ਰੋ ਰ ਛੇਤੀ ਆਵਾਂ ਮਾਰਨ ਕਿ -ਜਲਦੀ ਹਮ ਕੋ ਬਾਹਰ ਨਿਕਾਲੇ, ਜਲਦੀ ਕਰੋ, ਹਮਾਰਾ ਜਾਨ ਨਿਕਲਤਾ ਹੈ। ਜੇਲ੍ਹ ਅੰਸਰ ਨੇ ਜਿੰਦਰਾ ਖੋਲ੍ਹ ਕੇ ਝਟ ਹੀ ਪਾਦਰੀ ਸਾਹਿਬ ਬਾਹਰ ਕਢਿਆ। ਪਾਦਰੀ ਸਾਹਿਬ ਤੌਰ -ਭੌਰ ਹੋਇਆ ਪਿਆ, ਬਾਹਰ ਆ ਕੇ ਅਤੇ ਬਾਹਰ ਦੀ ਹਵਾ ਲੈ ਕੇ ਕੁਛ ਸਾਹ ਵਿਚ ਸਾਹ ਆਇਆ ਤਾਂ ਆਖਣ ਲਗਾ-ਨਿਕਾਲੇ ਉਸ ਗੁਰੂ ਕੇ ਸਿੱਖ ਕੋ ਕੋਠੀ ਸੇ ਬਾਹਰ, ਹਮਾਰੇ ਪਾਸ

ਲਾਓ।

ਮੈਂ ਤੁਰੰਤ ਅੰਦਰੋਂ ਬਾਹਰ ਕਢ ਕੇ ਉਸ ਦੇ ਪਾਸ ਲੈ ਗਏ। ਮੇਰੇ ਕੋਲ ਜਾਣ ਸਾਰ ਮੇਰੇ ਮੋਢੇ ਤੇ ਥਾਪੀਆਂ ਦੇ-ਦੇ ਉਸ ਨੇ ਇਉਂ ਆਖਣਾ ਰੂ ਕੀਤਾ ਵਾਹ ਵਾਹ ਮੁੜ-ਮੁੜ ਆਖੀ ਜਾਵੇ।

ਵੈੱਲ, ਗੁਰੂ ਕੇ ਸਿਖ! ਤੁਮਾਰਾ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਚ ਮੁਚ ਤੁਮਾਰੇ ਸਾਥ ਰਹਿਤਾ ਹੈ ਤੁਮਾਰੇ ਪਾਸ ਰਹਿਤਾ ਹੈ। ਹਮਾਰਾ ਈਸਾ ਯਸੂਹ ਮਸੀਹ ਹਮਾਰੇ ਸਾਥ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਹੀਂ ਰਹਿਤਾ, ਜੈਸੇ ਤੁਮਾਰਾ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਤੁਮਾਰੇ ਸਾਥ ਹਰਦਮ ਰਹਿਤਾ ਹੈ। ਸਚ-ਮੁਚ ਤੁਮਾਰਾ ਗੁਰੂ ਪਰਤਖ ਤੁਮਾਰੇ ਸੰਗ ਸਦਾ ਹੀ ਸਾਥ ਰਹਿਤਾ ਹੈ। ਰਾ ਫਿਰ ਪੜ੍ਹਨਾ ਉਸ ਬਦ ਕੋ ਜੋ ਪਹਿਲੇ ਗਾਇਆ ਥਾ।

ਦਾਸ ਨੇ ਠੀਆਂ ਵਿਚ ਆ ਕੇ ਹੋਰ ਭੀ ਚੜ੍ਹਦੀ ਕਲਾ ਦੇ ਅਨੂਠੇ ਆਤਮਾ ਰੰਗ ਵਿਚ ਉਸੇ ਬਦ ਦਾ ਅਲਾਪਨ ਕੀਤਾ, ਗਜ-ਗਜ ਲਾਲੀਆਂ ਚੜ੍ਹ ਗਈਆਂ। ਸੁਣ ਕੇ ਪਾਦਰੀ ਸਾਹਿਬ ਕਹਿਣ ਲਗੇ ਕਿ ਹੁਣ ਇਸ ਬਦ ਦੀ ਹਕੀਕਤ ਦਾ ਪਤਾ ਲਗਾ। ਸਚ ਮੁਚ ਤੇਰੇ ਦਿਲ ਦੀਆਂ ਡੂੰਘਾਈਆਂ ਵਿਚ ਤੇਰੇ ਰੋਮ-ਰੋਮ ਵਿਚ, ਤੇਰੇ ਅੰਤਰ ਆਤਮੇ ਦੇ ਤਹਿਖਾਨਿਆਂ ਵਿਚ ਤੇਰਾ ਗੁਰੂ ਸਦਾ ਡੇਰਾ ਲਾਈ ਰਖਦਾ ਹੈ। ਤੈ ਇਕੱਲਪਣ ਕਿਵੇਂ ਪਰਤੀਤ ਹੋਵੇ? ਮੈਂ ਪਰਤਖ ਅਮਾ ਕੇ ਦੇਖ ਲਿਆ ਹੈ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਕੋਠੀਆਂ ਦੀਆਂ ਹੋਰ ਤਕਲੀਆਂ ਤਾਂ ਲਾਂਭੇ ਰਹੀਆਂ, ਸਭ ਤੋਂ ਵਡੀ ਤਕਲੀ ਇਕੱਲ ਦੀ ਹੈ। ਮੈਂ ਹੋਰ ਤਕਲੀ ਤਾਂ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਹੋਈ ਜਿੰਨੀ ਕਿ ਇਕੱਲ ਦੀ। ਦਮ-ਬ-ਦਮ ਏਹੋ ਮਹਿਸੂਸ ਹੋਇਆ ਕਿ ਮੈਂ ਇਕੱਲ ਹੀ ਖਾਈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਧੰਨ ਹੈ ਗੁਰੂ ਦਿਆ ਸਿਖਾ! ਜਿਸ ਨੇ ਸਾਲਾਬਧੀ ਕਾਲ ਕੋਠੜੀ ਅੰਦਰ ਇਕਲਿਆਂ ਗੁਾਰੇ। ਨਹੀਂ, ਨਹੀਂ, ਮੈਂ ਫੇਰ ਭੁਲ ਕਰਦਾ ਹਾਂ, ਤੂੰ ਇਕਲਾ ਕਦੇ ਨਹੀਂ ਰਿਹਾ, ਪਰ ਗੁਰੂ ਤਾਂ ਆਪਣੇ ਆਤਮ ਬਲ ਦੇ ਆਸਰੇ ਗੁਰੂ। ਤੈ ਤੇਰੇ ਗੁਰੂ ਦੀ ਜਾਗਤ ਜੋਤ ਸਦਾ ਹਾਰ ਨਾਰ ਦਿਸੀ। ਤੇਰਾ ਗੁਰੂ ਤੇਰੇ ਨਾਲ ਸਦਾ ਗਲਾਂ ਕਰਦਾ ਰਿਹਾ ਹੋਊ ਅਤੇ ਤੂੰ ਆਪਣੇ ਗੁਰੂ ਦੀਆਂ ਹਰ ਦਮ ਦਰਸ ਝਾਕੀਆਂ, ਬਾਤਲ ਬਾਤੀਆਂ ਵਿਚ ਮਗਨ ਰਹਿੰਦਾ ਹੋਵੇਗਾ। ਤਾਹੀਓਂ ਤਾਂ ਘਬਰਾਹਟ ਤੇ ਰੇ ਨੇੜੇ ਨਹੀਂ ਆਈ, ਨਾ ਹੀ ਇਕੱਲ ਦੇ ਕੁੜਲ ਤੇਰੇ ਸਰੀਰ ਹੀ ਪਏ। ਮੈਂ ਤਾਂ ਇਕੱਲ ਨੇ ਹੀ ਵਢ-ਵਢ ਕੇ ਖਾ ਲਿਆ। ਵਾਹ! ਧੰਨ ਸਿੱਖਾ ਤੂੰ ਤੇ ਤੇਰਾ ਗੁਰੂ ਭੀ ਧੰਨ ਹੈ ਤੇ ਤੂੰ ਭੀ ਧੰਨ।

ਇਉਂ ਕਹਿੰਦਾ ਕਹਿੰਦਾ ਲਾਓ ਲਕਰ ਨਾਲ ਲੈ ਕੇ ਚਲਾ ਗਿਆ। ਜੇਲ੍ਹ ਗੇਟ ਤੇ ਜਾ ਕੇ ਜੇਲ੍ਹ ਦੀ ਲਾਗ ਬੁਕ ਮੰਗਵਾਈ ਅਤੇ ਉਸ ਲਾਗ ਬੁਕ ਉਤੇ ਦੋ ਤਿੰਨ ਸੈ ਭਰੇ ਤੇ ਬਹੁਤ ਕੁਝ ਲਿਖਿਆ। ਲਿਖਿਆ ਵੇਖਣ ਵਾਲੇ ਹਮਦਰਦਾਂ ਨੇ ਮੈਂ ਮੂੰਹ ਬਾਨੀ ਆ ਕੇ ਦਸਿਆ ਕਿ ਜੇਲ੍ਹ ਲਮ ਦਾ ਖਾਕਾ ਚੰਗਾ ਖਿਚਿਆ ਹੈ। ਸਾ ਕਰਕੇ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਹੋ ਰਹੇ ਜੇਲ੍ਹ ਬੇਮਿਸਾਲ ਲਮ ਦਸਿਆ ਹੈ। ਅੰਤ ਵਿਚ ਮੇਰੇ ਹਕ ਵਿਚ ਸਿੰਠ ਭੀ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਦਾਸ ਦੇ ਇਕ ਦੋ ਹਮਦਰਦਾਂ ਨੇ ਭਰੋਸਾ ਵੀ ਦਿਵਾਇਆ ਸੀ ਕਿ ਪਾਦਰੀ ਸਾਹਿਬ ਦੀ

ਉਸ ਲਿਖਤ ਦਾ ਉਤਾਰਾ ਵੀ ਗੁਪਤੋ ਗੁਪਤੀ ਮੈ ਉਤਾਰ ਕੇ ਲਿਆ ਦਿਤਾ ਜਾਊ ਪਰ ਇਹ ਅਵਸਰ ਹਥ ਨਾ ਹੀ ਲਗਾ।

ਜੇਲ੍ਹ ਲਾਗ ਬੁਕ ਵਿਚ ਆਪਣੀ ਰਾਇ ਚੜ੍ਹਾਇ ਕੇ ਪਾਦਰੀ ਹੋਰੀਂ ਸਿਧੇ ਗਵਰਨਰ ਸੀ.ਪੀ. (ਅੱਜਕੱਲ੍ਹ ਦੇ ਮਧ ਪ੍ਰਦੇ) ਜਾ ਮਿਲੇ। ਬਰ ਨਹੀਂ ਉਥੇ ਬਾਨੀ ਕੀ ਕੁਝ ਸਿੰਘ ਕੀਤੀ ਹੋਊ ਪਰ ਓਦੂੰ ਤੀਜੇ ਦਿਨ ਹੀ ਜੇਲ੍ਹ ਕਰਮਚਾਰੀਆਂ ਹੁਕਮ ਆ ਗਿਆ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਚਾਲੀ ਕੈਦੀਆਂ ਦੇ ਨਿਵਾਸ ਵਾਲੀ ਖੁਲ੍ਹੀ ਹਵਾਦਾਰ ਬੈਰਕ ਸਾਰੀ ਮੇਰੇ ਵਾਸਤੇ ਾਲੀ ਕਰਾ ਦਿਤੀ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਜੇਲ੍ਹ ਦੇ ਨਲਕੇ ਲਗੇ ਹੋਏ ਸਨ, ਹਵਾ ਖੁਲ੍ਹੀ ਪੈਂਦੀ ਸੀ, ਅੰਦਰੇ ਟਹਿਲਣ ਜੋਗਾ ਥਾਉਂ ਵੀ ਕਾਫੀ ਸੀ, ਵਿਚੇ ਮੇਰੇ ਮਛਹਿਰੀ ਤਾਣੀ ਗਈ। ਮੈ ਤੰਗ ਤਾਰੀਕ ਕੋਠੀ ਵਿਚੋਂ ਕਢ ਕੇ ਉਸ ਬੈਰਕ ਵਿਚ ਲੈ ਗਏ।

ਪਿਆਰੇ ਪਾਠਕ ਜੀ ਆਪ ਨੇ ਪਿਛਲੀ ਸਦੀ ਦੇ, ਗੁਰੂ ਦਸਮੇ ਜੀ ਦੇ ਅਨਿਨ ਸਿਖ ਦੀ ਜੀਵਨ ਦੀ ਇਕ ਝਲਕ ਦੇਖੀ ਹੈ। ਆਪ ਦੇ ਜੀਵਨ ਬਾਰੇ ਸਹੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਕਿਤਾਬ ਜੇਲ੍ਹ ਚਿਠੀਆਂ” ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਮਿਲ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਹਠੀ, ਜਪੀ, ਤਪੀ, ਭਗਤ, ਸੂਰਮਾ, ਗਿਆਨੀ ਅਤੇ ਤਿਆਗੀ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਦਰ ਲਹਿਰ ਦੇ ਪਹਿਲਾ ਲਾਹੌਰ ਸਾਸਿ ਕੇਸ ਅਨੁਸਾਰ, ਉਮਰ ਕੈਦ ਅਧੀਨ ਜੇਲ੍ਹ ਵਿਚ ਰਹਿ ਕੇ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਿਖੀ ਸਿਦਕ ਨਿਭਾਇਆ ਇਕ ਲਾਮਿਸਾਲ ਚੀ ਹੈ। ਪਿਛਲੀ ਸਦੀ ਦੇ ਮਹਾਨ ਸਿਖ ਦੀ ਚੋਣ ਵੇਲੇ ਜਿਹੜੇ ਚਾਰ ਸਿਖਾਂ ਦਾ ਨਾਉਂ ਵਿਚਾਰ ਗੋਚਰਾ ਸੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਨਾਉਂ ਭੀ ਸੀ।

ਪਰ ਕੈਸੀ ਅਜੀਬ ਹਾਲਤ ਹੈ ਕਿ ਮਿਨਰੀ ਕਾਲਜ ਤੋਂ ਵਰੋਸਾਏ ਪ੍ਰੈਸਰ ਇੰਦਰ ਸਿੰਘ ਘਰਾ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਜੁੰਡਲੀ ਦੇ ਮੋਢੀ ਜਸਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਸਭਰਾ ਭਾਈ ਰਣਧੀਰ ਸਿੰਘ, ਸਿਖੀ ਸਰੂਪ ਵਿਚ ਬ੍ਰਾਹਮਣ, ਅੰਧਵਿਵਾਸੀ ਅਤੇ ਸਿਖੀਓਂ ਘੁਥਾ ਵਿਅਕਤੀ ਨਰ ਆਉਂਦਾ ਹੈ। ਜਸਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਸਭਰਾ ਦੀ ਪੁਸਤਕ ਸੰਤਾਂ ਦੇ ਕੌਤਕ” ਵਿਚ, ਜੋ ਜੋ ਕਾਮਰੋਡੀ ਕੁਤਰਕਾਂ ਨਾਲ ਚਿਕੜ ਉਛਾਲਿਆ ਗਿਆ ਹੈ, ਉਸ ਨਾਲ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਤਾਂ ਕੁਝ ਰਕ ਨਹੀਂ ਪੈਣਾ ਪਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਅਕਲ ਦਾ ਜਨਾ ਰੂਰ ਨਿਕਲ ਗਿਆ ਹੈ। ਜਦਕਿ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦਾ ਉਪਦੇ ਹੈ:

ਗੁਣਾ ਕਾ ਹੋਵੈ ਵਾਸੁਲਾ ਕਢਿ ਵਾਸੁ ਲਈਜੈ॥

ਜੇ ਗੁਣ ਹੋਵਨਿ~ ਸਾਜਨਾ ਮਿਲਿ ਸਾਝ ਕਰੀਜੈ॥ (ਅੰਗ 765-766)

ਪਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਵਿਚ ਸਾਰੇ ਔਗੁਣ ਹੀ ਦਿਸਦੇ ਹਨ ਕੋਈ ਗੁਣ ਨਰ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ। ਕੁਲ ਦੁਨੀਆਂ ਮੇਰ ਇਕ ਸੁੰਦਰ ਪੰਛੀ ਦਿਖਦਾ ਹੈ ਪਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸੋਚ ਕਹਿੰਦੀ ਹੈ ਮੁਰਗੇ ਦੇ ਪੈਰ ਮੇਰ ਦੇ ਪੈਰਾਂ ਤੋਂ ਸੁੰਦਰ ਹਨ ਇਸ ਲਈ ਮੁਰਗਾ ਮੇਰ ਤੋਂ ਆਦਾ ਸੁੰਦਰ ਹੈ।

ਉਪਰਲੀ ਵਾਰਤਾ ਵਾਲੀ ਨਾਗਪੁਰ ਦੀ ਜਿਹੜੀ ਕਾਲ ਕੋਠੜੀ ਵਿਚ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਨੇ, ਨਾਮ ਅਭਿਆਸ ਦੇ ਆਸਰੇ ਸਾਲਾਂਬਧੀ ਵਕਤ ਗੁਰਿਆ, ਸਭਰਾ ਅਤੇ

ਘਰਾ ਜੇ ਇਕ ਹੰਤਾ ਰਖਿਆ ਜਾਵੇ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸਭ ਪ੍ਰੈਸਰੀ ਅਤੇ ਮਿਨਰੀ ਪਾਣੀ ਵਾਂਗ ਵਹਿ ਜਾਵੇਗੀ। ਅਸੀਂ ਅਜ ਤਕ ਆਪਣੇ ਟ੍ਰੈਕਟਾਂ ਵਿਚ ਅਜਿਹੀਆਂ ਟਿਪਣੀਆਂ ਕਦੇ ਕੀਤੀਆਂ ਨਹੀਂ ਪਰ ਘਰਾ ਅਤੇ ਸਭਰਾ ਦੀਆਂ ਲਿਖਤਾਂ ਨੇ ਸਾ ਨਾ ਚਾਹੁੰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਭੀ ਲਿਖਣ ਤੇ ਮਜ਼ਬੂਰ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਆਸ ਹੈ ਪਾਠਕ ਅਸਲੀਅਤ ਸਮਝ ਕੇ ਖਿਮਾਂ ਕਰਨਗੇ।

**(ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਭਾਈ ਰਣਧੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਜੀਵਨੀ ਜੇਲ੍ਹ ਚਿਠੀਆਂ ਵਿੱਚੋਂ
ਧੰਨਵਾਦ ਸਹਿਤ)**

ਦੇਸ ਦੀ ਆਦੀ ਵਿਚ ਾਲਸੇ ਦੀ ਭੂਮਿਕਾ

ਸਾਡਾ ਦੇ, ਜਿਸ ਅੱਜ ਮਾਣ ਨਾਲ ਭਾਰਤ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਦੇ ਭੀ ਅੱਜ ਵਾਂਗ ਇਕ ਦੇਸ ਦੀ ਕਲ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਇਹ ਮਹਾਂਭਾਰਤ ਵੇਲੇ ਭੀ ਛੋਟੇ-ਛੋਟੇ ਕਬੀਲਿਆਂ ਅਤੇ ਰਿਆਸਤਾਂ ਵਿਚ ਵੰਡਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਮਹਾਂਭਾਰਤ ਦੀ ਲੜਾਈ ਪਿਛੋਂ ਇਸ ਦੇਸ ਦੀ ਵਿਦਿਵਤਾ, ਅਕਲ, ਸੰਸਕ੍ਰਿਤੀ, ਸਮਾਜਿਕ ਅਤੇ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਢਾਂਚਾ ਤਹਿਸ-ਨਹਿਸ ਹੋ ਗਿਆ ਅਤੇ ਲੁੱਟਣ ਲਈ ਵਿਦੋਂ ਹਮਲਾਵਰਾਂ ਦਾ ਤਾਂਤਾ ਲੱਗ ਗਿਆ। ਇਥੇ ਹੂਨ ਆਏ ਤੱਕ ਆਏ, ਕਨਿਕ ਆਏ ਅਤੇ ਫਿਰ ਇਹ ਸਿਲਸਿਲਾ ਚਲਦਾ ਰਿਹਾ।

ਮੌਰੀਆ ਨਦਾਨ ਦੇ ਰਾਜਕਾਲ ਵੇਲੇ ਦੇਸ ਨੇ ਫਿਰ ਤਰੱਕੀ ਕੀਤੀ ਪਰ 327 ਪੂਰਬ ਈਸਾ ਵੇਲੇ ਸਿਕੰਦਰ ਦੇ ਹਮਲੇ ਪਿਛੋਂ ਫਿਰ ਪਤਨ ਰੂ ਹੋ ਗਿਆ।

ਦੇਸ ਵਾਸੀਆਂ ਦਾ ਨਾ ਇਕ ਇਟ ਸੀ, ਨਾ ਪੂਜਾ ਵਿਧੀ ਵਿਧਾਨ ਇਕ ਸੀ। ਮੰਨੂ ਦੀ ਬਣਾਈ ਵਰਣ ਵੰਡ ਨੇ ਸਮਾਜ ਖੱਬੜੀਆਂ-ਖੱਬੜੀਆਂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਉਪਰੰਤ ਜੈਨ ਮੱਤ ਦੇ ਅਹਿੰਸਾ ਪਰਮੇ ਧਰਮਾਂ ਦੇ ਸਿਧਾਂਤ ਨੇ ਦੇਸ ਵਾਸੀਆਂ ਸਤਰਹੀਣ ਕਰ ਕੇ ਬੁਦਿਲ ਬਣਾ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਵਿਦੇਸੀ ਹਮਲਾਵਰਾਂ ਲਈ, ਇਹ ਦੇਸ ਸੋਨੇ, ਚਾਂਦੀ, ਹੀਰੇ, ਰਤਨਾਂ ਨਾਲ ਭਰਪੂਰ ਪਰ, ਚਿੜੀ ਵਰਗੇ ਦਿਲ ਦਾ ਮਾਲਕ ਸੋਨੇ ਦੀ ਚਿੜੀ ਮਹੂਰ ਹੋ ਗਿਆ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਰੱਜ ਕੇ ਲੁੱਟਿਆ ਅਤੇ ਕੁੱਟਿਆ।

ਮੁਲਾਂ ਦੀ ਆਮਦ ਤੋਂ ਤਕਰੀਬਨ 350 ਸਾਲ ਪਹਿਲਾਂ ਦੇਸ ਦੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਹਿੱਸੇ ਵਿਚ ਇਸਲਾਮ ਦਾ ਝੰਡਾ ਝੂਲ ਚੁੱਕਾ ਸੀ। ਮਹਿਮੂਦ ਗਨੀ ਅਤੇ ਮੁਹੰਮਦੌਰੀ ਦੇ ਹਮਲਿਆਂ ਪਿਛੋਂ, ਸੰਨ 1206 ਤੋਂ ਤਕਰੀਬਨ ਸੌ ਸਾਲ, ਮੁਹੰਮਦੌਰੀ ਦੇ ਲਾਮ, ਕੁਤਬੁਦੀਨ ਐਬਕ ਦੀ ਵੰਸ ਦਾ ਦਿੱਲੀ ਤੇ ਰਾਜ ਰਿਹਾ। ਇਸ ਪਿੱਛੋਂ ਖਿਲਜੀ, ਤੁਲਕ ਅਤੇ ਲੋਧੀ ਨਦਾਨ ਦੇ ਪਠਾਣ ਸਕ ਬਣੇ ਅਤੇ ਈ. ਸੰਨ 1526 ਤੋਂ ਮੁਲ ਸਮਰਾਟ ਬਾਬਰ ਦਾ ਪਰਚਮ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਤੇ ਝੂਲਿਆ।

ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਦੋਂ ਹਮਲਾਵਰਾਂ ਨੇ ਮਹਬੀ ਜਨ ਵਿਚ ਆ ਕੇ ਜੋ ਅੱਤਿਆਚਾਰ ਇਥੋਂ ਦੇ ਦੇਸ ਵਾਸੀਆਂ ਤੇ ਕੀਤੇ ਉਸ ਦਾ ਕੁਝ ਕੁਝ ਬਿਰਤਾਂਤ ਸਾਹਿਬੇ ਕਮਾਲ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਨਾਮੀ ਕਿਤਾਬ ਦੇ ਲੇਖਕ ਲਾਲਾ ਦੌਲਤ ਰਾਇ ਆਰੀਆ ਸਮਾਜੀ ਨੇ ਆਪਣੀ ਪੁਸਤਕ ਵਿਚ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕੀਤਾ ਹੈ।

ਇਸਲਾਮ ਦੇ ਮੁਢਲੇ ਜੇਤੂਆਂ ਨੇ ਬੜੀਆਂ ਬੇਰਮ ਅਤੇ ਸਭਿਅਤਾਹੀਣ ਵਧੀਕੀਆਂ ਕੀਤੀਆਂ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀਆਂ ਦਾ ਕੇਵਲ ਧਨ, ਦੌਲਤ ਤੇ ਗਹਿਣਾ ਗੱਟਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਲੁੱਟਿਆ, ਸਗੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਘਰ ਅਤੇ ਮੁਹੱਲੇ ਸਾੜ ਫੂਕ ਕੇ ਸਵਾਹ ਕਰ ਦਿੱਤੇ। ਅਣਗਿਣਤ ਨਰ ਨਾਰੀ, ਬੱਚੇ, ਜੁਆਨ ਅਤੇ ਬੁੱਢੇ ਕਤਲ ਕੀਤੇ। ਅਨੇਕਾਂ

ਔਰਤਾਂ ਲਾਮ ਬਣਾਇਆ ਤੇ ਗਨੀ ਦੇ ਬਾਰਾਂ ਵਿਚ ਲਿਜਾ ਕੇ ਕੇਵਲ ਦੋ-ਦੋ ਦੀਨਾਰ ਤੋਂ ਨਿਲਾਮ ਕੀਤਾ। ਜਿਹੜਾ ਵੀ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦਾ ਫਿਰਕਾ ਜਾਂ ਨਦਾਨ ਇਕ ਦੂਜੇ ਤੋਂ ਮਗਰੋਂ ਆਇਆ ਸਾਰਿਆਂ ਨੇ ਇਹੋ ਜਿਹਾ ਵਿਤਕਰੇ ਅਤੇ ਲਮ ਭਰਿਆ ਸਲੂਕ ਜਾਰੀ ਰੱਖਿਆ।

ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਮੁਹੰਮਦ ਕਾਸਿਮ ਨੇ ਰਾਜਾ ਦਾਤਰ, ਵਾਲੀਏ ਸਿੰਧ ਉੱਕਾ ਹੀ ਬਰਬਾਦ ਕਰਕੇ ਉਸ ਦੀਆਂ ਦੋ ਧੀਆਂ ਅਤੇ ਹੋਰ ਅਨੇਕਾਂ ਇਸਤਰੀਆਂ ਕੈਦ ਕਰਕੇ ਬਦਾਦ ਵਿਚ, ਜਿਥੋਂ ਦਾ ਉਹ ਆਪ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ ਸੀ, ਖਲੀ (ਇਸਲਾਮ ਦਾ ਧਾਰਮਿਕ ਆਗੂ) ਦੇ ਮਹਿਲਾਂ ਵਿਚ ਦਾਲ ਕੀਤੀਆਂ।

ਅਮੀਰ ਖੁਸਰੋ ਦੀ ਤਾਰੀ ਦੇ ਪੰਨਾ 9 ਅਨੁਸਾਰ ਫੀਰੋਹ ਨੇ ਦੱਖਣ ਦੀ ਿਤਿਹ ਸਮੇਂ ਅਣਗਿਣਤ ਦੇਵਤਿਆਂ ਦੇ ਬੁੱਤ ਉਧਰੋਂ ਲਿਆ ਕੇ ਕਿਲ੍ਹੇ ਦੇ ਦਰਵਾ ਤੇ ਸੁਟਵਾ ਦਿੱਤੇ ਅਤੇ ਚਿਰਾਂ ਤੱਕ ਲਹੂ ਨਾਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਬੁੱਤਾਂ ਦਾ ਇਨਾਨ ਕਰਵਾਉਂਦਾ ਰਿਹਾ। ਦੋ ਵਾਰ ਮਾਲਵੇ ਦੇਸ ਐਸਾ ਲੁੱਟਿਆ ਕਿ ਉਥੋਂ ਦੀ ਵਸੋਂ ਰੋਟੀ ਤੋਂ ਵੀ ਆਤੁਰ ਹੋ ਗਈ।

ਤਾਰੀ-ਰਿਤਾ ਅਨੁਸਾਰ ਗਿਆਸੁਦੀਨ ਨੇ ਰਾਣਾ ਮੱਲ ਭੱਟੀ ਦੀ ਧੀ ਨਾਲ ਨਿਕਾਹ ਪੜ੍ਹਾ ਕੇ ਆਪਣੇ ਹਰਮ ਵਿਚ ਮਲ ਕੀਤਾ। ਉਸ ਦੀ ਕੁੱਖ ਵਿਚੋਂ ਹੀ ਫੀਰੋ ਹ ਪੈਦਾ ਹੋਇਆ। ਇਸੇ ਬਾਦਾਹ ਦੇ ਕਹਿਰ ਤੋਂ ਬਚਣ ਲਈ ਜੈਸਲਮੇਰ ਵਿਚ ਅੱਠ ਹਾਰ ਤੇ ਬਠਿੰਡੇ ਵਿਚ ਚੌਵੀ ਹਾਰ ਇਸਤਰੀਆਂ ਆਪਣੀ ਪੱਤ ਬਚਾਉਣ ਲਈ ਜਿਊਂਦੀਆਂ ਹੀ ਸੜ ਗਈਆਂ।

ਇਨਸਾਈਕਲੋਪੀਡੀਆ ਆਂ ਬ੍ਰਿਟੇਨਕਾ ਅਨੁਸਾਰ ਮੁਲ ਜਰਨੈਲ ਚੰਗੇ ਖਾਂ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਦੇ ਹਮਲੇ ਪਿਛੋਂ ਵਾਪਸੀ ਤੇ ਇਕ ਲੱਖ ਬੱਚੇ, ਬੁੱਢੇ ਅਤੇ ਜਵਾਨ ਇਸਤਰੀਆਂ ਲਾਮ ਬਣਾ ਕੇ ਲਿਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਜਦ ਅੰਗਾਨਿਸਤਾਨ ਅਤੇ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਦੀ ਸੀਮਾ ਤੇ ਪਹੁੰਚੇ, ਮੌਸਮ ਰਾਬ ਹੋ ਗਿਆ ਅਤੇ ਕਈ ਦਿਨ ਰੁਕਣਾ ਪਿਆ। ਚੰਗੇ ਖਾਂ ਦੇ ਜਰਨੈਲਾਂ ਨੇ ਉਸ ਕਿਹਾ ਕਿ ਸਾਰੀਂ ਜ ਅਤੇ ਲਾਮਾਂ ਲਈ ਕੇਵਲ ਸੱਤ ਦਿਨ ਦਾ ਰਾਨ ਹੈ ਅਤੇ ਮੌਸਮ ਜਲਦੀ ਠੀਕ ਹੋਣ ਵਾਲਾ ਨਹੀਂ ਇਸ ਲਈ ਹੁਕਮ ਦੇਵੋ ਕਿ ਕੀ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ। ਚੰਗੇ ਖਾਂ ਨੇ ਹੁਕਮ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਸਾਰੇ ਲਾਮ ਕਤਲ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਜਾਣ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਅਤੇ ਜਿਸ ਪਹਾੜੀ ਤੇ ਇਹ ਸਾਰੇ ਲਾਮ ਕਤਲ ਕੀਤੇ ਗਏ ਉਸ ਦਾ ਨਾਮ ਹੀ ਕੋਹ ਹਿੰਦੂ ਕੂ” ਪੈ ਗਿਆ।

ਇਹ ਤਿੰਨੇ ਬਦਾਰਸੀ ਬਾਨ ਦੇ ਹਨ ਕੋਹ (ਪਹਾੜ), ਹਿੰਦੂਭਾਰਤ ਵਾਸੀ (ਲਾਮ), ਕੂ =ਕਤਲ ਕਰਨਾ, ਭਾਵ ਉਹ ਪਹਾੜ ਜਿਥੇ ਹਿੰਦੂ ਕਤਲ ਕੀਤੇ ਗਏ ਅਤੇ ਇਹ ਨਾਮ ਅੱਜ ਤੱਕ ਪ੍ਰਚੱਲਿਤ ਹੈ। ਜਦ ਮੁਰਾਰਜੀ ਡਿਸਾਈ ਸਾਡੇ ਦੇਸ ਦੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਸਨ ਤਾਂ ਹਿੰਦੂਆਂ ਨੇ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਕਿ ਇਸ ਪਹਾੜੀ ਦਾ ਨਾਮ ਬਦਲ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇ। ਪਰ ਮੁਰਾਰਜੀ ਨੇ ਜਵਾਬ ਦੇ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਇਹ ਅੰਤਰਰਾਟਰੀ ਨਾਮ ਹੈ ਬਦਲਿਆ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦਾ।

ਤਾਰੀ ਮੀਰ ਮਾਸੂਮ ਅਨੁਸਾਰ ਇਸਲਾਮ ਦੇ ਜੇਤੂਆਂ ਨੇ ਰੂ ਵਿਚ ਹੀ ਇਹ ਹੁਕਮ ਜਾਰੀ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਕਿ ਕੋਈ ਮੁਸਲਿਮ ਚੰਗਾ ਕੱਪੜਾ ਨਾ ਪਾਵੇ, ਚੰਗਾ ਭੋਜਨ ਨਾ ਖਾਵੇ, ਘੋੜੇ ਦੀ ਸਵਾਰੀ ਨਾ ਕਰੇ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਸਤਾਰ ਸਜਾਉਣ ਦੀ ਮਨਾਹੀ ਸੀ ਅਤੇ ਕਰਕੇ ਸਫੈਦ। ਜੇ ਕਿਤੇ ਬੰਨ੍ਹਣੀ ਹੀ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਲਾਲ ਰੰਗ ਦੀ। ਦੋ-ਮਲਾ ਮਕਾਨ ਨਾ ਬਣਾਉਣ, ਸੁੰਦਰ ਲੜਕਾ ਲੜਕੀ ਨਾ ਰੱਖੇ। ਜੇ ਕਿਸੇ ਮੁਸਲਮਾਨ ਦਾ ਵਧੀਆ ਮਕਾਨ, ਬਾ ਜਾਂ ਕੋਈ ਸਮਾਨ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦੇ ਪਸੰਦ ਆ ਜਾਂਦਾ ਤਾਂ ਉਹ ਖੋਹ ਕੇ ਆਪਣੇ ਕਬੇ ਵਿਚ ਕਰ ਲੈਂਦੇ। ਜੇ ਕਿਸੇ ਦੀ ਇਸਤਰੀ ਜਾਂ ਧੀ ਸੁੰਦਰ ਹੁੰਦੀ ਤਾਂ ਉਸ ਤੋਂ ਜ ਚਾੜ੍ਹ ਕੇ ਬਰਦਸਤੀ ਖੋਹ ਕੇ ਉਸ ਨਾਲ ਨਿਕਾਹ ਕਰ ਲੈਂਦੇ ਸਨ।

ਬਾਬਰ ਦੇ ਉਤਰਅਧਿਕਾਰੀ ਸਮਰਾਟਾਂ ਵਿਚੋਂ ਅਕਬਰ ਸੁਲਹ ਕੁਲ ਵਾਲਾ ਸੀ ਪਰ ਸਮੇਂ ਦੀ ਨਾਕਤ ਦੇਖਦਿਆਂ, ਆਪਣੀਆਂ ਰਿਆਸਤਾਂ ਬਚਾਉਣ ਲਈ ਵੱਡੀ ਅਣਖ ਵਾਲੇ ਸੂਰਜ ਵੰਸੀ ਅਤੇ ਚੰਦਰਵੰਸੀ ਰਾਜਪੂਤ ਰਾਣਿਆਂ ਨੇ ਆਪਣੀਆਂ ਧੀਆਂ ਭੈਣਾਂ ਦੇ ਡੋਲੇ-ਪੀ-ਮੁਲ ਬਾਦਾਹਾਂ ਦੇਣੇ ਪ੍ਰਵਾਨ ਕਰ ਲਏ।

ਜੈਪੁਰ ਦੇ ਰਾਜਾ ਮਾਨ ਸਿੰਘ ਦੀ ਭੈਣ ਜੋਧਾਂ ਬਾਈ ਅਕਬਰ ਦੀ ਰਾਣੀ ਸੀ ਜਿਸ ਦੇ ਉਦਰ ਤੋਂ ਸਲੀਮ (ਜਹਾਂਗੀਰ) ਪੈਦਾ ਹੋਇਆ ਅਤੇ ਜਹਾਂਗੀਰ ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਾਦੀ ਰਾਜਾ ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ ਦੀ ਬੇਟੀ ਨਾਲ ਹੋਈ। ਦੂਸਰੀ ਾਦੀ ਰਾਜਾ ਉਦੇ ਸਿੰਘ ਦੀ ਲੜਕੀ ਨਾਲ ਹੋਈ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਤੀਸਰੀ ਾਦੀ ਰਾਜਾ ਮਾਨ ਸਿੰਘ ਦੇ ਪੁੱਤਰ ਜਗਤ ਸਿੰਘ ਦੀ ਲੜਕੀ ਨਾਲ ਅਤੇ ਫਿਰ ਰਾਮ ਚੰਦ ਬੰਦੇਲਾ ਦੀ ਲੜਕੀ ਨਾਲ ਹੋਈ।

ਦੇਸ ਵਾਸੀਆਂ, ਰਾਜਿਆਂ ਅਤੇ ਧਾਰਮਿਕ ਆਗੂਆਂ ਦੀਆਂ ਮੀਰਾਂ ਮਰ ਚੁੱਕੀਆਂ ਸਨ, ਅਣਖ ਅਤੇ ਰਤ ਮਿੱਟੀ ਵਿਚ ਰੁਲ ਰਹੀ ਸੀ ਹਾਲਤ ਇਥੋਂ ਤੱਕ ਗਿਰ ਗਈ ਸੀ (ਲਿਖਤੀ ਰੂਪ ਵਿਚ ਮਿਲ ਸਕਦਾ ਹੈ) ਕਿ ਜੇ ਕਿਸੇ ਮੁਲ ਖੰਘਾਰ ਆ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਉਹ ਨਾਲ ਤੁਰੇ ਜਾਂਦੇ ਹਿੰਦੂ ਕਹੇ ਕਿ ਮੂੰਹ ਖੋਲ੍ਹੋ ਅਤੇ ਉਸ ਵਿਚ ਥੁੱਕੋ।

ਜਹਾਂਗੀਰ ਪਿਛੋਂ ਾਹਜਹਾਂ ਨੇ ਭੀ ਹਿੰਦੂਆਂ ਤੇ ਕੋਈ ਤਰਸ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਔਰੰਗਜ਼ੇਬ ਨੇ ਹਿੰਦੂਆਂ ਤਮ ਕਰਨ ਦਾ ਤਾਂ ਤਹੱਈਆ ਹੀ ਕਰ ਲਿਆ ਸੀ। ਐਸੀ ਦਰਦਨਾਕ ਹਾਲਤ ਜਾਂ ਰੀਬ, ਮਲੂਮ, ਅਨਾਥ ਅਤੇ ਮਸੂਮਾਂ ਦੀਆਂ ਆਹਾਂ ਤੇ ਤਰਸ ਖਾ ਕੇ ਪਰਮੇਰ ਨੇ :

ਸੁਣੀ ਪੁਕਾਰਿ ਦਾਤਾਰ ਪ੍ਰਭੂ

ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜਗਿ ਮਾਹਿ ਪਠਾਇਆ॥ (ਭਾ. ਗੁ. ਵਾ. 1/23)

ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਮਹਾਰਾਜ ਨੇ ਸਮੇਂ ਦੀ ਨਾਤਕਤਾ ਪਹਿਚਾਣਿਆ, ਦੇਸ ਵਾਸੀਆਂ ਦੀ ਧਾਰਮਿਕ ਅਤੇ ਸਮਾਜਿਕ ਗਿਰਾਵਟ ਸਮਝਿਆ ਅਤੇ ਨਾਲ ਹੀ ਇਸਲਾਮੀ ਹਾਕਮ ਜਮਾਤ ਦੀ ਮਾਨਸਿਕਤਾ ਟੋਟੋਲਿਆ ਅਤੇ ਸਰਬ ਸਾਂਝੀਵਾਲਤਾ ਦਾ ਸੁਲਹ ਕੁਲ ਵਾਲਾ ਧਰਮ ਚਲਾਇਆ। ਇਸ ਦੇ ਮੁਢਲੇ ਅਸੂਲ ਸਨ ਇਕ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਮੰਨਣਾ, ਨਾਮ ਜਪਣਾ ਧਰਮ ਦੀ ਕਿਰਤ ਕਰਨੀ ਅਤੇ ਵੰਡ ਕੇ ਛਕਣਾ। ਸਭ ਵਿਚ ਪਰਮੇਰ ਦੀ ਇਕ ਜੋਤ ਦੇਖ ਕੇ ਪਰਸਪਰ ਪਿਆਰ ਨਾਲ ਰਹਿਣਾ।

ਇਕ ਪਾਸੇ ਬਾਬੇ ਨਾਨਕ ਦਾ ਪਿਆਰ ਭਰਿਆ ਸੰਦੇ ਇਸਲਾਮੀ ਕੱਟੜਤਾ ਠੱਲ੍ਹ ਪਾਉਣ ਵਿਚ ਕਾਮਯਾਬ ਹੋਇਆ ਦੂਸਰੇ ਪਾਸੇ ਜਾਤੀਵਾਦ ਤਮ ਕਰ ਕੇ ਦੇਸ ਵਾਸੀਆਂ ਇਕਮੁੱਠ ਕਰਨ ਵਿਚ ਸਹਾਈ ਹੋਇਆ। ਸਹੀ ਸੋਚ ਵਾਲੇ ਮੁਸਲਮਾਨ ਅਤੇ ਹਿੰਦੂ ਦੋਨੋਂ ਬਾਬਾ ਨਾਨਕ ਦੀ ਸੰਗਤ ਦਾ ਗਿਰਾ ਬਣ ਗਏ।

ਨਾਲ ਹੀ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਗੁਰਬਾਣੀ ਰਾਹੀਂ ਲੋਕਾਈ ਸੇਧ ਦਿੱਤੀ ਕਿ ਜਿਸ ਮੌਤ ਤੋਂ ਡਰਕੇ ਤੁਸੀਂ ਆਪਣੀ ਇੱਤ, ਅਣਖ ਅਤੇ ਧਰਮ ਤਿਆਗ ਰਹੋ ਹੋ ਇਹ ਹਰ ਹਾਲਤ ਵਿਚ ਆਵੇਗੀ :

ਗਾਜੇ ਰਯਤਿ ਸਿਕਦਾਰ ਕੋਇ ਨ ਰਹਸੀਓ॥

ਹਟ ਪਟਣ ਬਾਜਾਰ ਹੁਕਮੀ ਢਹਿਸੀਓ॥ ਅੰਗ 141

ਭਾਈ ਰੇ ਇਉ ਸਿਰਿ ਜਾਣਹੁ ਕਾਲ॥

ਜਿਉ ਮਛੀ ਤਿਉ ਮਾਣਸਾ ਪਵੈ ਅਚਿੰਤਾ ਜਾਲੁ॥ ਅ ਗ 55

ਤੇ ਜਦ ਮਰਣਾ ਹੀ ਹੈ ਤਾਂ ਗੀਦੀ ਬਣ ਕੇ ਬੇ-ਰਤ ਦੀ ਮੌਤ ਕਿਉਂ ਮਰੇ। ਜਿਸ ਦੀ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਜਿਉਂਦਿਆਂ ਪਤ ਨਾ ਰਹੀ ਉਸ ਦੀ ਅੱਗੇ ਭੀ ਨਹੀਂ ਰਹੇਗੀ :

ਜਿਨ ਜੀਵੰਦਿਆ ਪਤਿ ਨਹੀ ਮੁਇਆ ਮੰਦੀ ਸੋਇ॥ ਅੰਗ 1242

ਨਾਲ ਹੀ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਆਪਣੇ ਧਰਮ, ਅਸੂਲ ਅਤੇ ਰਤ ਲਈ ਲੜ ਮਰਣਾ ਇਹ ਸੂਰਮਿਆਂ ਦਾ ਕੰਮ ਹੈ ਜਾਇ ਹੈ :

ਮਰਣੁ ਮੁਣਸਾ ਸੂਰਿਆ ਹਕੁ ਹੈ ਜੋ ਹੋਇ ਮਰਨਿ ਪਰਵਾਣੋ॥

ਸੂਰੇ ਸੋਈ ਆਗੈ ਆਖੀਅਹਿ ਦਰਗਹ ਪਾਵਹਿ ਸਾਚੀ ਮਾਣੋ॥

ਅੰਗ 579-580

ਇਸ ਲਈ ਬਾਬੇ ਨੇ ਆਪਣੇ ਸਿੱਖਾਂ ਲਈ ਪਹਿਲੀ ਰਤ ਹੀ ਇਹ ਰੱਖੀ :

ਜਉ ਤਉ ਪ੍ਰੇਮ ਖੇਲਣ ਕਾ ਚਾਉ॥

ਸਿਰੁ ਧਰਿ ਤਲੀ ਗਲੀ ਮੇਰੀ ਆਉ॥

ਇਤੁ ਮਾਰਗਿ ਪੈਰੁ ਧਰੀਜੈ॥

ਸਿਰ ਦੀਜੈ ਕਾਣਿ ਨ ਕੀਜੈ॥ ਅੰਗ 1412

ਜਿਸ ਬੰਦੇ ਮਰਨ ਦਾ ਯਕੀਨ ਆ ਗਿਆ, ਉਥੇ ਨਾ ਮੋਹ ਹੈ ਨਾ ਲਾਲਚ ਨਾ ਕੋਈ ਹੋਰ ਵਿਕਾਰ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਕਿਸੇ ਕੋਲੋਂ ਡਰੇਗਾ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮੋਹ ਮਾਇਆ ਦੇ ਬੰਧਨਾਂ ਤੋਂ ਆਦ, ਈਰਖਾ ਦਵੈਖ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਅਤੇ ਮਸਤ ਮੌਲਿਆਂ ਨਿਰਭੈ ਯੋਧਿਆਂ ਦਾ ਸਰਬ ਸਾਂਝੀਵਾਲਤਾ ਅਤੇ ਸਭ ਨਾਲ ਪਿਆਰ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਸਾਧੂਆਂ ਦਾ ਇਕੱਠ ਗੁਰੂ ਕੀ ਸੰਗਤ ਬਣ ਗਈ।

ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਦੀਆਂ ਚਲਾਈਆਂ ਪ੍ਰਚਾਰ ਮੰਜੀਆਂ ਦਾ ਸਦਕਾ, ਪੰਚਮ ਪਿਤਾ ਤੱਕ ਇਸ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ ਮੰਨਣ ਵਾਲੇ ਸਾਰੇ ਦੇਸ ਵਿਚ ਫੈਲ ਗਏ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਹਿੰਦੂ ਅਤੇ ਮੁਸਲਮਾਨ ਦੋਨੋਂ ਧਰਮਾਂ ਦੇ ਲੋਕ ਸਨ। ਇਥੋਂ ਤੱਕ ਕਿ ਜਹਾਂਗੀਰ ਵੇਲੇ ਾਹੀ

ਦਰਬਾਰ ਦਾ ਪ੍ਰਵਾਣਿਤ ਪੀਰ, ਸਾਂਈ ਮੀਆਂ ਮੀਰ ਭੀ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਮਹਾਰਾਜ ਦਾ ਰਧਾਲੂ ਸੀ।

ਸੰਕੀਰਨ ਸੋਚ ਵਾਲੇ ਮਹਬੀ ਕੱਟੜਤਾ ਵਿਚ ਰੰਗੇ ਹੋਏ ਖ ਅਹਿਮਦ ਸਰਹੰਦੀ ਵਰਗੇ ਧਾਰਮਿਕ ਆਗੂ ਅਤੇ ਅਜਿਹੀ ਸੋਚ ਵਾਲੇ ਬੰਦਿਆਂ ਵਿਚ ਘਿਰਿਆ ਹੋਇਆ ਬਾਦਾਹ ਇਹ ਕਿਵੇਂ ਬਰਦਾਤ ਕਰ ਸਕਦਾ ਸੀ। ਇਸ ਲਈ ਪੰਚਮ ਪਿਤਾ ਜਹਾਂਗੀਰ ਦੀ ਕ੍ਰੋਧੀ ਦਾ ਕਿਾਰ ਹੋਣਾ ਪਿਆ। ਇਸ ਲਈ ਅਸਹਿ ਅਤੇ ਅਕਹਿ ਕਟ ਝੱਲ ਕੇ ਹੀਦ ਹੋਏ ਅਤੇ ਦੱਸ ਦਿੱਤਾ :

ਮਰਣੁ ਮੁਣਸਾ ਸੂਰਿਆ ਹਰੁ ਹੈ ਜੋ ਹੋਇ ਮਰਨਿ ਪਰਵਾਣੈ॥

ਸੂਰੇ ਸੇਈ ਆਗੈ ਆਖੀਅਹਿ ਦਰਗਹ ਪਾਵਹਿ ਸਾਚੀ ਮਾਣੈ॥

(ਅਗ 579-580)

ਇਸ ਹੀਦੀ ਨੇ ਸਿੱਖੀ ਸੋਚ ਵਿਚ ਇਨਕਲਾਬ ਲੈ ਆਂਦਾ, ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਸਤਰ ਧਾਰਨ ਕਰਕੇ ਜ ਰੱਖੀ, ਅਕਾਲ ਤਤ ਦੀ ਰਚਨਾ ਕਰਕੇ ਬਾਦਾਹਾਂ ਵਾਂਗ ਤਤ ਤੇ ਬੈਠੇ ਚਾਰ ਜੰਗਾਂ ਲੜੀਆਂ ਅਤੇ ਜਿੱਤ ਕੇ ਦੇਸ ਵਾਸੀਆਂ ਸਾਬਤ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਜਰਵਾਣੇ ਹਾਕਮ ਅਜਿੱਤ ਨਹੀਂ, ਜਿੱਤੇ ਜਾ ਸਕਦੇ ਹਨ ਇਸ ਲਈ ਇਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਡਰੇ ਨਾ ਬਲਕਿ ਇਕਮੁੱਠ ਹੋ ਕੇ ਮੁਕਾਬਲਾ ਕਰੋ।

ਇਥੋਂ, ਬਾਬੇ ਕੇ” (ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦਾ ਘਰ) ਅਤੇ ਬਾਬਰ ਕੇ” (ਬਾਬਰ ਦੇ ਉੱਤਰਾਧਿਕਾਰੀ) ਆਹਮੋ-ਸਾਹਮਣੇ ਹੋ ਗਏ। ਬਾਬਰ ਕਿਆਂ ਦਾ ਔਰੰਗੇਬ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ ਸਾਰੇ ਦੇਸ ਵਿਚ ਇਸਲਾਮ ਦਾ ਝੰਡਾ ਝੁਲੇ ਅਤੇ ਬਾਬੇਕਿਆਂ ਨੇ ਦੀਨ ਮਲੂਮ ਦੀ ਬਾਂਹ ਝ ਲਈ। ਲਸਰੂਪ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਸਾਹਿਬ ਹੀਦ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਔਰੰਗੇਬ ਦੇ ਰਾਜ ਤੱਕ ਤਕਰੀਬਨ ਸਾਰੇ ਦੇਸ ਵਿਚ ਇਸਲਾਮ ਦਾ ਝੰਡਾ ਝੁੱਲਣ ਲੱਗ ਗਿਆ ਸੀ।

ਆਰੀਆ ਸਮਾਜੀ ਲਾਲਾ ਦੌਲਤ ਰਾਇ ਆਪਣੀ ਕਿਤਾਬ ਸਾਹਿਬੇ ਕਮਾਲ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਵਿਚ ਲਿਖਦੇ ਹਨ :

ਫਿਰ ਐਸੀ ਨਿਰਾਤਾ ਵਿਚ ਅਚਨਚੇਤ ਇਕ ਮੂਰਤ ਪ੍ਰਗਟ ਹੋਈ, ਜਿਸ ਨੇ ਹਿੰਦੂ ਧਰਮ ਦੀ ਨਈਆ ਤੁੰਨ ਵਿਚੋਂ ਕੱਢਿਆ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਕੰਢੇ ਤੇ ਆ ਖੜ੍ਹਾ ਕੀਤਾ। ਹਿੰਦੂ ਧਰਮ ਦੇ ਸੁੱਕ ਚੁੱਕੇ, ਕੁਮਲਾ ਗਏ ਬਾ ਲਈ ਉਹ ਰਹਿਮਤ ਦੀ ਵਰਖਾ, ਉੱਜੜ ਰਹੇ ਚਮਨ ਦਾ ਮਾਲੀ ਅਤੇ ਦਰਦ ਵੰਡਾਉਣ ਵਾਲੇ ਸੀ। ਪਰ ਉਹ ਕੌਣ ਸੀ? ਹਾਂ ਉਹ ਸਨ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਾਉਂ ਤੋਂ ਸਾਰਾ ਸੰਸਾਰ ਭਲੀ ਪ੍ਰਕਾਰ ਜਾਣੂ ਹੈ ਜਿਸ ਬੂਟੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਲਾਇਆ ਸੀ, ਜਿਸ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਅਤੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਆਪਣੇ ਨ ਦਾ ਪਾਣੀ ਦੇ ਕੇ ਅਤੇ ਹੱਡੀਆਂ ਪਾ ਕੇ ਵੱਡਾ ਕੀਤਾ ਸੀ ਅਤੇ ਜਿਸ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਤੇਬਹਾਦਰ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣੇ ਸੀਸ ਦਾ ਬਲੀਦਾਨ ਦੇ ਕੇ ਤੇ ਰੱਤ ਪਾ ਕੇ ਪਾਲਿਆ ਪੋਸਿਆ ਅਤੇ ਉਸੇ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰਦਿਆਂ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣੀ ਮਾਤਾ, ਚਾਰ ਪੁੱਤਰਾਂ, ਪੰਜਾਂ ਪਿਆਰਿਆਂ ਅਤੇ

ਹਾਰਾਂ ਰਧਾਲੂਆਂ, ਸਿੱਖ ਦੁਲਾਰਿਆਂ ਦੀਆਂ ਲਹੂ ਦੀ ਵਗਦੀਆਂ ਨਦੀਆਂ ਨਾਲ ਬਲਵਾਨ ਕੀਤਾ। ਇਸ ਤੋਂ ਅੱਗੇ ਲਾਲਾ ਜੀ ਬੁੱਲ੍ਹੇਹ ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਦਿੰਦੇ ਹਨ :

ਨ ਕਹੂੰ ਅਬ ਕੀ ਨ ਕਹੂੰ ਤਬ ਕੀ।

ਅਗਰ ਨ ਹੋਤੇ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਸੁੰਨਤ ਹੋਤੀ ਸਭ ਕੀ॥

ਦਸਮੇ ਪਿਤਾ ਦੇ ਜੋਤੀ ਜੋਤ ਸਮਾਉਣ ਅਤੇ ਬੰਦੇ ਬਹਾਦਰ ਦੀ ਹੀਦੀ ਪਿਛੋਂ, ਤਕਰੀਬਨ 90 ਸਾਲ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਸਹਿ ਅਤੇ ਅਕਹਿ ਕਟ ਸਹਾਰ ਕੇ, ਬੰਦ ਬੰਦ ਕਟਵਾ, ਖੋਪਰੀਆਂ ਉਤਰਾ, ਚਰਖੜੀਆਂ ਤੇ ਚੜ੍ਹੇ, ਲਖਪਤ ਰਾਇ ਦੀ ਕੀਤੀ ਕਤਲੇ ਆਮ (ਛੋਟੇ ਘੱਲੂਘਾਰਾ) ਜੋ ਛੇ ਮਹੀਨੇ ਚੱਲੀ ਅਤੇ ਅਹਿਮਦ ਾਹ ਅਬਦਾਲੀ ਵਾਲਾ ਵੱਡਾ ਘੱਲੂਘਾਰਾ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਸਵੇਰੇ ਛੇ ਵਜੇ ਤੋਂ ਦੁਪਹਿਰ ਦੇ ਵਜੇ ਤਕਰੀਬਨ 35-40 ਹਾਰ ਸਿੱਖ ਹੀਦ ਹੋਏ ਅਤੇ ਹਕੂਮਤ ਨਾਲ ਰਣ ਖੇਤਰ ਵਿਚ ਜੂਝੇ ਇਹ ਸਭ ਾਲਸਾ ਪੰਥ ਦਾ ਾਨਦਾਰ ਸੁਨਹਿਰੀ ਇਤਿਹਾਸ ਹੈ। ਅੀਰ ਮਹਾਰਾਜਾ ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ ਨੇ ਦੇਸ ਦਾ ਇਤਿਹਾਸ ਬਦਲਿਆ ਜਿਥੇ ਪਹਿਲਾਂ ਵਿਦੇਸੀ ਸਾਡਾ ਦੇਸ ਲੁਟਣ ਆਉਂਦੇ ਰਹੇ, ਉਥੇ ਮਹਾਰਾਜਾ ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ ਨੇ ਹਮਲਾਵਰਾਂ ਦੇ ਘਰ ਜਾ ਕੇ ਜਮਰੌਦ ਦੇ ਕਿਲ੍ਹੇ ਤੇ ਕੇ ਸਰੀ ਨਿਾਨ ਝੁਲਾਇਆ। ਇਸ ਸਾਰੇ ਵਰਤਾਰੇ ਦਾ ਤੱਤਸਾਰ ਮਹਾਂ ਕਵੀ ਸੰਤੋਖ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਸੂਰਜ ਪ੍ਰਕਾ ਗ੍ਰੰਥ ਵਿਚ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਲਿਖਿਆ ਹੈ :

ਛਾਇ ਜਾਤੀ ਏਕਤਾ ਅਨੇਕਤਾ ਬਿਲਾਇ ਜਾਤੀ,

ਹੋਵਤੀ ਕੁਚੀਲਤਾ ਕਤੇਬਨ ਕੁਰਾਨ ਕੀ।

ਪਾਪ ਹੀ ਪ੍ਰਪੱਕ ਜਾਤੇ ਧਰਮ ਧਸਕ ਜਾਤੇ,

ਬਰਨ ਗਰਕ ਜਾਤੇ ਸਾਹਿਤ ਨਿਧਾਨ ਕੀ।

ਦੇਵੀ ਦੇਵ ਦੇਹੁਰਾ ਸੰਤੋਖ ਸਿੰਘ ਦੂਰ ਹੋਤੇ,

ਰੀਤ ਮਿਟ ਜਾਤੀ ਸਭ ਬੇਦਨ ਪੁਰਾਨ ਕੀ।

ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਪਾਵਨ ਪਰਮ ਸੂਰ,

ਮੂਰਤਿ ਨਾ ਹੋਤੀ ਜੋ ਕਰੁਣਾ ਨਿਧਾਨ ਕੀ।

1849 ਵਿਚ ਅੰਗਰੇਂ ਨੇ, ਹਿੰਦੂ ਅਤੇ ਮੁਸਲਮਾਨ ਰਾਜਿਆਂ ਦੀ ਮੱਦਦ ਨਾਲ ਅਤੇ ਕਮੀਰ ਦੇ ਰਾਜੇ ਕਰਨ ਸਿੰਘ ਦੇ ਪੂਰਵ ਗੁਲਾਬ ਸਿੰਘ ਧਿਆਨ ਸਿੰਘ ਦੀ ਦਾਰੀ ਕਾਰਨ, ਸਾਰੇ ਦੇਸ ਵਿਚ ਇਕੋ ਇਕ ਆਦ ਦੇਸ (ਪੰਜਾਬ) ਲਾਮ ਬਣਾ ਦਿੱਤਾ।

ਇਸ ਪਿੱਛੋਂ ਕੋਈ ਐਸਾ ਆਦੀ ਦਾ ਅੰਦੋਲਨ ਨਹੀਂ ਜਿਸ ਵਿਚ ਸਿੱਖਾਂ ਨੇ ਕੁਰਬਾਨੀ ਨਾ ਦਿੱਤੀ ਹੋਵੇ। ਸੀਤਾ ਭਾਈ ਰਾਮਈਆ ਦੀ ਪੁਸਤਕ ਹਿਸਟਰੀ ਆਫ ਕਾਂਗਰਸ ਅਨੁਸਾਰ ਦੇ ਦੀ ਕੁੱਲ ਆਬਾਦੀ ਦੇ 1.5% ਸਿੱਖਾਂ ਦੀ ਕੁਰਬਾਨੀ 80% ਹੈ। ਵੇਰਵਾ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੈ।

ਲੜੀ ਨੰ. ਸਾ	ਸਿੱਖ	ੈਰ ਸਿੱਖ	ਜੋੜ
1. ਿੱਸੀ	93	28	121
2. ਉਮਰ ਕੈਦ	2147	499	2646
3. ਜੱਲਿਆਂ ਵਾਲਾ ਬਾ ਵਿਚ ਮਰੇ	799	501	1300
4. ਬਜ ਬਜ ਘਾਟ ਦੇ ਹੀਦ	67	46	113
5. ਕੂਕਾ ਲਹਿਰ	91	ਕੋਈ ਨਹੀਂ	91
6. ਅਕਾਲੀ ਲਹਿਰ	500	ਕੋਈ ਨਹੀਂ	500
ਕੁੱਲ	3697	1074	4771

ਆਦ ਹਿੰਦੀਜ (I.N.A.)

ਸਿੱਖ=28000, ੈਰ ਸਿੱਖ=14000, ਕੁੱਲ ਜੋੜ=42000

ਹੁਣ ਅਸੀਂ ਪਾਠਕਾਂ ਇਸ ਸਭ ਕੁਝ ਦਾ ਦੂਸਰਾ ਪਾਸਾ ਦੱਸਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਆਦ ਭਾਰਤ ਦੇ ਕੌਮੀ ਲੀਡਰਾਂ ਨੇ ਾਲਸੇ ਦੀ ਇਸ ਕੁਰਬਾਨੀ ਦੇ ਅਹਿਸਾਨ ਦਾ ਬਦਲਾ ਕਿਵੇਂ ਚੁਕਾਇਆ।

1. ਪੰਡਤ ਜਵਾਹਰ ਲਾਲ ਨਹਿਰੂ ਦੀ ਲਿਖੀ ਕਿਤਾਬ ਡਿਸਕਵਰੀ ਆਂ ਇੰਡੀਆ” ਤੇ ਆਧਾਰਿਤ ਦੂਰਦਰਨ ਤੋਂ ਦਿਖਾਏ ਗਏ ਲੜੀਵਾਰ ਪ੍ਰਸਾਰਣ ਭਾਰਤ ਏਕ ਖੋਜ” ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਅਤੇ ਾਲਸਾ ਪੰਥ ਦੀ ਕੁਰਬਾਨੀ ਬਾਰੇ ਇਕ ਭੀ ਸੀਨ ਨਹੀਂ ਦਿਖਾਇਆ ਗਿਆ। ਸਭ ਕਾਸੇ ਤੇ ਪੋਚਾ ਫੇਰ ਦਿੱਤਾ ਤਾਂ ਜੋ ਆਉਣ ਵਾਲੀਆਂ ਨਸਲਾਂ ਬਿਲਕੁਲ ਭੁੱਲ ਜਾਣ ਕਿ ਦੇ ਦੀ ਆਦੀ ਲਈ ਕੋਈ ਕੁਰਬਾਨੀ ਦਿੱਤੀ ਸੀ।
2. ਦੇਸ ਦੇ ਵਿਧਾਨ ਦੀ ਧਾਰਾ 25 ਵਿਚ ਸਿੱਖਾਂ ਬੋਧੀਆਂ, ਜੈਨੀਆਂ ਨਾਲ ਮਿਲਾ ਕੇ ਹਿੰਦੂ ਦੱਸ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਾਲਸੇ ਦੀ ਆਦ ਹਸਤੀ ਤਮ ਕਰ ਦਿੱਤੀ।
3. ਪੰਜਾਬੀ ਸੂਬੇ ਦੇ ਅੰਦੋਲਨ ਬਾਰੇ ਜਦ ਮਾਸਟਰ ਤਾਰਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਪੰਡਤ ਨਹਿਰੂ ਜੀ , ਮਹਾਤਮਾ ਗਾਂਧੀ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਲੋਂ ਸਿੱਖਾਂ ਨਾਲ ਕੀਤੇ ਵਾਅਦੇ ਯਾਦ ਕਰਵਾਏ ਤਾਂ ਪੰਡਤ ਜੀ ਦਾ ਜਵਾਬ ਸੀ ਅਬ ਵਕਤ ਬਦਲ ਗਿਆ ਹੈ।
4. ਸਿਰਦਾਰ ਕਪੂਰ ਸਿੰਘ ਦੀ ਪੁਸਤਕ ਸਾਚੀ ਸਾਖੀ ਅਨੁਸਾਰ ਦੇਸ ਦੀ ਆਦੀ ਤੌਰਨ ਪਿੱਛੋਂ ਹੋਮ ਮਨਿਸਟਰੀ ਵਲੋਂ ਸਾਰੇ ਡੀ. ਸੀ. ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਸਰਕੂਲਰ ਜਾਰੀ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਕਿ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਤੋਂ ਆਉਣ ਵਾਲੇ ਸਾਰੇ ਸਿੱਖ ਜਰਾਇਮ ਪੋ ਹਨ ਕਰੜੀ ਨਿਗ੍ਰਾ ਰੱਖੀ ਜਾਵੇ।
5. ਦੇਸ ਦੀ ਆਦੀ ਪਿੱਛੋਂ ਅਛੂਤਾਂ ਅਤੇ ਪਛੜੀਆਂ ਠੀਆਂ ਲਈ ਜੋ ਸਹੂਲਤਾਂ ਮਿਲਣੀਆਂ ਸਨ, ਉਹ ਕੇਵਲ ਹਿੰਦੂਆਂ ਲਈ ਸਨ। ਮਾਸਟਰ ਤਾਰਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਅੰਦੋਲਨ ਕਰਨ ਪਿੱਛੋਂ ਹੀ ਸਿੱਖ ਅਛੂਤਾਂ ਅਤੇ ਪਛੜੀਆਂ ਠੀਆਂ ਇਹ

6. ਸਹੂਲਤਾਂ ਮਿਲਣ ਲੱਗੀਆਂ। ਮੁਸਲਮਾਨ ਅਤੇ ਈਸਾਈ ਹੁਣ ਤੱਕ ਇਸ ਤੋਂ ਵਿਰਵੇ ਹਨ।
6. 1982 ਦੀਆਂ ਈਆਈ ਖੇਡਾਂ ਵੇਲੇ ਗੁਆਂਢੀ ਸੂਬਾ (State) ਹਰਿਆਣਾ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਿੱਲੀ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਸਿੱਖਾਂ (ਚਾਹੇ ਕੋਈ ਮਿਲਟਰੀ, ਜਰਨੈਲ ਜਾਂ ਜੱਜ ਸੀ) ਲੀਲ ਕੀਤਾ ਇਸ ਦੀ ਹੋਰ ਕੋਈ ਮਿਸਾਲ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦੀ। ਪਰ ਮਰਹੂਮ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦਰ ਖਰ ਛੱਡ ਕੇ ਪਾਰਲੀਮੈਂਟ ਦੇ ਕਿਸੇ ਇਕ ਮੈਂਬਰ ਨੇ ਭੀ ਅਵਾ ਨਹੀਂ ਉਠਾਈ।
7. ਪਿਛਲੀ ਸਦੀ ਦਾ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡਾ ਤੋਹਾ ਜੋ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਆਦੀ ਦੇ ਘੋਲ ਵਿਚ ਸਿੱਖਾਂ ਦੀ ਕੁਰਬਾਨੀ ਬਦਲੇ ਦਿੱਤਾ, ਉਹ ਸੀ 1984 ਦਾ ਸਾਕਾ ਨੀਲਾ ਤਾਰਾ ਅਤੇ ਇੰਦਰਾ ਗਾਂਧੀ ਦੀ ਮੌਤ ਪਿੱਛੋਂ ਦਿੱਲੀ, ਬੋਕਾਰੋ ਅਤੇ ਹੋਰ ਵੱਡੇ ਹਿਰਾਂ ਵਿਚ ਸਿੱਖਾਂ ਦਾ ਕਤਲੇਆਮ। ਇਤਿਹਾਸ ਬੋਲਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜਿਸ ਕਮੀਰੀ ਬ੍ਰਾਹਮਣਾਂ ਲਈ ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਸੀਸ ਦਿੱਤਾ, ਦਸਮੇ ਪਿਤਾ ਨੇ ਸਰਬੰਸ ਵਾਰਿਆ ਅਤੇ ਇਕ ਸਦੀ ਾਲਸਾ ਪੰਥ ਨੇ ਕੁਰਬਾਨੀਆਂ ਕੀਤੀਆਂ, ਜਦ ਉਸ ਾਨਦਾਨ ਦੀ ਧੀ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਦੀ ਰਾਜ ਸੱਤਾ ਦੀ ਮਾਲਕ ਬਣੀ ਤਾਂ ਹਰਿਮੰਦਰ ਸਾਹਿਬ ਤੇ ਹਮਲਾ ਹੋਇਆ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਪੁੱਤਰ ਨੇ ਸਿੱਖਾਂ ਦੀ ਕਤਲੇਆਮ ਕੀਤੀ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੀ ਬਾਤ ਚੀਤ ਦੇ ਨਾਮ ਹੇਠ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਜਾਂ ਨਿਰਦੇ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਕਿ ਅੰਮ੍ਰਿਤਧਾਰੀ ਸਾਰੇ ਸਿੱਖਾਂ ਤੇ ਾਸ ਨਿਗ੍ਰਾ ਰੱਖੀ ਜਾਵੇ।

ਅੰਗਰੇ ਰਾਜ ਕਾਲ ਵਿਚ ਦੇਸ ਦੀੰਜ ਵਿਚ ਸਿੱਖ 30% ਸਨ ਜਿਸ ਹੁਣ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਘਟਾ ਕੇ 2%ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਆਦੀ ਮਿਲਣ ਵੇਲੇੰਜ ਵਿਚ 18 ਜਰਨੈਲ ਸਿੱਖ ਸਨ ਪਰ 60 ਸਾਲਾਂ ਵਿਚ ਹੁਣ ਦੇ ਜਨਰਲ ਜੇ. ਜੇ. ਸਿੰਘ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਕੋਈ ਭੀ ਸਿੱਖੰਜ ਦਾ ਮੁਖੀ ਨਹੀਂ ਬਣਾਇਆ ਗਿਆ।

ਹੁਣ ਕੰਵਲ ਫੁੱਲ ਦੇ ਚਿੰਨ੍ਹ ਵਾਲੀ ਦੇ ਦੀ ਬਹੁਗਿਣਤੀ ਜਮਾਤ ਦੀ ਪਾਰਟੀ ਨੇ ਸਿੱਖਾਂ ਲੁੱਟਣ, ਕੁੱਟਣ ਅਤੇ ਆਦ ਹਸਤੀ ਤਮ ਕਰਨ ਦਾ ਕਮਰਕੱਸਾ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਹੈ ਅਤੇ ਬਦਕਿਸਮਤੀ ਨਾਲ ਅਖੌਤੀ ਪੰਥਕ ਲੀਡਰਾਂ ਨੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਗਲਵਕੜੀ ਪਾਈ ਹੋਈ ਹੈ। ਹਾਲਾਤ ਜੋ ਨਰ ਆ ਰਹੇ ਹਨ, ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਆਉਣ ਵਾਲਾ ਇਤਿਹਾਸ ਾਲਸਾ ਪੰਥ ਲਈ ਲਹੂ ਦੇ ਹੰਝੂ ਕੇਰੇਗਾ ਕਿਉਂਕਿ :

ਨਾਨਕ ਲਹਿਰੀ ਲਖ ਸੈ ਆਨ

ਭੁਬਣ ਦੇਇ ਨ ਮਾ ਪਿਰੀ॥ ਅੰਗ S19

ਵਾਲੇ ਮਾਲਕ ਦਾ ਪੱਲਾ ਛੱਡਕੇ ਅਖੌਤੀ ਪੰਥਕ ਲੀਡਰ, ਜਥੇਦਾਰ ਅਤੇ ਧਾਰਮਿਕ ਆਗੂ ਪੁਰਨ ਤੌਰ ਤੇ ਮਾਇਆ ਹੱਥ ਵਿਕ ਗਏ ਹਨ।

ਹੀਦੀ ਜੋੜ ਮੇਲੇ ਦਾ ਕ੍ਰਿਮਾ

ਸਾਡੇ ਪਿੰਡ ਰਾਜੇਵਾਲ ਰੋਹਣੋਂ ਤੋਂ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੇ ਛੋਟੇ ਸਾਹਿਬਾਦਿਆਂ ਦੇ ਹੀਦੀ ਅਸਥਾਨ ਦਾ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਸ੍ਰੀ ਤਿਹਗੜ੍ਹ ਸਾਹਿਬ ਵੀਹ ਕੁ ਮੀਲ ਦੀ ਵਿੱਥ ਉੱਤੇ ਹੈ। ਸਾਡੇ ਇਲਾਕੇ ਵਿਚ ਤਿਹਗੜ੍ਹ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਹੀਦੀ ਜੋੜ-ਮੇਲੇ ਤੇ ਸਿੱਖ ਪਥ ਦਾ ਇਕ ਭਾਰੀ ਇਕੱਠ ਹੋਇਆ ਕਰਦਾ ਸੀ, ਜਿਸ ਇਕੱਠ ਅਸੀਂ ਗੁਰਸਿੱਖੀ ਤੋਂ ਨਾਵਾਕੰ ਹੁੰਦੇ ਹੋਏ ਤਿਹਗੜ੍ਹ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਹੀਦੀ ਜੋੜ-ਮੇਲੇ ਦੀ ਥਾਂ ਤਿਹਗੜ੍ਹ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਮੇਲਾ ਹੀ ਕਿਹਾ ਕਰਦੇ ਸਾਂ। ਜਦੋਂ ਮੈਂ 14 ਕੁ ਸਾਲ ਦਾ ਹੋਇਆ ਤਾਂ ਮੈਂ ਉਸ ਜੋੜ-ਮੇਲੇ ਦੇ ਅਵਸਰ ਉਤੇ ਤਿਹਗੜ੍ਹ ਸਾਹਿਬ ਜਾਣ ਦਾ ਆਲ ਇਕ ਸਧਾਰਨ ਮੇਲੇ ਦੇ ਆਲ ਨਾਲ ਹੋਇਆ। ਉਹ ਜੋੜ-ਮੇਲਾ ਦੇ ਤਿੰਨ ਦਿਨ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਉਹ ਦਿਨ ਸਤ ਸਰਦੀ ਦੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਮੈਂ ਉਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਸਿੱਖ ਪਥ ਦਾ ਕੋਈ ਵੀ ਜੋੜ-ਮੇਲਾ ਨਹੀਂ ਦੇਖਿਆ ਸੀ। ਇਸ ਲਈ ਰਾਤ ਕੱਟਣ ਦਾ ਵੀ ਆਲ ਮੇਰੇ ਲਈ ਇਕ ਸੋਚਣ ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਸੀ। ਸਾਡੇ ਘਰਾਂ ਦੀਆਂ ਕੁਝ ਬੀਬੀਆਂ ਬਸੀ ਕਸਬੇ ਵਿਚ ਵਿਆਹੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਸਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਕੀਰੀਆਂ ਦੇ ਕਾਰਨ ਮੈਂ ਉਸ ਗੁਰਪੁਰਬ ਜਾਣ ਦਾ ਹੀਆ ਪੈ ਗਿਆ ਤੇ ਮੈਂ ਉਥੇ ਚਲਾ ਗਿਆ। ਹੀਦੀ ਜੋੜ-ਮੇਲੇ ਦੇ ਅੰਤਲੇ ਦਿਹਾੜੇ ਦੇ ਸਵੇਰ ਵੇਲੇ ਦੇ ਦੀਵਾਨ ਵਿਚ ਸਵਰਗਵਾਸੀ ਮਹਾਰਾਜਾ ਭੂਪਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਹਾਰ ਹੋਏ। ਇਹ ਗੱਲ ਸੰਨ 1918 ਦੀ ਹੋਵੇਗੀ। ਮਹਾਰਾਜਾ ਸਾਹਿਬ ਦੀਵਾਨ ਵਿਚ ਆ ਕੇ ਬੈਠ ਗਏ ਤੇ ਮੈਥੋਂ ਉਹ ਤੀਜੇ ਚੌਥੇ ਬੰਦੇ ਦੀ ਥਾਂ ਬੈਠੇ। ਮਹਾਰਾਜਾ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਨਾਲ ਇਕ ਏ. ਡੀ. ਸੀ. ਸੀ ਜਿਸ ਦੀ ਉਮਰ 32 ਕੁ ਸਾਲਾਂ ਦੀ ਹੋਵੇਗੀ। ਉਹ ਨੌਜਵਾਨ ਇਕ ਬਹੁਤ ਹੀ ਸੁੰਦਰ ਜੀ ਅੰਸਰ ਸੀ ਜਿਸ ਨੇ ਆਪਣੇ ਸਿਰ ਉਤੇ ਦੂਹਰੀ ਪੱਗ ਸਜਾਈ ਹੋਈ ਸੀ। ਉਸ ਗੱਭਰੂ ਦੀ ਕੇਸਾਂ ਉਤੇ ਸੱਜੀ ਹੋਈ ਦੂਹਰੀ ਪੱਗ ਤੇ ਬੱਧੀ ਹੋਈ ਉਸ ਦੀ ਦਾੜ੍ਹੀ ਦੋਹਾਂ ਨੇ ਉਸ ਦੀ ਸਰੀਰਿਕ ਸੁੰਦਰਤਾ ਪੂਰਨ ਕਰਨ ਵਿਚ ਉਹੀਓ ਕੰਮ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਸੀ ਜੋ ਕਾਰਜ ਸੋਨੇ ਉਤੇ ਫਿਰ ਕੇ ਸੁਹਾਗਾ ਕਰਿਆ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਸੁੰਦਰ ਗੱਭਰੂ ਮਹਾਰਾਜਾ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਦੀਵਾਨ ਵਿਚ ਬੈਠਦਿਆਂ ਹੀ ਗੁਰਦੁਆਰੇ ਦੀ ਇਕ ਮਹਿਰਾਬ ਦੇ ਹੇਠਾਂ ਮਹਾਰਾਜਾ ਸਾਹਿਬ ਵੱਲ ਮੂੰਹ ਕਰਕੇ ਖੜ੍ਹਾ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ ਤੇ ਮਹਾਰਾਜਾ ਸਾਹਿਬ ਵੱਲ ਟਿਕ-ਟਿਕੀ ਲਾ ਕੇ ਤੱਕਣ ਲੱਗ ਪਿਆ ਸੀ। ਆਪਣੀ ਜੀ ਮਰਯਾਦਾ ਨਾਲ ਬੱਝੀ ਹੋਈ ਦਾੜ੍ਹੀ ਤੇ ਦੂਹਰੀ ਪੱਗੀ ਨਾਲ ਸਜਿਆ ਹੋਇਆ ਗਠੀਲਾ, ਚੁਸਤ, ਤਿਆਰ-ਬਰ-ਤਿਆਰ ਅਤੇ ਸੁੰਦਰਤਾ ਤੇ ਕਲਾ ਦੀ ਮੂਰਤ ਬਣਿਆ ਹੋਇਆ ਜਿਸ ਵੰਗ ਨਾਲ ਮਹਾਰਾਜਾ ਸਾਹਿਬ ਵੱਲ ਟਿਕ ਟਿਕੀ ਲਾਈ ਤੱਕ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਉਸ ਦੀ ਉਹ

ਅਦੁੱਤੀ ਝਾਕੀ ਮੇਰੇ ਹਿਰਦੇ ਦੀਆਂ ਡੂੰਘਿਆਈਆਂ ਵਿਚ ਉਤਰ ਗਈ। ਉਹ ਝਾਕੀ ਨਾ ਮੈਂ ਵਿਸਰੀ ਹੈ ਤੇ ਨਾ ਹੀ ਮੇਰੇ ਜਿਉਂਦੇ ਜੀਅ ਕਦੇ ਉਹ ਵਿਸਰ ਹੀ ਸਕੇਗੀ। ਉਸ ਨੌਜਵਾਨ ਨੇ ਆਪਣੀ ਚੜ੍ਹਦੀ ਤੇ ਡੁੱਲ੍ਹ ਰਹੀ ਜਵਾਨੀ ਵਿਚ ਗੁਰਸਿੱਖੀ ਦੇ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਦੀ ਰੰਗਤ ਵਿਚ ਸਜ ਕੇ ਮੇਰੇ ਅੱਗੇ ਮਨੁੱਖੀ ਜੀਵਨ ਦੀ ਇਕ ਨਵੀਂ ਅਦੁੱਤੀ ਤੇ ਅਲੌਕਿਕ ਕਲਾ ਦਾ ਚਿੱਤਰ ਪੇ ਕੀਤਾ ਸੀ, ਜਿਸ ਚਿੱਤਰ ਦੇਖ ਕੇ ਮੇਰਾ ਹਿਰਦਾ ਹੈਰਾਨ ਵੀ ਹੋਇਆ ਸੀ ਤੇ ਗਦ-ਗਦ ਵੀ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਮੇਰੇ ਲਈ ਉਸ ਮਹਾਨ ਜੋੜ-ਮੇਲੇ ਦੀ ਸੰਗਤ ਤੇ ਸਤਿਸੰਗ ਦਾ ਸਾਰਾ ਵਾਤਾਵਰਣ ਇਕ ਅਲੌਕਿਕ ਵਾਤਾਵਰਣ ਸੀ। ਇਕ ਸਧਾਰਨ ਪਿੰਡ ਜੰਮਿਆ ਪਲਿਆ ਹੋਣ ਕਰਕੇ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਗੁਰਸਿੱਖੀ ਦਾ ਪ੍ਰਚਾਰ ਨਾ ਹੋਇਆ ਵਰਗਾ ਹੀ ਸੀ, ਸਿੱਖ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਤੇ ਸਿੱਖ ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਦੇ ਦਰਨਾਂ ਦੀ ਉਹ ਝਾਕੀ ਮੇਰੀ ਉਸ ਉਮਰ ਵਿਚ ਇਕ ਧਾਰਮਿਕ ਜੋੜ-ਮੇਲੇ ਦੀ ਆਪਣੀ ਕਿਸਮ ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਝਾਕੀ ਸੀ। ਉਹ ਨੌਜਵਾਨ ਦੇ ਦਰਨਾਂ ਸਮੇਤ ਉਸ ਮਹਾਨ ਗੁਰਪੁਰਬ ਤੋਂ ਮੈਂ ਇਕ ਨਵੀਂ ਤੇ ਅਲੌਕਿਕ ਦੁਨੀਆਂ ਦੇ ਦਰਨ ਹੋਏ ਤੇ ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਜੀਵਨ ਲਈ ਇਕ ਮਹਾਨ ਸਿੱਖਿਆ ਤੇ ਜੀਵਨ ਦੇ ਇਕ ਨਵੇਂ ਮੋੜ ਲਈ ਇਕ ਨਵੀਂ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਲੈ ਕੇ ਆਪਣੇ ਘਰ ਮੁੜਿਆ।

ਹੀਦੀ ਜੋੜ-ਮੇਲੇ ਦੇ ਅੰਤਲੇ ਦਿਹਾੜੇ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਤਿਹਗੜ੍ਹ ਸਾਹਿਬ ਤੋਂ ਹੀਦੀ ਜਲੂਸ ਨਿਕਲਿਆ ਸੀ ਜਿਸ ਵਿਚ ਗੁਰਪੁਰਬ ਦੀ ਸਾਰੀ ਸੰਗਤ ਸਾਹਿਬਾਦਿਆਂ ਦੇ ਸਸਕਾਰ ਦੇ ਅਸਥਾਨ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਜੋਤੀ ਸਰੂਪ ਗਈ। ਮਹਾਰਾਜਾ ਸਾਹਿਬ ਵੀ ਉਸ ਜਲੂਸ ਵਿਚ ਆਲ ਹੋਏ ਸਨ ਤੇ ਉਹ ਸਾਰਾ ਰਸਤਾ ਨੰਗੇ ਪੈਰੀਂ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਸਵਾਰੀ ਆਪਣੇ ਹੱਥਾਂ ਨਾਲ ਚੌਰ ਸਾਹਿਬ ਝਲਦੇ ਗਏ ਸਨ। ਜਲੂਸ ਵਿਚ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਬੀਬੀਆਂ ਦਾ ਇਕ ਜਥਾ ਆਲ ਹੋਇਆ ਜਿਹੜਾ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਸਵਾਰੀ ਅੱਗੇ ਬਦ ਕੀਰਤਨ ਕਰਦਾ ਗਿਆ। ਇਹ ਜਥਾ ਆਇਦ ਜਸਪਾਲੋਂ ਪਿੰਡ ਦੇ ਬੀਬੀਆਂ ਦੇ ਹਾਈ ਸਕੂਲ ਦਾ ਸੀ। ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਜੋਤੀ ਸਰੂਪ ਪੁੱਜਣ ਉਤੇ ਮੈਂ ਉਹ ਅਸਥਾਨ ਦੇਖਿਆ ਜਿਥੇ ਹੀਦ ਸਾਹਿਬਾਦਿਆਂ ਦੇ ਮ੍ਰਿਤਕ ਸਰੀਰਾਂ ਦਾ ਸਸਕਾਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਉਸ ਅਸਥਾਨ ਦੇ ਦਰਨ ਕਰਦਿਆਂ ਹੀ ਮੇਰਾ ਹਿਰਦਾ ਥਰਥਰ ਗਿਆ ਤੇ ਮੈਂ ਉਸ ਅਸਥਾਨ ਵਿਚੋਂ ਇਕ ਅਜਿਹੀ ਗੁਪਤ ਲਹਿਰ ਨਿਕਲਦੀ ਅਨੁਭਵ ਕੀਤੀ ਜਿਹੜੇ ਬੰਦੇ ਦੇ ਮਨ ਇਕਾਗਰ ਕਰਕੇ ਇਹ ਦੱਸ ਰਹੀ ਹੋਵੇ ਕਿ ਤੂੰ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਕਿਸ ਲਈ ਆਇਆ ਹੈਂ ਤੇ ਇਕ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਤੌਰ ਤੇ ਤੇਰੇ ਕੀ-ਕੀ ਕਰਤੱਵ ਹੋ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਉਹ ਕਰਤੱਵ ਕਿੰਨੇ ਵੱਡੇ ਹੋ ਸਕਦੇ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਪੂਰਨ ਕਰਨਾ ਹੀ ਜੀਵਨ ਦੇ ਮਨੋਰਥ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨਾ ਤੇ ਸਦਾ ਲਈ ਅਮਰ ਹੋਣਾ ਹੈ। ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਜੋਤੀ ਸਰੂਪ ਪੁੱਜ ਕੇ ਇਕ ਦੀਵਾਨ ਸਜਿਆ ਸੀ ਜਿਸ ਵਿਚ ਮਹਾਰਾਜਾ ਸਾਹਿਬ ਵੀ ਬੋਲੇ ਸਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕੇਵਲ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਉਰਦੂ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਬਦ ਬੋਲੇ ਸਨ ਜਿਹੜੇ ਮੈਂ ਹੁਣ ਤੱਕ ਯਾਦ ਹਨ -

ਮੁਝੇ ਇਸ ਬਾਤ ਕਾਰ ਹਾਸਲ ਹੈ ਕਿ ਮੁਝੇ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ ਪੰਥ ਕੀ ਸੇਵਾ ਕਰਨੇ ਕਾ ਮੌਕਾ ਮਿਲਾ ਹੈ।”

ਜਲੂਸ ਵਿਚ ਜਿਹੜਾ ਬਦ ਬੀਬੀਆਂ ਨੇ ਪੜ੍ਹਿਆ ਸੀ ਉਸ ਮੈਂ ਕੁਝ ਦੂਰੀ ਤੋਂ ਤੁਰੇ ਜਾਂਦੇ ਹੀ ਸੁਣਿਆ ਸੀ। ਇਸ ਲਈ ਇਕ ਦੂਰ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਤੇ ਇਕ ਰਾਗ ਵਿਚ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਮੈਂ ਉਹ ਬਦ ਸਮਝ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਆ ਸਕਿਆ ਸੀ ਤੇ ਉਸ ਤੋਂ ਜੋ ਕੁਝ ਮੇਰੀ ਸਮਝ ਵਿਚ ਆਇਆ ਸੀ ਉਹ ਕੇਵਲ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਬਦ ਹੀ ਸਨ :-

ਆਏ ਜੀ ਜਨ ਭਰੀ ਹੈ ਪੁਕਾਰੀ

ਉਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਇਸ ਬਦ ਸੁਣਨ ਦਾ ਅਵਸਰ ਮੈਂ ਕਦੇ ਨਹੀਂ ਮਿਲਿਆ। ਇਹ ਬਦ ਹੇਠ ਲਿਖਿਆ ਹੈ :

ਜਨਮ ਮਰਨ ਦੁਹਰੂ ਮਹਿ ਨਾਹੀ

ਜਨ ਪਰਉਪਕਾਰੀ ਆਏ ॥

ਜੀਅ ਦਾਨੁ ਦੇ ਭਗਤੀ ਲਾਇਨਿ

ਹਰਿ ਸਿਉ ਲੈਨਿ ਮਿਲਾਏ ॥੨॥ ਅਗ 749

(ਬਦ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ)

ਇਹ ਬਦ ਜਿਹੜਾ ਅੱਜ ਮੇਰੇ ਮਨ ਵਿਚ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਸਾਰੇ ਬਦਾਂ ਵਿਚੋਂ ਪਹਿਲੇ ਨੰਬਰ ਤੇ ਅਤੇ ਗੁਰਸਿੱਖੀ ਦੇ ਤੱਤ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਵੱਸਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ ਮੇਰੇ ਹਿਰਦੇ ਤੋਂ ਸਦਾ ਲੁਕਿਆ ਹੀ ਰਹਿੰਦਾ ਜੇਕਰ ਆਪਣੇ ਚੰਗੇ ਭਾਗਾਂ ਮੇਰਾ ਵਾਹ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਦੇ ਗੁਰਦੁਆਰੇ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਡੇਹਰਾ ਸਾਹਿਬ ਨਾਲ ਸੰਨ 1924 ਵਿਚ ਪ੍ਰਾਣੀ-ਮਾਤਰ ਦੀ ਸੇਵਾ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ ਨਾ ਪੈ ਜਾਂਦਾ। ਉਸ ਮਹਾਨ ਅਸਥਾਨ ਦੀ ਆਪਣੀ ਸੇਵਾ ਵਿਚ ਜੀਵਨ ਬਤੀਤ ਕਰਨ ਦਾ ਅਵਸਰ ਲਾਹੌਰ ਹਿਰ ਵਿਚ ਮਿਲਿਆ। ਉਸ ਲੰਬੇ ਚੌੜੇ ਸਮੇਂ ਵਿਚ ਜਿਥੇ ਮੈਂ ਇਸ ਬਦ ਸਾਲਾਂਬੱਧੀ ਬਾਰ-ਬਾਰ ਸੁਣਨ ਦਾ ਅਵਸਰ ਮਿਲਿਆ, ਉਥੇ ਉਸ ਅਸਥਾਨ ਦੀ ਆਪਣੀ ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਆਸਰੇ ਕੀਤੀ ਗਈ ਲਾਹੌਰ ਹਿਰ ਦੀ ਸੇਵਾ ਦੁਆਰਾ ਇਸ ਬਦ ਦੇ ਸੱਚੇ ਵਿਚ ਢਲਣ ਤੇ ਭਗਤੀ ਦੇ ਮਾਰਗ ਉਤੇ ਤੁਰਨ ਦਾ ਅਵਸਰ ਵੀ ਮੈਂ ਮਿਲਿਆ। ਮੈਂ ਜਿੰਨਾ ਚਿਰ ਜੀਵਾਂਗਾ ਮੇਰੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚੋਂ ਕਰਾਨੇ ਦੇ ਭਾਵ ਨਾਲ ਜਿਥੇ ਸਿੱਖ ਅਰਦਾਸ ਦੇ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਬਦ ਸਦਾ ਉਛਲਦੇ ਰਹਿਣਗੇ :

ਸਿੱਖਾਂ ਸਿੱਖੀ ਦਾਨ, ਰਹਿਤ ਦਾਨ, ਨਾਮ ਦਾਨ, ਦਾਨਾਂ ਸਿਰ ਦਾਨ, ਭਰੋਸਾ ਦਾਨ, ਸ੍ਰੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਜੀ ਦੇ ਦਰਨ ਇਨਾਨ, ਚੌਕੀਆਂ, ਝੰਡੇ ਬੁੰਗੇ ਜੁੱਗੇ ਜੁੱਗ ਅਟੱਲ, ਧਰਮ ਕਾ ਜੈਕਾਰ ।”

ਉਥੇ ਉਸ ਕਰਾਨੇ ਦੇ ਭਾਵ ਤੋਂ ਮੇਰੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚੋਂ ਇਹ ਅਸੀਸ ਵੀ ਨਿਕਲਦੀ ਰਹੇਗੀ ਕਿ ਭਾਰਤ ਦੇ ਹਰ ਘਰ ਤੋਂ ਸਿੱਖ ਸੱਭਿਅਤਾ ਦੀ ਉਸ ਮਹਾਨਤਾ ਦਾ ਪ੍ਰਗਟਾਵਾ

ਹੋਵੇ ਜਿਸ ਮਹਾਨਤਾ ਦੀ ਝਾਕੀ ਉਸ ਪੁਰਬ ਦੇ ਅਵਸਰ ਉਤੇ ਅਨੇਕਾਂ ਪੱਖਾਂ ਤੋਂ ਦੇਖਿਆ ਸੀ। ਮੈਂ ਇਹ ਅਰਦਾਸ ਵੀ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਮੈਂ ਆਪਣੀ ਛੋਟੀ ਉਮਰ ਵਿਚ ਗੁਰਸਿੱਖੀ ਦੇ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਦੀ ਸੁੰਦਰਤਾ ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਕਿਰਨ ਦਿਖਾਉਣ ਵਾਲਾ ਦੇ ਤੇ ਦੇ ਧਨੀ ਬਾਬਾ ਆਲਾ ਸਿੰਘ ਦਾ ਘਰਾਣਾ ਰਹਿੰਦੀ ਦੁਨੀਆਂ ਤੱਕ ਆਪਣੇ ਇਸ ਗੁਣ ਤੇ ਮਾਣ ਕਰ ਸੱਕੇ ਤੇ ਇਸ ਗੁਣ ਦਾ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਵੱਧ ਤੋਂ ਵੱਧ ਵਾਧਾ ਕਰਨਾ ਆਪਣਾ ਕਰਤੱਵ ਉਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਗਿਣ ਸਕੇ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਸ ਵੇਲੇ ਦੇ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧ ਮਹਾਰਾਜਾ ਭੂਪਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਨੇ ਮੇਰੀ ਉਸ ਛੋਟੀ ਉਮਰ ਵਿਚ ਆਪਣੀ ਰਾਜਗੱਦੀ ਉਤੇ ਬੈਠਿਆਂ ਦਰਸਾਇਆ ਸੀ। ਮੇਰੇ ਹਿਰਦੇ ਉਤੇ ਉਸ ਗੁਰਪੁਰਬ ਤੋਂ ਪੰਜ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦਾ ਅਸਰ ਪਿਆ :

(1) ਮਹਾਰਾਜਾ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਏ.ਡੀ.ਸੀ. ਦੀ ਸੁੰਦਰਤਾ ਜੋ ਕਿ ਉਸ ਦੇ ਕੇਸਾਂ, ਦਾੜ੍ਹੀ ਤੇ ਦੂਹਰੀ ਪੱਗ ਨੇ ਪੈਦਾ ਕੀਤੀ।

(2) ਗੁਰੂ ਘਰ ਦੀ ਸੰਗਤ ਵਿਚ ਸਾਰੇ ਬੰਦਿਆਂ ਤੋਂ ਉਚੇ ਥਾਂ ਤੇ ਕੋਈ ਬੰਦਾ ਵੀ ਨਹੀਂ ਬੈਠ ਸਕਦਾ ਭਾਵੇਂ ਉਹ ਬੰਦਾ ਸੰਸਾਰਿਕ ਤੌਰ ਤੇ ਕਿੰਨੇ ਵੀ ਉਚੇ ਦਰਜੇ ਦਾ ਕਿਉਂ ਨਾ ਹੋਵੇ।

(3) ਉਸ ਸੰਗਤ ਵਿਚ ਕੋਈ ਵੱਡੇ ਤੋਂ ਵੱਡਾ ਆਦਮੀ ਆਪਣਾ ਮਲ ਹੋਣਾ, ਆਪਣੇ ਧੰਨ ਭਾਗ ਗਿਣਦਾ ਹੈ।

(4) ਜੋੜ-ਮੇਲੇ ਉਤੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲੇ ਗੁਰੂ ਕੇ ਸਿੱਖ ਤੜਕੇ ਦੇ ਹਨੇਰੇ ਵਿਚ ਇਨਾਨ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ ਤੇ ਬਾਣੀ ਵੀ ਪੜ੍ਹ ਰਹੇ ਸਨ।

(5) ਛੋਟੀ ਉਮਰ ਦੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਉਸ ਉਮਰ ਵਿਚ ਧਰਮ ਲਈ ਜਾਨ ਵਾਰ ਦੇਣ ਦੇ ਇਤਿਹਾਸ ਨੇ ਮੇਰੀ ਉਸ ਹੋ ਸੰਭਾਲ ਰਹੀ ਉਮਰ ਵਿਚ ਜੀਵਨ ਦਾ ਇਕ ਗੰਭੀਰ ਪੱਖ ਮੇਰੇ ਸਾਹਮਣੇ ਰੱਖਿਆ। ਜੀਵਨ ਦੇ ਇਸ ਪੱਖ ਇਸ ਉਮਰ ਵਿਚ ਹਰ ਇਕ ਬੱਚੇ ਅੱਗੇ ਰੱਖਿਆ ਜਾਣਾ ਬੜਾ ਰੂਰੀ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਉਸ ਉਮਰ ਤੋਂ ਹੀ ਉਸ ਉਨ੍ਹਾਂ ਗੱਲਾਂ ਦਾ ਗਿਆਨ ਹੋਣ ਲੱਗਿਆ ਕਰਦਾ ਹੈ ਜਿਹੜੀਆਂ ਉਸ ਦੀ ਸਮਝ ਵਿਚ ਪੂਰੀਆਂ ਨਾ ਆਉਂਦੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਉਸ ਦੇ ਪੈਰਾਂ ਉਖੇੜ ਦੇਣ ਵਾਲੀਆਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ।

ਮਹਾਰਾਜਾ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਨੰਗੇ ਪੈਰੀਂ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਚੌਰ ਕਰਦਿਆਂ ਜਾਣ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਮੇਂ ਸਾਰੀ ਸੰਗਤ ਦਾ ਭਾਰੀ ਉਦਾਸੀ ਭਰੇ ਹਿਰਦੇ ਨਾਲ ਸਾਹਿਬਾਦਿਆਂ ਦੇ ਹੀਦੀ ਅਸਥਾਨ ਦੀ ਧੂੜ ਮੱਥੇ ਲਾ ਕੇ ਆਪਣੇ ਧੰਨਭਾਗ ਸਮਝਦੇ ਦੇ ਦਿ੍ਹਾਂ ਨੇ ਮੇਰੇ ਮਨ ਵਿਚ ਇਹ ਗੱਲ ਲਿਆਂਦੀ ਕਿ ਜੇਕਰ ਸੰਸਾਰਿਕ ਪਦਵੀ ਰੱਖਣ ਵਾਲਾ ਇਕ ਮਹਾਰਾਜਾ ਇਸ ਹੀਦੀ ਅਸਥਾਨ ਦੀ ਧੂੜੀ ਆਪਣੇ ਮੱਥੇ ਲਾਉਣਾ ਧੰਨਭਾਗ ਸਮਝਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਫੇਰ ਸੰਸਾਰਿਕ ਪਦਾਰਥਾਂ ਤੇ ਪਦਵੀਆਂ ਦੇ ਬਾਰੇ ਸੋਚਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਅਜਿਹੇ ਇਤਿਹਾਸ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਗੁਰੂ ਘਰ ਦੀ ਲਿਆਸੀ ਤੇ ਇਤਿਹਾਸ ਦਾ ਪਤਾ ਕਰ ਲੈਣਾ ਰੂਰੀ ਹੈ।

ਘਰ ਪੁੱਜ ਕੇ ਮੈਂ ਆਪਣੀ ਮਾਂ ਆਖਿਆ ਕਿ ਮੈਂ ਮਹਾਰਾਜਾ ਪਟਿਆਲਾ ਦੇ ਇਕ ਏ. ਡੀ. ਸੀ. ਦੇਖ ਕੇ ਆਇਆ ਹਾਂ, ਜਿਸ ਦੇ ਚਿਹਰੇ ਦੀ ਦਾੜ੍ਹੀ, ਕੇਸਾਂ ਦੀ ਪੱਗ ਤੋਂ ਪੈਦਾ ਹੋਈ ਸੁੰਦਰਤਾ ਨੇ ਮੈਂ ਇਹ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਾਇਆ ਹੈ ਕਿ ਮੇਰੇ ਸਿਰ ਉਤੇ ਇਕ ਅਜਿਹੀ ਵਸਤੂ ਗੁੰਮ ਹੈ ਜਿਹੜੀ ਨਾ-ਕੇਵਲ ਮਨੁੱਖ ਅਦੁੱਤੀ ਸੁੰਦਰਤਾ ਬਦੀ ਹੈ ਬਲਕਿ ਉਸ ਦੇ ਮਨੁੱਖੀ ਸਰੂਪ ਪੂਰਨ ਵੀ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਸੋ ਮਾਂ ਮੇਰਾ ਮਨ ਕੇਸ ਰੱਖੇ ਬਿਨਾਂ ਰਾੀ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ। ਮੇਰੀ ਮਾਂ ਨੇ ਮੈਂ ਆਖਿਆ ਕਿ ਦਸਵੀਂ ਜਮਾਤ ਤੱਕ ਠਹਿਰ ਜਾ, ਫੇਰ ਕੇਸ ਰੱਖ ਲਈਂ। ਮੇਰਾ ਆਲ ਹੈ ਕਿ ਮੇਰੀ ਮਾਂ ਨੇ ਇਹ ਮੈਂ ਇਹ ਵੀ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਕੇਸਾਂ ਦਾ ਭਾਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਦਸਵੀਂ ਜਮਾਤ ਤੋਂ ਪਿਛੋਂ ਵੱਡਾ ਹੋ ਜਾਵੇਂਗਾ ਤੇ ਫਿਰ ਕੇਸ ਰੱਖ ਲਈਂ। ਕੇਸਾਂ ਬਾਰੇ ਕਿੰਨੇ ਲਤ ਆਲ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਦਿਲਾਂ ਵਿਚ ਬੈਠੇ ਹੋਏ ਹਨ। ਇਹ ਸਭ ਦੂਰ ਹੋਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ। ਜਿਸ ਲੂਲ੍ਹੇ ਮੈਂ ਪਾਲਿਆ ਹੈ ਉਸ ਦੇ ਕੇਸ-ਦਾੜ੍ਹੀ ਰੱਖੇ ਹੋਏ ਹਨ ਭਾਵੇਂ ਉਹ 5● ਸਾਲਾਂ ਦਾ ਹੈ ਪਰ ਉਸ ਦੀ ਬੁੱਧੀ ਬੱਚਿਆਂ ਵਾਲੀ ਹੈ। ਜੇ ਕਰ ਉਸ ਕੋਈ ਕਹੇ ਕਿ ਪਿਆਰਿਆ ਤੇਰੇ ਕੇਸ ਕਟਾ ਦੇਈਏ ਤਾਂ ਉਹ ਬਹੁਤ ਗੁੱਸਾ ਮਨਾਉਂਦਾ। ਕੇਸਾਂ ਤੇ ਦਾੜ੍ਹੀ ਦੁਆਰਾ ਬੰਦੇ ਦਾ ਜੋ ਸਰੂਪ ਪੂਰਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਜੋ ਸੁੰਦਰਤਾ ਮਿਲਦੀ ਹੈ ਤੇ ਸਿਰ ਉਤੇ ਰੱਖ ਦੀ ਸੱਤਾ ਦੀ ਇਕ ਰੂਹਾਨੀ ਛੱਤਰੀ ਤਣੀ ਹੋਈ ਮਹਿਸੂਸ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਉਸ ਹਰ ਕੋਮਲ ਭਾਵਾਂ ਵਾਲਾ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਕੇਸਾਂ ਤੇ ਦਾੜ੍ਹੀ ਦੀਆਂ ਰੱਬੀ ਦਾਤਾਂ ਤੋਂ ਪੈਦਾ ਹੋਣ ਵਾਲੀ ਸੁੰਦਰਤਾ ਦੇ ਚਿਹਰੇ ਦੀ ਪੂਰਨਤਾ ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਝਾਕੀ ਮੈਂ ਪਟਿਆਲਾ ਰਾਜ ਦੇ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਵਿਚੋਂ ਇਕ ਗੁਰਪੁਰਬ ਦੀ ਯਾਤਰਾ ਸਮੇਂ ਨਰ ਆਈ ਪਰ ਕੇਸਾਂ ਦੀ ਮਨੁੱਖਾ ਸਰੀਰ ਲਈ ਰੱਖਿਆ ਦਾ ਸਬਕ ਮੈਂ ਇਕ ਬੇਰੀ ਦੇ ਰੁੱਖ ਨੇ ਪੜ੍ਹਾਇਆ। ਸਾਡੇ ਪਿੰਡ ਤੋਂ ਅੱਧਾ ਕੁ ਮੀਲ ਦੀ ਦੂਰੀ ਉਤੇ ਇਕੁ ਹੀ ਹੈ, ਜਿਹੜੀ ਇਕ ਚੁਰੱਸਤੇ ਵਿਚ ਹੈ। ਗਰਮੀਆਂ ਦੀ ਸਾਰੀ ਰੁੱਤ ਵਿਚ ਮੇਰੀ ਮਾਂ ਉਸ ਖੂਹੀ ਉਤੇ ਸਾਰਾ ਦਿਨ ਰਾਹੀਆਂ ਪਾਣੀ ਪਿਲਾਉਣ ਲਈ ਬੈਠੀ ਰਿਹਾ ਕਰਦੀ ਸੀ। ਪਿੰਡ ਦਾ ਗਊਆਂ ਮੱਝਾਂ ਦਾ ਚੌਣਾ ਵੀ ਪਾਣੀ ਪੀਣ ਲਈ ਉਥੇ ਹੀ ਦੁਪਹਿਰ ਦੇ ਵੇਲੇ ਆਇਆ ਕਰਦਾ ਸੀ। ਖੂਹੀ ਦੇ ਲਾਗੇ ਇਕ ਬੇਰੀ ਦਾ ਰੁੱਖ ਸੀ। ਮੈਂ ਇਕ ਦਿਨ ਗਰਮੀਆਂ ਦੀ ਰੁੱਤ ਵਿਚ ਉਸ ਦੇ ਹੇਠਾਂ ਬੈਠਾ ਸਾਂ, ਮੇਰੇ ਬੈਠਿਆਂ ਬੇਰੀ ਉਤੋਂ, ਇਕ ਛੋਟੀ ਇੱਟ ਡਿੱਗੀ ਜਿਹੜੀ ਮੇਰੇ ਮੱਥੇ ਦੇ ਲਾਗੇ ਸਿਰ ਉਤੇ ਵੱਜੀ ਤੇ ਉਸ ਨਾਲ ਮੇਰੇ ਸਿਰ ਵਿਚ ਘਾਪਾ ਖੁੱਲ੍ਹ ਗਿਆ। ਮਨੁੱਖ ਦਾ ਸਿਰ ਉਸ ਦੇ ਸਰੀਰ ਦਾ ਇਕ ਅਜਿਹਾ ਹਿੱਸਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਦੀ ਸੱਟ ਨਾਲ ਦਿਮਾਗ ਵੀ ਭਾਰੀ ਹਾਨੀ ਪੁੱਜ ਸਕਦੀ ਹੈ ਤੇ ਮੌਤ ਵੀ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਸਰੀਰ ਦੇ ਬਾਕੀ ਅੰਗ ਜਿਵੇਂ ਲੱਤਾਂ, ਬਾਹਾਂ, ਹੱਥ, ਨੱਕ ਆਦਿ ਅਜਿਹੇ ਅੰਗ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਲੱਥ ਜਾਣ ਨਾਲ ਵੀ ਉਹ ਮਰ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ। ਉਸ ਇੱਟ ਨੇ ਮੈਂ ਕੇ ਸਾਂ ਦੀ ਮਹਾਨਤਾ ਦਾ ਸਬਕ ਪੜ੍ਹਾਇਆ ਤੇ ਮੈਂ ਉਸ ਦੇ ਲੱਗਣ ਦੇ ਪਿਛੋਂ ਸਰੀਰ ਦੀ ਰੱਖਿਆ ਲਈ ਕੇਸਾਂ ਦੀ ਲਾਭਦਾਇਕਤਾ ਪ੍ਰਵਾਨ ਕਰ ਲਿਆ। ਜਿਸ ਬੰਦੇ ਦੇ ਸਿਰ

ਉਤੇ ਕੇਸ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਉਸ ਦਾ ਜੂੜਾ ਤੇ ਪੱਗ, ਸਿਰ ਉਤੇ ਡਿੱਗ ਪੈਣ ਵਾਲੀ ਇੱਟ ਵਰਗੀ ਜਾਂ ਲਾਠੀ ਆਦਿ ਕਿਸੇ ਵਸਤੂ ਦੇ ਵਾਰ ਤੋਂ ਉਸ ਦਾ ਭਾਰਾ ਬਚਾਅ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਗੁਰਸਿੱਖੀ ਦੇ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਦੀ ਮਹਾਨਤਾ ਮੇਰੇ ਅੱਗੇ ਕਿਸ-ਕਿਸ ਰੂਪ ਵਿਚ ਪ੍ਰਗਟ ਹੁੰਦੀ ਆਈ ਹੈ ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਇਤਿਹਾਸ ਲੰਬਾ ਚੌੜਾ ਹੈ। ਮੈਂ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਮੈਂ ਉਸ ਇਤਿਹਾਸ ਲਿਖ ਕੇ ਤੇ ਘਰ-ਘਰ ਮੁੰਤ ਵੰਡ ਕੇ ਗੁਰੂ ਘਰ ਦਾ ਰਿਣ ਲਾਹ ਸਕਾਂ।

(ਲੇਖਕ ਭਗਤ ਪੂਰਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਪਿਗਲਵਾੜਾ ਦੀ ਜੀਵਨੀ ਵਿਚੋਂ ਧੰਨਵਾਦ ਸਹਿਤ)

ਗੁਰ ਕੀ ਨਿੰਦਾ ਸੁਨਹਿ ਨ ਕਾਨਿ

ਅਹਿਮਦ 'ਹ ਅਬਦਾਲੀ ਆਪਣੇ ਛੇਵੇਂ ਹਲੇ ਵੇਲੇ ਲਾਹੌਰ ਮਲ ਕੇ ਦਿਲੀ ਵਲ ਕੂਚ ਕਰ ਗਿਆ ਅਤੇ ਗਿਲਜ਼ੀਜ਼, ਪਿਛੇ ਲਾਹੌਰ ਦੀ ਰਖਵਾਲੀ ਲਈ ਛੱਡ ਗਿਆ। ਜਿਥੇ ਗਿਲਜ਼ੀਜ਼ ਆਪਣੀ ਸਰੀਰਿਕ ਤਾਕਤ ਅਤੇ ਬਹਾਦਰੀ ਕਾਰਨ ਦੁਨੀਆਂ ਭਰ ਵਿਚ ਮਹੂਰ ਸਨ, ਉਥੇ ਮੁਲਕ ਵਿਚ ਸਿੰਘਾਂ ਦੀ ਬਹਾਦਰੀ ਦੀ ਵੀ ਚੰਗਾ ਚਰਚਾ ਸੀ।

ਇਹ ਪਾਸੇ ਗਿਲਜ਼ੀਜ਼ ਦੇ ਸਾਬਤ ਦੁੰਬਾ ਖਾਣ ਵਾਲੇ ਕਦਾਵਰ ਜਵਾਨ, ਪੂਰੀ ਤਰਾਂ ਲੋਹ ਟੋਪ, ਲੋਹੇ ਦੇ ਰਾਵਕਤਰ, ਬਾਹਾਂ ਅਤੇ ਲਤਾਂ ਉਪਰ ਭੀ ਲੋਹੇ ਦੇ ਕਵਚ ਨਾਲ ਢਕੇ ਹੋਏ ਸਨ ਅਤੇ ਦੂਸਰੇ ਪਾਸੇ ਸਿੰਘਾਂ ਦਾ ਹਾਲ ਗਿਆਨੀ ਗਿਆਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਲਿਖਦੇ ਹਨ :

**ਟਿਡਾ ਜੈਸਾ ਟਟੂਆ ਔ ਜੁਲੜ ਕਾ ਕਾਠੀ ਪਾਇ
ਰੱਸੜੀ ਲਗਾਮ ਅਤੇ ਰੱਸੜੀ ਰਕਾਬ ਜੂ।
ਪਾਟਿਆ ਸਾ ਕਛੜੂ ਤੇ ਨੀਲੜਾ ਜਾ ਚਾਦਰੂ ਹੈ
ਭੁਚੂ ਜੈਸਾ ਪਗੜੂ ਬਣਾਇਆ ਸਿਰ ਤਾਜ ਜੂ।
ਟਟਾ ਜੈਸਾ ਤੇਗੜੂ ਤੇ ਲੀਰੜੂ ਮਿਆਨ ਜਾ ਕੋ
ਗਠ ਸਠ ਗਾਤਰਾ ਬਣਾਇਆ ਸਭ ਸਾਜ ਜੂ।
ਨਾਮ ਤੋਂ ਅਕਾਲੜੂ ਸੋ, ਫਿਰੇ ਬੁਰੇ ਹਾਲੜੂ ਸੋ
ਲੂਟ ਕੂਟ ਖਾਵਣੇ ਕੋ ਡਾਢੇ ਉਸਤਾਜ ਜੂ।**

ਘੋੜੇ ਦੀ ਥਾਂ ਟਿਡੇ ਵਰਗਾ ਛੋਟਾ ਜਿਹਾ ਟਟੂ ਹੈ, ਜੁਲ ਦੀ ਕਾਠੀ ਹੈ। ਟਟੂ ਦੀ ਲਗਾਮ ਅਤੇ ਰਕਾਬ ਰਸੀ ਦੀ ਬਣਾਈ ਹੋਈ ਹੈ। ਪਾਟਿਆ ਹੋਇਆ ਕਛਹਿਰਾ ਅਤੇ ਨੀਲੇ ਰੰਗ ਦੀ ਚਾਦਰ ਹੈ। ਫਿਡੀ ਜਿਹੀ ਵਡੀ ਪਗ ਬੰਨ੍ਹੀ ਹੋਈ ਹੈ ਜਿਸ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਗੁਰੂ ਦਾ ਬਿਆ ਤਾਜ ਹੈ। ਟਟੀ ਜਿਹੀ ਤੇ ਹੈ ਜੋ ਮਿਆਨ ਦੀ ਵਜਾਏ ਕਪੜੇ ਨਾਲ ਲਪੇਟੀ ਹੋਈ ਹੈ। ਰੱਸੀ ਦਾ ਹੀ ਗਾਤਰਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਸਠ ਗਠਾਂ ਦਿਤੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਹਨ। ਆਪਣੇ ਆਪ ਅਕਾਲੀ ਕਹਾਉਂਦਾ ਹੈ ਬੁਰੇ-ਹਾਲ ਫਿਰਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਦੁਨੀਆਂ ਪਤਾ ਹੈ ਕਿ ਵੈਰੀ ਕੁਟਣ ਅਤੇ ਲੁਟਣ ਲਈ ਬਹੁਤ ਉਸਤਾਦ ਹੈ।

ਨਾ ਕਿਸੇ ਦੇਸ ਦੀ ਮਲਕੀਅਤ ਹੈ, ਨਾ ਹੀ ਆਮਦਨ ਦਾ ਕੋਈ ਸਾਧਨ ਹੈ, ਪਤਾ-ਪਤਾ ਵੈਰੀ ਹੈ। ਅਜਿਹੇ ਹਾਲਾਤ ਵਿਚ ਸਿੰਘਾਂ ਦਾ ਸਭ ਤੋਂ ਬੜਾ ਸਤਰ, ਬਸ, ਇਕ ਅਕਾਲ ਦੀ ਟੇਕ ਅਤੇ ਕਲਗੀਆਂ ਵਾਲੇ ਤੇ ਭਰੋਸਾ ਸੀ।

ਅਬਦਾਲੀ ਦੀ ਤਕੜੀਜ਼ ਤੋਂ ਕਿਨਾਰਾ ਕਰ ਕੇ ਸਿੰਘ ਦਰਿਆ ਦੇ ਕੰਢੇ ਬੈਠੇ

ਸਨ। ਹਕੂਮਤ ਅਤੇ ਤਾਕਤ ਦੇ ਨੇ ਵਿਚ ਮਸਤ ਗਿਲਜ਼ੀਜ਼ ਭੀ ਪਿੱਛਾ ਕਰਦੀ ਉੱਧਰ ਆ ਨਿਕਲੀ। ਸਮਾਂ-ਵਿਚਾਰ ਕੇ ਸਿੰਘਾਂ ਦਾ ਦਲ ਦਰਿਆ ਦੇ ਦੂਸਰੇ ਪਾਸੇ ਚਲਾ ਗਿਆ।

ਸਿੰਘਾਂ ਦੀ ਇਸ ਚਾਲ ਦੇਖ ਕੇ ਗਿਲਜ਼ੀਆਂ ਦਾ ਹੰਕਾਰ ਹੋਰ ਭੀ ਵਧ ਗਿਆ ਅਤੇ ਹਲਕਾਰੇ ਹਥ ਚਿਠੀ ਲਿਖ ਕੇ ਸਿੰਘਾਂ ਵੱਲ ਭੇਜੀ ਕਿ ਅਸੀਂ ਤੁਹਾਡੀ ਬਹਾਦਰੀ ਦੀਆਂ ਗਲਾਂ ਸੁਣ ਕੇ ਤੁਹਾਡੇ ਨਾਲ ਦੋ ਹਥ ਕਰਨ ਆਏ ਸੀ, ਪਰ ਤੁਸੀਂ ਸਾਡੇ ਘੋੜਿਆਂ ਦੀ ਟਾਪ ਸੁਣ ਕੇ ਹੀ ਦਰਿਆ ਪਾਰ ਚਲੇ ਗਏ।

**ਗਰਦ ਦੇਖ ਤੁਮ ਭਜ ਗਏ ਭਏ ਦਰਿਆਵੇਂ ਪਾਰ,
ਝੂਠ ਕਹਾਯੋ ਸਿੰਘ ਤੁਮ ਗੀਦੀ ਗੁਲਾਮ ਗਵਾਰ।।**

ਜੇ ਤੁਹਾਡੇ ਵਿਚ ਕੋਈ ਦਮ ਹੈ ਤਾਂ ਸਾਡੇ ਨਾਲ ਆ ਕੇ ਲੜਾਈ ਕਰੋ। ਅਸਾਡੇ ਵਲੋਂ ਇਕ ਜਵਾਨ, ਤੁਸੀਂ ਦੋ-ਦੋ ਸਿੰਘ ਆਵੋ ਅਤੇ ਸਾਡੇ ਹਥ ਦੇਖੋ।

ਸਿੰਘਾਂ ਨੇ ਚਿਠੀ ਵਿਚਾਰ ਕੇ ਉੱਤਰ ਦਿਤਾ ਕਿ ਅਸੀਂ ਲੜਨ ਲਈ ਤਿਆਰ ਹਾਂ, ਪਰ ਸਾਡੀ ਇਹ ਰਤ ਹੈ ਕਿ ਸਤਰਧਾਰੀ ਪੰਜ ਸਿੰਘ ਬੰਦੂਕਾਂ ਲੈ ਕੇ ਆਉਣਗੇ ਅਤੇ ਤੁਹਾਡੇ ਦਸ ਜਵਾਨ ਆਪਣੇ ਹਥਿਆਰ ਲੈ ਕੇ ਆਉਣ।

ਸਿੰਘਾਂ ਦੀ ਬੰਦੂਕ ਦੀ ਧਾਂਕ ਸਾਰੇ ਦੇਸ ਵਿਚ ਪਈ ਹੋਈ ਸੀ ਅਤੇ ਪਹਿਲੀਆਂ ਝੜਪਾਂ ਵਿਚ ਗਿਲਜ਼ੀ ਆਪ, ਸਿੰਘਾਂ ਦੀ ਬੰਦੂਕ ਦਾ ਨਿਾਨਾ ਪਰਖ ਚੁਕੇ ਸਨ, ਇਸ ਲਈ ਜਵਾਬ ਲਿਖ ਕੇ ਘਲਿਆ ਕਿ ਅਸੀਂ ਤਾਂ ਕੇਵਲ ਤਲਵਾਰ ਦੀ ਲੜਾਈ ਲੜਾਂਗੇ ਤੁਹਾਡੇ ਵਿਚੋਂ ਜੇ ਕੋਈ ਸੂਰਮਾ ਅਖਵਾਉਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਸਾਹਮਣੇ ਆਵੇ।

ਗਲਾਂ ਚਲ ਹੀ ਰਹੀਆਂ ਸਨ ਕਿ ਗਿਲਜ਼ੀਆਂ ਦਾ ਸਰਦਾਰ ਘੋੜੇ ਤੇ ਚੜ੍ਹ ਕੇ ਅਗੇ ਵਧਿਆ ਅਤੇ ਉੱਚੀ ਆਵਾ ਵਿਚ ਕਹਿਣ ਲਗਾ, ਆਓ ਜੇ ਕੋਈ ਮਰਦ ਸੂਰਮਾ ਅਖਵਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਮੈਂ ਤਲਵਾਰ ਢਾਲ ਲੈ ਕੇ ਆਇਆ ਹਾਂ। ਜੇ ਨਾਮ ਸਿੰਘ ਰਖਵਾਇਆ ਹੈ ਸਿੰਘ ਵਾਲਾ ਕੰਮ ਕਰੋ ਡਰਪੋਕ ਕਿਉਂ ਬਣਦੇ ਹੋ?" ਨਾਲੇ ਲਲਕਾਰੇ ਮਾਰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਨਾਲ ਹੀ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸੂਰਮਿਆਂ ਦੇ ਮਾਂ-ਬਾਪ ਲੋਕ ਧੰਨ-ਧੰਨ ਆਖਦੇ ਹਨ। ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪਹਿਲਾਂ ਧਰਮ-ਸੁਧ ਦੇ ਨਾਓਂ ਤੇ ਮੈਦਾਨ ਵਿਚ ਨਿਤਰਦੇ ਸੀ ਹੁਣ ਕੋਈ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ? ਧਿਕਾਰ ਹੈ ਤੁਹਾ ਅਤੇ ਤੁਹਾਡੇ ਪੰਥ ਜਿਹੇ ਤੁਸੀਂ ਹੋ ਤੁਹਾਡਾ ਗੁਰੂ ਭੀ ਅਜਿਹਾ ਹੀ ਹੋਵੇਗਾ।

ਪਥ-ਨਿੰਦਾ ਅਤੇ ਗੁਰੂ-ਨਿੰਦਾ, ਸਿੰਘਾਂ ਦਾ ਦਿਲ ਚੀਰ ਗਈ। ਬਾਕੀ ਸਿੰਘ ਅਜੇ ਸਲਾਹਾਂ ਹੀ ਕਰਦੇ ਸੀ ਕਿ ਮੁਛ ਫੁਟ ਗਭਰੂ ਚੜ੍ਹਤ ਸਿੰਘ (ਮਹਾਰਾਜਾ ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ ਦਾ ਦਾਦਾ) ਉਸੇ ਵੇਲੇ ਬੰਦੂਕ ਧਰ ਕੇ ਭਗੌਂਤੀ ਫੜ ਇਕਲਾ ਹੀ ਤੁਰ ਪਿਆ।

ਉਸ ਜਾਂਦਿਆਂ ਦੇਖ ਕੇ, ਮਸੇ ਦਾ ਸਿਰ ਲਾਹੁਣ ਵਾਲੇ ਭਾਈ ਮਹਿਤਾਬ ਸਿੰਘ ਦੇ ਸਾਥੀ, ਮਾੜੀ ਕੰਬੋ ਕੀ ਦੇ, ਸੁੱਖਾ ਸਿੰਘ ਨੇ ਵਧ ਕੇ ਘੋੜੇ ਦੀ ਲਾਮ ਫੜ ਲਈ ਅਤੇ ਕਹਿਣ ਲਗਾ, ਆਪਣਾ ਸਰੀਰ ਦੇਖ ਅਤੇ ਦੁਮਣ ਦਾ ਹੁਮ ਦੇਖ, ਫਿਰ ਉਹ ਸਿਰ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਪੈਰਾਂ ਤਕ ਲੋਹੇ ਨਾਲ ਮੜ੍ਹਿਆ ਪਿਆ ਹੈ। ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮੁਕਾਬਲਾ ਕਰੇਗਾ?"

ਚੜ੍ਹਤ ਸਿੰਘ ਨੇ ਉੱਤਰ ਦਿਤਾ, ਜੋ ਕਿਹਾ ਹੈ ਸੋ ਸਤਿ ਹੈ, ਪਰ ਮੈਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਕੰਨਾਂ ਨਾਲ ਗੁਰੂ ਪਥ ਦੇ ਨਾਉਂ ਦੀਆਂ ਗਾਲ੍ਹਾਂ ਨਹੀਂ ਸਹਾਰ ਸਕਦਾ। ਸਾਡੇ ਜਿਉਂਦਿਆਂ ਕੋਈ ਗੁਰੂ ਅਤੇ ਪਥ ਧਿਕਾਰਾਂ ਪਾਵੇ ਸਾਡਾ ਕੀ ਜਿਉਣਾ ਹੈ? ਮਰਨਾ ਜਿਉਣਾ ਗੁਰੂ ਦੇ ਹਥ ਹੈ ਅਸੀਂ ਤਾਂ ਉੱਦਮ ਹੀ ਕਰਨਾ ਹੈ।

ਸੁਖਾ ਸਿੰਘ ਕਹਿਣ ਲਗਾ ਤੂੰ ਹੁਣ ਮੇਰੇ ਤੇ ਛੱਡ ਦੇ। ਸਾਰੇ ਸਮਾਨ ਵਿਚੋਂ ਟੋਲ ਕੇ ਇਕ ਸਜੋਆ ਲਿਆਂਦੀ ਗਈ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਕ ਵਧੀਆ ਕਾਠੀ, ਘੋੜੇ ਲਈ ਲਭੀ। ਸਤਰ-ਬਸਤਰ ਸਜਾ-ਸਜੋਆ ਪਹਿਨ ਕੇ ਸਿੰਘ ਨੇ ਤਿਹ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਦੀ ਅਰਦਾਸ ਕਰਾਈ। ਹਥ ਵਿਚ ਖੜਗ ਲੈ, ਘੋੜੇ ਤੇ ਸਵਾਰ ਹੋ, ਭਾਈ ਸੁਖਾ ਸਿੰਘ ਦਰਿਆ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ ਬਰੇਤੀ ਉਤੇ ਜਾ ਖੜੋਤਾ।

ਨਾਲ ਜਾਣ ਲਈ ਚੜ੍ਹਤ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਕੁਛ ਹੋਰ ਸਿੰਘ ਭੀ ਤਿਆਰ ਹੋਏ ਪਰ ਸਿੰਘ ਨੇ ਮੌੜ ਦਿਤੇ। ਬਰੇਤੀ ਤੇ ਖੜ੍ਹ ਕੇ ਸਿੰਘ ਨੇ ਜੈਕਾਰ ਛਡਿਆ ਨਾਲ ਹੀ ਗਿਲਜੇ ਲਲਕਾਰਿਆ ਕਿ ਜਾਂਈ ਨਾ, ਹੁਣ ਗੁਰੂ-ਨਿੰਦਕ ਅਤੇ ਪੰਥ-ਨਿੰਦਕ ਦੀ ਕਬਰ ਇਥੇ ਹੀ ਬਣਾਵਾਂਗਾ।

ਦੋਨੋਂ ਸੂਰਮੇ ਆਹਮੋ-ਸਾਹਮਣੇ ਹੋਏ, ਤਲਵਾਰਾਂ ਚਲੀਆਂ ਇਕ ਦੂਜੇ ਦੇ ਵਾਰ ਢਾਲਾਂ ਤੇ ਰੋਕਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਮੁੜ-ਮੁੜ ਵਾਰ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਦੋਨੋਂ ਪਾਸੇ ਦੇ ਦਲ ਦੂਰ ਖੜੇ ਇਸ ਦਵੰਦ ਯੁਧ ਦੇਖ ਰਹੇ ਹਨ। ਦੋਨਾਂ ਸੂਰਮਿਆਂ ਦੀਆਂ ਢਾਲਾਂ ਟੁਟ ਗਈਆਂ, ਘੋੜੇ ਮੀ ਹੋ ਗਏ ਅਤੇ ਲਹੂ ਚੋਣ ਲਗ ਪਿਆ। ਇਕ ਦੂਜੇ ਦੀਆਂ ਸੰਜੋਆਂ ਕਟਦਿਆਂ ਦੀਆਂ ਤਲਵਾਰਾਂ ਭੀ ਟੁੱਟ ਗਈਆਂ ਅਤੇ ਆਪਸ ਵਿਚ ਗੁੱਥਮ-ਗੁੱਥਾ ਹੋ ਪਏ। ਪਥ ਪ੍ਰਕਾ ਦੇ ਕਰਤਾ ਅਨੁਸਾਰ :

ਤੇਗਨ ਸੋਂ ਪਟ ਕੇ ਕਟ ਗਏ।

ਫੁਰਾ ਫੁਰੀ ਸਭ ਤਥ ਗਿਰ ਪਏ।

ਦੋਊਨ ਤੇਗਨ ਮੁਖ ਤੁਟ ਗਏ।

ਲਰਤ ਭਿਰਤ ਆਪਸ ਮੈ ਖਰੇ।

ਘੋੜਨ ਮਹਿ ਨਹਿ ਤਾਕਤ ਰਹੀ।

ਜਖਮਨ ਤੇ ਰਤ ਸਭ ਚੁਇ ਗਈ।

ਘੋੜਨ ਸੋ ਘੋੜੇ ਢੁਕ ਪਏ।

ਮੋਢਨ ਸੋ ਮੋਢਨ ਅੜ ਗਏ।

ਜਫਮ ਜਫੀ ਹੋਏ ਰਹੇ ਗਿਰੇ ਭੂਮ ਮਧ ਭੂਮ।

ਭਏ ਫਟ ਗਿਰ ਸਟ ਲਗੀ ਪਰੇ ਮੂਰਤਾ ਭੂਮ।

ਰੀਬ ਸਿੰਘਾਂ ਦੀ ਅਰਦਾਸ ਦਰ ਕਬੂਲ ਪਈ। ਭਾਈ ਸੁਖਾ ਸਿੰਘ ਹੋ ਆਈ। ਬੋਹੇ ਪਏ ਗਿਲਜੇ ਦੀ ਸੰਜੋਆ ਚਕ ਕੇ ਛਾਤੀ ਵਿਚ ਕਟਾਰ ਦਾ ਵਾਰ ਕੀਤਾ। ਵਾਪਸੀ ਤੇ ਕਟਾਰ ਚਰਬੀ ਮਿਝ ਅਤੇ ਆਂਦਰਾਂ ਕਢ ਲਿਆਈ ਅਤੇ ਗਿਲਜਾ ਸਦਾ ਦੀ ਨੀਂਦ ਸੋ

ਗਿਆ। ਸਿੰਘ ਨੇ ਜੈਕਾਰ ਗਜਾਇਆ ਅਤੇ ਕਲਗੀਆਂ ਵਾਲੇ ਦਾ ਕਰ ਕੀਤਾ ਕਿ ਆਪਣੇ ਨਾਮ ਦੀ ਲਾਜ ਰੱਖ ਲਈ।

ਪਿਆਰੇ ਪਾਠਕ ਜੀ ਇਹ ਹੈ ਸਾਡੇ ਬੁਰਗਾਂ ਦੇ ਇਤਿਹਾਸ ਦੀ ਇਕ ਝਾਕੀ। ਾਲਸੇ ਸਰਦਾਰੀ ਨਾ ਹੀ ਕਿਸੇ ਰਿਰਵੇਨ ਕੋਟੇ ਤੋਂ ਮਿਲੀ ਹੈ ਅਤੇ ਨਾ ਕਿਸੇ ਪਲੇਟ ਵਿਚ ਪਰੋਸ ਕੇ ਦਿਤੀ ਹੈ। ਅਠਾਰਵੀਂ ਸਦੀ ਦੇ ਤਕਰੀਬਨ 90 ਸਾਲ ਦੇ ਲਹੂ ਭਿਜੇ ਇਤਿਹਾਸ ਵਿਚ ਐਸੇ ਕਾਰਨਾਮੇ ਸਾਡੇ ਬੁਰਗਾਂ ਨੇ ਕੀਤੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇਖ ਕੇ ਦੁਨੀਆਂ ਸਰਦਾਰ ਕਹਿਣ ਉਤੇ ਮਬੂਰ ਹੋ ਗਈ ਅਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਸਦਕਾ ਅਸੀਂ ਅਜ ਸਰਦਾਰ ਕਹਾਉਂਦੇ ਹਾਂ।

ਹੁਣ ਇਕ ਅਖੌਤੀ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਦਾ ਟੋਲਾ ਸਿਖਾਂ ਵਿਚ ਪੈਦਾ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਜਿਹੜਾ ਗੁਰੂ ਦੇ ਨਾਉਂ ਤੇ ਮਰ ਮਿਟਣ ਵਾਲੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸੂਰਮਿਆਂ ਜੰਗਲੀ, ਮੂਰਖ, ਗਵਾਰ ਅਤੇ ਬ੍ਰਾਹਮਣਵਾਦੀ ਸੰਗਯਾ ਦੀ ਉਪਾਧੀ ਦੇ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਗੁਰੂ ਤੇ ਟੇਕ ਰੱਖ ਕੇ, ਇਹ ਪਥਕੈ ਸਲੇ ਪਰਚੀਆਂ ਪਾ ਕੇ ਕਰਦੇ ਰਹੇ।

ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਇਕ ਹੋਰ ਨਾਸਤਕ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ ਦੇ ਅਖੌਤੀ ਸਿਖ ਵਿਦਵਾਨ ਸੁਰਜੀਤ ਸਿੰਘ ਦੁਸਾਂਝ ਅਤੇ ਗੁਰਬ ਸਿੰਘ ਕਾਲਾ ਅਫਗਾਨਾ ਸਿੱਖੀ ਸਿਧਾਂਤ ਤੋੜ ਮਰੋੜ ਕੇ ਇਹ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ ਕਿ ਗੁਰੂ ਨਿੰਦਕ ਅਤੇ ਪੰਥ ਨਿੰਦਕ ਜਾਂ ਸਿਖਾਂ ਦਾ ਕਤਲੇਆਮ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਨਾਲ ਕੇਵਲ ਵੀਚਾਰ ਵਟਾਂਦਰੇ ਨਾਲ ਮਸਲੇ ਹੱਲ ਕਰਨੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ, ਸਤਰ ਚੁੱਕਣਾ ਸਿਖੀ ਸਿਧਾਂਤ ਨਹੀਂ, ਬਲਕਿ ਔਰੰਗੇਬੀ-ਸੰਕਲਪ ਹੈ। ਇਸੇ ਵਾਸਤੇ 1978 ਈ. ਵੇਲੇ ਦੇ ਨਿਰੰਕਾਰੀ ਕਾਂਡ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਘਟਨਾਵਾਂ ਬਾਰੇ ਸੰਤ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਜੀ ਭਿੰਡਰਾਂ ਵਾਲੇ ਦੀ ਨਿੰਦਾ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਸਹੀ ਹਾਲਾਤ ਸਮਝਣ ਲਈ ਸਾ ਆਪਣੀ ਸਿਮਰਤੀ ਦੀ ਸੂਈ ਪਿਛਾਹਾਂ ਘੁੰਮਾਉਂਦੇ ਹੋਏ ਇਹ ਤਥ ਸਮਝ ਲੈਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ:

1947 ਈ. ਵਿਚ ਦੇਸ ਦੀ ਵੰਡ ਵੇਲੇ ਨਿਰੰਕਾਰੀ ਮੁਖੀ ਅਵਤਾਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਪਟਿਆਲੇ ਆ ਗਏ। ਅਜਕਲ੍ਹ ਦੇ ਟੀ.ਬੀ. ਹਸਪਤਾਲ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਦੀ ਇਕ ਮੁਸਲਮਾਨ ਅੰਸਰ ਦੀ ਕੋਠੀ ਅਲਾਟ ਕਰਵਾ ਕੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਪਣਾ ਪ੍ਰਚਾਰ ਰੂ ਕੀਤਾ।

ਪੰਜਾਬ ਦੀਆਂ ਰਿਆਸਤਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਮਿਲ ਕੇ ਬਣੇ ਰਾਜ, ਪੈਪਸੂ ਵਿਚ, ਜਦ ਕਈ ਕਾਰਨਾਂ ਕਰ ਕੇ ਰਾਜ ਪ੍ਰਬੰਧ ਦੀ ਹਾਲਤ ਵਿਗੜ ਗਈ ਅਤੇ ਰਾਓ ਸਾਹਿਬ ਇਥੇ ਗਵਰਨਰ ਬਣ ਕੇ ਆਏ ਉਨ੍ਹਾਂ ਰਾਹੀਂ ਅਵਤਾਰ ਸਿੰਘ ਨੇ ਕੇਂਦਰ ਸਰਕਾਰ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧ ਬਣਾ ਕੇ, ਆਪਣਾ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕੇਂਦਰ ਪਹਾੜ ਗੰਜ ਨਵੀਂ ਦਿਲੀ ਬਣਾ ਲਿਆ।

ਜਦ ਪਟਿਆਲੇ ਕੇਂਦਰ ਰੂ ਕਰ ਕੇ ਅਵਤਾਰ ਸਿੰਘ ਦੇ ਭਾਣ ਸੁਣਨ ਦਾ ਮੌਕਾ ਲੇਖਕ ਮਿਲਿਆ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਕਹਿਣਾ ਸੀ ਮੈਂ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦਾ ਕੁਤਾ ਹਾਂ ਅਤੇ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇ ਨਿਰੰਕਾਰੀ ਮਿਨ ਦਾ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕਰਦਾ ਹਾਂ।

ਪਰ ਜਦ ਹਾਲਾਤ ਬਦਲ ਗਏ ਅਤੇ ਜੜ੍ਹਾਂ ਮਬੂਤ ਹੋ ਗਈਆਂ ਤਾਂ ਅਵਤਾਰ

ਸਿੰਘ, ਬਚਿੱਤ੍ਰ ਨਾਟਕ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਲਿਖੀ ਆਤਮ ਕਥਾ ਤੇ ਆਧਾਰਿਤ ਉਹ ਸਭ ਕੁਛ ਆਪਣੇ ਨਾਉਂ ਨਾਲ ਜੋੜ ਕੇ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕੀਤਾ ਕਿ ਪਹਿਲੇ ਮਹਾਂ ਪੁਰਾਂ ਵਿਚੋਂ ਕੋਈ ਭੀ ਦੁਨੀਆਂ ਸਤਿ ਮਾਰਗ ਦਿਖਾਉਣ ਵਿਚ ਕਾਮਯਾਬ ਨਾ ਹੋਇਆ ਤਾਂ ਪਰਮੇਸ਼ ਨੇ ਮੈਂ ਇਹ ਡਿਊਟੀ ਸੌਂਪੀ ਹੈ।

1978 ਈ. ਵਿਚ 'ਲਸੇ ਦੇ ਕੇਂਦਰੀ ਅਸਥਾਨ ਸ੍ਰੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਸਾਹਿਬ ਵਿਚ ਵਿਸਾਖੀ ਦੇ ਇਤਿਹਾਸਿਕ ਦਿਹਾੜੇ ਤੇ ਉਸ ਵੇਲੇ ਦੇ ਨਿਰੰਕਾਰੀ ਮੁਖੀ ਗੁਰਬਚਨ ਸਿੰਘ ਨੇ ਆਪਣੇ ਜਲੂਸ ਵਿਚ ਐਲਾਨੀਆ ਕਿਹਾ ਕਿ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਅਧਿਆਤਮਕਵਾਦ ਦਾ ਕੀ ਪਤਾ ਸੀ? ਉਹ ਤਾਂ ਸਾਰੀ ਉਮਰ ਲੜਾਈਆਂ ਹੀ ਲੜਦਾ ਰਿਹਾ ਜਾਂ ਕਿਾਰ ਖੇਡਣ ਵਿਚ ਮਸਤ ਰਿਹਾ।

ਉਸ ਨੇ ਪੰਜ ਪਿਆਰੇ ਸਾਜੇ ਸੀ ਮੈਂ ਸਤ ਸਿਤਾਰੇ ਬਣਾਏ ਹਨ। ਸਿਖਾਂ ਚਿੜਾਉਣ ਲਈ ਆਪਣੇ ਸੇਵਕਾਂ ਵਿਚੋਂ ਕਿਸੇ ਦਾ ਨਾਉਂ ਬਾਬਾ ਬੁਢਾ, ਕਿਸੇ ਦਾ ਗੁਰਦਾਸ ਜਾਂ ਬੇਬੇ ਨਾਨਕੀ ਰਖ ਦਿਤਾ। ਕਵੀਆਂ ਕੋਲੋਂ ਕਵਿਤਾ ਲਿਖਾ ਕੇ ਅਵਤਾਰ ਬਾਣੀ ਮਹੂਰ ਕਰ ਦਿਤੀ।

ਸੁਭਾਵਿਕ ਹੀ ਕੋਈ ਭੀ ਗੁਰਸਿਖ ਇਹ ਗਲਾਂ ਬਰਦਾਤ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ ਸੀ। ਇਸ ਲਈ ਜਦ ਦਮਦਮੀ ਟਕਸਾਲ ਅਤੇ ਅਖੰਡ ਕੀਰਤਨੀ ਜਥੇ ਦੇ ਸਿੰਘ ਨਿਰੰਕਾਰੀ ਮੁਖੀ ਨਾਲ ਇਸ ਬਾਰੇ ਗਲ ਕਰਨ ਗਏ, ਉਥੇ ਜੋ ਵਾਪਰਿਆ ਅਤੇ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵਾਪਰਿਆ, ਉਹ ਸਭ ਪਤਾ ਹੈ। ਇਸੇ ਘਟਨਾ-ਕ੍ਰਮ ਤੋਂ ਪਿਛੋਂ ਸੰਤ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਪ੍ਰਚੰਡ ਦਿਖ ਸਿਖ ਜਗਤ ਵਿਚ ਪ੍ਰਗਟ ਹੋਈ।

ਆਪਣੇ-ਆਪਣੇ ਸੁਭਾਅ ਅਨੁਸਾਰ ਹਰ ਇਕ ਇਨਸਾਨ ਦਾ ਕੰਮ ਕਰਨ ਦਾ ਅੰਦਾ ਹੈ। 'ਲਸਾ ਪੰਥ ਦਾ ਇਤਿਹਾਸ ਦੋਨਾਂ ਪੱਧਰੀਆਂ ਦੀਆਂ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਸੀਅਤਾਂ ਦੇ ਕਾਰਨਾਮਿਆਂ ਆਪਣੇ ਵਿਚ ਸਮੇਈ ਬੈਠਾ ਹੈ। ਇਸੇ ਲਈ ਸਿਖ ਹਰ ਰੋ ਅਰਦਾਸ ਵਿਚ ਦੋਨਾਂ ਤਰੀਕਿਆਂ ਪ੍ਰਵਾਨ ਕਰ ਕੇ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ:

ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨਾਮ ਜਪਿਆ, ਵੰਡ ਛਕਿਆ, ਦੇ ਚਲਾਈ, ਤੇ ਵਾਹੀ ਧਰਮ ਹੇਤ ਸੀਸ ਦਿਤੇ ਤਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਕਮਾਈ ਦਾ ਧਿਆਨ ਧਰ ਕੇ ਬੋਲੋ ਜੀ ਵਾਹਿਗੁਰੂ।

ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੰਤ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦਾ ਆਪਣਾ ਬੀਰ ਰਸੀ ਅੰਦਾ ਸੀ। ਇਕ ਵਾਰੀ ਉਹ ਲੰਗਰ ਹਾਲ ਦੀ ਛਤ ਤੇ ਸੰਗਤਾਂ ਵਿਚ ਬੈਠੇ ਸਨ। ਇਕ ਮਾਈ ਨੇ ਆ ਕੇ ਸੰਤਾਂ ਕੋਲੋਂ ਪੁੱਛਿਆ ਕਿ ਸੰਤ ਜੀ! ਲੋਕ ਆਖਦੇ ਹਨ ਤੁਸੀਂ ਰ ਕਨੀ ਹਿੰਸਕ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਹੋ। ਜੇ ਇਹ ਠੀਕ ਹੈ। ਤਾਂ ਤੁਹਾਡਾ ਭਾ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦਾ ਕਿਉਂਕਿ ਤੁਸੀਂ ਸੰਤ ਹੋ। ਜੇ ਇਹ ਲਤ ਹੈ ਤਾਂ ਤੁਸੀਂ ਅਬਾਰ ਵਿਚ ਸਪਟੀ ਕਰਨ ਦਿਓ।

ਸੰਤਾਂ ਨੇ ਮਾਈ ਤੋਂ ਪੁੱਛਿਆ, ਮਾਈ ਤੂੰ ਇਕੱਲੀ ਹੈਂ ਜਾਂ ਬਾਲ ਬਚੇ ਵਾਲੀ ਹੈਂ। ਮਾਈ ਚੁਪ ਕਰ ਗਈ। ਸੰਤ ਜੀ ਕਹਿਣ ਲਗੇ ਮਾਈ ਜੇ ਤੇਰੇ ਪੁਤ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਤੇਰੇ ਘਰ ਵਾਲੇ ਦੀ ਕੋਈ ਦਾੜੀ ਪੁਟੇ ਤੇਰੇ ਪੁਤ ਕੀ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ? ਮਾਈ ਕਹਿਣ ਲਗੀ

ਜੇ ਉਸਦੇ ਡੌਲਿਆਂ ਵਿਚ ਤਾਕਤ ਹੋਵੇਗੀ ਤਾਂ ਦਾੜੀ ਪੁਟਣ ਵਾਲੇ ਉਥੇ ਹੀ ਮਾ ਚਖਾਵੇਗਾ।

ਸੰਤ ਕਹਿਣ ਲਗੇ ਬਸ ਮਾਈ! ਮੇਰੀ ਗਲ ਸੁਣ! ਮੈਂ ਪੁਤ ਹਾਂ ਕਲਗੀਆਂ ਵਾਲੇ ਦਾ। ਜਿਹੜਾ ਮੇਰੇ ਬਾਪ ਦੀ ਦਾੜੀ ਹਥ ਪਾਏਗਾ ਮੈਂ ਉਸ ਥਾਂਏ ਹੀ ਰਖਾਂਗਾ। ਤੇਰਾ ਵਿਧਾਨ ਅਤੇ ਤੇਰਾ ਕਨ ਕੀ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਇਹ ਤੂੰ ਜਾਣ।

ਜੇ ਗੁਰੂ ਕਾਲ ਦੇ ਇਤਿਹਾਸ ਵਲ ਝਾਤ ਮਾਰੀਏ ਤਾਂ ਇਹ ਗਲ ਸਪਟ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

ਖਡੂਰ ਸਾਹਿਬ ਵਿਚ ਜਿਸ ਤਪੇ ਨੇ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਦੇਵ ਮਹਾਰਾਜ ਜੀ ਦੀ ਨਿੰਦਿਆ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਜਟਾਂ ਨਾਲ ਮੀਂਹ ਪੁਆਉਣ ਦਾ ਝੂਠਾ ਵਾਇਦਾ ਕਰ ਕੇ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਖਡੂਰ ਛੱਡਣ ਤੇ ਮਥੂਰ ਕੀਤਾ ਤਾਂ ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਦੇ ਬਚਨਾਂ ਸਦਕਾ ਆਪਣੀ ਕੀਤੀ ਦਾ ਫਲ ਪਾ ਗਿਆ।

ਗੋਇੰਦਵਾਲ ਸਾਹਿਬ ਜਿਸ ਤਪੇ ਨੇ ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਮਹਾਰਾਜ ਨਾਲ ਬਖੀਲੀ ਕੀਤੀ, ਇਸ ਸੰਬੰਧੀ ਗਉੜੀ ਕੀ ਵਾਰ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਰਾਮ ਦਾਸ ਮਹਾਰਾਜ ਨੇ ਆਪਣੇ ਵੀਚਾਰ ਸਪਟ ਕਰ ਦਿਤੇ। ਸਤੇ ਬਲਵੰਡ ਗੁਰੂ ਨਿੰਦਾ ਕਰਨ ਕਰ ਕੇ ਹੀ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਮਹਾਰਾਜ ਨੇ ਦੁਰਕਾਰ ਦਿਤਾ ਸੀ।

ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਮਹਾਰਾਜ ਦੀ ਨਿੰਦਿਆ ਅਤੇ ਗੁਰੂ ਅਸਥਾਨ ਦੀ ਬੇ-ਅਦਬੀ ਨਾ ਸਹਾਰਦੇ ਹੋਏ ਹੀ ਸੀ ਗੁਰੂ ਹਰਗੋਬਿੰਦ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਪੀਲੀ-ਭੀਤ ਤੋਂ ਅਗੇ ਨਾਨਕ ਮਤੇ ਜਾ ਕੇ ਦੋਖੀ ਸਿਧਾਂ ਸੋਧਿਆ। ਗੁਰੂ ਨਿੰਦਾ ਕਾਰਨ ਹੀ ਪ੍ਰਿਥੀ ਚੰਦ, ਧੀਰ ਮਲ ਅਤੇ ਰਾਮ ਰਾਈਆ ਪੰਥ ਵਿਚੋਂ ਦੁਰਕਾਰ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਰੋਟੀ-ਬੋਟੀ ਦੀ ਸਾਂਝ ਤੋਂ ਹਮੇ ਲਈ ਪੰਥ ਨੇ ਮੂੰਹ ਮੋੜ ਲਿਆ।

ਪਹਿਲੀਆਂ ਪੰਜ ਪਾਤਾਹੀਆਂ ਤਕ, ਹਾਲਾਤ ਅਨੁਸਾਰ 'ਤਮਈ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਰਿਹਾ। ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਵੇਲੇ, ਜਦ ਗੁਰੂ ਘਰ ਦੇ ਦੋਖੀਆਂ ਨੇ ਪਾਣੀ ਭਰਨ ਗਿਆਂ ਦੇ ਗੁਲੇਲਿਆਂ ਨਾਲ ਘੜੇ ਭੰਨ ਸੁਟੇ ਤਾਂ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਹੁਕਮ ਕੀਤਾ ਕਿ ਮਕਾਂ ਲੈ ਆਓ। ਜਦ ਮਕਾਂ ਤੀਰਾਂ ਨਾਲ ਵਿੰਨ੍ਹਣ ਲਗੇ, ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਕਿਹਾ ਗਾਗਰਾਂ ਲੈ ਆਓ। ਕਿਉਂਕਿ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦਾ ਉਪਦੇ ਸੀ:

ਫਰੀਦਾ ਜੋ ਤੈ ਮਾਰਨਿ ਮੁਕੀਆਂ

ਤਿਨ-ਨ ਮਾਰੇ ਘੁੰਮਿ॥

ਆਪਨੜੈ ਘਰਿ ਜਾਈਐ

ਪੈਰ ਤਿਨ-ਨ ਦੇ ਚੁੰਮਿ॥ (ਅਗ 1378)

ਮੀਰੀ-ਪੀਰੀ ਦੇ ਮਾਲਕ ਨੇ ਇਸ ਵੀਚਾਰਧਾਰਾ ਤੋਂ ਸਬਕ ਲੈਂਦੇ ਹੋਏ ਸਤਰ ਚੁਕੇ। ਦਸਮੇ ਪਿਤਾ ਨੇ 'ਲਸੇ ਲਈ ਸਤਰਧਾਰੀ ਹੋਣਾ ਲਾਮੀ ਕਰਾਰ ਦਿਤਾ। ਫਿਰ ਬਚਿੱਤ੍ਰ ਨਾਟਕ ਦੀ ਬਾਣੀ ਰਾਹੀਂ ਉਪਦੇ ਦਿਤਾ

ਜਬੈ ਬਾਣ ਲਾਗੈ ਤਬੈ ਰੋਸ ਜਾਗੈ॥

ਇਸ ਤੋਂ ਅਗੇ ਜਦ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦਖਣ ਵਲ ਜਾਂਦਿਆ ਦਾਦੂਂ ਕੀਰ ਦੇ ਅਸਥਾਨ ਤੇ ਰੁਕੇ ਤਾਂ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਦਾਦੂ ਜੀ ਦੇ ਸੇਵਕਾਂ ਪੁਛਿਆ ਕਿ ਦਾਦੂ ਜੀ ਕੀ ਉਪਦੇ ਦੇ ਗਏ ਹਨ। ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕਿਹਾ ਦਾਦੂ ਜੀ ਕਹਿ ਗਏ ਹਨ :

ਦਾਦੂ ਦਾਅਵਾ ਛਡ ਕੇ ਬਿਨ

ਦਾਅਵੇ ਦਿਨ ਕਟ॥

ਕੋਤੀ ਸਉਦਾ ਕਰ ਗਏ

ਇਸ ਪੰਸਾਰੀ ਦੀ ਹਟ॥

ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਉੱਤਰ ਦਿਤਾ ਸਮੇਂ ਦੀ ਚਾਲ ਬਦਲ ਗਈ ਹੈ। ਅਜ ਦੇ ਮੁਤਾਬਿਕ ਇਹ ਗਲ ਸਹੀ ਨਹੀਂ ਹੈ।

ਹੁਣ ਸਮਾਂ ਆ ਗਿਆ :

ਦਾਦੂ ਦਾਅਵਾ ਬੰਨ੍ਹ ਕੇ

ਦਿਨ ਦਾਅਵੇ ਦੇ ਕਟ॥

ਜੇ ਕੋਈ ਇਟ ਹੈ ਚਕਦਾ

ਉਸ ਪਥਰ ਚਕ॥

ਅਨੰਦਪੁਰ ਸਾਹਿਬ ਦੀਆਂ ਘਟਨਾਵਾਂ ਪਿਛੇ ਇਹੀ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ ਕੰਮ ਕਰ ਰਹੀ ਸੀ।

ਇਸੇ ਲਈ ਬਾਬਾ ਬੰਦਾ ਸਿੰਘ ਬਹਾਦਰ ਨੇ ਵੀਰ ਖਾਂ (ਨਵਾਬ ਸਰਹਿੰਦ), ਸਾਹਿਬਾਦਿਆਂ ਦੇ ਕਾਤਲ ਰਸੇ ਨਾਲ ਬੰਨ੍ਹ ਕੇ ਸਾਰੇ ਹਿਰ ਵਿਚ ਘਸੀਟਿਆ ਫਿਰ ਲਾ ਦਰਤ ਤੇ ਟੰਗ ਦਿਤਾ ਜਿਥੇ ਕਾਂਵਾਂ ਅਤੇ ਗਿਰਝਾਂ ਦਾ ਖਾਣਾ ਬਣਿਆ। ਸੁਚਾ ਨੰਦ ਨਾਲ ਭੀ ਪੂਰਾ ਹਿਸਾਬ ਚੁਕਤਾ ਕੀਤਾ।

ਸਾਹਿਬਾਦਿਆਂ ਪਕੜਾਉਣ ਵਾਲੇ, ਮੁਰਿੰਡੇ ਦੇ ਥਾਣੇਦਾਰ ਜਾਨੀ ਖਾਂ ਅਤੇ ਮਾਨੀ ਖਾਂ ਦੇ ਸਿਰ, ਦਲਾਲਸੇ ਵੇਲੇ, ਹਥੋੜਿਆਂ ਨਾਲ ਭੰਨੇ ਗਏ।

ਛੋਟੇ ਘਲੂਘਾਰੇ ਦੁੱ ਮੇਵਾਰ ਲਖੂ (ਲਖਪਤ ਰਾਏ) ਕੋਠੇ ਵਿਚ ਵਾੜ ਕੇ ਛਤ ਦੇ ਮੋਘੇ ਰਾਹੀਂ ਸਾਰੇ ਦਲਾਲਸੇ ਦੇ ਸਿੰਘਾਂ ਨੇ ਮਲ-ਪਾਣੀ ਉਸ ਦੇ ਸਿਰ ਤੇ ਕੀਤਾ।

ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ ਮੁਜਰਾ ਕਰਵਾਉਣ, ਰਾਬ ਪੀਣ ਅਤੇ ਹੋਰ ਬੇ-ਹੁਰਮਤੀ ਕਰਨ ਬਦਲੇ, ਭਾਈ ਸੁਖਾ ਸਿੰਘ ਮਹਿਤਾਬ ਸਿੰਘ ਪਥ ਦੌ ਸਲੇ ਅਨੁਸਾਰ ਬੀਕਾਨੇਰ ਤੋਂ ਆਏ ਅਤੇ ਸਿਰ ਵਢ ਕੇ ਪੰਥ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਵਿਚ ਸੁਟਿਆ।

ਭਾਈ ਤਾਰੂ ਸਿੰਘ ਹੀਦ ਅਤੇ ਹੋਰ ਸਿੰਘਾਂ ਮੁਬਰੀ ਕਰ ਕੇ ਫੜਾਉਣ ਦੇ ਬਦਲੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਲਿੰ ਦੇ ਕਰਮੇ ਛੀਨੇ ਅਤੇ ਰਾਮ ਦਾਸ ਨਾਲ ਢੁਕਵਾਂ ਸਲੂਕ ਕੀਤਾ ਗਿਆ।

ਦੇਸ ਦੀ ਆਦੀ ਵੇਲੇ ਬਬਰ ਅਕਾਲੀਆਂ ਅਤੇ ਜਨਰਲ ਡਾਇਰ ਸੋਧਣ

ਵਾਲੇ ਊਧਮ ਸਿੰਘ ਹੀਦ ਅਤੇ ਹੋਰ ਸੂਰਮਿਆਂ ਅਤੇ ਉਸ ਪਿਛੋਂ ਸੰਤ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਜੀ ਭਿੰਡਰਾਂ ਵਾਲਿਆਂ ਅਤੇ ਹੋਰ ਖਾੜਕੂਆਂ ਨੇ 'ਲਸੇ ਦੀ ਇਸ ਰਵਾਇਤ ਅਨੁਸਾਰ ਹੀਦੀਆਂ ਪਾਈਆਂ।

ਦੇਗੋ ਤੋਂ ਤਹ ਨੁਸਰਤ ਬੇ-ਦਿਰੰਗ

ਯਾਂਤ ਅ ਨਾਨਕ ਗੁਰ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ

ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚ ਅਕਸਰ ਜਿਥੇ ਇਕ ਪਾਸੇ ਇਹ ਦਰਜ ਹੈ।

ਗੁਰਸਿਖਾ ਕੈ ਮਨਿ ਭਾਵਦੀ

ਗੁਰ ਸਤਿਗੁਰ ਕੀ ਵਡਿਆਈ। ਅੰਗ 310

ਉਥੇ ਨਾਲ ਹੀ ਇਹ ਭੀ ਲਿਖਿਆ ਹੈ।

ਕੋਈ ਨਿੰਦਕੁ ਵਡਿਆਈ ਦੇਖਿ ਨ ਸਕੈ

ਸੋ ਕਰਤੈ ਆਪਿ ਪਚਾਇਆ॥ ਅੰਗ 305

ਇਸੇ ਲਈ ਰਹਿਤਨਾਮਿਆਂ ਵਿਚ ਸਿਖ ਲਈ ਸਪਟ ਨਿਰਣਾ ਲਿਖਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ।

ਗੁਰ ਕੀ ਨਿੰਦਾ ਸੁਨਹਿ ਨ ਕਾਨਿ ॥

ਭੇਟਨ ਕਰੈ ਸੰਗ ਕ੍ਰਿਪਾਨ॥10॥

(ਤਨਖਾਹਨਾਮਾ ਭਾਈ ਨੰਦ ਲਾਲ)

ਮੈਨੂੰ ਸਿੱਖ ਹੋਣ ਤੇ ਮਾਣ ਹੈ ।

ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਕਈ ਧਰਮ ਪ੍ਰਚਲਿਤ ਹਨ ਅਤੇ ਅਣਗਿਣਤ ਇਨ੍ਹਾਂ ਧਰਮਾਂ ਮੰਨਣ ਵਾਲੇ ਹਨ। ਹਰ ਇਕ ਆਪਣਾ ਧਰਮ ਪਿਆਰਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਮੈਂ ਸਭ ਧਰਮਾਂ ਦਾ ਸਤਿਕਾਰ ਕਰਦਾ ਹੋਇਆ ਭੀ ਆਪਣੇ ਆਪ ਵਿਚ ਸਿੱਖ ਹੋਣ ਤੇ ਮਾਣ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿਉਂਕਿ ਜੈਸੀਆਂ ਵਿਤਾਈਆਂ ਅਤੇ ਅਜਿਹਾ ਨਾਮਤਾ ਸਾਡਾ ਇਤਿਹਾਸ ਹੈ ਕਿ ਸਾ ਸਾਰਿਆਂ ਹੀ ਮਾਣ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਗੁਰਬਾਣੀ ਅਤੇ ਇਤਿਹਾਸ ਦੇ ਚਾਨਣ ਵਿਚ ਅਜਿਹੀਆਂ ਵਡਿਆਈਆਂ ਦਾ ਜੇ ਅਧਿਐਨ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਤੱਥ ਪ੍ਰਗਟ ਹੁੰਦੇ ਹਨ।

ਸਿੱਖ ਬਣ ਕੇ ਮੈਂ ਹੁਣ, ਸੂਰਜ, ਚੰਦ, ਨਦੀ (ਗੰਗਾ ਆਦਿ), ਸੱਪ, ਗਊ, ਬੈਲ ਵਰਗੇ ਪੂ, ਤੁਲਸੀ, ਪਿੱਪਲ ਆਦਿ ਪੌਦੇ, ਪੱਥਰ ਦੀ ਮੂਰਤੀ, ਮੜੀ ਜਾਂ ਕਬਰ ਆਦਿ ਦੀ ਪੂਜਾ ਕਰ ਕੇ ਆਪਣੇ ਜੀਵਨ ਦਾ ਸਮਾਂ ਵਿਅਰਥ ਨਹੀਂ ਗਵਾਉਂਦਾ।

ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮੇਰੇ ਗੁਰੂ ਨੇ ਦੇਵੀ-ਦੇਵਤਿਆਂ ਜਾਂ ਅਖੌਤੀ ਭਗਵਾਨਾਂ (ਬ੍ਰਹਮਾ, ਵਿ, ਮਹੇ ਆਦਿ) ਦੀ ਅਰਾਧਨਾ ਕਰਨ ਤੋਂ ਮੈਂ ਮਨ੍ਹਾ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਅਤੇ ਸਮਝਾ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਇਹ ਸਭ ਚੀਜ਼ਾਂ ਕਰਤਾਰ ਦੀ ਕਿਰਤ ਹਨ ਜੋ ਇਕ ਹੈ, ਸਾਰੀ ਸ੍ਰੀਟੀ ਦਾ ਰਚਨਹਾਰ ਹੈ, ਕਰਤਾ ਪੁਰਖ ਨਿਰਭਉ ਨਿਰਵੈਰ ਅਕਾਲ ਮੂਰਤਿ ਅਜੂਨੀ ਸੈਭੰ ਹੈ, ਆਦਿ ਸਚੁ ਜੁਗਾਦਿ ਸਚੁ ਹੈ ਹੁਣ ਸੱਚ ਹੈ ਅਤੇ ਅੱਗੇ ਭੀ ਸੱਚ ਰਹੇਗਾ।

ਇਸ ਲਈ ਕ੍ਰਿਤ ਛਡਕੇ ਕਰਤਾ ਪੁਰਖ ਮੰਨਣ ਦਾ ਉਪਦੇ ਮੈਂ ਮਿਲਿਆ ਹੈ:

ਬਿਨ ਕਰਤਾਰ ਨ ਕਿਰਤਮ ਮਾਨੋ।

ਆਦਿ ਅਜੋਨਿ ਅਜੈ ਅਬਿਨਾਸੀ ਤਿਹ ਪਰਮੇਸਰ ਜਾਨੋ॥

ਬਦ ਹਜਾਰੇ ਪਾ: 10

ਹਰਿ ਏਕੁ ਨਿਰੰਜਨੁ ਗਾਈਐ ਸਭ ਅੰਤਰਿ ਸੋਈ॥

ਅੰਗ 706

ਹੁਣ ਮੈਂ ਅੱਡ-ਅੱਡ ਚੀਜ਼ਾਂ ਲਈ ਵੱਖੋ-ਵੱਖਰੇ ਭਗਵਾਨਾਂ ਜਾਂ ਦੇਵੀ-ਦੇਵਤਿਆਂ ਕੋਲ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦਾ, ਉਦਾਹਰਣ ਦੇ ਤੌਰ ਤੇ ਰੋਟੀ ਲਈ ਵਿ ਜੀ ਕੋਲ, ਵਿੱਦਿਆ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਲਈ ਸਰਸਵਤੀ ਦੇਵੀ ਕੋਲ ਅਤੇ ਮਾਇਆ ਲਈ ਲਛਮੀ ਧਿਆਉਣ ਦੀ ਬਜਾਇ ਇਕੋ ਪਰਮੇਰ ਧਿਆਉਂਦਾ ਹਾਂ

ਇਛਾ ਪੂਰਕੁ ਸਰਬ ਸੁਖਦਾਤਾ ਹਰਿ

ਜਾ ਕੈ ਵਸਿ ਹੈ ਕਾਮਧੇਨਾ॥

ਜੋ ਐਸਾ ਹਰਿ ਧਿਆਈਐ ਮੇਰੇ ਜੀਅੜੇ

ਤਾ ਸਰਬ ਸੁਖ ਪਾਵਹਿ ਮੇਰੇ ਮਨਾ॥ ਅੰਗ 669-670

ਹੁਣ ਮੈਂ ਉਸ ਗੁਰੂ ਦੀ ਰਨ ਪਿਆ ਹਾਂ ਜਿਸ ਦੇ ਦਰ ਉਤੇ ਦੇਸ, ਧਰਮ, ਲਿੰਗ, ਨਸਲ, ਇਲਾਕਾ, ਰੰਗ ਵਰਣ ਦਾ ਕੋਈ ਭੇਦ-ਭਾਵ ਨਹੀਂ, ਸਭ ਲਈ ਦਰਵਾ ਖੁੱਲ੍ਹੇ ਹਨ:

ਮਾਨਸ ਕੀ ਜਾਤਿ ਸਬੈ ਏਕੋ ਪਹਿਚਾਨਬੋ॥

ਅਕਾਲ ਉਸਤਤਿ ਪਾ: 10 (ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ)

ਏਕੁ ਪਿਤਾ ਏਕਸ ਕੇ ਹਮ ਬਾਰਿਕ ਤੂ ਮੇਰਾ ਗੁਰ ਹਾਈ॥ ਅੰਗ 611

ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਮਹਾਰਾਜ ਦੇ ਸਰਬ ਸਾਂਝੀਵਾਲਤਾ ਦੇ ਚਲਾਏ ਇਸ ਪੰਥ ਵਿਚ ਸਭ ਦੇ ਭਲੇ ਦੀ ਅਰਦਾਸ ਹਮੇ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਹੁਣ ਧਰਤੀ ਦੇ ਇਕ ਟੁਕੜੇ (ਭਾਰਤ ਮਾਤਾ) ਦੀ ਜੈ ਦੀ ਬਜਾਇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ ਤਿਹ ਦਾ ਅਤੇ ਸਤਿ ਸ੍ਰੀ ਅਕਾਲ ਦਾ ਜੈ ਕਾਰਾ ਗਜਾਉਂਦਾ ਹਾਂ। ਦਸਮੇ ਪਿਤਾ ਵਲੋਂ ਬੇ ਇਸ ਜੈ ਕਾਰੇ ਦਾ ਬਦਲ ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਕਿਸੇ ਧਰਮ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਲੱਭਦਾ।

ਹੁਣ ਮੈਂ ਘਰ-ਬਾਰ ਛੱਡ ਕੇ ਪਹਾੜਾਂ, ਕੰਦਰਾਂ, ਜੰਗਲਾਂ ਅਤੇ ਗੁੰਾਵਾਂ ਵਿਚ ਬੈਠਣ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਕਿਉਂਕਿ ਮੇਰਾ ਗੁਰੂ ਅਜਿਹਾ ਹੈ:

ਸਤਿਗੁਰ ਕੀ ਐਸੀ ਵਡਿਆਈ॥

ਪੁਤ੍ਰ ਕਲਤ੍ਰ ਵਿਚੇ ਗਤਿ ਪਾਈ॥ ਅੰਗ 661

ਨਾਨਕ ਸਤਿਗੁਰਿ ਭੋਟਿਐ ਪੂਰੀ ਹੋਵੇ ਜੁਗਤਿ॥

ਹਸੰਦਿਆ ਖੇਲੰਦਿਆ ਪੈਨੰਦਿਆ ਖਾਵੰਦਿਆ ਵਿਚੇ ਹੋਵੇ ਮੁਕਤਿ॥

ਅੰਗ 522

ਮੈਂ ਧਾਰਮਿਕ ਉਪਦੇ ਲਈ ਕਿਸੇ ਵਿ ਜਾਤੀ (ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਜਾਂ ਖ) ਦਾ ਮੁਹਤਾਜ ਨਹੀਂ ਬਲਕਿ ਆਪ ਬਾਣੀ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਆਪਣੇ ਮਨ ਉਪਦੇ ਕਰਦਾ ਹਾਂ। ਆਪਣੀਆਂ ਲੋੜਾਂ ਲਈ ਆਪ ਕਿਰਤ ਕਰਦਾ ਹਾਂ, ਲੋੜ ਵੇਲੇ ਆਪਣੀ ਰੱਖਿਆ ਲਈ ਮੈਂ ਸਤਰ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਬੇ ਹਨ ਅਤੇ ਸਮਾਜ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰ ਕੇ ਜੀਵਨ ਸੰਲਾ ਕਰਨ ਦੀ ਜਾਚ ਮੈਂ ਮੇਰੇ ਗੁਰੂ ਨੇ ਦੱਸੀ ਹੈ।

ਮੈਂ ਮੋਨ ਧਾਰਨ, ਵਰਤ ਰੱਖਣ, ਠੰਢੇ ਪਾਣੀ ਵਿਚ ਜਲ ਧਾਰੇ ਕਰਨ, ਗਰਮੀਆਂ ਵਿਚ ਅਗਨੀ ਤਪ, ਪੁੱਠੇ ਲਟਕਣ ਮੜੀਆਂ ਮਸਾਣਾਂ ਵਿਚ ਵਾਸ ਕਰਨ ਅਤੇ ਹੋਰ ਅਜਿਹੇ ਕੰਮ ਕਰਨ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਕਿਉਂਕਿ ਮੈਂ ਗੁਰਬਾਣੀ ਨੇ ਸਮਝਾ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਫੋਕਟ ਕਰਮ-ਕਾਂਡਾ ਨਾਲ ਕੁਛ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ ਕੇਵਲ ਇਕ ਪਰਮੇਰ ਦੀ ਪ੍ਰੇਮਾ-ਭਗਤੀ ਨਾਲ ਹੀ ਮੇਰਾ ਜੀਵਨ ਸੰਲਾ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ:

ਹਰਿ ਕੀਰਤਿ ਸਾਧਸੰਗਤਿ ਹੈ ਸਿਰਿ ਕਰਮਨ ਕੈ ਕਰਮਾ॥

ਅੰਗ 642

ਸਾਚੁ ਕਰੋ ਸੁਨ ਲੇਹੁ ਸਭੈ ਜਿਨ ਪ੍ਰੇਮ ਕੀਓ ਤਿਨ ਹੀ ਪ੍ਰਭ ਪਾਇਓ।੯॥
ਸਵਯੈ ਪਾ: 10

ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਮੇਰੇ ਗੁਰੂ ਨੇ ਉਪਦੇ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਕਿ:

ਧਰਮ ਦੀ ਕਿਰਤ ਕਰ, ਨਾਮ ਜਪ, ਵੰਡ ਕੇ ਛਕ
ਦੂਸਰੇ ਬਦਾਂ ਵਿਚ

ਗੁਰਮੁਖਿ ਨਾਮੁ ਦਾਨੁ ਇਸਨਾਨੁ (ਅਗ ੧42)

ਸਭ ਮੋਹ ਲੈਣ ਵਾਲੇ, ਸਭ ਤੋਂ ਸੁੰਦਰ ਅਤੇ ਕੇਸਾਧਾਰੀ ਕੇਵ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਰੂਪ ਮੈਂ ਬ ਕੇ ਮੈਂ ਮੇਰੇ ਗੁਰੂ ਨੇ ਸਾਰੇ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ, ਦਾੜੀ ਕੇਸ, ਸਿਰ ਉਤੇ ਜੂੜਾ ਅਤੇ ਦਸਤਾਰ ਵਾਲੀ ਨਿਵੇਕਲੀ ਪਹਿਚਾਣ ਬੀ ਹੈ ਅਤੇ ਜਨਮ ਤੋਂ ਸਰਦਾਰੀ ਬ ਕੀਤੀ ਹੈ।

ਤੰਬਾਕੂ ਅਤੇ ਹੋਰ ਨੀਲੇ ਪਦਾਰਥਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਤੋਂ ਮਨ੍ਹਾ ਕਰ ਕੇ ਮੈਂ ਮੇਰੇ ਗੁਰੂ ਨੇ ਦੰਦ, ਜਬ੍ਰਾੜੇ ਅਤੇ ਫੇਫੜਿਆਂ ਦੇ ਕੈਂਸਰ ਅਤੇ ਹੋਰ ਅਨੇਕਾਂ ਸਾਹ ਦੀਆਂ ਬੀਮਾਰੀਆਂ ਤੋਂ ਮੁਕਤ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਰਾਬ ਆਦਿ ਦੇ ਨੇ ਨਾ ਵਰਤਣ ਦੀ ਚਿਤਾਵਨੀ ਦਿੱਤੀ ਹੈ।

ਦੁਰਮਤਿ ਮਦੁ ਜੋ ਪੀਵਤੇ ਬਿਖਲੀ ਪਤਿ ਕਮਲੀ॥

ਰਾਮ ਰਸਾਇਣਿ ਜੋ ਰਤੇ ਨਾਨਕ ਸਚ ਅਮਲੀ॥ ਅੰਗ 3੧੧

ਭਾਵ ਭੈੜੀ ਮੱਤ ਦੇਣ ਵਾਲੀ ਰਾਬ ਜੋ ਪੀਂਦੇ ਹਨ ਇਹ ਹਿਰ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹ ਕਮਲ ਪੁਣਾ ਪੈਦਾ ਕਰ ਕੇ ਬੇਇੱਤੀ ਕਰਾਉਣ ਵਾਲੀ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮੈਂ ਹੁਣ ਜਿਗਰ ਦੇ ਰੋਗ, ਬਲੱਡ ਪ੍ਰੈਰ ਅਤੇ ਗਰ ਜਿਹੀ ਬੀਮਾਰੀਆਂ ਤੋਂ ਬਚ ਗਿਆ ਹਾਂ:

ਸਿਗਰਟ-ਬੀੜੀ ਨਾ ਵਰਤਣ ਕਰ ਕੇ, ਮਹਿਕਮਾ ਜੰਗਲਾਤ, ਤੇਲ ਸੋਧਕ ਕਾਰਖਾਨੇ (Oil Refinery) ਅਤੇ ਹੋਰ ਸੰਬੰਧਿਤ ਮਹਿਕਮਿਆਂ ਵਿਚ ਮੇਰੇ ਲਈ ਹਮੇਂ ਦਰਵਾੇ ਖੁੱਲ੍ਹੇ ਹਨ:

ਮੈਂ ਮੇਰੇ ਗੁਰੂ ਨੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲੇ ਉੱਠ ਕੇ ਪਰਮੇਰ ਦਾ ਨਾਮ ਜਪਣ ਦੀ ਤਾਕੀਦ ਕੀਤੀ ਹੈ।

ਨਾਉ ਪ੍ਰਭਾਤੇ ਸਬਦਿ ਧਿਆਈਐ ਛੋਡਹੁ ਦੁਨੀ ਪਰੀਤਾ॥

ਪ੍ਰਣਵਤਿ ਨਾਨਕ ਦਾਸਨਿ ਦਾਸਾ ਜਗਿ ਹਾਰਿਆ ਤਿਨਿ ਜੀਤਾ॥

ਅੰਗ 1330

ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲੇ ਉਠਣ ਲਈ ਮੈਂ ਰਾਤ ਜਲਦੀ ਸੌਣਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਘੱਟ ਖਾਣਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ਇਸ ਲਈ ਮੇਰੇ ਲਈ ਰੂਰੀ ਹੋ ਗਿਆ ਕਿ ਮੈਂ ਦੇਰ ਰਾਤ ਚਲਣ ਵਾਲੀਆਂ ਰਾਬ ਦੀਆਂ ਮਹਿਫਲਾਂ, ਗੰਦੇ ਗੀਤਾਂ ਵਾਲੇ ਇਕੱਠਾਂ ਤੋਂ ਪਰਹੇ ਕਰਾਂ ਅਤੇ ਅਜਿਹਾ ਕਰ ਕੇ ਮੇਰਾ ਪਰਵਾਰਿਕ ਜੀਵਨੁੀਆਂ ਖੇੜਿਆਂ ਵਾਲਾ ਬਣ ਗਿਆ ਹੈ।

ਨਾਮ ਬਾਣੀ ਦੇ ਅਭਿਆਸ, ਪਰਮੇਰ ਦੇ ਭੈ ਅਤੇ ਭਾਣਾ ਮੰਨ ਕੇ ਰਾ ਵਿਚ

ਦੁਖ-ਸੁਖ ਖਿੜੇ-ਮੱਥੇ ਪਰਵਾਨ ਕਰਨ ਦਾ ਉਪਦੇ ਧਾਰਨ ਕਰ ਕੇ ਮੈਂ ਹੁਣ ਹਾਈਪਰ ਟੈਨਨ, ਬਲੱਡ ਪ੍ਰੈਰ ਅਤੇ ਗਰ ਆਦਿ ਵਰਗੀਆਂ ਲਾ-ਇਲਾਜ ਬੀਮਾਰੀਆਂ ਤੋਂ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਹਾਂ। ਨਾ ਮੈਂ ਹੁਣ ਦੁਖ ਆਉਣ ਤੇ ਇੰਨੇ ਕੀਰਨੇ ਪਾਉਂਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਗੁਆਂਢੀ ਦੀ ਰੋਟੀ ਹਰਾਮ ਹੋ ਜਾਵੇ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਵਿਚ ਇਨਾ ਖੁੜਦੁਮ ਮਚਾਉਂਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਗੁਆਂਢੀ ਦੀ ਨੀਂਦ ਹਰਾਮ ਹੋ ਜਾਵੇ।

ਦੁਨੀਆਂ ਦੀ ਸਰਵ ਉਚ ਸੰਸਥਾ ਯੂ.ਐਨ.ਓ. (U.N.O.) ਮੇਰੇ ਗੁਰੂ ਦੀ ਵੀਚਾਰਧਾਰਾ ਅਪਣਾਉਣ ਲਈ ਤਤਪਰ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ। ਏਡ ਦੀ ਰੋਕਥਾਮ ਅਤੇ ਨੀਲੇ ਪਦਾਰਥਾਂ ਦੇ ਸੇਵਨ ਦੇ ਖਿਲਾਂ ਅੰਤਰਦੀ ਪੱਧਰ ਦੀਆਂ ਮੁਹਿੰਮਾਂ ਚਲਾਈਆਂ ਜਾ ਰਹੀਆਂ ਹਨ।

ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਬਾਰੇ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਪ੍ਰਗਟ ਭਈ ਸਗਲੇ ਜੁਗ ਅੰਤਰਿ ਗੁਰ ਨਾਨਕ ਕੀ ਵਡਿਆਈ” ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਿਉਂ ਜਿਉਂ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਬਾਣੀ ਦਾ ਪਸਾਰ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ ਦੁਨੀਆ ਭਰ ਦੇ ਨਿਰਪੱਖ ਸੋਚ ਵਾਲੇ ਵਿਦਵਾਨ ਅਤੇ ਲਿਆਸਰ ਬਾਣੀ ਸਿਜਦੇ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ।

ਕੁਝ ਉਦਾਹਰਣਾਂ ਇਹ ਹਨ :

(ੳ) ਮੈਂ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਵੱਡੇ ਧਰਮਾਂ ਦੇ ਗ੍ਰੰਥਾਂ ਦਾ ਅਧਿਐਨ ਕੀਤਾ ਹੈ ਪਰ ਦਿਲ ਅਤੇ ਮਨ ਟੁੰਬਣ ਵਾਲੀ ਉਹ ਕਤੀ ਹੋਰ ਕਿਤੇ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਹੀਂ ਹੋਈ ਜੋ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਵਿਚੋਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਈ ਹੈ। ਆਕਾਰ ਵੱਡਾ ਹੋਣ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਵੀ ਇਹ ਗ੍ਰੰਥ ਇੱਥੇ ਬੱਝਵਾਂ ਪ੍ਰਭਾਵ ਪਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਵਿਚ ਮਨੁੱਖੀ ਮਨ ਦੀ ਪਕੜ ਵਾਲੀਆਂ ਅਥਾਹ ਗੱਲਾਂ ਦਾ ਭੇਦ ਉਜਾਗਰ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਪਵਿੱਤਰ ਵਿਚਾਰ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਮਨੁੱਖੀ ਸਰੀਰ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਆਮ ਚੀਜ਼ਾਂ ਮੰਨਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਭਾਲਦਾ ਹੈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਭਨਾਂ ਗੱਲਾਂ ਦਾ ਵਰਣਨ ਅਤੇ ਪ੍ਰਗਟਾ ਇਸ ਵਿਚ ਹੈ। ਇਸ ਗ੍ਰੰਥ ਵਿਚ ਇਕ ਅਸਚਰਜ ਨਵੀਨਤਾ ਹੈ। ਮੈਂ ਉਦੋਂ ਤੱਕ ਹੈਰਾਨ ਰਹੀ ਜਦੋਂ ਤਕ ਮੈਂ ਇਹ ਨਾ ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਬਾਣੀਆਂ ਦੀ ਰਚਨਾ ਤਾਂ ਕੁਝ ਚਿਰ ਪਹਿਲਾਂ ਸੋਲੂਵੀਂ ਸਦੀ ਵਿਚ ਹੀ ਹੋਈ ਹੈ ਜਦੋਂ ਖੋਜੀਆਂ ਨੇ ਇਹ ਲੱਭਣਾ ਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਕਿ ਧਰਤੀ ਦੇ ਜਿਸ ਗੋਲੇ ਉਪਰ ਅਸੀਂ ਰਹਿ ਰਹੇ ਹਾਂ, ਇਹ ਸਭ ਇਕੋ ਹੀ ਹੈ ਅਤੇ ਅਸੀਂ ਹੀ ਇਸ ਕਲਪਿਤ ਰੇਖਾਵਾਂ ਨਾਲ ਵੰਡਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ।

ਇਹ ਇਹ ਬੱਝਵਾਂ ਪ੍ਰਭਾਵ ਹੀ ਉਸ ਕਤੀ ਦਾ ਸੋਮਾ ਹੈ ਜਿਸ ਦਾ ਅਨੁਭਵ ਮੈਂ ਇਸ ਗ੍ਰੰਥ ਵਿਚ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਕੋਈ ਮਨੁੱਖ ਕਿਸੇ ਧਰਮ ਦਾ ਹੀ ਕਿਉਂ ਨਾ ਹੋਵੇ, ਜਾਂ ਉਹ ਕਿਸੇ ਵੀ ਧਰਮ ਨਾ ਮੰਨਦਾ ਹੋਵੇ, ਇਹ ਬਾਣੀ ਸਭ ਇਕੋ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੰਬੋਧਨ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਦੀ ਅਵਾ ਮਨੁੱਖੀ ਦਿਲਾਂ ਦੀ ਧੜਕਣ ਮਾਨਸਿਕ ਖੋਜੀਆਂ ਲਈ ਹੈ।

(ਮਿਸ.ਪਰਲ.ਐਸ.ਬੱਕ

ਨੌਬਲ ਪੁਰਸਕਾਰ ਵਿਜੇਤਾ ਅਮਰੀਕਾ)

(ਅ) ਮੈਂ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਪੰਨਿਆਂ ਵਿਚ ਜਿੰਨਾ ਵਧੇਰੇ ਚੁੱਭੀ ਲਾਉਂਦਾ ਰਿਹਾ, ਮੈਂ

ਇਸ ਨਾਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਹੀ ਵਧੇਰੇ ਪਿਆਰ ਹੁੰਦਾ ਗਿਆ। ਇਸ ਦਾ ਮਧੁਰ ਸੰਗੀਤ, ਇਸ ਦਾ ਸਚਾ ਗਾਇਣ, ਇਸ ਦੇ ਦੱਸੇ ਅਨੁਸਾਰ ਪ੍ਰੇਰਿਤ ਸੇਵਾ ਅਰਥੀ, ਅਮਲੀ ਸਿੱਖਿਆ ਅਤੇ ਰਧਾ ਭਰਪੂਰ ਜੀਵਨ ਹੀ ਸਾਡੇ ਲਈ ਬਹੁਤ ਕੁਝ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਬਹੁਮੁਲੀਆਂ ਵਸਤਾਂ ਲਈ ਸੰਸਾਰ ਹਮੇਸ਼ਾ ਹੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦਾ ਰਿਣੀ ਰਹੇਗਾ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਭ ਪਵਿੱਤਰ ਅਤੇ ਮਹਾਨ ਆਤਮਾਵਾਂ ਦਾ ਵੀ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਰਾਹੀਂ ਉਸ ਨੇ ਸਾਡੇ ਤਕ ਇੰਨਾ ਕੁਝ ਪਹੁੰਚਾਇਆ।

(ਡੈਂਕਨ ਗ੍ਰੀਨ ਅਮਰੀਕਾ)

(ੲ) ਸਿੱਖ ਮੱਤ ਇਕ ਸਰਬ ਵਿਆਪਕ ਭਾਵ ਸੰਪੂਰਨ ਵਿਵ ਧਰਮ ਹੈ ਅਤੇ ਸਰਬਤ ਲੋਕਾਈ ਸਮਾਨ ਸੰਦੇ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚ ਇਸ ਦੀ ਭਰਪੂਰ ਵਿਆਖਿਆ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। **ਸਿੱਖਾਂ ਇਹ ਸੋਚਣਾ ਬੰਦ ਕਰ ਦੇਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸਿੱਖੀ ਇਕ ਹੋਰ ਚੰਗਾ ਧਰਮ ਹੈ ਬਲਕਿ ਇਹ ਸੋਚਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸਿੱਖ ਧਰਮ ਹੀ ਨਵੇਂ ਯੁੱਗ ਦਾ ਧਰਮ ਹੈ।**

ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਵਲੋਂ ਪ੍ਰਚਾਰਿਆਂ ਧਰਮ ਹੀ ਨਵੇਂ ਯੁੱਗ ਦਾ ਧਰਮ ਹੈ। ਇਹ ਪੂਰਨ ਤੌਰ ਉਤੇ ਪੁਰਾਣੇ ਮੱਤਾਂ ਦੀਆਂ ਕਮੀਆਂ ਦੂਰ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਅਤੇ ਸੰਪੂਰਨ ਮੱਤ ਦੀ ਥਾਂ ਮੱਲਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਪ੍ਰਚਾਰਨ ਲਈ ਕਿਤਾਬਾਂ ਲਿਖਣੀਆਂ ਚਾਹੀਦੀਆਂ ਹਨ। ਹੋਰ ਧਰਮ ਸਚਾਈ ਰੱਖਦੇ ਹਨ ਪਰ ਸਿੱਖ ਧਰਮ ਸਚਾਈ ਨਾਲ ਲਬਾ-ਲਬ ਭਰਿਆ ਪਿਆ ਹੈ। ਜਗਤ ਦੀਆਂ ਧਰਮ ਪੁਸਤਕਾਂ ਤੋਂ ਉੱਪਰ ਉਠ, ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਹੀ ਦੱਸਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸਾਡੀ ਸ੍ਰਿਟੀ ਤੋਂ ਪਰੇ ਹੋਰ ਵੀ ਅਨੇਕ ਸ੍ਰਿਟੀਆਂ ਹਨ, ਪੁਰਾਤਨ ਗ੍ਰੰਥ ਤਾਂ ਕੇਵਲ ਇਸੇ ਸ੍ਰਿਟੀ ਦੀ ਗੱਲ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਜੇ ਅਸੀਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਲੋਂ ਵੀ ਸ੍ਰਿਟੀ ਦੀ ਗੱਲ ਕਰੇ ਜਾਣ ਦੀ ਗੱਲ ਕਰੀਏ ਜਿਵੇਂ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਕਰਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅਰਥਾਂ ਅਪਰਸੰਗਿਕ ਬਣਾ ਦਿਆਂਗੇ। ਆਧੁਨਿਕ ਮਨੁੱਖ ਦੀਆਂ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਦਾ ਹਲ ਸਿਰੰ ਇਕ ਸਿੱਖ ਮੱਤ ਹੀ ਹੈ।

ਪ੍ਰੋ. ਐਚ. ਐਲ. ਬਰਾਡਾ (ਅਮਰੀਕਾ)

ਦੁਨੀਆਂ ਵਿਚ ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਰੈੱਡ ਕਰਾਸ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਦਸਮੇ ਪਿਤਾ ਨੇ ਕੀਤੀ। ਸਭ ਪਤਾ ਹੈ ਕਿ ਭਾਈ ਕਨ੍ਹਈਆ ਜੀ ਮੈਦਾਨਿ ਜੰਗ ਵਿਚ ਮਿੱਤਰ ਅਤੇ ਵੈਰੀ ਦੇ ਭੇਦ ਭਾਵ ਤੋਂ ਉੱਪਰ ਉੱਠ ਕੇ ਸਭ ਪਾਣੀ ਪਿਲਾਉਂਦੇ ਸਨ ਅਤੇ ਦਸਮੇ ਜੀ ਨੇ ਨਾਲ ਹੀ ਮਾਂ ਤੇ ਮਲ੍ਹਮ ਲਗਾਉਣ ਦਾ ਆਦੇ ਭੀ ਦਿੱਤਾ।

ਪਿਛਲੀ ਸਦੀ ਦੇ ਅੱਧ ਤੱਕ ਮੇਰੇ ਦੇਸ ਦੀ ਤਕਰੀਬਨ ਅੱਧੀ ਅਬਾਦੀ, ਜਿਨਸੀ ਉਪਜ ਦੀ ਘਾਟ ਕਾਰਨ ਦੋ ਵੇਲੇ ਦੀ ਭੁੱਖ ਮਿਟਾਉਣ ਦੇ ਅਸਮਰੱਥ ਸੀ। ਮੇਰੇ ਗੁਰੂ ਦੇ ਅਨੁਆਈਆਂ ਨੇ ਆਪਣੀ ਮਿਹਨਤ ਨਾਲ ਉਹ ਕਰ ਦਿਖਾਇਆ ਕਿ ਅੱਜ ਅਸੀਂ ਵਿਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿਚ ਅੰਨ ਭੇਜਣ ਦੇ ਸਮਰੱਥ ਹਾਂ ਅਤੇ ਜਿਸ ਦੇਖ ਕੇ ਹੋਰ ਦੇਸਾਂ ਦੇ ਸਿਆਣਿਆਂ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਅੱਡੀਆਂ ਰਹਿ ਗਈਆਂ।

ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਦੇ ਧਰਮ ਦੀ ਰੱਖਿਆ ਲਈ ਆਪਣੀ ਕੁਰਬਾਨੀ ਦੇਣ ਵਾਲੇ, ਗੁਰੂ ਤੇਗ

ਬਹਾਦਰ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੀ ਹੀਦੀ ਦੀ ਮਿਸਾਲ ਦੁਨੀਆਂ ਵਿਚ ਕਿਤੇ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦੀ। ਇੰਜ ਹੀ ਅਠਾਰਵੀਂ ਸਦੀ ਵਿਚ ਨਾਦਰ 'ਹ ਅਤੇ ਅਬਦਾਲੀ ਦੀ ਕੈਦ ਵਿਚੋਂ ਛੁਡਾ ਕੇ ਹਿੰਦੂ ਔਰਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਘਰ ਪਹੁੰਚਾਉਣ ਦੀ ਮਿਸਾਲ ਹੋਰ ਕਿਤੇ ਸੁਣਨ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਆਈ।

ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜੇ ਖੇਡ ਦੇ ਮੈਦਾਨ ਵੱਲ ਝਾਤ ਮਾਰੀਏ ਤਾਂ ਪਿਛਲੀ ਸਦੀ ਦੀਆਂ ਬਾਕੀ ਸਾਰੇ ਦੇਸ ਵਾਸੀਆਂ ਦੀਆਂ ਪ੍ਰਾਪਤੀਆਂ ਇਕ ਪਾਸੇ ਅਤੇ ਬਾਬੇ ਦੇ ਵਾਰਸਾਂ ਦੀਆਂ ਪ੍ਰਾਪਤੀਆਂ ਇਕ ਬਰਾਬਰ ਹਨ, ਜਦ ਕਿ ਗਿਣਤੀ ਦੇ ਹਿਸਾਬ ਅਸੀਂ ਆਟੇ ਵਿਚ ਲੂਣ ਹਾਂ। ਪਿਛਲੇ ਪੰਜਾਹ ਸਾਲਾਂ ਦਾ ਮਿਲਖਾ ਸਿੰਘ ਦਾ ਰਿਕਾਰਡ ਅਜੇ ਕੋਈ ਤੋੜ ਨਹੀਂ ਸੱਕਿਆ। ਪਿਛਲੀ ਸਦੀ ਦੇ ਬੁੱਢੇ ਜਵਾਨ ਗੋਲਡਨ ਗੁਲਾਬ ਸਿੰਘ ਦੇ ਮੁਕਾਬਲੇ ਦਾ ਬੁੱਢਾ ਦੌੜਾਕ ਅਜੇ ਸਾਡਾ ਦੇਸ ਪੈਦਾ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸੱਕਿਆ। ਸਰਦਾਰ ਹਰਦਿੱਤ ਸਿੰਘ ਮਲਿਕ ਪਹਿਲਾ ਭਾਰਤੀ ਲੜਾਕੂ ਹਵਾ-ਬਾ ਮੰਨਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਇੰਗਲੈਂਡ ਨਿਵਾਸੀ ਭਾਈ ਫੌਜਾ ਸਿੰਘ ਨੇ 1੯11 ਸਾਲ ਦੀ ਉਮਰ ਵਿਚ ਮੈਰਾਥਨ ਦੌੜ ਲਗਾ ਕੇ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਸਿੱਖੀ ਦਾ ਝੰਡਾ ਬੁਲੰਦ ਕਰ ਕੇ ਜਸ ਖਟਿਆ ਹੈ।

ਇਤਿਹਾਸਿਕ ਪੱਖੋਂ ਚਮਕੌਰ ਅਤੇ ਸਰਹਿੰਦ ਦੇ ਸਾਕਿਆਂ ਵਾਲੀ ਦੁਨੀਆਂ ਦੇ ਇਤਿਹਾਸ ਵਿਚ ਕੋਈ ਮਿਸਾਲ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦੀ। ਪਿਛਲੇ ਸੌ ਸਾਲਾਂ ਵਿਚ ਸਾਡੇ ਦੇਸ ਦੀ ਕੋਈ ਜੀ ਪਲਟਣ ਸਾਰਾਗੜ੍ਹੀ ਦਾ ਇਤਿਹਾਸ ਨਹੀਂ ਦੁਹਰਾ ਸੱਕੀ, ਜਿਥੇ 21 ਜਵਾਨਾਂ ਨੇ ਦਸ ਹਾਰ ਦੁਮਣ ਨਾਲ ਮੁਕਾਬਲਾ ਕਰ ਕੇ ਸਭ ਨੇ ਹੀਦੀ ਪਾਈ ਹੋਵੇ ਪਰ ਜਿਉਂਦੇ ਜੀ ਦੁਮਣ ਨੇੜੇ ਨਾ ਲਗਣ ਦਿੱਤਾ ਹੋਵੇ ਜਾਂ ਪੂਰੀ ਪਲਟਣ ਵੇਲੇ ਦਾ ਸਰਬ ਉਚ ਮਿਲਟਰੀ ਸਨਮਾਨ ਕਿਸੇ ਹਕੂਮਤ ਵਲੋਂ ਮਿਲਿਆ ਹੋਵੇ। ਦੁਨੀਆਂ ਦੀਆਂ ਅੱਠ ਵੱਡੀਆਂ ਲੜਾਈਆਂ ਵਿਚ, ਇਹ ਇਕ ਮੰਨੀ ਗਈ ਹੈ ਅਤੇ ਫਰਾਂਸ ਦੇ ਸਕੂਲੀ ਬੱਚਿਆਂ ਦੀ ਪਾਠ ਪੁਸਤਕ ਦਾ ਇਕ ਅੰਗ ਹੈ।

ਦੁਮਣ ਵਲੋਂ ਸਰਬ ਨਾ ਕਰਨ ਦੇ ਯੋਜਨਾਬੱਧ ਘਾਤਕ ਹਮਲਿਆਂ (ਛੋਟਾ ਘੱਲੂਘਾਰਾ/ਵੱਡਾ ਘੱਲੂਘਾਰਾ) ਦਾ ਜਿਸ ਦਿੜਤਾ ਅਤੇ ਸੰਲਤਾ ਪੂਰਵਕ ਮੁਕਾਬਲਾ ਸਾਡੇ ਵਡੇਰਿਆਂ ਨੇ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਦੇ ਵਿਚ ਕੋਈ ਹੋਰ ਉਦਾਹਰਣ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦੀ।

ਵਿਾਲ ਦੇਸ ਦੀ ਮਾਲਕੀ, ਪੈਸਾ ਅਤੇ ਹਥਿਆਰ, ਦਾਰੂ ਸਿੱਕਾ ਹੁੰਦੇ ਹੋਏ ਅਤੇ ਅਨੇਕਾਂ ਮੱਦਦਗਾਰ ਹੋਣ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ, ਪਾਣੀਪਤ ਦੀ ਤੀਜੀ ਲੜਾਈ ਵੇਲੇ ਅਹਿਮਦ 'ਹ ਅਬਦਾਲੀ ਦੀ ਇਕ ਸੱਟ ਨੇ ਹੀ ਮਰਹੱਟਿਆਂ ਦੁਬਾਰਾ ਉਠਣ ਜੋਗ ਨਹੀਂ ਛੱਡਿਆ। ਪਰ ਜਦ ਕੁਪਰਹੀੜੇ ਦੇ ਘੱਲੂਘਾਰੇ ਵਿਚ ਅਬਦਾਲੀ ਦਾ ਸਾਡੇ ਨਾਲ ਵਾਰ ਪਿਆ ਤਾਂ ਉਸ ਪੂਰਨ ਤੌਰ ਤੇ ਨਿਰਾ ਹੋ ਕੇ ਮੁੜਨਾ ਪਿਆ ਅਤੇ ਥੋੜ੍ਹੇ ਚਿਰ ਪਿੱਛੋਂ ਹੀ ਅਬਦਾਲੀ ਦੇ ਪੋਤੇ 'ਹਮਾਨ, ਚੜ੍ਹਤ ਸਿੰਘ (ਕੁਪਰਹੀੜੇ ਦੀ ਲੜਾਈ ਦਾ ਹੀਰੋ) ਦੇ ਪੋਤੇ ਮਹਾਰਾਜਾ ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ ਹੱਥੋਂ ਪੂੜ ਚੱਟਣੀ ਪਈ।

ਦੇਸ ਪੰਜਾਬ ਜੋ ਅੱਜ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਅਤੇ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਹੈ। ਇਤਿਹਾਸਕਾਰਾਂ

ਅਨੁਸਾਰ, ਜੇ ਅਲਸੇ ਦੀ ਤੇ ਨਾ ਚਲਦੀ ਤਾਂ ਹੁਣ ਇਹ ਕਾਬਲ ਦਾ ਇਕ ਹਿੱਸਾ ਹੋਣਾ ਸੀ।

ਦੇਸ ਦੀ 2% ਆਬਾਦੀ ਵਾਲੀ ਮੇਰੀ ਕੌਮ ਨੇ ਆਦੀ ਲਈ ਜੋ ਕੁਰਬਾਨੀਆਂ ਦਿੱਤੀਆਂ ਹਨ, ਭਾਵੇਂ ਚਰਖੇ ਦੀ ਘੂਕਰ (ਸਰਕਾਰੀ ਮੀਡੀਏ ਦੀ ਕ੍ਰੋਪੀ) ਨੇ ਦੇਸ ਵਿਚ ਪ੍ਰਗਟ ਨਹੀਂ ਹੋਣ ਦਿੱਤੀ ਪਰ ਅੰਡੇਮਾਨ ਦੇ ਸੈਲੂਲਰ ਜੇਲ੍ਹ ਦੀਆਂ ਕੰਧਾਂ ਸਿੱਖ ਯੋਧਿਆਂ ਦੇ ਨਾਵਾਂ ਨਾਲ ਭਰੀਆਂ ਪਈਆਂ ਹਨ।

ਬਾਕੀ ਗੱਲਾਂ ਇਕ ਪਾਸੇ ਕਰ ਕੇ ਜੇ ਕੇਵਲ ਬਹਾਦਰੀ ਵੱਲ ਝਾਤ ਮਾਰੀਏ ਤਾਂ ਨਿਰਪੱਖ ਸੋਚ, ਸਾਕਾ ਨੀਲਾ ਤਾਰਾ ਦੇ ਯੋਧਿਆਂ ਸਲਾਮ ਕਰਦੀ ਹੈ, ਜਿਥੇ ਗਿਣਤੀ ਦੇ ਬੰਦਿਆਂ ਨੇ ਤੋਪਾਂ-ਟੈਂਕਾਂ ਨਾਲ ਪੂਰਨ ਤੌਰ ਤੇ ਸਿੱਖਿਅਕ ਅਠੱਤਰ ਹਾਰੌਜ ਦਾ ਮੂੰਹ ਭੂਆ ਦਿੱਤਾ। ਸਮਾਂ ਆਏਗਾ ਜਦ ਸੁੱਖਾ ਸਿੰਘ ਮਹਿਤਾਬ ਸਿੰਘ ਦੀਆਂ ਵਾਰਾਂ ਵਾਂਗ, ਵੀਹਵੀਂ ਸਦੀ ਦੇ ਮੱਥੇ ਰੰਘੜਾ ਦਾ ਸਿਰ ਲਾਹੁਣ ਵਾਲੇ ਯੋਧਿਆਂ ਦੀਆਂ ਵਾਰਾਂ ਸੰਗਤਾਂ ਪਿਆਰ ਅਤੇ ਰਧਾ ਨਾਲ ਸੁਣਿਆ ਕਰਨਗੀਆਂ। ਭਾਵੇਂ ਸਮੇਂ ਦੀਆਂ ਸਰਕਾਰਾਂ ਹਮੇਂ ਹੀ ਆਦੀ ਦੇ ਪਰਵਾਨਿਆਂ, ਬਦਮਾ, ਲੁਟੇਰੇ ਅੱਤਵਾਦੀ ਅਤੇ ਬਾੀ ਕਰਾਰ ਦਿੰਦੀਆਂ ਰਹੀਆਂ ਹਨ।

ਸਮੇਂ ਦੀ ਵਿਡੰਬਣਾ ਹੈ ਕਿ 1971 ਈ. ਦੀ ਬੰਗਲਾ ਦੇਸ ਦੀ ਜੰਗ ਵੇਲੇ ਵੀ ਪਾਕਿਸਤਾਨੀ ਜਰਨੈਲ ਗੁਰੂ ਕੇ ਸਿੱਖ ਜਰਨੈਲ ਜਗਜੀਤ ਸਿੰਘ ਅਰੋੜਾ ਅੱਗੇ ਹੀ ਆਤਮ ਸਮਰਪਣ ਕਰਨਾ ਪਿਆ। ਭਾਵੇਂ ਅੱਜ ਦਾ ਸਰਕਾਰੀ ਪ੍ਰਚਾਰ ਇਸ ਦੀ ਪੇਕਾਰੀ ਹੋਰ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ।

ਉੱਤਰ ਪੂਰਬੀ ਰੇਲਵੇ ਵਿਚ ਬ੍ਰਹਮ ਪੁੱਤਰ ਦਰਿਆ ਤੇ ਪੁਲ ਬਣਾ ਕੇ ਸਰਦਾਰ ਬਹਾਦਰ ਕਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਨੇ ਆਪਣਾ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਗੁਰੂ ਦਾ ਨਾਉਂ ਉੱਚਾ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਹ ਸਰਦਾਰ ਮਨਮੋਹਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸਾਥੀ ਐਮ.ਐਸ. ਆਹਲੂਵਾਲੀਆ ਦੀ ਬਣਾਈ ਅਰਥ-ਨੀਤੀ ਦਾ ਕਮਾਲ ਹੈ ਕਿ ਸਾਡਾ ਦੇਸ ਮੁੜ ਆਰਥਿਕ ਪੱਖੋਂ ਆਪਣੇ ਪੈਰਾਂ ਤੇ ਖੜ੍ਹਾ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਚੰਦਰੋ ਖਰ ਵੇਲੇ, ਇਕ ਉਹ ਭੀ ਸਮਾਂ ਸੀ ਜਦ ਕੋਈ ਦੇਸ ਸਾ ਕਰਾ ਦੇਣ ਤਿਆਰ ਨਹੀਂ ਸੀ ਬਲਕਿ ਰਿਰਵ ਬੈਂਕ ਤੋਂ ਸੋਨਾ ਗਿਰਵੀ ਰੱਖ ਕੇ ਮਾਲੀ ਸੰਕਟ ਟਾਲਿਆ ਗਿਆ ਸੀ।

ਪਿਆਰੇ ਪਾਠਕ ਜੀ! ਕੀ ਅਜਿਹੇ ਗੁਰੂ ਦਾ ਸਿੱਖ ਹੋਣ ਦੇ ਨਾਤੇ ਤੂੰ ਮਾਣ ਨਹੀਂ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰ ਰਿਹਾ? ਕੀ ਇਹ ਵਿਤਾਈਆਂ ਅੱਜਕੱਲ੍ਹ ਦੇ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਅਖੌਤੀ ਪਖੰਡੀ ਦੇਹਧਾਰੀ ਗੁਰੂ ਕੋਲ ਹਨ? ਜੇ ਅੱਜ ਕੋਈ ਨਕਲੀ ਦੇਹਧਾਰੀ ਇੱਦਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕਰ ਭੀ ਰਿਹਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸ ਦੀ ਮਥੂਰੀ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਅੱਜ ਦੁਨੀਆਂ ਚੇਤੰਨ ਹੈ, ਪਰ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਂ ਨੇ ਇਹ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ ਉਦੋਂ ਪ੍ਰਚਾਰੀ ਜਦੋਂ ਆਮ ਲੁਕਾਈ ਅਗਿਆਨਤਾ ਦੇ ਅੰਧਕਾਰ ਵਿਚ ਗ੍ਰਸੀ ਹੋਈ ਸੀ ਅਤੇ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨਾ ਉਦੋਂ ਵੋਟ ਦੀ ਲੋੜ ਸੀ, ਨਾ ਕੋਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਕੋਈ ਰਾਜਸੀ ਮਨੋਰਥ ਸੀ।

ਕੀ ਤੈ ਪਤਾ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਵੇਲੇ ਸਾਰਾ ਪਿੰਡ ਇਕ ਖੂਹ ਤੋਂ ਪਾਣੀ ਨਹੀਂ ਪੀ ਸਕਦਾ ਸੀ। ਲੋਕ ਧਾਰਮਿਕ ਅਸਥਾਨ ਤੇ ਸਾਰੇ ਇਕੱਠੇ ਹੋ ਕੇ ਪਰਮੇਰ ਦੇ ਗੁਣ ਗਾਇਣ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੇ ਸੀ। ਸਿੱਖਾਂ ਵਿਚ ਜਿਹੜੇ ਅੱਜ ਆਪ ਵੱਡੇ ਸਰਦਾਰ ਕਹਾਉਂਦੇ ਹਨ ਘੱਗਰ ਪਾਰ (ਹਰਿਆਣੇ ਵਿਚ) ਅੱਜ ਭੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਨਾਮੂ ਦਰਾਂ ਵਾਲੀ ਲਿਸਟ ਵਿਚ ਹੈ।

ਦਸਮੇ ਪਿਤਾ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਅਤੇ ਦਿਆਲਤਾ ਸਦਕਾ :

ਜਿਨ ਕੀ ਜਾਤ ਪਾਤ ਕਿਛ ਨਾਹੀਂ

ਸਰਦਾਰੀ ਨਹਿੰ ਭਈ ਕਿਦਾਰੀਂ

ਤਿੰਨੁ ਹੀ ਕੇ ਮੇ ਰਾਜ ਕਰਾਈ

ਯਹ ਯਾਦ ਕਰਹਿੰ ਹਮਰੀ ਗੁਰਿਆਈ।

(ਪਥ ਪ੍ਰਕਾ ਰ.ਸ. ਭੰਗੂ)

ਤੈ ਅੱਜ ਦੁਨੀਆਂ ਸਰਦਾਰ ਆਖਦੀ ਹੈ। ਕਦੇ ਇਕਾਂਤ ਵਿਚ ਬੈਠ ਕਿ ਸੋਚੀਂ ਐਸੇ ਦਿਆਲੂ ਕਿਰਪਾਲੂ ਗੁਰੂ ਦੇ ਅਹਿਸਾਨ ਬਦਲੇ ਤੂੰ ਗੁਰੂ ਦਾ ਰਿਣ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਤਾਰ ਰਿਹਾ ਹੈ? ਜਿਸ ਗੁਰੂ ਨੇ ਸਾਥੋ ਕੀ ਤਲਵੰਡੀ ਵਿਚ ਮਾਣ ਨਾਲ ਕਿਹਾ ਸੀ:

ਇਨ ਪੁਤਰਨ ਕੇ ਸੀਸ ਪਰ ਵਾਰ ਦੀਏ ਸੁਤ ਚਾਰ

ਚਾਰ ਮੁਏ ਤੋ ਕਿਆ ਹੁਆ ਜੀਵਤ ਕਈ ਹਾਰ

ਅਸੀਂ ਆਪਣੇ ਕਿਰਦਾਰ ਸਦਕਾ ਦੁਨੀਆਂ ਦੇ ਮੂੰਹੋਂ ਕਹਾ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਸਿੱਖ ਇਕ ਰਾਬ ਦੀ ਮੱਛੀ ਹੈ (Sikh is a Fish of Wine)। ਗੁਰੂ ਦੀਆਂ ਬੀਆਂ ਨਿਾਨੀਆਂ (ਦਾੜੀ, ਕੇਸ ਅਤੇ ਦਸਤਾਰ) ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਕਰ ਕੇ ਤੂੰ ਸਰਦਾਰ ਕਹਾਉਂਦਾ ਸੀ ਅੱਜ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਹੀ ਮੁਨਕਰ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ?

ਗੁਰੂ ਨੇ ਜੇ ਤੈ ਰਾਬ, ਤਮਾਕੂ ਅਤੇ ਹੋਰ ਨਿਆਂ ਤੋਂ ਮਨ੍ਹਾ ਕੀਤਾ ਸੀ ਤਾਂ ਦੱਸ! ਇਸ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਹੜੀ ਆਮਦਨ ਵਧਣੀ ਸੀ ਜਾਂ ਬੋਨਸ ਗੁਰੂ ਮਿਲਣਾ ਸੀ? ਸਿਰੰ ਇਸ ਵਾਸਤੇ ਕਿ ਮੇਰਾ ਸਿੱਖ ਸਰੀਰਿਕ ਅਤੇ ਮਾਨਸਿਕ ਬੀਮਾਰੀਆਂ ਤੋਂ ਮੁਕਤ ਹੋ ਕੇ ਸੁਖ ਮਾਣੇ ਪਰ ਤੂੰ ਮਾਇਆ ਦੀ ਚਕਾਚੌਧ ਵਿਚ ਐਸਾ ਭਟਕਿਆ ਹੈ ਕਿ ਦਾੜੀ ਕੇਸ ਕਤਲ ਕਰਾ ਕੇ ਗੁਰੂ ਬੇਦਾਵਾ ਲਿਖ ਕੇ ਦੇ ਰਿਹਾ ਹੈ?

ਇਸ ਸਾਲ ਤਿੰਨ ਤਾਬਦੀਆਂ, ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਦੇਵ ਜੀ ਦੇ 500 ਸਾਲਾ, ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਚਾਰ ਸੌ ਸਾਲਾ ਅਤੇ ਸਾਹਿਬਾਦਿਆਂ ਦੀ ਤਿੰਨ ਸੌ ਸਾਲਾ, ਪੰਥ ਨੇ ਮਨਾਉਣੀਆਂ ਹਨ। ਜੇ ਹੋਰ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਸੱਤ ਸਾਲ ਅਤੇ ਨੌ ਸਾਲ ਦੇ ਸਰਹਿੰਦ ਦੇ ਹੀਦਾਂ ਦਾ ਹੀ ਕੋਈ ਆਲ ਕਰ ਲੈ। ਗੁਰਬਾਣੀ ਕਹਿ ਰਹੀ ਹੈ :

ਸਤਿਗੁਰ ਤੇ ਜੋ ਮੁਹ ਫੇਰੇ ਤੇ ਬੇਮੁਖ ਬੁਰੇ ਦਿਸੰਨ॥

ਅਨਦਿਨੁ ਬਧੇ ਮਾਰੀਅਨਿ ਫਿਰਿ ਵੇਲਾ ਨਾ ਲਹੰਨਿ॥

**ਸਤਿਗੁਰ ਤੇ ਜੋ ਮੁਹੁ ਫੇਰੇ ਓਇ ਭ੍ਰਮਦੇ ਨਾ ਟਿਕੰਨਿ॥
ਧਰਤਿ ਅਸਮਾਨੁ ਨ ਝਲਈ ਵਿਚਿ ਵਿਸਟਾ ਪਚੇ ਪਚੰਨਿ॥**

(ਅੰਗ 233)

ਮੇਰੇ ਵੀਰ ਹੋ ਕਰ! ਅਜੇ ਭੀ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਵਿਗੜਿਆ ਗੁਰੂ ਸਦਾ ਬੰਦਿ ਹੈ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੱਸ ਰਹੀ ਹੈ -

ਜੈਸਾ ਬਾਲਕੁ ਭਾਇ ਸੁਭਾਈ ਲਖ ਅਪਰਾਧ ਕਮਾਵੈ॥

ਕਰਿ ਉਪਦੇਸੁ ਝੜਕੇ ਬਹੁ ਭਾਤੀ ਬਹੁੜਿ ਪਿਤਾ ਗਲਿ ਲਾਵੈ॥

ਪਿਛਲੇ ਅਉਗੁਣ ਬਖਸਿ ਲੇਏ ਪ੍ਰਭੁ ਆਗੈ ਮਾਰਗਿ ਪਾਵੈ॥ (ਅੰਗ 824)

ਹਿੰਮਤ ਕਰ ਗੁਰੂ ਦੀ ਚਰਨ ਰਨ ਵਿਚ ਆ ਜਾ। ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਛਕ, ਬਾਣੀ ਪੜ੍ਹ ਅਤੇ ਰਹਿਤ ਰੱਖ ਕੇ ਲੋਕ-ਪਰਲੋਕ ਸੰਵਾਰ ਲੈ।

ਜੇਹਾ ਡਿੱਠਾ ਤੇਹੋ ਕਹਿਆ

1964 ਵਿੱਚ ਦਾਸ ਦੀ ਬਦਲੀ ਦਿਲੀ ਤੋਂ ਮੁਲਸਰਾਇ (ਬਨਾਰਸ ਕੋਲ) ਦੀ ਹੋ ਗਈ। ਉਤਰੀ ਰੇਲਵੇ ਦੀ ਨਵੀਂ-ਨਵੀਂ ਡੀਲੈਂਡ ਚਾਲੂ ਹੋਈ ਸੀ। ਪਚੀ ਤੀਹ ਪੰਜਾਬੀ ਜਵਾਨ ਮੁੰਡੇ ਅਸੀਂ ਉਥੇ ਕੰਮ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਸੀ। ਹਿਰ ਦਾ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਤਕਰੀਬਨ ਦੋ ਕਿਲੋਮੀਟਰ ਪੈਣ ਕਾਰਨ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਸਾਹਿਬ ਰੋ ਜਾਣਾ ਆਉਣਾ ਔਖਾ ਸੀ।

ਗੁਰੂ ਮਹਾਰਾਜ ਦੀ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਸਦਕਾ, ਸਿਖੀ ਪਿਆਰ ਵਾਲੇ ਸਜਣਾਂ ਨੇ, ਕਾਲੋਨੀ ਵਿਚ ਹੀ ਇਕ ਗੁਰਮੁਖ ਵੀਰ ਦੇ ਕੁਆਟਰ ਵਿਚ ਮਹਾਰਾਜ ਦਾ ਸਰੂਪ ਆਉਣ ਨਾਲ ਰੋ ਦਾ ਨਿੱਤਨੇਮ ਹੋਣ ਲਗ ਪਿਆ। ਫਿਰ ਗੁਰੂ ਮਹਾਰਾਜ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਹੋਈ ਰਲ ਮਿਲ ਕੇ ਸਹਿਜ-ਪਾਠ, ਅਖਡ-ਪਾਠ ਅਤੇ ਹੰਤਾਵਾਰੀ ਦੀਵਾਨ ਸਜਣ ਲੱਗ ਪਏ।

ਇਕ ਦਿਨ ਇਕ ਵੀਰ ਦੇ ਘਰ 'ਮ ਹੰਤਾਵਾਰੀ ਕੀਰਤਨ ਹੋ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਇਕ ਲੋਕਲ ਸਜਣ, ਤੇੜ ਲਾਂਗੜ ਵਾਲੀ ਧੋਤੀ ਸਿਰ ਤੇ ਗੌਛਾ (ਪਰਨਾ) ਰਖ ਕੇ ਕੀਰਤਨ ਵਿਚ ਆ ਕੇ ਬੈਠ ਗਿਆ। ਬੋੜੀ ਦੇਰ ਪਿਛੋਂ ਉਸ ਦੀ ਐਸੀ ਇਕ ਟਿਕ-ਸਮਾਧੀ ਲਗੀ ਕਿ ਕੀਰਤਨ ਦੀ ਸਮਾਪਤੀ ਵੇਲੇ ਉਸ ਨੇ ਅਖਾਂ ਖੋਲ੍ਹੀਆਂ ਅਤੇ ਅਰਦਾਸ ਲਈ ਸਭ ਦੇ ਨਾਲ ਖੜ੍ਹਾ ਹੋ ਗਿਆ।

ਕੁਝ ਦਿਨ ਪਿਛੋਂ ਮੈਂ ਉਹੋਂ ਡ ਵਿਚ ਮਿਲ ਗਿਆ। ਮੈਂ ਉਸ ਪੁਛਿਆ ਕਿ ਤੁਹਾ ਪੰਜਾਬੀ ਆਉਂਦੀ ਨਹੀਂ, ਇਸ ਲਈ ਗੁਰਬਾਣੀ ਜੋ ਕੀਰਤਨ ਵਿਚ ਗਾਇਨ ਕੀਤੀ ਜਾ ਰਹੀ ਸੀ, ਦੀ ਭੀ ਤੁਹਾ ਸਮਝ ਨਹੀਂ ਪੈ ਰਹੀ ਹੋਵੇਗੀ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੇ ਅਰਥਾਂ ਦਾ ਪਤਾ ਹੋਵੇਗਾ, ਫਿਰ ਤੁਸੀਂ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਮਾਧੀ ਸਥਿਤ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੋ ਗਏ।

ਮੇਰੇ ਪੁਛਣ ਤੇ ਉਸ ਨੇ ਦਸਣਾ ਰੂ ਕੀਤਾ ਕਿ ਮੇਰੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਬਿਧਿਆਚਲ ਦੀ ਇਕ ਪਹਾੜੀ ਤੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ ਜੋ ਕਿ ਇਥੋਂ ਤਕਰੀਬਨ 150 ਕਿਲੋਮੀਟਰ ਦੂਰ ਹੈ। ਆਪਣੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਉਪਦੇ ਮੁਤਾਬਕ ਮੈਂ ਭਜਨ ਕਰਨਾ ਰੂ ਕੀਤਾ। ਹੌਲੀ-ਹੌਲੀ ਮੇਰਾ ਮਨ ਇਕਾਗਰ ਹੋਣਾ ਰੂ ਗਿਆ ਅਤੇ ਸਮਾਧੀ ਦੀ ਦਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਈ। ਮੈਂ ਇਥੇ ਬੈਠਾ ਹੀ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨਾਲ ਗਲ ਬਾਤ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹਾਂ।

ਪਿਛਲੇ ਦੋ ਕੁ ਸਾਲ ਤੋਂ ਜਦ ਮੈਂ ਸਮਾਧੀ ਵਿਚ ਜਾਣ ਲਗਦਾ ਤਾਂ ਕੋਈ ਚੀ ਆ ਕੇ ਮੇਰੇ ਭਜਨ ਵਿਚ ਵਿਘਨ ਪਾਉਂਦੀ ਸੀ, ਮਨ ਨਹੀਂ ਲਗਣ ਦਿੰਦੀ ਸੀ। ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਕੋਲ ਜਾ ਕੇ ਇਸ ਬਾਰੇ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਪਰ ਇਸ ਮਾਮਲੇ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਜੀ ਮੇਰੀ ਕੋਈ ਮੱਦਦ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸੱਕੇ।

ਕਲ੍ਹ ਜਦੋਂ ਤੁਸੀਂ ਕੀਰਤਨ ਕਰ ਰਹੇ ਸੀ। ਮੈਂ ਕੋਲ ਦੀ ਲੰਘਿਆ ਤਾਂ ਮੇਰਾ ਮਨ

ਖਿਚਿਆ ਗਿਆ ਅਤੇ ਮੈਂ ਜਾ ਕੇ ਉਥੇ ਬੈਠ ਕੇ ਭਜਨ ਕਰਨ ਲਗ ਪਿਆ। ਹੌਲੀ-ਹੌਲੀ ਮੇਰਾ ਮਨ ਇਕਾਗਰ ਹੋ ਗਿਆ ਅਤੇ ਸਮਾਧੀ ਵਿਚ ਚਲਾ ਗਿਆ। ਕਾਧੀ ਸਮੇਂ ਪਿਛੋਂ ਮੈਂ ਦੇਖਿਆ ਕਿ ਵਿਘਨਕਾਰੀ ਕਤੀ ਮੇਰੇ ਕੋਲ ਨਹੀਂ ਆ ਸੱਕੀ। ਜਦ ਕੀਰਤਨ ਬੰਦ ਹੋਇਆ ਤਾਂ ਹੀ ਮੈਂ ਸਮਾਧੀ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਆਇਆ।

ਮੈਂ ਮਨ ਹੀ ਮਨ ਵਿਚ ਆਪਣੇ ਆਪ ਸੁਭਾਗਾ ਸਮਝਿਆ ਕਿ ਦਸਮੇ ਪਿਤਾ ਨੇ ਸਾ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਮਹਾਰਾਜ ਪੂਰੇ ਗੁਰੂ ਦੇ ਲੜ ਲਾਇਆ ਹੈ ਜੋ ਕਿ ਆਪਣਿਆਂ ਦੀ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਪਰਾਇਆਂ ਦੀ ਭੀ ਰੱਖਿਆ ਕਰਦੇ ਹਨ।

**ਸਤਿਗੁਰੁ ਦਇਆ ਨਿਧਿ ਮਹਿਮਾ ਅਗਾਧਿ ਬੋਧਿ,
ਨਮੋ ਨਮੋ ਨਮੋ ਨਮੋ ਨੇਤਿ ਨੇਤਿ ਨੇਤਿ ਹੈ॥**

(ਕਬਿੱਤ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ-111)

ਮੇਰੇ ਪਿਤਾ ਜੀ ਪਟਿਆਲਾ ਰਿਆਸਤ ਵਿਚ ਐਕਸਾਈ ਇੰਸਪੈਕਟਰ ਦੀ ਪੋਸਟ ਤੇ ਲਗੇ ਹੋਏ ਸਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਬਦਲੀ ਰਾਜਪੁਰੇ ਦੀ ਹੋ ਗਈ। ਅਜ ਦੇ ਰਾਜਪੁਰੇ ਦੇ ਬਸ ਸਟੈਂਡ ਕੋਲ, ਇਕ ਪੁਰਾਣੀ ਕਿਲਾਨੁਮਾ ਬਹੁਤ ਵਡੀ ਇਮਾਰਤ ਹੁਣ ਭੀ ਮੌਜੂਦ ਹੈ। ਕਿਸੇ ਸਮੇਂ ਇਹ ਬਿਲਡਿੰਗ ਰਾਹ ਸੂਰੀ ਦੀ ਬਣਾਈ ਹੋਈ ਸੀ ਜੋ ਕਿ ਜਰਨੈਲੀ ਸੜਕ ਤੇ ਯਾਤਰੂਆਂ ਲਈ ਸਰਾਂ ਲਈ ਵਰਤੀ ਜਾਂਦੀ ਸੀ। ਰਿਆਸਤੀ ਸਮੇਂ ਵਿਚ ਇਹ ਇਮਾਰਤ ਸਰਕਾਰੀ ਕੰਮ ਲਈ ਵਰਤੀ ਜਾਣ ਲਗੀ।

ਇਸ ਇਮਾਰਤ ਵਿਚ ਜੇਲ੍ਹ, ਖਾਨਾ, ਕਚਹਿਰੀ ਇਕ ਦੋ ਹੋਰ ਮਹਿਕਮਿਆਂ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਅੰਸਰਾਂ ਦੀ ਰਿਹਾਇ ਲਈ ਭੀ ਵਰਤੀ ਜਾਂਦੀ ਸੀ। ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਸਾਬਕਾ ਚੀ ਸੈਕਟਰੀ ਸ. ਹਰਦੇਵ ਸਿੰਘ ਛੀਨਾ ਦੇ ਪਿਤਾ ਸ. ਹਰਬੰਸ ਸਿੰਘ ਛੀਨਾ ਉਸ ਵੇਲੇ ਉਥੇ ਮੈਜਿਸਟ੍ਰੇਟ ਲਗੇ ਹੋਏ ਸੀ ਜੋ ਕਿ ਪਿਤਾ ਜੀ ਨਾਲ ਅਛੇ ਸੰਬੰਧ ਰਖਦੇ ਸੀ।

ਪਿਤਾ ਜੀ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਆਪਣੀ ਰਿਹਾਇ ਲਈ ਕੋਈ ਜਗ੍ਹਾ ਦੇਣ ਦੀ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ। ਥੋੜ੍ਹੀ ਦੇਰ ਸੋਚ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਪਹਿਲੀ ਮੰਲ ਦੇ ਤਿੰਨ ਚੁਬਾਰੇ ਬਰਾਂਡੇ ਸਮੇਤ ਰਹਿਣ ਲਈ ਦੋ ਦਿੱਤੇ ਨਾਲ ਹੀ ਕਿਹਾ ਕਿ ਇਹ ਇਕਲਵੰਜੇ ਹਵਾਦਾਰ ਚੁਬਾਰੇ ਤੁਹਾਡੇ ਲਈ ਠੀਕ ਰਹਿਣਗੇ ਅਤੇ ਤੁਹਾਡੇ ਭਜਨ ਪਾਠ ਕਰਨ ਲਈ ਭੀ ਲਾਹੇਵੰਦ ਹੋਣਗੇ।

ਪਿਤਾ ਜੀ ਨੇ ਸੰਘੀ ਕਰ ਕੇ ਇਕ ਚੁਬਾਰੇ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਮਹਾਰਾਜ ਦਾ ਪ੍ਰਕਾ ਕੀਤਾ ਬਾਕੀ ਚੁਬਾਰਿਆਂ ਵਿਚ ਸਮਾਨ ਟਿਕਾ ਕੇ ਰਿਹਾਇ ਲਈ ਵਰਤਣ ਲਗੇ। ਹਿਰ ਛੋਟਾ ਹੋਣ ਕਾਰਨ ਅਤੇ ਉਸ ਵੇਲੇ ਦੇ ਹਿਰ ਦੇ ਬਾਹਰਵਾਰ ਹੋਣ ਕਾਰਨ, ਹੁਣ ਵਰਗਾ ਭੀੜ ਭੜਕਾ ਅਤੇ ਰੌਲਾ ਉਦੋਂ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਇਸ ਲਈ, ਮਨ ਇਕਾਗਰ ਕਰ ਕੇ ਪਾਠ ਕਰਨ ਵਿਚ ਅਨੰਦ ਮਿਲਦਾ ਸੀ।

ਕੁਝ ਦਿਨ ਪਿਛੋਂ ਅਮਲੇ ਦੇ ਬਾਕੀ ਸਰਕਾਰੀ ਕਰਮਚਾਰੀਆਂ ਵਿਚ ਘੁਸਰ-ਮੁਸਰ ਹੋਣ ਲਗ ਪਈ। ਆਰ ਇਕ ਦਿਨ ਪਿਤਾ ਜੀ ਦੇ ਸਹਿ ਕਰਮਚਾਰੀ ਨੇ ਹੌਸਲਾ ਕਰ ਕੇ ਪੁਛ ਹੀ ਲਿਆ ਕਿ ਤੁਹਾ ਕੋਈ ਇਥੇ ਰਹਿਣ ਵਿਚ ਤਕਲੀ ਤਾਂ ਨਹੀਂ? ਪਿਤਾ ਜੀ

ਕਹਿਣ ਤੇ ਕਿ ਅਸੀਂ ਬੜੇ ਅਨੰਦ ਵਿਚ ਹਾਂ। ਉਹ ਬੜਾ ਅਸਚਰਜ ਹੋਇਆ।

ਪਿਤਾ ਜੀ ਦੇ ਪੁਛਣ ਤੇ ਉਸ ਸਜਣ ਨੇ ਦਸਿਆ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਚੁਬਾਰਿਆਂ ਵਿਚ ਅਜ ਤੱਕ ਕੋਈ ਇਕ ਰਾਤ ਭੀ ਨਹੀਂ ਕਟ ਸਕਿਆ। ਕਿਸੇ ਪ੍ਰੇਤ ਆਤਮਾ ਦਾ ਵਾਸਾ ਇਥੇ ਹੋਣ ਕਰ ਕੇ ਰਾਤ ਮੰਜਾ ਉਲਟਾ ਕੇ ਉਹ ਸਿਟ ਦਿੰਦਾ ਸੀ। ਅਸੀਂ ਤਾਂ ਇਹ ਗਲ ਬਣਾਇਆ ਹੋਇਆ ਸੀ ਕਿ ਨਵੇਂ ਆਏ ਬੰਦੇ ਇਥੇ ਰਹਿਣ ਲਈ ਕਹਿ ਦਿੰਦੇ ਸੀ। ਤੁਸੀਂ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਰਹਿ ਰਹੇ ਹੋ।

ਪਿਤਾ ਜੀ ਨੇ ਉੱਤਰ ਦਿਤਾ ਕਿ ਇਹ ਸਭ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦਾ ਪ੍ਰਤਾਪ ਹੈ ਅਤੇ ਗੁਰੂ ਮਹਾਰਾਜ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਸਦਕਾ ਹੈ। ਪਿਤਾ ਜੀ ਦੇ ਦਸਣ ਅਨੁਸਾਰ ਤਿੰਨ ਸਾਲ ਅਸੀਂ ਉਥੇ ਰਹੇ। ਕਦੇ-ਕਦੇ ਰਾਤ ਕਿਸੇ ਦੇ ਖੜਾਵਾਂ ਪਾ ਕੇ ਤੁਰਨ ਦੀ ਅਵਾ ਤਾਂ ਸੁਣਦੀ ਰਹੀ ਪਰ ਕੋਈ ਤਕਲੀ ਨਹੀਂ ਹੋਈ। ਮੇਰੇ ਵੱਡੇ ਵੀਰ ਜੀ ਦੇ ਉਹ ਪੈਦਾਇ ਦੀ ਜਗ੍ਹਾ ਬਣੀ ਜੋ ਕਿ ਹੁਣ ਤਹਿਸੀਲਦਾਰ ਰਿਟਾਇਰ ਹੋ ਕੇ ਪਿੰਡ ਰਹਿ ਰਹੇ ਹਨ।

ਜਿਥੇ ਨਾਮੁ ਜਪੀਐ ਪ੍ਰਭੁ ਪਿਆਰੇ॥

ਸੇ ਅਸਥਲ ਸੋਇਨ ਚਉਬਾਰੇ॥

ਜਿਥੇ ਨਾਮੁ ਨ ਜਪੀਐ ਮੇਰੇ ਗੋਇੰਦਾ॥

ਸੇਈ ਨਗਰ ਉਜਾੜੀ ਜੀਉ॥ (ਅਗ 105)

ਕਬੀਰ ਜਾ ਘਰ ਸਾਧ ਨ ਸੇਵੀਅਹਿ ਹਰਿ ਕੀ ਸੇਵਾ ਨਾਹਿ॥

ਤੇ ਘਰ ਮਰਹਟ ਸਾਰਖੇ ਭੂਤ ਬਸਹਿ ਤਿਨ ਮਾਹਿ॥ (ਅਗ 1374)

ਕਾਲਕਾ ਮੇਲ ਮੁਲਸਰਾਇ ਜੰਕਨ ਤੋਂ ਦਿਲੀ ਲਈ ਸਵੇਰੇ 6.30 ਵਜੇ ਚਲਦੀ ਸੀ। ਖਿੜਕੀ ਵਾਲੀ ਸਿੰਗਲ ਸੀਟ ਤੇ ਬੈਠ ਕੇ ਮੈਂ ਆਪਣਾ ਰਹਿੰਦਾ ਨਿੱਤਨੇਮ ਕਰਨ ਲਗ ਪਿਆ। ਨਿੱਤਨੇਮ ਦੀ ਸਮਾਪਤੀ ਪਿਛੋਂ ਛੋਟੀ ਅਰਦਾਸ ਕਰਕੇ ਮੈਂ ਜਦ ਵਿਹਲਾ ਹੋਇਆ, ਮੇਰੇ ਸਾਹਮਣੇ ਵਾਲੀ ਸੀਟ ਤੇ ਬੈਠੇ ਇਕ ਧੋਤੀ ਟੋਪੀ ਵਾਲੇ ਸਜਣ ਨੇ ਸਵਾਲ ਕੀਤਾ, ਸਰਦਾਰ ਜੀ ਆਪ ਕੇ ਜਪੁਜੀ ਸਾਹਿਬ ਕੇ ਪਾਠ ਮੇ ਜੋ ਸੈਭੰ ਬਦ ਹੈ ਉਸ ਕਾ ਕਿਆ ਅਰਥ ਹੈ?"

ਆਪਣੀ ਸਮਝ ਮੁਤਾਬਿਕ ਮੈਂ ਉੱਤਰ ਦਿਤਾ ਕਿ ਇਸ ਦੇ ਅਰਥ ਹਨ ਸਵੈ ਪ੍ਰਕਾਮਾਨ, ਜੋ ਆਪਣੇ ਆਪ ਵਿਚ ਆਪ ਹੈ, ਜਿਸ ਬਣਾਉਣ ਵਾਲਾ ਕੋਈ ਨਹੀਂ। ਹਿੰਦੀ ਵਿਚ ਆਏ ਲੰ ਸੂਯੰਭੂ ਦਾ ਪੰਜਾਬੀ ਰੂਪਾਂਤਰ ਹੈ ਸੈਭੰ ਹੈ। ਉੱਤਰ ਸੁਣ ਕੇ ਉਹ ਸਜਣ ਬੜੇ ਹੋਏ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਸਿਆ ਕਿ ਮੈਂ ਕਈਆਂ ਕੋਲੋਂ ਇਸ ਦੇ ਅਰਥ ਪੁਛੇ ਪਰ ਤਸਲੀ ਨਹੀਂ ਹੋਈ ਸੀ ਅੱਜ ਮੇਰੀ ਤਸਲੀ ਹੋਈ ਹੈ।

ਫਿਰ ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਪੁਛਿਆ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਵੇ ਭੂ ਅਤੇ ਬੋਲੀ ਤੋਂ ਤਾਂ ਯੂ.ਪੀ. ਨਿਵਾਸੀ ਲਗਦੇ ਹੋ, ਤੁਹਾ ਇਸ ਦੇ ਅਰਥ ਪੁਛਣ ਦੀ ਜਗਿਆਸਾ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪੈਦਾ

ਹੋਈ?

ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਸਣਾ ਰੂ ਕੀਤਾ ਕਿ ਮੇਰਾ ਨਾਮ ਆਰ.ਕੇ. ਦਿਵੇਦੀ ਹੈ। ਮੈਂ ਰੇਲਵੇ ਦੇ ਇਲੈਕਟ੍ਰੀਫਿਕੇਨ ਮਹਿਕਮੇ ਵਿਚ ਅਲਾਹਬਾਦ ਲੇਖਾਕਾਰ ਹਾਂ। ਇਕ ਦਿਨ ਮੈਂ ਚੀਨ ਦੀ ਲੜਾਈ ਬਾਰੇ ਜਨਰਲ ਕੌਲ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਲਿਖੀ ਕਿਤਾਬ 'The untold story' ਪੜ੍ਹ ਰਿਹਾ ਸਾਂ। ਇਸ ਕਿਤਾਬ ਵਿਚ ਕੌਲ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਆਪਣੇ ਬਚਪਨ ਦੀ ਇਕ ਰੌਚਕ ਘਟਨਾ ਦਰਜ ਕੀਤੀ ਹੈ, ਜੋ ਕਿ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੈ।

ਮੇਰੇ ਪਿਤਾ ਜੀ ਇਕ ਇੰਜੀਨੀਅਰ ਸੀ ਜੋ ਡਸਿਪਲਿਨ ਦੇ ਪਕੇ ਅਤੇ ਬੜੇ ਸਤ ਸੁਭਾ ਦੇ ਸਨ। ਕਿਸੇ ਰਾਰਤ ਕਰਨ ਅਤੇ ਸਕੂਲੋਂ ਲੇਟ ਆਉਣ ਕਾਰਨ ਬੜੀ ਸਖਤ ਸਾ ਦਿੰਦੇ ਸੀ। ਇਕ ਦਿਨ ਮੈਂ ਸਕੂਲੋਂ ਛੁੱਟੀ ਹੋਣ ਪਿਛੋਂ ਆਪਣੇ ਦੋਸਤਾਂ ਨਾਲ ਖੇਲਣ ਲਗ ਪਿਆ। ਖੇਲਦੇ-ਖੇਲਦੇ ਵਕਤ ਦਾ ਪਤਾ ਨਾ ਲਗਾ ਮੈਂ ਕੰਧੀ ਲੇਟ ਹੋ ਗਿਆ।

ਖੇਲ ਦੀ ਸਮਾਪਤੀ ਤੇ ਜਦ ਘਰ ਜਾਣ ਦਾ ਖਿਆਲ ਆਇਆ ਤਾਂ ਇਕ ਦਮ ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਪਿਤਾ ਜੀ ਦੇ ਸੁਭਾ ਯਾਦ ਕਰ ਕੇ ਘਬਰਾ ਗਿਆ। ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਦੇ ਇਕ ਸਿਖ ਲੜਕੇ ਨੇ ਮੇਰਾ ਚਿਹਰਾ ਉਤਰਿਆ ਦੇਖ ਦੇ ਪੁਛਿਆ ਕਿ ਕੀ ਗਲ ਹੈ, ਤੇਰਾ ਚਿਹਰਾ ਉਦਾਸ ਕਿਉਂ ਹੋ ਗਿਆ? ਮੈਂ ਉਸ ਸਾਰੀ ਗਲ ਦਸੀ ਕਿ ਅੱਜ ਘਰ ਗਏ ਦੀ ਪਿਟਾਈ ਹੋਵੇਗੀ।

ਉਸ ਸਿਖ ਲੜਕੇ ਨੇ ਮੈਂ ਧਰਵਾਸ ਦਿਤਾ ਅਤੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਮੈਂ ਤੈਂ ਇਕ ਮਤਰ ਦਸਦਾ ਹਾਂ ਤੂੰ ਘਰ ਜਾਂਦਾ ਇਹ ਪਾਠ ਕਰਦਾ ਜਾਂਈ ਤੈਂ ਕੁਛ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ। ਉਸਦੇ ਦਸੇ ਅਨੁਸਾਰ, "ਸਤਿਨਾਮੁ ਕਰਤਾ ਪੁਰਖੁ ਨਿਰਭਉ ਨਿਰਵੈਰੁ ਅਕਾਲ ਮੂਰਤਿ ਅਜੂਨੀ ਸੈਭੰ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ" ਦਾ ਪਾਠ ਕਰਦਾ ਆਇਆ ਅਤੇ ਜਦ ਘਰ ਪਹੁੰਚਾ ਤਾਂ ਪਤਾ ਲਗਾ ਕਿ ਅਜ ਪਿਤਾ ਜੀ ਮੇਰੇ ਪਹੁੰਚਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਇਕ ਰੂਰੀ ਕੰਮ ਲਈ ਦੰਤਰ ਬੁਲਾ ਲਿਆ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮੈਂ ਪਿਤਾ ਦੀ ਕਰੋਪੀ ਤੋਂ ਬਚ ਗਿਆ।" (Untold Story by B.M. Kaul p.6.)

ਸ੍ਰੀ ਆਰ. ਕੇ. ਦਿਵੇਦੀ ਜੀ ਨੇ ਦਸਿਆ ਕਿ ਮੇਰੇ ਮਨ ਵਿਚ ਵਿਚਾਰ ਪੈਦਾ ਹੋਇਆ ਕਿ ਜੇ ਇਕ ਸਿਖ ਬੰਦਾ ਜੋ ਇਕ ਵੱਡੀ ਪੋਸਟ ਤੋਂ ਰਿਟਾਇਰ ਹੋਇਆ ਹੈ ਇਹ ਲਿਖਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਇਸ ਵਿਚ ਰੂਰ ਕੋਈ ਸਚਾਈ ਹੋਵੇਗੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਸਿਆ ਕਿ ਮੈਂ ਫਿਰ ਆਪ ਇਸ ਅਮਾ ਕੇ ਦੇਖਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਮੰਤਰ ਦੇ ਲਗਾਤਾਰ ਜਾਪ ਕਰਨ ਨਾਲ ਮਨ ਾਂਤੀ ਭੀ ਮਿਲਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਸੰਸਾਰਿਕ ਵਿਹਾਰਿਕ ਕਾਰਜ ਭੀ ਰਾਸ ਹੁੰਦੇ ਹਨ।

ਕਈ ਸਾਲ ਪਿਛੋਂ ਮੈਂ ਉਹ ਇਕ ਦਿਨ ਕਾਨ੍ਹਪੁਰ ਰੇਲਵੇ ਸਟੇਨ ਤੇ ਮਿਲ ਗਏ। ਗਡੀ ਸਾਡੀ ਕੰਧੀ ਲੇਟ ਸੀ ਗਲਾਂ ਕਰਦੇ ਕਰਦੇ ਸੋ ਦਰੁ ਦੇ ਪਾਠ ਦਾ ਸਮਾਂ ਹੋ ਗਿਆ। ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਮਿਾਂ ਮੰਗ ਕੇ ਪਾਠ ਕਰਨ ਦੀ ਇਜਾਤ ਮੰਗੀ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਆਪ ਪਾਠ ਸੁਣਨ ਦੀ ਇਛਾ ਪ੍ਰਗਟ ਕੀਤੀ।

ਬਿਲਡਿੰਗ ਦੀ ਛਤ ਤੇ ਜਾ ਕੇ ਇਕਲਵੰਜੇ ਹੋ ਦਾਸ ਨੇ ਪਾਠ ਰੂ ਕਰ ਦਿਤਾ।

ਗੁਰੂ ਮਹਾਰਾਜ ਨੇ ਕੋਈ ਕਲਾ ਵਰਤਾਈ, ਪਾਠ ਵਿਚ ਮਨ ਲਗ ਗਿਆ ਅਤੇ ਰਸ ਬੜ ਗਿਆ। ਪਾਠ ਦੀ ਸਮਾਪਤੀ ਤੇ ਅਰਦਾਸ ਪਿਛੋਂ ਦਿਵੇਦੀ ਜੀ ਨੇ ਮੇਰੇ ਪੈਰ ਫੜ ਲਏ ਤੇ ਕਹਿਣ ਲਗੇ ਆਪ ਕੋਈ ਸਾਧੂ ਹੈਂ?"

ਮੈਂ ਉੱਤਰ ਦਿਤਾ ਕਿ ਮੈਂ ਗੁਰੂ ਦਾ ਸਿਖ ਬਣਨ ਲਈ ਤਰਲਾ ਲੈ ਰਿਹਾ ਹਾਂ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਦੂਸਰਾ ਪ੍ਰਨ ਸੀ ਕਿਆ ਸਭੀ ਸਰਦਾਰ ਐਸੇ ਹੀ ਹੋਤੇ ਹੈਂ? ਮੇਰਾ ਉਤਰ ਸੀ ਕਿ ਜਿਸ ਤੇ ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਹੋ ਜਾਵੇ। ਦਿਵੇਦੀ ਜੀ ਕਹਿਣ ਲਗੇ, ਹਮ ਤੋ ਸਰਦਾਰੋਂ ਕੋ ਵੈਸੇ ਹੀ ਸਮਝਤੇ ਬੇ ਆਜ ਪਤਾ ਚਲਾ ਹੈ ਕਿ ਸਰਦਾਰੋਂ ਕੀ ਸਮ੍ਰਿਧੀ ਕਾ ਕਿਆ ਕਾਰਨ ਹੈ।"

ਜਾ ਕਉ ਮੁਸਕਲੁ ਅਤਿ ਬਣੈ ਢੋਈ ਕੋਇ ਨ ਦੇਇ॥

ਲਾਗੂ ਹੋਏ ਦੁਸਮਨਾ ਸਾਕ ਭੀ ਭਜਿ ਖਲੇ॥

ਸਭੋ ਭਜੈ ਆਸਰਾ ਚੁਕੈ ਸਭੁ ਅਸਰਾਉ॥

ਚਿਤਿ ਆਵੈ ਓਸੁ ਪਾਰਬ੍ਰਹਮੁ ਲਗੈ ਨ ਤਤੀ ਵਾਉ॥ (ਅਗ 70)

ਸਾਡੇ ਗੁਆਂਢ 12 ਮਾਡਲ ਟਾਊਨ ਪਟਿਆਲਾ ਵਿਖੇ ਸ. ਅਰਜਨ ਸਿੰਘ ਦੇ ਮਕਾਨ ਵਿਚ, ਇਕ ਗੁਰਸਿਖ ਪਰਵਾਰ ਕਿਰਾਏ ਤੇ ਰਹਿਣ ਲਗ ਪਿਆ ਕੁਝ ਦਿਨ ਪਿਛੋਂ ਆਪਸ ਵਿਚ ਮੇਲ ਮਿਲਾਪ ਤੋਂ ਪਤਾ ਲਗਾ ਕੇ ਸਰਦਾਰ ਜੀ ਦਾ ਨਾਉਂ ਬੇਰ ਸਿੰਘ ਹੈ ਅਤੇ ਉਹ ਪੀ.ਆਰ.ਟੀ.ਸੀ. ਵਿਚ ਆਫਿਸ ਸੁਪਰਡੈਂਟ ਦੀ ਡਿਊਟੀ ਤੇ ਕੰਮ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ।

ਘਰ ਵਿਚ ਇਕ ਸਰਦਾਰ ਸਾਹਿਬ ਆਪ ਅਤੇ ਪਤਨੀ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਇਕ 10 ਕੁ ਸਾਲ ਦੀ ਲੜਕੀ ਸੀ। ਲੜਕਾ ਨਾ ਹੋਣ ਕਰ ਕੇ ਪਤੀ ਪਤਨੀ ਉਦਾਸ ਰਹਿੰਦੇ, ਘਰ ਵਿਚ ਕਲ੍ਹਾ-ਕਲੇ ਅਤੇ ਪਤਨੀ ਸਰੀਰਿਕ ਤੌਰ ਤੇ ਕੁਝ ਬੀਮਾਰ ਹੀ ਰਹਿੰਦੀ ਸੀ।

ਲੜਕੇ ਦੀ ਲਾਲਸਾ ਕਾਰਨ ਜੋ ਕਿਸੇ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਿਹਾ ਸੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕੀਤਾ। ਦਵਾਈ ਬੂਟੀ, ਪਾਠ ਪੂਜਾ, ਅਖੰਡ ਪਾਠ ਆਦਿ ਸਭ ਉਪਾਓ ਕਰਨ ਪਿਛੋਂ ਨਿਰਾ ਹੋ ਗਏ। ਤਿੰਨ ਕੁ ਸਾਲ ਪਟਿਆਲੇ ਰਹਿਣ ਪਿਛੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਬਦਲੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਦੀ ਹੋ ਗਈ।

ਬਦਲੀ ਹੋਣ ਤੇ ਉਹ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਰਹਿਣ ਲੱਗ ਪਏ। ਜਿਸ ਮਹਲੇ ਵਿਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਮਕਾਨ ਕਿਰਾਏ ਤੇ ਲਿਆ ਉਥੋਂ ਹਰ ਮਹੀਨੇ ਸੰਗਤ ਬੀੜ ਬਾਬਾ ਬੁਢਾ ਜੀ ਦੇ ਗੁਰਦੁਆਰੇ ਪੈਦਲ ਯਾਤਰਾ ਕਰਨ ਜਾਂਦੀ ਸੀ। ਮੁਹਲੇ ਵਿਚ ਮੇਲ ਮਿਲਾਪ ਹੋਣ ਪਿਛੋਂ ਇਕ ਦੂਜੇ ਦੇ ਦੁਖ-ਸੁਖ ਦੇ ਭਾਈਵਾਲ ਬਣਨ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪੜੋਸੀਆਂ ਨੇ ਸ. ਬੇਰ ਸਿੰਘ ਕਿਹਾ ਇਸ ਵਾਰੀ ਦੀ ਬੀੜ ਬਾਬਾ ਬੁਢਾ ਜੀ ਜਾਣ ਵਾਲੀ ਸੰਗਤ ਨਾਲ ਚਲੋ ਅਤੇ ਜਾ ਕੇ ਅਰਦਾਸ ਕਰੋ ਤੁਹਾਡੀ ਕਾਮਨਾ ਰੂਰ ਪੂਰੀ ਹੋਵੇਗੀ।

ਸ. ਬੇਰ ਸਿੰਘ ਕਹਿਣ ਲਗੇ ਬਾਰਾਂ ਤੇਰਾਂ ਸਾਲ ਬੀਤ ਗਏ ਅਸੀਂ ਸਭ ਉਪਾਓ ਕਰ ਕੇ ਥਕ ਗਏ ਹੁਣ ਕੀ ਅਰਦਾਸ ਪੂਰੀ ਹੋਵੇਗੀ। ਗਵਾਂਢੀ ਦੇ ਵਾਰ-ਵਾਰ ਕਹਿਣ ਤੇ ਕਹਿਣ ਲਗੇ, ਚਲੋ ਅਸੀਂ ਸੰਗਤ ਨਾਲ ਤੁਹਾਡੇ ਕਹਿਣ ਤੇ ਚਲੋ ਜਾਂਦੇ ਹਾਂ ਪਰ ਹੁਣ

ਅਰਦਾਸ ਨਹੀਂ ਕਰਨੀ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬਦ ਚੌਕੀ ਵਾਲੇ ਦਿਨ ਸਰਦਾਰ ਜੀ ਸੰਗਤ ਨਾਲ ਗਏ, ਦੇ ਕਰਾਈ, ਮਥਾ ਟੇਕਿਆ ਅਤੇ ਅਰਦਾਸ ਕਰੇ ਬੈਰ ਸੰਗਤ ਨਾਲ ਵਾਪਸ ਘਰ ਮੁੜ ਆਏ।

ਕੁਝ ਦਿਨ ਪਿਛੋਂ ਇਕ ਰਾਤ ਜਦ ਸਰਦਾਰ ਸਾਹਿਬ ਗੂੜ੍ਹੀ ਨੀਂਦ ਲੈ ਰਹੇ ਸੀ, ਘਰ ਦਾ ਦਰਵਾਜ਼ਾ ਖੜਕਿਆ ਅਤੇ ਕਿਸੇ ਨੇ ਆਵਾ ਲਗਾਈ ਬੇਰ ਸਿੰਘ ਦਰਵਾਜ਼ਾ ਖੋਲ੍ਹੋ।” ਸਰਦਾਰ ਹੁਰਾਂ ਆਵਾ ਅਣਸੁਣੀ ਕਰ ਦਿਤੀ ਕਿ ਇਹ ਕੋਈ ਸੁਪਨਾ ਦੇਖ ਰਿਹਾ ਹਾਂ।

ਥੋੜ੍ਹੀ ਦੇਰ ਪਿਛੋਂ ਜਦ ਫਿਰ ਉਹੋ ਆਵਾ ਆਈ, ਸਰਦਾਰ ਸਾਹਿਬ ਸੋਚਣ ਲਗੇ ਕਿ ਇੰਨੀ ਰਾਤ ਗੁਰਿਆਂ ਕੌਣ ਆ ਸਕਦਾ ਹੈ ਜੋ ਮੇਰਾ ਨਾਉਂ ਲੈ ਕੇ ਹਾਕ ਮਾਰ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਗਿਣਤੀਆਂ ਗਿਣਦਿਆਂ ਨੇ ਬੁਹਾ ਖੋਲ੍ਹਿਆ ਅਤੇ ਦੇਖਿਆ ਕਿ ਹਥ ਵਿਚ ਖੁੰਡੀ ਹੈ, ਸੈਦ ਬਸਤਰ, ਚਿਟੀ ਦੁਧ ਲੰਮੀ ਦਾੜ੍ਹੀ ਪ੍ਰਭਾਵਾਲੀ ਸੂਰਤ ਸਾਹਮਣੇ ਖੜ੍ਹੀ ਹੈ।

ਸੋਹਣੀ ਸੂਰਤ ਨੇ ਕਿਹਾ ਬੇਰ ਸਿੰਘ ਸਿਖ ਗੁਰੂ ਤੇ ਭਰੋਸਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, ਗੁਰੂ ਘਰ ਕਿਸ ਦੀ ਦੀ ਕਮੀ ਹੈ, ਦਸ ਤੈ ਕੀ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ? ਬੇਰ ਸਿੰਘ ਨੇ ਹਥ ਜੋੜ ਕੇ ਕਿਹਾ, ਬਸ! ਤੁਹਾਡੇ ਦਰਨ ਹੋ ਗਏ ਹੁਣ ਕੁਛ ਨਹੀਂ ਚਾਹੀਦਾ”

ਸੋਹਣੀ ਸੂਰਤ ਨੇ ਫਿਰ ਕਿਹਾ, ਬੇਰ ਸਿੰਘ ਨਿਰਾ ਨਾ ਹੋ ਅਤੇ ਝਿਜਕ ਨਾ, ਗੁਰੂ ਘਰ ਸਭ ਕੁਛ ਹੈ ਦਸ ਤੇਰੀ ਕੀ ਇੱਛਾ ਹੈ? ਬੇਰ ਸਿੰਘ ਨੇ ਫਿਰ ਉਹੀ ਲੰ ਦੁਹਰਾਏ! ਸੋਹਣੀ ਸੂਰਤ ਨੇ ਫਿਰ ਕਿਹਾ, ਬੇਰ ਸਿੰਘ ਤੂੰ ਨਾ ਦਸ ਪਰ ਗੁਰੂ ਅੰਤਰਜਾਮੀ ਹੈ, ਜਾਹ ਤੇਰੀ ਮੁਰਾਦ ਗੁਰੂ ਪੂਰੀ ਕਰੇਗਾ।”

ਸਮਾਂ ਪਾ ਕੇ ਗੁਰੂ ਮਹਾਰਾਜ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਸਦਕਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਘਰ ਲੜਕਾ ਪੈਦਾ ਹੋਇਆ। ਘਰ ਵਿਚੁੀਆਂ ਪਰਤ ਆਈਆਂ ਘਰ ਦਾ ਕਲੇ ਅਤੇ ਪਤਨੀ ਦੀ ਬੀਮਾਰੀ ਮੁਕ ਗਈ ਲੜਕਾ ਸਾਲ ਦਾ ਹੋਣ ਤੇ ਬੇਰ ਸਿੰਘ ਨੇ ਅਖੰਡ ਪਾਠੁ ਕਰਾਨੇ ਵਜੋਂ ਕਰਾਇਆ ਸਭ ਸਦਾ ਪਤਰ ਭੇਜਿਆ ਪਿਤਾ ਜੀ ਭੀ ਬੁਲਾਇਆ ਪਰ ਉਹ ਕਿਸੇ ਕਾਰਨ ਜਾ ਨਾ ਸਕੇ।

ਥੋੜ੍ਹੀ ਦੇਰ ਪਿਛੋਂ ਸ. ਬੇਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਪਰੋਮੋਨ ਹੋ ਕੇ ਬਦਲੀ ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਦੀ ਹੋ ਗਈ। ਫਿਰ ਸ. ਬੇਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਪਰਵਾਰ ਸਮੇਤ ਪਟਿਆਲੇ ਪਿਤਾ ਜੀ ਮਿਲਣ ਆਏ ਤੇ ਸਾਰੀ ਗਲ ਰਧਾ ਨਾਲ ਦਸੀ ਕਿ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਗੁਰੂ ਨੇ ਘਰ ਆ ਕੇ ਸਾ ਦਾਤ ਦਿਤੀ ਹੈ।

ਬਾਬੀਹਾ ਸਗਲੀ ਧਰਤੀ ਜੇ ਫਿਰਹਿ ਉਡਿ ਚੜ੍ਹਹਿ ਆਕਾਸਿ॥

ਸਤਿਗੁਰਿ ਮਿਲਿਐ ਜਲੁ ਪਾਈਐ ਚੁਕੈ ਭੂਖ ਪਿਆਸ॥

ਜੀਉ ਪਿੰਡੁ ਸਭੁ ਤਿਸਕਾ ਸਭੁ ਕਿਛੁ ਤਿਸ ਕੈ ਪਾਸਿ॥

ਵਿਣੁ ਬੋਲਿਆ ਸਭੁ ਕਿਛੁ ਜਾਣਦਾ ਕਿਸੁ ਆਗੈ ਕੀਚੈ ਅਰਦਾਸਿ॥

ਨਾਨਕ ਘਟਿ ਘਟਿ ਏਕੋ ਵਰਤਦਾ ਸਬਦਿ ਕਰੇ ਪਰਗਾਸ॥ (ਅਗ 1420)
ਕੋਈ ਪੁਤੁ ਸਿਖੁ ਸੇਵਾ ਕਰੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਕੀ ਤਿਸੁ ਕਾਰਜ ਸਭਿ ਸਵਾਰੇ॥
ਜੋ ਇਛੈ ਸੋ ਫਲੁ ਪਾਇਸੀ ਪੁਤੁ ਧਨੁ ਲਖਮੀ ਖੜਿ ਮੇਲੇ ਹਰਿ ਨਿਸਤਾਰੇ॥
(ਅਗ 307)

♦ ♦ ♦ ♦

ਪਟਿਆਲੇ ਲਿੰ ਦੇ ਇਕ ਵਡੇ ਅਤੇ ਉਘੇ ਪਿੰਡ ਟੌਹੜਾ ਵਿਚ ਸੁਆਮੀ ਰਾਮ ਤੀਰਥ ਜੀ ਦਾ ਜਨਮ, ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਘਰਾਣੇ ਵਿਚ ਹੋਇਆ। ਬਚਪਨ ਵਿਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਪਹਿਲਾਂ ਆਪਣੇ ਤਾਇਆ ਜੀ ਦੇ ਸਪੁਤਰ ਰਾਮ ਬਸੰਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਤੋਂ ਵਿੱਦਿਆ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੀ। ਰਾਮ ਬਸੰਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਿਨਾਂ ਵਿਚ ਤੋਪਖਾਨਾ ਰੋਡ ਤੇ ਸਥਿਤ ਨਿਰਮਲ ਸੰਤ ਅਖਾੜੇ ਵਿਚ ਕਥਾ ਕਰਦੇ ਹੁੰਦੇ ਸਨ ਅਤੇ ਫੇਰ ਮਹਾਰਾਜਾ ਭੂਪਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਾਰੀ ਪਰਵਾਰ ਦੇ ਬਚੇ-ਬਚੀਆਂ ਧਾਰਮਿਕ ਵਿੱਦਿਆ ਪੜ੍ਹਾਉਣ ਲਗ ਪਏ।

ਤਿਆਗ ਬਿਰਤੀ ਦੇ ਮਾਲਕ ਸੁਆਮੀ ਰਾਮ ਤੀਰਥ ਜੀ ਨੇ ਫਿਰ ਗਿਆਨ ਤ੍ਰਿਪਤੀ ਦੀ ਜਗਿਆਸਾ ਲਈ ਸੰਨਿਆਸ ਧਾਰਨ ਕਰ ਲਿਆ ਅਤੇ ਸੰਨਿਆਸ ਮੱਤ ਦੀ ਾ ਦੰਡੀ ਸੁਆਮੀ ਦੇ ਉਘੇ ਵਿਦਵਾਨ ਸਾਧੂ ਕਰਕੇ ਮਹੁਰ ਹੋਏ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਭਾਾ ਦੇ ਮਹਾਨ ਗਿਆਤਾ ਬਣ ਕੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਵੇਦ, ਾਤਰਾਂ, ਪੁਰਾਣਾ, ਉਪਨਿਦਾਂ ਅਤੇ ਸਿਮਰਤੀਆਂ ਦਾ ਡੂੰਘਾ ਅਧਿਐਨ ਕਰ ਕੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਗ੍ਰੰਥਾਂ ਦੇ ਗੁਹਜ ਲੱਭੇ ਤੇ ਕੋਈ ਡੇਢ ਦਰਜਨ ਪੁਸਤਕਾਂ ਹਿੰਦੀ ਅਤੇ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਵਿਚ ਲਿਖੀਆਂ ਜੋ ਕਿ ਉਸ ਸਮੇਂ ਦੇ ਵਿਖਿਆਤ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਵਿਚ ਪ੍ਰਵਾਨੀਆਂ ਗਈਆਂ।

ਪਰਮੇਰ ਦੀ ਖੇਡ ਅਨੁਸਾਰ, ਜੀਵਨ ਦੇ ਅਗਲੇ ਸਮੇਂ ਵਿਚ ਸੁਆਮੀ ਰਾਮ ਤੀਰਥ ਜੀ ਦਾ ਲਗਾਓ ਗੁਰਬਾਣੀ ਨਾਲ ਹੋ ਗਿਆ। ਜਿਉਂ ਜਿਉਂ ਸੁਆਮੀ ਜੀ ਨੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਮਹਾਰਾਜ ਦੀ ਬਾਣੀ ਦਾ ਨਿਰਪਕ ਹੋ ਕੇ ਰਧਾ ਭਾਵਨਾ ਨਾਲ ਅਧਿਐਨ ਕੀਤਾ; ਇਹ ਬਾਣੀ ਦੇ ਰੰਗ ਵਿਚ ਰੰਗੇ ਗਏ।

ਬਾਣੀ ਦਾ ਰੰਗ ਐਸਾ ਚੜ੍ਹਿਆ ਕਿ ਸੁਆਮੀ ਜੀ ਫਿਰ ਗੁਰਬਾਣੀ ਜੋਗੇ ਹੀ ਹੋ ਗਏ। ਆਪਣਾ ਸੰਨਿਆਸੀ ਰੂਪ ਤਿਆਗ ਕੇ ਸਿਖੀ ਰੂਪ ਧਾਰਨ ਕਰ ਲਿਆ। ਸੁਆਮੀ ਜੀ ਨੇ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੇ ਚਾਨਣ ਵਿਚ ਵੇਦਾਂ ਾਤਰਾਂ, ਪੁਰਾਣਾਂ ਸਿਮਰਤੀਆਂ ਆਦਿ ਦਾ ਤੁਲਨਾਤਮਿਕ ਅਧਿਐਨ ਕਰ ਕੇ ਦੋ ਕਿਤਾਬਚੇ ਲਿਖੇ (1) ਸਰਵੋਤਮ ਗ੍ਰੰਥ ਆਦਿ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ (2) ਸਰਵੋਤਮ ਪੰਥ ਖਾਲਸਾ ਪੰਥ।

ਇਨ੍ਹਾਂ ਕਿਤਾਬਚਿਆਂ ਵਿਚ ਸੁਆਮੀ ਜੀ ਦੇ ਬਿਬੇਕ ਬੁਧੀ ਨਾਲ ਤੁਲਨਾਤਮਿਕ ਅਧਿਐਨ ਰਾਹੀਂ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਮਹਾਰਾਜ ਅਤੇ ਾਲਸਾ ਪੰਥ ਵਾਰੇ ਰਧਾ ਅਤੇ ਪ੍ਰੇਮ ਦਰਿਆ ਦੇ ਹੜ੍ਹ ਵਾਂਗ ਛਲਾਂ ਮਾਰਦਾ ਨਰ ਆਉਂਦਾ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਪੁਸਤਕਾਂ ਦੇ ਪੜ੍ਹਨ ਨਾਲ ਜਿਥੇ ਸਿਖੀ ਗੌਰਵ ਚਾਰ ਚੰਦ ਲਗਦੇ ਹਨ ਉਥੇ ਨਾਲ ਹੀ ਗੁਰਬਾਣੀ ਅਤੇ ਗੁਰੂ ਪੰਥ ਲਈ ਸਤਿਕਾਰ ਅਤੇ ਰਧਾ ਭਾਵਨਾ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਪਿਛਲੇ ਕਈ

ਸਾਲਾਂ ਤੋਂ ਇਹ ਦੋਨੋਂ ਪੁਸਤਕਾਂ ਇਕਠੀਆਂ ਕਰ ਕੇ ਤਕਰੀਬਨ 1000 ਕੁ ਪੰਨਿਆਂ ਦੀ ਕਿਤਾਬ ਮਣੀ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਕਮੇਟੀ ਦੀ ਧਰਮ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕਮੇਟੀ ਵਲੋਂ ਛਾਪੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ।

ਇਸ ਪੁਸਤਕ ਵਿਚ ਸੁਆਮੀ ਰਾਮ ਤੀਰਥ ਜੀ ਦੀ ਸੰਨਿਆਸੀ ਰੂਪ ਵਾਲੀ ਅਤੇ ਸਿਖੀ ਸਰੂਪ ਵਾਲੀ ਟੋ ਭੀ ਦਿਤੀ ਹੋਈ ਹੈ ਇਹ ਕਿਤਾਬ ਮਣੀ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਕਮੇਟੀ ਦੀਆਂ ਧਾਰਮਿਕ ਕਿਤਾਬਾਂ ਦੀ ਸਟਾਲ ਤੇ ਮੁੱਤ ਦਿਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਆਸ ਕਰਦੇ ਹਾਂ ਪਾਠਕ ਜਨ ਮਣੀ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਕਮੇਟੀ ਦੇ ਇਸ ਉੱਤਮ ਉਪਰਾਲੇ ਦਾ ਲਾਭ ਉਠਾ ਕੇ ਜੀਵਨ ਸੰਲਾ ਕਰਨਗੇ।

ਗੁਰੂ ਘਰ ਦੀ ਮਹਿਮਾ ਲੁਕੀ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦੀ। ਇਹ ਆਪ ਮੁਹਾਰੇ, ਰਧਾ ਵੱਸ ਦਿਲ ਦੀ ਗਹਿਰਾਈ ਵਿਚੋਂ ਪ੍ਰਗਟ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਪਿਛਲੀ ਸਦੀ ਵਿਚ ਨਿਤਯਾ ਨੰਦ ਸੁਆਮੀ ਜੀ ਇਕ ਵਿਖਿਆਤ ਤਪਸਵੀ ਉਦਾਸੀ ਸਾਧੂ ਹੋਏ ਹਨ। ਪਹਿਲਾਂ ਇਹ ਆਪ ਅਤੇ ਇਹਨਾਂ ਦੇ ਗੁਰੂ ਸ੍ਰੀ ਸਵਾਮੀ ਬ੍ਰਹਮਾਨੰਦ ਜੀ ਯੋਗ ਮਤ ਦੇ ਧਾਰਨੀ ਸਨ ਅਤੇ ਇਹਨਾਂ ਦੇ ਕਥਨ ਅਨੁਸਾਰ ਕਿਤਾਬ ਲਿਖਣ ਵੇਲੇ ਇਹਨਾਂ ਦੀ ਉਮਰ ਤਕਰੀਬਨ 135 ਸਾਲ ਦੀ ਸੀ। ਇਹਨਾਂ ਨੇ ਇਸ ਪੁਸਤਕ ਗੁਰੂ ਗਿਆਨ ਵਿਚ ਆਪਣੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਅੰਤਿਮ ਸਮੇਂ ਦੇ ਵਿਚਾਰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਰਜ ਕੀਤੇ ਹਨ :

(ਹਮ ਅਪਨੇ ਗੁਰੂ ਸ੍ਰੀ ਸਵਾਮੀ ਬ੍ਰਹਮਾਨੰਦ ਜੀ ਕੇ ਸਾਥ) ਵਿਚਰਤੇ ਤੀਰਥ ਯਾਤ੍ਰਾ ਕਰਤੇ ਪਜਾਬ ਮੇਂ ਆਏ, ਯਹਾਂ ਏਕ ਉਦਾਸੀਨ ਮਹਾਂ ਭਾਉ ਕੇ ਦਰਨ ਹੁਏ। ਵਿਚਾਰ ਚਰਚਾ ਮੇਂ ਦਿਨ ਬੀਤਨੇ ਲਗੇ। ਉਦਾਸੀ ਜੀ ਕਾ ਨਾਮ ਸਵਾਮੀ ਸਤਯਨੰਦ ਜੀ ਥਾ, ਇਨਹੋਂ ਨੇ ਗੁਰੂ ਘਰ ਕੀ ਰੀਤੀ ਔਰ ਨੀਤੀ ਕੁਛ ਐਸੇ ਢੰਗ ਸੇ ਸੁਨਾਈ ਕਿ ਸ੍ਰੀ ਸੁਆਮੀ ਬ੍ਰਹਮਾਨੰਦ ਜੀ ਮੁਗਧ ਹੋ ਗਏ। ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਗੁਰ ਦਰਬਾਰ ਕੇ ਦਰਨ ਕਰਕੇ ਉਨ ਕੀ ਆਤਮਾ ਪਰ ਕੁਛ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਪੜੇ ਕਿ ਵੇਹ ਗੁਰੂ ਘਰ ਕੇ ਹੀ ਹੋ ਗਏ। ਕੁਛ ਸਮਾਂ ਪੰਜਾਬ ਮੇਂ ਵਿਤੀਤ ਕੀਆ, ਫਿਰ ਹਰੀਦੁਆਰ ਚਲੇ ਗਏ। ਵਹਾਂ ਏਕ ਦਿਨ ਅਛੇ ਭਲੇ ਬੈਠੇ ਥੇ, ਉਨਕੀ ਆਖੇਂ ਡੁਬਡੁਬਾਤੀ ਦੇਖ ਕਰ ਮੇਰੇ ਪੂਛਨੇ ਪਰ ਉਨਹੋਂ ਨੇ ਉੱਤਰ ਦੀਆ ਕਿ ਆਯੂ ਭਰ ਰੇਤ ਛਾਨਾ ਕੀ, ਤੱਤ ਵਸਤੂ ਗੁਰੂ ਘਰ ਮੇਂ ਥੀ, ਅਬ ਏਕ ਜਨਮ ਗੁਰੂ ਘਰ ਮੇਂ ਲੇਨਾ ਪੜੇਗਾ ਤਬ ਕਲਯਾਨ ਹੋਗੀ”, ਯੇਹ ਕਹਿਤੇ ਉਨੋਂ ਨੇ ਸਰੀਰ ਛੋੜ ਦੀਆ।

ਮੈਂ ਭੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਕੇ ਘਰ ਕੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਮੰਤ੍ਰ ਕਾ ਜਾਪ ਕਰਤਾ ਹੂੰ, ਯੋਗ ਸਾਧਨ ਯੋਗਾਚਾਰਯ ਕੇ ਪਾਸ ਬੈਠ ਕਰ ਕੀਏ, ਔਰ ਸਾਲਹਾ ਸਾਲ ਕੀਏ, ਜੋ ਆਨੰਦ ਔਰ ਆਤੀ ਮੁਝੇ ਅਬ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੈ, ਵਹਿ ਪਹਿਲੇ ਕਭੀ ਨਹੀਂ ਮਿਲੀ।

ਗੁਰੂ ਕਾ ਮਾਰਗ ਪੂਰਨ ਹੈ, ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਬਦ ਕੀ ਮਹਿਮਾਂ ਕਹੀ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਤੀ, ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਔਰ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਕੀ ਸਿਖਯਾ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਹੈ, ਗੁਰੂ ਬਾਣੀ ਸੇ ਬੜ੍ਹ ਕਰ ਕਲਯਾਣਕਾਰੀ ਕੋਈ ਔਰ ਬਾਣੀ ਨਹੀਂ।

ਯੋਗੀ ਜੀ ਨੇ ਆਖੇਂ ਬੰਦ ਕਰਨ ਸੇ ਪਹਿਲੇ ਜੋ ਸੰਦੇ ਮੁਝੇ ਦੀਆ, ਦੂਸਰੇਂ ਤਕ ਪਹੁੰਚਾਨਾ ਮੇਰਾ ਕਰਤਵਯ ਹੈ। ਜੋ ਸਿਧੀ ਔਰ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨਾਮ ਜਪ ਸੇ ਸਹਿਜ ਮੇਂ ਹੋ ਜਾਤੀ ਹੈ ਵੇਹ ਔਰ ਕਠਨ ਸੇ ਕਠਨ ਸਾਧਨ ਕਰਨੇ ਸੇ ਭੀ ਦੁਤਰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਤੀ ਹੈ, ਯਿਹ ਸਤਯ ਹੈ, ਪ੍ਰੀਖਿਆ ਕੀਆ ਹੁਆ ਸਤਯ ਹੈ, ਔਰ ਨਿਰਵਿਵਾਦ ਸਤਯ ਹੈ।”

ਮੇਰੀ ਅਵਸਥਾ ਪੁਸਤਕ ਲਿਖਨੇ ਲਿਖਾਨੇ ਕੀ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਕੁਛ ਪ੍ਰੇਮੀ ਸਜਨੋਂ ਕੀ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਸੇ ਆਪਨੇ ਜੀਵਨ ਮੇਂ ਦੇਖੀ-ਭਾਲੀ ਬਾਤੋਂ ਭੇਂਟ ਹੈ।

ਇਸ ਪੁਸਤਕ ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਭਾਗ ਵਿਚ ਗੁਰਬਾਣੀ ਬਾਰੇ ਨਿਜੀ ਵੀਚਾਰ ਲਿਖੇ ਗਏ ਹਨ ਅਤੇ ਦੂਸਰੇ ਭਾਗ ਵਿਚ ਯੋਗ ਮੱਤ ਬਾਰੇ ਵਿਸਥਾਰ ਨਾਲ ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਹ ਪੁਸਤਕ ਭੀ ਮਣੀ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਕਮੇਟੀ ਦੀਆਂ ਸਟਾਲਾਂ ਤੋਂ ਭੇਟਾ ਰਹਿਤ ਮਿਲਦੀ ਹੈ ਪਾਠਕ ਜਨ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਲਾਭ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ।

ਮਹਾਨ ਗੁਰੂ ਦੇ ਨਲਾਇਕ ਸਿੱਖ

ਸਿੱਖ, ਜੋ ਮਰੀ ਏ ਪਏ ਕਰੋ ਤੁਸੀਂ, ਪਰ ਤੁਹਾਡਾ ਗੁਰੂ ਤੁਹਾਡੇ ਤੇ ਕਦੇ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ। ਮੈਂ ਪੜ੍ਹੀ ਏ ਤੁਹਾਡੀ ਸਿੱਖ ਹਿਸਟਰੀ। ਮੈਂ ਪੜ੍ਹੀ ਏ ਤੁਹਾਡੀ ਗੁਰਬਾਣੀ, ਜਿੰਨਾਂ ਕੁ ਵੀ ਤਰਜਮਾ ਮੈਂ ਮਿਲਿਆ ਏ, ਮੈਂ ਬਹੁਤ ਪੜ੍ਹਿਆ ਏ ਇਸ ਧਰਮ ਬਾਰੇ। ਏਨਾ ਤਾਂ ਤੁਸਾਂ ਸਿੱਖਾਂ ਨੇ ਵੀ ਨਹੀਂ ਪੜ੍ਹਿਆ ਹੋਣਾ। ਮੈਂ ਸੱਚ ਆਖਦਾ ਹਾਂ, ਅਸਾਂ ਇਕ ਕ੍ਰਾਈਸਟ ਦੇ ਸੂਲੀ ਚੜ੍ਹਨ ਦੀ ਗੱਲ ਲੈ ਕੇ ਆਪਣਾ ਧਰਮ ਸਾਰੀ ਦੁਨੀਆਂ ਵਿਚ ਫੈਲਾ ਲਿਆ। ਤੁਹਾਡਾ ਤਾਂ ਇਤਿਹਾਸ ਹਾਰਾਂ ਕ੍ਰਾਈਸਟਾਂ ਨਾਲ ਭਰਿਆ ਪਿਆ ਏ। ਕਿਹੜਾ ਹੋਰ ਧਰਮ ਏ ਜਿਸ ਦੇ ਆਗੂ ਉਬਲਦੀਆਂ ਦੇਗਾਂ ਵਿਚ ਬੈਠੇ ਹੋਣ ਤੇ ਤੱਤੀਆਂ ਤਵੀਆਂ ਉਤੇ ਭੁੱਜੇ ਹੋਣ? ਕਿਹੜਾ ਹੋਰ ਧਰਮ ਏ ਜਿਸ ਦੇ ਆਗੂ ਨੇ ਆਪਣਾ ਸਿਰ ਚੌਰਾਹੇ ਵਿਚ ਕਟਵਾ ਦਿੱਤਾ ਹੋਵੇ? ਕਿਹੜੇ ਧਰਮ ਦੇ ਆਕ ਨੇ ਬੰਦ-ਬੰਦ ਕਟਵਾਏ ਨੇ? ਕਿਹੜਾ ਕੋਈ ਆਰੇ ਨਾਲ ਚੀਰਿਆ ਗਿਆ ਏ? ਕਿਸ ਧਰਮ ਮਨਣ ਵਾਲਿਆਂ ਨੇ ਲਮ ਦੇ ਖਿਲਾਂ ਆਵਾ ਉਠਾਉਣ ਲਈ ਸਿਰਾਂ ਤੇ ਕੱਢਣ ਬੰਨ੍ਹ ਕੇ ਜੀ ਟੁਕੜੀ ਬਣਾਈ ਏ, ਜਿਹੜੀ ਪੂਰੀ ਸਲਤਨਤ ਤੇ ਸਲਤਨਤ ਦੀ ਹਕੂਮਤ ਨਾਲ ਟਕਰਾ ਗਈ ਹੋਵੇ? ਕਿਹੜੇ ਧਰਮ ਦੇ ਰਾਹਨੁਮਾ ਨੇ ਆਪਣੇ ਬੱਚੇ ਨੀਂਹਾਂ ਵਿਚ ਚਿਣਵਾਏ ਨੇ? ਗਬ ਦਾ ਦਾ, ਸਿਰ ਪਜ ਸੌ ਸਾਲਾਂ ਦਾ ਇਤਿਹਾਸ, ਤੇ ਉਹ ਵੀ ਲਹੂ ਨਾਲ ਲਿਖਿਆ ਹੋਇਆ ਤੇ ਉੱਜ ਤੁਹਾਡੀ ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚ ਮੁਹੱਬਤ ਏ, ਮਨੁੱਖਾਂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰਨ ਦਾ ਆਦੇ ਏ। ਮੁਹੱਬਤ ਦੇ ਬਦ ਗਾਉਂਦੇ ਤੁਸੀਂ ਲਮ ਦੇ ਖਿਲਾਂ ਤਲਵਾਰ ਚੁੱਕ ਲੈਂਦੇ ਹੋ ਤੇ ਮਰਨ ਲਈ ਤੁਰ ਪੈਂਦੇ ਹੋ। ਅਜੀਬ ਮਹਬ ਏ ਤੁਹਾਡਾ। ਤੁਸਾਂ ਏਨੇ ਨਾਯਾਬ ਇਤਿਹਾਸ ਸਿਰ ਦੋ ਕਰੋੜ ਛਾਤੀਆਂ ਵਿਚ ਕੈਦ ਕਰ ਰੱਖਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ ਤੇ ਦੋ ਕਰੋੜ ਵੀ ਕਾਹ, ਮੈਂ ਤਾਂ ਇਹ ਵੀ ਡਰ ਏ ਕਿ ਅੱਜ ਦੇ ਪੜ੍ਹੇ ਲਿਖੇ ਲੋਕ ਤਾਂ ਆਪਣੇ ਬੱਚਿਆਂ ਇਹ ਦਾਸਤਾਨਾਂ ਸੁਣਾਉਂਦੇ ਹੀ ਨਹੀਂ ਹੋਣੇ, ਤੇ ਜਿਹੜੇ ਨਹੀਂ ਬਹੁਤੇ ਪੜ੍ਹੇ ਲਿਖੇ, ਤੁਹਾਡੇ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ ਲੋਕ, ਉਹ ਉੱਜ ਹੀ ਇਹਨਾਂ ਵਿਚ ਹੌਲੀ-ਹੌਲੀ ਮੁਅਜਿਆਂ ਦਾ ਪਾਣੀ ਮਿਲਾਉਂਦੇ ਤੁਰੀ ਜਾਣਗੇ। ਵਿਵਾਸ ਤੇ ਅੰਧ ਵਿਵਾਸ ਵਿਚ ਬਹੁਤ ਰਕ ਹੁੰਦਾ ਏ ਦੋਸਤ। ਵਿਵਾਸ ਲਈ ਗਿਆਨ ਦੀ ਕਿਰਨ ਦਾ ਹੋਣਾ ਵੀ ਰੂਰੀ ਹੈ। ਗਿਆਨ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਜੋ ਫੋਕ ਬਾਕੀ ਬਚਦਾ ਏ ਉਸ ਵਿਚ ਅੰਧ-ਵਿਵਾਸ, ਯਾਨੀ ਸੁਪਰਸਟੀਨ ਦੀ ਐਡਲਟਰੇਨ ਮਿਲਾਵਟ ਹੁੰਦੀ ਚਲੀ ਜਾਂਦੀ ਏ। ਕੀ ਕੀਤਾ ਏ ਤੁਸਾਂ ਇਸ ਰੋਕਣ ਲਈ?”

ਬਾਈਬਲ ਅਸੀਂ ਕਰੋੜਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਵਿਚ ਮੁੰਤ ਵੰਡਦੇ ਹਾਂ, ਜਾਂ ਦੋ ਚਾਰ ਰੁਪਏ ਉਹਦੀ ਕੀਮਤ ਰੱਖਦੇ ਹਾਂ। ਮੈਂ ਸੁਣਿਆ ਏ ਤੁਹਾਡੇ ਗੁਰਦੁਆਰਿਆਂ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ

ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਮੁਣੀ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਕਮੇਟੀ ਦੀ ਸਾਲਾਨਾ ਆਮਦਨੀ ਕਰੋੜਾਂ ਰੁਪਏ ਹੈ। ਉਸ ਪੈਸੇ ਨਾਲ ਤੁਹਾ ਗੁਰਬਾਣੀ ਤਰਜਮੇ ਛਾਪ ਕੇ ਸਾਰੀ ਦੁਨੀਆਂ ਵਿਚ ਪੁਚਾਉਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਨੇ ਦੁਨੀਆਂ ਦੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਬਾਨਾਂ ਵਿੱਚ। ਅਸਾਂ ਨਹੀਂ ਬਾਈਬਲ ਛਾਪੀ ਹੋਈ, ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਦੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਬਾਨਾਂ ਵਿੱਚ, ਪੰਜਾਬੀ ਵਿੱਚ ਵੀ। ਮੈਂ ਤੇ ਸੁਣਿਆ ਏ ਕਿ ਤੁਸਾਂ ਸਿੱਖ ਹਿਸਟਰੀ ਵੀ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿੱਚ ਛਾਪ ਕੇ ਹਰ ਘਰ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਪੁਚਾਈ। ਕਿੰਨੇ ਅਕ੍ਰਿਤਘਣ ਹੋ ਤੁਸੀਂ, ਆਪਣੇ ਗੁਰੂਆਂ ਪ੍ਰਤੀ ਆਪਣੇ ਹੀਦਾਂ ਪ੍ਰਤੀ। ਅਕ੍ਰਿਤਘਣ ਲਈ ਨਰਕਾਂ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਹੋਰ ਕਿਥੇ ਥਾਂ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਤੁਸਾਂ ਸਭਨਾਂ ਨੇ ਨਰਕਾਂ ਵਿਚ ਜਾਣਾ ਏ। ਮੈਂ ਇਹੀ ਚਿੰਤਾ ਏ। ਕਮਬਤੋ! ਭੀੜ ਬਹੁਤ ਕਰ ਦਿਓਗੇ ਉਥੇ।”

ਪਿਆਰੇ ਪਾਠਕ ਜੀ! ਇੰਦ ਤੁਹਾ ਪਾਦਰੀ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਗੱਲ ਤੇ ਯਕੀਨ ਨਾ ਆਉਂਦਾ ਹੋਵੇ, ਪਰ ਇਹ ਇਕ ਕੌੜੀ ਸਚਾਈ ਹੈ।

ਲਸਾ ਸਾਜਨਾ ਦਿਵਸ ਦੀ ਤੀਸਰੀ ਤਾਬਦੀ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ ਬੇ-ਤਹਾ ਮਾਇਆ ਤਖਤ ਸ੍ਰੀ ਕੇਸਗੜ੍ਹ ਸਾਹਿਬ ਤੇ ਭੇਟਾ ਚੜ੍ਹੀ ਅਤੇ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕੌੜਾਂ ਰੁਪਏ ਇਸ ਸੰਬੰਧੀ ਜਨਾਂ, ਮਾਰਚਾਂ, ਗੇਟ ਉਸਾਰੀਆਂ ਆਦਿ ਤੇ ਰਚ ਕੀਤੇ ਗਏ ਪਰ ਕਿੱਡੀ ਤਰਸਯੋਗ ਹਾਲਤ ਹੈ ਕਿ ਬੱਚਿਆਂ ਲਈ ਇਕ ਭੀ ਕਿਤਾਬਚਾ ਵਾਜਬ ਮੁੱਲ ਦਾ ਮੁਣੀ ਗੁ: ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਕਮੇਟੀ ਵਲੋਂ ਨਹੀਂ ਛਾਪਿਆ ਗਿਆ।

ਅਮਰੀਕਾ ਤੋਂ ਆਏ ਸਾਡੇ ਰਿਤੇਦਾਰ ਜਦ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਦੂਖ ਨਿਵਾਰਨ ਸਾਹਿਬ ਪਟਿਆਲਾ ਦੇ ਦਰਨ ਕਰਨ ਪਿਛੋਂ ਗੁ. ਪ੍ਰ. ਕਮੇਟੀ ਦੀ ਸਟਾਲ ਤੇ ਬੱਚਿਆਂ ਲਈ ਕੋਈ ਪੁਸਤਕ ਲੈਣ ਗਏ ਤਾਂ ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਮਨ ਖਿੱਚਣ ਵਾਲੀ ਅਤੇ ਇਤਿਹਾਸਿਕ ਜਾਂ ਧਾਰਮਿਕ ਜਾਣਕਾਰੀ ਵਾਲੀ ਕੋਈ ਕਿਤਾਬ ਨਹੀਂ ਲੱਭੀ।

ਸਾਹਿਬਾਦਿਆਂ ਦੀਆਂ ਹੀਦੀ ਤਾਬਦੀਆਂ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ ਕਿੰਨੇ ਚੇਤਨਾ ਮਾਰਚ ਨਿਕਲੇ ਹਨ ਕੋਈ ਗਿਣਤੀ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੀ। ਵੱਡੇ ਵੱਡੇ ਚੇਤਨਾ ਮਾਰਚਾਂ ਵਿਚ ਲੱਖਾਂ ਬੰਦਿਆਂ ਵਲੋਂ ਦਿਗੀ ਦਾ ਕੀਮਤੀ ਸਮਾਂ ਅਤੇ ਕੌਮ ਦਾ ਸਰਮਾਇਆ ਬੇ-ਦਰਦੀ ਨਾਲ ਲੁਟਾ ਕੇ ਜੋ ਖਟਿਆ ਉਸ ਦੀ ਉਦਾਹਰਣ ਪੇ ਕਰਨੀ ਰੂਰੀ ਹੈ।

ਤਿਹਗੜ੍ਹ ਸਾਹਿਬ ਤੋਂ ਪਦਰਾਂ ਕੁ ਕਿਲੋਮੀਟਰ ਦੀ ਦੂਰੀ ਤੇ ਪਿੰਡ ਪੰਜੋਲੀ ਹੈ। ਇਥੇ ਦੇ ਇਕ ਸਤਿਕਾਰਯੋਗ ਸੱਜਣ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਕਮੇਟੀ ਦੇ ਮੈਂਬਰ ਭੀ ਹਨ। ਮਾਈ ਭਾਗੋ ਬ੍ਰਿਗੇਡ ਦੀ ਟੀਮ ਦੇ ਮੈਂਬਰ ਹੋਣ ਦੇ ਨਾਤੇ, ਪਿੰਡੇ ਜਿਹੇ ਇਸ ਪਿੰਡ ਦੇ ਸੀਨੀਅਰ ਸੈਕੰਡਰੀ ਸਕੂਲ ਦੇ ਬੱਚਿਆਂ ਨਾਲ ਗੱਲਬਾਤ ਕਰਨ ਦਾ ਮੌਕਾ ਮਿਲਿਆ।

ਵੱਡੀਆਂ ਜਮਾਤਾਂ ਦੇ ਦੋ ਸੌ ਬੱਚਿਆਂ ਵਿਚੋਂ ਇਕ ਭੀ ਬੱਚਾ ਨਹੀਂ ਦੱਸ ਸਕਿਆ ਕਿ ਮਾਤਾ ਗੁਜਰੀ ਜੀ ਅਤੇ ਮਾਈ ਭਾਗ ਕੌਰ (ਮਾਈ ਭਾਗੋ) ਕੌਣ ਸਨ। ਕੇਵਲ ਇਕ ਲੜਕੀ ਚਾਰ ਸਾਹਿਬਾਦਿਆਂ ਦੇ ਨਾਉਂ ਦੱਸ ਸਕੀ ਪਰ ਉਹ ਭੀ ਸਿਲਸਲੇਵਾਰ ਨਹੀਂ ਦੱਸ ਸਕੀ।

ਵੱਡੇ ਵੱਡੇ ਇਤਿਹਾਸਿਕ ਗੁਰਦੁਆਰਿਆਂ ਦੇ ਜੇ ਨਿੱਤ ਦੇ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਵੱਲ ਝਾਤ ਮਾਰੀਏ ਤਾਂ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲੇ ਆਸਾ ਦੀ ਵਾਰ ਦੇ ਕੀਰਤਨ ਉਪਰੰਤ ਇਕ ਘੰਟਾ ਗੁਰਬਦ ਦੀ ਵੀਚਾਰ ਫਿਰ ਦਿਨ ਭਰ ਕੀਰਤਨ ਅਤੇ ਮ ਇਕ ਘੰਟਾ ਸੂਰਜ ਪ੍ਰਕਾ ਦੀ ਕਥਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ।

ਜਿਸ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੀ ਸੋਝੀ ਹੈ ਉਹ ਤਾਂ ਕੀਰਤਨ ਦਾ ਅਨੰਦ ਮਾਣ ਲਵੇਗਾ । ਜਿਸ ਨੇ ਗੁਰਬਾਣੀ ਕਦੇ ਪੜ੍ਹੀ ਹੀ ਨਹੀਂ ਜਾਂ ਦਸ ਸਾਲ ਤੋਂ 15-16 ਸਾਲ ਤੱਕ ਦੇ ਬੱਚੇ ਇਥੇ ਆ ਕੇ ਕੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਹੋਵੇਗੀ ? ਸਿਵਾਏ ਇਸ ਦੇ ਕਿ ਮੱਥਾ ਟੇਕਿਆ ਅਤੇ ਕੜਾਹ-ਪ੍ਰਾਦ ਦਾ ਗੱਫਾ ਲੈ ਕੇ ਕੁਛ ਦੇਰ ਬੈਠੇ ਐਧਰ ਉਧਰ ਦੇਖਿਆ ਫਿਰ ਚਲਦੇ ਬਣੇ ।

ਇਨ੍ਹਾਂ ਅਸਥਾਨਾਂ ਤੇ ਜੇ ਵਾਰੀ ਵਾਰੀ, ਇਕ ਘੰਟਾ ਕੀਰਤਨ, ਇਕ ਘੰਟਾ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੀ ਵੀਚਾਰ ਅਤੇ ਇਤਿਹਾਸਿਕ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਬਹੁਤ ਸੰਗਤ ਅਤੇ ਹਰ ਉਮਰ ਦੇ ਦਰਨਾਰਥੀ ਲਾਭ ਉਠਾ ਸਕਦੇ ਹਨ ।

ਹਿਰਾਂ ਦੇ ਗਲੀ-ਗਲੀ ਬਣੇ ਗੁਰਦੁਆਰਿਆਂ ਵੱਲ ਜੇ ਝਾਤ ਮਾਰੀਏ ਤਾਂ ਪਤਾ ਚੱਲੇਗਾ ਕਿ ਆਮ ਤੌਰ ਤੇ ਸਵੇਰੇ ਗ੍ਰੰਥੀ ਸਿੰਘ ਨਿੱਤਨੇਮ ਦੀਆਂ ਬਾਣੀਆਂ ਦਾ ਕੇਵਲ ਪਾਠ ਹੀ ਕਰਦੇ ਹਨ । ਕਿਸੇ-ਕਿਸੇ ਵਿਚ ਸਵੇਰੇ ਮੁਕਲ ਨਾਲ ਅੱਧਾ ਘੰਟਾ ਕੀਰਤਨ । ਮ ਸੋ ਦਰ ਦਾ ਪਾਠ ਅਤੇ ਸੁਖ ਆਸਣ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ।

ਇਹ ਗੁਰਦੁਆਰੇ ਕੇਵਲ ਸਮਾਜਿਕ ਲੋੜਾਂ ਪੂਰੀਆਂ ਕਰਨ ਲਈ, ਭਾਂਡੇ ਬਿਸਤਰੇ ਆਦਿ ਦੇਣ ਤੱਕ ਸੀਮਿਤ ਹਨ ਜਾਂ ਫਿਰ ਹਰ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਸਾਹਿਬ ਬੋਰਡ ਲੱਗਿਆ ਹੁੰਦਾ ਹੈ । ਸਹਿਜ ਪਾਠ ਦੀ ਭੇਟਾ, ਅਖਡ-ਪਾਠ ਦੀ ਭੇਟਾ, ਸੁਖਮਨੀ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਪਾਠ ਦੀ ਭੇਟਾ, ਗ੍ਰੰਥੀ ਸਿੰਘ ਦੇ ਕੀਰਤਨ ਦੀ ਭੇਟਾ ਭਾਵ ਹਰ ਚੀ ਵਿਕਾਊ ਹੈ ।

ਜਿਥੇ ਸਿੱਖੀ ਦੇ ਪ੍ਰਚਾਰ ਦੀ ਕੋਈ ਗੱਲ ਹੀ ਨਾ ਹੋਵੇ, ਜੋ ਅਸਥਾਨ ਕੇਵਲ ਮਾਇਆ ਇਕੱਠੀ ਕਰਨ ਦਾ ਸਾਧਨ ਬਣਿਆ ਹੋਵੇ ਕੀ ਉਸ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਕਹਿਣਾ ਉਚਿਤ ਹੈ ?

ਪਿੰਡਾਂ ਦੇ ਗੁਰਦੁਆਰਿਆਂ ਦਾ ਇਸ ਤੋਂ ਭੀ ਭੈੜਾ ਹਾਲ ਹੈ । ਉਥੇ ਆਮ ਤੌਰ ਤੇ ਗ੍ਰੰਥੀ ਸਿੰਘ ਕੇਵਲ ਪ੍ਰਕਾ ਅਤੇ ਸੁਖਆਸਣ ਹੀ ਗੁਰੂ ਮਹਾਰਾਜ ਦਾ ਕਰਦਾ ਹੈ ਬਾਕੀ ਨਿੱਤਨੇਮ ਆਦਿ ਲਈ ਟੇਪ ਰਿਕਾਰਡ ਦੀਆਂ ਕੈਸਟਾਂ ਤੋਂ ਕੰਮ ਲਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਜਿਥੇ ਸਿੱਖੀ ਦੇ ਪ੍ਰਚਾਰ ਦੀ ਕੋਈ ਗੱਲ ਹੀ ਨਾ ਹੋਵੇ ਉਥੋਂ ਸਿੱਖੀ ਪ੍ਰਫੁਲਤ ਹੋਣ ਦੀ ਕੀ ਆਸ ਰੱਖੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ ?

ਗੁ. ਪ੍ਰ. ਕਮੇਟੀ ਦੇ ਕੁਝ ਪਤਵੰਤੇ ਸੱਜਣਾਂ ਨੇ ਪਟਿਆਲੇ ਦੀ ਅਕੈਡਮੀ ਆਂ ਸਿੱਖ ਰਿਲੀਜਨ ਵਿਚ ਆ ਕੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਮਹਾਰਾਜ ਦੀ ਚੌਥੀ ਤਾਬਦੀ ਉਚਿਤ ਢੰਗ ਨਾਲ ਮਨਾਉਣ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ ਜਦ ਹਾਰ ਸੂਝਵਾਨ ਸੱਜਣਾਂ ਆਪਣੇ ਵੀਚਾਰ ਦੱਸਣ ਲਈ ਕਿਹਾ ਤਾਂ ਦਾਸ ਨੇ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਕਿ ਅੱਸੀ ਸਦੀ

ਸਿੱਖੀ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚ ਹੈ ਪਰ ਤਾਬਦੀਆਂ ਦਾ ਸਾਰਾ ਹਰਿਰਾਂ ਵਿਚ ਲਾਇਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਤਾਂ ਅੱਛੇ ਨਤੀਜੇ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮਿਲ ਸਕਦੇ ਹਨ ?

ਦੂਸਰੀ ਇਹ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਕਿ ਮੁਮਤੀ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਕਮੇਟੀ ਅਧੀਨ ਜਿੰਨੇ ਭੀ ਪਿੰਡ ਅਤੇ ਹਿਰਾਂ ਵਿਚ ਇਤਿਹਾਸਿਕ ਗੁਰਦੁਆਰੇ ਹਨ, ਸਭ ਵਿਚ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦਾ ਪਾਠ ਸਿਖਾਉਣ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ । ਇਸ ਮੰਤਵ ਲਈ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਗ੍ਰੰਥੀ/ਪਾਠੀ ਜੋ ਕੇਵਲ ਇਕ ਘੰਟਾ ਡਿਊਟੀ ਸਵੇਰੇ ਅਤੇ ਇਕ ਘੰਟਾ ਮ ਕਰਦੇ ਹਨ ਸਹਿਜੇ ਹੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਸੇਵਾ ਲਈ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ ।

ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਰਾਗੀ ਜਥੇ ਕੀਰਤਨ ਸਿਖਾਉਣ ਅਤੇ ਹਰ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਸਾਹਿਬ ਵਿਚ ਗਤਕਾ ਸਿਖਾਉਣ ਦੀ ਸੇਵਾ ਨਿਹੰਗ ਸਿੰਘਾਂ ਤੋਂ ਲਈ ਜਾਵੇ । ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਰਨ ਨਾਲ ਕਮੇਟੀ ਦਾ ਰਚਾ ਭੀ ਕੁਛ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ ਅਤੇ ਨਤੀਜੇ ਭੀ ਅੱਛੇ ਨਿਕਲਣਗੇ । ਪਰ ਕੋਈ ਸਾਰਥਿਕ ਹੁੰਗਾਰਾ ਇਸ ਬਾਰੇ ਨਾ ਮਿਲ ਸਕਿਆ ।

ਜਦ ਡੇਰੇਦਾਰ ਸੰਤਾਂ ਦੇ ਡੇਰਿਆਂ ਵੱਲ ਨਰ ਮਾਰੀਏ ਤਾਂ ਉਥੇ ਭੀ ਇਹੋ ਹਾਲ ਹੈ । ਸਵਾਇ ਡਿੰਡਰਾਂ ਵਾਲੀ ਟਕਸਾਲ ਤੋਂ ਕਿਸੇ ਇਕ ਡੇਰੇ ਵਿਚ ਭੀ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦਾ ਪਾਠ ਬੋਧ ਸਿਖਾਉਣ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਨਹੀਂ । ਕੀਰਤਨ ਤਾਂ ਇਹ ਆਪ ਹੀ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ ਕਿਸੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਕੀ ਸਿਖਾਉਣਾ ਹੈ ।

ਇਕ ਦੋ ਨਾਮਵਰ ਸੰਤਾਂ ਅਸੀਂ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਕਿ ਤਕਰੀਬਨ ਚਾਰ ਸੌ ਤੋਂ ਉੱਪਰ ਸੰਤ, ਸੰਤ ਸਮਾਜ ਦੇ ਹਨ ਜੇ ਦਸ-ਦਸ ਪਿੰਡ ਭੀ ਸੰਭਾਲ ਲਵੇ ਤਾਂ ਪੰਥ ਦੀ ਮਹਾਨ ਸੇਵਾ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ ।

ਪਹਿਲਾਂ ਪੜ੍ਹੇ ਲਿਖੇ ਗ੍ਰੰਥੀ ਤਿਆਰ ਕਰੋ ਅਤੇ ਅੱਡ ਅੱਡ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚ ਭੇਜੋ । ਉਥੋਂ ਉਹ ਅੱਗੋਂ ਪਿੰਡ ਵਿਚ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦਾ ਪਾਠ ਸਿਖਾਉਣ ਅਤੇ ਅੱਗੋਂ ਪਾਠੀ ਤਿਆਰ ਹੋਣ । ਜੋ ਅੱਗੇ ਸਿਖਾਉਣ । ਗ੍ਰੰਥੀਆਂ ਅੱਧੀ ਤਨਖਾਹ ਆਪ ਦੇਵੋ ਅਤੇ ਅੱਧੀ ਤਨਖਾਹ ਪਿੰਡ ਦੀ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਕਮੇਟੀ ਦੇਵੋ । ਇਸ ਵਾਰੇ ਅਜੀਬ ਉੱਤਰ ਸੁਣਨ ਮਿਲਿਆ । ਅਖੇ ਜੇ ਸਾਰੇ ਪਾਠ ਆਪ ਕਰਨ ਲਗ ਪਏ ਤਾਂ ਸਾਥੋਂ ਅਖਡ-ਪਾਠ ਕੌਣ ਕਰਵਾਏਗਾ । ਬਜਾਏ ਇਸ ਦੇ ਕਿ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਵੀਚਾਰਧਾਰਾ ਘਰ ਘਰ ਪਹੁੰਚਾਉਣ ਲਈ ਸੰਗਤਾਂ ਪਾਠ ਕਰਨ ਲਈ ਉਤਾਹਿਤ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ, ਸਗੋਂ ਡਰਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜੇ ਪਾਠ ਲਤ ਕੀਤਾ ਤਾਂ ਵੱਡਾ ਪਾਪ ਲੱਗੇਗਾ ।

ਤਾਂ ਜੋ ਜਨ ਸਾਧਾਰਨ ਗੁਰਬਾਣੀ ਪੜ੍ਹਨ ਦਾ ਹੌਸਲਾ ਹੀ ਨਾ ਕਰੇ ਅਤੇ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੇ ਮਨ ਮਰੀ ਦੇ ਅਰਥ ਕਰਕੇ ਗੁਰੂ ਨਾਲੋਂ ਸੰਗਤਾਂ ਤੋੜ ਕੇ ਡੇਰਿਆਂ ਦੀ ਰੌਣਕ ਵਧਾਈ ਜਾ ਸਕੇ । ਫਲਸਰੂਪ, ਜਿੰਨੀਆਂ ਅਖਡ-ਪਾਠਾਂ ਦੀ ਇਕੋਤਰੀਆਂ ਡੇਰਿਆਂ ਵਿਚ ਚੱਲ ਰਹੀਆਂ ਹਨ, ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੀ ਵੀਚਾਰ ਨਾ ਹੋਣ ਕਾਰਨ, ਉੱਨੀ ਹੀ ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਪੂਜਾ, ਤਸਵੀਰਾਂ ਦੀ ਪੂਜਾ ਅਤੇ ਅੰਧ ਵਿਵਾਸ ਸਿੱਖਾਂ ਵਿਚ ਵਧਦਾ ਨਰ ਆ ਰਿਹਾ ਹੈ ।

ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਕਮੇਟੀਆਂ ਦੇ ਨਿੱਤ ਦੇ ਝਗੜੇ, ਗੁਰੂ ਦੀ ਗੋਲਕਾਂ ਦੇ ਦੁਰਉਪਯੋਗ, ਗ੍ਰੰਥੀਆਂ ਅਤੇ ਕੀਰਤਨੀਆਂ ਦੇ ਕਿਰਦਾਰ, ਜਾਂ ਵੱਡੇ ਇਤਿਹਾਸਿਕ ਗੁਰਧਾਮਾਂ ਤੇ ਰਿਹਾਇੰ ਕਮਰਿਆਂ ਦੀ ਅਲਾਟਮੈਂਟ ਵੇਲੇ ਮਿਲੀ ਖੱਜਲ ਆਰੀ ਦੇਖ ਕੇ ਕੌਣ ਸਿੱਖੀ ਵੱਲ ਪ੍ਰੇਰਿਤ ਹੋਵੇਗਾ ?

ਸਾਡੀਆਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਕਮੇਟੀਆਂ ਦਾ ਸਦਕਾ ਹੀ ਦੇਹਧਾਰੀ ਗੁਰੂਆਂ ਦੀਆਂ ਦੁਕਾਨਾਂ ਪ੍ਰਫੁੱਲਤ ਹੋ ਰਹੀਆਂ ਹਨ। ਉਥੇ ਗਏ ਸ੍ਰੋਤਿਆਂ ਅਹਿਸਾਸ ਹੀ ਨਹੀਂ ਕਿ ਜੋ ਉਪਦੇ ਇਥੇ ਮਿਲ ਰਿਹਾ ਹੈ ਉਹ ਪਖੜੀ ਗੁਰੂ ਦਾ ਹੈ ਜਾਂ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦਾ ਹੈ। ਕਿਉਂਕਿ ਅਸੀਂ ਜਨਸਧਾਰਨ ਗੁਰਬਾਣੀ ਨਾਲ ਜੋੜਨ ਵਿਚ ਅਸਮਰੱਥ ਰਹੇ ਹਾਂ।

ਹੁਣ ਤੱਕ ਦੇ ਅਸਾਡੇ ਪ੍ਰਚਾਰ ਸਾਧਨਾਂ ਨੇ ਸਿੱਖਾਂ ਦੀ ਮਾਨਸਿਕਤਾ ਹੀ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਬਿਲਡਿੰਗ ਬਣਾਉਣ, ਗ੍ਰੰਥਦਾਂ ਤੇ ਸੋਨਾ ਲਾਉਣ, ਲੰਗਰ ਚਲਾਉਣ ਅਤੇ ਅਖਡ ਪਾਠਾਂ ਦੀਆਂ ਲੜੀਆਂ ਚਲਾਉਣ ਤੱਕ ਸੀਮਿਤ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਹੈ। ਗੁਰਬਾਣੀ, ਸਿੱਖ ਇਤਿਹਾਸ ਜਾਂ ਹੋਰ ਲਿਟਰੇਚਰ ਵੱਲ ਰੁਚੀ ਨਾਮ ਮਾਤਰ ਹੀ ਹੈ। ਨਤੀਜੇ ਵੱਜੋਂ, ਉਪਰਲੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਲਈ, ਗੁਰਦੁਆਰਿਆਂ ਤੇ ਪੱਥਰਾਂ ਜਾਂ ਸੋਨਾ ਲਗਾਉਣ ਅਤੇ ਨਿਾਨ ਸਾਹਿਬ ਉੱਚਾ ਕਰਨ ਲਈ ਹਾਰਾਂ ਰੁਪਿਆ ਤੁਹਾ ਸਹਿਜੇ ਹੀ ਮਿਲ ਸਕਦਾ ਹੈ ਪਰ ਲਿਟਰੇਚਰ ਡ ਵਾਸਤੇ ਮਾਇਆ ਦੇਣ ਲਈ ਕੋਈ ਵਿਰਲਾ ਹੀ ਉਤਾਹਿਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਸਿਆਣਿਆਂ ਦਾ ਕਥਨ ਹੈ।

**ਸੋਨੇ ਨਹੀਂ, ਪਰ ਬੰਦਿਆਂ, ਕਰ ਵਖਾਈਆਂ
ਨੀਹਾਂ ਕੌਮਾਂ ਦੀਆਂ ਉਚੀਆਂ ਪੱਕੀਆਂ ਸਨ
ਖਾਤਰ ਅਣਖ ਸਦਾਈ ਤੇ ਕੌਮੈਰਤ
ਰੋਕਾਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਉਚੀਆਂ ਚੱਕੀਆਂ ਸਨ।
ਲੋਕਾਂ ਸੁਤਿਆਂ ਤੇ ਸੂਰੇ ਕੰਮ ਕਰਦੇ
ਭੱਜਣ ਹੋਰ ਇਹ ਜੰਗ ਵਿਚ ਗਜਦੇ ਨੇ
ਨੀਹਾਂ ਡੂੰਘੀਆਂ ਤੇ ਉਚੇ ਥੰਮ ਗੜਦੇ
ਉਚੇ ਜਿਹੜੇ ਅਸਮਾਨ ਤੇ ਸਜਦੇ ਨੇ।**

ਪਰ ਕੌਮ ਦੀ ਬਦਕਿਸਮਤੀ ਦੇਖੋ ਕਿ ਮਹਾਰਾਜਾ ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ ਦੇ ਹਰਿਮੰਦਰ ਸਾਹਿਬ ਤੇ ਲਗਾਏ ਸੋਨੇ ਦੇ ਅਸੀਂ ਲਤ ਅਰਥ ਕੱਢ ਕੇ ਸਿੱਖੀ ਹੁਣ ਸੋਨੇ ਦੇ ਰੰਗ ਵਿਚ ਰੰਗਣ ਲੱਗ ਪਏ ਹਾਂ। ਗੁਰਬਦ ਸੋਨੇ ਦੇ ਪਾਲਕੀਆਂ ਸੋਨੇ ਦੀਆਂ ਕਾਰ ਸੇਵਾ ਲਈ ਕਹੀਆਂ ਅਤੇ ਤਸਲੇ ਸੋਨੇ ਚਾਂਦੀ ਦੇ ਅਤੇ ਹੁਣ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੀਆਂ ਬੀੜਾਂ ਭੀ ਸੋਨੇ ਦੇ ਪਤਰਿਆਂ ਦੀਆਂ ਹੋਣ ਲੱਗ ਪਈਆਂ। ਜਦ ਕਿ ਗੁਰਬਾਣੀ ਉੱਚੀ ਆਵਾ ਵਿਚ ਕਹਿ ਰਹੀ ਹੈ।

**ਕੰਚਨ ਸਿਉ ਪਾਈਐ ਨਹੀ ਤੋਲਿ ॥
ਮਨ ਦੇ ਰਾਮ ਲੀਆ ਹੈ ਮੋਲੁ ॥ ਅਗ 327**

ਅਰਥ : ਮਣਾਮੁੰਗੀਂ ਸੋਨਾ ਤੋਲ ਕੇ ਦੇਣ ਨਾਲ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ ਬਲਕਿ ਅਸਾਂ ਅਪਣਾ ਮਨ ਭੇਟਾ ਦੇ ਕੇ ਪਰਮੇਰ ਮੁੱਲ ਲਿਆ ਹੈ।

ਇਸ ਸੋਨੇ ਚਾਂਦੀ ਕਰ ਕੇ ਹੀ ਤੁਰਕਾਂ ਤੇ ਮੁਗਲਾਂ ਨੇ ਮੰਦਰ ਤੋੜੇ ਅਤੇ ਇਦ ਇਸੇ ਕਾਰਣ 1984 ਦੇ ਸਾਕਾ ਨੀਲਾ ਤਾਰਾ ਅਧੀਨ ਹਰਿਮੰਦਰ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਤੋ ਖਾਨਾ ਲੁੱਟਿਆ ਗਿਆ। ਪਿਛਲੀ ਸਦੀ ਵਿਚ ਚੀ 'ਲਸਾ ਦੀਵਾਨ ਦੇ ਉਦਮ ਸਦਕਾ ਜਗ੍ਹਾ ਜਗ੍ਹਾ 'ਲਸਾ ਸਕੂਲ ਅਤੇ ਕਾਲਜ ਹੋਂਦ ਵਿਚ ਆਏ। ਵਿੱਦਿਆ ਦੇ ਪਸਾਰ ਨਾਲ, ਕੌਮ ਵਿਚ ਜਾਗ੍ਰਿਤ ਆਈ, ਸਿੱਖੀ ਸੋਚ ਵਾਲੇ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਦਾ ਸਦਕਾ ਗੁਰਬਾਣੀ ਅਤੇ ਗੁਰ ਇਤਿਹਾਸ ਆਮ ਘਰਾਂ ਵਿਚ ਪਹੁੰਚਿਆ ਜਿਸ ਕਾਰਨ ਸਿੰਘ ਸਭਾ ਲਹਿਰ ਅਤੇ ਪਿਛੋਂ ਕਾੰੀ ਦੇਰ ਤੱਕ ਸਿੱਖੀ ਚੜ੍ਹਦੀਆਂ ਕਲਾਂ ਵਿਚ ਗਈ ਅਤੇ ਦੇਸ ਵਿਦੇਸਾਂ ਵਿਚ ਸਿੱਖੀ ਦਾ ਡੰਕਾ ਵੱਜਿਆ।

ਪਰ ਅੱਜ ਜਦ ਇਸ ਪਾਸੇ ਨਰ ਮਾਰੀਏ ਤਾਂ ਕੁਛ ਇਕ 'ਲਸਾ ਸਕੂਲਾਂ ਅਤੇ ਨਿਜੀ ਵਿਦਿਅਕ ਅਦਾਰਿਆਂ ਛੱਡ ਕੇ ਹਾਲਤ ਨਿਰਾਜਨਕ ਹੈ। ਪ੍ਰਤੱਖ ਪ੍ਰਮਾਣ ਸਾਡੇ ਹਿਰ ਦਾ ਹੈ, ਨਾਉਂ 'ਲਸਾ ਕਾਲਜ ਹੈ, ਬਾਹਰ ਕੇਸਰੀ ਨਿਾਨ ਸਾਹਿਬ ਝੂਲ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਉਪਰ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਪ੍ਰਕਾ ਹੈ। ਅੰਦਰ ਵੜ ਕੇ ਦੇਖੋ ਸਭ ਮੁੰਡੇ ਘੋਨ ਮੋਨ ਹਨ, ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕੋਈ ਬਿਹਾਰੀ ਭਈਆਂ ਦਾ ਕਾਲਜ ਹੋਵੇ।

ਗੁਰੂ ਤੋਂ ਬੇਮੁਖ ਮੁੰਡਿਆਂ ਨੇ ਗੁਰੂਪ ਬਣਾਏ ਹੋਏ ਹਨ ਜਿਹੜਾ ਬੱਚਾ ਦਾੜੀ ਕੇਸ ਰੱਖਦਾ ਹੈ ਉਸ ਦੇ ਮਖੌਲ ਉਡਾਏ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਟਿੱਚਰਾਂ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਕੇਸ ਕਟਾਉਣ ਲਈ ਮਬੂਰ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਜਦ ਕਿ, ਜਿਥੋਂ ਤੱਕ ਸਾ ਪਤਾ ਹੈ ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਲਈ ਤਨਖਾਹ ਗੁਰੂ ਦੀ ਗੋਲਕ ਵਿਚੋਂ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

ਕਈ ਵਾਰੀ ਜਦ 'ਲਸਾ ਸਕੂਲਾਂ ਵਿਚ ਸਿਖੀ ਪ੍ਰਚਾਰ ਲਈ ਗਏ ਤਾਂ ਸੰਬੰਧਿਤ ਮੁਖੀ ਵਲੋਂ ਇਹ ਰਾਇ ਮਿਲੀ ਕਿ ਇਥੇ ਸਿਖੀ ਪ੍ਰਚਾਰ ਨਹੀਂ ਕਰਨਾ। ਸਾਡੇ ਸਕੂਲ ਦੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਘਟ ਜਾਵੇਗੀ। ਇਦ ਸਕੂਲਾਂ ਦੀਆਂ ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਕਮੇਟੀਆਂ ਇਸ ਵਿ ਵੱਲ ਸੋਚਣ ਦਾ ਵਿਹਲ ਹੀ ਨਹੀਂ ਮਿਲਿਆ ਹੋਵੇ।

ਇਨ੍ਹਾਂ ਹਾਲਾਤਾਂ ਦੇਖਦਿਆਂ ਕੀ ਤੁਸੀਂ ਕਹਿ ਸਕਦੇ ਹੋ ਕਿ ਪਾਦਰੀ ਸਾਹਿਬ ਝੂਠ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ? ਸਾਡੇ ਮਹਾਨ ਗੁਰੂ ਸਾਡੀਆਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਕਰਤੂਤਾਂ ਦੇਖ ਕੇ ਕੀ ਿਆਂ ਦੇ ਫੁੱਲ ਬਰਸਾ ਰਹੇ ਹਨ ? ਪਰ ਫਿਰ ਭੀ ਅਸੀਂ ਘੁਕ ਸੁੱਤੇ ਪਏ ਹਾਂ, ਅਤੇ ਆਪਣੀ ਮੇਵਾਰੀ ਤੋਂ ਪਿੱਠ ਦੇ ਕੇ ਪਤਿਤ ਹੋਣ ਲਈ ਕੋਸ ਬੱਚਿਆਂ ਰਹੇ ਹਾਂ।

ਗੁਰੂ ਮਹਾਰਾਜ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਹੋਈ ਹੈ ਕਿ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਮਹਾਰਾਜ ਦੀ ਚੌਥੀ ਤਾਬਦੀ ਸਮਰਪਿਤ (ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਸਟੱਡੀ ਸਰਕਲ ਜਾਂ ਮਿਨਰੀ ਕਾਲਜ ਆਦਿ ਸਿੱਖ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਅਤੇ ਕੁਛ ਸੁਝਵਾਨਾਂ ਗੁਰਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਨਿੱਜੀ ਉੱਦਮ ਦਾ ਸਦਕਾ ਹੁਣ ਗੁਰਸਿੱਖਾਂ ਵਿਚ ਸਹਿਜ-ਪਾਠ ਆਪ ਕਰਨ ਦਾ ਰੁਝਾਨ ਬਣਿਆ ਹੈ।

ਜਿਥੇ ਵੱਡੀਆਂ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਉਪਰਾਲਾ ਕਰ ਰਹੀਆਂ ਹਨ, ਆਪਣੇ ਆਪ

ਾਲਸਾ ਪੰਥ ਦਾ ਅੰਗ ਸਮਝਦੇ ਹੋਏ ਹਰ ਇਕ ਸੂਝਵਾਨ ਗੁਰਸਿੱਖ ਸਾਡੀ ਬੇਨਤੀ ਹੈ ਕਿ :

ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਮਹਾਰਾਜ ਦਾ ਸਹਿਜ-ਪਾਠ ਆਪ, ਵੀਚਾਰ ਨਾਲ ਕਰੋ । ਇਸ ਤੋਂ ਅੱਗੇ ਆਪਣੇ ਪਰਿਵਾਰ ਅਤੇ ਆਂਢ-ਗੁਆਂਢ ਅਤੇ ਮਹੱਲੇ ਵਿਚ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦਾ ਪਸਾਰ ਕਰਨਾ ਆਪਣੀ ਮੇਵਾਰੀ ਸਮਝੋ ।

ਆਪਣੀ ਵਿੱਤ ਅਨੁਸਾਰ ਹਰ ਮਹੀਨੇ ਕੁਝ ਮਾਇਆ ਕੱਢ ਕੇ ਗੁਰਬਾਣੀ ਅਤੇ ਇਤਿਹਾਸ ਦੀਆਂ ਕਿਤਾਬਾਂ ਰੀਦ ਕੇ ਆਪਣੀ ਨਿਜੀ ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀ ਬਣਾ ਕੇ ਇਸ ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀ ਵਿਚੋਂ ਆਪਣੇ ਮਿੱਤਰਾਂ, ਆਸ ਪੜੋਸ ਅਤੇ ਮੁਹੱਲੇ ਵਿਚ ਲੋੜਵੰਦਾਂ ਕਿਤਾਬਾਂ ਦੇ ਕੇ ਪੜ੍ਹਨ ਦੀ ਚੇਟਕ ਲਾਓ ।

ਬੱਚਿਆਂ ਵਾਸਤੇ ਗਿਆਨੀ ਤਿਲੋਕ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਸੋਹਣ ਸਿੰਘ ਸੀਤਲ ਦੇ ਇਤਿਹਾਸਿਕ ਨਾਵਲ, ਭਾਈ ਵੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਇਤਿਹਾਸਿਕ ਨਾਵਲ ਸੁੰਦਰੀ, ਬਿਜੈ ਸਿੰਘ ਆਦਿ ਬਹੁਤ ਉਪਯੋਗੀ ਹਨ। ਵਡਿਆਂ ਲਈ ਭਾਈ ਵੀਰ ਸਿੰਘ, ਭਾਈ ਰਣਧੀਰ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਗਿਆਨੀ ਹਰਬੰਸ ਸਿੰਘ ਜੀ ਟੀਕਾਕਾਰ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਰਘਬੀਰ ਸਿੰਘ ਬੀਰ ਜਾਂ ਹੋਰ, ਗੁਰਸਿੱਖੀ ਪਿਆਰ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਵਾਲੀਆਂ ਰਚਨਾਵਾਂ ਰੱਖਣ ਦਾ ਲਾਭ ਹੋਵੇਗਾ।

ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਦਾ ਕਬਿਤ ਸਵੱਯਾ ਦੱਸ ਰਿਹਾ ਹੈ

ਜੈਸੇ ਸਤ ਮੰਦਰ ਕੰਚਨ ਕੇ ਉਸਾਰ ਦੀਨੇ,

ਤੈਸਾ ਪੁੰਨ ਸਿਖ ਕਉ ਇਕ ਸਬਦ ਸਿਖਾਏ ਕਾ । (ਅਗ 673/3)

ਭਾਵ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕੋਈ ਸੱਤ ਮੰਦਰ ਸੋਨੇ ਦੇ ਬਣਾ ਕੇ ਪੁੰਨ ਕਰ ਦੇਵੇ ਅਜਿਹਾ ਪੁੰਨ ਉਸ ਸਿੱਖ ਸਹਿਜੇ ਹੀ ਮਿਲ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਜੇ ਕਿਸੇ ਗੁਰਸਿੱਖ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦਾ ਬਦ ਸਿਖਾ ਦੇਵੇ ।

ਜੇ ਅਸੀਂ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਦੀ ਇਸ ਨਸੀਹਤ ਨਾ ਮਨਿਆ ਅਤੇ ਕੇਵਲ ਲੰਗਰਾਂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਅਤੇ ਗੁੰਬਦਾਂ ਤੇ ਸੋਨਾ ਲਾਉਣ ਤੱਕ ਹੀ ਸੀਮਤ ਰਹੇ ਤਾਂ ਆਉਣ ਵਾਲਾ ਸਮਾਂ ਪਾਦਰੀ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਕਿਵਾ ਸਹੀ ਸਿੱਧ ਕਰ ਦੇਵੇਗਾ। ਮਾਨਾ ਸਾ ਕਦੇ ਮੁਆਂ ਨਹੀਂ ਕਰੇਗਾ ਅਤੇ ਅਸੀਂ ਮਹਾਨ ਗੁਰੂਆਂ ਦੇ ਨਲਾਇਕ ਪੁੱਤਰਾਂ ਦੀ ਉਪਾਧੀ ਦੇ ਹੱਕਦਾਰ ਹੋਵਾਂਗੇ ।

ਮਾਈ ਭਾਗੋ (ਭਾਗ ਕੌਰ)

ਅਮ੍ਰਿਤਸਰ ਲਿਓ ਦਾ, ਸਿਦਕੀਆਂ, ਮੁਰੀਦਾਂ, ਹੀਦਾਂ, ਗੜਗੱਜ ਦਰੀਆਂ ਅਤੇ ਗਿਆਨੀਆਂ ਦਾ ਪਿੰਡ ਹੈ, ਝਬਾਲ। ਇਕ ਵੱਡਾ ਪਿੰਡ, ਜੋ ਪਹਿਲਾਂ ਸਖੀ ਸਰਵਰੀਆਂ ਦਾ ਮੁਸਲਮਾਨੀ ਪਿੰਡ ਸੀ, ਭਾਈ ਲੰਗਾਹਾ ਅਤੇ ਭਾਈ ਪੇਰੂ ਜੀ ਦੇ ਸਿੱਖੀ ਪ੍ਰਵੇ ਨਾਲ ਇਹ ਪਿੰਡ ਸਿੱਖੀ ਰੰਗਣ ਵਿਚ ਰੰਗਿਆ ਗਿਆ ।

ਪਚਮ ਪਿਤਾ ਤੋਂ ਵਰੋਸਾਏ ਅਤੇ ਦਸਮੇ ਪਿਤਾ ਦੀ ਖਡੇ-ਪਹੁਲ ਦੀ ਪਾਣ ਦਾ ਸਦਕਾ ਇਸ ਪਿੰਡ ਚੋਂ ਭਾਈ ਪੇਰੂ ਅਤੇ ਭਾਈ ਲੰਗਾਹਾ ਜਿਹੇ ਸਿੱਖੀ ਸਾਦਿਕਾਂ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਮਹਾਰਾਜਾ ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ ਦੀ ਦਾ, ਜੈ ਸਿੰਘ ਕੁਮੇਦਾਨ, ਗੁਰਬਖ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਮੇਰ ਸਿੰਘ ਜਿਹੇ ਸੂਰਬੀਰ ਯੋਧੇ, ਸਰਦਾਰ ਕਰਮ ਸਿੰਘ ਇਤਿਹਾਸਕਾਰ ਜੈਸੇ ਵਿਦਵਾਨ ਅਤੇ ਦਰ ਲਹਿਰ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ, ਇਕੋ ਪਿੰਡ ਵਿਚੋਂ ਪਜ ਹੀਦਾਂ ਨੇ ਫਾਂਸੀ ਦੇ ਫੰਧੇ ਗੇ ਦਾ ਹਾਰ ਬਣਾਇਆ ।

ਸਿੱਖ ਇਤਿਹਾਸ ਚਾਰ ਚੰਨ ਲਾਉਣ ਵਾਲੀ ਮਾਈ ਭਾਗੋ, ਭਾਈ ਪੇਰੂ ਦੀ ਇਕਲੌਤੀ ਧੀ ਸੀ। ਪਿਤਾ ਨਾਲ ਪਹਿਲਾਂ ਗੁਰੂ ਤੇ ਬਹਾਦਰ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਦਰਨ ਕੀਤੇ ਅਤੇ ਫਿਰ ਦਸਮੇ ਜੀ ਦੇ ਦਰਨਾਂ ਦਾ ਸੁਭਾਗ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਇਆ ।

ਦਸਮੇ ਜੀ ਦੇ ਅਨਮੋਲ ਬਚਨ :

ਇਹੈ ਮੋਰ ਆਗਿਆ ਸੁਨੋ ਲੈ ਪਿਆਰੇ ।

ਬਿਨਾ ਤੇਗ ਕੇਸੈ ਦਿਵੋ ਨ ਦਿਦਾਰੇ ।

(ਗੁਰ ਬਿਲਾਸ ਪਾ. 10 ਸੁਖਾ ਸਿੰਘ)

ਪੱਲੇ ਬੰਨ੍ਹ ਕੇ, ਬਚਪਨ ਤੋਂ ਹੀ ਮਾਈ ਭਾਗੋ ਜੀ ਨੇ ਸਤਰ ਅਭਿਆਸ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਪਹਿਲਾਂ ਇਕ ਛੋਟੀ ਜਿਹੀ ਬਰਛੀ ਨਾਲ ਬੂਟਿਆਂ ਦੀ ਜੜ੍ਹ ਪੁੱਟਣ ਖੇਲ ਬਣਾਇਆ ਤੇ ਵੱਡੀ ਹੋ ਕੇ ਵੱਡੀ ਸਾਂਗ ਪੂਰੇ ਨਾਲ ਦਰਖਤਾਂ ਤੇ ਮੁੱਢ ਵਿਚ ਗੱਡਣਾ ਅਤੇ ਕੱਢਣ ਵਿਚ ਫੁਰਤੀ ਦਾ ਅਭਿਆਸ ਕੀਤਾ ।

ਸੁਨੱਖੀ, ਸੁਡੌਲ ਅਤੇ ਮਰਦਾਵੇਂ ਜਬ੍ਹੇ ਵਾਲੀ ਮਾਈ ਭਾਗੋ, ਪਿਤਾ ਦੀ ਇਕੋ ਇਕ ਧੀ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਜਿਥੇ ਮਾਪਿਆਂ ਦਾ ਪਿਆਰ ਦਾ ਨਿੱਘ ਮਾਣਦੀ ਰਹੀ ਨਾਲ ਹੀ ਗੁਰਬਾਣੀ ਅਤੇ ਨਾਮ ਦਾ ਰੰਗ ਭੀ ਚੜ੍ਹਦਾ ਗਿਆ ਜੋ ਜਵਾਨ ਹੁੰਦਿਆਂ ਤੱਕ ਪੂਰਨ ਸੰਤ ਸਿਪਾਹੀ ਵਾਲਾ ਹੋ ਗਿਆ ।

ਇਤਿਹਾਸਿਕ ਖੋਜ ਦੀ ਘਾਟ ਕਾਰਨ ਮਾਈ ਭਾਗ ਕੌਰ ਜੀ ਦੀਆਂ ਜੀਵਨ ਸੰਬੰਧਿਤ ਬਹੁਤੀਆਂ ਘਟਨਾਵਾਂ ਉਪਲੱਬਧ ਨਹੀਂ ਹਨ ਪਰ ਜੋ ਕੁਝ ਭੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੈ ਉਹ ਲਾ-ਮਿਸਾਲ ਹੈ ।

(ਅਨੰਦਪੁਰੀ ਘੇਰਾ ਅਤੇ ਬੇ-ਦਾਵਾ)

ਬਾਈਧਾਰ ਦੇ ਹਿੰਦੂ ਰਾਜਪੂਤ ਰਾਜਿਆਂ ਦੀ ਈਰਖਾ ਅਤੇ ਅਹੰਕਾਰੀ ਬਿਰਤੀ ਕਾਰਨ, ਗੁਰੂ ਘਰ ਨਾਲ ਕਮਕ ਵਧਦੀ ਗਈ ਅਤੇ ਖੰਡਾ ਖੜਕਦਾ ਰਿਹਾ। ਜਦ ਲੋੜ ਹੁੰਦੀ ਤਾਂ ਆਜ ਅਤੇ ਮਸਕੀਨ ਬਣ ਕੇ ਸਹਾਇਤਾ ਲਈ ਤਰਲੇ ਕਰਦੇ ਅਤੇ ਜਦ ਕੰਮ ਨਿਕਲ ਜਾਂਦਾ ਤਾਂ ਫਿਰ ਨਗਾਰੇ ਤੇ ਚੋਟ ਲਗਾ ਦਿੰਦੇ।

ਪਹਾੜੀ ਰਾਜਿਆਂ ਨੇ ਕਈ ਸਾਲ ਤੋਂ ਦਿੱਲੀ ਮਾਲੀਆ ਨਹੀਂ ਭਰਿਆ ਸੀ। ਇਸ ਲਈ ਔਰੰਗੇਬ ਨੇ ਦਿੱਲੀ ਤੋਂ ਮੀਆਂ ਖਾਜਦਾਰ ਮੁਆਮਲਾ ਉਗਰਾਹੁਣ ਲਈ ਭੇਜਿਆ। ਉਹ ਆਪ ਤਾਂ ਜੰਮੂ ਚਲਾ ਗਿਆ ਪਰ ਆਪਣੇ ਭਤੀਜੇ ਅਲਫ ਖਾਂ ਪਹਾੜੀ ਰਾਜਿਆਂ ਤੋਂ ਕਰ ਵਸੂਲ ਕਰਨ ਲਈ ਜ ਦੇ ਕੇ ਭੇਜ ਦਿੱਤਾ।

ਬਿਪਤਾ ਪਈ ਦੇਖ ਕੇ ਕਹਿਲੂਰ ਦੇ ਰਾਜਾ ਭੀਮ ਚੰਦ ਨੇ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਤੋਂ ਸਹਾਇਤਾ ਮੰਗੀ। ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਆਪਣੇ 500 ਸੌ ਜਵਾਨਾਂ ਸਮੇਤ ਰਾਜਿਆਂ ਦੀ ਮੱਦਦ ਕੀਤੀ। ਸੰਮਤ 1747 ਵਿਚ ਨਦੌਣ ਦੇ ਅਸਥਾਨ ਤੇ ਲੜਾਈ ਹੋਈ ਅਤੇ ਅਲਫ ਖਾਂ ਹਾਰ ਕੇ ਭੱਜ ਗਿਆ। ਇਸ ਦਾ ਵਰਨਣ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਖੁਦ ਬਚਿੱਤ੍ਰ ਨਾਟਕ ਵਿਚ ਦਰਜ ਕੀਤਾ ਹੈ।

ਇਸ ਪਿਛੋਂ ਦਿਲਾਵਰ ਖਾਂ ਦਾ ਗੁਲਾਮ, ਹੁਸੈਨੀ (ਹੁਸੈਨ ਖਾਂ) ਜ ਲੈ ਕੇ ਆਇਆ। ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਪਹਾੜੀ ਰਾਜਿਆਂ ਨੇ ਨੀਤੀ ਵੀਚਾਰ ਕੇ ਉਸ ਦਾ ਸਾਥ ਦਿੱਤਾ, ਕੇਵਲ ਗੁਲੇ ਰੀਆ ਆਕੀ ਰਿਹਾ। ਉਸ ਨੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਸਹਾਇਤਾ ਲਈ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ।

ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਭਾਈ ਸੰਗਤੀਆ ਦੀ ਕਮਾਨ ਹੇਠ ਸਿੰਘਾਂ ਦਾ ਇਕ ਜੱਥਾ ਰਾਜੇ ਦੀ ਮੱਦਦ ਲਈ ਭੇਜਿਆ। ਲੜਾਈ ਵਿਚ ਹੁਸੈਨ ਖਾਂ ਅਤੇ ਹੋਰ ਕਈ ਪਹਾੜੀ ਸਰਦਾਰ ਮਾਰੇ ਗਏ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਤਿਹ ਹੋਈ। ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਇਸ ਦਾ ਵਰਨਣ ਭੀ ਬਚਿੱਤ੍ਰ ਨਾਟਕ ਦੇ ਹੁਸੈਨੀ ਯੁੱਧ ਵਿਚ ਕੀਤਾ ਹੈ।

ਬੇਈਮਾਨ ਪਹਾੜੀ ਰਾਜਿਆਂ ਨੇ ਔਰੰਗੇਬ ਦੇ ਕੰਨ ਭਰਨੇ ਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਕਿ ਗੁਰੂ ਦੀ ਵਧ ਰਹੀ ਕਤੀ ਜੇ ਹੁਣੇ ਨਾ ਰੋਕਿਆ ਗਿਆ ਤਾਂ ਦਿੱਲੀ ਸਰਕਾਰ ਲਈ ਵੱਡੀ ਆਂਤ ਬਣ ਜਾਵੇਗੀ, ਇਸ ਹੁਣੇ ਰੋਕਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਕ ਤੀਰ ਨਾਲ ਦੋ ਨਿਠਾਨੇ ਸਾਧਣੇ ਚਾਹੇ ਕਿ ਦਿੱਲੀ ਨਾਲ ਮੇਲ-ਮਿਲਾਪ ਭੀ ਹੋ ਜਾਵੇ ਅਤੇ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਦਾ ਭੀ ਮੁੱਕ ਜਾਵੇ।

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਔਰੰਗੇਬ ਦੇ ਹੁਕਮ ਨਾਲ ਸੂਬਾ ਲਾਹੌਰ, ਸਰਹਿੰਦ ਨਵਾਬ ਮਲੇਰਕੋਟਲਾ, ਬਾਈਧਾਰ ਦੇ ਰਾਜਪੂਤ ਰਾਜੇ ਆਪਣੀ ਆਪਣੀ ਲੈ ਕੇ ਆ ਗਏ ਅਤੇ ਅਨੰਦਪੁਰ ਘੇਰਾ ਪਾ ਲਿਆ। ਕਈ ਛੁਟ-ਪੁਟ ਲੜਾਈਆਂ ਵਿਚ ਜਦ ਦੁਮਣ ਕੋਈ ਸੰਲਤਾ ਨਾ ਮਿਲੀ ਤਾਂ ਰਣਨੀਤੀ ਅਨੁਸਾਰ ਘੇਰਾ ਪੱਕਾ ਕਰ ਕੇ ਅੰਦਰ ਰਸਦ ਪਾਣੀ ਜਾਣਾ ਬੰਦ ਕਰ ਦਿੱਤਾ।

ਕਿਆ ਕਮਾਲ ਹੈ ਇਕ ਪਾਸੇ ਈਆ ਦੀ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡੀ ਹਕੂਮਤ ਦਾ ਾਹੀ

ਲਕਰ ਅਤੇ ਪਹਾੜੀ ਰਾਜਿਆਂ ਦੀ ਜ ਸਮੇਤ ਮੁਲਖੱਈਆ ਹੈ। ਦੂਸਰੇ ਪਾਸੇ ਵ ਮਾਰਾ ਪਨਾਹ ਅਸਤ ਯਦਾਂ ਅਕਾਲ” ਕਹਿਣ ਵਾਲਾ ਕੀਰੀ ਜਮਾਲ ਵਾਲਾ ਦਸਮੇ ਪਿਤਾ, ਨਾ ਕਿਸੇ ਰਿਆਸਤ ਦਾ ਹਾਕਮ, ਨਾ ਕੋਈ ਨੇ ਦਾ ਮਾਲਕ। ਦੁਨੀਆਂ ਦੇ ਇਤਿਹਾਸ ਵਿਚ ਇਕ ਬੇ-ਜੋੜ ਟਾਕਰਾ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਹੋਇਆ।

ਬਾਹਰੋਂ ਰਸਦ ਪਾਣੀ ਆਉਣਾ ਬੰਦ ਹੋ ਗਿਆ, ਅਦਰਲਾ ਰਾਨ ਤਮ ਹੋਣ ਤੇ ਆ ਗਿਆ। ਪਹਿਲਾਂ ਲੰਗਰ ਤਿੰਨ ਡੰਗ ਤੋਂ ਦੋ ਡੰਗ, ਫਿਰ ਇਕ ਡੰਗ ਅਤੇ ਫਿਰ ਫਾਕਿਆਂ ਤੱਕ ਨੌਬਤ ਆ ਗਈ। ਕੇਵਲ, ਇਕ ਆਪਣੇ ਪ੍ਰੀਤਮ ਦੇ ਪਿਆਰ ਦੇ ਮਤਵਾਲੇ ਗੁਰੂ ਦੇ ਸਿੱਖ, ਨਾਮ ਦੇ ਅਧਾਰ ਤੇ ਜਾਨਾਂ ਹੂਲ ਕੇ ਮੁਕਾਬਲਾ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ। ਲੋਕ ਅਖਾਣ ਹੈ :

ਮੌਤੋਂ ਭੁੱਖ ਬੁਰੀ,

ਰਾਤ ਖਾਧਿਆਂ ਸਵੇਰੇ ਫੇਰ ਖੜੀ ॥

ਅਨੁਸਾਰ ਅੀਰ ਕੁਛ ਕੁ ਸਿੰਘਾਂ ਦੇ ਸਬਰ ਦਾ ਕੜ ਟੁੱਟ ਗਿਆ ਅਤੇ ਕਲਗੀਧਰ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਵਿਚ ਹਾਰ ਹੋ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ, ਪਾਤਾਹ! ਜਾਂ ਤਾਂ ਸਾਹਮਣੇ ਹੋ ਮੈਦਾਨ ਵਿਚ ਵੈਰੀ ਨਾਲ ਦੋ ਹੱਥ ਕਰੋ ਜਾਂ ਫਿਰ ਰਸਦ ਪਾਣੀ ਦਾ ਇੰਤਾਮ ਕਰੋ। ਜੇ ਦੋਨਾਂ ਚੋਂ ਕੋਈ ਪ੍ਰਵਾਨ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਫਿਰ ਸਾ ਅਨੰਦਪੁਰ ਛੱਡਣ ਦੀ ਆਗਿਆ ਦਿਓ।

ਪਾਤਾਹ ਕੁਝ ਦੇਰ ਚੁਪ ਰਹੇ, ਫਿਰ ਰਮਾਇਆ ਜਿਸ ਨੇ ਜਾਣਾ ਹੈ ਜਾਓ ਪਰ ਲਿਖ ਕੇ ਦੇ ਜਾਓ ਕਿ ਅਸੀਂ ਤੇਰੇ ਸਿੱਖ ਨਹੀਂ ਤੂੰ ਸਾਡਾ ਗੁਰੂ ਨਹੀਂ। ਸੱਨਾਟਾ ਛਾ ਗਿਆ। ਅੀਰ ਭੁੱਖ ਤੋਂ ਤੰਗ ਆਏ ਮਾਝੇ ਦੇ ਸਿੰਘ ਬੇ-ਦਾਵਾ ਲਿਖ ਕੇ ਕਿਲ੍ਹੇ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਆ ਗਏ। ਭੇਸ ਬਦਲ ਕੇ ਆਪਣੇ ਇਲਾਕੇ ਵਿਚ ਪਹੁੰਚ ਗਏ।

ਜਦ ਘਰ ਪਹੁੰਚੇ, ਪਰਵਾਰ ਦੇ ਜੀਆਂ ਅਤੇ ਸੰਗਤਾਂ ਜੋ ਬੜੀ ਉਤਸੁਕਤਾ ਨਾਲ ਅਨੰਦਪੁਰ ਸਾਹਿਬ, ਅਤੇ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਬਾਰੇ ਜਾਣਨ ਲਈ ਉਤਾਵਲੀਆਂ ਸਨ ਨੇ ਪੁੱਛਣਾ ਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ।

ਦੱਸਣ ਤਾਂ ਹੁਣ ਕੀ ਦੱਸਣ? ਅੀਰ ਸਭ ਪਤਾ ਲੱਗ ਗਿਆ ਕਿ ਗੁਰੂ ਤੋਂ ਬੇ-ਮੁੱਖ ਹੋ ਕੇ ਬੇ-ਦਾਵਾ ਲਿਖ ਕੇ ਦੇ ਆਏ ਹਨ। ਬਸ ਫਿਰ ਕੀ ਸੀ ਸਾਰੇ ਪਾਸੇ ਤੋਂ ਫਿਟਕਾਰਾਂ ਮਿਲਣੀਆਂ ਹੋ ਗਈਆਂ।

ਪਿਤਾ ਕਹਿਣ ਸਾਡੀਆਂ ਦਾੜੀਆਂ ਮਿੱਟੀ ਵਿਚ ਰੋਲ ਆਏ ਹੋ, ਮਾਵਾਂ ਕਹਿਣ ਸਾਡੀ ਕੁੱਖ ਲਾਜ ਲਾ ਆਏ ਹੋ। ਚੰਗਾ ਹੁੰਦਾ ਤੁਹਾ ਜੰਮਦੀਆਂ ਹੀ ਨਾ। ਦੀਨ ਦੁਨੀ ਦੇ ਵਾਲੀ ਬੇਦਾਵਾ ਦੇ ਕੇ ਕੀ ਮੂੰਹ ਲੈ ਕੇ ਆਏ ਹੋ? ਰਸਤੇ ਵਿਚ ਹੀ ਕਿਉਂ ਨਾ ਰਹਿ ਗਏ?

ਧੀਰਜਵਾਨ, ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਨੇ ਸਮਝਾਉਣਾ ਰੂ ਕੀਤਾ

ਸਤਿਗੁਰ ਤੇ ਜੋ ਮੁਹ ਫੇਰੇ ਤੇ ਵੇਮੁਖ ਬੁਰੇ ਦਿਸੰਨਿ

ਅਨਦਿਨ ਬਧੇ ਮਾਰੀਅਨਿ ਫਿਰ ਵੇਲਾ ਨਾ ਲਹੰਨਿ ॥ (ਅਗ 233)

ਸਤਿਗੁਰ ਤੇ ਜੋ ਮੁਹੁ ਫੇਰੇ ਓਇ ਭ੍ਰਮਦੇ ਨਾ ਟਿਕੰਨਿ

ਧਰਤਿ ਅਸਮਾਨੁ ਨ ਝਲਈ ਵਿਚਿ ਵਿਸਟਾ ਪਏ ਪਚੰਨਿ ॥ (ਅਗ 233)

ਜਿਸ ਮੌਤ ਤੋਂ ਡਰ ਕੇ ਗੁਰੂ ਬੇਦਾਵਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਕਿਥੇ ਭੱਜ ਕੇ ਜਾਵੋਗੇ ? ਮੌਤ ਹਰ ਥਾਂ ਤੇ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਦਾ ਸਾਥ ਦਿੰਦੇ ਤਾਂ ਮਰ ਕੇ ਸਚਖੰਡ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦੇ, ਹੁਣ ਅਪਜਸ ਦੀ ਮੌਤ ਮਰੋਗੇ।

ਰਣਮਹਿ ਪੀਠ ਜੋ ਗੁਰ ਕੋ ਦੇਈ

ਤਾਂ ਕੋ ਮਾਸ ਗੀਧ ਨ ਲੇਹੀਂ ।

ਆਗੇ ਸੁਖ ਨ ਈਹਾ ਜੱਸ

ਸਾਤ ਮੁਠੀ ਤਾਂ ਕੇ ਸਿਰ ਭੱਸ ।

ਇਕ ਪਾਸੇ ਪਰਵਾਰ ਵਾਲਿਆਂ ਦੀਆਂ ਲਾਹਨਤਾਂ, ਨਾਲ ਹੀ ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਦੇ ਕਟਾਖ ਭਰੇ ਬਚਨ ਸਿੰਘਾਂ ਦਾ ਦਿਲ ਘਾਤ ਕਰ ਗਏ। ਦੂਸਰੇ ਪਾਸੇ ਗੁਰੂ ਤੋਂ ਬੇ ਮੁਖ ਹੋ ਕੇ ਨਾਮ ਬਾਣੀ ਦੀ ਮਸਤੀ, ਜਿਸ ਦੇ ਆਸਰੇ ਮਨ ਚੜ੍ਹਦੀ ਕਲਾ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦਾ ਸੀ, ਦਾ ਮੀਰ ਮਨ ਤੋਂ ਉੱਤਰ ਗਿਆ।

ਸਭ ਤੋਂ ਉੱਪਰ ਦਾ ਕੰਮ ਮਾਈ ਭਾਗੋ ਨੇ ਕੀਤਾ। ਸਿੰਘਣੀਆਂ ਦਾ ਜੱਥਾ ਬਣਾ ਕੇ ਕਹਿਣ ਲੱਗੀ ਤੁਸੀਂ ਸਾਡੀ ਥਾਂ ਤੇ ਘਰਾਂ ਵਿਚ ਰਹੋ, ਤ੍ਰੀਮਤਾਂ ਵਾਲੇ ਕੱਪੜੇ ਅਤੇ ਚੂੜੀਆਂ ਪਾ ਕੇ ਘਰਾਂ ਵਿਚ ਬੈਠੋ ਅਤੇ ਤੁਹਾਡਾ ਬੇਦਾਵੇ ਦਾ ਕਲੰਕ ਲਾਹੁਣ ਲਈ ਹੁਣ ਅਸੀਂ ਜਾਵਾਂਗੀਆਂ।

ਅੀਰ ਪੁਰਬਲੇ ਕਰਮ ਜਾਗੇ, ਮਾਈ ਭਾਗੋ ਦੇ ਬਚਨਾਂ ਦੇ ਅਣਿਆਲੇ ਤੀਰ ਸਿੰਘਾਂ ਦੀ ਅਣਖ ਜਗਾ ਗਏ, ਮੁੜ੍ਹ ਨ ਨੇ ਉਬਾਲਾ ਖਾਧਾ ਅਤੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੀ ਰਨ ਜਾਣ ਦਾ ਉਮਾਹ ਪੈਦਾ ਹੋਇਆ।

ਪਰ ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ, ਕੀ ਮੂੰਹ ਲੈ ਕੇ ਜਾਵਾਂਗੇ ? ਕੌਣ ਟੁੱਟੀ ਗੰਢੇਗਾ ? ਫਿਰ ਮਾਈ ਭਾਗੋ ਨੇ ਦਿਲਾਸਾ ਦਿੱਤਾ :-

ਸੁਤੁ ਅਪਰਾਧ ਕਰਤ ਹੈ ਜੇਤੇ ॥

ਜਨਨੀ ਚੀਤਿ ਨ ਰਾਖਸਿ ਤੇਤੇ ॥

ਜੇ ਅਤਿ ਕ੍ਰੋਧ ਕਰੇ ਕਰਿ ਧਾਇਆ ॥

ਤਾ ਭੀ ਚੀਤਿ ਨ ਰਾਖਸਿ ਮਾਇਆ ॥ (ਅਗ 478)

ਸਤਿਗੁਰੂ ਸਦਾ ਦਇਆਲ ਅਤੇ ਬੰਦਿ ਹੈ ਉਠੋ ਹੌਸਲਾ ਧਾਰੋ ! ਬਾਣੀ ਦੱਸ ਰਹੀ ਹੈ :

ਕੋਈ ਨਿੰਦਕੁ ਹੋਵੈ ਸਤਿਗੁਰੂ ਕਾ

ਫਿਰਿ ਸਰਣਿ ਗੁਰ ਆਵੈ ॥

ਪਿਛਲੇ ਗੁਨਹ ਸਤਿਗੁਰੂ ਬਖਸਿ ਲਏ

ਸਤਸੰਗਤਿ ਨਾਲ ਰਲਾਵੈ ॥ (ਅਗ 855)

ਫਿਰ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਦੱਸ ਰਹੇ ਹਨ :

ਸਤਿਗੁਰ ਗੁਣੀ ਨਿਧਾਨੁ ਹੈ

ਗੁਣ ਕਰਿ ਬਖਸੈ ਅਵਗੁਣਿਆਰੇ ।

ਸਤਿਗੁਰੂ ਪੂਰਾ ਵੈਦ ਹੈ ਪੰਜੇ ਰੋਗ ਅਸਾਧ ਨਿਵਾਰੇ ।

ਗੁਰ ਪੂਰਾ ਨਿਰਵੈਰੁ ਹੈ ਨਿੰਦਕ ਦੋਖੀ ਬੇਮੁਖ ਤਾਰੇ । (ਵਾਰ 28/19)

ਇੰਨੀ ਗੱਲ ਕਹਿ ਕੇ ਮਾਈ ਜੀ ਨੇ ਪੱਲੂ ਫੇਰ ਦਿੱਤਾ। ਕੋਈ ਜਾਏ ਨਾ ਜਾਏ ਮੈਂ ਇਕੱਲੀ ਹੀ ਜਾਵਾਂਗੀ ਅਤੇ ਬੇਦਾਵੇ ਦਾ ਕਲੰਕ ਧੋਵਾਂਗੀ।”

ਐਸੀ ਗੱਲ ਸੁਣ ਕੇ ਅਤੇ ਅਜਿਹਾ ਦ੍ਰਿ ਦੇਖ ਕੇ ਕਿਸ ਦਾ ਹਿਰਦਾ ਨਹੀਂ ਪੰਘਰੇਗਾ, ਸਾਰੇ ਬੇਦਾਵੀਏ ਮਾਈ ਭਾਗੋ ਦੇ ਪਿਛੇ ਤੁਰ ਪਏ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਤਾ ਜਾਗੀ ਅਣਖ ਵਿਚ ਅਤੇ ਕਲਗੀਆਂ ਵਾਲੇ ਦੇ ਉਗਮੇ ਪਿਆਰ ਦੇ ਇਹ ਮਤਵਾਲੇ ਹੀਦੀ ਗਾਨੇ ਬੰਨ੍ਹ ਕਾਲੀ ਸਿਆਹੀ ਨਾਲ ਲਿਖੇ ਬੇਦਾਵੇ ਨ ਨਾਲ ਧੋਣ ਤੁਰ ਪਏ। ਕਲਗੀਆਂ ਵਾਲੇ ਦੀਆਂ ਕਨਸੋਆਂ ਲੈਂਦਿਆਂ ਸਾਰਾ ਜੱਥਾ ਖਿਦਰਾਣੇ ਦੀ ਢਾਬ ਨੇੜੇ ਪਹੁੰਚ ਗਿਆ।

ਉੱਪਰ ਸੂਬਾ ਸਰਹਿੰਦ, ਵੀਰ ਖਾਂ, ਲੱਖਾਂ ਦੀ ਜ ਲਲਕਾਰਦਿਆਂ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਚਮਕੌਰ ਦੀ ਕੱਚੀ ਗੜੀ ਚੋਂ ਨਿਕਲ ਜਾਣ ਕਾਰਨ, ਅਤਿ ਨਮੋ ਦੀ ਹਾਲਤ ਵਿਚ, ਛੋਟੇ ਸਾਹਿਬਾਦਿਆਂ ਹੀਦ ਕਰ ਕੇ ਪਾਗਲਾਂ ਵਾਂਗ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਢੂੰਡ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਸੂਹੀਆਂ ਦੀ ਬਰ ਦੇਣ ਤੇ ਵੀਰ ਹਾਰੋ ਜ ਲੈ ਕੇ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਵੱਲ ਧਾਇਆ।

ਗੁਪਤਚਰਾਂ ਨੇ ਮਹਾਰਾਜ ਵੀਰ ਖਾਂ ਦੇ ਆਉਣ ਦੀ ਬਰ ਦੇ ਦਿੱਤੀ ਪਰ ਆਪ ਨਿਚਿੰਤ ਰਹੇ। ਜਦ ਾਲਸਾ ਦਲ ਨੇ ਉਪਰਾਲਾ ਕਰਨ ਲਈ ਕਿਹਾ ਉੱਤਰ ਮਿਲਿਆ ਰੋਕਣ ਵਾਲੇ ਆ ਗਏ ਹਨ”।

ਮਾਈ ਭਾਗ ਕੌਰ ਦੇ ਜਥੇ ਨੇ ਆਸੇ ਪਾਸੇ ਝਾੜੀਆਂ ਤੇ ਚਾਦਰਾਂ ਖੇਸ ਪਾ ਕੇ ਦੁਮਣ ਛਾਉਣੀ ਦਾ ਭੁਲੇਖਾ ਪਾ ਕੇ, ਆਪ ਇਕ ਨੀਵੀਂ ਥਾਂ ਤੇ ਉਹਲੇ ਜਿਹੇ ਵਿਚ ਤਿਆਰ ਹੋ ਕੇ ਬੈਠ ਗਏ।

ਵੈਰੀ ਦਲ ਵਧਿਆ, ਅੱਗੋਂ ਗੋਲੀਆਂ ਦੀ ਬੁਛਾੜ ਨਾਲ ਢੇਰੀ ਹੋ ਗਏ। ਦੂਸਰਾ ਜੱਥਾ ਅੱਗੋਂ ਆਇਆ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਭੀ ਅਜਿਹਾ ਹੋਇਆ ਗੋਲੀਆਂ ਮੁੱਕਣ ਤੇ ਾਲਸੇ ਨੇ ਤੋਂ ਕੱਢ ਲਈਆਂ। ਵੈਰੀਆਂ ਨਾਲ ਲੜਦੇ ਹੀਦੀਆਂ ਪਾਉਣ ਲੱਗੇ।

ਗੋਲੀਆਂ ਦੀ ਅਵਾ ਸੁਣ ਕੇ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਆਪ, ਢਾਬ ਤੋਂ ਦੂਰ ਇਕ ਉੱਚੀ ਟਿਬੀ ਤੇ ਤੀਰ ਕਮਾਨ ਲੈ ਕੇ ਬੈਠ ਗਏ ਅਤੇ ਨਿਾਨਾ ਲਾ ਕੇ ਵੈਰੀ ਦ ਲ ਫੁੰਡਦੇ ਰਹੇ। ਮਾਈ ਭਾਗੋ ਆਪ ਸਾਂਗ ਲੈ ਕੇ ਜੂਝ ਰਹੀ ਸੀ ਜੋ ਸਾਹਮਣੇ ਆਇਆ ਢੇਰੀ ਹੋ ਗਿਆ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਿੰਘ ਵੈਰੀ ਦਲ ਨਾਲ ਜੂਝਦੇ ਹੀਦੀਆਂ ਪਾਉਂਦੇ ਰਹੇ। ਕਿਸੇ ਨੇ ਦਸ ਮਾਰ ਕੇ

ਹੀਦੀ ਪਾਈ, ਕਿਸੇ ਨੇ ਵੀਹ, ਤੀਹ ਜਾਂ ਚਾਲੀ ਮਾਰ ਕੇ ਗੁਰਪੁਰੀ ਸਿਧਾਰੇ । ਮਾਈ ਭਾਗੋ ਦੇ ਚਾਰ ਚੁਫੇਰੇ ਲੋਥਾਂ ਦਾ ਢੇਰ ਲੱਗਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ ।

ਗਰਮੀ ਦੇ ਦਿਨ, ਗਹਿਰਾਚ ਦੀ ਲੜਾਈ, ਉਪਰੋਂ ਸੂਰਜ ਦੀ ਤਪ ਵੈਰੀ ਦਲ ਅਤੇ ਦ ਵੀਰ ਖਾਂ ਪਿਆਸ ਨਾਲ ਆਤੁਰ ਹੋ ਗਿਆ । ਅਗੋਂ ਨੇੜੇ-ਤੇੜੇ ਪਾਣੀ ਮਿਲਣ ਦੀ ਉਮੀਦ ਨਹੀਂ ਸੀ । ਇਸ ਲਈ ਮਾਯੂਸ ਹੋ ਕੇ ਵੀਰ ਖਾਂ ਵਾਪਸ ਮੁੜ ਗਿਆ ।

ਲੜਾਈ ਤਮ ਹੋਣ ਤੇ ਮਹਾਰਾਜ ਟਿੱਬੀ ਤੋਂ ਉਤਰੇ ਇਕੱਲੇ ਇਕੱਲੇ ਸਿੰਘ ਦਾ ਮੂੰਹ ਪੂੰਝਿਆ, ਪਿਆਰ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਬ ਕੀਤੀ, ਆਹ ਮੇਰਾ ਪੰਜ ਹਾਰੀ, ਆਹ ਦਸ ਅਤੇ ਵੀਹ ਹਾਰੀ, ਅੀਰ ਭਾਈ ਮਹਾਂ ਸਿੰਘ ਕੋਲ ਪਹੁੰਚੇ ਜਿਸ ਦੇ ਸੁਆਸ ਅਜੇ ਚੱਲ ਰਹੇ ਸਨ ।

ਮਹਾਰਾਜ ਨੇ ਮੂੰਹ ਪੂੰਝਿਆਂ ਪਾਣੀ ਦੇ ਛੱਟੇ ਮਾਰੇ, ਅੱਖਾਂ ਖੁੱਲ੍ਹੀਆਂ ਫਿਰ ਬੰਦ ਹੋ ਗਈਆਂ । ਫਿਰ ਖੁੱਲ੍ਹੀਆਂ ਹੱਥ ਜੁੜ ਗਏ । ਮਹਾਰਾਜ ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ ਮਹਾਂ ਸਿੰਘ ਮੈਂ ਬਹੁਤ ਹਾਂ ਮੰਗ ਕੀ ਮੰਗਦਾ ਹੋਂ, ਜੋ ਕਹੇਗਾ ਸੋ ਪੂਰਾ ਹੋਵੇਗਾ ।

ਬੁੱਲ੍ਹ ਹਿੱਲੇ ਪਰ ਅਵਾ ਨਾ ਨਿਕਲੇ । ਦਸਮੇ ਪਿਤਾ ਨੇ ਮੂੰਹ ਕੋਲ ਕੰਨ ਲਾ ਕੇ ਸੁਣਿਆ, ਬੋਲ ਸੁਣੇ ਬੇ-ਦਾਵਾ ਪਾੜ ਦਿਓ ਟੁੱਟੀ ਗੰਢ ਲਵੋ ।”

ਕਲਗੀਆਂ ਵਾਲੇ ਦੇ ਕਮਾਲ, ਅਨੰਦਪੁਰ ਛੱਡ ਦਿੱਤਾ, ਸਭ ਸਮਾਨ ਕਪੜਾ ਲੱਤਾ, ਹੀ ਸਾਜੋ-ਸਾਮਾਨ, ਘੋੜਾ, ਬਾ, ਹਾਥੀ ਸਭ ਕੁਝ ਦਸਮੇ ਨੇ ਤਿਆਗ ਦਿੱਤਾ ਪਰ ਛੋਟਾ ਜਿਹਾ ਬੇਦਾਵੇ ਵਾਲਾ ਕਾਗ ਅੰਤਰਜਾਮੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਨੇ ਨਹੀਂ ਗਵਾਇਆ। ਬੇਦਾਵਾ ਪਾੜ ਕੇ ਕਿਹਾ ਸਿੱਖਾਂ ਨਿਹਾਲ ਹੋਇਉਂ ਸਿੱਖੀ ਦੀ ਲਾਜ ਰੱਖ ਲਈ, ਤੁਸੀਂ ਸਾਰੇ ਮੁਕਤ ਹੋਏ ਜਦ ਤੱਕ ਸੰਸਾਰ ਹੈ ਦੁਨੀਆਂ ਤੁਹਾ ਯਾਦ ਕਰੇਗੀ । ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੁਰੂ ਹੋ ਕੇ ਭਾਈ ਮਹਾਂ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਸਦਾ ਲਈ ਅੱਖਾਂ ਮੀਟ ਲਈਆਂ ।

ਸਤਿਗੁਰੂ ਅੱਗੇ ਹੋਏ, ਮਰਦਾਵੇਂ ਭੇਸ ਵਿਚ ਦੁਮਣ ਦੀਆਂ ਲੋਥਾਂ ਦੇ ਢੇਰ ਵਿਚ ਪਈ ਇਕ ਬੀਬੀ ਨਰ ਆਈ। ਦਸਮੇ ਪਿਤਾ ਨੇ ਮੂੰਹ ਸਾਂ ਕੀਤਾ । ਪਾਣੀ ਦੇ ਛੱਟੇ ਮਾਰੇ ਅੱਖਾਂ ਖੁੱਲ੍ਹੀਆਂ ਹੱਥ ਜੋੜ ਕੇ ਕਹਿਣ ਲੱਗੀ ਪਾਤਾਹ ਬੇਦਾਵਾ ਪਾੜ ਦਿਓ ਭੁੱਲਣਹਾਰ ਸਿੱਖਾਂ ਬ ਦੇਵੇ ਅਤੇ ਟੁੱਟੀ ਗੰਢ ਲਵੋ ।

ਦਰਸ ਭਏ ਅਬ ਕ੍ਰਿਪਾ ਕੀਜਹਿ ।

ਸੁਤ ਅਪਰਾਧ ਨ ਪਿਤ ਚਿਤ ਕੀਜਹਿ ।

ਪੁਰ ਆਨੰਦ ਜਿਸ ਮਾਝੇ ਵਾਰੇ ।

ਦੀਨ ਬਿਦਾਵਾ ਸਿਦਕ ਪ੍ਰਹਾਰੇ ।

ਮੇਲ ਲੇਹੁ ਟੁਟੀ ਸੋ ਫਾਰੇ ।

ਪਤਿਤ ਸੁਪਾਵਨ ਬਿਰਦ ਸੰਭਾਰੇ । (ਮਹਾਂਕਵੀ ਸੰਤੋਖ ਸਿੰਘ)

ਪਹਾੜ ਜਿੱਠੇ ਜੇਰੇ ਦਾ ਮਾਲਕ ਦਸਮੇ ਪਿਤਾ ਦਾ ਦਿਲ ਕਰੁਣਾ ਰਸ ਵਿਚ ਆ ਗਿਆ । ਦਿਲ ਪੰਘਰ ਗਿਆ ਧਰਵਾਸ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਮਨਾ ਪੂਰੀ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਹੈ। ਤੁਹਾਡੇ

ਤੇ ਮੇਰੀਆਂ ਪੀਆਂ ।

ਮਾਈ ਨਾਲ ਲੈ ਕੇ ਟਿਕਾਣੇ ਪੁੱਜੇ, ਦਵਾਈ ਬੂਟੀ ਕੀਤੀ ਮਾਈ ਸਾਵਧਾਨ ਹੋਈ, ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਛਕਾ ਕੇ ਨਾਉਂ ਮਾਈ ਭਾਗ ਕੌਰ ਰੱਖਿਆ । ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੇ ਪਿਆਰ ਵਿਚ ਗੜ੍ਹਚ ਸੰਗਤ ਵਿਚ ਨਾਮ ਬਾਣੀ ਦਾ ਰੰਗ ਚੜ੍ਹਦਾ ਗਿਆ । ਦਿਨ ਭਰ ਮਾਈ ਨੇ ਸੇਵਾ ਤੇ ਸਿਮਰਨ ਕਰਨਾ ਰਾਤ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਅੰਗ ਰੱਖਿਅਕਾਂ ਤੋਂ ਦੂਰ, ਆਪਣੀ ਸਾਂਗ ਲੈ ਕੇ ਪਹਿਰਾ ਦਿੰਦੀ ।

ਅੀਰ ਐਸਾ ਰੰਗ ਚੜ੍ਹਿਆ, ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨ ਦੀ ਅਵਸਥਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਈ

ਬ੍ਰਹਮ ਪੇਖੇ ਬ੍ਰਹਮ ਸੁਣੀਐ” ਵਾਲੀ ਦਾ ਹੋ ਗਈ ਅਤੇ :

ਇਸੁ ਜਗ ਮਹਿ ਪੁਰਖੁ ਏਕੁ ਹੈ ਹੋਰ ਸਗਲੀ ਨਾਰਿ ਸਬਾਈ॥

(ਅਗ 591-592)

ਅਨੁਸਾਰ, ਅਵਧੂਤ ਅਵਸਥਾ ਵਿਚ ਪਹੁੰਚ ਕੇ ਮਾਈ ਜੀ ਨੇ ਕਪੜਿਆਂ ਦਾ ਤਿਆਗ ਕਰ ਦਿੱਤਾ । ਜਦ ਸੰਗਤਾਂ ਨੇ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦੱਸਿਆ ਤਾਂ ਮਹਾਰਾਜ ਨੇ ਮਾਈ ਭਾਗ ਕੌਰ ਬੁਲਾ ਕੇ ਇਹ ਉਪਦੇ ਦਿੱਤਾ ਜੋ ਸੂਰਜ ਪ੍ਰਕਾ ਦੇ ਕਰਤਾ ਮਹਾਂ ਕਵੀ ਸੰਤੋਖ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਇੰਜ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ।

ਕੇਤਿਕ ਮਾਸ ਨਗਨ ਜਥਿ ਰਹੀ ।

ਇਕ ਦਿਨ ਦੇਖਿ ਨਿਕਟ ਗੁਰ ਕਹੀ ॥੩੪॥

ਸੁਨਿ ਮਾਈ ਭਾਗੋ ਸਚਿਆਰੀ ।

ਕੁਲ ਕੈਹਰਿ ਸੁਸਾਰਿ ਪਿਆਰੀ ।

ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦਾ ਘਰ ਗ੍ਰਿਹਸਥ ਵਿਚ ਉਦਾਸ ਦਾ ਹੈ ਅਸੀਂ ਸਮਾਜ ਵਿਚ ਵਿਚਰਨਾ ਹੈ ਇਸ ਲਈ ਵਸਤਰਾਂ ਦਾ ਤਿਆਗ ਨਹੀਂ ਕਰਨਾ ।

ਫਿਰ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਜਦ ਦੱਖਣ ਵੱਲ ਕੂਚ ਕੀਤਾ, ਮਾਈ ਭਾਗ ਕੌਰ ਗੁਰ ਸਾਹਿਬ ਤੱਕ ਨਾਲ ਗਈ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਜੋਤੀ-ਜੋਤ ਸਮਾਉਣ ਪਿਛੋਂ ਮਾਈ ਜੀ ਬਿਦਰ ਤੋਂ ਦਸ ਕੁ ਮੀਲ ਅੱਗੇ ਜਨਵਾੜੇ ਚਲੇ ਗਏ ਅਤੇ ਉਥੇ ਹੀ ਸਰੀਰ ਤਿਆਗਿਆ। ਗੁਰ ਸਾਹਿਬ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਯਾਦਗਾਰੀ ਅਸਥਾਨ ਤੇ ਮਾਈ ਜੀ ਦੇ ਸਤਰਾਂ ਤੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਰੀਰਿਕ ਬਲ ਦਾ ਸਹੀ ਪਤਾ ਚਲ ਸਕਦਾ ਹੈ ।

ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਅਨੇਕਾਂ ਅਵਤਾਰੀ ਪੁਰੁ ਦਾ ਦੇ ਪੁੱਤਰ ਅਤੇ ਪੈਰੰਬਰ ਹੋਏ ਹਨ। ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਵੇਲੇ ਭੀ ਅਨੇਕਾਂ ਜਗਤ ਗੁਰੂ, ਦੁੱਧ ਪੁੱਤ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਰਿਪੀਆਂ ਸਿੱਧੀਆਂ ਦੇ ਮਾਲਕ ਕਰਾਮਾਤੀ ਸਾਧੂ ਸੰਤ, ਪੀਰ, ਕੀਰ ਹੋਏ ਹਨ । ਪਰ ਜੋ ਕਰਾਮਾਤ ਦਸਮੇ ਜੀ ਨੇ ਕਰ ਵਿਖਾਈ ਨਾ ਕੋਈ ਕਰ ਸਕਿਆ ਹੈ ਨਾ ਕੋਈ ਕਰ ਸਕੇਗਾ ।

ਮਾਤਾ ਸੀਤਾ ਜੀ ਰੱਖਿਆ ਲਈ ਰਾਮ ਪੁਕਾਰਨਾ ਪਿਆ ਅਤੇ ਹਨੂਮਾਨ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਮਿਲੀ । ਪੰਜ ਪਾਠੂਆਂ ਦੀ ਦਰੋਪਦੀ ਇੱਤ ਬਚਾਉਣ ਲਈ ਕ੍ਰਿਨ ਜੀ

ਧਿਆਉਣਾ ਪਿਆ ।

ਇਸ ਦੇਸ ਵਿਚ ਔਰਤ ਅਬਲਾ ਨਾਰੀ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਸੀ ਅਤੇ ਨਾਉਂ ਹੁੰਦੇ ਸਨ, ਚੰਪਾ, ਫੂਲਵਤੀ, ਪੁਪਾ ਚਮੇਲੀ ਆਦਿ । ਤੁਲਸੀ ਦਾਸ ਜੀ ਨੇ ਰਾਮਾਇਣ ਵਿਚ ਲਿਖਿਆ ਹੈ :

ਪਸ਼ੂ ਢੋਰੂ ਦਰ ਅਰ ਨਾਰੀ ।

ਚਾਰੋਂ ਤਾੜਨ ਕੇ ਅਧਿਕਾਰੀ ।

ਭਾਵ ਇਹ ਚਾਰੇ ਜੁੱਤੀਆਂ ਖਾਣ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰੀ ਹਨ ।

ਵਿਦੀ ਹਮਲਾਵਰ ਅਵਰ ਆਉਂਦੇ ਸੀ ਨਾਲੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਚੰਪਾ ਚਮੇਲੀਆਂ ਦੀ ਬੂ ਲੈਂਦੇ ਸੀ ਨਾਲੇ ਮਧੋਲ ਕੇ ਸੁੱਟ ਦਿੰਦੇ ਸੀ ਯਾ ਫਿਰ ਲਾਮ ਬਣਾ ਕੇ ਗਨੀ ਦੀ ਮੰਡੀ ਵਿਚ ਇਕ ਦੀਨਾਰ ਇਹ ਵਿਕਦੀਆਂ ਸਨ ।

ਵੱਡੇ ਵੱਡੇ ਰਾਜਪੂਤ ਰਾਜੇ ਮਹਾਰਾਜੇ ਇਸਤਰੀਆਂ ਸਵੰਬਰ ਦੀ ਖੇਡ ਵਿਚ ਜਿੱਤ ਕੇ ਘਰ ਲਿਆਂਦੇ ਸਨ ਅਤੇ ਇੱਤ ਬਚਾਉਣ ਲਈ ਇਨ੍ਹਾਂ ਜੌਹਰ ਦੀ ਰਸਮ ਵਿਚ ਦਿੱਤਾ ਜਲਣਾ ਪੈਂਦਾ ਸੀ ।

ਵਾਹ ਦਸਮੇ ਪਿਤਾ ਤੂੰ ਧੰਨ ਹੈਂ, ਐਸੀ ਕਲਾ ਵਰਤਾਈ, ਚੰਪਾ, ਪੁਪਾ ਅਤੇ ਫੂਲਵਤੀ, ਦਲੇਰ ਕੌਰ, ਸਾਹਿਬ ਕੌਰ, ਸਦਾ ਕੌਰ ਵਰਗੀਆਂ ਰਾਣੀਆਂ ਬਣਾ ਦਿਤਾ ਅਤੇ ਮਾਈ ਭਾਗ ਕੌਰ ਵਾਂਗ ਕੇਵਲ ਆਪਣੀ ਇੱਤ ਬਚਾਉਣ ਵਾਲੀ ਹੀ ਨਹੀਂ ਬਲਕਿ ਭੁੱਲੇ ਭਟਕੇ ਮਨੁੱਖਾਂ ਦੀ ਟੁੱਟੀ ਗੰਢ ਕੇ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਨਾਮ ਰੋਨ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਇਸ ਤੋਂ ਵੱਡੀ ਕਰਾਮਾਤ ਕੀ ਹੋਵੇਗੀ ? ਇਸੇ ਲਈ ਕਵੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਹੈ :

ਜੋ ਲਉ ਪੂਵ ਧਰਣ ਤਰੁਣ ਤੇਜ ਰਾਜੈ ਜਗ ।

ਤਉ ਲਉ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਤੇਰੇ ਸੀਸ ਸਾਹਿਬੀ ॥

ਭਾਵ : ਜਦ ਤੱਕ ਪੂਤਾਰਾ ਹੈ ਧਰਤੀ ਹੈ ਅਤੇ ਧਰਤੀ ਤੇ ਸੂਰਜ ਚਮਕਦਾ ਹੈ, ਤਦ ਤੱਕ, ਹੇ ਦਸਮੇ ਪਿਤਾ ਤੇਰੀ ਸਾਹਿਬੀ ਦਾ ਲੋਹਾ ਦੁਨੀਆਂ ਮੰਨਦੀ ਰਹੇਗੀ । ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਕ ਹੋਰ ਕਵੀ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ :

ਜੋ ਬਾਤ ਕੀ ਖੁਦਾ ਕੀ ਕਸਮ ਲਾ ਮਿਸਾਲ ਕੀ ।

ਤਰਕਵਾਦੀ ਟੋਲਾ ਤਾਂ ਕਹਿ ਦੇਵੇਗਾ ਕਿ ਦੇਖੋ ਜੀ ਅੱਜ ਸਾਡੇ ਦੇਸ ਵਿਚ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ, ਗਵਰਨਰ ਅਤੇ ਮੰਤਰੀ ਪਦ ਤੇ ਇਸਤਰੀਆਂ ਸੁੱਭਿਤ ਹਨ । ਪਰ ਅੱਜ ਦੀਆਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਇਸਤਰੀਆਂ ਦਾ ਮਾਈ ਭਾਗ ਕੌਰ ਨਾਲ ਕੀ ਮੁਕਾਬਲਾ ਹੈ ? ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕਿਰਦਾਰ ਕੌਣ ਨਹੀਂ ਜਾਣਦਾ ? ਸਾਡੇ ਦੇਸ ਵਿਚ ਸਭ ਤੋਂ ਆਦਾ ਪ੍ਰਚਾਰੀ ਗੌਰਵ ਮਈ ਇਸਤਰੀ ਇੰਦਰਾ ਗਾਂਧੀ ਦੇ ਪਰਵਾਰਿਕ ਜੀਵਨ ਦਾ ਕਿਸ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕਿ ਅੰਦਰ ਖਾਤੇ ਕੀ ਹੁੰਦਾ ਰਿਹਾ ਹੈ । ਦੂਸਰੇ ਅੱਜ ਤੋਂ 300 ਸਾਲ ਪਹਿਲਾਂ ਇਹ ਇਕ ਚਮਤਕਾਰ ਤੋਂ ਘੱਟ ਨਹੀਂ ਸੀ ।

ਪਰ ਜਦ ਅੱਜ ਦੀ ਸਿੱਖ ਨਾਰੀ ਵੱਲ ਝਾਤ ਮਾਰੀਏ ਤਾਂ ਅਹਦ ਅੰਸੋਸ ਹੁੰਦਾ

ਹੈ। ਅੱਜ ਦੀ ਪੜ੍ਹੀ ਲਿਖੀ ਸਿੱਖ ਨਾਰੀ, ਦਸਮੇ ਪਿਤਾ ਦੀ ਜੀਵਨ ਜਾਂਚ ਤੋਂ ਬਿਲਕੁਲ ਭਟਕ ਗਈ ਹੈ । ਮਾਇਆਵੀ ਤੜਕ ਭੜਕ, ਨ ਪ੍ਰਸਤੀ ਅਤੇ ਮਲਟੀ ਮੀਡੀਆ ਦੇ ਭਰਮ ਜਾਲ ਵਿਚ ਫਸ ਕੇ ਬਾਣੀ ਤੇ ਬਾਣੇ ਤੋਂ ਕੋਹਾਂ ਦੂਰ ਜਾ ਚੁੱਕੀ ਹੈ । ਇਥੇ ਹੀ ਬਸ ਨਹੀਂ ਪਜ਼ਾਬੀ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਭੀ ਤਿਲਾਂਜਲੀ ਦੇ ਗਈ ਹੈ । ਦਸਮੇ ਪਿਤਾ ਦੇ ਹੁਕਮ:

ਇਹੈ ਮੋਰ ਆਗਿਆ ਸੁਨੋ ਲੈ ਪਿਆਰੇ ।

ਬਿਨਾ ਤੇ ਕੇਸੰ ਦਿਵੋ ਨ ਦਿਦਾਰੇ ।

ਤਾਂ ਦਰ ਕਿਨਾਰ-ਬਲਕਿ ਪੰਜਾਬੀ ਲੋਕ ਗੀਤ ਭਾਬੀ ਮੇਰੀ ਗੁੱਤ ਕਰ ਦੇ ਜਿਹੜੀ ਸੱਪਣੀ ਵਾਂਗ ਵਲ ਖਾਵੈ” ਭੀ ਛੱਡ ਕੇ ਪੌਨੀ ਟੇਲ ਤੇ ਆ ਗਈ ਹੈ ।

ਦਸਮੇ ਪਿਤਾ ਦੀ ਸਾਹਿਬ ਕੌਰ ਜਾਂ ਦਲੇਰ ਕੌਰ ਹੁਣ ਮੁੜ ਕੇ ਚੰਪਾ ਚਮੇਲੀ ਬਣਨ ਵਿਚ ਰ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਅਬਾਰ ਵਿਚ ਜਦ ਪੜ੍ਹਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਜੱਟ ਸਿੱਖ ਪਰਵਾਰ ਦੀ ਠੀਲ ਲੜਕੀ ਲਈ ਮੋਨਾ ਸਿੱਖ ਲੜਕਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ” ਤਾਂ ਡਾਢੀ ਪੀੜ ਹੁੰਦੀ ਹੈ । ਸਿੱਖ ਘਰਾਂ ਦੀਆਂ ਲੜਕੀਆਂ ਦਾ ਇਹ ਰੁਝਾਨ, ਸਿੱਖ ਲੜਕੀਆਂ ਦੇ ਕੇਸ ਕਤਲ ਕਰਾਉਣ ਵਿਚ ਘਾਤਕ ਹਥਿਆਰ ਬਣਦਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ।

ਕਲਗੀਧਰ ਦੇ ਬਚਨ ਮਰਦ ਸੋਹੇ ਕੌਲ ਬਾਂਕੇ ਰਮ ਬਾਂਕੇ ਗੋਰੀਆਂ” ਵਿਸਾਰ ਕੇ, ਅੱਜ ਕੱਜਣ ਦੀ ਬਜਾਏ ਐਸਾ ਲਿਬਾਸ ਪਹਿਨ ਕੇ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਸਾਹਿਬ ਆਉਂਦੀਆਂ ਹਨ ਕਿ ਸਰੀਰ ਕੱਜਣ ਦੀ ਬਜਾਏ ਸਰੀਰ ਦੇ ਹਰ ਅੰਗ ਦੇ ਉਭਾਰ ਦਾ ਪ੍ਰਗਟਾਵਾ ਕਰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਸੁਝਵਾਨ ਬੰਦੇ ਦਾ ਸਿਰ ਰਮ ਨਾਲ ਝੁਕ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸ ਤੋਂ ਵੱਧ ਹੈਰਾਨੀ ਉਦੋਂ ਆਉਂਦੀ ਹੈ ਜਦ ਆਪਣੇ ਆਪ ਅਗਾਂਹ ਵਧੂ” ਸਮਝਣ ਵਾਲੇ ਮਾਂ, ਪਿਓ ਭੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ।

ਲੜਕੀਆਂ ਦੀ ਰੀਸ ਨਾਲ, ਸਿੱਖ ਬੱਚੀਆਂ ਵਿਚ ਨਿਆਂ ਦਾ ਰੁਝਾਨ ਪੰਥ ਦਰਦੀਆਂ ਲਈ ਚਿੰਤਾਜਨਕ ਵਿਆ ਬਣ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸੇ ਲਈ ਘੋੜੇ ਦੀ ਪਿੱਠ ਤੇ ਬੈਠ ਕੇ ਮੈਦਾਨਿ ਜੰਗ ਵਿਚ ਜੂਝਣ ਵਾਲੀ ਸਿੱਖ ਨਾਰੀ ਖੇਡਾਂ ਦੇ ਮੈਦਾਨ ਵਿਚ ਕੋਈ ਕੀਰਤੀਮਾਨ ਸਥਾਪਿਤ ਕਰਨ ਤੋਂ ਅਸਮਰਥ ਹੈ। ਲਸਰੂਪ ਉੜੀਸਾ ਦੀਆਂ ਆਦਿਵਾਸੀ ਅਤੇ ਮਹਾਰਾਟਰ ਦੀਆਂ ਬੱਚੀਆਂ ਮੱਲਾਂ ਮਾਰ ਰਹੀਆਂ ਹਨ ।

ਪੰਥ ਦਰਦੀ ਗੁਰ ਸਿੱਖਾਂ ਦੀਆਂ ਅਰਦਾਸਾਂ, ਸਿੱਖ ਮਿਨਰੀ ਕਾਲਜ, ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਸਟੱਡੀ ਸਰਕਲ ਅਤੇ ਮਾਈ ਭਾਗੋ ਬ੍ਰਿਗੇਡ ਜਿਹੀਆਂ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਦੇ ਉੱਦਮ ਦਾ ਸਦਕਾ, ਗੁਰੂ ਮਹਾਰਾਜ ਕਿਰਪਾ ਕਰਨ ਕਿ ਸਿੱਖ ਬੱਚੀਆਂ ਫਿਰ ਮਾਤਾ ਸਾਹਿਬ ਕੌਰ ਦੀ ਗੋਦੀ ਵਿਚ ਬੈਠਣ ਦੇ ਯੋਗ ਹੋ ਜਾਣ । ਇਹ ਸਾਡੀ ਦਿਲੀ ਅਰਦਾਸ ਹੈ। ਸਿੱਖ ਵਿਦਿਅਕ ਅਦਾਰਿਆਂ ਅਤੇ ਮਾਪਿਆਂ ਦਾ ਭੀ ਰ ਬਣਦਾ ਹੈ ਕਿ ਆਪਣੀ ਮੇਵਾਰੀ ਪੂਰੀ ਕਰਨ ਤਾਂ ਜੋ ਫਿਰ ਇਕ ਵਾਰ ਪੰਥ ਚੜ੍ਹਦੀ ਕਲਾ ਵਿਚ ਪਹੁੰਚ ਜਾਵੇ ।

ਸੰਤਾ ਕੀ ਹੋਇ ਦਾਸਰੀ ਏਹੁ ਆਚਾਰਾ ਸਿਖੁ ਰੀ ॥

ਸਗਲ ਗੁਣਾ ਗੁਣ ਉਤਮੇ ਭਰਤਾ ਦੂਰਿ ਨ ਪਿਖੁ ਰੀ॥॥

ਇਹੁ ਮਨੁ ਸੁੰਦਰਿ ਆਪਣਾ ਹਰਿ ਨਾਮਿ ਮਜੀਠੈ ਰੰਗਿ ਗੀ ॥
 ਤਿਆਗਿ ਸਿਆਣਪ ਚਾਤੁਰੀ ਤੂੰ ਜਾਣੁ ਗੁਪਾਲਹਿ ਸੰਗਿ ਗੀ ॥॥ ਰਹਾਉ ॥
 ਭਰਤਾ ਕਹੈ ਸੁ ਮਾਨੀਐ ਏਹੁ ਸੀਗਾਰੁ ਬਣਾਇ ਗੀ ॥
 ਦੂਜਾ ਭਾਉ ਵਿਸਾਰੀਐ ਏਹੁ ਤਬੋਲਾ ਖਾਇ ਗੀ ॥੨॥
 ਗੁਰ ਕਾ ਸਬਦੁ ਕਰਿ ਦੀਪਕੋ ਇਹੁ ਸਤਿ ਕੀ ਸੇਜ ਬਿਛਾਇ ਗੀ ॥
 ਆਠ ਪਹਰ ਕਰ ਜੋੜਿ ਰਹੁ ਤਉ ਭੇਟੈ ਹਰਿ ਰਾਇ ਗੀ ॥੩॥
 ਤਿਸ ਹੀ ਚਜੁ ਸੀਗਾਰੁ ਸਭੁ ਸਾਈ ਰੂਪਿ ਅਪਾਰਿ ਗੀ ॥
 ਸਾਈ ਸੁਹਾਗਣਿ ਨਾਨਕਾ ਜੋ ਭਾਣੀ ਕਰਤਾਰਿ ਗੀ ॥੪॥ (ਅਗ 400)

ਗੁਰੂ ਦਾ ਾਲਸਾ

ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਮਹਾਰਾਜ ਨੇ ਨਿਰਮਲ ਪੰਥ ਚਲਾਇਆ ਸੀ :

ਮਾਰਿਆ ਸਿਕਾ ਜਗਤ ਵਿਚ

ਨਾਨਕ ਨਿਰਮਲ ਪੰਥ ਚਲਾਇਆ ॥ (ਵਾਰ 1/45)

ਇਹ ਨਿਰਮਲ ਪੰਥ ਨਿਰੋਲ ਪਰਮੇਸ਼ ਦੇ ਪਿਆਰ ਵਿਚ ਮਮੂਰ, ਦਇਆ ਦੀ ਮੂਰਤੀ, ਧਰਮੀ ਜਿਊੜੇ ਅਤੇ ਪਰਉਪਕਾਰੀ ਸਨ। ਛੇਵੀਂ ਪਾਤਾਹੀ ਨੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਧਰਮੀ ਜੀਊੜਿਆਂ ਬੀਰਸ ਦੀ ਗੁੜ੍ਹਤੀ ਦਿੱਤੀ। ਅੱਗੇ ਤਿੰਨ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਵੇਲੇ ਇਸ ਗੁੜ੍ਹਤੀ ਵਿਚ ਨਿਖਾਰ ਆਇਆ ਅਤੇ ਦਸਮੇ ਪਿਤਾ ਦੇ ਸਮੇਂ ਵਿਚ ਜਵਾਨ ਹੋਇਆ। ਕਲਗੀਧਰ ਮਹਾਰਾਜ ਨੇ ਇਸ ਪੀਰੀ ਜਮਾਲ” ਵਾਲੇ ਨਿਰਮਲ ਪੰਥ **ਾਹੀ ਜਮਾਲ” ਨਾਲ ਗਿਰਾਰ ਨੇ ਨਾਉਂ ਰਖਿਆ ਾਲਸਾ।**

ਾਰਸੀ ਬੋਲੀ ਦੇ ਾਲਸਾ ਬਦ ਦੇ ਅਰਥ ਹਨ : ਉਹ ਧਰਤੀ ਜੋ ਰਾਜੇ ਦੀ ਨਿਰੋਲ ਆਪਣੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਤੇ ਕੋਈ ਮਾਲੀਆ ਨਹੀਂ ਲਗਾ ਸਕਦਾ ਕੋਈ ਟੈਕਸ ਨਹੀਂ ਲੱਗ ਸਕਦਾ। ਦੂਸਰੇ ਲਫਾਂ ਵਿਚ ਇਕੱਲਾ ਜਾਂ ਕੋਈ ਜਥੇਬੰਦੀ ਜਿਸ ਦਾ ਨਾਤਾ ਸਿੱਧਾ ਪਰਮੇਸ਼ ਨਾਲ ਹੈ, ਉਹ ਖਾਲਸਾ ਹੈ। ਇਸ ਾਲਸੇ ਦਾ ਕਿਸੇ ਦੇਵੀ ਦੇਵਤੇ ਨਾਲ ਕੋਈ ਸੰਬੰਧ ਨਹੀਂ, ਕੋਈ ਲੈਣ ਦੇਣ ਨਹੀਂ। ਇਸ ਾਲਸੇ ਨਾ ਕਿਸੇ ਦੁਨਿਆਵੀ ਰਾਜੇ ਦਾ ਡਰ ਹੈ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਧਰਮ ਰਾਜ” ਇਸ ਦਾ ਕੁਝ ਵਿਗਾੜ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਇਤਿਹਾਸ ਵਿਚ ਕੇਵਲ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਹੋਇਆ ਹੈ ਜਿਸ ਦਾ ਕਿਸੇ ਧਰਤੀ ਦੇ ਟੁਕੜੇ ਤੇ ਰਾਜ ਨਹੀਂ ਪਰ ਬਾਦਸ਼ਾਹਾਂ ਦਾ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਹੈ ਜਿਸ ਦੇ ਾਹੀ ਦਰਬਾਰ ਅੱਗੇ ਆਲਮਗੀਰ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਔਰੰਗਜ਼ੇਬ ਦੇ ਦਰਬਾਰ ਦੀ ਆਭਾ (ਫਿੱਕੀ ਹੈ)। ਜੋ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਭੀ ਹੈ ਅਤੇ ਕੀਰ (ਸੰਤ) ਭੀ ਹੈ।

ਹੱਕ ਹੱਕ ਅੰਦੇਸੁ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ।

ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਦਰਵੇ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ।

(ਤੌਸੀਫੋ ਸਨਾ ਭਾਈ ਨੰਦ ਲਾਲ)

ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਹਰ ਪੀਰ ਨੇ ਆਪਣੀ ਪਹਿਚਾਣ ਆਪਣੇ ਸੇਵਕਾਂ ਤੋਂ ਵੱਖ ਰੱਖੀ ਹੈ। ਸਾਰੇ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਕੇਵਲ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਹੈ ਜੋ ਖੁਦ ਾਲਸਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸ ਦਾ ਬਣਾਇਆ ਸਿੰਘ ਾਲਸਾ ਹੈ ਅਤੇ ਸਿੰਘਾਂ ਦਾ ਸਮੂਹ ਪੰਥ ਭੀ ਾਲਸਾ ਹੈ।

ਖਾਲਸੇ ਬੇਕੀਨਾ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ।

ਹੱਕ ਹੱਕ ਆਈਨਾ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ। (ਭਾਈ ਨੰਦ ਲਾਲ)

ਗੁਰੂ ਦੇ ਸਾਜੇ, ਾਲਸਾ ਦੀ ਪਰਿਭਾ ਭੀ ਗੁਰੂ ਨੇ ਆਪ ਦੱਸੀ ਹੈ ਕਿ ਾਲਸਾ

ਕੌਣ ਹੈ:

**ਜਾਗਤ ਜੋਤ ਜਪੈ ਨਿਸਬਾਸੁਰ
ਏਕ ਬਿਨਾ ਮਨ ਨੈਕ ਨ ਆਨੈ॥
ਪੂਰਨ ਪ੍ਰੇਮ ਪ੍ਰਤੀਤ ਸਜੈ
ਬ੍ਰਤ ਗੌਰ ਮੜੀ ਮਟ ਭੂਲ ਨ ਮਾਨੈ॥
ਤੀਰਥ ਦਾਨ ਦਇਆ ਤਪ ਸੰਜਮ
ਏਕ ਬਿਨਾ ਨਹ ਨੈਕ ਪਛਾਨੈ॥
ਪੂਰਨ ਜੋਤ ਜਗੈ ਘਟ ਮੈ
ਤਬ ਖਾਲਸ ਤਾਹਿਨ ਖਾਲਸ ਜਾਨੈ॥**

(ਸਵੈਯਾ 33 ਪਾ. 10)

ਅਰਥ : ਜੋ ਪ੍ਰਾਣੀ ਜਾਗਤ ਜੋਤ (ਪਰਮੇਰ) ਦਿਨ ਰਾਤ ਜਪਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਕ ਪਰਮੇਰ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਹੋਰ ਕਿਸੇ (ਦੇਵੀ ਦੇਵਤੇ) ਬਿਲਕੁਲ ਮਨ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਲਿਆਉਂਦਾ ਜਿਸ ਦਾ ਹਿਰਦਾ ਪੂਰਨ ਤੌਰ ਤੇ ਪਰਮੇਰ ਦੇ ਪਿਆਰ ਨਾਲ ਸਜਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ ਅਤੇ ਕਿਸੇ ਵਰਤ (ਪੂਰਨਮੀ ਜਾਂ ਮੱਸਿਆ ਆਦਿ) ਕਬਰ, ਮੜੀ ਅਤੇ ਅਨਧਰਮਾਂ ਦੇ ਧਾਰਮਿਕ ਮੱਠਾਂ ਭੁੱਲ ਕੇ ਵੀ ਨਹੀਂ ਮੰਨਦਾ।

(ਹਿੰਦੂ ਧਰਮ ਦੇ) ਤੀਰਥ ਅਤੇ ਤੀਰਥਾਂ ਦੇ ਦਾਨ (ਜੈਨੀਆਂ ਵਰਗੀ) ਦਯਾ, ਸਨਾਤਨੀ ਤਪ ਅਤੇ ਸੰਜਮ (ਪਿਆਰ ਨਹੀਂ ਖਾਣਾ ਲਸਣ ਨਹੀਂ ਖਾਣਾ ਆਦਿ) ਛੱਡ ਕੇ ਕੇਵਲ ਇਕ (ਨਾਮ ਜਪਣ) ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਚੀ ਪਛਾਣਦਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਅਤੇ ਪਿਆਰ ਨਾਲ ਸਰਾਰ ਹੋ ਕੇ ਪਰਮੇਰ ਦੀ ਜੋਤ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਜਗ ਪਵੇ ਤਾਂ ਹੀ ਾਲਸਾ ਾਲਸਾ ਕਹਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਪਰਮੇਰ ਦੇ ਅਣਗਿਣਤ ਗੁਣਾਂ ਵਿਚੋਂ ਗੁਣ ਹਨ :

ਦੀਨ ਪਰਵਰੀ (ਰੀਬ ਦੀ ਰੱਖਿਆ), ਭਗਤ ਵੱਛਲ (ਭਗਤਾਂ ਪਿਆਰ ਕਰਨਾ) ਅਤੇ ਹੰਕਾਰੀਆਂ, ਦੁਟਾਂ ਦੰਡ ਦੇਣਾ। ਇਹੀ ਤਿੰਨੇ ਗੁਣ ਾਲਸਾਈ ਆਚਰਣ ਦੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਅੰਗ ਹਨ। ਾਲਸਾ ਸਾਜਨਾ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਦੇ ਧਰਮ ਕੇਵਲ ਮਾਲਾ ਫੇਰਨ ਵਾਲੇ ਸਨ ਅਤੇ ਾਕ ਵਰਗ ਤੇ ਵਾਲੇ। ਕਲਗੀਧਰ ਪਿਤਾ, ਸਿੱਖ ਦਾ ਲੋਕ ਅਤੇ ਪ੍ਰਲੋਕ ਸਵਾਰਨ ਵਾਲੇ ਹਨ, ਇਸ ਲਈ ਾਲਸੇ ਦੇ ਅਤੇ ਤੇ ਦੋਨੋਂ ਚੀਂ ਬੀਆਂ

ਦੇ ਤੇ ਜਗ ਮੈ ਦੋਊ ਚਲੈ॥ (ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ)

ਦੇ ਰੀਬ ਦਾ ਢਿੱਡ ਭਰਨ ਲਈ ਅਤੇ ਤੇ_ਲਮ ਦਾ ਨਾ ਕਰਨ ਲਈ। ਇਹ ਦੋਨੋਂ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੀ ਰੱਬ ਦਾ ਰੂਪ ਾਲਸਾ ਕਿਹਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਅਠਾਰਵੀਂ ਸਦੀ ਦਾ ਾਲਸਾ ਪੰਥ ਦਾ ਇਤਿਹਾਸ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੋਨਾਂ ਗੁਣਾਂ ਨਾਲ ਭਰਿਆ ਪਿਆ ਹੈ, ਜਿਸ ਦੀ ਗਵਾਹੀ ਸਾਡੇ ਮਿੱਤਰਾਂ ਨੇ ਨਹੀਂ ਬਲਕਿ ਸਾਡਾ ਸਰਬਨਾ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਬਾਹਰੋਂ ਆਏ

ਹਮਲਾਵਰਾਂ ਨੇ ਲਿਖਤੀ ਰੂਪ ਵਿਚ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਕਾਗੀ ਰ ਮੁਹੰਮਦ, ਅਹਿਮਦ ਾਹ ਅਬਦਾਲੀ ਨਾਲ, ਅਬਦਾਲੀ ਦੇ ਸੱਤਵੇਂ ਹੱਲੇ ਵੇਲੇ ਅੱਖੀਂ ਡਿੱਠੇ ਹਾਲਾਤ ਲਿਖਦਿਆਂ ਸਿੰਘ ਸਗ (ਕੁੱਤਾ) ਲਿਖਦਾ ਹੈ। ਾਲਮ ਪਠਾਣਾਂ ਅਤੇ ਬਲੋਚਾਂ ਦਾ ਨੁਕਸਾਨ ਹੋਣ ਕਾਰਨ ਗਾਲਾਂ ਭੀ ਕੱਢਦਾ ਹੈ ਪਰ ਅੀਰ ਸੱਚ ਤੇ ਪਰਦਾ ਨਹੀਂ ਪਾ ਸਕਿਆ ਅਤੇ ਲਿਖਦਾ ਹੈ।

ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਅਸਲੀ ਨਾਉਂ ਸਿੰਘ ਹੈ ਜਿਸ ਦਾ ਹਿੰਦੀ ਵਿਚ ਅਰਥੋਰ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਗ (ਕੁੱਤੇ) ਕਹਿਣਾ ਠੀਕ ਨਹੀਂ। ਸਿੰਘਾਂ ਨਾਲ ਹੋਏ ਜੰਗਾਂ ਦਾ ਵੇਰਵਾ ਦਿੰਦੇ ਹੋਏ ਆਪਣੇ ਜੰਗਨਾਮਾ (ਲੜਾਈ ਦਾ ਹਾਲ) ਵਿਚ ਲਿਖਦਾ ਹੈ:

ਸਿੰਘਾਂ ਸਗ ਨਾ ਕਹਿ ਕਿ ਉਹੋ ਰ ਹਨ, ਉਹ ਮਰਦਾਂ ਦੇ ਮਰਦ ਅਤੇ ਰਾਂ ਵਾਂਗ ਦਲੇਰ ਹਨ। ਭਲਾ ਕੋਈ ਰਣ ਦਾ ਸੂਰਮਾ ਜੋ ਲੜਾਈ ਵਿਚ ਹਿੰਗ ਵਾਂਗ ਬੁੱਕੇ ਕਦੇ ਸਗ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ? ਜੇਕਰ ਤੈ ਲੜਾਈ ਦੇ ਢੰਗ ਸਿੱਖਣ ਦੀ ਚਾਹ ਹੈ ਤਾਂ ਰਣ ਭੂਮੀ ਵਿਚ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਹੋ। ਉਹ ਤੈ ਜੰਗ ਦੇ ਐਸੇ ਢੰਗ ਵਿਖਾਉਣਗੇ ਕਿ ਸਾਰੇ ਵਾਹ ਵਾਹ ਕਰਨਗੇ, ਹੇ ਤਲਵਰੀਏ! ਜੇਕਰ ਤੈ ਜੰਗ ਦੇ ਹੁਨਰ ਸਿੱਖਣ ਦੀ ਚਾਹ ਹੈ ਤਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਪਾਸੋਂ ਸਿੱਖ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮਰਦਾਂ ਵਾਂਗ ਵੈਰੀ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਲੜਾਈ ਵਿਚੋਂ ਆਪਣੇ ਆਪ ਸਾਂ ਬਚਾ ਲਿਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਲਕਬ ਸਿੰਘ ਹੈ। ਇਹ ਇਨਸਾਂ ਦੀ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਗ ਕਿਹਾ ਜਾਵੇ। ਹਿੰਦੀ ਬੋਲੀ ਵਿਚ ਸਿੰਘੋਰ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਲੜਾਈ ਦੇ ਸਮੇਂ ਤਾਂ ਇਹ ਸਚਮੁੱਚ ਹੀ ੋਰ ਹਨ ਅਤੇ ਮੌਜ ਮੇਲੇ ਵੇਲੇ ਹਾਤਮ ਤਾਈ” (ਈਰਾਨ ਦਾ ਇਕ ਦਾਨੀ ਬਾਦਾਹ ਵੀ ਪਿਛੇ ਸੁੱਟ ਜਾਂਦੇ ਹਨ)।

ਜਦ ਇਹ ਤਲਵਾਰ ਫੜਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਸਿੰਧ ਤੀਕ ਮਾਰੋ-ਮਾਰ ਕਰਦੇ ਚਲੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਕੋਈ ਆਦਮੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਾਹਮਣੇ ਅੜ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ ਭਾਵੇਂ ਉਹ ਕਿੱਡਾ ਹੀ ਜਰਵਾਣਾ ਹੋਵੇ। ਜਦ ਨੇਜੇ ਦੀ ਅਣੀ ਉੱਪਰ ਚੁੱਕਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਅੱਗੇ ਭਾਵੇਂ ਕੋਹ-ਕਾਂ (ਇਕ ਪਹਾੜ ਦਾ ਨਾਉਂ) ਹੋਵੇ ਇਹ ਉਸ ਭੀ ਲੀਰੋ-ਲੀਰ ਕਰ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਜਦ ਇਹ ਕਮਾਨ ਦਾ ਚਿੱਲ੍ਹਾ ਚਾੜ੍ਹਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਉਸ ਵਿਚ ਵੈਰੀ ਦੀ ਜਾਨ ਲੈਣ ਵਾਲਾ ਤੀਰ ਰੱਖਦੇ ਹਨ ਤੇ ਫਿਰ ਚਿੱਲ੍ਹਾ ਖਿੱਚ ਕੇ ਕੰਨ ਤੀਕ ਲੈ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਵੈਰੀ ਦਾ ਸਰੀਰ ਥਰ-ਥਰ ਕੰਬਣ ਲੱਗ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸਰੀਰ ਵੇਖੋ ਤਾਂ ਹਰ ਇਕ ਇਉਂ ਜਾਪਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕੋਈ ਪਹਾੜ ਦਾ ਟਿੱਲਾ ਹੋਵੇ ਅਤੇ ਡੀਲ-ਡੌਲ ਵਿਚ ਪਜਾਹ ਮਰਦਾਂ ਤੋਂ ਵੀ ਵਧੀਕ ਹੈ। ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਬਹਿਰਾਮੌਰੋਰਾਂ ਦਾ ਕਿਾਰ ਕਰਦਾ ਹੁੰਦਾ ਸੀ ਅਤੇ ਰਾਂ ਦੀਆਂ ਚੀਕਾਂ ਕਢਾ ਦਿੰਦਾ ਸੀ। ਪਰ ਜੇਕਰ ਬਹਿਰਾਮ ਗੌਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਆ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਉਹ ਵੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਅੱਗੇ ਸਿਰ ਨੀਵਾਂ ਕਰ ਦੇਵੇਗਾ।

ਲੜਾਈ ਦੇ ਸਮੇਂ ਜਦ ਇਹ ਬੰਦੂਕ ਫੜਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਰਾਂ ਵਾਂਗ ਬੁੱਕਦੇ ਅਤੇ ਪੈਲਾਂ

ਪਾਉਂਦੇ ਲੜਾਈ ਦੇ ਮੈਦਾਨ ਵਿਚ ਆਉਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਆਉਂਦੇ ਕਈਆਂ ਦੇ ਸੀਨੇ ਚੀਰ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਕਈਆਂ ਦਾ ਲਹੂ ਮਿੱਟੀ ਵਿਚ ਮਿਲਾ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਇਉਂ ਸਮਝੋ ਕਿ ਇਹ ਬੰਦੂਕ ਕਿਸੇ ਪਿਛਲੇ ਸਮੇਂ ਵਿਚ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਹੀ ਬਣਾਈ ਹੋਵੇਗੀ, ਲੁਕਮਾਨ ਨੇ ਨਹੀਂ। ਭਾਵੇਂ ਬੰਦੂਕਾਂ ਤਾਂ ਹਰ ਕਿਸੇ ਪਾਸ ਬਥੇਰੀਆਂ ਹਨ, ਪਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲੋਂ ਵੱਧ ਕੇ ਇਸ ਦਾ ਜਾਣਨ ਵਾਲਾ ਕੋਈ ਨਹੀਂ। ਇਹ ਸੱਜੇ, ਖੱਬੇ, ਅੱਗੇ ਪਿੱਛੇ ਲਗਾਤਾਰ ਦੀ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਜੇਕਰ ਮੇਰੀ ਗੱਲ ਦਾ ਯਕੀਨ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਲੜਾਈ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਕੋਲੋਂ ਪੁੱਛ ਕੇ ਦੇਖ, ਉਹ ਮੈਥੋਂ ਵੀ ਵੱਧ ਦੱਸਣਗੇ। ਮੇਰੀ ਗੱਲ ਦੇ ਗਵਾਹ ਉਹ ਤੀਹ ਹਾਰ ਸੂਰਮੇ ਹਨ ਜੋ ਲੜਾਈ ਵਿਚ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਲੜ ਚੁੱਕੇ ਹਨ।

ਜੇਕਰ ਇਹ ਲੜਾਈ ਵਿਚ ਨੱਸ ਉਠਣ ਤਾਂ ਇਸ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਭਾਜ ਨਾ ਸਮਝ, ਇਹ ਵੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਲੜਾਈ ਦਾ ਇਕ ਢੰਗ ਹੈ। ਵੇਖੀਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਇਸ ਫਾਹੀ ਤੋਂ ਬਚੀਂ। ਇਹ ਢੰਗ ਇਸ ਲਈ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਵੈਰੀ ਤਕੜਾ ਹੋ ਕੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮਗਰ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਲਕਰ ਤੋਂ ਅੱਡ ਹੋ ਕੇ ਸਹਾਇਤਾ ਤੋਂ ਦੂਰ ਚਲਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਤਦ ਇਹ ਪਿਛੇ ਮੁੜ ਪੈਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਫਿਰ ਇਹ ਪਾਣੀ ਵਿਚ ਅੱਗ ਲਾ ਦਿੰਦੇ ਹਨ।

ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ, ਲੜਾਈ ਤੋਂ ਵੱਧ ਕੇ ਇਕ ਹੋਰ ਗੱਲ ਵੀ ਸੁਣ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਇਹ ਹੋਰਨਾਂ ਸੂਰਮਿਆਂ ਨਾਲੋਂ ਬਹੁਤ ਵਧੇ ਹੋਏ ਹਨ; ਇਹ ਨਮਰਦ (ਜੋ ਲੜਾਈ ਵਿਚ ਹਥਿਆਰ ਰੱਖ ਦੇਵੇ) ਕਦੇ ਵੀ ਨਹੀਂ ਮਾਰਦੇ, ਨਾ ਹੀ ਨੱਸੇ ਜਾਂਦੇ ਵਲਦੇ ਹਨ। ਨਾ ਹੀ ਕਿਸੇ ਇਸਤਰੀ ਦਾ ਗਹਿਣਾ ਜਾਂ ਰੁਪਈਆ ਲੁੱਟਦੇ ਹਨ। ਭਾਵੇਂ ਉਹ ਰਾਣੀ ਹੋਵੇ ਜਾਂ ਗੋਲੀ ਬਾਂਦੀ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਵਿਭਚਾਰ ਭੀ ਨਹੀਂ ਨਾ ਹੀ ਇਹ ਚੋਰੀ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਇਸਤਰੀ ਜਵਾਨ ਹੋਵੇ ਜਾਂ ਭਾਵੇਂ ਬਿਰਧ ਇਹ ਉਸ ਬੁੱਢੀ ਹੀ ਆਖਦੇ ਹਨ। ਹਿੰਦੀ ਵਿਚ ਬੁੱਢੀ (ਮਾਈ) ਦੇ ਅਰਥ ਹਨ ਵੱਡੀ ਉਮਰ ਵਾਲੀ ਤ੍ਰੀਮਤ। ਇਹ ਨਾ ਚੋਰੀ ਕਰਦੇ ਹਨ ਨਾ ਸੰਨ੍ਹ ਮਾਰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਚੋਰੀ ਜਾਂ ਸੰਨ੍ਹ ਮਾਰਨ ਵਾਲੇ ਮਿੱਤਰ ਬਣਾਉਂਦੇ ਹਨ।”

(ਪਿਆਰਾ ਸਿੰਘ ਪਦਮ ਦੀ ਪੰਥ ਅਤੇ ਪੰਥ ਦਾ ਵਾਲੀ ਵਿਚੋਂ ਧੰਨਵਾਦ ਸਹਿਤ)

ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਕ੍ਰਾਂਤੀਆਂ ਹੋਈਆਂ, ਫਰਾਂਸ ਦੀ ਕ੍ਰਾਂਤੀ (ਫਰੈਂਚ ਰੈਵਿਲਿਊਨ) ਰੂਸ ਦੀ ਕ੍ਰਾਂਤੀ ਹੋਈ, ਪਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਕ੍ਰਾਂਤੀਆਂ ਦੇ ਮੁਖੀਆਂ ਵਿਚੋਂ ਕੋਈ ਵੀ ਆਪਣੇ ਸਿਪਾਹੀਆਂ ਵਿਚ ਇਹ ਗੁਣ ਨਹੀਂ ਭਰ ਸਕਿਆ। ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਧਰਮਾਂ ਭੰਡਣ ਵਾਲੇ ਤਰਕੀਲ, ਕਾਮਰੇਡ ਅਤੇ ਵਿਗਿਆਨ ਦੇ ਉਪਾਕ ਇਨ੍ਹਾਂ ਗੁਣਾਂ ਤੋਂ ਾਲੀ ਹਨ। ਕੋਈ ਵਿਗਿਆਨੀ ਇਹ ਗੁਣ ਮਨੁੱਖਾਂ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਲਿਆ ਸਕਿਆ।

ਇਕ ਹੋਰ ਗੁਣ ਲਈ ਗੁਰੂ ਦਾ ਾਲਸਾ ਸੰਸਾਰ ਤੋਂ ਵਿਲੱਖਣ ਹੈ, ਉਹ ਹੈ ਗੁਰੂ ਕਾ ਲੰਗਰ। ਕਾੀ ਹ ਮੁਹੰਮਦ ਲਿਖਦਾ ਹੈ ਕਿ ਮੈਦਾਨਿ ਜੰਗ ਵਿਚ ਵੀ ਜੇ ਕਿਸੇ ਫੱਟੜ ਵੈਰੀ ਨੇ ਦਾ ਦਾ ਵਾਸਤਾ ਪਾ ਕੇ ਪਾਣੀ ਮਗਿਆ, ਇਹ ਪਾਣੀ ਦੀ ਛਾਗਲ ਉਸ ਦੇ ਮੂੰਹ ਵਿਚ ਪਲਟ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਲੰਗਰ ਸਜਾ ਕੇ ਉੱਚੀ ਆਵਾ ਦੇਣਗੇ, ਲੰਗਰ ਤਿਆਰ

ਹੈ, ਕੋਈ ਗੁਰੂ ਦਾ ਪਿਆਰਾ ਹੈ, ਆਵੇ ਅਤੇ ਜੇ ਉਸ ਵੇਲੇ ਕੋਈ ਦੁਮਣ ਭੀ ਉਥੇ ਆ ਜਾਵੇ ਇਹ ਕਦੇ ਭੀ ਉਸ ਬਾਹਰ ਨਹੀਂ ਕੱਢਦੇ। ਕਿਉਂਕਿ ਪਰਮੇਰ ਨਿਰਵੈਰ ਸਭ ਖੁਆਉਂਦਾ ਹੈ ਇਸ ਲਈ ਗੁਰੂ ਦਾ ਾਲਸਾ ਭੀ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਾਲਸੇ ਦੇ ਇਹ ਗੁਣ ਅੰਗਰੇ ਇਤਿਹਾਸਕਾਰਾਂ ਵਲੋਂ ਭੀ ਆਪਣੀਆਂ ਕਿਤਾਬਾਂ ਵਿਚ ਲਿਖੇ ਗਏ ਹਨ।

ਲਾਹੌਰ ਦਰਬਾਰ ਅਤੇ ਅੰਗਰੇ ਦੀ ਲੜਾਈ ਵੇਲੇ ਭਾਵੇਂ ਕਮੀਰ ਦੇ ਰਾਜਾ ਕਰਨ ਸਿੰਘ ਦੇ ਪੂਰਵਜ ਡੋਗਰਿਆਂ ਦੀ ਦਾਰੀ ਕਾਰਨ ਸਿੰਘ ਹਾਰ ਗਏ ਪਰ ਾਲਸੇ ਦੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਗੁਣਾਂ ਨੇ ਅੰਗਰੇ ਦਾ ਮਨ ਮੋਹ ਲਿਆ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਲਾਹੌਰ ਤੇ ਕਬਜ਼ਾ ਕਰਨ ਤੋਂ ਰਨ ਬਾਅਦ ਸਿੱਖ ਪਲਟਣਾਂ ਬਣਾਉਣ ਲੱਗ ਪਏ। ਨਾਲ ਹੀ ਅੰਗਰੇ ਨੇ ਾਲਸੇ ਦਾ ਇਤਿਹਾਸ ਜਾਣ ਕੇ ਸਮਝ ਲਿਆ ਕਿ ਜਿੰਨੇ ਇਹ ਆਪਣੇ ਧਰਮ ਵਿਚ ਪ੍ਰਪੱਕ ਹੋਣਗੇ ਉੱਨੇ ਹੀ ਇਹ ਸਾਡੇ ਵੰਦਾਰ ਹੋਣਗੇ। ਇਸ ਲਈ ਸਿੱਖ ਪਲਟਣਾਂ ਲਈ ਖੰਡਾ ਪਹੁਲ ਛਕਣਾ ਲਾਮੀ ਬਣਾਇਆ ਗਿਆ। ਹਰ ਇਕ ਪਲਟਣ ਨਾਲ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਹੋਣਾ ਲਾਮੀ ਸੀ ਅਤੇ ਗ੍ਰੰਥੀ ਸਿੰਘ ਜਿਸ ਸੈਨਿਕ ਦੀ ਕਿਆਇਤ ਕਰ ਦਿੰਦਾ ਉਸ ਸਾ ਰੂਰ ਹੀ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਸੀ। ਪਰ ਮੌਜੂਦਾ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਇਹ ਗੱਲਾਂ ਪ੍ਰਵਾਣ ਨਹੀਂ। ਾਲਸੇ ਦੀ ਧਾਰਮਿਕ ਪ੍ਰਪੱਕਤਾ ਵਿਚੋਂ ਇਸ ਅਤਿਵਾਦ ਅਤੇ ਵੱਖਵਾਦ ਦੀ ਬੁ ਆਉਂਦੀ। ਇਸ ਲਈ ਸਿੱਖ ਪਲਟਣਾਂ ਵਿਚ ਰਹਿਤ-ਬਹਿਤ ਤਮ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ।

1849 ਵਿਚ ਅੰਗਰੇ ਦੀਆਂ ਸਿੱਖਾਂ ਨਾਲ ਲੜਾਈਆਂ ਪਿੱਛੋਂ ਸਿੱਖ ਪਲਟਣਾ ਵਿਚ ਆਚਰਣ ਦੀ ਇਕ ਉੱਤਮ ਉਦਾਹਰਣ ਬਾਬਾ ਕਰਮ ਸਿੰਘ ਹੋਤੀ ਮਰਦਾਨ ਦੀ ਪਾਠਕਾਂ ਨਾਲ ਸਾਂਝੀ ਕਰਨਾ ਚਾਹਾਂਗਾ ਜੋ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹੈ।

ਬਾਬਾ ਕਰਮ ਸਿੰਘ ਹੋਤੀ ਮਰਦਾਨ

ਬਾਬਾ ਜੀ ਦਾ ਜਨਮ 1826 ਈ. ਵਿਚ ਪਿਤਾ ਕਿਰਪਾ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਮਾਤਾ ਸੂਬਾ ਦੇਵੀ ਦੀ ਕੁੱਖੋਂ ਪਿੰਡ ਕਾੀਆਂ ਲ੍ਹਾ ਰਾਵਲਪਿੰਡੀ (ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਵਿਚ ਹੋਇਆ) ਮੁਢਲੀ ਵਿਦਿਆ ਪਿੰਡ ਦੇ ਗ੍ਰੰਥੀ ਸਿੰਘ ਤੋਂ ਲਈ। 15 ਸਾਲ ਦੀ ਉਮਰ ਵਿਚ ਬਾਬਾ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਵਿਰਕਤ ਤੋਂ ਪ੍ਰੇਰਿਤ ਹੋ ਕੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਛਕਿਆ। ਪਹਿਲਾਂ ਮਹਾਰਾਜਾ ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ ਦੀ ਜ ਵਿਚ ਭਰਤੀ ਹੋਏ, ਾਲਸਾ ਰਾਜ ਦੀ ਸਮਾਪਤੀ ਪਿੱਛੋਂ ਘਰ ਦੀ ਆਰਥਿਕ ਹਾਲਤ ਠੀਕ ਨਾ ਹੋਣ ਕਾਰਨ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਵਿਚ ਭਰਤੀ ਹੋ ਗਏ।

ਗੁਰੂ ਕੇ ਪਿਆਰਿਆਂ ਦੀ ਸੰਗਤ ਅਤੇ ਨਾਮ ਦੀ ਕਮਾਈ ਦਾ ਸਦਕਾ ਸੰਤ ਸਿਪਾਹੀ ਵਾਲੇ ਸਾਰੇ ਗੁਣ ਬਾਬਾ ਜੀ ਵਿਚ ਪ੍ਰਵੇ ਕਰ ਗਏ। 1857 ਦੇ ਦਰ ਵੇਲੇ ਬਾਬਾ ਜੀ ਦੀ ਪਲਟਣ ਦਿੱਲੀ ਵਿਚ ਸੀ। ਬਾਵਤ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਬਾਉਣ ਲਈ ਅੰਗਰੇ ਨੇ ਬਹੁਤ ਲਮ ਢਾਹੇ। ਇਕ ਅੰਦਾ ਨਾਲ ਤਕਰੀਬਨ 27000 ਬੰਦਿਆਂ ਫਾਂਸੀ ਲਗਾਇਆ ਗਿਆ। ਜਦ ਪੂਰਨ ਤੌਰ ਤੇ ਅੰਗਰੇ ਦਿੱਲੀ ਤੇ ਕਾਬ ਹੋ ਗਏ। ਆਪਣੇ ਜੀਆਂ _ ਕਰਨ ਲਈ ਇਕ ਦਿਨ ਦੀ ਖੁੱਲ੍ਹੀ ਲੁੱਟ ਦਾ ਬਿਗਲ ਵਜਾ ਦਿੱਤਾ।

ਜਿਥੇ ਬਾਕੀ, ਕੀ ਦੇਸੀ ਅਤੇ ਕੀ ਗੋਰੋਂ ਜੀ ਖਰਮਸਤੀ ਵਿਚ ਆ ਕੇ ਧਨ ਅਤੇ ਜੋਬਨ ਲੁੱਟ ਰਹੇ ਸੀ, ਬਾਬਾ ਕਰਮ ਸਿੰਘ ਆਪਣੀ ਸਾਥੀ ਲਾਲ ਸਿੰਘ ਨਾਲ ਰਲ ਕੇ ਨਿਮਾਣਿਆਂ ਨਿਤਾਣਿਆਂ ਦੀ ਮਦਦ ਕਰ ਰਹੇ ਸੀ। ਫਰੀਡਮ ਸਟਰਗਲ ਆਂ ਇੰਡੀਆ ਐਂਡ ਸਿੱਖਸ ਅਤੇ ਇੰਡੀਆ ਭਾਗ ਪਹਿਲਾ (Freedom Struggle of .....) ਲਿਖਤ ਪ੍ਰਿੰਸੀਪਲ ਗੁਰਦਿਆਲ ਸਿੰਘ, ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਮਹਿੰਦਰਾ ਬੁਕਸ ਲੁਧਿਆਣਾ ਛਾਪ 1991 ਦੇ ਪੰਨਾ 162-180 ਤੱਕ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵਰਨਣ ਕੀਤਾ ਹੈ।

1. ਗਲੀਆਂ, ਮੁਹੱਲਿਆਂ ਵਿਚੋਂ ਕੱਢ ਕੇ ਦੀਨ ਦੁਖੀਆਂ ਮੰਦਰਾਂ, ਮਸਜਿਦਾਂ ਅਤੇ ਗੁਰਦੁਆਰਿਆਂ ਵਿਚ ਪਹੁੰਚਾਇਆ।
2. ਸਾਥੀ ਮਿਹਣੇ ਮਾਰਦੇ ਸੀ ਕਿ ਲੁਟ ਤੋਂ ਬੈਰ ਖਾਲੀ ਹੱਥ ਪਿੰਡ ਜਾਵੋਗੇ ਦੁਨੀਆਂ ਕੀ ਕਹੇਗੀ।
3. ਇਕ ਮੁਹੱਲੇ ਵਿਚ ਇਕ ਬਿਰਧ ਮਾਤਾ (ਹਿੰਦੂ) ਚੀਕ ਰਹੀ ਸੀ ਕਿ ਮੇਰੇ ਬੱਚੇ ਬਚਾਓ ਕਿਉਂਕਿ ਲੁਟੇਰਿਆਂ ਨੇ ਮਕਾਨ ਅੱਗ ਲਗਾ ਦਿੱਤੀ ਸੀ ਅਤੇ ਲੜਕਾ ਚੁਬਾਰੇ ਵਿਚ ਸੀ। ਬਾਬਾ ਜੀ ਨੇ ਲਕੜੀ ਦੀ ਪੌੜੀ ਲੈ ਕੇ ਚੁਬਾਰੇ ਵਿਚੋਂ ਲੜਕਾ ਅਤੇ ਕੀਮਤੀ ਸਮਾਨ ਲਿਆ ਕੇ ਮਾਤਾ ਦੇ ਹਵਾਲੇ ਕਰ ਦਿੱਤਾ।
4. ਦੂਸਰੇ ਮੁਹੱਲੇ ਵਿਚ ਦੇਖਿਆ ਦੋ ਗਊਆਂ ਅੱਗ ਦੀ ਲਪੇਟ ਵਿਚ ਸਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕੱਢਿਆ।
5. ਅਗਲੇ ਮੁਹੱਲੇ ਵਿਚ ਇਕ ਸਾਧੂ ਜੋ ਉੱਠ ਬੈਠ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ ਸੀ ਚਾਰਪਾਈ ਤੇ ਪਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਘਰ ਅੱਗ ਲੱਗੀ ਹੋਈ ਸੀ। ਉਸ ਮੰਦਰ ਵਿਚ ਪਹੁੰਚਾਇਆ।
6. ਸਭ ਤੋਂ ਅੀਰਲੀ ਗੱਲ ਬੜੀ ਰੌਚਕ ਅਤੇ ਰੌਗਟੇ ਖੜ੍ਹੇ ਕਰ ਦੇਣ ਵਾਲੀ ਹੈ। ਬਾਬਾ ਜੀ ਇਕ ਸਯੱਦਾਂ ਦੇ ਮੁਹੱਲੇ ਚਲੇ ਗਏ ਜੋ ਬੜੇ ਅਮੀਰ ਸਨ ਅਤੇ ਘਰ ਦੇ ਸਾਰੇ ਆਦਮੀ ਡਰਦੇ ਮਾਰੇ ਘਰ ਛੱਡ ਕੇ ਚਲੇ ਗਏ ਸਨ ਕੇਵਲ ਔਰਤਾਂ ਹੀ ਹਵੇਲੀ ਵਿਚ ਸਨ।

ਜਦ ਬਾਬਾ ਜੀ ਇਸ ਹਵੇਲੀ ਸਾਹਮਣੇ ਬੰਦੂਕ ਲਈ ਖੜ੍ਹ ਗਏ, ਇਕ ਬਿਰਧ ਮਾਤਾ ਅੰਦਰੋਂ ਆਈ ਅਤੇ ਬੜੀ ਅਧੀਨਗੀ ਨਾਲ ਹੱਥ ਜੋੜ ਕੇ ਕਹਿਣ ਲੱਗੀ ਸਰਦਾਰ ਜੀ! ਜੇ ਮੇਰੇ ਸੌ ਦੇਵਾਂਗੀ ਅਤੇ ਇੰਨਾ ਦੇਵਾਂਗੀ ਕਿ ਤੁਹਾਡੇ ਤੋਂ ਮੁੱਕੇਗਾ ਨਹੀਂ ਪਰ ਸਾਡੀ ਇੱਤ ਕੋਈ ਹੱਥ ਨਾ ਪਾਵੇ। **ਬਾਬਾ ਜੀ ਨੇ ਬੜੇ ਪ੍ਰੇਮ ਨਾਲ ਕਿਹਾ ਮਾਤਾ ਜੀ ਕਿਰ ਨਾ ਕਰੋ ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਮੈਂ ਇਥੇ ਹਾਂ ਤੁਹਾਡਾ ਕੋਈ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਵਿਗਾੜੇਗਾ।**

ਬੰਦੂਕ ਲੈ ਕੇ ਬਾਬਾ ਜੀ ਹਵੇਲੀ ਅੱਗੇ ਖੜ੍ਹੇ ਗਏ ਜੋ ਵੀ ਲੁਟੇਰਾ ਆਵੇ ਉਸ ਕਹਿਣ ਕਿ ਇਹ ਘਰ ਮੇਰਾ ਹੈ ਅਤੇ ਵੱਡੇ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਹੁਕਮ ਹੈ ਕੋਈ ਇਥੇ ਨਾ ਆਵੇ। ਮ ਜਦ ਲੁੱਟ ਬੰਦ ਹੋ ਗਈ ਅਤੇ ਅਮਨ ਚੈਨ ਹੋ ਗਈ। ਬਿਰਧ ਮਾਈ ਨੇ ਹਵੇਲੀ ਦਾ ਬੁਹਾ ਖੋਲ੍ਹਿਆ ਅਤੇ ਅੰਦਰ ਬੁਲਾਇਆ। ਅੰਦਰੋਂ ਇਕ ਡੱਬਾ ਲਿਆਈ ਜਿਸ ਵਿਚ ਕੀਮਤੀ ਹੀਰੇ ਅਤੇ ਮੋਤੀ ਸਨ ਅਤੇ ਕਰਮ ਸਿੰਘ ਅੱਗੇ ਰੱਖ ਦਿੱਤਾ, ਨਾਲ ਹੀ ਕਿਹਾ

ਜਿੰਨੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ ਚੱਕ ਲੈ।

ਬਾਬਾ ਜੀ ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ ਮਾਤਾ! ਅਸੀਂ ਆਪਣਾ ਬਚਨ ਨਿਭਾ ਦਿੱਤਾ ਤੂੰ ਆਪਣਾ ਬਚਨ ਪੂਰਾ ਕਰ। ਮਾਈ ਹੈਰਾਨ ਹੋ ਕੇ ਕਹਿਣ ਲੱਗੀ ਮੇਰੇ ਕੋਲ ਜੋ ਹੈ ਮੈਂ ਸਭ ਤੋਂ ਰੇ ਅੱਗੇ ਰੱਖ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਜੇ ਇਹ ਥੋੜ੍ਹਾ ਹੈ ਦੱਸ ਹੋਰ ਦੇ ਦਿੰਦੀ ਹਾਂ।

ਬਾਬਾ ਜੀ ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ ਮਾਤਾ! ਆਪਣਾ ਬਚਨ ਯਾਦ ਕਰ, ਤੈ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਇੰਨਾ ਦੇਵਾਂਗੀ ਕਦੇ ਮੁੱਕੇਗਾ ਨਹੀਂ ਜੋ ਤੂੰ ਦੇ ਰਹੀ ਹੈ ਇਹ ਅਮੁੱਕ ਨਹੀਂ ਮੈਂ ਤੋਂ ਖੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਸਾਥੀ ਖੋਹ ਸਕਦੇ ਹਨ ਚੋਰ ਲਿਜਾ ਸਕਦੇ ਹਨ ਇਹ ਸਾਥ ਨਿਭਣ ਵਾਲਾ ਨਹੀਂ ਤੂੰ ਆਪਣਾ ਬਚਨ ਪੂਰਾ ਕਰ।

ਮਾਈ ਰੱਬੀ ਭੈ ਵਾਲੀ ਜਗਿਆਸੂ ਸੀ ਅਤੇ ਪਰਮਾਰਥ ਦੀ ਭੇਤੀ ਸੀ, ਸਮਝ ਗਈ ਅਤੇ ਕਹਿਣ ਲੱਗੀ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਆ ਜਾ। ਜਿਥੇ ਉਹ ਨਿਮਾ ਅਦਾ ਕਰਦੀ ਸੀ, ਉਥੇ ਲਿਆ ਕੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਝੋਲੀ ਅੱਡ ਮਾਈ ਨੇ ਗੋਡਿਆਂ ਭਾਰ ਹੋ ਕੇ ਦੋਨੋਂ ਹੱਥ ਚੱਕ ਕੇ ਕਿਹਾ ਯਾ ਖੁਦਾਵੰਦ ਕਰੀਮ ਪਾਕ ਅੱਲਾ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਸ ਨੇ ਸਾਡੀ ਇੱਤ ਰੱਖੀ ਹੈ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਰਗਾਹ ਵਿਚ ਇਸ ਦੀ ਇੱਤ ਰੱਖੀ” ਕੁਝ ਦੇਰੀ ਲਈ ਕਰਮ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਮਾਈ ਵਿਸਮਾਦੀ ਰੰਗ ਵਿਚ ਚਲੇ ਗਏ। ਇੰਨੇ ਘਰ ਦੇ ਮਰਦ ਵੀ ਘਰ ਵਾਪਸ ਆ ਗਏ। ਹਵੇਲੀ ਦਾ ਬੁਹਾ ਖੁੱਲ੍ਹਾ ਦੇਖ ਕੇ ਅਤੇ ਸਿੱਖ ਸਿਪਾਹੀ ਦੇਖ ਕੇ ਪਹਿਲਾਂ ਘਬਰਾਏ ਪਰ ਜਦ ਅਸਲੀਅਤ ਦਾ ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਤਾਂ ਰਿਤੇ ਵਾਲੇ ਸਤਿਕਾਰ ਨਾਲ ਕਰਮ ਸਿੰਘ ਵਿਦਾ ਕੀਤਾ।

ਦਰ ਤੋਂ ਪਿਛੋਂ ਬਾਬਾ ਜੀ ਦੀ ਪਲਟਣ ਹੋਤੀ ਮਰਦਾਨ ਆ ਗਈ ਅਤੇ ਬਾਬਾ ਜੀ ਨੌਕਰੀ ਦੇ ਨਾਲ ਨਾਲ ਪ੍ਰਭੂ ਭਗਤੀ ਵਿਚ ਲੀਨ ਹੁੰਦੇ ਗਏ। ਜਦ ਇਕ ਦਿਨ ਇਹ ਘਟਨਾ ਵਾਪਰੀ ਕਿ ਬਾਬਾ ਜੀ ਡਿਊਟੀ ਤੇ ਨਾ ਜਾ ਸਕੇ ਅਤੇ ਭਗਤੀ ਵਿਚ ਲੀਨ ਰਹੇ ਅਤੇ ਬੀ ਰੂਹ ਕਰਮ ਸਿੰਘ ਦਾ ਰੂਪ ਧਾਰ ਕੇ ਡਿਊਟੀ ਕਰਦੀ ਰਹੀ ਜਿਸ ਦਾ ਅਗਲੇ ਦਿਨ ਬਾਬਾ ਜੀ ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਹਮੇਾ ਲਈ ਝੂਠੀ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਨੌਕਰੀ ਤਿਆਗ ਕੇ ਸੱਚੀ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਨੌਕਰੀ ਦਾ ਮਨ ਬਣਾ ਲਿਆ।

ਅੰਗਰੇ ਅੰਸਰ ਦੇ ਪੂਰਾ ਰ ਲਾਉਣ ਤੇ ਭੀ ਬਾਬਾ ਜੀ ਆਪਣੀ ਗੱਲ ਤੇ ਦ੍ਰਿੜ੍ਹ ਰਹੇ ਅਤੇ ਉਥੇ ਹੀ ਦਰਿਆ ਦੇ ਕੰਢੇ ਤੇ ਭਗਤੀ ਮਾਰਗ ਵਿਚ ਜੁਟ ਗਏ। ਇਸ ਇਲਾਕੇ ਦੇ ਸਾਰੇ ਖੁਖਾਰ ਪਠਾਣ ਜੋ ਬੰਦਾ ਮਾਰਨ ਲਈ ਇਕ ਮਿੰਟ ਲਾਉਂਦੇ ਨੇ ਬਾਬਾ ਕਰਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਇਾਰਿਆਂ ਤੇ ਨੱਚਦੇ ਸਨ।

ਚਿੱਟੇ ਦਿਨ ਵਾਂਗ ਸਭ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਵਿਆਪੀ ਇਸ ਘਟਨਾ ਸੰਤਾਂ ਦੇ ਕੌਤਕ ਦਾ ਕਰਤਾ ਕਾਮਰੇਡ ਸਭਰਾ ਇਕ ਮਨਘੜਤ ਕਹਾਣੀ ਦੱਸਦਾ ਹੈ। ਜਿਹੜੇ ਬੰਦੇ ਰੱਬ ਟੱਬ ਕਹਿਣ ਅਤੇ ਵਿਗਿਆਨ ਦੇ ਵਹਿਣ ਵਿਚ ਰੁੜ੍ਹੇ ਹੋਣ ਉਹ ਹੋਰ ਕਹਿ ਵੀ ਕੀ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਜਿਸ ਮਹਾਂਪੁਰ ਨੇ ਖੁੱਲ੍ਹੀ ਲੁੱਟ ਵੇਲੇ ਇਕ ਪੈਸਾ ਨਾ ਲੁਟਿਆ ਉਹ ਹਰਾਮ ਦਾ ਸਰਕਾਰੀ ਪੈਸਾ ਕਬੂਲ ਕਰੇਗਾ? ਸਭਰਾ ਲਿਖਦਾ ਹੈ ਕਿ ਨੌਕਰੀ ਹਟਣ ਪਿੱਛੋਂ ਭੀ

ਤਨਖਾਹ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਘਰ ਪਹੁੰਚਦੀ ਰਹੀ। (ਸੰਤਾਂ ਦੇ ਕੌਤਕ) ਨਿਰਾ ਕੁੰਰ ਹੈ। ਇਸ ਘਟਨਾ ਪਿੱਛੋਂ ਬਾਬਾ ਜੀ ਨੇ ਘਰ ਨਾਲੋਂ ਨਾਤਾ ਤੋੜ ਕੇ ਪਰਮੇਰ ਨਾਲ ਸੱਚਾ ਰਿਤਾ ਜੋੜ ਲਿਆ। ਦੁਖੀਆਂ ਦਾ ਦਰਦ ਵੰਡਾਉਣਾ, ਟੁੱਟਿਆਂ ਪਰਮੇਰ ਨਾਲ ਜੋੜਨਾ ਕੇਵਲ ਇਹੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਕਾਰ ਸੀ।

ਗੁਰੂ ਘਰ ਆਉਣ ਵਾਲੇ ਪਯਾਰੇ ਪਾਠਕ ਜੀ, ਕੀ ਤੈ ਆਪਣੇ ਗੁਰੂ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਪੂਰਵਜਾਂ ਦੀਆਂ ਇਹ ਸੱਚੀਆਂ ਸਿੱਤਾਂ ਸੁਣ ਕੇ ਰ ਨਾਲ ਤੇਰਾ ਸਿਰ ਉੱਚਾ ਅਤੇ ਸੀਨਾ ਫੁਲਦਾ ਨਹੀਂ? ਅਵੱ ਹੀ ਤੂੰ ਮਾਣ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੋਵੇਂਗਾ ਪਰ ਦੂਸਰੇ ਪਾਸੇ, ਭਾਵੇਂ ਤੂੰ ਮੇਰੇ ਸਾਹਮਣੇ ਨਹੀਂ ਪਰ ਕੇਸਾਂ ਦੇ ਜੂੜੇ ਵੈਰ ਸਿਰ ਤੇ ਗੁਮਾਲ ਬੰਨ੍ਹਿਆ ਦੇਖ ਕੇ ਮੇਰਾ ਦਿਲ ਵੀ ਰੋਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਕਲਮ ਵੀ ਕੀਰਨੇ ਪਾ ਰਹੀ ਹੈ। ਦੁਨੀਆਂ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਵਿਚ ਆ ਕੇ ਆਪਣੇ ਅਸਲੇ ਭੁੱਲ ਗਿਉਂ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਖਾਨ ਭਰਾਵਾਂ (ਫਿਲਮ ਐਕਟਰ) ਅਤੇ ਮਾਨ ਭਰਾਵਾਂ (ਗੀਤਕਾਰ) ਦੇ ਪਿਛੇ ਲੱਗ ਕੇ ਤੂੰ ਗੁਰੂ ਬੇਦਾਵਾ ਦੇ ਰਿਹਾ ਹੈਂ ਇਹ ਤੇਰਾ ਕੀ ਸੁਆਰਨਗੇ? ਇਹ ਨਿਰਾ ਪੈਸਾ ਕਮਾਉਣ ਵਾਲੇ ਭੰਡ ਹਨ। ਪੈਸੇ ਲਈ ਇਹੋ ਰ ਦੀ ਐਕਟਿੰਗ ਕਰ ਦੇਣਗੇ ਅਤੇ ਪੈਸੇ ਲਈ ਇਹ ਗਿੱਦੜ ਭੀ ਬਣ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਤੂੰ ਕਦੇ ਸੋਚਿਆ ਹੈ ਕਿ ਤੇਰੇ ਸਿਰ ਤੇ ਪੈਸਾ ਕਮਾ ਕੇ ਇਹ ਮਾਲਾ-ਮਾਲ ਹੋ ਗਏ ਅਤੇ ਤੇਰਾ ਬੇੜਾ ਰਕ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਆਪਣਾ ਨਮੱਤਾ ਇਤਿਹਾਸ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਭੀ ਜੇ ਤੇ ਰੀ ਮੀਰ ਨਹੀਂ ਜਾਰੀ ਕੀਂ ਾਇਦਾ ਹੋਇਆ ਤੇਰੇ ਲੰਗਰ ਲਾਉਣ ਦਾ ਅਤੇ ਜੋੜ ਮੇਲਿਆਂ ਤੇ ਆਉਣ ਦਾ? ਇਹ ਝੂਠੇ ਬਹਾਨੇ, ਕੇਸ ਰੱਖਣ ਨਾਲ ਅਤੇ ਪੱਗ ਬੰਨ੍ਹਣ ਨਾਲ ਸਿਰਦਰਦ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜਾਂ ਮੇਰੇ ਅੰਦਰ ਸਿੱਖੀ ਹੈ ਬਾਹਰਲੇ ਬਾਣੇ ਦੀ ਕੀ ਲੋੜ ਹੈ, ਹੁਣ ਨਹੀਂ ਚੱਲਣਗੇ। ਗੁਰੂ ਨੇ ਦੋ ਟੁਕੈਂ ਸਲਾ ਕੀਤਾ ਹੈ :

ਰਹਣੀ ਰਹੈ ਸੋਈ ਸਿਖ ਮੇਰਾ। ਵਹ ਠਾਕੁਰ ਮੈਂ ਉਸ ਕਾ ਚੇਰਾ ੯੪।

ਰਹਤ ਬਿਨਾ ਨਹਿ ਸਿੰਘ ਕਹਾਵੈ। ਰਹਤ ਬਿਨਾ ਦਰ ਚੋਟਾ ਖਾਵੈ ।

ਰਹਤ ਬਿਨਾ ਜਗ ਕੋ ਭਰ ਮਾਈ। ਰਹਤ ਬਿਨਾ ਨਹ ਕਰਕੇ ਜਾਈ ੯੫।

ਰਹਤ ਬਿਨਾ ਤਨਖਾਹੀ ਜਾਨੈ। ਰਹਤ ਬਿਨਾ ਜੜ੍ਹ ਭੂਤ ਬਖਾਨੈ।

ਰਹਤ ਬਿਨਾ ਸੁਖ ਕਬਹੂ ਨ ਲਹੈ। ਤਾਂ ਤੇ ਰਹਤ ਸੁ ਦ੍ਰਿੜ੍ਹ ਕਰ ਗਹੈ ੯੬।

(ਰਹਿਤਨਾਮਾ ਭਾਈ ਦੇਸਾ ਸਿੰਘ)

ਸੋ ਸਿਖ ਸਖਾ ਬੰਧਪੁ ਹੈ ਭਾਈ ਜੇ ਗੁਰ ਕੇ ਭਾਣੇ ਵਿਚਿ ਆਵੈ ॥

ਆਪਣੇ ਭਾਣੇ ਜੋ ਚਲੈ ਭਾਈ ਵਿਛੁੜਿ ਚੋਟਾ ਖਾਵੈ ॥ (ਅੰਗ ੪੦੧)

ਇਸ ਲਈ ਉੱਦਮ ਧਾਰ, ਮਨ ਦੀਆਂ ਮੱਤਾਂ ਤਿਆਗ ਕੇ ਅਤੇ ਗੁਰੂ ਦੇ ਚਰਨ ਫੜ ਲੈ ਭਾਵ ਗੁਰੂ ਦੀ ਦੱਸੀ ਰਹਿਣੀ ਬਹਿਣੀ, ਬਾਣੀ ਅਤੇ ਬਾਣਾ ਅਪਣਾ ਕੇ ਜਨਮ ਸੰਲਾ ਕਰ ਲੈ।

ਵੱਡਾ ਘੱਲੂਘਾਰਾ

1761 ਈ. ਵਿਚ ਜਦ ਅਹਿਮਦ ਾਹ ਅਬਦਾਲੀ ਮਰਹੱਟਿਆਂ ਲੱਕ ਤੋੜਵੀਂ ਹਾਰ ਦੇ ਕੇ ਵਾਪਸ ਦੇਸ ਪਰਤਿਆ ਤਾਂ ਬੁੇਮਾਰ ਦੌਲਤ, ਹਾਥੀ, ਘੋੜੇ ਅਤੇ ਦੇਸ ਵਾਸੀ ਮਰਦ ਅਤੇ ਇਸਤਰੀਆਂ_ ਲਾਮ ਬਣਾ, ਲੈ ਤੁਰਿਆ। ਾਲਸਾ ਦਲ ਨੇ ਇਸ ਰੱਬੀ ਸੌਤ ਜਾਣ ਕੇ ਛਾਪਾ ਮਾਰ ਲੜਾਈ ਦੀ ਜੁਗਤ ਨਾਲੂ ਬ ਲੁੱਟਿਆ ।

ਅਬਦਾਲੀ ਦੀੌਜ ਦਾ ਕਾਂਲਾ ਲੰਬਾ ਹੋਣ ਕਾਰਨ, ਸਿੰਘ ਉਸ ਦੇ ਨੇੜੇ ਤਾਂ ਜਾਂਦੇ ਨਹੀਂ ਸਨ ਪਰ ਆਸੇ ਪਾਸੇ ਅਤੇ ਪਿਛਲਿਆਂ ਜੀ ਦਸਤਿਆਂ ਦੀ ਸਿੰਘਾਂ ਨੇ ਨੀਂਦ ਹਰਾਮ ਕਰ ਦਿੱਤੀ। ਰਾਤ ਦੇ ਹਨ੍ਹੇਰੇ ਵਿਚ ਪੈਸਾ ਟਕਾ ਅਤੇ ਘੋੜੇ ਜੋ ਮਿਲਦਾ ਸਿੰਘ ਲੈ ਕੇ ਹਰਨ ਹੋ ਜਾਂਦੇ (ਭੱਜ ਜਾਂਦੇ)।

ਅਬਦਾਲੀ ਨੇ ਇਕੌਜੀ ਦਸਤਾ ਸਿੰਘਾਂ ਸੋਧਣ ਵਾਸਤੇ ਭੇਜਿਆ । ਸਿੰਘਾਂ ਨੇ ਉਹ ਭੀ ਲੁੱਟ ਲਿਆ । ਅਬਦਾਲੀ ਜਦ ਲਾਹੌਰ ਪਹੁੰਚਿਆ ਤਾਂ, ਇਕ ਤਾਂ ਲੁੱਟ ਦਾ ਮਾਲ ਭਾਰੀ ਸੀ ਦੂਸਰੇ ਥੱਕਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ ਇਸ ਲਈ ਅਗਲੀ ਵਾਰੀ ਸਿੰਘਾਂ ਨਾਲ ਨਜਿੱਠਣ ਦੀ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮਨ ਵਿਚ ਧਾਰ ਕੇ ਆਪ ਤਾਂ ਅੱਗੇ ਚਲਾ ਗਿਆ ਪਿੱਛੇ ਚਾਰ ਸੂਬੇਦਾਰ ਲਾਹੌਰ ਅਤੇ ਆਸ ਪਾਸ ਸਿੰਘਾਂ ਸਬਕ ਸਿਖਾਉਣ ਲਈ ਛੱਡ ਗਿਆ। ਪਰ ਮਨ ਵਿਚ ਬਹੁਤ ਕੁੜ੍ਹੇ, ਇਹ ਕੀ ਬਲਾ ਹਨ ਜੋ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਦੇ ਲੁੱਟਣ ਵਾਲੇ ਲੁੱਟਦੇ ਹਨ।

ਕੁੜ੍ਹੇ ਰੁੜ੍ਹੇ ਜੁੜ੍ਹੇ ਸੋਚੈ ਯੋਂ ਪਛੁਤਾਇ ।

ਦੱਖਣ ਪੂਰਬ ਮੈਂ ਲੁੱਟੀ ਸੁਧ ਸਿੰਘਨ ਦਈ ਗਵਾਇ ।

(ਪੰਥ ਪ੍ਰਕਾ ਭੰਗੂ ਜੀ)

ਸਿੰਘ ਭੀ ਮਗਰੇ ਮਗਰ ਰਹੇ । ਅਬਦਾਲੀ ਆਪ ਤਾਂ ਦਰਿਆ ਪਾਰ ਕਰ ਗਿਆ ਜਦ ਪਿਛਲੀੌਜ ਲੰਘ ਰਹੀ ਸੀ ਅਤੇ_ ਲਾਮ ਬਣਾਏ ਦੇਸ ਵਾਸੀਆਂ ਬੇੜੀਆਂ ਤੇ ਚੜ੍ਹਾਇਆ ਗਿਆ ਤਾਂ ਸਿੰਘਾਂ ਨੇ ਪਰਉਪਕਾਰ ਜਾਣ ਕੇ ਜਾਨ ਹੁਲਣਾ ਹੱਲਾ ਬੋਲ ਕੇ ਸਭ ਛੁਡਾ ਲਏ । ਜੱਸਾ ਸਿੰਘ ਆਹਲੂਵਾਲੀਏ ਦੀ ਕਮਾਨ ਹੇਠ ਾਲਸੇ ਨੇ ਮਹਾਨ ਕਾਰਨਾਮਾ ਕੀਤਾ। ਬਾਈ ਸੌ (2200) ਦੇ ਕਰੀਬ ਲੜਕੀਆਂ, ਔਰਤਾਂ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਹੋਰ ਮਰਦ ਭੀ ਛੁਡਾ ਲਏ ਅਤੇ ਗੁਰੂ ਕੇ ਾਲਸੇ ਨੇ ਆਪਦੇ ਘੋੜਿਆਂ ਪਿੱਛੇ ਬਿਠਾ ਕੇ ਸਭ ਘਰੋਂ ਘਰੀਂ ਪਹੁੰਚਾਇਆ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬਾਬਾ ਜੱਸਾ ਸਿੰਘ ਆਹਲੂਵਾਲੀਆ ਦਾ ਨਾਉਂ ਬੰਦੀ ਛੋੜ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਹੋਇਆ।

ਅਹਿਮਦਾਹ ਅਬਦਾਲੀ ਦੇ ਜਾਣ ਦੀ ਦੇਰ ਸੀ ਸਿੰਘਾਂ ਨੇ ਸਾਰਾ ਦੇ ਉਗਰਾਹ ਲਿਆ । ਸੂਬੇਦਾਰ ਜੋ ਛੱਡ ਗਿਆ ਸੀ ਬੇ-ਬੱਸ ਹੋ ਗਏ । ਲਾਹੌਰ ਹਿਰ ਜੱਸਾ ਸਿੰਘ

ਆਹਲੂਵਾਲੀਏ ਨੇ ਕਬੇ ਵਿਚ ਕਰ ਲਿਆ ਅਤੇ ਲਾਹੌਰ ਦਾ ਸੂਬੇਦਾਰ ਕੇਵਲ ਲਾਹੌਰ ਦੇ ਕਿਲੇ ਅੰਦਰ ਹੀ ਰਾਜ ਕਰਦਾ ਸੀ। ਜੱਸਾ ਸਿੰਘ ਨੇ ਗੁਰੂ ਦੇ ਨਾਉਂ ਦਾ ਸਿੱਕਾ ਚਲਾਇਆ ਜਿਸ ਦੇ ਇਕ ਪਾਸੇ ਇਹ ਲਿਖਿਆ ਸੀ :

ਦੋਂ ਤੇ ਫਤਿਹ ਨੁਸਰਤ ਬੇਦ ਰੰਗ

ਯਾਫਤ ਅ ਨਾਨਕ ਗੁਰ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ

ਅਤੇ ਦੂਸਰੇ ਪਾਸੇ ਲਿਖਿਆ ਸੀ **ਸ੍ਰੀ ਅਕਾਲ ਜੀ ਸਹਾਇ**” ।

ਅਬਦਾਲੀ ਜਦ ਬਰਾਂ ਮਿਲੀਆਂ ਤਾਂ ਅਠਤਾਲੀ ਹਾਰ ਬਲੋਚੀਂਜ ਅਤੇ ਰਸਤੇ ਵਿਚ ਜਹਾਦ ਦੇ ਨਾਉਂ ਤੇ ਜੋ ਮਿਲਿਆ ਲੈ ਕੇ 3 ਫਰਵਰੀ 1762 ਲਾਹੌਰ ਪਹੁੰਚ ਗਿਆ । ਾਲਸੇ ਆਉਣ ਦਾ ਪਤਾ ਸੀ ਇਸ ਲਈ ਦਲ ਾਲਸਾ ਟੱਬਰਾਂ ਸਮੇਤ ਮਾਲਵੇ, ਮੰਡੀ, ਅਹਿਮਦਗੜ੍ਹ ਕੋਲ ਕੁੱਪ ਅਤੇ ਰਹੀੜੇ ਦੇ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚ ਬੈਠ ਗਿਆ।

ਾਲਸੇ ਉਮੀਦ ਸੀ ਕਿ ਅਬਦਾਲੀ ਇਥੇ ਪਹੁੰਚਣ ਹਿੰਦ ਤੋਂ ਉੱਪਰ ਲੱਗ ਜਾਵੇਗਾ। ਪਰ ਜੈਨ ਖਾਨ ਸੂਬੇਦਾਰ ਸਰਹਿੰਦ ਅਤੇ ਨਵਾਬ ਮਲੇਰਕੋਟਲੇ ਨੇ ਬਰ ਭੇਜ ਦਿੱਤੀ ਕਿ ਸਾਰਾ ਦਲ ਾਲਸਾ ਇਸ ਵੇਲੇ ਇਕੱਠਾ ਹੋਇਆ ਹੈ ਅਤੇ ਸਾਡੀ ਮਾਰ ਵਿਚ ਹਨ ਇਸ ਲਈ ਜਲਦੀ ਪਹੁੰਚੋ। ਸੰਦੋ ਮਿਲਦੇ ਸਾਰ ਅਬਦਾਲੀ ਨੇ ਇਕ ਪੜਾਓ ਜੰਡਿਆਲੇ ਕੀਤਾ, ਦੂਸਰਾ ਜਲੰਧਰ ਕੋਲ ਤਲਵਨ ਕਰਕੇ 5 ਫਰਵਰੀ ਸਵੇਰੇ ਪਹੁ ਫੁਟਾਲੇ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਸਿੰਘਾਂ ਤੇ ਆ ਪਿਆ ।

ਸਿੰਘ ਅਜੇ ਤਿਆਰ ਹੀ ਨਹੀਂ ਹੋਏ ਸੀ ਕਿ ਅੰਤ ਗਲ ਆ ਪਈ। ਝਟਪੱਟ ਸਰਦਾਰਾਂ ਨੇ ਮਿਲ ਕੇ ਮਤਾ ਪਕਾਇਆ ਕਿ ਵਹੀਰ (ਬੱਚੇ, ਬੁੱਢੇ ਅਤੇ ਇਸਤਰੀਆਂ) ਅੱਗੇ ਜੰਗਲ ਦੇਸ ਬਰਨਾਲੇ ਵੱਲ ਭੇਜ ਦੇਵੋ ਅਤੇ ਲੜਨ ਵਾਲੇ ਸਿੰਘ ਅਬਦਾਲੀ ਨਾਲ ਜੁੜਣ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਭਾਈ ਕੇ ਦਰਾ ਦਾ ਸੰਗੂ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਬਾਬਾ ਆਲਾ ਸਿੰਘ ਦਾ ਕੋਤਵਾਲ ਸੇਖੂ ਸਿੰਘ ਹੰਬਲਵਾਲ ਮੁਹਰੀ ਬਣਾ ਕੇ ਵਹੀਰ ਪਿੱਛੇ ਤੋਰ ਦਿੱਤੀ ਅਤੇ ਬਾਕੀ ਸਿੰਘ ਅਬਦਾਲੀ ਦਾ ਸਾਹਮਣਾ ਕਰਨ ਲਈ ਡਟ ਗਏ ।

ਵਹੀਰ ਦੇ ਨਾਲ ਕੋਈਂਜ ਤਾਂ ਹੈ ਨਹੀਂ ਸੀ ਇਸ ਲਈ ਅਜੇ ਦੋ ਤਿੰਨ ਕੋਹ ਹੀ ਗਏ ਸਨ ਕਿ ਨਵਾਬ ਸਰਹਿੰਦ ਵੀਹ ਹਾਰੀਂਜ ਨਾਲ ਵਹੀਰ ਤੇ ਆ ਪਿਆ। ਨਿਹੱਥੇ ਸਿੰਘਾਂ ਦਾ ਨੁਕਸਾਨ ਹੁੰਦਾ ਦੇਖ ਕੇ ਕ੍ਰੋੜੀਏ ਮਿਸਲ ਦੇ ਬਾਬਾ ਮ ਸਿੰਘ ਵਹੀਰ ਨਾਲ ਘੱਲਿਆ ਗਿਆ । ਬਾਬਾ ਜੀ ਨੂੰ ਰਤੀ ਨਾਲ ਜੈਨ ਖਾਂ ਨਵਾਬ ਸਰਹਿੰਦ ਪਿੱਛੇ ਧੱਕ ਕੇ ਵਹੀਰ ਤੋਰ ਲਈ । ਦੂਸਰੇ ਪਾਸਿਉਂ ਮਲੇਰਕੋਟਲੇ ਦੇ ਪਠਾਨ ਅਤੇ ਲਛਮੀ ਨਰਾਇਣ ਆ ਪਿਆ । ਬਾਬਾ ਜੀ ਨੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਪਿੱਛੇ ਧੱਕ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਵਹੀਰ ਤੁਰਦੀ ਗਈ ।

ਚੜ੍ਹਤ ਸਿੰਘ (ਮਹਾਰਾਜਾ ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ ਦਾ ਦਾਦਾ) ਨੇ ਸਲਾਹ ਦਿੱਤੀ ਕਿ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਬਦਾਲੀ ਨੇੌਂਜ ਦੇ ਚਾਰ ਤੁੰਮਣ ਬਣਾਏ ਹਨ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਆਪਣੀ ਆਪਣੀ ਮਿਸਲ ਲੈ ਕੇ ਲੜੋ। ਪਰ ਪੰਥ ਦੇ ਸਿਆਣਿਆਂ ਨੇ ਇਹ ਨਾ ਮੰਨੀ ਅਤੇ ਆਖਿਆ :

**ਮਿਸਲ ਬੰਡ ਕਬਰੂ ਨਾ ਪਾਵੋ । ਰਲ ਮਿਲ ਖੜ ਤੁਰ ਪੰਥ ਬਚਾਵੋ ।
ਤੁਰਕ ਆਟਾ ਹਮ ਲੂਣ ਸਿਵਾਪੈਂ । ਵਹਿ ਅੰਧੇਰੀ ਹਮ ਬਰੋਲੋ ਸਿਵਾਪੈਂ ।
ਤੁਰ ਤੁਰ ਲਰੋ ਔ ਲਰ ਲਰ ਤੁਰੋ । ਬਹੀਰ ਬਚਾਵਨ ਖਾਤਰ ਅੜੋ ।**

(ਪਥ ਪ੍ਰਕਾ ਰਤਨ ਸਿੰਘ ਭੰਗੂ)

ਇਸ ਤਰਾਂ ਰਲ ਕੇ ਕੁਝ ਦੇਰ ਸਿੰਘਾਂ ਨੇ ਮੁਕਾਬਲਾ ਕੀਤਾ ਪਰ ਪਿੱਛੋਂ ਬਿਲੰਦ ਖਾਨ, ਜਹਾਨ ਖਾਂ ਤਾਜੀਂਜ ਲੈ ਅਬਦਾਲੀ ਨਾਲ ਆ ਮਿਲੇ । ਇਸ ਨੇ ਸਿੰਘਾਂ ਦੇ ਪੈਰ ਹਿਲਾ ਦਿੱਤੇ। ਕਦੇ ਸਿੰਘ ਦੁਮਣ ਦਾ ਖੜ੍ਹ ਕੇ ਮੁਕਾਬਲਾ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਦੇ ਵਹੀਰ ਦੀ ਮੱਦਦ ਲਈ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ਵਹੀਰ ਅਜੇ ਮਸਾਂ ਚਾਰ ਕੋਹ (ਤਕਰੀਬਨ 6 ਕਿ.ਮੀ.) ਹੀ ਗਈ ਸੀ ਕਿ ਅਹਿਮਦ ਾਹ ਆਪ ਦਲ ਤੇ ਆ ਪਿਆ । ਬਹੁਤਿਆਂ ਨਾਲ ਕੀ ਮੁਕਾਬਲਾ ? ਅੀਰ ਅਬਦਾਲੀ ਨੌਂ ਰ ਪਾ ਕੇ ਵਹੀਰ ਅੱਡ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਅਤੇ ਕਟਾ-ਵਢੀ ਵਿਚ ਬਹੁਤ ਨੁਕਸਾਨ ਹੋਇਆ ।

ਦੁਬਾਰਾ ਫਿਰ ਸਿੰਘ ਸੰਭਲੇ ਅਬਦਾਲੀ ਦੀਆਂ ਜਾਂ ਰੋਕ ਕੇ ਵਹੀਰ ਤੋਰ ਲਈ। ਅਹਿਮਦ ਾਹ ਸਮਝ ਗਿਆ ਕਿ ਜਦ ਤੱਕ ਸਿੰਘਾਂ ਘੇਰਾ ਪਾ ਕੇ ਰੋਕਿਆ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦਾ ਤਦ ਤੱਕ ਇਹ ਮਾਰੇ ਨਹੀਂ ਜਾਣਗੇ । ਇਸ ਲਈ ਮਲੇਰੀਏ ਅਤੇ ਨਵਾਬ ਸਰਹਿੰਦ ਜੈਨ ਖਾਨ ਸੁਨੇਹਾ ਭੇਜਿਆ ਕਿ ਪੂਰਾ ਜੋਰ ਲਾ ਕੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਵਧਣਾ ਰੋਕ ਰੱਖੋ, ਪਿੱਛੋਂ ਮੈਂ ਆ ਰਿਹਾ ਹਾਂ। ਜੇ ਦੋ ਘੰਟੇ ਰੋਕ ਰੱਖੋਗੇ ਮੈਂ ਸਿੰਘ ਨਾਉਂ ਦੀ ਚੀ ਕੋਈ ਰਹਿਣ ਨਹੀਂ ਦੇਵਾਂਗਾ।

ਪਰ ਵਹੀਰ ਨਾਲ ਭੀ ਬਾਬਾ ਮ ਸਿੰਘ ਵਰਗੇ ਸੂਰਬੀਰ ਸੀ । ਬਥੇਰਾ ਲਾਇਆ ਪਰ ਰੋਕ ਨਹੀਂ ਸਕੇ ।

ਫਿਰ ਜੈਨ ਖਾਨ ਨੇ ਅਬਦਾਲੀ ਸੁਨੇਹਾ ਭੇਜਿਆ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਰੋਕਣਾ ਸਾਡੇ ਵੱਸ ਦੀ ਗੱਲ ਨਹੀਂ। ਤੂੰ ਵਹੀਰ ਦੀ ਗੱਲ ਛੱਡ ਪਹਿਲਾਂ ਾਲਸੀਂਜ ਤਮ ਕਰ ਵਹੀਰ ਆਪੇ ਮਰ ਜਾਵੇਗੀ ।

ਅਬਦਾਲੀ ਗੱਲ ਮੰਨ ਕੇ ਫਿਰ ਦਲ ਤੇ ਆ ਪਿਆ। ਅਬਦਾਲੀ ਦਾਰ ਨਾ ਸਹਾਰਦੇ ਸਿੰਘ ਅੱਗੇ ਦੌੜ ਚੱਲੇ । ਫਿਰ ਬਾਬਾ ਜੱਸਾ ਸਿੰਘ ਨੇ ਸਭ ਰੋਕਿਆ ਅਤੇ ਖੜ੍ਹ ਕੇ ਲੜਨ ਲੱਗੇ। ਘਮਸਾਨ ਦਾ ਜੰਗ ਹੋਇਆ। ਦੁਮਣ ਕੋਲ ਸਿਰੰ ਇਕ ਕੰਮ ਹੈ ਮਾਰਨਾ । ਾਲਸੇ ਨੇ ਵਹੀਰ ਭੀ ਬਚਾਉਣੀ ਹੈ ਟਾਕਰਾ ਭੀ ਕਰਨਾ ਹੈ ਅਤੇ ਅੱਗੇ ਭੀ ਵਧਣਾ ਹੈ । ਲੜਦਿਆਂ ਦੇ ਹਥਿਆਰ ਖੁੰਢੇ ਹੋ ਗਏ, ਟੁੱਟ ਗਏ ਅਤੇ ਘੋੜੇ ਭੀ ਤੁਰਨੋਂ ਜਵਾਬ ਦੇ ਗਏ ।

ਜੱਸਾ ਸਿੰਘ ਦੇ ਤਕਰੀਬਨ ਸਾਰੇ ਜਿਸਮ ਤੇ ਫੱਟ ਲੱਗੇ। ਸਾਰੇ ਕੱਪੜੇ ਲਹੂ-ਲੁਹਾਨ ਹਨ ਅਤੇ ਘੋੜਾ ਅੜ ਗਿਆ। ਬਾਬਾ ਜੀ ਦਾ ਪਾਲਤ ਪੁੱਤਰ ਗੁਰਮੁਖ ਸਿੰਘ ਘੋੜੇ ਚਾਬਕ ਮਾਰਨ ਲੱਗਾ ਪਰ ਬਾਬਾ ਜੀ ਨੇ ਰੋਕ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਜਾਨਵਰ ਜੇ ਵਿਗੜ ਗਿਆ ਕਿੱਧਰ ਲੈ ਜਾਵੇ ਕੋਈ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਇਸ ਲਈ ਨਾ ਮਾਰ । ਪਥ ਪ੍ਰਕਾ ਦੇ ਕਰਤਾ ਭੰਗੂ

ਜੀ ਲਿਖਦੇ ਹਨ;

**ਤਬ ਗੁਰਮੁਖ ਸਿੰਘ ਚਾਬਕ ਉਠਾਯਾ ।
ਚਾਹਤ ਘੋੜੇ ਤਨ ਕੋ ਲਾਯਾ ।
ਤਬ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨਿਜ ਦੇਖ ਹਟਾਯੋ,
ਚਹੈ ਹਮਕੋ ਤੂੰ ਚਟਕ ਲਗਾਯੋ।
ਪੰਥ ਸੁਨੈ ਹਮ ਕਰ ਹੈ ਠੱਠਾ,
ਘੋੜਾ ਕੁਟਾਇ ਜਸਾ ਸਿੰਘ ਨਠਾ ।
ਕਯਾ ਮੁਖ ਲੈ ਮੈਂ ਬਹੋਂ ਦੀਵਾਨ,
ਕਰੈ ਮਸਕਰੀ ਹਮ ਕੋ ਆਨ ।
ਮੈਂ ਖਾਲਸੇ ਪਾਤਿਹੁ ਕਹਾਯੋ,
ਤੁਮ ਚਾਹਤ ਹਮ ਗੀਦੀ ਬਨਾਯੋ ।**

ਪੂਰੇ ਬਾਈ ਮ ਬਾਬਾ ਜੀ ਦੇ ਸਰੀਰ ਤੇ ਲੱਗੇ ਫਿਰ ਭੀ ਚੜਦੀਕਲ੍ਹਾ ਵਿਚ ਲੜਦੇ ਰਹੇ ।

ਦੂਸਰੇ ਪਾਸੇ ਸਰਦਾਰ ਚੜ੍ਹਤ ਸਿੰਘ ਕਦੇ ਦਲ ਨਾਲ ਲੜਦਾ ਹੈ ਕਦੇ ਵਹੀਰ ਦੀ ਮੱਦਦ ਤੇ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਦੁਮਣ ਦਾਰ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ਉਥੇ ਆਪ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਇਸ ਦੇ ਭੀ ਅਨੇਕਾਂ ਮ ਹੋਏ । ਇਨੇ ਕਿਸੇ ਨੇ ਬੋਲੀ ਮਾਰ ਦਿੱਤੀ ਕਿ ਚੜ੍ਹਤ ਸਿੰਘਾਂ! ਬੜੀਆਂ ਡੀਂਗਾਂ ਮਾਰਦਾ ਸੀ, ਕਰ ਹੁਣ ਮੁਕਾਬਲਾ ਅਬਦਾਲੀ ਦਾ ।

ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਜੋ ਖਾਧਾ ਇਕੱਲਾ ਹੀ ਘੋੜਾ ਲੈ ਕੇ ਇਕ ਚੱਕਰ ਕੱਟ ਦਿੱਤਾ ਪਰ ਅਬਦਾਲੀ ਨਾ ਮਿਲਿਆ ਜੀਆਂ ਵਾਂਗ ਆਸੇ ਪਾਸੇ ਘੇਰਾ ਪਾ ਕੇ ਤੁਰਦਾ ਸੀ। ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਤਲਵਾਰ ਚਲਾਉਂਦੇ ਦਾ ਹੱਥ ਥੱਕ ਗਿਆ। ਫਿਰ ਬਰਛਾ ਫੜ ਲਿਆ ਅਤੇ ਬਰਛੇ ਦਾ ਲ ਟੁੱਟ ਜਾਣ ਤੇ ਬੰਦੂਕ ਫੜ ਲਈ । ਪਥ ਪ੍ਰਕਾ ਦੇ ਕਰਤਾ ਰਤਨ ਸਿੰਘ ਭੰਗੂ ਨੇ ਚੜ੍ਹਤ ਸਿੰਘ ਦੀ ਬਹਾਦਰੀ ਦਾ ਨਕਾ ਇੰਜ ਖਿੱਚਿਆ ਹੈ:

**ਬਹੀਰ ਛਾਡ ਸਿੰਘ ਦੂਰ ਨਾ ਜਾਵੈ, ਆਪ ਫਸੇ ਔਰ ਬਹੀਰ ਬਚਾਵੈ ।
ਲੋਹੂ ਰੰਗ ਸਭ ਕਪੜੇ ਭਏ । ਖੇਲੂ ਫਾਗ ਜਨ ਰੰਗ ਰੰਗਏ ।
ਪੰਜ ਘੋੜੇ ਨਿਜ ਕੋਤਲ ਰਖਾਏ। ਛੋਡ ਏਕ ਕੋ ਔਰ ਚੜ੍ਹ ਜਾਏ।
ਤਰ ਚੜ੍ਹ ਸਿੰਘ ਬਹੁਤੇ ਖਾਏ । ਦੇਖ ਨ ਓਦਰੈ ਫੇਰ ਲੜਾਇ।
ਆਗੈ ਹੋਇ ਹੋਇ ਬੰਦੂਕ ਚਲਾਏ। ਇਕ ਕੋ ਮਾਰ ਦੂਏ ਤਨ ਲਾਏ।
ਵਹੁ ਬੰਦੂਕ ਜਬ ਖਾਲੀ ਹੋਏ। ਲਏ ਔਰ ਤੇ ਹੱਥ ਤੇ ਖੋਹਿ ।**

ਸਿੰਘਾਂ ਨੇ ਨਵੀਂ ਤਰਕੀਬ ਬਣਾਈ। ਵਿਚਾਲੇ ਵਹੀਰ ਰੱਖੀ । ਚਾਰੇ ਪਾਸੋਂ ਜ ਦਾ ਕੁੰਡਲ ਬਣਾ ਕੇ ਲੜਦੇ ਹੋਏ ਅੱਗੇ ਵਧਣਾ ਰੂ ਕੀਤਾ। ਦੋ ਤਿੰਨ ਮੀਲ ਹੀ ਗਏ ਸਨ ਕਿ ਅਬਦਾਲੀ ਦੀ ਜ ਨੇ ਕੁੰਡਲ ਦੇ ਫਾੜ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਜ ਵਿਚ ਵੜ ਕੇ ਵਹੀਰ ਦਾ ਕਤਲੇਆਮ ਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤੀ। ਲੜਦੇ ਭੜੜਦਿਆਂ ਗਹਿਲ ਪਿੰਡ ਆ

ਗਿਆ। ਅਬਦਾਲੀ ਕੁਝ ਥੱਕ ਗਿਆ। ਕੁਛ ਪਿਆਸ ਨੇ ਦਿਲਗੀਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਜਿੰਨੀ ਦੇਰ ਵਿਚ ਅਬਦਾਲੀ ਦੀ ਪਿਆਸ ਬੁੜੀ ਸਿੰਘਾਂ ਨੇ ਫਿਰ ਵਹੀਰ ਸਾਂਭ ਲਈ ਅਤੇ ਅੱਗੇ ਤੁਰ ਪਏ।

ਅੱਗੇ ਜਦ ਕੁਤਬਾ ਬਾਹਮਣਾ ਪਿੰਡ ਆਇਆ ਉਥੇ ਪਾਣੀ ਦਾ ਵੱਡਾ ਛੱਪੜ ਸੀ। ਵਹੀਰ ਭੀ ਪਾਣੀ ਤੜਪ ਗਈ ਅਤੇ ਦੁਮਣ ਜ ਭੀ ਪਿਆਸ ਨਾਲ ਵਿਆਕੁਲ ਸੀ। ਸਭ ਲੜਾਈ ਭੁੱਲ ਗਈ। ਹਾਲਤ ਇਹ ਹੋ ਗਈ ਢਾਬ ਦੇ ਇਕ ਪਾਸੇ 'ਲਸਾ' ਦਲ ਪਾਣੀ ਪੀ ਰਿਹਾ ਹੈ ਦੂਸਰੇ ਪਾਸੇ ਦੁਮਣ ਦੀਆਂ ਜਾਂ ਪੀ ਰਹੀਆਂ ਹਨ ਲੜਨ ਦੀ ਹਿੰਮਤ ਨਾ ਰਹੀ।

ਪਾਣੀ ਪੀ ਕੇ ਸਿੰਘ ਝਟ ਹੀ ਸੰਭਲੇ ਅਤੇ ਅੱਗੇ ਵੱਧਣ ਲੱਗੇ । ਦੂਸਰੇ ਪਾਸੇ ਅਬਦਾਲੀ ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ ਕਿ ਅੱਗੇ ਬਾਰਾਂ ਮੀਲ ਪਾਣੀ ਨਹੀਂ ਮਿਲੇਗਾ । ਤਲਵਣ (ਜਲੰਧਰ ਕੋਲ ਕਸਬਾ) ਤੋਂ ਚਲਿਆ ਅਬਦਾਲੀ ਸਵੇਰੇ 6 ਵਜੇ ਤੋਂ ਲੜਦਾ ਥਕਾਵਟ ਦਾ ਮਾਰਿਆ ਨਿਰਾ ਹੋ ਕੇ ਪਿੱਛੇ ਮੁੜ ਗਿਆ ਅਤੇ ਸਿੰਘ ਚਲਦੇ ਚਲਦੇ 'ਮ ਬਾਬਾ ਆਲਾ ਸਿੰਘ ਦੀ ਰਾਜਧਾਨੀ ਬਰਨਾਲੇ ਪਹੁੰਚ ਗਏ । ਕੁਪ ਰਹੀੜੇ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਤਕਰੀਬਨ ਚੌਦਾਂ ਮੀਲ ਦਾ ਪੈਂਡਾ ਲਾਂ ਨਾਲ ਭਰਿਆ ਪਿਆ ਸੀ । ਜਿਸ ਵਿਚ ਇਕ ਅੰਦਾ ਅਨੁਸਾਰ ਤੀਹ ਤੋਂ ਚਾਲੀ ਹਾਰ ਸਿੰਘ ਧਰਤੀ ਨਾਲ ਮਿਲ ਗਏ ਸਨ । ਪਰ ਸਿੰਘ ਅਜੇ ਭੀ ਚੜ੍ਹਦੀ ਕਲਾ ਵਿਚ ਸਨ । 'ਮ ਬਰਨਾਲੇ ਜਦ ਸੋ ਦਰੁ ਦੇ ਪਾਠ ਦੀ ਸਮਾਪਤੀ ਹੋਈ ਇਕ ਨਿਹੰਗ ਸਿੰਘ ਨੇ ਦੀਵਾਨ ਵਿਚ ਖੜ੍ਹ ਕੇ ਉੱਚੀ ਅਵਾ ਵਿਚ ਕਿਹਾ 'ਲਸਾ ਜੀ ਘਬਰਾਓ ਨਹੀਂ ਖੋਟ ਨਿਕਲ ਗਿਆ 'ਲਸ 'ਲਸਾ ਰਹਿ ਗਿਆ'।

ਦੂਸਰੇ ਪਾਸੇ ਸਮੇਂ ਦਾ, ਈਆ ਦਾ ਸਭ ਤੋਂ ਕਤੀ-ਲੀ ਜਰਨੈਲ ਅਹਿਮਦ 'ਹ ਅਬਦਾਲੀ ਹਾਰ ਮੰਨ ਕੇ ਨਿਰਾ ਦੀ ਹਾਲਤ ਵਿਚ ਪਿੱਛੇ ਮੁੜਿਆ ਅਤੇ ਇਸੇ ਆਲਮ ਵਿਚ ਵਾਪਸੀ ਤੇ ਹਰਿਮੰਦਰ ਸਾਹਿਬ ਬਰੂਦ ਨਾਲ ਉੱਡਾ ਦਿੱਤਾ। ਸਰੋਵਰ ਗੰਦ-ਮੰਦ ਨਾਲ ਭਰ ਗਿਆ।

ਯਾਦ ਰਹੇ ਇਹ ਉਹੋ ਅਬਦਾਲੀ ਸੀ ਜਿਸ ਨੇ ਕੇਵਲ ਇਕ ਸਾਲ ਪਹਿਲਾਂ, ਪੂਨੇ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਦਿੱਲੀ ਤੱਕ ਦੀ ਮਾਲਕੀ ਜਿਤਾਉਣ ਵਾਲੀ ਕਤੀਲੀ ਮਰਹੱਟਾ ਜ ਪਾਣੀਪਤ ਦੇ ਮੈਦਾਨ ਵਿਚ ਐਸੀ ਹਾਰ ਦਿੱਤੀ ਸੀ ਕਿ ਮੁੜ ਕੇ ਮਰਹੱਟੇ ਉੱਠਣ ਜੋਗੇ ਨਾ ਰਹੇ । ਮੱਧ ਈਆ ਦੇ ਜੇਤੂ ਜਰਨੈਲ ਦਾ ਹੁਣ ਉਨ੍ਹਾਂ ਮਸਤ ਮਲੰਗਾਂ ਨਾਲ ਵਾਹ ਪਿਆ ਸੀ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਕੋਲ ਨਾ ਕੋਈ ਹਕੂਮਤ ਨਾ ਕੋਈ ਤਾਜ, ਨਾ ਕੋਈ ਆਮਦਨ ਦਾ ਪੱਕਾ ਸਾਧਨ ਸੀ । ਉਸ ਵੇਲੇ ਦੇ ਅਕਾਲੀ ਸਿੰਘ ਦਾ ਹਾਲ ਗਿਆਨੀ ਗਿਆਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਇੰਜ ਬਿਆਨ ਕੀਤਾ ਹੈ :

**ਟਿੱਡਾ ਜੈਸਾ ਟਟੂਆ ਔਰ ਜੁਲੜੂ ਕਾ ਕਾਠੀ ਪਾਇ
ਰਸੜੀ ਲਗਾਮ ਅਤੇ ਰਸੜੂ ਰਕਾਬ ਜੂ ।
ਪਾਟਿਆ ਸਾ ਕਛੜੂ ਤੇ ਨੀਲੜਾ ਸਾ ਚਾਦਰੂ ਹੈ**

**ਫੂਫੂ ਜੈਸਾ ਪੱਗੜੂ ਬਣਾਇਆ ਸਿਰ ਤਾਜ ਜੂ।
ਟੁੱਟਾ ਜੈਸਾ ਤੇਗੜੂ ਤੇ ਲੀਰੜੂ ਮਿਆਨ ਜਾ ਕੋ
ਗੱਠ ਸੱਠ ਗਾਤਰਾ ਬਣਾਇਆ ਸਭ ਸਾਜ ਜੂ।
ਨਾਮ ਤੋਂ ਅਕਾਲੜੂ ਸੋ ਫਿਰੇ ਬੁਰੇ ਹਾਲੜੂ ਸੋ
ਲੂਟ ਕੂਟ ਖਾਵਣੇ ਕੋ ਡਾਢੇ ਉਸਤਾਜ ਜੂ।**

ਇਹ ਉਹ ਾਲਸਾ ਸੀ ਜਿਸ ਨੇ ਨਵਾਬੀਆਂ ਠੋਕਰਾਂ ਮਾਰ ਕੇ ਅਕਾਲ ਦਾ ਪੱਲਾ ਫੜਿਆ ਸੀ, ਅਤੇ ਜਿਸ ਨੇ ਦਸਮੇ ਜੀ ਦੇ, ਔਰੰਗੇਬ ਲਿਖੇ ਰਨਾਮੇ ਦੇ ਇਹ ਬਚਨ ਦਿਲ ਨਾਲ ਲਗਾ ਕੇ ਰੱਖੇ ਸਨ,

ਤੁਰਾ ਗਰ ਨਰ ਅਸਤ ਲਕਰ ਵ ਰ ।

ਕਿ ਮਾਰਾ ਨਿਗ੍ਹਾ ਅਸਤ ਯਦਾਂ ਕਰ । 105।

ਜੇ ਤੇਰੀ ਨਰ ਆਪਣੀਆਂ ਜਾਂ ਤੇ ਦੌਲਤ ਾਨਿਆਂ ਉਤੇ ਹੈ ਸਾਡੀ ਨਿਗ੍ਹਾ ਉਸ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦੇ ਕਰਾਨੇ ਵੱਲ ਹੈ ।

ਕਿ ਤੋ ਰਾ ਰੂਰ ਅਸਤ ਬਰ ਮੁਲਕੋ ਮਾਲ ।

ਵ ਮਾਰਾ ਪਨਾਹ ਅਸਤ, ਯਦਾਂ ਅਕਾਲ । 106।

ਉਸ ਔਰੰਗੇਬ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਤਾਂ ਆਪਣੇ ਰਾਜ ਭਾਗ ਅਤੇ ਧਨ ਦੌਲਤ ਦਾ ਘੁਮੰਡ ਹੈ। ਸਾ ਆਪਣੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦੀਆਂ ਰੱਖਾਂ ਹਨ ।

ਇਸੇ ਲਈ ਬਰਨਾਲੇ ਮ ਦੇ ਦੀਵਾਨ ਵਿਚ ਇਕ ਸਿੰਘ ਨੇ ਦਸਮੇ ਜੀ ਪਿਆਰ ਵਾਲਾ ਮਿਹਣਾ ਮਾਰਿਆ ਕਿ ਦਸਮੇ ਜੀ ਪੰਥ ਗ੍ਰੰਥ ਦੇ ਲੜ ਲਾਇਆ ਸੀ ਜੇ ਪੰਥ ਹੀ ਨਾ ਰਹਿਆ ਤਾਂ ਗ੍ਰੰਥ ਕੌਣ ਪੜ੍ਹੇਗਾ :

ਪਥ ਕੀ ਨਾ ਰਾਖੋਗੇ ਤੋਂ ਗ੍ਰੰਥ ਕੌਣ ਮਾਨੈ ਗਾ ।

ਉਸ ਵੇਲੇ ਦੇ ਲੋਕ, ਸਿੰਘਾਂ ਆਮ ਤੌਰ ਤੇ ਭੂਰਿਆਂ ਵਾਲੇ ਬਾਬੇ ਆਖਦੇ ਸੀ ਕਿਉਂ ਜੋ ਹਰ ਸਿੰਘ ਕੋਲ ਦੋ ਕੰਬਲ ਹੁੰਦੇ ਸੀ ਇਕ ਘੋੜੇ ਦੀ ਪਿੱਠ ਤੇ ਬੈਠਣ ਲਈ ਅਤੇ ਇਕ ਸੌਣ ਲਈ। ਇਹੋ ਇਹਨਾਂ ਦੀ ਜਾਇਦਾਦ, ਇਹੋ ਾਨਾ। ਦਸਮੇ ਜੀ ਨੇ ਫਿਰ ਐਸੀ ਕਲਾ ਵਰਤਾਈ ਕਿ ਭੂਰੇ ਵਾਲੇ ਬਾਬਿਆਂ ਨੇ, ਅਬਦਾਲੀ ਦੇਸ ਤੋਂ ਗਿਆਂ, ਸਾਲ ਭੀ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ ਸੀ ਕਿ ਾਲਸੇ ਨੇ ਫਿਰ ਲਾਹੌਰ ਮੱਲ ਲਿਆ ਤੇ 1762 ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਫਿਰ ਕਦੇ ਇੱਡਾ ਵੱਡਾ ਘੱਲੂਘਾਰਾ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ। 1984 ਵਿਚ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਦੋ ਸੌ ਬਾਈ ਸਾਲ ਪਿਛੋਂ ਕੀਤਾ ਜਿਸ ਦਾ ਮੁੱਲ ਭੀ ਤਾਰਨਾ ਪਿਆ। ਾਲਸਾ ਪੰਥ ਦੇ ਇਤਿਹਾਸ ਵਿਚ ਇਸ ਘਟਨਾ ਵੱਡਾ ਘਲੂਘਾਰੇ ਨਾਲ ਯਾਦ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ।

ਦਸਮੇ ਜੀ ਦੇ ਜੋਤੀ-ਜੋਤ ਸਮਾਉਣ ਤੋਂ ਮਿਸਲਾਂ ਦਾ ਰਾਜ ਕਾਇਮ ਹੋਣ ਤੱਕ ਤਕਰੀਬਨ ਅੱਸੀ ਨੱਬੇ ਸਾਲ, ਭਾਵ ਚਾਰ ਪੰਜ ਪੁਤਾਂ ਲਗਾਤਾਰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅਸਹਿ ਅਕਹਿ ਕਟ ਸਹਾਰ ਕੇ ਦੇ ਦਾ ਇਤਿਹਾਸ ਬਦਲਿਆ ਅਤੇ ਨਕਾ ਬਦਲਿਆ। ਇਤਿਹਾਸਕਾਰਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਜੇ ਾਲਸੇ ਦੀ ਤੇ ਨ ਚੱਲਦੀ ਤਾਂ ਹੁਣ ਦਾ ਭਾਰਤੀ ਅਤੇ

ਪਾਕਿਸਤਾਨੀ ਪੰਜਾਬ ਅਫਗਾਨਿਸਤਾਨ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਹੋਣਾ ਸੀ ।

ਇਹ ਾਲਸੇ ਦੀ ਤੇ ਦੀ ਕਰਾਮਾਤ ਹੈ ਕਿ ਜਿਹੜੇ ਪਠਾਣ ਅਤੇ ਦੂਰਾਨੀ ਘੋੜੇ ਤੇ ਚੜ੍ਹ ਕੇ ਮੋਢੇ ਤੇ ਬੰਦੂਕ ਰੱਖ ਕੇ ਦੇ ਦੀ ਧਨ ਦੌਲਤ ਅਤੇ ਹੁਸਨ ਲੁਟਣ ਆਉਂਦੇ ਸਨ ਮਹਾਰਾਜਾ ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ ਰਾਜ ਸਥਾਪਤ ਹੋਣ ਪਿੱਛੋਂ ਪੈਰਾਂ ਵਿਚ ਚੱਪਲ ਪਾ ਕੇ ਮੋਢੇ ਤੇ ਹਿੰਗ ਦਾ ਥੈਲਾ ਜਾਂ ਕੁਹਾੜਾ ਰੱਖ ਕੇ (ਲੱਕੜੀਆਂ ਪਾੜਨ) ਰੋਟੀ ਕਮਾਉਣ ਲਈ ਆਉਣ ਲੱਗ ਪਏ। ਪਰ ਕਿਡੇ ਅੰਸੋਸ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ ਕਿ ਇੰਨੇ ਵੱਡੇ ਲਹੂ ਭਿਜੇ ਇਤਿਹਾਸ ਦੇਸ ਦੇ ਲੀਡਰਾਂ ਨੇ ਬਿਲਕੁਲ ਭੁਲਾ ਦਿਤਾ। ਹੋਰ ਤਾਂ ਛੱਡੋ, ਅਖੌਤੀ ਧਰਮ ਨਿਰਪੱਖ, ਪਡਤ ਜਵਾਹਰ ਲਾਲ ਨਹਿਰੂ ਨੇ ਆਪਣੀ ਕਿਤਾਬ (Discovery of India) ਵਿਚ ਇਸ ਬਾਰੇ ਇਕ ਲਾਈਨ ਭੀ ਨਹੀਂ ਲਿਖੀ ਅਤੇ ਜੋ ਲੜੀ ਵਾਰ, ਭਾਰਤ ਇਕ ਖੋਜ ਦਿਖਾਇਆ ਗਿਆ ਇਸ ਬਾਰੇ ਉੱਕਾ ਹੀ ਚੁੱਪੀ ਸਾਧ ਲਈ।

ਕਾਮਰੇਡਾਂ ਨੇ ਆਪਣੀ ਘੜੀ ਮਿਥੀ ਚਾਲ ਅਨੁਸਾਰ ਪਥ ਵਿਰੋਧੀ ਤਾਕਤਾਂ ਨਾਲ ਮਿਲ ਕੇ ਪੰਜਾਬ, ਪੰਜਾਬੀ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬੀਅਤ ਦੇ ਨਾਹਰੇ ਹੇਠਾਂ ਦੱਬ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਸਭ ਕੁਝ ਕਾਮਰੇਡ ਭਗਤ ਸਿੰਘ ਦੀ ਸੋਚ ਅਰਪ ਕੇ ਉਸ ਦੀ ਝੋਲੀ ਵਿਚ ਪਾ ਦਿੱਤਾ। ਰਾਜਾ ਅਨੰਗਪਾਲ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਾਲਸੇ ਦੀ ਚੜ੍ਹਤ ਹੋਣ ਤੱਕ ਇਹ ਕਾਮਰੇਡੀ ਟੋਲਾ ਅੱਜ ਤੱਕ ਕੋਈ ਪੰਜ ਨਾਉਂ ਨਹੀਂ ਗਿਣਾ ਸਕਿਆ ਜਿਸ ਨੇ ਦੇਸ ਲਈ ਤੇ ਮਾਰੀ ਹੋਵੇ । ਦੂਸਰੇ ਪਾਸੇ ਸਿੱਖੀ ਪਹਿਰਾਵਾ ਧਾਰ ਕੇ ਇਸ ਨਾਸਤਕ ਟੋਲੇ ਨੇ ਹੁਣ ਇਹ ਪ੍ਰਚਾਰਨਾ ਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਅਨਪੜ੍ਹ ਮੂਰਖ ਅਤੇ ਜਾਹਲ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਟੋਲਾ ਸੀ ਜਿਹੜੇ ਪਰਚੀਆਂ ਪਾ ਕੇ ਪੰਥਕੈ ਸਲੇ ਕਰਦੇ ਰਹੇ ਅਤੇ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਗੁਰੂ ਕ੍ਰਿਤ ਹੋਣ ਦੀ ਮਾਨਤਾ ਦਿੰਦੇ ਰਹੇ ।

ਅਠਾਰਵੀਂ ਸਦੀ ਦੇ ਸਿੱਖ ਇਤਿਹਾਸ ਤੋਂ ਜਾਣੂ ਲੋਕ ਜਾਣਦੇ ਹਨ ਕਿ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਦੀਆਂ ਹੁਣ ਦੀਆਂ ਪੰਥ ਪ੍ਰਵਾਣਿਤ ਬਾਣੀਆਂ ਉਸ ਵੇਲੇ ਸਿੱਖਾਂ ਦੀਆਂ ਦਿ-ਜਾਨ ਸਨ। ਘੋੜੇ ਦੇ ਪਿੱਠ ਤੇ ਬੈਠੇ ਭੀ ਚੰਡੀ ਦੀ ਵਾਰ ਦਾ ਪਾਠ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਪੰਜ ਗ੍ਰੰਥੀ ਦੇ ਪਾਠ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਦਸ ਗ੍ਰੰਥੀ ਦਾ ਪਾਠ ਅਨੇਕਾਂ ਸਿੰਘਾਂ ਕੰਠ ਸੀ। ਜਦ ਕਦੇ ਮੋਰਚਾ ਅੜ ਜਾਂਦਾ ਸੀ ਜਥੇਦਾਰ ਆਖਦਾ ਸੀ, ਾਲਸਾ ਜੀ ਦਸਮੇ ਜੀ ਦੇ ਬਚਨ ਯਾਦ ਕਰੋ :

ਸਮਰ ਸਾਮਹੇ ਸੀਸ ਤੋ ਪੈ ਚੜ੍ਹਾਵੇ ॥

ਮਹਾਂ ਭੂਪ ਹੋਇ ਅਉਤਰੈ ਰਾਜ ਪਾਵੈ ॥ (ਭਗੌਤੀ ਸਤੋਤ੍)

ਭਾਵ : ਮੈਦਾਨਿ ਜੰਗ ਵਿਚ ਜੋ ਸਾਹਮਣੇ ਹੋ ਕੇ ਹੀਦੀ ਪਾਉਂਦਾ ਹੈ ਉਹ ਅਗਲੇ ਜਨਮ ਵਿਚ ਰਾਜਾ ਬਣਦਾ ਹੈ, ਜੇ ਜਿੱਤਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਜਿਉਂਦੇ ਜੀ ਰਾਜ ਪਾਉਂਦਾ ਹੈ।

ਖਗ ਖੰਡ ਬਿਰੰਡ ਖਲ ਦਲ ਖੰਡ ਅਤਿ ਰਣ ਮੰਡ ਬਰ ਬੰਡ ॥

ਜੈ ਜੈ ਜਗ ਕਾਰਣ ਸ੍ਰਿਸਟਿ ਉਬਾਰਣ ਮਮ ਪ੍ਰਤਿਪਾਰਣ ਜੈ ਤੇਗੰ ॥

(ਬਚਿਤ੍ਰ ਨਾਟਕ)

ਦੇਹ ਸਿਵਾ ਬਰ ਮੋਹਿ ਏਹੈ ਸੁਭ ਕਰਮਨ ਤੇ ਕਬਹੂ ਨ ਟਰੋਂ॥

ਨਾ ਡਰੋਂ ਅਰਿ ਸੋ ਜਬ ਜਾਇ ਲਰੋਂ

ਨਿਸਚੈ ਕਰ ਅਪਨੀ ਜੀਤ ਕਰੋਂ ॥ ਚੰਡੀ ਚਰਿਤ੍ਰ (ਸ਼੍ਰੇਣੀ 231)

ਅਤੇ; ਧੰਨ ਜੀਉ ਤਿਹ ਕੋ ਜਗ ਮਹਿ ਮੁਖ ਤੇ ਚਿਤਿ ਮੈ ਜੁਧ ਬੀਚਾਰੈ ।

ਇਹ ਬਦ ਸਿੰਘਾਂ ਦੇ ਨਿੱਤਨੇਮ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਹੁੰਦੇ ਸਨ। ਪਿਆਰੇ ਪਾਠਕ ਜੀ ਇਹ ਵਾਰਤਾ ਹੈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਮਹਾਂਬਲੀ ਸੂਰਮਿਆਂ ਦੀ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਅਸੀਂ ਰੋ ਦੋ ਵਾਰ ਅਰਦਾਸ ਵਿਚ ਯਾਦ ਕਰਦੇ ਹਾਂ ।

ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਸਿੰਘਾਂ ਸਿੰਘਣੀਆਂ ਨੇ ਧਰਮ ਹੇਤ ਸੀਸ ਦਿੱਤੇ, ਬੰਦ ਬੰਦ ਕਟਾਏ, ਖੋਪਰੀਆਂ ਲੁਹਾਈਆਂ, ਚਰਖੀਆਂ ਤੇ ਚੜ੍ਹੇ, ਆਰਿਆਂ ਨਾਲ ਚਿਰਾਏ ਗਏ, ਗੁਰਦੁਆਰਿਆਂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਲਈ ਕੁਰਬਾਨੀਆਂ ਕੀਤੀਆਂ, ਧਰਮ ਨਹੀਂ ਹਾਰਿਆ, ਸਿੱਖੀ ਕੇਸਾਂ ਸੁਆਸਾਂ ਨਾਲ ਨਿਬਾਹੀ, ਤਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਕਮਾਈ ਦਾ ਧਿਆਨ ਧਰ ਕੇ ਾਲਸਾ ਜੀ! ਬੋਲੋ ਜੀ ਵਾਹਿਗੁਰੂ !

ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਕਮਾਈ ਦਾ ਸਦਕਾ ਸਾ ਦੁਨੀਆਂ ਸਰਦਾਰ ਆਖਦੀ ਹੈ । ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਚਲਾਈ ਤੇ ਨਾਲ ਸਿੱਖਾਂ ਪਾਤਾਹੀਆਂ ਮਿਲੀਆਂ ਅਤੇ ਅਸੀਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਕਮਾਈ ਦਾ ਸਦਕਾ ਆਪਣੇ ਇਸ ਗੌਰਵ ਮਈ ਇਤਿਹਾਸ ਕਾਰਨ ਧੌਣ ਉੱਚੀ ਕਰ ਕੇ ਤੁਰਦੇ ਹਾਂ।

ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਟੋਆਂ ਹਰਿਮਦਰ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਅਜਾਇਬ ਘਰ ਅਤੇ ਹੋਰ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਥਾਵਾਂ ਤੇ ਲੱਗੀਆਂ ਹੋਈਆਂ । ਪਾਠਕ ਜੀ! ਰਾ ਇਕ ਵਾਰ ਗੌਰ ਨਾਲ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਟੋਆਂ ਦੇਖ ਕੇ ਫਿਰ ਆਪਣੇ ਆਪ 'ਤੇ ਅੱਗੇ ਖੜਾ ਕਰ ਕੇ ਦੇਖੀਂ । ਕੀ ਤੇਰੀ ਕਲ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਮਿਲਦੀ ਹੈ ਜਾਂ ਕੀ ਤੂੰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਵਾਰਸ ਕਹਾਉਣ ਦਾ ਹੱਕਦਾਰ ਹੈਂ ? ਕੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਮਹਾਂਬਲੀ ਗੁਰੂ ਕੇ ਸਿੱਖਾਂ ਦੀਆਂ ਰੂਹਾਂ ਤੇਰੀ ਹੁਣ ਦੀ ਕਲ ਦੇਖ ਕੇ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹੋਣਗੀਆਂ ?

ਕੈਸੀ ਅਜੀਬ ਹਾਲਤ ਹੈ ਕਿ ਅਰਦਾਸ ਵਿਚ ਅਸੀਂ ਦੋ ਟਾਈਮ ਸਿੱਖਾਂ ਕੇਸ ਦਾਨ" ਦੀ ਅਰਦਾਸ ਕਰਦੇ ਹਾਂ। ਜਿਸ ਵਿਚ ਤੂੰ ਭੀ ਮਲ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਗੁਰੂ ਘਰ ਇਹ ਅਰਦਾਸ ਕਰ ਕੇ ਫਿਰ ਜਦ ਨਾਈ ਕੋਲ ਬੈਠ ਕੇ ਪੈਸੇ ਦੇ ਕੇ ਰੋਮਾਂ ਦੀ ਬੇਅਦਬੀ ਕਰਦਾ ਹੈ ਕਦੇ ਮਨ ਵਿਚ ਆਲ ਆਇਆ ਕਿ ਠੀਕ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈਂ?

ਇਹ ਲਿਖਤ ਇਕ ਨਿਮਾਣਾ ਜਿਹਾ ਜਤਨ ਤੈ ਤੇਰੇ ਅਤੀਤ ਦੇ ਗੌਰਵਮਈ ਇਤਿਹਾਸ ਨਾਲ ਜੋੜਨ ਲਈ ਹੈ । ਇਹ ਗੁਰੂ ਕਿਰਪਾ ਸਦਕਾ ਮਨ ਤੇ ਠੋਕਰ ਲੱਗ ਜਾਵੇ ਅਤੇ ਭੁੱਲਿਆ ਫਿਰ ਘਰ ਆ ਜਾਵੇ। ਜੇ ਤੈ ਇਹ ਲਿਖਤ ਚੰਗੀ ਲੱਗੇ ਮੇਰੇ ਲਈ ਭੀ ਅਰਦਾਸ ਕਰੀ ਕਿ ਲੇਖਕ ਦਾ ਸਿੱਖੀ ਸਿਦਕ ਭੀ ਕੇਸਾਂ ਸੁਆਸਾਂ ਨਾਲ ਨਿਭ ਜਾਵੇ ਧੰਨਵਾਦੀ ਹੋਵਾਂਗਾ ।

ਵਿਚਾਰਣ ਵਾਲੀ ਗੱਲ

ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਮਨੁੱਖੀ ਅਬਾਦੀ ਵਿਚ ਦਿਨ-ਬ-ਦਿਨ ਵਾਧਾ ਹੋਣ ਨਾਲ ਜਿਥੇ ਤਕਰੀਬਨ ਹਰ ਧਰਮ ਦੇ ਅਨੁਯਾਈਆਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਵਧ ਰਹੀ ਹੈ, ਉਥੇ ਸਰਕਾਰੀ ਅੰਕੜਿਆਂ ਅਨੁਸਾਰ, ਨਵੀਂ ਮਰਦਮਸ਼ੁਮਾਰੀ ਵਿਚ, ਸਿੱਖਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ, ਪਿਛਲੀ ਗਿਣਤੀ ਨਾਲੋਂ ਤਕਰੀਬਨ 3 ਪ੍ਰਤੀਤ ਘੱਟ ਗਈ ਹੈ।

ਅੱਜ-ਕੱਲ੍ਹ ਦੇ ਅਖੌਤੀ ਗੁਰੂਆਂ ਦੇ ਬਣਾਏ ਨਵੇਂ ਧਰਮ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਕੋਲ ਨਾ ਕੋਈ ਆਪਣਾ ਲਸ਼ਾ ਜਾਂ ਸਿਧਾਂਤ ਹੈ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਕੋਈ ਇਤਿਹਾਸਿਕ ਵਿਰਸਾ ਹੈ ਪੁਲਾਂਘਾਂ ਪੁੱਟਦੇ ਅੱਗੇ ਵਧ ਰਹੇ ਹਨ ਪਰ ਸਭ ਕੁਝ ਹੋਣ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ-ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਦਾ ਸਾਜਿਆ ਨਿਰਮਲ ਪੰਥ ਕਿਉਂ ਘਾਟੇ ਵਿਚ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਇਸ ਦੀ ਪੜਚੋਲ ਕਰਨੀ ਸਾਡਾ ਰ ਹੈ ਤਾਂ ਕਿ ਆਮ ਸਿੱਖ ਸੰਗਤ ਜਾਗ੍ਰਿਤ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕੇ। ਕਿਸੇ ਕੌਮ ਬੁਲੰਦੀਆਂ ਤੇ ਪਹੁੰਚਾਉਣ ਲਈ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਦਾ ਯੋਗਦਾਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਉਹ ਹਨ :

1. ਧਾਰਮਿਕ ਅਸਥਾਨ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸੰਚਾਲਕ
2. ਕੌਮੀ ਲੀਡਰ
3. ਵਿਦਿਅਕ ਸੰਸਥਾਵਾਂ
4. ਬੁੱਧੀਜੀਵੀ ਵਰਗ
5. ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਧਾਰਮਿਕ ਸੰਸਥਾਵਾਂ

ਅਸੀਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਾਰਿਆਂ ਅੰਗਾਂ ਦਾ ਵਿਲੋਣ ਕਰਕੇ ਸਹੀ ਤਸਵੀਰ ਪਾਠਕਾਂ ਵਿਚ ਪੇ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਿ ਕਰਾਂਗੇ।

1. ਧਾਰਮਿਕ ਅਸਥਾਨ :

ਪਿਛਲੇ ਸਮੇਂ ਵਿਚ ਜਦੋਂ ਅਨੇਕ ਸੰਕਟਾਂ ਵਿਚੋਂ ਗੁਰਦੇ ਹੋਏ ਾਲਸਾ ਪੰਥ ਨੇ ਾਨਦਾਰ ਕਾਰਨਾਮੇ ਕਰਕੇ ਸੁਨਹਿਰੀ ਇਤਿਹਾਸ ਸਿਰਜਿਆ ਤਾਂ ਧਾਰਮਿਕ ਅਸਥਾਨ, ਜੋ ਉਸ ਸਮੇਂ, ਧਰਮਾਲਾ ਜਾਂ ਡੇਰੇ ਕਹਾਉਂਦੇ ਹਨ, ਘੋਖਿਆਂ ਪਤਾ ਚਲਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸੰਚਾਲਕ ਆਪ ਹੀ ਨਿੱਤਨੇਮ ਕਰਦੇ ਸਨ, ਇਥੇ ਹੀ ਲੋੜਵੰਦਾਂ ਗੁਰਮੁਖੀ ਅਤੇ ਗੁਰਬਾਣੀ ਪੜ੍ਹਾਈ ਜਾਂਦੀ ਸੀ। ਇਸ ਅਸਥਾਨ ਤੋਂ ਹੀ ਆਏ ਗਏ ਮੁਸਾਂਰ ਜਾਂ ਲੋੜਵੰਦ ਲੰਗਰ ਪਾਣੀ, ਮੰਜਾ ਬਿਸਤਰਾ ਮਿਲਦਾ ਸੀ। ਸੇਵਾ ਪੰਥੀ, ਨਿਰਮਲੇ ਅਤੇ ਉਦਾਸੀ ਸਾਧੂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਅਸਥਾਨਾਂ ਤੇ ਹੀ ਲੋੜਵੰਦਾਂ ਦਵਾਈ ਬੂਟੀ ਦਿੰਦੇ ਸਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਅਸਥਾਨਾਂ ਤੇ ਹੀ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੀਆਂ ਪੋਥੀਆਂ ਲਿਖਣ ਦੀ ਸੇਵਾ ਹੁੰਦੀ ਸੀ। ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡੀ ਗੱਲ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਆਪਣਾ ਕਿਰਦਾਰ ਅਜਿਹਾ ਹੁੰਦਾ ਸੀ ਕਿ ਪਿੰਡ ਵਿਚ ਜੇ ਕੋਈ ਲੜਾਈ

ਝਗੜਾ ਹੋ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਜੋ ਇਨ੍ਹਾਂ ਅਸਥਾਨਾਂ ਦੇ ਮੁਖੀ ਸਲਾ ਕਰਨ, ਸਾਰਾ ਪਿੰਡ ਮੰਨਦਾ ਸੀ।

ਜਿਸ ਅਸਥਾਨ ਤੋਂ ਭੁੱਖੇ ਅਤੇ ਰਾਹਗੀਰ ਰੋਟੀ ਮਿਲੇ, ਬੀਮਾਰ ਦਵਾਈ ਮਿਲੇ, ਜਗਿਆਸੂ ਗੁਰਬਾਣੀ ਮਿਲੇ ਉਹ ਅਸਥਾਨ ਕਿਉਂ ਤਰੱਕੀ ਨਹੀਂ ਕਰੇਗਾ? ਇਸੇ ਲਈ ਆਮ ਲੁਕਾਈ ਸਿੱਖੀ ਵੱਲ ਪ੍ਰੇਰਿਤ ਹੁੰਦੀ ਸੀ।

ਪਰ ਅੱਜ ਜਦ ਅਸੀਂ ਵੱਡੇ ਇਤਿਹਾਸਿਕ ਗੁਰਦੁਆਰਿਆਂ ਅਤੇ ਹਿਰਾਂ ਜਾਂ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚ ਬਣੇ ਗੁਰਦੁਆਰਿਆਂ ਵੱਲ ਝਾਤ ਮਾਰਦੇ ਹਾਂ ਤਾਂ ਮੁਣੀ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਕਮੇਟੀ ਅਧੀਨ ਗੁਰਦੁਆਰਿਆਂ ਵਿਚ ਕੇਵਲ ਨਿੱਤਨੇਮ ਪਿਛੋਂ ਆਸਾ ਦੀ ਵਾਰ ਦਾ ਕੀਰਤਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਬਾਕੀ ਹੋਰ ਕੁਛ ਭੀ ਨਹੀਂ। ਹਿਰ ਦੇ ਉਂਗਲਾਂ ਤੇ ਗਿਣਨ ਵਾਲੇ ਗੁਰਦੁਆਰਿਆਂ ਵਿਚ ਨਿੱਤਨੇਮ ਹੈ, ਬਾਕੀਆਂ ਵਿਚ ਕੇਵਲ ਬਾਹਰ ਬੋਰਡ ਲੱਗੇ ਹੋਏ ਹਨ :

- ਮੱਸਿਆ .....
- ਸੰਗਰਾਂਦ .....
- ਪੂਰਨਮਾਸੀ .....
- ਅਖਡ-ਪਾਠ ਦੀ ਭੇਟਾ .....
- ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਕੀਰਤਨ ਦੀ ਭੇਟਾ .....
- ਭਾਂਡਿਆਂ ਦੀ ਬੁਕਿੰਗ .....

ਧਰਮਾਲਾ, ਡੇਰੇ ਅਤੇ ਗੁਰਦੁਆਰਿਆਂ ਦੀਆਂ ਇਮਾਰਤਾਂ ਇਕ ਸਾਧਨ ਸੀ, ਸਿੱਖੀ ਪ੍ਰਫੁੱਲਿਤ ਕਰਨ ਦਾ ਅਤੇ ਮਨੋਰਥ ਹੈ ਸਿੱਖੀ ਸਿਧਾਂਤ ਰਾਹੀਂ ਮਨੁੱਖਤਾ ਪਰਮੇਸ਼ੀ ਗੁਣਾਂ (ਦਯਾ, ਧਰਮ, ਸਤਿ, ਸੰਤੋਖ ਅਤੇ ਰੱਬੀ ਪਿਆਰ) ਨਾਲ ਰਸਾਰ ਕਰਨ ਦਾ। ਪਰ ਬਦਕਿਸਮਤੀ ਦੇਖੋ ਕਿ ਗੁਰਦੁਆਰਿਆਂ ਦੀਆਂ ਇਮਾਰਤਾਂ ਹੀ ਸਿੱਖੀ ਮਾਨਸਿਕਤਾ ਨੇ ਮਨੋਰਥ ਸਮਝ ਲਿਆ ਹੈ। ਗੁਰਦੁਆਰਿਆਂ ਪੱਥਰਾਂ ਨਾਲ ਗਿਰਾਨਾ, ਉਚੇ ਗੁੰਬਦਾਂ ਸੋਨੇ ਨਾਲ ਚਮਕਾਉਣਾ ਜਦ ਮਨੋਰਥ ਸਮਝ ਲਿਆ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਸਿਧਾਂਤ ਕਿਵੇਂ ਪ੍ਰਫੁੱਲਤ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ?

ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਸਿੱਖੀ ਦੇ ਪਸਾਰ ਲਈ ਤਿੰਨ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਬਣਾਈਆਂ ਸਨ, ਰਾਗੀ, ਢਾਡੀ ਅਤੇ ਗਿਆਨੀ। ਸੰਗੀਤ ਦੀ ਕਲਾ ਨਾਲ ਰਾਗੀ ਸ੍ਰੋਤਿਆਂ ਆਕਰਿਤ ਕਰ ਕੇ ਬੈਠਣ ਲਈ ਪ੍ਰੇਰਦੇ ਸਨ। ਗਿਆਨੀ ਗੁਰਬਚ ਦਾ ਸਿਧਾਂਤ ਅਤੇ ਲਸਾ, ਕਥਾ ਰਾਹੀਂ ਸ੍ਰੋਤਿਆਂ ਦੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਬਿਠਾਉਂਦੇ ਸਨ ਅਤੇ ਇਤਿਹਾਸ ਤੋਂ ਜਾਣੂ ਕਰਾ ਕੇ ਸੰਗਤਾਂ ਦੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਰੱਬੀ ਪਿਆਰ ਅਤੇ ਗੁਰੂ ਪਿਆਰ ਪੈਦਾ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਢਾਡੀ, ਵਾਰਾਂ ਗਾ ਕੇ ਸਿੱਖੀ ਸਿਧਾਂਤ ਤੇ ਕੁਰਬਾਨ ਹੋਏ ਸਿੱਖ ਬਹਾਦਰਾਂ ਦੀਆਂ ਵੀਰ ਗਾਥਾਵਾਂ ਸੁਣਾ ਕੇ ਆਪਾ ਵਾਰਨ ਦੀ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਦਿੰਦੇ ਸਨ।

ਪਰ ਹੁਣ ਗੁਰਦੁਆਰਿਆਂ ਵਿਚ ਸਾਰਾ ਦਿਨ ਕੀਰਤਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕੇਵਲ ਸਵੇਰੇ

ਇਕ ਘੰਟਾ ਗੁਰਬਚ ਦੀ ਕਥਾ ਵਿਰਲੇ ਅਸਥਾਨ ਤੇ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੀ ਸੂਝ ਹੈ ਕੇਵਲ ਉਹੀ ਲਾਹਾ ਲੈ ਸਕਦੇ ਹਨ ਬਾਕੀ ਕੇਵਲ ਮੱਥਾ ਟੇਕ ਕੇ ਅਤੇ ਕੜਾਹ-ਪ੍ਰਾਦ ਨਾਲ ਹੀ ਕੰਮ ਸਾਰਦੇ ਹਨ। ਬੱਚਿਆਂ ਲਈ ਅਤੇ ਨੌਜਵਾਨ ਵਰਗ ਲਈ ਸਾਡੇ ਗੁਰਦੁਆਰਿਆਂ ਦੇ ਪ੍ਰਬੰਧਕਾਂ ਕੋਲ ਕੋਈ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਫਿਰ ਉਹ ਕਿਉਂ ਉਥੇ ਜਾਣ? ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚ, ਵਿਦੇ ਸਿੱਖਾਂ ਦੀ ਮਾਇਆ ਨਾਲ ਆਲੀਸ਼ਾਨ ਗੁਰਦੁਆਰੇ ਬਣੇ ਹੋਏ ਹਨ ਪਰ ਗ੍ਰੰਥੀ ਅਜਿਹੇ ਹਨ ਜੋ ਕੇਵਲ ਸਵੇਰੇ ਪ੍ਰਕਾ ਕਰਕੇ ਆ ਗੁਰੂ ਸਰੂਪ ਸੰਤੋਖ ਦੇਣ। ਕਿਉਂਕਿ ਗ੍ਰੰਥੀ ਸਿੰਘ ਦੀ ਤਨਖਾਹ ਵੱਡੇ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚ ਛੇ, ਸੱਤ ਸੌ ਤੋਂ ਵੱਧ ਨਹੀਂ। ਅਜਿਹੇ ਹਾਲਾਤ ਵਿਚ ਸਿੱਖੀ ਵਿਚ ਵਾਧੇ ਦੀ ਕੀ ਉਮੀਦ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ?

ਸੰਨ 1960 ਦੇ ਕਰੀਬ ਮੁਣੀ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਕਮੇਟੀ ਨੇ ਇਕ ਸੱਜਣ ਵਿਨੋਬਾ ਭਾਵੇ ਕੋਲ ਉਸ ਦੀ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ ਸਮਝਣ ਲਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਆਰਮ ਵਿਚ ਭੇ ਜਿਆ। ਉਹ ਦੋ ਤਿੰਨ ਮਹੀਨੇ ਉਥੇ ਰਿਹਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਵਚਨ ਸੁਣੇ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਿਧਾਂਤ ਸਮਝਿਆ। ਇਕ ਦਿਨ ਗੱਲਾਂ ਕਰਦੇ ਵਿਨੋਬਾ ਭਾਵੇ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਸਿੱਖ ਧਰਮ ਬਹੁਤ ਅੱਛਾ ਧਰਮ ਥਾ ਲੇਕਿਨ ਅਬ ਯਹ ਭੀ ਬੇਕਾਰ ਹੋ ਜਾਏਗਾ।” ਸੱਜਣ ਜੀ ਸੁਣ ਕੇ ਤ੍ਰਬਕ ਗਏ ਅਤੇ ਜਦ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਾਰਨ ਪੁੱਛਿਆ ਵਿਨੋਬਾ ਜੀ ਨੇ ਉੱਤਰ ਦਿੱਤਾ, ਕਿਉਂਕਿ ਇਸ ਧਰਮ ਮੇ ਵੋਟ (ਚੋਣਾਂ) ਕਾ ਰਾਜ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ ਵੋਟ ਕੇ ਲੀਏ ਪੈਸਾ ਦੀਆ ਜਾਏਗਾ ਹਰ ਏਕ ਜਾਇ ਨਾਜਾਇ ਦਾ ਵ ਖੇਲਾ ਜਾਏਗਾ ਜੈਸੇ ਦੇਸ ਕੀ ਰਾਜਨੀਤੀ ਮੇਂ ਹੋ ਰਹਾ ਹੈ।”

ਵਿਨੋਬਾ ਜੀ ਦੀ ਭਵਿੱਖਬਾਣੀ ਅੱਜ ਸੱਚ ਸਾਬਤ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ। ਚੋਣ ਜਿੱਤਣ ਵਾਲੇ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਕਮੇਟੀ ਦੇ ਪ੍ਰਬੰਧਕਾਂ ਦਾ ਸਿੱਖੀ ਨਾਲ ਦੂਰ ਦਾ ਵੀ ਕੋਈ ਵਾਸਤਾ ਨਰ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ। ਹਰ ਰੋ ਅਬਾਰਾਂ ਵਿਚ ਬਰਾਂ ਛਪਦੀਆਂ ਹਨ ਕਿ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਲੀਡਰ ਇਕ ਦੂਜੇ ਦੀਆਂ ਪੱਗਾਂ ਉਛਾਲਦੇ ਹਨ, ਗੁਰਦੁਆਰਿਆਂ ਦੇ ਗੋਲਕ ਚੋਰੀ ਦੀਆਂ ਬਰਾਂ ਨਰ ਹੋ ਰਹੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਹਿਸਾਬ ਕਿਤਾਬ ਦੇ ਸਕੈਂਡਲਾਂ ਦਾ ਸਭ ਪਤਾ ਚਲ ਚੁੱਕਾ ਹੈ।

ਜਥਾ ਰਾਜਾ ਤਥਾ ਪਰਜਾ” ਅਨੁਸਾਰ ਗੁਰਦੁਆਰਿਆਂ ਦੇ ਮੈਨੇਜਰ ਗ੍ਰੰਥੀ ਸੇਵਾਦਾਰ ਅਤੇ ਹੋਰ ਕਰਮਚਾਰੀਆਂ ਦੇ ਕਿਰਦਾਰ ਜੇ ਦੇਖਿਆ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਹੋਰ ਭੀ ਮਾਯੂਸੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਅਬਾਰਾਂ ਵਿਚ ਆ ਚੁੱਕਾ ਹੈ ਕਿ ਮੁਣੀ ਕਮੇਟੀ ਅਧੀਨ ਗੁਰਦੁਆਰਿਆਂ ਦੇ 80% ਗ੍ਰੰਥੀ, ਕੀਰਤਨੀਏ ਅਤੇ ਸੇਵਾਦਾਰ ਨਿਆਂ ਦੇ ਕਿਾਰ ਹਨ। ਵਿਰਲੇ ਹੀ ਸਿੱਖੀ ਨਾਲ ਪਿਆਰ ਹੈ ਵਰਨਾ ਸਭ ਰੋਟੀਆ ਕਾਰਣਿ ਪੂਰਹਿ ਤਾਲ” ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਹੈ।

ਮੁਣੀ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਕਮੇਟੀ ਗੁਰਦੁਆਰਿਆਂ ਵਿਚ ਸਿੱਖੀ, ਸਿੱਖੀ ਸਿਧਾਂਤ ਉੱਤੇ ਪਹਿਰਾ ਪ੍ਰਪੱਕ ਕਰਕੇ ਸਿੱਖੀ ਦੀ ਪ੍ਰਫੁੱਲਤਾ ਲਈ ਬਣਾਈ ਗਈ ਸੀ, ਪਰ ਹੁਣ ਜੋ ਦਿੱਸ ਰਿਹਾ ਹੈ ਮੁਣੀ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਕਮੇਟੀ ਦੀ ਚੋਣ ਜਿੱਤਣਾ, ਰਾਜਨੀਤੀ ਦੀ ਪੌੜੀ ਦਾ ਪਹਿਲਾ ਡੰਡਾ ਚੜ੍ਹਨਾ ਹੈ। ਕਮੇਟੀ ਦੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਬਿਆਨ ਅਬਾਰਾਂ

ਵਿਚ ਆਉਂਦੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਅਸੀਂ ਇਕ ਲੱਖ ਪ੍ਰਾਣੀਆਂ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਛਕਾਵਾਂਗੇ ਹਰ ਇਕ ਮੈਂਬਰ ਆਪਣੇ ਇਲਾਕੇ ਵਿਚ ਸਿੱਖੀ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕਰੇਗਾ।” ਸਾਡੀ ਪ੍ਰਧਾਨ ਸਾਹਿਬ ਬੇਨਤੀ ਹੈ ਕਿ ਕੇਵਲ ਗੁਰਦੁਆਰਿਆਂ ਦੇ ਗ੍ਰੰਥੀ, ਰਾਗੀ, ਸੇਵਾਦਾਰ ਅਤੇ ਹੋਰ ਕਰਮਚਾਰੀਆਂ ਸਿੱਖੀ ਸਿਧਾਂਤ ਨਾਲ ਜੋੜ ਦੇਵੋ ਬਾਕੀ ਸਭ ਕੁਝ ਆਪੇ ਠੀਕ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ।

ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਸਾਹਿਬ ਜਾ ਕੇ ਕੜਾਹ-ਪ੍ਰਾਦ ਦੀ ਪਰਚੀ ਲਵੋ ਪਜ ਰੁਪਏ ਦਾ ਪ੍ਰਾਦ ਭੀ ਉਸੇ ਡੂਨੇ ਵਿਚ, 20 ਵੀਹ ਰੁਪਏ ਦਾ ਪ੍ਰਾਦ ਭੀ ਉਸੇ ਡੂਨੇ ਵਿਚ ਅਤੇ ਸੌ ਰੁਪਏ ਦਾ ਪ੍ਰਾਦ ਭੀ ਉਸੇ ਡੂਨੇ ਵਿਚ। ਪ੍ਰਧਾਨ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਨੱਕ ਦੇ ਹੇਠ, ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਵਿਚ ਬਿਸਰਾਮ ਕਰਨ ਲਈ ਕਮਰਿਆਂ ਦੀ ਅਲਾਟਮੈਂਟ ਵੇਲੇ ਯਾਤਰੀਆਂ ਦੀ ਖੱਜਲ-ਆਰੀ ਦੀ ਜੇ ਕੋਈ ਡਾਕੂਮੈਂਟਰੀ ਲਿਮ ਬਣਾ ਕੇ ਟੀ.ਵੀ. ਤੇ ਦਿਖਾ ਦੇਵੇ ਤਾਂ ਮਣੀ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਕਮੇਟੀ ਅਤੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਕੀ ਬਣੇਗਾ? ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬਾਕੀ ਦੇਸ ਦੇ ਸਕੈਂਡਲ ਟੈਲੀਵਿਨ ਤੇ ਆ ਰਹੇ ਹਨ ਇਕ ਦਿਨ ਇਹ ਭੀ ਆਵੇਗਾ।

ਸੋ ਤੱਤਸਾਰ ਗੱਲ ਹੈ ਜਦ ਤੱਕ ਇਹ ਚੋਣ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਗਲੋਂ ਨਹੀਂ ਲਹਿੰਦੀ ਤਦ ਤੱਕ ਸਿੱਖੀ ਪ੍ਰਫੁੱਲਤਾ ਦੀ ਆਸ ਕਰਨੀ ਮੁਰਖਤਾ ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਹੀ ਹੈ।

2. ਕੌਮੀ ਲੀਡਰ :

ਅੱਜਕਲ੍ਹ ਆਗੂ ਲਈ, ਲੀਡਰ ਬਦ ਪ੍ਰਚੱਲਿਤ ਹੈ। 'ਲਸਾ ਪੰਥ ਵਿਚ ਪ੍ਰਵਾਣਿਤ ਬਦ ਜਥੇਦਾਰ ਹੈ। ਪੁਰਾਤਨ ਜਥੇਦਾਰਾਂ ਦੇ ਕਿਰਦਾਰ ਤੇ ਜੇ ਝਾਤ ਮਾਰੀਏ ਤਾਂ ਪਤਾ ਚੱਲੇਗਾ ਕਿ ਉਹ ਧੁਰੋਂ ਅੰਦਰੋਂ-ਸਿੱਖੀ ਨਾਲ ਜੁੜੇ ਹੋਏ ਸਨ। ਸਿੱਖੀ ਦੀ ਆਨਾਨ ਲਈ ਮਰ ਮਿਟਣ ਵਾਲੇ ਅਤੇ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੀ ਰੰਗਣ ਵਿਚ ਰੰਗੇ ਹੋਏ ਹੁੰਦੇ ਸਨ। ਇਸ ਲਈ ਧਰਮਯੁੱਧਾਂ ਵਿਚ ਆਪ ਅੱਗੇ ਹੋ ਫੱਟ ਖਾਂਦੇ ਸੀ ਅਤੇ ਪੰਥ ਲਈ ਹੀਦੀਆਂ ਪਾਉਂਦੇ ਸਨ। ਬਾਬਾ ਦੀਪ ਸਿੰਘ, ਭਾਈ ਮਨੀ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਬਾਬਾ ਗੁਰਬਖ ਸਿੰਘ ਹੀਦ ਦੀਆਂ ਮਿਸਾਲਾਂ ਸਾਡੇ ਸਾਹਮਣੇ ਹਨ। ਮਿਸਲਾਂ ਦੇ ਸਰਦਾਰਾਂ ਵੱਲ ਦੇਖੀਏ ਬਾਬਾ ਜੱਸਾ ਸਿੰਘ ਆਹਲੂਵਾਲੀਆ ਨੇ ਵੱਡੇ ਘਲੂਘਾਰੇ ਵਿਚ ਬਾਈ ਫੱਟ ਖਾ ਕੇ ਭੀ ਮੈਦਾਨ ਨਹੀਂ ਛੱਡਿਆ, ਸ. ਚੜ੍ਹਤ ਸਿੰਘ ਨੇ ਬਾਰਾਂ ਫੱਟ ਖਾ ਕੇ ਜੋ ਪੰਥ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕੀਤੀ ਸਾਡੇ ਸਾਹਮਣੇ ਹੈ। ਸ. ਬਘੇਲ ਸਿੰਘ ਨੇ ਆਪਣੇ ਨੌ ਮਹੀਨੇ ਦੇ ਦਿੱਲੀ ਦੇ ਰਾਜ ਵੇਲੇ ਇਤਿਹਾਸਿਕ ਗੁਰਦੁਆਰਿਆਂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕੀਤੀ।

ਇਸੇ ਦੇ ਵਿਪਰੀਤ ਜੇ ਪਿਛਲੇ ਵੀਹ ਤੀਹ ਸਾਲਾਂ ਦੇ ਪੰਥਕ ਇਤਿਹਾਸ ਤੇ ਝਾਤ ਮਾਰੀਏ ਤਾਂ ਸਹਿਜੇ ਹੀ ਅਨੁਮਾਨ ਲਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸਭ ਕੁਝ ਆਪਣੇ ਲਈ ਆਪਣੇ ਪਰਵਾਰ ਲਈ ਅਤੇ ਪਾਰਟੀ ਲਈ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਪੰਥ ਦਾ ਨਾਅਰਾ ਕੇਵਲ ਵੋਟਾਂ ਲਈ ਹੈ, ਪੰਥਕ ਪਿਆਰ ਦੀ ਗੱਲ ਤਮ ਹੋ ਗਈ ਹੈ। ਧਰਮ ਦੇ ਨਾਉਂ ਤੇ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਜਬਾਤ ਭੜਕਾ ਕੇ ਪਰਾਏ ਪੁੱਤਾਂ ਦੀ ਬਲੀ ਦੇ ਕੇ ਆਪਣੀ ਕੁਰਸੀ ਕਾਇਮ ਰੱਖਣੀ ਹੀ ਇਕ ਮਨੋਰਥ ਹੈ। ਜਦ ਵੋਟਾਂ ਲਈ ਪੰਥ ਘਾਤਕ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਅਤੇ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਦੇ ਆਪ ਪੈਰੀਂ ਹੱਥ ਲਾ ਕੇ ਤਰਲੇ ਕੱਢਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਪੰਥ ਵਾਲੀ ਕਿਹੜੀ ਗੱਲ ਰਹਿ

ਗਈ?

3. ਵਿਦਿਅਕ ਸੰਸਥਾਵਾਂ :

ਦੇਸ ਆਦ ਹੋਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾ ਸੌ ਵਿਚੋਂ ਵੀਹ ਸਕੂਲ ਸਰਕਾਰੀ ਹੁੰਦੇ ਸੀ ਬਾਕੀ ਸਕੂਲ ਧਾਰਮਿਕ ਅਦਾਰੇ ਚਲਾਉਂਦੇ ਹਨ। 'ਲਸਾ ਪੰਥ ਦੀ ਸਿਰਮੌਰ ਸੰਸਥਾ ਚੀ 'ਲਸਾ ਦੀਵਾਨ ਅਤੇ ਹੋਰਨਾਂ ਦੇ ਉਦਮ ਦਾ ਸਦਕਾ 'ਲਸਾ ਸਕੂਲ ਅਤੇ 'ਲਸਾ ਕਾਲਜ ਹੋਂਦ ਵਿਚ ਆਏ। ਸੰਚਾਲਕਾਂ ਸਾਹਮਣੇ ਲਕ ਪੜ੍ਹੇ ਲਿਖੇ ਵਰਗ ਸਿੱਖੀ ਨਾਲ ਜੋੜ ਕੇ ਪੰਥਕ ਭਵਿੱਖ ਉੱਜਲ ਕਰਨ ਦਾ ਸੀ ਅਤੇ ਭਾਈ ਜੋਧ ਸਿੰਘ, ਪ੍ਰੋ. ਸਾਹਿਬ ਸਿੰਘ ਜੀ, ਸ੍ਰ. ਲਾਲ ਸਿੰਘ ਕਮਲਾ ਅਕਾਲੀ, ਸਿ. ਕਪੂਰ ਸਿੰਘ, ਡਾਕਟਰ ਗੰਡਾ ਸਿੰਘ ਆਦਿ ਨਾਮਵਰ ਹਸਤੀਆਂ ਪੰਥ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਈਆਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਪੰਥ ਦੀ ਵਡਮੁੱਲੀ ਸੇਵਾ ਕੀਤੀ।

ਸਿੱਖ ਸਕੂਲਾਂ, ਕਾਲਜਾਂ ਵਿਚ ਬਾਕਾਇਦਾ ਸਿੱਖੀ ਦ੍ਰਿੜ੍ਹ ਕਰਾਉਣ ਵਾਲੇ ਅਧਿਆਪਕ ਰੱਖੇ ਜਾਂਦੇ ਸਨ ਅਤੇ ਬੱਚਿਆਂ ਗੁਰਬਾਣੀ ਅਤੇ ਸਿੱਖ ਇਤਿਹਾਸ ਨਾਲ ਜੋੜਿਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਹੁਣ ਬਹੁਤੇ ਸਕੂਲ ਅਤੇ ਕਾਲਜ ਸਰਕਾਰੀ ਸਹਾਇਤਾ ਨਾਲ ਚਲਾਏ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਇਸ ਲਈ ਸਰਕਾਰੀ ਮੱਦਦ ਦੇ ਲਾਲਚ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਭ ਗੱਲਾਂ ਦਾ ਭੋਗ ਪੈ ਗਿਆ।

ਬਾਕੀ ਦੇ ਸਿੱਖੀ ਅਦਾਰਿਆਂ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਸਕੂਲਾਂ ਕਾਲਜਾਂ ਵਿਚ ਸਿੱਖੀ ਭੇਸ ਵਿਚ ਕਾਮਰੇਡੀ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ ਪ੍ਰਵੇ ਕਰ ਗਈ ਹੈ। ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਦੀ ਚੋਣ ਵਿਚ ਕਮੇਟੀਆਂ ਦੀ ਲਾਪ੍ਰਵਾਹੀ ਕਾਰਨ ਆਮ ਅਧਿਆਪਕ ਸਿੱਖੀ ਰਹਿਤ ਤੋਂ ਕੋਰੇ ਹਨ ਇਸ ਲਈ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਹਾਲਤ ਭੀ ਨਿਰਾਸ਼ਨਕ ਹੈ। ਨਾਉਂ 'ਲਸਾ ਕਾਲਜ ਹੈ, ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਮਹਾਰਾਜ ਦਾ ਪ੍ਰਕਾ ਹੈ, ਨਿਾਨ ਸਾਹਿਬ ਬਾਹਰ ਲੱਗਾ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਅੰਦਰ ਵੜ ਕੇ ਦੇਖੋ ਇੰਜ ਲੱਗੇਗਾ ਕਿ ਯੂ. ਪੀ. ਜਾਂ ਬਿਹਾਰ ਦਾ ਕੋਈ ਕਾਲਜ ਹੋਵੇ। ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਦੇ ਗਰੁੱਪ ਬਣੇ ਹੋਏ ਹਨ, ਜਿਹੜਾ ਬੱਚਾ ਦਾੜੀ ਕੇਸ ਰੱਖਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਟਿੱਚਰਾਂ ਕਰ ਕੇ ਦਿੱਕ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਜਦਕਿ ਗੁਰੂ ਦੇ ਗੋਲਕ ਤੋਂ ਪੈਸਾ ਇਥੇ ਰਚ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਕੀ ਸੰਚਾਲਕਾਂ ਅਤੇ ਪ੍ਰਬੰਧਕਾਂ ਪਤਾ ਨਹੀਂ? ਸਭ ਪਤਾ ਹੈ ਪਰ ਦੜ ਵੱਟ ਮਾਨਾ ਕੱਟ" ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਹੈ।

ਸਿੱਖੀ ਕਿਰਦਾਰ ਵਾਲੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਹੌਂਸਲਾ ਅੰਜਾਈ ਨਹੀਂ, ਸਿੱਖੀ ਸਰੂਪ ਵਾਲੇ ਖਿਲਾੜੀ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਈ ਚੇਟਾ ਨਹੀਂ। ਜੇ ਨਾਮਧਾਰੀ ਇਲੈਵਨ ਦੇਸ ਵਿਚ ਨਾਮ ਕਮਾ ਸਕਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਹੁਣ ਤੱਕ 'ਲਸਾ ਇਲੈਵਨ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਬਣ ਸਕੀ? ਬਲਕਿ ਜੇ ਸਕੂਲ ਵਿਚ ਕੋਈ ਸਿੱਖੀ ਪ੍ਰਚਾਰ ਵਾਸਤੇ ਜਾਏ ਤਾਂ ਸਕੂਲ ਦਾ ਮੁਖੀ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਕਹਿ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸਿੱਖੀ ਦੀ ਗੱਲ ਨਾ ਕਰਨਾ ਬੱਚੇ ਭੱਜ ਜਾਣਗੇ। ਪੈਰ ਪੈਰ ਤੇ ਖੁੱਲ੍ਹੇ ਅੰਗਰੇ 1 ਮਾਧਿਅਮ ਵਾਲੇ ਪਬਲਿਕ ਸਕੂਲਾਂ ਨੇ ਬੱਚਿਆਂ ਮਾਂ ਬੋਲੀ ਤੋਂ ਵਿਰਵਾ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਬੱਚੇ ਗੁਰਬਾਣੀ ਅਤੇ ਸਿੱਖ ਇਤਿਹਾਸ ਤੋਂ ਮੂੰਹ ਫੇਰ ਗਏ ਹਨ।

4. ਬੁੱਧੀਜੀਵੀ ਵਰਗ :

ਪਿਛਲੀ ਸਦੀ ਦੇ ਸਿੱਖ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਦੇ ਜੀਵਨ ਤੇ ਝਾਤ ਪਾਇਆਂ ਪਤਾ ਚੱਲਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਆਪ ਪੂਰਨ ਤੌਰ ਤੇ ਸਿੱਖੀ ਨਾਲ ਜੁੜੇ ਹੋਏ ਸਨ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਜੋ ਭੀ ਕੰਮ ਕੀਤਾ ਰਧਾ ਭਾਵਨਾ ਨਾਲ ਪੰਥਕ ਸੇਵਾ ਮੁੱਖ ਰੱਖ ਕੇ ਕੀਤਾ। ਇਸ ਲਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਰਚਨਾਵਾਂ, ਸਿੱਖੀ ਸਿਦਕ, ਰਧਾ, ਪੰਥਕ ਪਿਆਰ ਅਤੇ ਗੁਰੂ ਦੀ ਪ੍ਰਤੀਤ ਨਾਲ ਲਬਰੇ ਸਨ ਅਤੇ ਇਹ ਸਾਰੇ ਗੁਣ ਪਾਠਕਾਂ ਦੇ ਪੁਰ ਅੰਦਰ ਬਿਠਾ ਦਿੰਦੀਆਂ ਸਨ। ਭਾਈ ਕਾਨ੍ਹ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦਾ ਮਹਾਨਕੋ, ਭਾਈ ਵੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਸੁੰਦਰੀ, ਬਿਜੈ ਸਿੰਘ ਜਾਂ ਰਾਣਾ ਸੂਰਤ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਦੋਨੋਂ ਚਮਤਕਾਰ, ਪ੍ਰੋ. ਸਾਹਿਬ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦਾ ਦਰਪਣ, ਡਾਕਟਰ ਗੰਡਾ ਸਿੰਘ ਆਦਿ ਦੀਆਂ ਰਚਨਾਵਾਂ ਸਦਾ ਬਹਾਰ ਵਾਲੀਆਂ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਪਿਛੋਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਕੋਈ ਬਦਲ ਸਾਹਮਣੇ ਨਹੀਂ ਆਇਆ।

ਅੱਜਕੱਲ੍ਹ ਦੇ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਵਿਚੋਂ ਕਿਸੇ ਵਿਰਲੇ ਦੇ ਹਿੱਸੇ ਹੀ ਇਹ ਵਿਤਾਈਆਂ ਆਈਆਂ ਹਨ ਵਰਨਾ, ਤਰਕਵਾਦ, ਕਾਮਰੇਡੀ ਸੋਚ ਜਾਂ ਕੋਈ ਨਵੀਂ ਚੀ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਦੀ ਲਾਲਸਾ ਪ੍ਰਧਾਨ ਹੈ ਭਾਵੇਂ ਇਸ ਨਾਲ ਸਿੱਖੀ ਸਿਧਾਂਤ ਅਤੇ ਪ੍ਰੰਪਰਾਵਾਂ ਦਾ ਘਾਣ ਹੀ ਹੁੰਦਾ ਹੋਵੇ। ਅੱਜ ਤੋਂ ਪੰਜ ਸੌ ਸਾਲ ਪਹਿਲਾਂ ਸੀ ਰਾਜ ਸਮੇਂ ਵਾਪਰੀਆਂ ਘਟਨਾਵਾਂ ਅੱਜ ਦੇ ਡੈਮੋਕਰੇਸੀ ਦੇ ਨਾਲ ਪਰਖ ਕੇ ਤੱਤ ਕੱਢ ਕੇ ਪ੍ਰਚਾਰ ਰਹੇ ਹਨ। ਇਸ ਲਈ ਸੂਝਵਾਨ ਪਾਠਕਾਂ ਦੇ ਮਨ ਵਿਚ ਭਟਕਣ ਪੈਦਾ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ।

5. ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਧਾਰਮਿਕ ਸੰਸਥਾਵਾਂ :

ਜਿਸ ਡੇਰਾਵਾਦ ਭੀ ਕਹਿ ਸਕਦੇ ਹਨ, ਦਾ ਭੀ ਬਾਹਰਲਾ ਰੂਪ ਹੋਰ ਅਤੇ ਅੰਦਰਲਾ ਰੂਪ ਹੋਰ ਹੈ। ਕੋਈ ਵਿਰਲਾ ਹੀ ਸੰਗਤਾਂ ਗੁਰੂ ਨਾਲ ਜੋੜਦਾ ਹੈ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਆਪਣੇ ਬਾਬੇ ਦਾ ਜਨਮ ਦਿਨ ਆਪਣੇ ਬਾਬੇ ਦੀ ਬਰਸੀ, ਆਪਣੇ ਡੇਰੇ ਦਾ ਵਾਧਾ ਮੁੱਖ ਮਨੋਰਥ ਹੈ। ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਸੀਂ ਪਿਛੇ ਦੱਸਿਆ ਹੈ ਕਿ ਪਿਛਲੇ ਸਮੇਂ ਵਿਚ ਬਹੁਤੇ ਡੇਰੇ ਉਦਾਸੀ, ਸੇਵਾ ਪੰਥੀ ਅਤੇ ਨਿਰਮਲਾ ਸੰਪ੍ਰਦਾਵਾਂ ਅਧੀਨ ਚਲਦੇ ਸੀ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਪੋਥੀਆਂ ਲਿਖ ਕੇ ਅਤੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਮਹਾਰਾਜ ਦੇ ਸਰੂਪ ਦੇ ਉਤਾਰੇ ਹੱਥੀਂ ਲਿਖ ਕੇ ਪੰਥ ਦੀ ਵਡਮੁੱਲੀ ਸੇਵਾ ਕੀਤੀ। ਨਾਲ ਹੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਡੇਰਿਆਂ ਵਿਚ ਹੀ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦਾ ਪਾਠ ਭੀ ਸਿਖਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਆਪਣੇ ਇਟ ਪ੍ਰਤੀ ਪਿਆਰ ਅਤੇ ਸਤਿਕਾਰ ਭੀ ਕਮਾਲ ਦਾ ਸੀ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਪੱਖਾਂ ਤੋਂ ਘੋਖਿਆਂ ਦਮਦਮੀ ਟਕਸਾਲ ਦੇ ਮਹਾਂਪੁਰਾਂ ਦਾ ਯੋਗਦਾਨ ਬਹੁਤ ਆਦਾ ਹੈ।

ਮਹਾਰਾਜਾ ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ ਦੇ ਸਮੇਂ ਲਾਹੌਰ ਨੇੜੇ ਇਕ ਉਦਾਸੀ ਸਾਧੂ ਬੁਧੂ ਜੀ ਸਨ ਜੋ ਬਹੁਤ ਗੁਰਮੁਖ ਸਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਭਾ ਸੁਣ ਕੇ ਮਹਾਰਾਜਾ ਸਾਹਿਬ ਇਨ੍ਹਾਂ ਮਿਲਣ ਚਲੇ ਗਏ। ਡੇਰੇ ਜਾ ਕੇ ਪੁੱਛਣ ਲੱਗੇ ਕਿ ਮੈਂ ਸੰਤ ਬੁਧੂ ਸਾਹਿਬ ਮਿਲਣਾ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਕੇ ਪਿਆਰੇ ਮਹਾਰਾਜਾ ਸਾਹਿਬ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਮਹਾਰਾਜ ਦੇ ਕਮਰੇ ਵਿਚ ਲੈ ਗਏ। ਮਹਾਰਾਜ ਵੱਲ ਇਰਾਦਾ ਕਰ ਕੇ ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ ਕਿ ਸਾਹਿਬ ਇਹ ਬਿਰਾਜਮਾਨ

ਹਨ ਤੇ ਬੁਧੂ ਤੁਹਾਡੇ ਸਾਹਮਣੇ ਖੜ੍ਹਾ ਹੈ, ਦੱਸੋ ਤੁਸੀਂ ਕਿਸ ਮਿਲਣਾ ਹੈ?

ਅੱਜ ਹਾਲਤ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਬਾਬਾ ਜੀ ਦੇ ਸੇਵਕ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਦੇ ਇਤਿਹਾਸ ਲਈ ਪਹਿਲਾਂ ਖਰੜਾ ਲਿਖ ਕੇ ਬਾਬਾ ਜੀ ਦਿਖਾਉਣਗੇ ਜਿਸ ਵਿਚ ਲਿਖਿਆ ਹੋਵੇਗਾ ਪੂਰਨ ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨੀ ਸ੍ਰੀਮਾਨ ਬਾਬਾ..... ਸਿੰਘ ਜੀ ਇਥੇ ਕੀਰਤਨ ਕਰਨਗੇ ਅਤੇ ਬਾਬਾ ਜੀ ਸਭ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਆਪਣੀ ਬਦੇ ਹਨ। ਅਸੀਂ ਇਕ ਦੋ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਸੰਤਾਂ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਕਿ ਜੇ ਤੁਸੀਂ ਸਹੀ ਅਰਥਾਂ ਵਿਚ ਸਿੱਖੀ ਦਾ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕਰਨਾ ਹੈ ਤਾਂ ਅੱਛੇ ਗ੍ਰੰਥੀ ਤਿਆਰ ਕਰਕੇ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚ ਭੇਜੋ ਜੋ ਲੋੜਵੰਦਾਂ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦਾ ਪਾਠ ਸਿਖਾਉਣ ਅਤੇ ਇਤਿਹਾਸ ਦੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦੇਣ। ਜੇ ਦਸ-ਦਸ ਪਿੰਡ ਇਹ ਸਾਰੇ ਡੇਰੇਦਾਰ ਸੰਤ ਸੰਭਾਲ ਲੈਣ ਤਾਂ ਪੰਥ ਚੜ੍ਹਦੀ ਕਲਾ ਵਿਚ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਪਰ ਇਹ ਕੌਣ ਕਰੇ? ਅਖੇ ਜੇ ਸਾਰੇ ਪਾਠ ਕਰਨ ਲੱਗ ਪਏ ਤਾਂ ਅਸਾਥੋਂ ਅਖਡ-ਪਾਠ ਕੌਣ ਕਰਾਉ ? ਇਕੋਤ੍ਰੀਆਂ ਨਾਲ ਵੱਡੇ ਵੱਡੇ ਲੰਗਰ ਲਗਾ ਕੇ ਅਤੇ ਅਖੌਤੀ ਚੇਤਨਾ ਮਾਰਚਾਂ ਰਾਹੀਂ ਸੰਗਤਾਂ ਗੁਮਰਾਹ ਕਰਕੇ ਪੰਥ ਦਾ ਧਨ ਅਤੇ ਸਮਾਂ ਬਰਬਾਦ ਕਰਨ ਦਾ ਬੀੜਾ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਚੁੱਕ ਰੱਖਿਆ ਹੈ।

ਹੁਣ ਸਮਾਂ ਆ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰੂ ਸਮਰਪਿਤ ਪੰਥ ਸੋਚ ਵਾਲੇ ਹਰ ਇਕ ਗੁਰਸਿੱਖ ਵੀਰ, ਭੈਣ ਉੱਦਮ ਧਾਰਨ ਕਰੇ। ਆਪਣੇ ਨਿੱਜੀ ਸੰਪਰਕ ਨਾਲ, ਕਿਤਾਬਾਂ ਰਾਹੀਂ, ਕਲਮ ਜਾਂ ਸਟੇਜ ਤੇ ਚੜ੍ਹ ਕੇ, ਸਿੰਘ ਸਭਾ ਲਹਿਰ ਦੇ ਆਗੂਆਂ ਵਾਂਗ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚ ਜਾ ਕੇ ਸਿੱਖੀ ਬੂਟੇ ਦੀ ਸੰਭਾਲ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ। ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਰਕਾਰੀ ਨਾਅਰਾ ਹੈ ਇਕ ਮਨੁੱਖ ਦਸ ਰੁੱਖ” ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਾਡਾ ਟੀਚਾ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਇਕ ਸਿੱਖ ਦਸ ਗੁਰਸਿੱਖ” ਗੁਰੂ ਮਹਾਰਾਜ ਕਿਰਪਾ ਕਰਨ ਕਿ ਸਾਡੇ ਸਿਆਸੀ ਲੀਡਰਾਂ, ਧਾਰਮਿਕ ਆਗੂਆਂ ਅਤੇ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਕਮੇਟੀਆਂ ਦੇ ਪ੍ਰਬੰਧਕਾਂ ਸੁਮੱਤ ਬਣ ਤਾਂ ਜੋ ਇਕ ਵਾਰ ਫਿਰ ਪੰਥਕ ਨਿਾਨ ਬੁਲੰਦੀਆਂ ਛੂਹ ਸਕਣ।

ਗੁਰੂ ਘਰ ਦੀ ਮਹਾਨਤਾ :

ਪੁਸਤਕ ਗੁਰੂ ਗਿਆਨ ਦੇ ਲੇਖਕ ਸਵਾਮੀ ਨਿਤਯਾਨੰਦ ਦਾ ਜਨਮ ਭਾਵੇਂ ਬੰਗਾਲ ਦੇ ਕਿਸੇ ਨਗਰ ਦਾ ਹੈ ਪਰ ਬਚਪਨ ਵਿਚ ਵਾਕ ਸਿੱਧੀ ਮਾਲਕ ਸਵਾਮੀ ਬ੍ਰਹਮਾਨੰਦ ਜੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਮੇਰੀ ਅਮਾਨਤ ਲਾਓ ਕਹਿ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮਾਤਾ ਪਿਤਾ ਕੋਲੋਂ ਮੰਗ ਕੇ ਲੈ ਗਏ ਸਨ। ਬ੍ਰਹਮਾਨੰਦ ਨਾ ਕੇਵਲ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਦੇ ਮਹਾਨ ਵਿਦਵਾਨ ਸਨ ਸਗੋਂ ਯੋਗ ਸਾਧਨਾ ਅਤੇ ਆਤਮਿਕ ਰਹੱਸਯ ਦੇ ਵੀ ਖੋਜੀ ਸਨ। ਆਤਮਿਕ ਰਹੱਸਯ ਦੀ ਖੋਜ ਵਿਚ ਉਹ ਆਪਣੇ ਨਿਤਯਾਨੰਦ ਨਾਲ ਲੈ ਕੇ ਮਦਰਾਸ, ਬਿਹਾਰ, ਉੜੀਸਾ, ਬੰਬਈ, ਕਾਨਪੁਰ, ਆਗਰਾ, ਪ੍ਰਯਾਗਰਾਜ ਆਦਿ ਸਥਾਨਾਂ ਤੇ ਸਾਧੂਆਂ ਦੀ ਸੰਗਤ ਵਿਚੋਂ ਵੱਧ ਤੋਂ ਵੱਧ ਲਾਭ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਦਾ ਯਤਨ ਕਰਦੇ ਰਹੇ। ਇਸ ਗਿਆਨ ਦੀ ਖੋਜ ਵਿਚ ਹੀ ਉਹ ਪੰਜਾਬ ਆ ਕੇ ਉਦਾਸੀਨ ਸਾਧੂ ਸੱਤਯਾਨੰਦ ਜੀ ਵੀ ਮਿਲੇ। ਇਸ ਮੇਲ ਬਾਰੇ ਅਪਨੀ ਬਾਤ ਵਿਚ ਸਵਾਮੀ ਨਿਤਯਾਨੰਦ ਦਾ ਕਥਨ ਹੈ :

ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਗੁਰੂ ਘਰ ਦੀ ਰੀਤ ਅਤੇ ਨੀਤੀ ਅਜਿਹੇ ਢੰਗ ਨਾਲ ਸਮਝਾਈ ਕਿ ਸ੍ਰੀ ਸਵਾਮੀ ਬ੍ਰਹਮਾਨੰਦ ਜੀ ਮੁਗਧ ਹੋ ਗਏ। ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਗੁਰੂ ਦਰਬਾਰ ਦੇ ਦਰਨ ਕਰ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਆਤਮਾ ਉੱਤੇ ਅਜਿਹਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਪਿਆ ਕਿ ਉਹ ਗੁਰੂ ਘਰ ਦੇ ਹੀ ਹੋ ਗਏ। ਕੁਝ ਸਮਾਂ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਬਿਤਾ ਕੇ ਫਿਰ ਹਰਿਦਵਾਰ ਚਲੇ ਗਏ। ਉਥੇ ਇਕ ਦਿਨ ਚੰਗੇ ਭਲੇ ਬੈਠੇ ਸਨ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਡੁਬਡੁਬਾਦੀਆਂ ਵੇਖ ਕੇ ਮੈਂ ਕਾਰਨ ਪੁੱਛਿਆ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਉੱਤਰ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਉਮਰ ਭਰ ਰੇਤ ਛਾਨਾ ਕੀ, ਤਤ ਵਸਤੂ ਗੁਰੂ ਘਰ ਮੈਂ ਬੀ, ਅਬ ਏਕ ਜਨਮ ਗੁਰੂ ਘਰ ਮੈਂ ਲੈਣਾ ਪੜੇਗਾ ਤਬ ਕਲਯਾਨ ਹੋਗੀ। ਇਹ ਕਹਿੰਦਿਆਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸਰੀਰ ਛੱਡ ਦਿੱਤਾ।

ਮੈਂ ਭੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਦੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਮਤਰ ਦਾ ਜਾਪ ਕਰਦਾ ਹਾਂ। ਯੋਗ ਸਾਧਨਾ ਯੋਗਾਚਾਰੀਆਂ ਦੇ ਕੋਲ ਬੈਠ ਕੇ ਕੀਤੇ ਅਤੇ ਸਾਲਾਂ ਸਾਲ ਕੀਤੇ। ਜੋ ਅਨੰਦ ਤੇ ਾਂਤੀ ਮੈਂ ਹੁਣ ਮਿਲੀ ਹੈ ਉਹ ਪਹਿਲਾਂ ਕਦੀ ਨਹੀਂ ਮਿਲੀ।

ਗੁਰੂ ਦਾ ਮਾਰਗ ਪੂਰਨ ਹੈ। ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਬਦ ਦੀ ਮਹਿਮਾ ਕਹੀ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦੀ। ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਅਤੇ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਸਿੱਖਿਆ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਹੈ। ਗੁਰਬਾਣੀ ਤੋਂ ਵੱਧ ਕਲਿਆਣਕਾਰੀ ਹੋਰ ਕੋਈ ਬਾਣੀ ਨਹੀਂ।

ਅੱਖਾਂ ਬੰਦ ਕਰਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਜੋ ਸੰਦੇ ਮੈਂ ਯੋਗੀ ਜੀ ਨੇ ਦਿੱਤਾ ਉਹ ਦੂਜਿਆਂ ਤੱਕ ਪਹੁੰਚਾਉਣਾ ਮੇਰਾ ਕਰਤੂਤ ਹੈ। ਜੋ ਸਿੱਧੀ ਅਤੇ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦਾ ਨਾਮ ਜਪਣ ਨਾਲ ਸਹਿਜੇ ਹੀ ਮਿਲ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਹੋਰ ਅੱਖੇ ਤੋਂ ਅੱਖੇ ਸਾਧਨ ਕਰਨ ਨਾਲ ਭੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਣੀ ਬਹੁਤ ਮੁਕਿਲ ਹੈ। ਇਹ ਸੱਚ ਹੈ, ਪਰਖਿਆ ਹੋਇਆ ਸੱਚ ਅਤੇ ਨਿਰ ਵਿਵਾਦ ਸੱਚ ਹੈ।”

ਸਿੱਖ ਬੀਬੀਆਂ ਦਾ ਪਹਿਰਾਵਾ

ਕਿਸੇ ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਕੌਮੀਅਤ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਨ ਲਈ ਪਹਿਰਾਵੇ (dress) ਦੀ ਵੀ ਓਨੀ ਹੀ ਮਹੱਤਤਾ ਹੈ ਜਿੰਨੀ ਮਹੱਤਤਾ ਦੇਸ, ਧਰਮ, ਬੋਲੀ, ਸੱਭਿਆਚਾਰ, ਪਰੰਪਰਾ ਅਤੇ ਇਤਿਹਾਸ ਦੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਕ ਰੱਈ ਮੁਸਲਮਾਨ ਆਪਣੀਆਂ ਕੱਟੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਲਬਾਂ ਅਤੇ ਲੱਕ ਬੰਨ੍ਹੇ ਤੰਬੇ (ਸਲਵਾਰ) ਅਤੇ ਇਕ ਹਿੰਦੂ ਆਪਣੀ ਕਖਾਈ (ਲੜ ਵਾਲੀ ਧੋਤੀ) ਅਤੇ ਮੱਥੇ ਦੇ ਟਿੱਕੇ ਤੋਂ ਜਾਣਿਆਂ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਇਉਂ ਹੀ ਇਕ ਸਿੱਖ ਸਿਰ ਉੱਪਰ ਦੇ ਕੇਸਾਂ ਦੇ ਜੂੜੇ, ਦਸਤਾਰ ਅਤੇ ਮੂੰਹ ਪਰ ਦਾੜ੍ਹੀ ਤੋਂ ਪਛਾਣਿਆਂ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਮੁਸਲਮਾਨ ਬੀਬੀਆਂ ਸਿਰ ਢੱਕਣ ਵਾਲੀ ਪਰਦੇਦਾਰ ਚਾਦਰ ਓਹੜਦੀਆਂ ਹਨ ਜਦੋਂ ਕਿ ਹਿੰਦੂ ਬੀਬੀਆਂ ਸਾੜ੍ਹੀ ਪਹਿਨਦੀਆਂ ਹਨ ਪਰ ਸਿੱਖ ਬੀਬੀਆਂ ਲਈ ਕੇਸਾਂ ਦਾ ਜੂੜਾ ਕਰਨਾ, ਸਿਰ ਕੰਨ ਢੱਕ ਕੇ ਰੱਖਣਾ ਅਤੇ ਕਮੀ ਸਲਵਾਰ ਦੀ ਵਰਤੋਂ, ਪ੍ਰਵਾਨ ਹੋਇਆ ਪਹਿਰਾਵਾ ਹੈ।

ਪਰ ਸਾਡੇ ਮਾੜੇ ਭਾਗ ਹਨ ਕਿ ਅਸੀਂ ਆਪਣਾ ਕੌਮੀ ਪਹਿਰਾਵਾ ਛੱਡ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਨਕਲ ਕਰਨ ਲੱਗ ਪਏ ਹਾਂ ਜਿਹੜੇ ਸਿੱਖ ਨਹੀਂ ਹਨ। ਸ ਕਰਕੇ ਸਾਡੀਆਂ ਬੀਬੀਆਂ ਨੇ ਤਾਂ ਉਕਾ ਹੀ ਗੁਰੂ ਗਾਲ੍ਹ ਦਿੱਤੀ ਹੈ। ਸਾੜ੍ਹੀ ਪਹਿਨਣਾ ਅਤੇ ਅੱਧੜਵੰਜੇ ਨੰਗੇ ਸਿਰ ਪਵਿੱਤਰ ਕੇਸਾਂ ਦਾ ਦਿਖਾਵਾ ਕਰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਬਾਰਾਂ, ਹੋਰ ਸਮਾਜਿਕ ਜੋੜ ਮੇਲਿਆਂ, ਬਲਕਿ ਗੁਰਦਵਾਰਿਆਂ ਵਿਚ ਵੀ ਘੁੰਮਣਾ ਇਹਨਾਂ ਦਾ ਨਿੱਤ ਦਾ ਵਿਹਾਰ ਬਣ ਗਿਆ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਅਜਿਹਾ ਕਰਮ ਸਿੱਖ ਧਰਮ ਦੇ ਇਕ ਮੁੱਢਲੇ ਅਸੂਲ ਤੇ ਭਾਰੀ ਚੋਟ ਹੈ। ਪਰ-ਨਾਰੀ ਜਾਂ ਪਰ-ਪੁਰਖ ਦਾ ਸੰਗ ਸਿੱਖ ਪੁਰਖ ਜਾਂ ਇਸਤਰੀ ਸਿੱਖੀ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਕੱਢ ਦਿੰਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਕੀ ਕੇਸਾਂ ਦਾ ਦਿਖਾਵਾ ਕਰਦੀ ਅੱਧ-ਨੰਗੇ ਸਰੀਰ ਅਤੇ ਬਿੰਦੀ ਸੁਰੀ ਨਾਲ ਗਿਰਾਏ ਹੋਏ ਰੂਪ ਵਾਲੀ ਇਸਤਰੀ ਸਮਾਜਿਕ ਜੋੜ-ਮੇਲਿਆਂ ਅਤੇ ਬਾਰਾਂ ਦੀ ਭੀੜ ਵਿਚ ਪਰਾਏ ਪੁਰਖਾਂ ਨਾਲ ਖਹਿ ਕੇ ਲੰਘਦੀ ਹੋਈ ਗੁਰਸਿੱਖੀ ਦੇ ਪਵਿੱਤਰ ਅਸੂਲ ਦਾ ਘਾਤ ਨਹੀਂ ਕਰਦੀ? ਕੀ ਉਸ ਦਾ ਇਹ ਦਿਖਾਵਾ ਕਿੰਨੇ ਹੀ ਨੌਜਵਾਨਾਂ ਦੇ ਮਨਾਂ ਅੰਦਰ ਕਾਮ-ਚੇਟਾ ਉਤੇਜਿਤ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ ਅਤੇ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਧ ਕੀ ਉਸ ਦਾ ਸਿੱਖ ਪਹਿਰਾਵੇ ਤਿਆਗਦਿਆਂ ਹੋਰਨਾਂ ਮਹਬਾਂ ਵਾਲੀਆਂ ਬੀਬੀਆਂ ਵਾਲਾ ਰੂਪ ਧਾਰਨ ਸਿੱਖ ਹੋਣ ਤੋਂ ਮੁਨਕਰ ਹੋਣ ਦੇ ਤੁੱਲ ਅਤੇ ਆਪਣੀ ਕੌਮ ਦੇ ਨਾਲ ਅਤੇ ਸਿੱਖੀ ਨਾਲ ਦਾਰੀ ਨਹੀਂ? ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਹ ਵੀ ਕਦੇ ਨਹੀਂ ਸੋਚਿਆ ਹੋਣਾ ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਦੀਆਂ ਅਜਿਹੀਆਂ ਹਰਕਤਾਂ ਅਤੇ ਹੋਰਨਾਂ ਮਹਬਾਂ ਦੀਆਂ ਬੀਬੀਆਂ ਵਾਲਾ ਪਹਿਰਾਵਾ ਆਉਣ ਵਾਲੀਆਂ ਨਸਲਾਂ ਉੱਪਰ ਕੀ ਅਸਰ ਪਾਉਣਗੇ ਅਤੇ ਉਹ ਕਿੰਨੇ ਕੁ ਚੰਗੇ ਸਿੱਖ ਬਣਨਗੇ ਅਤੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਬੱਚਿਆਂ ਦੀਆਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਮਾਵਾਂ ਬਣਨਾ ਹੈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ

ਸਿੱਖੀ ਨਾਲ ਪਿਆਰ ਕੀ ਹੋਵੇਗਾ ?

ਕੌਮੀ ਮਹੱਲ ਦੀਆਂ ਨੀਂਹਾਂ ਦੀਆਂ ਇੱਟਾਂ ਮਾਵਾਂ ਨੇ ਹੀ ਲਾਉਣੀਆਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ। ਜਿਸ ਮਹੱਲ ਦੀ ਨੀਂਹ ਪੱਕੀ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗੀ ਉਸ ਦੀ ਬੁਨਿਆਦ ਲੰਮੀ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੀ।

ਸੋ ਗੁਰਸਿੱਖ ਬੀਬੀਓ, ਭੈਣੋ ਤੇ ਮਾਤਾਓ! ਗੁਰਸਿੱਖੀ ਦਾ ਵਾਸਤਾ ਜੇ, ਸੰਭਾਲ ਕਰੋ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਦੀ ਲਾਈ ਹੋਈ ਇਸ ਵਾੜੀ ਦੀ, ਉਸ ਨੇ ਇਸ ਦੀਆਂ ਜੜ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਬੁਰਗ ਪਿਤਾ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਤੇ ਬਹਾਦਰ, ਮਾਤਾ ਗੁਜਰੀ, ਚਹੁੰਆਂ ਲਾਲਾਂ, ਪੰਜ ਪਿਆਰਿਆਂ, ਚਾਲੀ ਮੁਕਤਿਆਂ ਅਤੇ ਲੱਖਾਂ ਪਿਆਰੇ ਸਿੰਘਾਂ ਦੇ ਲਹੂ ਤੇ ਮਿੱਝ ਦੀ ਖਾਦ ਪਾ ਕੇ ਇਸ ਵਾੜੀ ਪ੍ਰਫੁੱਲਤ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਇਸ ਦੀ ਸੰਭਾਲ ਦੀ ਤਰ ਅਨੇਕਾਂ ਬਹਾਦਰ ਸਿੰਘਣੀਆਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਨਿਆਣੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਟੋਟੇ-ਟੋਟੇ ਕਰਵਾ ਕੇ ਝੋਲੀਆਂ ਵਿਚ ਪਵਾ ਲਏ ਸਨ ਪਰ ਇਸ ਵਾੜੀ ਆਂਚ ਨਹੀਂ ਲੱਗਣ ਦਿੱਤੀ ਸੀ। ਕਿੰਨੀ ਕਮਈ ਗੱਲ ਹੋਵੇਗੀ ਜੇ ਇਹ ਪ੍ਰਫੁੱਲਤ ਹੋਈ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਦੀ ਵਾੜੀ ਅੱਜ ਸੁਰੀ ਬਿੰਦੀ ਅਤੇ ਕਾਮ-ਚੇਟਾ ਉਪਜਾਊ ਹਾਰ-ਗਿਰਾਰ ਦੇ ਮੁੱਲ ਤੋਂ ਵਿਕ ਜਾਵੇ। ਜੇਕਰ ਹੁਣ ਵੀ ਅਸੀਂ ਆਪਣੇ ਅਸਲੇ ਸੰਭਾਲ ਲਈਏ ਅਤੇ ਗੁਰਸਿੱਖ ਅਤੇ ਬੁਰਗਵਾਰ ਮਾਤਾ ਭਾਗੋ ਜਿਹੀਆਂ ਸਿੱਖ ਬੀਬੀਆਂ ਦੇ ਪਾਏ ਹੋਏ ਪੂਰਨਿਆਂ ਤੇ ਤੁਰਨ ਲੱਗ ਜਾਈਏ ਤਾਂ ਅਜਹੂ ਕਛੁ ਬਿਗਰਿਓ ਨਹੀਂ।" ਛੱਡੋ ਇਸ ਨਕਲ ਕਰਨ ਦੀ ਚੰਦਰੀ ਆਦਤ ਤਿਆਗ ਦਿਓ ਨੰਗੇ ਸਿਰ ਤੇ ਖੁੱਲ੍ਹੇ ਕੇਸੀਂ ਬਾਹਰ ਨਿਕਲਣਾ, ਰਹਿਣ ਦਿਓ ਅੱਧੜਵੰਜੇ ਫਿਰਨਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਲਾਜ ਵਾਲੀ ਲੋਈ ਲਾਹ ਦਿੱਤੀ ਹੋਈ ਹੈ। ਇਹ ਧਨ, ਰੂਪ ਤੇ ਜੋਬਨ ਦੀ ਮਸਤੀ ਸਦਾ ਨਹੀਂ ਰਹਿਣੀ, ਧਾਰਨ ਕਰ ਲਵੋ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਦਾ ਨਿਆਰਾ ਲਸਾਈ ਰੂਪ ਜਿਸ ਨੇ ਤੁਹਾਡੀ ਪਤ ਆਬਰੂ ਬਣਾਈ ਰੱਖਣ ਦਾ ਮਨ ਹੋਣਾ ਹੈ-ਜਬ ਲਗ ਲਸਾ ਰਹੇ ਨਿਆਰਾ ਤਬ ਲਗ ਤੇਜ ਦੀਓ ਮੈਂ ਸਾਰਾ। ਬਿੰਦੀ, ਸੁਰੀ ਤੇ ਸਾੜੀ ਬਿਪਰਨ ਦੀ ਰੀਤ ਹੈ, ਇਸ ਧਾਰਨ ਕਰੋਗੇ ਤਾਂ ਗੁਰੂ ਦੀ ਪ੍ਰਤੀਤ ਗਵਾ ਬੈ ਠੋਗੇ, ਲਸਾਈ ਬਾਣਾ ਧਾਰਨ ਕਰੋ, ਲਸਾਈ ਰਹਿਣੀ ਰਹੋ ਰਹਿਣੀ ਰਹੈ ਸੋਈ ਸਿਖ ਮੇਰਾ।

ਸਿੱਖ ਬੀਬੀਆਂ ਦਾ ਪਹਿਰਾਵਾ

ਸਲਵਾਰ ਕਮੀ

- 1 ਕਿਸੇ ਵੀ ਕੌਮ ਦੀ ਉੱਨਤੀ ਲਈ ਉਸ ਕੌਮ ਦੀ ਇਸਤਰੀ ਜਾਤੀ ਉੱਨਤ ਕਰਨਾ ਬਹੁਤ ਰੂਰੀ ਹੈ। ਜਿਹੜੀਆਂ ਸਿੱਤਾਂ ਕਿਸੇ ਕੌਮ ਦੇ ਬੰਦਿਆਂ ਵਿਚ ਭਰਨੀਆਂ ਹੋਣ ਉਹ ਸਿੱਤਾਂ ਉਸ ਕੌਮ ਦੀ ਇਸਤਰੀ ਜਾਤੀ ਵਿਚ ਭਰਨੀਆਂ ਚਾਹੀਦੀਆਂ ਹਨ। ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਵਿਚ ਅਖਾਣ ਹੈ "The hands that rocks the cradle, rules the world".
ਅਰਥਾਤ-ਜਿਹੜਾ ਹੱਥ ਬੱਚੇ ਦੇ ਪੰਝੂੜੇ ਝੂਟਾ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਉਹੀ ਦੁਨੀਆਂ ਤੇ ਰਾਜ ਕਰਦਾ ਹੈ।

ਇਸ ਕਰਕੇ ਮਹਾਨ ਮਨੋ-ਵਿਗਿਆਨੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਇਸਤਰੀ ਜਾਤੀ ਦੀ ਅਧੋਗਤੀ ਦੇਖਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਫੁਰਮਾਇਆ ਸੀ-ਸੋ ਕਿਉ ਮੰਦਾ ਆਖੀਐ ਜਿਤੁ ਜੰਮਹਿ ਰਾਜਾਨ ॥” ਅਗ **473**

- 2 ਦਸਮ-ਪਾਤਿਹ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਇਸ ਮਨੋ-ਵਿਗਿਆਨਿਕ ਅਸੂਲ ਅਨੁਸਾਰ ਇਸਤਰੀਆਂ ਵੀ ਮਰਦਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਖੰਡੇ ਦਾ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਛਕਾਇਆ ਸੀ ਜਿਸ ਨਾਲ ਗੁਰਮਤਿ ਰਹਿਤ ਰਹਿਣੀ ਵਿਚ ਪ੍ਰਪੱਕ ਮਾਂਵਾਂ ਦੀਆਂ ਗੋਦਾਂ ਵਿਚ ਪਲਣ ਵਾਲੇ ਬਾਲਕ ਵੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਦਰਸਾਏ ਆ ਅਨੁਸਾਰ ਜੀਵਨ ਬਤੀਤ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਬਣਨ। ਲੱਖਾਂ ਰੁਪਏ ਰਚ ਕਰਕੇ ਵੀ ਬੱਚਿਆਂ ਵਿਚ ਗੁਰਮਤਿ ਰਹਿਤ ਰਹਿਣੀ ਦੀ ਉਹ ਦ੍ਰਿੜਤਾ ਪੈਦਾ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਜਿਹੜੀ ਸਹਿਜ ਸੁਭਾਅ ਹੀ ਗੁਰਮਤਿ ਰਹਿਤ ਵਾਲੀਆਂ ਬੀਬੀਆਂ ਆਪਣੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਮਨਾਂ ਵਿਚ ਭਰ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਸ ਲਈ ਬਹੁਤ ਰੂਰੀ ਹੈ ਕਿ ਸਿੱਖ ਕੌਮ ਆਪਣੀ ਨਵੀਂ ਪਨੀਰੀ ਇਸ ਯੋਗ ਬਣਾਏ ਗੁਰਮਤਿ ਰਹਿਣੀ ਵਿਚ ਪਰਪੱਕ ਹੋ ਕੇ ਸਿੱਖ ਕੌਮ ਦਾ ਅਰਧ-ਅੰਗ ਇਸਤਰੀ ਜਾਤੀ ਨ ਦੀ ਪੂਜਾ ਤੋਂ ਬਚ ਕੇ ਅਤੇ ਗੁਰਮਤਿ ਰਹਿਤ ਰਹਿਣੀ ਵਿਚ ਪਰਪੱਕ ਹੋ ਕੇ ਸਿੱਖ ਕੌਮ ਦੀ ਪਨੀਰੀ ਇਸ ਯੋਗ ਬਣਾਏ ਕਿ ਉਹ ਗੁਰਸਿੱਖੀ ਦੇ ਰਸਤੇ ਤੇ ਚੱਲ ਕੇ ਨਾ ਕੇਵਲ ਆਪਣਾ ਜੀਵਨ ਹੀ ਸੰਲ ਕਰਨ ਸਗੋਂ ਸਾਰੀ ਲੋਕਾਈ ਲਈ ਚਾਨਣ-ਮੁਨਾਰਾ ਬਣ ਕੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਮਿਨ (ਮਨੋਰਥ) ਦੀ ਪੂਰਤੀ ਲਈ ਆਪਣੀ ਸੇਵਾ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਪਾਉਣ।
- 3 ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਤਕਰੀਬਨ 32 ਸਾਲਾਂ ਦੀ ਉਮਰ ਤੱਕ ਸਿੱਖ ਬਣਨ ਲਈ ਚਰਨ ਪਹੁਲ ਜਾਂ ਚਰਨਾਮ੍ਰਿਤ ਛਕਣ ਦੀ ਮਰਯਾਦਾ ਹੁੰਦੀ ਸੀ ਦਸਮੇ ਪਿਤਾ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣੀ ਅਗਾਧਿ ਅਤੇ ਅਮਿਤ (ਉਹ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਜਿਸ ਦੀ ਮਿਣਤੀ ਨਾ ਹੋ ਸਕੇ, ਭਾਵ ਜਿਸ ਦਾ ਅਨੁਮਾਨ ਅੰਦਾ ਨਾ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕੇ, ਪੂਰੀ ਸਮੁੱਚੀ ਕਤੀ) ਗਤੀ ਦੁਆਰਾ ਸਿੱਖ ਬਣਨ ਦੀ ਮਰਯਾਦਾ, ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਗੁਰੀ ਵਿਚ ਪਰਵਾਣ ਲਲਸੇ ਦੇ ਰਾਹੀਂ ਤਿਆਰ ਕੀਤੇ ਖੰਡੇ ਤੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵਿਚ ਬਦਲ ਦਿੱਤੀ। ਸੰਨ 1699 ਦੀ ਵਿਸਾਖੀ ਤੋਂ ਪਿੱਛੋਂ ਹਰ ਸਿੱਖ ਲਈ ਖੰਡੇ ਦਾ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਛਕਣਾ ਰੂਰੀ ਹੈ। ਖੰਡੇ ਦਾ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਛਕੇ ਬਿਨਾਂ ਕੋਈ ਪ੍ਰਾਣੀ ਗੁਰੂ ਕਾ ਸਿੱਖ ਅਖਵਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ, ਭਾਵੇਂ ਉਹ ਸਿੱਖ ਘਰਾਣੇ ਵਿਚ ਜਨਮ ਲੈਣ ਕਰਕੇ ਕੇਸਾਧਾਰੀ ਵੀ ਹੋਵੇ। ਦਸਮੇ ਪਿਤਾ ਜੀ ਦਾ ਹੁਕਮ ਹੈ:-
ਧਰਹਿ ਕੇਸ ਪਾਹੁਲ ਬਿਨਾ, ਭੇਖੀ ਮੂੜਾ ਸਿਖ।
ਮੇਰਾ ਦਰਨ ਨਾਹਿ ਤਿਸ, ਪਾਪੀ ਤਿਆਰੈ ਭਿਖ।”

(ਰਹਿਤਨਾਮਾ ਭਾ . ਸਾਹਿਬ ਸਿੰਘ)

4 ਕੇਸਾਂ ਦੀ ਸੰਭਾਲ ਲਈ ਦਸਮੇ ਪਿਤਾ ਜੀ ਨੇ ਛੋਟੀ ਦਸਤਾਰ (ਕੇਸਕੀ) ਸਜਾਉਣ ਦਾ ਹੁਕਮ ਦਿੱਤਾ। ਇਤਿਹਾਸ ਵਿਚ ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਦਸਮ ਪਿਤਾ ਜੀ ਛੋਟੀ ਦਸਤਾਰ ਇਤਨਾ ਪਿਆਰ ਕਰਦੇ ਸਨ ਕਿ ਮਾਈ ਭਾਗ ਕੌਰ ਜੀ ਆਪਣੇ ਹੱਥੀਂ ਦਸਤਾਰ ਸਜਾ ਕੇ ਬੜੀ ਪ੍ਰਸੰਨਤਾ ਲੈਂਦੇ ਸਨ। ਦਸਮੇ ਪਿਤਾ ਜੀ ਨੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤਧਾਰੀ ਸਿੰਘਾਂ ਸਿੰਘਣੀਆਂ ਬਚਨ ਦਿੱਤਾ ਹੋਇਆ ਹੈ।

ਜਬ ਲਗਾਲਸਾ ਰਹੈ ਨਿਆਰਾ

ਤਬ ਲਗ ਤੇਜ ਦੀਓ ਮੈਂ ਸਾਰਾ ।

5 ਅੰਮ੍ਰਿਤਧਾਰੀ ਸਿੰਘਣੀਆਂ ਵੀ ਓਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੀ 'ਲਸਾ' ਹਨ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਿੰਘ। ਸਿੱਖ ਇਸਤਰੀਆਂ ਲਈ ਦਸਮੇ ਪਿਤਾ ਜੀ ਦਾ ਦਰਸਾਇਆ ਹੋਇਆ ਨਿਆਰਾਪਨ ਕੀ ਹੈ? ਨ ਦੇ ਝੱਖੜਾਂ, ਤੁੰਨਾਂ (ਹਨੇਰੀਆਂ) ਵਿਚ ਆਪਣੇ ਅਸੂਲਾਂ ਤੇ ਡਟ ਕੇ ਸਿਰ ਤੇ ਕੇਸਾਂ ਦਾ ਜੁੜਾ ਕਰਕੇ, ਉਤੇ ਕੇਸਕੀ (ਛੋਟੀ ਦਸਤਾਰ) ਸਜਾਉਣਾ।

6 ਪੁਰਾਤਨ ਰਹਿਤਨਾਮਿਆਂ ਵਿਚੋਂ ਹੇਠ ਲਿਖੀ ਤੁਕ ਕੇਸਕੀ ਦੀ ਰਹਿਤ ਸਪੱਟ ਤੌਰ ਤੇ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਦੀ ਹੈ-

ਕਛ ਕੜਾ ਕਿਰਪਾਨ ਕੰਘਾ ਕੇਸਕੀ

ਇਹ ਪੰਜ ਕਕਾਰੀ ਰਹਿਤ ਧਾਰੇ ਸਿਖ ਸੋਈ”

(ਰਹਿਤਨਾਮਾ ਭਾਈ ਚਉਪਾ ਸਿੰਘ ਜੀ)

7 ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਸਿੱਖ ਇਤਿਹਾਸਕਾਰ ਭਾਈ ਸੰਤੋਖ ਸਿੰਘ ਜੀ ਗੁਰ-ਪ੍ਰਤਾਪ ਸੂਰਜ ਗ੍ਰੰਥ ਵਿਚ ਮਾਤਾ ਭਾਗ ਕੌਰ (ਆਮ ਪ੍ਰਚੱਲਤ ਨਾਮ ਮਾਈ ਭਾਗੋ) ਦਾ ਪ੍ਰਸੰਗ ਵਰਣਨ ਕਰਦਿਆਂ ਦੱਸਦੇ ਹਨ ਕਿ ਦਸਮ ਪਿਤਾ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਮਾਤਾ ਜੀ ਉਪਦੇ ਦਿੱਤਾ ਸੀ :-

ਪਹਿਰ ਕਾਛ ਲਘੁ ਸਿਰ ਦਸਤਾਰੇ ॥

8 ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਸਿੱਖ ਵਿਦਵਾਨ ਭਾਈ ਕਾਨ੍ਹ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨਾਭਾ ਵਾਲਿਆਂ ਨੇ ਗੁਰੂ ਬਦ ਰਤਨਾਕਰ ਮਹਾਨ ਕੋ ਵਿਚ ਕੇਸਕੀ ਬਾਰੇ ਲਿਖਿਆ ਹੈ :

ਕੇਸਕੀ ਛੋਟੀ ਪੱਗ ਜੋ ਕੇਸਾਂ ਦੀ ਰੱਖਿਆ ਲਈ ਪਹਿਨੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। (ਦੂਜੀ ਵਾਰੀ ਛਪੀ ਪੁਸਤਕ ਦਾ ਪੰਨਾ 159)

9 ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਅੰਗਰੇ ਇਤਿਹਾਸਕਾਰ ਮਿਸਟਰ ਕਨਿੰਘਮ ਆਪਣੀ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਪੁਸਤਕ History of the Sikhs ਵਿਚ ਸਿੱਖ ਬੀਬੀਆਂ ਸੰਬੰਧੀ ਲਿਖਦੇ ਹਨ।

The Sikh women distinguished from Hindus of their sex by some of dress, chiefly by higher top knot of head".

10 ਲਾਹੌਰ ਵਿਚ ਮਹਾਰਾਜਾ ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ ਦੇ ਕਿਲ੍ਹੇ ਵਿਚ ਅਤੇ ਵਿਕਟੋਰੀਆ ਅਜਾਇਬ ਘਰ ਕਲਕੱਤੇ ਵਿਚ ਪੁਰਾਤਨ ਬਹਾਦਰ ਸਿੰਘਣੀਆਂ ਦੇ ਚਿੱਤਰਾਂ

ਵਿਚ ਉਹਨਾਂ ਕੇਸਕੀ ਦੀ ਰਹਿਤ ਨਾਲੋਂ ਭਿਤ ਦਿਖਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ।

11 ਭਾਈ ਵੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣੇ ਮਹਾਂਕਾਵਿ ਦੀ ਪੁਸਤਕ ਰਾਣਾ ਸੂਰਤ ਸਿੰਘ” ਵਿਚ ਮੁਖ ਨਾਇਕ ਰਾਣੀ ਰਾਜ ਕੌਰ ਦੀ ਜੋ ਪ੍ਰਭਾਵਾਲੀ ਤਸਵੀਰ ਦਿੱਤੀ ਹੈ ਉਸ ਵਿਚ ਰਾਣੀ ਜੀ ਦਸਤਾਰੋਂ ਭਿਤ ਅਤੇ ਖੰਡਾ, ਚੱਕਰ, ਗੁਰਸਿੱਖੀ ਦਾ ਨਿਸ਼ਾਨ (Emblem) ਧਾਰਨੀ ਦਰਸਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ।

12 1913-14 ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਸੰਸਾਰ ਜੰਗ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਵੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤਧਾਰੀ ਬੀਬੀਆਂ ਕੇ ਸਕੀ ਦੀ ਰਹਿਤ ਪਾਬੰਦੀ ਨਾਲ ਨਿਭਾਉਂਦੀਆਂ ਸਨ।

13 ਫਿਰੋਪੁਰ, ਕੈਰੋ (ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ), ਜਸਪਾਲੋਂ ਅਤੇ ਸਿੱਧਵਾਂ (ਲੁਧਿਆਣਾ) ਦੇ ਸਿੱਖ-ਬੀਬੀਆਂ ਦੇ ਸਕੂਲਾਂ ਤੇ ਕਾਲਜਾਂ ਵਿਚ ਪੜ੍ਹਨ ਵਾਲੀ ਹਰ ਕੁੜੀ ਸਿਰ ਤੇ ਦਸਤਾਰ ਸਜਾਣੀ ਪੈਂਦੀ ਸੀ। ਦਸਤਾਰ ਸਜਾਈ ਬਿਨਾਂ ਉਹ ਉਹਨਾਂ ਸਕੂਲਾਂ ਵਿਚ ਪੜ੍ਹ ਨਹੀਂ ਸਕਦੀ ਸੀ। ਦੇਸ ਦੀ ਵੰਡ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਚੀ 'ਲਸਾ' ਦੀਵਾਨ ਵਲੋਂ ਹਰ ਸਾਲ ਸਿੱਖਾਂ ਦੀ ਇਕ ਤਾਲੀਮੀ (ਵਿਦਿਅਕ) ਕਾਨ੍ਹਸ ਹੁੰਦੀ ਸੀ, ਉਸ ਕਾਨ੍ਹਸ ਵਿਚ ਲੁਧਿਆਣੇ ਲਿਊ ਦੇ ਦੋ ਪਿੰਡਾਂ ਜਸਪਾਲੋਂ ਤੇ ਸਿੱਧਵਾਂ, ਫਿਰੋਪੁਰ ਤੇ ਕੈਰੋ (ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ) ਦੋਹਾਂ ਥਾਵਾਂ ਤੋਂ ਸਕੂਲਾਂ, ਕਾਲਜਾਂ ਦੀਆਂ ਕੁੜੀਆਂ ਉਸ ਕਾਨ੍ਹਸ ਵਿਚ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦਾ ਕੀਰਤਨ ਕਰਦੀਆਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਸਨ। ਉਹਨਾਂ ਕੁੜੀਆਂ ਦੇ ਸਿਰਾਂ ਤੇ ਦਸਤਾਰ ਹੁੰਦੀ ਸੀ।

14 ਅਕਾਲੀ ਲਹਿਰ ਦੇ ਮੋਰਚਿਆਂ ਵਿਚ ਜਿਹੜੀਆਂ ਬੀਬੀਆਂ ਹਿੱਸਾ ਲੈ ਕੇ ਕੈਦ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਸਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਅਨੇਕਾਂ ਸਿਰ ਤੇ ਦਸਤਾਰ ਪਹਿਨਦੀਆਂ ਸਨ।

15 ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਸਿੱਖ ਵਿਦਵਾਨ ਗਿਆਨੀ ਗੁਰਬਚਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਖਾਲਸਾ” ਭਿੰਡਰਾਂ ਨਿਵਾਸੀ ਦੇ ਆਪਣੇ ਪਰਵਾਰ ਵਿਚ ਹਰ ਮਰਦ ਤੇ ਇਸਤਰੀ ਸਿਰ ਤੇ ਕੇਸਕੀ ਸਜਾਉਣ ਵਾਲੇ ਹੁੰਦੇ ਸਨ।

16 ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ (ਸੰਤ) ਤੇਜਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਮਸਤੂਆਣੇ ਵਾਲਿਆਂ ਦੇ ਜੱਥੇ ਦੀਆਂ ਬੀਬੀਆਂ ਵੀ ਸਿਰ ਤੇ ਕੇਸਕੀ ਸਜਾਉਂਦੀਆਂ ਹਨ ਤੇ ਉਹ ਧਾਰਮਿਕ ਦੀਵਾਨਾਂ ਵਿਚ ਕੀਰਤਨ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ।

17 ਮਾਲਵੇ ਦੇ ਕਸਬਾ ਭਸੌੜ ਵਿਚ ਪੰਚ-ਲਸਾ ਦੀਵਾਨ ਇਕ ਸਿੱਖ ਜਥੇਬੰਦੀ ਖੜ੍ਹੀ ਹੋਈ ਸੀ। ਉਸ ਜਥੇਬੰਦੀ ਦੀਆਂ ਬੀਬੀਆਂ ਸਿਰ ਤੇ ਕੇਸਕੀ ਸਜਾਉਣੀ ਪੈਂਦੀ ਸੀ। ਅਕਾਲੀ ਲਹਿਰ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਗੁਰਸਿੱਖਾਂ ਦੀ ਇਕ ਸਿਰਕੱਢ ਜਥੇਬੰਦੀ ਸੈਂਟਰਲ ਮਾਝਾ ਦੀਵਾਨ” ਸੀ। ਉਸ ਜਥੇਬੰਦੀ ਨੇ ਆਪਣੇ ਪ੍ਰਚਾਰ ਨਾਲ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਕੇਸਕੀ ਦੀ ਇਤਨੀ ਮਹੱਤਤਾ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਮਨਾਂ ਵਿਚ ਵਸਾ ਦਿੱਤੀ ਸੀ ਕਿ ਅਨੇਕਾਂ ਸਿੱਖ ਬੀਬੀਆਂ ਸਿਰ ਤੇ ਕੇਸਕੀ ਸਜਾਉਣ ਲੱਗ ਪਈਆਂ ਸਨ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਦੁਪੱਟੇ ਵਾਧੂ ਜਾਣ ਕੇ ਤਿਆਗ ਦਿੱਤਾ ਸੀ।

- 18 ਭਾਈ ਰਣਧੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਅਖੰਡ ਕੀਰਤਨੀ ਜੱਬੇ ਦੀਆਂ ਬੀਬੀਆਂ ਹੁਣ ਵੀ ਕੇਸਕੀ ਦੀ ਰਹਿਤ ਪ੍ਰਪੱਕਤਾ ਨਾਲ ਨਿਭਾ ਰਹੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਇਸ ਰਹਿਤ ਦਾ ਨਿਰਾਲਾ ਸਤੋਗੁਣੀ ਪ੍ਰਭਾਵ ਪਾ ਕੇ ਗੁਰਮਤਿ ਦੀ ਵਿੱਤਾ ਤੇ ਾਲਸਾਈ ਵਿਲੱਖਣਤਾ ਸਪੱਟ ਤੌਰ ਤੇ ਪ੍ਰਗਟਾਉਂਦੀਆਂ ਹਨ । ਇਸ ਜੱਬੇ ਦੀਆਂ ਬੀਬੀਆਂ ਹੀ ਕੇਸਕੀ ਪੰਜਵੀਂ ਰਹਿਤ ਜਾਣ ਕੇ ਇਸ ਦੀ ਪਾਬੰਦੀ ਦਿੜ੍ਹ ਕਰਵਾ ਕੇ ਦਸਮੇ ਪਿਤਾ ਜੀ ਦੇ ਬੇ ਨਿਰਾਲਾਪਨ ਸੁਰਜੀਤ ਰੱਖਣ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰ ਰਹੀਆਂ ਹਨ ।
- 19 ਮੌਜੂਦਾ ਸਿੱਖ ਰਹਿਤ ਮਰਯਾਦਾ ਦਾ ਖਰੜਾ ਗੁ. ਪ੍ਰ. ਕਮੇਟੀ ਦੀ ਸਲਾਹਕਾਰ ਕਮੇਟੀ ਨੇ ਆਪਣੀ ਇਕੱਤ੍ਰਤਾ ਮਿਤੀ 7-1-45 ਵਿਚ ਵਿਚਾਰ ਕੇ ਪੇ ਕੀਤਾ ਸੀ ਅਤੇ ਉਸ ਤੇ ਗੁਰਮਤਿ ਦੀ ਰਹਿਣੀ” ਦੇ ਸਿਰਲੇਖ ਹੇਠ ਦੱਸਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ ਕਿ :-
- (ਚ) ਸਿੱਖ ਮਰਦ ਅਥਵਾ ਇਸਤਰੀ ਨੱਕ ਕੰਨ ਛੇਦਨਾ ਵਰਜਿਤ ਹੈ ।
- (ਛ) ਸਿੱਖ ਲਈ ਕਛਹਿਰੇ ਤੇ ਦਸਤਾਰ ਤੋਂ ਛੁੱਟ ਪੁਕ ਸੰਬੰਧੀ ਬਾਕੀ ਕੋਈ ਪਾਬੰਦੀ ਨਹੀਂ । ਸਿੱਖ ਇਸਤਰੀ ਦਸਤਾਰ ਸਜਾਵੇ ਜਾਂ ਨਾ ਸਜਾਵੇ, ਦੋਵੇਂ ਠੀਕ ਹਨ ।
- (ਚ) ਉਪਰੋਕਤ ਤੋਂ ਸਾਂ ਪ੍ਰਗਟ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸਿੱਖ ਬੀਬੀਆਂ ਨੱਕ ਅਤੇ ਕੰਨਾਂ ਵਿਚ ਕੋਈ ਗਹਿਣੇ ਆਦਿ ਨਹੀਂ ਪਾਉਣੇ ਚਾਹੀਦੇ । ਪਤਾ ਨਹੀਂ, ਅੱਜਕੱਲ੍ਹ ਸਿੱਖ ਬੀਬੀਆਂ ਵੀ ਕਿਉਂ ਨੱਕ ਅਤੇ ਕੰਨਾਂ ਵਿਚ ਅਸਲੀ ਜਾਂ ਨਕਲੀ ਗਹਿਣੇ ਪਾਉਣ ਵਿਚ ਆਪਣੀ ਾਨ ਸਮਝਦੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਹੋਰਨਾਂ ਮਹਬਾਂ ਦੀਆਂ ਇਸਤਰੀਆਂ ਵਾਂਗ ਸੁਰੀ ਅਤੇ ਬਿੰਦੀ ਵੀ ਲਗਾਉਂਦੀਆਂ ਹਨ । ਮਲੂਮ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਿਸੇ ਸਿੱਖ ਰਹਿਤ ਮਰਯਾਦਾ ਬਾਰੇ ਦੱਸਿਆ ਹੀ ਨਹੀਂ ਗਿਆ ।
- ਮੁਣੀ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਕਮੇਟੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਦੀ ਧਰਮ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕਮੇਟੀ ਅਤੇ ਹੋਰ ਪੰਥਕ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਇਸ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ ਉਚੇਚਾ ਧਿਆਨ ਦੇਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ।
- 20 ਅੱਜ ਦੇ ਵਾਤਾਵਰਣ ਵਿਚ ਨਾਮ ਧਰੀਕ ਅਖੰਤੀ ਨਵੀਨ ਸਭਿਅਤਾ ਤੇ ਿ ਆਦੀ ਦੇ ਪਰਦੇ ਹੇਠ ਸਾਡੀ ਸੱਭਿਅਤਾ ਗਿਰਾਵਟ ਵੱਲ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ । ਨੰਗੇ ਤੇ ਨਿਰਲੱਜਤਾ ਵਾਲੀ ਨ ਪ੍ਰਸਤੀ ਰਾਂ ਤੇ ਹੈ । ਕੇਵਲ ਬਾਰਾਂ ਵਿਚ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਧਰਮ ਅਸਥਾਨਾਂ ਭਾਵ ਗੁਰਦੁਆਰਿਆਂ ਵਿਚ ਹਾਰੀ ਭਰਨ ਲੱਗਿਆਂ ਵੀ ਇਸ ਨਿਰਲੱਜਤਾ ਭਰੇ ਅੱਧੇ-ਨੰਗੇ ਪਹਿਰਾਵੇ ਤੋਂ ਸੰਕੋਚ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ । ਭੜਕੀਲੇ ਰੰਗਾਂ ਵਾਲੇ ਪਹਿਰਾਵੇ; ਹੋਛੀਆਂ ਸਰੀਰਿਕ ਸਜਾਵਟਾਂ, ਤੰਗ ਅਤੇ ਸਰੀਰ ਦੀ ਬਣਤਰ ਅਤੇ ਸੁਹੱਪਣ ਪ੍ਰਗਟਾਉਣ ਵਾਲੇ ਅੱਧ ਨੰਗੇ ਪਹਿਰਾਵੇ, ਗੁਰਧਾਮਾਂ ਦੇ ਵਾਤਾਵਰਣ ਦਾ ਸਹੀ ਨਕਾ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪੇ ਕਰਦੇ ਹਨ । ਕੀ ਇਹ ਵਾਤਾਵਰਣ ਆਪਣੇ ਜਾਂ ਦੂਜਿਆਂ ਦੇ ਮਨਾਂ ਦੀ ਮੈਲ ਦੂਰ

- ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜਾਂ ਹੋਰ ਵੀ ਮੈਲ ਵਧਾਉਣ ਵਿਚ ਸਹਾਈ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ।
- 21 ਇਹਨਾਂ ਹਾਲਤਾਂ ਵਿਚ ਇਕ ਕੇਸਕੀ ਦੀ ਰਹਿਤ ਧਾਰਨ ਕਰਨ ਨਾਲ ਹੀ ਇਸ ਰੋਹੜ ਵਿਚ ਰੁਕਾਵਟ ਪੈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ । ਦਸਮ ਦਵਾਰੀ ਜੂੜੇ ਉਤੇ ਕੇਸਕੀ ਸਜਾ ਕੇ ਸਿੱਖ ਬੀਬੀ ਦੇ ਅੱਜਕੱਲ੍ਹ ਦੇ ਸਭੈ ਨ ਸਮਾਪਤ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ਅਸਲ ਵਿਚ ਕੇਸਕੀ ਨਾ ਹੋਣ ਨਾਲ ਹੀ ਗੁਰਸਿੱਖ ਘਰਾਣਿਆਂ ਵਿਚ ਤਰ੍ਹਾਂ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨ ਪ੍ਰਚਲਿਤ ਹੋ ਗਏ ਹਨ : ਕੇਸਕੀ ਰਹਿਤ ਨਾਲੋਂ ਭਿਤ ਬੀਬੀਆਂ ਦਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਹੀ ਕੁਝ ਐਸਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕਿਸੇ ਚਲਣ-ਹੀਣ ਪੁਰ ਦੀ ਮੈਲੀ ਅੱਖ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵੱਲ ਉੱਠ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸਕਦੀ । ਮਲੂਮ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਦੂਰ-ਦਰੀ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਆਉਣ ਵਾਲੇ ਹਾਲਤ ਮੁੱਖ ਰੱਖ ਕੇ ਹੀ ਾਲਸਾ ਘਰਾਣਿਆਂ ਇਸ ਰੋਗ ਤੋਂ ਬਚਾਉਣ ਦੀ ਾਤਰ ਕੇਸਕੀ ਦਾ ਪੱਕਾ ਪਹਿਰਾ ਲਗਾ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਤਾਂ ਜੋ ਾਲਸਾਈ ਸਰੂਪ ਵਿਚ ਬੀਬੀਆਂ ਹਰ ਮੁਕਲ ਵਿਚ ਆਪਣਾ ਆਪਾ, ਇੱਤ ਤੇ ਅਣਖ ਕਾਇਮ ਰੱਖ ਸਕਣ ।
- 22 ਕੇਸਾਂ ਨੰਗੇ ਨਾ ਰੱਖਣ ਬਾਰੇ ਦਸਮੇ ਪਿਤਾ ਦੇ ਹੁਕਮ, ਹੁਕਮਨਾਮਿਆਂ ਵਿਚੋਂ ਪ੍ਰਗਟ ਹੁੰਦੇ ਹਨ :-
- ਨਗਨ ਹੋਇ ਬਾਹਰ ਫਿਰਹਿ, ਨਗਨ ਸੀਸ ਜੋ ਖਾਇ ॥**
ਨਗਨ ਪ੍ਰਸਾਦ ਜੋ ਬਾਟਈ, ਤਨਖਾਹੀ ਬਡੋ ਕਹਾਇ ॥੨4॥
ਪਾਗ ਉਤਾਰਿ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ਜੋ ਖਾਵੇ । ਸੋ ਸਿਖ ਕੁੰਭੀ ਨਰਕ ਸਿਧਾਵੈ ॥
 (ਉੱਤਰ ਪ੍ਰਨ ਭਾਈ ਨੰਦ ਲਾਲ ਜੀ)
- ਨੰਗੇ ਸੀਸ ਪ੍ਰਾਦ ਨਾ ਛਕੇ (ਬੇ ਮੁਕਤ ਧਰਮ ਾਸਤ੍-ਸਾਖੀ 7●)
- ਜੋ ਸੀਸ ਕੇਸ ਨਾਂਗ ਰਹੈ ਤੇ ਉਸ ਕੇ ਸਵਾ ਰੁਪਿਆ ਤਨਖਾਹ ਹੈ ।
- (ਧਰਮ ਸੁਮਾਰਗ ਪੰ: 1● -ਉੱਤਰ ਪ੍ਰਨ ਭਾਈ ਦਇਆ ਸਿੰਘ ਜੀ)
- ਇਨ੍ਹਾਂ ਹੁਕਮਨਾਮਿਆਂ ਤੋਂ ਭਲੀ ਪ੍ਰਕਾਰ ਸਪੱਟ ਹੈ ਕਿ ਕੇਸ ਨੰਗੇ ਰੱਖਣਾ, ਮਹਾ ਮਨਮਤ ਹੈ ਅਤੇ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਹੁਕਮਾਂ ਦੀ ਸਖਤ ਉਲੰਘਣਾ ਹੈ । ਇਸ ਲਈ ਸਮੁੱਚੇ ਪੰਥ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਗੁਰਮੁਖ ਦੇ ਨੰਗੇ ਸਿਰ ਫਿਰਨ ਬੁਰਾ ਸਮਝਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਉਡਿ ਉਡਿ ਰਾਵਾ ਝਾਟੈ ਪਾਇ॥ ਵੇਖੈ ਲੋਕੁ ਹਸੈ ਘਰਿ ਜਾਇ (ਅਗ 465) ਦਾ ਗੁਰੂ ਫੁਰਮਾਨ ਨੰਗੇ ਸਿਰ ਫਿਰਨ ਵਾਲੇ ਸਿੰਘਾਂ ਸਿੰਘਣੀਆਂ ਤੇ ਢੁੱਕਦਾ ਹੈ । ਸੋ ਸਿੱਖ ਬੀਬੀਆਂ ਆਪਣਾ ਸਿਰ ਦੁਪੱਟੇ ਨਾਲ ਢੱਕ ਕੇ ਰੱਖਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਜੇ ਉਹ ਕੇਸਕੀ ਸਜਾਉਣ ਤੋਂ ਰਮਾਉਂਦੀਆਂ ਜਾਂ ਝਿਜਕਦੀਆਂ ਹਨ ।

ਕੁੜੀਆਂ ਤੇ ਜਵਾਨ ਇਸਤਰੀਆਂ ਗਾਤਰੇ ਵਾਲੀ ਕਿਰਪਾਨ ਕਿਉਂ ਪਹਿਨਣ ਅਤੇ ਸਿਰਾਂ ਤੇ ਦਸਤਾਰ ਕਿਉਂ ਸਜਾਉਣ ?

ਮੈਂ ਇਕ ਸਨਾਤਨ ਧਰਮੀ ਹਿੰਦੂ ਪਰਵਾਰ ਵਿਚ ਜੰਮਿਆਂ ਪਲਿਆ ਹਾਂ। ਸਾਡੇ ਪਿੰਡ ਦੇ ਸਾਰੇ ਮੋਨੇ ਬੰਦੇ ਵੀ ਪੱਗ ਬੰਨ੍ਹਦੇ ਸਨ। ਖੱਤਰੀਆਂ, ਬ੍ਰਾਹਮਣਾਂ ਵਿਚੋਂ ਤਕਰੀਬਨ ਸਾਰੇ ਦਾੜੀ ਰੱਖਦੇ ਸਨ। ਮੇਰਾ ਹਿੰਦੂ ਬਾਪ ਲਾਲਾ ਸਿੱਖੂ ਮੱਲ ਵੀ ਦਾੜੀ ਰੱਖਦਾ ਸੀ ਤੇ ਕਾਫੀ ਵੱਡੀ ਪੱਗ ਸਿਰ ਤੇ ਬੰਨ੍ਹਦਾ ਸੀ। ਦੇਸ ਦੀ ਵੰਡ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਦੇ ਸਾਂਝੇ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਰਾਜਧਾਨੀ ਦੇ ਹਿਰ ਲਾਹੌਰ ਦਾ ਇਕ ਸਿਰਕੱਢ ਡਾਕਟਰ ਬੇਲੀਰਾਮ ਉਪਦੇ ਦਿੰਦਾ ਹੁੰਦਾ ਸੀ ਕਿ ਜੇ ਸਰਦੀਆਂ ਦੇ ਦਿਨਾਂ ਵਿਚ ਗਲੇ ਦੇ ਰੋਗਾਂ ਤੋਂ ਬਚਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹੋ ਤਾਂ ਦਾੜੀ ਰੱਖੋ। ਜਿਹੜੀ ਬੀਬੀ ਗਾਤਰੇ ਵਾਲੀ ਕਿਰਪਾਨ ਪਹਿਨਦੀ ਹੋਵੇ ਉਹ ਭਾਵੇਂ ਕਿੰਨੀ ਬਸੂਰਤ ਹੋਵੇ, ਮਾੜੀ ਨਿਗ੍ਹਾ ਵਾਲੇ ਕਿਸੇ ਬੰਦੇ ਉਸ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਆਉਣ ਦਾ ਹੌਸਲਾ ਨਹੀਂ ਪੈ ਸਕਦਾ, ਪਰ ਜੇ ਕਿਤੇ ਬਸੂਰਤ ਜਵਾਨ ਕੁੜੀ ਨੇ ਗਾਤਰੇ ਵਾਲੀ ਕਿਰਪਾਨ ਵੀ ਪਹਿਨੀ ਹੋਵੇ ਸਿਰ ਤੇ ਦਸਤਾਰ ਵੀ ਸਜਾਈ ਹੋਵੇ ਉਸ ਦੇਖ ਕੇ ਭੈੜੇ ਤੋਂ ਭੈੜੇ ਬੰਦੇ ਦੇ ਦਿਲ ਵਿਚ ਖੋਟਾ ਆਲ ਪੈਦਾ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ ਬਲਕਿ ਉਸ ਲਈ ਉਸ ਦਾ ਸਿਰ ਉਸ ਸਤਿਕਾਰ ਨਾਲ ਝੁਕ ਜਾਵੇਗਾ ਜਿਹੜਾ ਦੇਖਣ ਵਾਲੇ ਦੇ ਦਿਲ ਵਿਚ ਮਹਾਂਪੁਰਾਂ ਲਈ ਪੈਦਾ ਹੋਇਆ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਦੁਨੀਆਂ ਵਿਚ ਹਰ ਇਕ ਬੰਦੇ ਕੋਈ ਨਾ ਕੋਈ ਖੁੜ੍ਹ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਜਿਸ ਖੁੜ੍ਹ ਦੇ ਮ ਦੀ ਨਵਿਰਤੀ ਲਈ ਉਸ ਨੇ ਰੱਬ ਤੋਂ ਮੰਗਾਂ ਮੰਗਣੀਆਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ। ਕਿਰਪਾਨ ਤੇ ਦਸਤਾਰ ਸਿੱਖ ਪੰਥ ਦੀ ਕਤੀ ਤੇ ਅਣਖ ਦੇ ਉਹੋ ਜਿਹੇ ਚਿੰਨ੍ਹ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਜਿਹੋ ਜਿਹੇ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਕਤੀ ਤੇ ਅਣਖ ਦੇ ਚਿੰਨ੍ਹ ਪੁਲੀਸ ਦੇ ਸਿਪਾਹੀ ਦੀ ਪੇਟੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

(ਭਗਤ ਪੂਰਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਕਿਤਾਬ ਕਹਾਣੀਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਧੰਨਵਾਦ ਸਹਿਤ)

ਕਛੁ ਨ ਕਹੈ ਜਮਕਾਲੁ

ਗੁਰਬਾਣੀ ਦਾ ਰਮਾਨ ਹੈ :

ਹਰਿ ਹਰਿ ਨਾਮ ਜਪਤਿਆ ਕਛੁ ਨ ਕਹੈ ਜਮਕਾਲੁ॥

ਨਾਨਕ ਮਨੁ ਤਨੁ ਸੁਖੀ ਹੋਇ ਅਤੇ ਮਿਲੇ ਗੋਪਾਲੁ॥ ਅੰਗ 457

ਭਾਵ ਪਰਮੇਸਰ ਦਾ ਨਾਮ ਜਪਣ ਵਾਲਿਆਂ ਮੌਤ ਦਾ ਡਰ ਤਮ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਜਮ ਕੁਛ ਨਹੀਂ ਕਹਿੰਦਾ। ਦੱਸਦੇ ਹਨ (ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਜੀ) ਕਿ ਮਨ ਤੇ ਤਨ ਸੁਖੀ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਅੰਤ ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਮਿਲਾਪ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਜਿਥੇ ਸੰਸਾਰੀ ਬੰਦਾ, ਮੌਤ ਦਾ ਨਾਉਂ ਸੁਣਨ ਤਿਆਰ ਨਹੀਂ, ਮੌਤ ਦਾ ਨਾਉਂ ਸੁਣ ਕੇ ਕੰਬਣ ਲੱਗ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਮੌਤ ਸਾਹਮਣੇ ਦੇਖ ਕੇ ਸੁੱਧ ਬੁੱਧ ਗੁਆ ਲੈਂਦਾ ਹੈ, ਉਥੇ ਪਰਮੇਸਰ ਦੇ ਪਿਆਰ ਵਾਲੇ, ਮੌਤ ਸਾਹਮਣੇ ਆਈ ਦੇਖ ਕੇ ਨਿਰਭੈ ਹੋ ਕੇ ਵਿਚਰਦੇ ਹਨ। ਬਲਕਿ ਭਗਤ ਕਬੀਰ ਜੀ ਤਾਂ ਸਲੋਕ 22 ਵਿੱਚ ਆਖਦੇ ਹਨ :

ਕਬੀਰ ਜਿਸੁ ਮਰਨੇ ਤੇ ਜਗੁ ਡਰੈ ਮੇਰੇ ਮਨਿ ਆਨੰਦੁ॥

ਮਰਨੇ ਹੀ ਤੇ ਪਾਈਐ ਪੂਰਨ ਪਰਮਾਨੰਦੁ॥ ਅੰਗ 1365

ਸਿੱਖ ਇਤਿਹਾਸ ਤੇ ਝਾਤ ਪਾਈਏ ਤਾਂ ਪਤਾ ਚੱਲਦਾ ਹੈ ਕਿ, ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਮਹਾਰਾਜ ਆਪਣੇ ਜੋਤੀ-ਜੋਤ ਸਮਾਉਣ ਦਾ ਪਹਿਲਾਂ ਪਤਾ ਸੀ। ਇਸ ਲਈ ਆਪਣੇ ਹੁੰਦੇ ਹੀ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਦੇਵ ਜੀ ਗੁਰਿਆਈ ਬ ਕੇ ਕਈ ਦਿਨ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਵਿਚਰ ਕੇ ਬੈਰ ਕਿਸੇ ਬੀਮਾਰੀ ਤੋਂ ਚਾਦਰ ਲੈ ਕੇ ਪੈ ਗਏ ਅਤੇ ਸਰੀਰ ਛੱਡ ਦਿੱਤਾ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਕੀਤਾ। ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਮਹਾਰਾਜ ਜੀ ਦੇ ਅੰਤ ਸਮੇਂ ਜੋ ਵਾਪਰਿਆ, ਉਹ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਮਹਾਰਾਜ ਵਿਚ ਰਾਮਕਲੀ ਸਦੁ” ਬਾਣੀ ਵਿਚ ਬਾਬਾ ਸੁੰਦਰ ਜੀ ਦੀ ਰਚਨਾ ਵਿਚ ਦਰਜ ਹੈ। ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਆਪਣੇ ਅੰਤ ਸਮੇਂ ਦਾ ਪਤਾ ਲੱਗ ਗਿਆ। ਸੰਗਤ ਵਿਚ ਬੈਠਿਆਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਪਰਵਾਰ ਦੇ ਜੀਅ ਸੱਦ ਲਏ ਤੇ ਸਾਰੀ ਸੰਗਤ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਮਹਾਰਾਜ ਗੁਰੂ ਗੱਦੀ ਸੌਂਪ ਕੇ ਬੈਰ ਕਿਸੇ ਬਿਮਾਰੀ ਤੋਂ ਸਭ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਸਰੀਰ ਦਾ ਤਿਆਗ ਕਰ ਗਏ। ਪੰਚਮ ਪਿਤਾ ਨੇ ਭਵਿੱਖ ਜਾਣ ਕੇ ਸਭ ਹਿਦਾਇਤਾਂ ਗੁਰੂ ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਕੇ ਲਾਹੌਰ ਰਵਾਨਾ ਹੋਏ।

ਅਟਮ ਨਾਨਕ ਦੀ ਜੋਤ ਜਿਸ ਕਾਰਨ ਸਰੀਰਿਕ ਰੋਗ ਹੋਇਆ ਉਸ ਦਾ ਸਭ ਪਤਾ ਹੈ ਪਰ ਕਾਮਰੋਡੀ ਵਿਗਿਆਨਿਕ ਸੋਚ ਉਸ ਮਨਣ ਤਿਆਰ ਨਹੀਂ। ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਸਾਹਿਬ ਅਤੇ ਦਸਮ ਪਿਤਾ ਨੇ ਭੀ ਆਪਣੀ ਜੀਵਨ ਰੂਪੀ ਖੇਡ ਤਮ ਕਰਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਸਭ ਕੁਝ ਜਾਣਦੇ ਹੋਏ ਸਭ ਹਿਦਾਇਤਾਂ ਦਸਮ ਪਿਤਾ ਦੇ ਦਿੱਤੀਆਂ

ਅਤੇ ਦਸਮ ਪਿਤਾ ਨੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਆਪਣੇ ਜਿਊਂਦੇ ਜੀਅ ਗੁਰਗੱਦੀ ਬ ਕੇ ਜੋਤੀ-ਜੋਤ ਸਮਾ ਗਏ।

ਗੁਰੂ ਅੰਸ ਵਿਚੋਂ ਬਾਬਾ ਅਟੱਲ ਰਾਇ ਜੀ, ਬੈਰ ਕਿਸੇ ਬੀਮਾਰੀ ਤੋਂ ਪਿਤਾ ਗੁਰੂ ਦਾ ਹੁਕਮ ਮੰਨ ਕੇ ਕੱਪੜਾ ਲੈ ਕੇ ਪੈ ਗਏ ਅਤੇ ਸਰੀਰ ਛੱਡ ਦਿੱਤਾ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬਾਬਾ ਗੁਰਦਿੱਤਾ ਜੀ ਨੇ ਕਰਕੇ ਦਿਖਾ ਦਿੱਤਾ। ਕੀ ਕਿਸੇ ਵਿਗਿਆਨੀ ਨੇ ਅੱਜ ਤੱਕ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕੀਤਾ ਹੈ ਜਾਂ ਕੋਈ ਵਿਗਿਆਨੀ ਹੁਣ ਕਰ ਕੇ ਦਿਖਾ ਸਕਦਾ ਹੈ? ਇਸ ਦਾ ਉੱਤਰ ਸਿੱਖ ਧਰਮ ਵਿਗਿਆਨਿਕ ਧਰਮ ਕਹਿਣ ਵਾਲੇ ਪੰਡਤ ਹੀ ਦੇ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਦੂਸਰੇ, ਅੱਜਕੱਲ੍ਹ ਦੇ ਪਖੜੀ ਗੁਰੂ ਅਤੇ ਭਾਦੋਂ ਦੀਆਂ ਖੁੰਬਾਂ ਵਾਂਗ ਉੱਗੇ ਅਖੌਤੀ ਪੂਰਨ ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨੀਆਂ ਲਈ ਭੀ ਇਹ ਇਕ ਚੁਣੌਤੀ ਹੈ। ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡੀ ਦੁਕਾਨ ਦੇ ਮਾਲਕ ਬਿਆਸਾ ਵਾਲਿਆਂ ਨੇ ਭੀ ਆਪਣੀ ਵਸੀਅਤ ਬੈਂਕ ਲਾਕਰ ਵਿਚ ਰੱਖੀ ਹੋਈ ਸੀ। ਉਸ ਦੇ ਮਰਨ ਪਿੱਛੋਂ ਹੁਣ ਵਾਲੇ ਗੁਰੂ ਵਿਦੇ ਵਿਚੋਂ ਬੁਲਾਇਆ ਗਿਆ ਅਤੇ ਡੇਰੇ ਦਾ ਮਾਲਕ ਬਣਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ।

ਦਸਮੇ ਜੀ ਦੇ 7 ਸਾਲ ਅਤੇ 9 ਸਾਲ ਦੇ ਦੁਲਾਰਿਆਂ ਨੇ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੱਸ-ਹੱਸ ਕੇ ਮੌਤ ਗਲਵਕੜੀ ਪਾਈ, ਸਾਰੇ ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਇਤਿਹਾਸ ਵਿਚ ਨਿਵੇਕਲੀ ਮਿਸਾਲ ਹੈ। ਕੀ ਇਹ ਾਹਰਾ ਕਰਾਮਾਤ ਨਹੀਂ ਜਿਸ ਵਿਗਿਆਨਿਕ ਸੋਚ ਵਾਲੇ ਮੰਨਣ ਤਿਆਰ ਨਹੀਂ? ਕੀ ਕਾਮਰੇਡੀ ਇਤਿਹਾਸ ਵਿਚ ਕੋਈ ਐਸੀ ਮਿਸਾਲ ਮਿਲਦੀ ਹੈ ਜਾਂ ਕੀ ਇਹ ਕਾਮਰੇਡ ਹੁਣ ਕੁਝ ਅਜਿਹੀ ਮਿਸਾਲ ਪੇ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ?

ਇਸ ਪਿੱਛੋਂ ਅਠਾਰਵੀਂ ਸਦੀ ਦਾ ਸਾਰਾ ਸਿੱਖ ਇਤਿਹਾਸ ਅਜਿਹੀਆਂ ਮਿਸਾਲਾਂ ਨਾਲ ਭਰਿਆ ਪਿਆ ਹੈ ਕਿ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੱਸ-ਹੱਸ ਕੇ ਚਰਖੜੀਆਂ ਤੇ ਚੜ੍ਹੇ, ਬੰਦ-ਬੰਦ ਕਟਵਾਏ ਅਤੇ ਖੋਪਰੀਆਂ ਲੁਹਾਈਆਂ ਅਤੇ ਬਾਬਾ ਦੀਪ ਸਿੰਘ ਵਰਗੇ ਸੀਸ ਤਲੀ ਤੇ ਰੱਖ ਕੇ ਲੜੇ। ਜਿਸ ਵਿਗਿਆਨਿਕ ਸੋਚ ਮੰਨਣ ਤਿਆਰ ਨਹੀਂ ਅਤੇ ਕਾਮਰੇਡੀ ਕਲਮਾਂ ਇਸ ਹੋਰ ਰੰਗਤ ਨਾਲ ਪੇ ਕਰ ਕੇ ਸਿੱਖ ਇਤਿਹਾਸ ਨਾਲ ਖਿਲਵਾੜ ਕਰ ਰਹੀਆਂ ਹਨ। ਭਾਈ ਤਾਰੂ ਸਿੰਘ ਜਦ ਲਾਹੌਰ ਦੇ ਸਿਪਾਹੀ ਫੜਨ ਆਏ, ਪਿੰਡ ਵਾਲਿਆਂ ਪਹਿਲਾਂ ਰਿਵਤ ਦੇ ਕੇ ਸਿਪਾਹੀ ਮੋੜਨੇ ਚਾਹੇ ਪਰ ਉਹ ਨਾ ਮੰਨੇ। ਫਿਰ ਪਿੰਡ ਵਾਲਿਆਂ ਨੇ ਭਾਈ ਤਾਰੂ ਸਿੰਘ ਆਖਿਆ ਜੇ ਕਹੋਂ ਤਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਮਾਰ ਕੇ ਤੈ ਛੁਡਾ ਲਈਏ? ਅੱਗੋਂ ਜੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਉੱਤਰ ਦਿੱਤਾ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਪੰਥ ਪ੍ਰਕਾ ਦੇ ਕਰਤਾ ਭੰਗੂ ਜੀ ਨੇ ਇੰਜ ਲਿਖਿਆ ਹੈ :

**ਅਸੀਂ ਨ ਮਰਨੋਂ ਨੱਠਨ ਵਾਰੇ। ਅਸੀਂ ਜੁ ਮਰਿ ਹੈਂ ਮੁਗਲ ਦਵਾਰੇ।
ਸਿਖਨ ਕਾਰਨ ਗੁਰ ਸਿਰ ਲਾਏ। ਪੁਤ ਪੋੜ੍ਹੇ ਪੁਨ ਆਪ ਕੁਹਾਏ।॥੩4॥
ਪੰਥ ਬਧਾਵਨ ਖਾਤਰ ਤਾਈਂ। ਇਮ ਅਪਨੀ ਗੁਰ ਕੁਲ ਗਵਾਈ।
ਉਸ ਕੇ ਪੰਥੀ ਹਮੈਂ ਸਦਾਏਂ। ਹਮ ਮਰਨੇ ਤੇ ਕਿਮ ਨਠ ਜਾਏਂ।॥੩5॥
ਸਿੱਖਨ ਕਾਰਨ ਸਤਿਗੁਰੂ, ਦੀਨੇ ਸੀਸ ਲਗਾਇ।**

**ਸੋ ਸਿਖ ਹਮ ਉਸ ਗੁਰੂ ਕੇ, ਕਿਮ ਰਾਖੈਂ ਸੀਸ ਬਚਾਇ॥੪੬॥
ਜਿਸ ਕੇ ਮਨ ਮੇ ਭੈ ਗੁਰੂ, ਤਿਸੁ ਭੈ ਜਮ ਕਾ ਨਾਹਿੰ
ਜਿਸ ਕੇ ਹੱਥ ਮਸਾਲ ਹੈ, ਕੀ ਕਰਗੁ ਅੰਧੇਰੇ ਤਾਂਹਿ।**

ਕੀ ਇੰਦਰ ਸਿੰਘ ਘੱਗਾ ਅਤੇ ਮਿਨਰੀ ਕਾਲਜ ਵਾਲਿਆਂ ਦਾ ਵਿਗਿਆਨਿਕ ਧਰਮ ਅਜਿਹੀ ਸਪਿਰਟ ਪੈਦਾ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ?

ਇਸੇ ਲਈ ਸਾਕਾ ਨੀਲਾ ਤਾਰਾ ਵੇਲੇ ਅਤੇ ਉਸ ਪਿੱਛੋਂ ਸਰਕਾਰੀ ਮੀਨਰੀ ਅਤੇ ਜੁਝਾਰੂ ਖਾਲਸੇ ਦੇ ਘੋਲ ਵਿਚ ਭੀ ਚੱਡੇ ਪੜਵਾਉਣ ਵਾਲੇ, ਘੋਟਣੇ ਲੁਆਉਣ ਵਾਲੇ ਅਤੇ ਝੂਠੇ ਮੁਕਾਬਲਿਆਂ ਵਿਚ ਹੀਦੀਆਂ ਪਾਉਣ ਵਾਲੇ ਸਭ, ਘੱਗੇ ਦੀ ਸੋਚ ਅਨੁਸਾਰ, ਅੰਧਵਿਵਾਸੀ, ਬ੍ਰਾਹਮਣਵਾਦੀ ਅਤੇ ਪਖੜੀ ਸਿੱਖ ਦਮਦਮੀ ਟਕਸਾਲ ਅਤੇ ਅਖਡ ਕੀਰਤਨੀ ਜਥੇ ਦੇ ਸਿੰਘ, ਕੁਝ ਕੁ ਸਿੱਖ ਸਟੂਡੈਂਟ ਫੈਡਰੇਨ ਕਾਰ ਸੇਵਾ ਵਾਲੇ ਬਾਬਿਆਂ ਦੇ ਬੰਦੇ ਹੀ ਸਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਸਿੱਖ ਧਰਮ ਵਿਗਿਆਨਿਕ ਮੰਨਣ ਵਾਲਾ ਮਿਨਰੀ ਕਾਲਜਾਂ ਦਾ ਪੈਦਾ ਕੀਤਾ ਇਕ ਭੀ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਇਹ ਦਮਦਮੀ ਟਕਸਾਲ ਦਾ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਸੰਤ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਹੀ ਸੀ ਜਿਸ ਨੇ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਆਧੁਨਿਕ ਹਥਿਆਰਾਂ ਨਾਲ ਲੈਸ, ਤੋਪਾਂ ਟੈਂਕਾਂ ਵਾਲੀ ਬਹੱਤਰ ਹਾਰ ਫੌਜ ਅੱਗੇ ਗੋਡੇ ਨਹੀਂ ਟੇਕੇ ਅਤੇ ਇੰਦਰ ਸਿੰਘ ਘੱਗਾ ਦਾ ਬਣਾਇਆ, ਸਿੱਖਾਂ ਦੀ ਅਕਾ ਗੰਗਾ ਦਾ ਧਰੂਤਾਰਾ ਗੁਰਬਖ ਸਿੰਘ ਕਾਲਾ ਅਫਗਾਨਾ, ਜਿਸ ਨੇ ਸਾਰੇ ਸਿੱਖ ਜਗਤ ਆਪਣੀਆਂ ਕਿਤਾਬਾਂ ਵਿਚ ਬ੍ਰਾਹਮਣਵਾਦੀ ਅਤੇ ਅੰਧ-ਵਿਵਾਸੀ ਐਲਾਨਿਆ ਹੈ, ਮੌਕਾ ਪੈਣ ਤੇ ਟਪੂਸੀ ਮਾਰ ਕੇ ਕੈਨੇਡਾ ਜਾ ਵੜਿਆ।

7 ਜੂਨ 1984 ਭੀ ਜਦ ਹਰਿਮੰਦਰ ਸਾਹਿਬ ਅੰਦਰ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਭਾਰਤੀ ਜ ਕਾਬ ਹੋ ਚੁੱਕੀ ਸੀ, ਸਵੇਰੇ ਆਸਾ ਦੀ ਵਾਰ ਦਾ ਕੀਰਤਨ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਸਿੰਘ ਭੀ ਅਖਡ-ਕੀਰਤਨ ਜਥੇ ਦਾ ਸੀ। ਜੋ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਲੋ ਦੀ ਤਹਿਸੀਲ ਪੱਟੀ ਦਾ ਸੀ। ਕੀਰਤਨ ਕਰਦਿਆਂ ਹੀ ਗੋਲੀ ਲੱਗਣ ਨਾਲ ਹੀਦ ਹੋ ਗਿਆ ਅਤੇ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਵਿਛੀ ਚਾਦਰ ਜਿਸ ਤੇ ਬੈਠਾ ਕੀਰਤਨ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਉਸ ਦਾ ਖੱਫਣ ਬਣੀ। ਪਾਠਕ ਆਪ ਹੀ ਅੰਦਾ ਲਾਉਣ ਕਿ ਜਦ ਚਾਰੇ ਪਾਸੇ ਗੋਲੀਆਂ, ਰਾਕਟ ਅਤੇ ਬੰਬ ਚੱਲ ਰਹੇ ਸੀ, ਉਹ ਕੈਸਾ ਸਮਾਂ ਹੋਵੇਗਾ, ਐਸੇ ਸਮੇਂ ਭੀ ਇਹ ਸਿੰਘ ਇਕੱਲਾ ਹੀ ਕੀਰਤਨ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ ਤਾਂ ਇਸ ਦੀ ਆਤਮਿਕ ਅਵਸਥਾ ਕੈਸੀ ਹੋਵੇਗੀ, ਇਹ ਭਲੀ-ਭਾਂਤ ਜਾਣੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਅਜਿਹੀ ਅਵਸਥਾ ਸਾਹਮਣੇ ਇਹ ਵਿਗਿਆਨਿਕ ਸੋਚ ਵਾਲੇ ਤਰਕਵਾਦੀ ਕੀ ਅਰਥ ਰੱਖਦੇ ਹਨ?

ਦੂਸਰੇ ਪਾਸੇ ਅਸੀਂ ਹੁਣ ਵਿਗਿਆਨਿਕ ਸੋਚ ਵਾਲਿਆਂ ਦੀ ਉਦਾਹਰਣ ਪੇ ਕਰਨ ਲੱਗੇ ਹਾਂ। ਪਿੱਛੇ ਜਿਹੇ ਜਦ ਭਨਿਆਰਾ ਵਾਲੇ ਪਖੜੀ ਗੁਰੂ ਨੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਮਹਾਰਾਜ ਦੇ ਪਾਵਨ ਸਰੂਪਾਂ ਦੀ ਬੇਅਦਬੀ ਕੀਤੀ ਤਾਂ ਸਾਰੇ ਸਿੱਖ ਜਗਤ ਵਿਚ ਰੋਸ ਲਹਿਰ ਫੈਲ ਗਈ। ਪਟਿਆਲੇ ਾਲਸਾ ਪੰਚਾਇਤ ਅਤੇ ਹੋਰ ਜਥੇਬੰਦੀਆਂ ਨਾਲ ਰਲ

ਕੇ ਪਟਿਆਲੇ ਦੇ ਮਿਨਰੀ ਕਾਲਜ ਵਾਲਿਆਂ ਨੇ ਭੀ ਰੋਸ ਮੁਹਾਰਿਆਂ ਵਿਚ ਹਿੱਸਾ ਲਿਆ। ਦੋ ਕੁ ਵਾਰੀ ਬੱਸ ਸਟੈਂਡ ਕੋਲ ਟ੍ਰੈਫਿਕ ਜਾਮ ਭੀ ਕੀਤੀ।

ਸਰਕਾਰੀ ਮੀਨਰੀ ਹਰਕਤ ਵਿਚ ਆਈ, ਸੀ. ਆਈ. ਡੀ. ਮਹਿਕਮੇ ਦੇ ਅੰਸਰ ਤੰਤੀ ਕਰਨ ਲੱਗ ਗਏ ਕਿ ਕੌਣ-ਕੌਣ ਇਸ ਦੇ ਮੋਢੀ ਭਾਈਵਾਲ ਹਨ। ਇਕ ਸੀ. ਆਈ. ਡੀ. ਇੰਸਪੈਕਟਰ, ਦੋ ਤਿੰਨ ਹੋਰ ਬੰਦਿਆਂ ਨਾਲ ਬੁੱਢਾ ਦਲ ਪਬਲਿਕ ਸਕੂਲ ਕੋਲ ਜਿਥੇ ਮਿਨਰੀ ਕਾਲਜ ਵਾਲਿਆਂ ਦਾ ਦੰਤਰ ਸੀ, ਉਥੇ ਪੜਤਾਲ ਕਰਨ ਆ ਗਿਆ। ਕੁਦਰਤੀ ਦਾਸ ਭੀ ਕਿਸੇ ਕੰਮ ਉਥੇ ਗਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਇੰਸਪੈਕਟਰ ਦੀ ਪੁੱਛ-ਪੜਤਾਲ ਤੇ ਸਾਰੇ ਕੰਬਣ ਲੱਗ ਪਏ ਅਤੇ ਸਾਂ ਹੀ ਮੁੱਕਰ ਗਏ ਅਤੇ ਕਹਿਣ ਲੱਗ ਪਏ ਕਿ ਸਾਡਾ ਾਲਸਾ ਪੰਚਾਇਤ ਅਤੇ ਉਸ ਦੀਆਂ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਨਾਲ ਕੋਈ ਲੈਣ-ਦੇਣ ਨਹੀਂ। ਸਾਡਾ ਕੰਮ ਤਾਂ ਧਰਮ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕਰਨਾ ਹੈ, ਸਿੱਖ ਧਰਮ ਦਾ ਲਿਟਰੇਚਰ ਸਸਤੇ ਮੁੱਲ ਤੇ ਦਿੰਦੇ ਹਾਂ।

(1) ਹੁਣ ਅਸੀਂ ਪਾਠਕਾਂ ਦੀ ਗਿਆਤ ਲਈ ਕੁਝ ਉਨ੍ਹਾਂ ਗੁਰੂ ਕੇ ਸਿੱਖਾਂ ਦੀਆਂ ਉਦਾਹਰਣਾਂ ਦਿੰਦੇ ਹਾਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਗੁਰੂ ਆਸੇ ਅਨੁਸਾਰ ਜੀਵਨ ਬਤੀਤ ਕਰਕੇ ਇਕ ਆਮ ਸੰਸਾਰੀ ਬੰਦੇ ਹੁੰਦੇ ਹੋਏ ਭੀ ਜੀਵਨ ਸੰਲਾ ਕਰ ਗਏ।

ਪਟਿਆਲਾ ਦੇ 22 ਨੰਬਰ ਫਾਟਕ ਦੇ ਉੱਪਰ, ਪੁਲ ਦੇ ਅੀਰ ਵਿਚ ਜਿਥੇ ਹੁਣ ਰਿਹਾਇਸ਼ੀ ਮਕਾਨਾਂ ਵਾਲਾ ਪਿੰਗ ਕੰਪਲੈਕਸ ਹੈ, ਇਹ ਪਹਿਲਾਂ ਸ. ਬਚਿੱਤਰ ਸਿੰਘ ਗਰੇਵਾਲ ਦੀ ਰਿਹਾਇਸ਼ੀ ਕੋਠੀ ਸੀ। ਇਹ ਲੁਧਿਆਣਾ ਲਿਊ ਦੇ ਪਿੰਡ ਮਹਿਮਾ ਸਿੰਘ ਵਾਲੇ ਦੇ ਵਸਨੀਕ ਸਨ ਅਤੇ ਪਟਿਆਲਾ, ਮਹਾਰਾਜਾ ਭੂਪਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਵੇਲੇ ਮਾਲ ਅੰਸਰ (Revenue Officer) ਲੱਗੇ ਹੋਏ ਸਨ। ਇਹ ਬਹੁਤ ਗੁਰਮੁਖ, ਰਹਿਤਵਾਨ, ਨਾਮ ਬਾਣੀ ਦੇ ਪ੍ਰੇਮੀ ਗੁਰਸਿੱਖ ਅਤੇ ਈਮਾਨਦਾਰ ਅੰਸਰ ਸਨ।

ਪਟਿਆਲੇ ਦੇ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਦੂਖ ਨਿਵਾਰਨ ਸਾਹਿਬ ਬਣਾਉਣ ਵਾਲੇ ਮੋਢੀਆਂ ਵਿਚੋਂ ਸਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹੋਰ ਸਹਿਯੋਗੀ, ਸ. ਆਤਮਾ ਸਿੰਘ ਇੰਜੀਨੀਅਰ ਨੇ ਇਸ ਦਾ ਡੀਜ਼ਾਈਨ ਬਣਾਇਆ ਅਤੇ ਕੰਮ ਦੀ ਦੇਖ ਰੇਖ ਕਰਦੇ ਰਹੇ। ਇਹ ਸਵਰਗੀ ਸ੍ਰ. ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ ਸਰਕਾਰੀਆ ਰਿਟਾ. ਜਸਟਿਸ ਸੁਪਰੀਮ ਕੋਰਟ ਦੇ ਪਿਤਾ ਸਨ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਭਾਈ ਅਰਜਨ ਸਿੰਘ ਪੰਜੋਖਰਾ (ਭਾਈ ਰਣਧੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਜਥੇ ਦੇ ਮੈਂਬਰ) ਦੀ ਦੇਖ-ਰੇਖ ਹੇਠ ਸੇਵਾ ਹੋਈ ਅਤੇ ਸ੍ਰ. ਹਰਚੰਦ ਸਿੰਘ ਜੇਜੀ (ਕੈਪਟਨ ਅਮਰਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਦੇ ਨਾਨਾ ਜੀ) ਮਾਇਕ ਸੇਵਾ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਹੋਰ ਉਪਰਾਲਾ ਭੀ ਕਰਦੇ ਰਹੇ।

ਕੁਝ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਇਹ ਅੰਵਾਰ ਫੈਲਾ ਦਿੱਤੀ ਕਿ ਇਹ ਬੜੀ ਸਤ ਜਗ੍ਹਾ ਹੈ ਇਸ ਲਈ ਇਸ ਦਾ ਕੰਮ ਰੂ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਔਖਾ ਹੋਵੇਗਾ। ਇਸ ਲਈ ਇਸ ਦੇ ਆਰੰਭਿਕ ਟੱਕ ਲਾਉਣ ਕੋਈ ਤਿਆਰ ਨਾ ਹੋਇਆ। ਇਸ ਤੇ ਸ. ਬਚਿੱਤਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਇਹ ਕਹਿ ਕੇ ਕਿ ਜੇ ਇਹ ਸਰੀਰ ਗੁਰੂ ਲੇਖੇ ਲੱਗ ਜਾਵੇ ਇਸ ਤੋਂ ਚੰਗੀ ਗੱਲ ਕੀ ਹੋਵੇਗੀ ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾ ਟੱਕ ਲਾਇਆ। ਇਹ ਆਪ ਭੀ ਕਾਰ ਸੇਵਾ ਵਿਚ ਟੋਕਰੀ ਢੋਂਦੇ ਰਹੇ ਅਤੇ

ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਜਵਾਨ ਲੜਕਾ ਭੀ ਸੇਵਾ ਕਰਦਾ ਰਿਹਾ।

ਭਾਣਾ ਕਰਤਾਰ ਦਾ, ਮਿੱਟੀ ਪੁੱਟਦੇ ਪੁੱਟਦੇ ਥਾਂ ਕਾਂਧੀ ਡੂੰਘਾ ਹੋ ਗਿਆ ਅਤੇ ਜਦ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਲੜਕਾ ਮਿੱਟੀ ਦੀ ਟੋਕਰੀ ਲੈ ਕੇ ਬਾਹਰ ਆਇਆ ਮਿੱਟੀ ਦੀ ਢਿੱਗ ਉਪਰ ਆ ਗਈ ਅਤੇ ਉਥੇ ਹੀ ਪੂਰਾ ਹੋ ਗਿਆ। ਪਹਿਲੇ ਵਾਲੇ ਛੋਟੇ ਸਰੋਵਰ ਦੇ ਲੰਗਰ ਵਾਲੇ ਪਾਸੇ ਉਥੇ ਹੀ ਇਸ ਦਾ ਸਸਕਾਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਅਤੇ ਕਾਂਧੀ ਦੇਰ ਉਥੇ ਛੋਟਾ ਨਿਾਨ ਸਾਹਿਬ ਲੱਗਿਆ ਅਸਿੱ ਦ ਦੇਖਿਆ ਹੈ। ਪਰ ਜਦ ਸਰੋਵਰ ਵੱਡਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਤਾਂ ਇਹ ਜਗ੍ਹਾ ਸਰੋਵਰ ਵਿਚ ਆ ਗਈ।

ਅਖੀਰ ਵੇਲੇ ਸ. ਬਚਿੱਤਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਪਟਿਆਲਾ ਰਿਆਸਤ ਦੇ ਬਰਨਾਲੇ ਹਿਰ ਵਿਚ ਸਰਕਾਰੀ ਡਿਊਟੀ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ। ਇਥੇ ਹੀ ਸ. ਦਲੀਪ ਸਿੰਘ ਛੀਨਾ ਸੁਪਰਡੈਂਟ ਪੁਲਿਸ ਅਤੇ ਹੋਰ ਅੰਸਰਾਂ ਨਾਲ ਅਤੇ ਸਾਡੇ ਬਾਪੂ ਜੀ ਐਕਸਾਈ ਇੰਸਪੈਕਟਰ ਲੱਗੇ ਹੋਏ ਸੀ। ਤਕਰੀਬਨ ਇਕ ਮਹੀਨਾ ਪਹਿਲਾਂ ਸ. ਬਚਿੱਤਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਆਪਣੇ ਅੰਤ ਸਮੇਂ ਦਾ ਪਤਾ ਚਲ ਗਿਆ। ਪਹਿਲਾਂ ਇਹ ਆਪਣੇ ਸਾਰੇ ਰਿਤੇਦਾਰਾਂ ਮਿਲ ਕੇ ਆਏ, ਪਰ ਕਿਸੇ ਭੇਤ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ, ਹੰਤਾ ਕੁ ਪਹਿਲਾਂ ਹਿਰ ਦੇ ਸਾਰੇ ਸੱਜਣ ਮਿੱਤਰਾਂ ਮਿਲ ਕੇ ਆਏ।

ਜਦ ਸ. ਦਲੀਪ ਸਿੰਘ ਛੀਨਾ ਜੀ ਮਿਲਣ ਗਏ ਤਾਂ ਹੱਸ ਕੇ ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ ਸਾਡੀ ਬਰਾਤ ਵਿਚ ਚੱਲੋਗੇ? ਛੀਨਾ ਸਾਹਿਬ ਪਹਿਲਾਂ ਤਾਂ ਗੱਲ ਸੁਣ ਕੇ ਬੜੇ ਹੈਰਾਨ ਹੋਏ ਫਿਰ ਸੰਭਲ ਕੇ ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ ਕਿ ਜੇ ਸੱਦਾ ਪੱਤਰ ਭੇਜੋਗੇ ਤਾਂ ਆ ਜਾਵਾਂਗੇ ਬਿਨ ਬੁਲਾਏ ਮਹਿਮਾਨ ਅਸੀਂ ਨਹੀਂ ਬਣਨਾ। ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਤਿੰਨ ਦਿਨ ਪਹਿਲਾਂ ਘਰ ਦੇ ਜੀਆਂ ਕਹਿ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਕੋਈ ਹਿਰੋਂ ਬਾਹਰ ਨਾ ਜਾਏ।

ਇਕ ਦਿਨ ਪਹਿਲਾਂ ਘਰਵਾਲੀ ਕਿਹਾ ਕਿ ਸਾਡੇ ਵਾਸਤੇ ਕੋਰਾ ਬਿਸਤਰਾ ਕੱਢ ਦੇਵੋ। ਅੀਰਲੇ ਦਿਨ ਸਵੇਰੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵਾਲੇ ਉਠੇ। ਸੇਵਾਦਾਰ ਨੇ, ਜਿਸ ਉਹ ਆਪ ਭੀ ਸਿਆਣੀ ਉਮਰ ਕਾਰਨ ਬਾਬਾ ਜੀ ਕਿਹਾ ਕਰਦੇ ਸੀ, ਨੇ ਪਹਿਲਾਂ ਸਰਦਾਰ ਸਾਹਿਬ ਇਨਾਨ ਕਰਵਾਇਆ ਫਿਰ ਆਪ ਕੀਤਾ। ਅੱਗੇ ਆਪ ਪਾਠ ਕਰਿਆ ਕਰਦੇ ਸਨ ਪਰ ਅੱਜ ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ ਬਾਬਾ ਜੀ ਅੱਜ ਤੁਸੀਂ ਪਾਠ ਕਰੋ ਮੈਂ ਸੁਣਾਂਗਾ। ਨਿੱਤਨੇਮੇ ਦੀਆਂ ਬਾਣੀਆਂ ਦੇ ਪਾਠ ਪਿਛੋਂ ਸੁਖਮਨੀ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਪਾਠ ਹੋਇਆ ਪਾਠ ਦੀ ਅਰਦਾਸ ਹੋਈ। ਅਰਦਾਸ ਪਿੱਛੋਂ ਮੱਥਾ ਟੇਕਿਆ, ਸੇਵਾਦਾਰ ਤਾਂ ਉਠ ਕੇ ਖੜ੍ਹਾ ਹੋ ਗਿਆ ਪਰ ਸਰਦਾਰ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਮੱਥਾ ਧਰਤੀ ਤੇ ਟਿਕਿਆ ਹੀ ਰਿਹਾ। ਜਦ ਸੇਵਾਦਾਰ ਨੇ ਉਠਾਉਣਾ ਚਾਹਿਆ ਤਾਂ ਭੌਰ ਉਡਾਰੀ ਮਾਰ ਚੁੱਕਿਆ ਸੀ। ਜਦ ਅਰਥੀ ਨਾਲ ਸਾਰੇ ਜਾ ਰਹੇ ਸੀ ਅਤੇ ਸ. ਦਲੀਪ ਸਿੰਘ ਛੀਨਾ ਭੀ ਜਾ ਰਹੇ ਸੀ ਤਾਂ ਪਤਾ ਲੱਗਿਆ ਕਿ ਗਰੇਵਾਲ ਸਾਹਿਬ ਕਿਹੜੀ ਬਰਾਤ ਨਾਲ ਜਾਣ ਲਈ ਕਹਿ ਰਹੇ ਸੀ।

(2) ਸਾਡੇ ਪੜਦਾਦਾ ਜੀ ਦਾ ਅੰਤਮ ਸਮੇਂ ਦਾ ਦਿ੍ ਸਾਡੇ ਬਾਪੂ ਜੀ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਹੋਇਆ ਉਦੋਂ ਉਹ ਤਕਰੀਬਨ ਦਸ ਗਿਆਰਾਂ ਸਾਲ ਦੇ ਸੀ ਪੜਦਾਦਾ ਜੀ ਬਾਬਾ ਖੜਗ

ਸਿੰਘ ਜੱਬੋਮਾਜਰਾ ਪਿਡ (ਜਰਗ, ਜੌੜੇ-ਪੁਲ ਕੋਲ) ਦੇ ਜਗੀਰਦਾਰ ਸਰਦਾਰ ਸਨ ਜੋ ਕਿ 1947 ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਲੁਧਿਆਣਾ ਲਿਊ ਵਿਚ ਸੀ ਅਤੇ ਅੱਜਕੱਲ੍ਹ ਲੁਧਿਆਣਾ ਦੀ ਹੱਦ ਤੇ ਹੈ।

ਬਾਬਾ ਖੜਗ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨਿਹੰਗ ਸਿੰਘ ਸੱਜੇ ਹੋਏ ਸਨ ਅਤੇ ਨਿਹੰਗ ਸਿੰਘਾਂ ਵਾਲਾ ਦੁਮਾਲਾ ਸਜਾ ਕੇ ਰੱਖਦੇ ਸਨ। ਬੁੱਢੇ ਦਲ ਦੇ ਜਥੇਦਾਰ ਸੀ ਅਤੇ ਨਾਭੇ ਰਿਆਸਤ ਦੇ ਦੀਵਾਨ ਦੀ ਲੜਕੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਆਹੀ ਹੋਈ ਸੀ। ਇਹ ਕਾਠੀ ਦੇਰ, ਸੁਤੰਤਰ ਜਥੇ ਨਾਲ ਵਿਚਰਦੇ ਰਹੇ ਫਿਰ ਕਾਠੀ ਸਾਲ ਫਰੀਦਕੋਟ ਦੇ ਮਹਾਰਾਜਾ ਬਿਕਰਮਾ ਸਿੰਘ ਕੋਲ ਭੀ ਰਹੇ, ਕਈ ਮਹਿਕਮੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸੌਂਪੇ ਹੋਏ ਸੀ ਪਰ ਕੰਮ ਸਾਰਾ ਸੈਕਟਰੀ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਸਿਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਆਪਣੇ ਕੋਲ ਰੱਖਣ ਲਈ ਇਕ ਬਹਾਨਾ ਬਣਾਇਆ ਸੀ। ਬਾਬਾ ਜੀ ਦੀ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਸਦਕਾ ਹੀ ਮਹਾਰਾਜਾ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਗਿਆਨੀਆਂ ਦੇ ਜਥੇ ਪਾਸੋਂ ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਸਟੀਕ ਤਿਆਰ ਕਰਵਾਇਆ ਜਿਸ ਫਰੀਦ ਕੋਟੀਆ ਸਟੀਕ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਅੀਰ ਵੇਲੇ ਬਾਬਾ ਜੀ ਮੋਗੇ ਕੋਲ ਪਿੰਡ ਕਿਲੀ ਗਾਂਧਰਾਂ ਜੋ ਕੋਟ ਈਸੇ ਖਾਂ ਕੋਲ ਮੋਗਾ ਫਿਰੋਪੁਰ ਸੜਕ ਤੇ ਹੈ, ਆਪਣੀ ਲੜਕੀ ਕੋਲ ਆ ਗਏ। ਇਥੇ ਇਹ ਪੇਚ ਨਾਲ ਬੀਮਾਰ ਹੋ ਗਏ। ਇਲਾਜ ਕਰਵਾਇਆ ਪਰ ਕੁਝ ਯਕ ਨਾ ਪਿਆ। ਇਕ ਦਿਨ ਮੇਰੇ ਬਾਬਾ ਜੀ, ਸ. ਕ੍ਰਿਪਾਲ ਸਿੰਘ ਆਪਣੀ ਭੈਣ ਨੂੰ ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ ਕਿ ਕਈ ਦਿਨ ਹੋ ਗਏ ਬਾਪੂ ਜੀ ਨੇ ਇਨਾਨ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਅੱਜ ਨਲ੍ਹਾ ਦੇਈਏ? ਬਾਬਾ ਖੜਗ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਸੁਣ ਲਿਆ ਅਤੇ ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ ਕਿ ਅੱਜ ਨਲ੍ਹਾ ਦੇਵੋਗੇ ਅੱਜ ਹੀ ਸਰੀਰ ਛੱਡ ਜਾਵਾਂਗਾ ਨਹੀਂ ਅਜੇ ਤਿੰਨ ਦਿਨ ਹੋਰ ਬਾਕੀ ਹਨ ਫਿਰ ਜੋ ਗੁਰੂ ਦਾ ਹੁਕਮ ਹੋਵੇਗਾ ਉਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੋਵੇਗਾ। ਘਰ ਦੇ ਕਿਸੇ ਜੀਅ ਨੂੰ ਇਸ ਤੇ ਭਰੋਸਾ ਨਾ ਹੋਇਆ ਅਤੇ ਆਪਸ ਵਿਚ ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ ਕਿ ਇਕ ਤਾਂ ਉਮਰ ਸਿਆਣੀ ਹੈ ਦੂਸਰੇ ਦਸਤਾਂ ਕਰ ਕੇ ਕਮੋਰੀ ਹੈ ਇਸ ਲਈ ਬਉਲਿਆਂ ਵਾਲੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਪਾਣੀ ਗਰਮ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ, ਵਿਹੜੇ ਵਿਚ ਚੌਕੀ ਰੱਖ ਕੇ ਪੂਰੀ ਤਿਆਰੀ ਕਰਨ ਪਿਛੋਂ ਬਾਬਾ ਜੀ ਕੋਲ ਆਏ ਤੇ ਚਲਣ ਲਈ ਆਖਿਆ। ਸੁਣ ਕੇ ਬਾਬਾ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਮੇਰੀ ਗੱਲ ਨਾਲ ਸੁਣੋ, ਮੀਨ ਤੁਹਾਡੀ, ਮਕਾਨ ਤੁਹਾਡਾ, ਜਗੀਰ ਆਪੇ ਸਰਕਾਰ ਤੁਹਾ ਦੇ ਦੇਵੇਗੀ ਪਰ ਮੇਰੇ ਸਤਰ, ਬਸਤਰ ਅਤੇ ਧਾਰਮਿਕ ਪੋਥੀਆਂ ਦਾ ਤੁਹਾਡੇ ਚੌਂ ਕੋਈ ਹੱਕਦਾਰ ਨਹੀਂ; ਇਸ ਲਈ ਇਹ ਸਭ ਨਿਹੰਗਾਂ ਸਿੰਘਾਂ ਦੇ ਦੇਣਾ। ਮੇਰੇ ਮਰਨ ਤੇ ਮੈਂ ਭੁੱਜੇ ਨਹੀਂ ਪਾਉਣਾ, ਕਿਸੇ ਨੇ ਰੋਣਾ ਨਹੀਂ। ਮੇਰੇ ਫੁੱਲ ਕੀਰਤਪੁਰ ਸਾਹਿਬ ਨਹੀਂ ਪਾਉਣੇ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਹਰਿਦੁਆਰਾ। ਫੁੱਲਾਂ ਘਰ ਲਿਆ ਕੇ ਚੌਕੀ ਨਾਲ ਪੀਰ ਲਵੋ ਅਤੇ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ ਜੋ ਪਹਿਲੀ ਬਦ ਚੌਕੀ ਨਿਕਲਦੀ ਹੈ, ਸੰਗਤ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਵਿਚ ਬਖੇਰ ਦੇਣਾ।”

ਸਾਰੀਆਂ ਹਿਦਾਇਤਾਂ ਦੇ ਕੇ ਤੁਰ ਪਏ ਅਤੇ ਜਾ ਕੇ ਚੌਕੀ ਤੇ ਬੈਠ ਗਏ। ਇਕ

ਪਾਸੇ ਬਾਬਾ ਜੀ (ਲੇਖਕ ਦੇ ਬਾਬਾ ਜੀ) ਖੜ੍ਹੇ ਸਨ ਦੂਸਰੇ ਪਾਸੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਭੈਣ, ਸਾਹਮਣੇ ਬਾਪੂ ਜੀ ਖੜ੍ਹੇ ਸਨ। ਬਾਪੂ ਜੀ ਵੱਲ ਦੇਖ ਕੇ ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ, ਬੱਚਾ ਤੇਰੇ ਤੇ ਕਲਗੀਆਂ ਵਾਲੇ ਦੀਆਂ ਆਂ, ਬਾਜਾਂ ਵਾਲੇ ਦੀਆਂ ਆਂ। ਬਾਬਾ ਜੀ ਨੇ ਗੜਵੀ ਪਾਣੀ ਦੀ ਸਿਰ ਵਿਚ ਪਾਈ ਜਿਉਂ ਹੀ ਪਾਣੀ ਸਿਰ ਨਾਲ ਲੱਗਿਆ ਇਕ ਅਵਾ ਸਿਰ ਵਿਚੋਂ ਆਈ ਅਤੇ ਬਾਬਾ ਖੜਗ ਸਿੰਘ ਜੀ ਸਰੀਰ ਛੱਡ ਗਏ। ਇਹ ਸਭ ਭਾਣਾ ਬਾਪੂ ਜੀ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਵਰਤਿਆ ਜੋ ਉਸ ਸਮੇਂ ਛੇਵੀਂ ਕਲਾਸ ਵਿਚ ਹੋ ਸਰਕਾਰੀ ਸਕੂਲ ਵਿਚ ਪੜ੍ਹਦੇ ਸਨ।

(3) ਪਿਛਲੀ ਸਦੀ ਦੇ ਅਸੀਵਿਆਂ ਵਿਚ ਮੇਰੇ ਵੱਡੇ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਜਗਾਧਰੀ ਮੁਰੱਬਾਬੰਦੀ ਦੇ ਕਾਰੋ ਲੱਗੇ ਹੋਏ ਸਨ। ਇਕ ਦਿਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮਹਿਕਮੇ ਦੇ ਪਟਵਾਰੀ ਜਗਨ ਨਾਥ ਨੇ ਦਰਖਾਸਤ ਦਿੱਤੀ ਕਿ ਮੇਰੀ ਮਾਂ ਨੇ ਫਲਾਣੀ ਤਾਰੀ ਮਰਨਾ ਹੈ ਮੈਂ ਛੁੱਟੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਦਰਖਾਸਤ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਪੜ੍ਹੀ ਅਤੇ ਪਟਵਾਰੀ ਕਿਹਾ ਕਿ ਛੁੱਟੀ ਲੈਣ ਲਈ ਹੋਰ ਬਹਾਨੇ ਬਥੇਰੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਤੂੰ ਛੁੱਟੀ ਲਈ ਮਾਂ ਹੀ ਮਾਰ ਰਿਹਾ ਹੈਂ। ਜਗਨ ਨਾਥ ਕਹਿਣ ਲੱਗਾ ਮੈਂ ਸੱਚ ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ। ਮੇਰੀ ਮਾਂ ਨੇ ਦਿਗੀ ਵਿਚ ਕਦੇ ਝੂਠ ਨਹੀਂ ਬੋਲਿਆ ਤੇ ਜਦ ਮੈਂ ਪਿਛਲੀ ਵਾਰੀ ਮਿਲਣ ਗਿਆ ਸੀ ਮੈਂ ਉਸ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਮੈਂ ਇਸ ਦਿਨ ਮਰਨਾ ਹੈ ਜਲਦੀ ਆ ਜਾਈਂ।

ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਦਰਾਸਤ ਨਾਇਬ ਤਹਿਸੀਲਦਾਰ ਕੋਲ ਘੱਲ ਦਿੱਤੀ ਉਸ ਨੇ ਭੀ ਜਗਨ ਨਾਥ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਵਾਲਾ ਪੁਨ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਉਸ ਨੇ ਉਹੀ ਜਵਾਬ ਦੇ ਦਿੱਤਾ। ਤਹਿਸੀਲਦਾਰ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਛੁੱਟੀ ਮਨੂਰ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਨਾਲ ਹੀ ਇਕ ਚੜਪਾਸੀ ਪੜਤਾਲ ਲਈ ਜਗਨ ਨਾਥ ਪਟਵਾਰੀ ਦੇ ਪਿੰਡ ਘੱਲ ਦਿੱਤਾ। ਚੜਪਾਸੀ ਨੇ ਵਾਪਸ ਆ ਕੇ ਜੋ ਤਹਿਸੀਲਦਾਰ ਸਾਹਿਬ ਦੱਸਿਆ ਉਹ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੀ।

ਅਸੀਂ ਜਦ ਅੰਬਾਲੇ ਹਿਰ ਕੋਲ ਜਗਨ ਨਾਥ ਦੇ ਪਿੰਡ ਪਹੁੰਚੇ ਉਸ ਦੀ ਮਾਂ ਵਿਹੜੇ ਵਿਚ ਬੈਠੀ ਸੀ ਅਤੇ ਉਸ ਨੇ ਆਪਣੇ ਹੋਰ ਭੀ ਧੀ ਪੁੱਤਰ ਬੁਲਾਏ ਹੋਏ ਸਨ। ਜਗਨ ਨਾਥ ਦੇਖ ਕੇ ਮਾਂ ਕਹਿਣ ਲੱਗੀ ਪੁੱਤ ਤੂੰ ਦੇਰ ਕਿਉਂ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਤੈ ਕਾਠੀ ਦੇਰ ਤੋਂ ਉਡੀਕ ਰਹੀ ਹਾਂ।” ਇੰਨਾ ਕਹਿ ਕੇ ਉਸ ਨੇ ਜਗਨ ਨਾਥ ਨਾਲ ਕੁਝ ਗੁਪਤ ਗੱਲਾਂ ਕੀਤੀਆਂ ਫਿਰ ਜਿਸ ਤੋਂ ਜੋ ਕੁਝ ਲੈਣਾ ਦੇਣਾ ਸੀ ਉਹ ਦੱਸਿਆ।

ਸਾਰੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਕਰਕੇ ਉਸ ਦੀ ਮਾਂ ਨੇ ਸਾਰੇ ਪਰਵਾਰ ਦੇ ਜੀਆਂ ਪਿਆਰ ਦਿੱਤਾ। ਫਿਰ ਉੱਠ ਕੇ ਇਨਾਨ ਕੀਤਾ, ਪਹਿਲਾਂ ਤਿਆਰ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਅੀਰ ਤੇ ਪਹਿਨਣ ਵਾਲਾ ਸੂਟ ਪਹਿਨਿਆ ਅਤੇ ਸਭ ਕਿਹਾ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਮੈਂ ਹੁਣ ਅਰਾਮ ਕਰਨ ਦਿਓ। ਇੰਨਾ ਕਹਿ ਕੇ ਉਹ ਮੰਜੇ ਤੇ ਚੱਦਰ ਲੈ ਕੇ ਪੈ ਗਈ। ਥੋੜ੍ਹੀ ਦੇਰ ਪਿਛੋਂ ਜਦ ਜਗਨ ਨਾਥ ਨੇ ਆ ਕੇ ਦੇਖਿਆ ਤਾਂ ਮਾਂ ਪਰਲੋਕ ਪਿਆਨਾ ਕਰ ਗਈ ਸੀ।

ਕੀ ਵਿਗਿਆਨ ਇਹ ਗੱਲਾਂ ਮੰਨਣ ਤਿਆਰ ਹੈ? ਕੀ ਕਿਸੇ ਵਿਗਿਆਨੀ ਨੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅੱਜ ਤੱਕ ਕੀਤਾ ਹੈ ਜਾਂ ਕੋਈ ਹੁਣ ਕਰ ਕੇ ਵਿਖਾ ਸਕਦਾ ਹੈ? ਅੱਜ ਤੱਕ ਦੇ

ਵਿਗਿਆਨਿਕ ਇਤਿਹਾਸ ਵਿਚ ਕੇਵਲ ਇਕ ਵਿਗਿਆਨੀ ਨੇ ਪੋਟੀਅਮ ਸਾਈਨਾਈਡ ਸਵਾਦ ਦੇਖਣ ਲਈ ਆਪਣਾ ਆਪ ਭੇਟ ਕੀਤਾ ਸੀ ਜੋ ਕਿ ਖਾਂਦੇ ਸਾਰ ਮਰ ਗਿਆ ਪਰ ਸਵਾਦ ਦੱਸ ਨਹੀਂ ਸੱਕਿਆ। ਯੋਗਾਸਲਾਵੀਆ ਦੇ ਸਾਬਕਾ ਰਾਟਰਪਤੀ ਮਾਰਲ ਟੀਟੋ ਛੇ ਮਹੀਨੇ ਮਰਨ ਕਿਨਾਰੇ ਪਿਆ ਰਿਹਾ ਕੋਈ ਵਿਗਿਆਨੀ ਜਾਂ ਡਾਕਟਰ ਨਹੀਂ ਦੱਸ ਸੱਕਿਆ ਕਿ ਕਦ ਮਰੇਗਾ।

ਰੂਸ ਦੇ ਸਾਰੇ ਡਾਕਟਰ ਸਟਾਲਨ ਮਰਨ ਤੋਂ ਬਚਾ ਨਹੀਂ ਸਕੇ ਜਿਹੜੇ ਕਹਿੰਦੇ ਸਨ ਕਿ ਸੌ ਸਾਲ ਮਰਨ ਨਹੀਂ ਦੇਵਾਂਗੇ। ਅਜਿਹਾ ਜੇ ਕਿਸੇ ਨੇ ਕੀਤਾ ਤਾਂ ਕੇਵਲ ਧਾਰਮਿਕ ਪੁਰਾਂ ਨੇ ਹੀ ਕੀਤਾ। ਇਸ ਲਈ ਸਿੱਖ ਧਰਮ ਵਿਗਿਆਨਿਕ ਧਰਮ ਕਹਿਣ ਵਾਲੇ ਸੱਚਾਈ ਤੋਂ ਕੋਹਾਂ ਦੂਰ ਅਗਿਆਨਤਾ ਨਾਲ ਗੁਰ ਇਤਿਹਾਸ ਵਿਗਿਆਨ ਦੀ ਕਸਵੱਟੀ ਦੇ ਨਾਲ ਪਰਖ ਕੇ ਸਿੱਖ ਇਤਿਹਾਸ ਨਾਲ ਖਿਲਵਾੜ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ ਅਤੇ ਜਨ ਸਧਾਰਨ ਗੁੰਮਰਾਹ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ।

**ਜੰਮਣੁ ਮਰਣੁ ਨ ਤਿਨ~ ਕਉ
ਜੋ ਹਰਿ ਲੜਿ ਲਾਗੇ॥
ਜੀਵਤ ਸੇ ਪਰਵਾਣ ਹੋਏ
ਹਰਿ ਕੀਰਤਨਿ ਜਾਗੇ॥ (ਅਗ 322)**

ਸਰਬੋਤਮ ਪਥ ਾਲਸਾ

ਸੰਸਾਰ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਇਤਿਹਾਸਕਾਰ ਮਿ. ਅਰਨਲਡ ਟਾਇਨਬੀ ਨੇ ਭਵਿੱਖਬਾਣੀ ਕੀਤੀ ਹੈ ਕਿ ਇੱਕੀਵੀਂ ਸਦੀ ਵਿਚ ਜੇ ਕੋਈ ਧਰਮ ਸੰਸਾਰ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਕਰੇਗਾ ਤਾਂ ਉਹ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਵਾਲਾ ਸਿੱਖ ਧਰਮ ਹੀ ਹੋਵੇਗਾ। ਇਹ ਬਹੁਤੇ ਵਿਅਕਤੀ ਇਸ ਗੱਲ ਤੇ ਵਿਵਾਸ ਨਹੀਂ ਕਰਨਗੇ ਕਿਉਂਕਿ ਅਬਾਦੀ ਦੇ ਲਿਹਾ ਨਾਲ ਦੁਨੀਆਂ ਵਿਚ ਸਿੱਖ ਧਰਮ ਦਾ ਪੰਜਵਾਂ ਅਸਥਾਨ ਹੈ। ਫਿਰ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਕ ਸੰਸਾਰ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਇਤਿਹਾਸਕਾਰ ਨੇ ਇਹ ਭਵਿੱਖਬਾਣੀ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਅੱਜ ਅਸਾਂ ਇਸ ਤੇ ਵਿਚਾਰ ਕਰਨਾ ਹੈ।

ਸੂਝਵਾਨ ਮਨੁੱਖਾਂ ਨੇ ਧਰਮਾਂ ਦੇ ਭਾਗਾਂ ਵਿਚ ਵੰਡਿਆ ਹੈ।

1. ਪੂਰਬ ਦੇ ਧਰਮ : ਸਨਾਤਨ ਜਾਂ ਵੈਦਿਕ ਧਰਮ, ਬੁੱਧ, ਜੈਨ ਅਤੇ ਸਿੱਖ ਧਰਮ।
2. ਪੱਛਮ ਦੇ ਧਰਮ : ਯਹੂਦੀ, ਇਸਾਈ, ਪਾਰਸੀ ਅਤੇ ਇਸਲਾਮ। ਸਨਾਤਨ ਧਰਮ ਆਦਿ ਕਾਲ ਵਿਚ ਵੇਦਾਂ ਦੀ ਸਿੱਖਿਆ ਤੇ ਆਧਾਰਿਤ ਸੀ ਪਰ ਇਸ ਦੀਆਂ ਹੁਣ ਇੰਨੀਆਂ ਖਾਵਾਂ ਬਣ ਗਈਆਂ ਹਨ ਕਿ ਨਾ ਇਕ ਸਿਧਾਂਤ ਹੈ ਨਾ ਇਹ ਇਕ ਹੈ, ਨਾ ਪੂਜਾ ਦਾ ਵਿਧਾਨ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਪਹਿਚਾਣ ਇਕ ਹੈ।

ਰਿਗਵੇਦ ਵਿਚ ਅਗਨੀ, ਵਾਯੂ, ਸੂਰਜ ਅਤੇ ਇੰਦਰ ਦੀ ਪੂਜਾ ਦੱਸੀ ਗਈ ਹੈ। ਯਜੁਰਵੇਦ ਵਿਚ ਹੋਮ, ਜਗ, ਹਵਨ, ਬਲੀਦਾਨ ਬਾਰੇ ਉਪਦੇ ਹੈ। ਅਵੇਦ ਵਿਚ ਇਨ੍ਹਾਂ ਅਵਸਰਾਂ ਤੇ ਪੜ੍ਹਨ ਵਾਲੇ ਮੰਤਰਾਂ ਬਾਰੇ ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਅਥਰਬਣ ਬੇਦ ਵਿਚ ਜਾਦੂ, ਟੂਣੇ ਜੰਤਰ, ਮੰਤਰ, ਤੰਤਰ, ਜੋਤ ਗਿਆਨ ਆਦਿ ਬਾਰੇ ਗਿਆਨ ਮਿਲਦਾ ਹੈ।

ਇਸ ਤੋਂ ਅੱਗੇ ਛੇ ਅਸਤਰ, ਅਠਾਰਾਂ ਪੁਰਾਣ ਅਤੇ ਅੱਗੇ ਇਕੱਤੀ ਸਿਮ੍ਰਤੀਆਂ ਦਾ ਆਪੋ ਆਪਣਾ ਸਿਧਾਂਤ ਅਤੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਉਪਦੇ ਹੈ। ਬ੍ਰਹਮਾ ਵਿ, ਮਹੇ (ਤ੍ਰੈ ਦੇਵ) ਦੀ ਪੂਜਾ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਅਨੇਕਾਂ ਦੇਵੀ ਦੇਵਤਿਆਂ ਦੀ ਪੂਜਾ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ। ਵਰਣ ਵੰਡ (ਬ੍ਰਹਮਣ, ਖੱਤਰੀ, ਸੂਦ, ਵੈ) ਦੀ ਪ੍ਰਧਾਨਤਾ ਹੈ। ਇਕ ਇਟ, ਇਕ ਵਿਧਾਨ ਨਾ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਅਤੇ ਵਰਣ ਵੰਡ ਕਰਕੇ ਏਕਤਾ ਤਮ ਹੋ ਗਈ ਹੈ ਅਤੇ ਲੰਬਾ ਸਮਾਂ, ਦੇਸ ਵਿਦੇਸੀ ਤਾਕਤਾਂ ਦਾ ਲਾਮ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਬੁੱਧ ਧਰਮ ਅਤੇ ਜੈਨ ਧਰਮ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਹੋਂਦ ਵਿਚ ਵਿਵਾਸ ਨਹੀਂ ਰੱਖਦੇ। ਇਸ ਲਈ ਇਹ ਨਾਸਤਕ ਧਰਮ ਹਨ। ਬੁੱਧ ਧਰਮ ਵਿਚ ਕਰਮ ਪ੍ਰਧਾਨ ਹੈ ਅਤੇ ਜੈਨ ਧਰਮ ਵਿਚ ਤਿਆਗ ਪ੍ਰਧਾਨ ਹੈ ਪਰ ਸਦਾਚਾਰਿਕ ਪੱਖੋਂ ਦੋਨਾਂ ਦੇ ਅਸੂਲ ਬਹੁਤ ਅੱਛੇ ਹਨ। ਜੈਨ ਧਰਮ ਦੀ ਅਹਿੰਸਾ ਪਰਮੇ ਧਰਮਾ ਦੇ ਅਸੂਲ ਨੇ ਦੇਸ ਵਾਸੀਆਂ ਸਤਰਹੀਣ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਦੇਸ ਲਾਮੀ ਵੱਲ ਧੱਕ ਦਿੱਤਾ। ਸਿਧਾਂਤ, ਲਸੀ ਅਤੇ ਜੀਵਨ ਜਾਚ ਅੱਡ-ਅੱਡ ਹੋਣ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਇਹ ਸਭ ਮੂਰਤੀ

ਪੂਜ ਹਨ। ਸਨਾਤਨ ਧਰਮ, ਬੋਧੀ ਅਤੇ ਜੈਨ ਮੰਦਰਾਂ ਵਿਚ ਮੂਰਤੀਆਂ ਬਿਰਾਜਮਾਨ ਹਨ ਅਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਪੂਜਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਇਥੋਂ ਤੱਕ ਕਿ ਵਿਲਿੰਗ ਦੀ ਭੀ ਪੂਜਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

ਜਦ ਕਿ ਾਲਸਾ ਪੰਥ ਨਿਰੰਕਾਰ ਦਾ ਪੂਜਾਰੀ ਹੈ ਅਤੇ ਬਦ ਦੀ ਪ੍ਰਧਾਨਤਾ ਹੈ ਇਸ ਲਈ ਗੁਰਦੁਆਰਿਆਂ ਅੰਦਰ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਪ੍ਰਕਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਯਹੂਦੀ, ਇਸਾਈ, ਇਸਲਾਮ ਮੱਤ ਭੀ ਨਿਰੰਕਾਰ ਦੀ ਬੰਦਗੀ ਵਿਚ ਵਿਵਾਸ ਰੱਖਦੇ ਹਨ। ਪਰੁ ਦਾ ਦਾ ਵਾਸਾ ਸੱਤਵੇਂ ਅਕਾ ਤੇ ਮੰਨਦੇ ਹਨ। ਮੁਸਲਮਾਨ ਲਈ ਕਾਅਬਾ ਖੁਦਾ ਦਾ ਘਰ ਹੈ ਇਸ ਲਈ ਸਾਰੇ ਮੁਸਲਮਾਨ ਕਾਅਬੇ ਵੱਲ ਮੂੰਹ ਕਰਕੇ ਨਿਵਾ ਪੜ੍ਹਦੇ ਹਨ। ਪੂਰਬ ਵਾਲੇ ਪੱਛੋਂ ਵੱਲ ਮੂੰਹ ਕਰਕੇ ਅਤੇ ਪੱਛਮ ਵਾਲੇ ਪੂਰਬ ਵੱਲ ਮੂੰਹ ਕਰਕੇ ਨਿਵਾ ਪੜ੍ਹਦੇ ਹਨ। ਜਦ ਕਿ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਵਿਚਾਰ ਹੈ :

ਜਹ ਜਹ ਪੇਖਉ ਤਹ ਹਜ਼ੂਰਿ ਦੂਰਿ ਕਤਹੁ ਨ ਜਾਈ॥

ਰਵਿ ਰਹਿਆ ਸਰਬਤ੍ਰ ਮੈ ਮਨ ਸਦਾ ਧਿਆਈ॥ (ਅੰਗ ੬੭੭)

ਠਾਕੁਰ ਜਾ ਸਿਮਰਾ ਤੂੰ ਤਾਹੀ॥ (ਅੰਗ 4੭੭)

ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਇਸਲਾਮ ਧਾਰਨ ਕਰਨ ਲਈ ਸੁੰਨਤ ਕਰਵਾਉਣਾ ਲਾਮੀ ਹੈ ਜੋ ਕਿ ੋਰ ਕੁਦਰਤੀ ਵਰਤਾਰਾ ਹੈ। ਫਿਰ ਸੁੰਨਤ ਕੇਵਲ ਮਰਦ ਦੀ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ, ਇਸਤਰੀ ਦੀ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੀ। ਜਿਸ ਬਾਰੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਬਾਣੀ ਦੱਸ ਰਹੀ ਹੈ।

ਸਕਤਿ ਸਨੇਹੁ ਕਰਿ ਸੁੰਨਤਿ ਕਰੀਐ

ਮੈ ਨ ਬਦਉਗਾ ਭਾਈ॥

ਜਉ ਰੇ ਖੁਦਾਇ ਮੁਹਿ ਤੁਰਕੁ ਕਰੈਗਾ

ਆਪਨ ਹੀ ਕਟਿ ਜਾਈ॥

ਸੁੰਨਤਿ ਕੀਏ ਤੁਰਕੁ ਜੇ ਹੋਇਗਾ

ਅਉਰਤ ਕਾ ਕਿਆ ਕਰੀਐ॥

ਅਰਧ ਸਰੀਰੀ ਨਾਰਿ ਨ ਛੋਡੈ

ਤਾ ਤੇ ਹਿੰਦੂ ਹੀ ਰਹੀਐ॥ (ਅੰਗ 477)

ਇਸ ਲਈ ਮਨੁੱਖਤਾ ਦਾ ਅੱਧਾ ਭਾਗ (ਇਸਤਰੀ ਜਾਤੀ), ਇਸਲਾਮ ਧਾਰਨ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੀ। ਜਦਕਿ ਾਲਸਾ ਪਥ ਵਿਚ ਇਸਤਰੀ ਮਰਦ ਲਈ ਇਕ ਰਹਿਤ, ਇਕੋ ਨਿੱਤਨੇਮ ਅਤੇ ਜੀਵਨ ਜੁਗਤ ਦੀ ਸਮਾਨਤਾ ਹੈ।

ਇਸਲਾਮਿਕ ਰਾ ਅਨੁਸਾਰ ਰਾਗੈ ਤਾਨ ਦੀ ਉਪਜ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ਮਸੀਤਾਂ ਵਿਚ ਗਾਉਣਾ ਵਜਾਉਣਾ ਮਨ੍ਹਾ ਹੈ। ਜਦਕਿ ਗਾਉਣਾ ਅਤੇ ਰੋਣਾ ਕੁਦਰਤੀ ਵਰਤਾਰਾ ਹੈ ਕੇਵਲ ਮਨੁੱਖ ਹੀ ਨਹੀਂ ਪੂ ਪੰਛੀ ਭੀ ੀ ਵਿਚ ਗਾਉਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਦੁੱਖ ਵਿਚ ਰੋਂਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਲਈ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਬਾਣੀ ਰਾਗਾਂ ਵਿਚ ਰਚੀ ਹੈ।

ਪੱਛਮ ਦੇ ਧਰਮਾਂ ਦਾ ਇਹ ਵਿਵਾਸ ਹੈ ਕਿ ਮਰਨ ਤੋਂ ਪਿਛੋਂ ਬੰਦੇ ਦੀ ਰੂਹ ਸਰੀਰ ਵਿਚ ਹੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ ਇਸ ਲਈ ਇਹ ਮੁਰਦੇ ਜਲਾਉਂਦੇ ਨਹੀਂ ਬਲਕਿ ਧਰਤੀ ਵਿਚ ਦੱਬ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਧਰਮਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਜਦ ਪਰਲੋ ਆਵੇਗੀ ਸਭ ਕੁਝ ਨਾ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ ਅਤੇ ਰਿਤਾ ਨਫੀਰੀ ਬਜਾਇਗਾ ਤਾਂ ਸਾਰੇ ਮੁਰਦੇ ਕਬਰਾਂ ਵਿਚੋਂ ਨਿਕਲ ਆਉਣਗੇ ਜਿਸ ਦੀ ਸਿੰਘ ਪੈਂਬਰ ਸਾਹਿਬ ਕਰਨਗੇ ਉਹ ਬਹਿਤ (ਸਵਰਗ) ਵਿਚ ਜਾਵੇਗਾ ਬਾਕੀ ਸਭ ਦੋਮ (ਨਰਕ) ਜਾਣਗੇ।

ਪਰ ਪੱਛਮੀ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਦੀਆਂ ਲਿਖੀਆਂ ਕਿਤਾਬਾਂ ਏ ਵਰਲਡ ਬਿਐਂਡ ਅਤੇ ਲਾਈ ਆਫਟਰ ਲਾਈਫ ਨੇ ਸਿੱਧ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਬੰਦੇ ਦੀ ਰੂਹ ਮਰਨ ਪਿਛੋਂ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਲੋਕ, ਜਿਸ ਪਰਲੋਕ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਵਿਚ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਕਰਮਾਂ ਦਾ ਲੇਖਾ-ਜੋਖਾ ਭੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਗੁਰਬਾਣੀ ਆਵਾਗਵਣ ਦੇ ਸਿਧਾਂਤ ਮੰਨਦੀ ਹੈ, ਚੌਰਾਸੀ ਲੱਖ ਜੂਨ ਮੰਨਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਕਰਮਾਂ ਦਾ ਹਿਸਾਬ ਹੋਣਾ ਭੀ ਮੰਨਦੀ ਹੈ :

ਨਾਨਕ ਜੀਅ ਉਪਾਇ ਕੈ ਲਿਖਿ ਨਾਵੈ ਧਰਮੁ ਬਹਾਲਿਆ॥

ਓਥੇ ਸਚੇ ਹੀ ਸਚਿ ਨਿਬੜੈ ਚੁਣਿ ਵਖਿ ਕਢੇ ਜਜਮਾਲਿਆ॥

ਬਾਉ ਨ ਪਾਇਨਿ ਕੂੜਿਆਰ ਮੁਹ ਕਾਲੈ ਦੋਜਕਿ ਚਾਲਿਆ॥

ਤੇਰੈ ਨਾਇ ਰਤੇ ਸੇ ਜਿਣਿ ਗਏ

ਹਾਰਿ ਗਏ ਸਿ ਠਗਣ ਵਾਲਿਆ॥

ਲਿਖਿ ਨਾਵੈ ਧਰਮੁ ਬਹਾਲਿਆ॥ ਅੰਗ 463

ਲਖ ਚਉਰਾਸੀਹ ਜੋਨਿ ਭ੍ਰਮਿ ਆਇਓ॥

ਅਬ ਕੇ ਛੁਟਕੇ ਠਉਰ ਨ ਠਾਇਓ॥ ਅੰਗ 337

ਹਿੰਦੂਆਂ ਲਈ ਬ੍ਰਹਮਾ ਵਿ, ਮਹੇ ਭਗਵਾਨ ਹਨ। ਗੀਤਾ ਵਿਚ ਖੁਦ ਸ੍ਰੀ ਕ੍ਰਿਨ ਅਰਜਨ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਜੋ ਮੇਰੀ ਪੂਜਾ ਕਰੇਗਾ, ਉਸ ਸਭ ਕੁਝ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਵੇਗਾ। ਈਸਾ ਜੀ ਆਪਣੇ ਆਪ ਭਗਵਾਨ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਕਹਿੰਦੇ ਪਰ ਆਪਣੇ ਆਪ ਭਗਵਾਨ ਦਾ ਪੁੱਤਰ ਮੰਨਦੇ ਹਨ। ਹਰਤ ਮੁਹੰਮਦ ਸਾਹਿਬ ਨਾ ਰੱਬ, ਨਾ ਰੱਬ ਦਾ ਪੁੱਤਰ ਬਲਕਿ ਰੱਬ ਦਾ ਪੈਮ (ਸੁਨੇਹਾ) ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਪੈਗਾਂਬਰ ਕਹਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਕਹਿ ਰਹੇ ਹਨ ਕਿ ਮੈਂ ਨਾ ਖੁਦਾ, ਨਾ ਖੁਦਾ ਦਾ ਬੇਟਾ, ਨਾ ਪੈਬਰ, ਮੈਂ ਪਰਮੇਰ ਦਾ ਇਕ ਨਿਮਾਣਾ ਜਿਹਾ ਸੇਵਕ ਹਾਂ ਉਸ ਦੇ ਹੁਕਮ ਕਮਾਉਣਾ ਮੇਰਾ ਧਰਮ ਹੈ, ਮੈਂ ਕੁਛ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ ਜੋ ਉਹ ਮੈਥੋਂ ਕਰਵਾਉਂਦਾ ਉਹੀ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਜੋ ਮੈਥੋਂ ਕਹਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਮੈਂ ਉਹ ਬੋਲਦਾ ਹਾਂ।

ਹਉ ਢਾਡੀ ਵੇਕਾਰੁ ਕਾਰੈ ਲਾਇਆ॥

ਗਤਿ ਦਿਹੈ ਕੈ ਵਾਰੁ ਧੁਰਹੁ ਫੁਰਮਾਇਆ॥ ਅੰਗ 150

ਮੂਲ ਖਰੀਦੀ ਲਾਲਾ ਗੋਲਾ ਮੇਰਾ ਨਾਉ ਸਭਾਗਾ॥
ਗੁਰ ਭੀ ਬਚਨੀ ਹਾਟਿ ਬਿਕਾਨਾ ਜਿਤੁ ਲਾਇਆ ਤਿਤੁ ਲਾਗਾ॥॥
ਤੇਰੇ ਲਾਲੇ ਕਿਆ ਚਤੁਰਾਈ॥

ਸਾਹਿਬ ਕਾ ਹੁਕਮੁ ਨ ਕਰਣਾ ਜਾਈ॥ ਅੰਗ ੧੧॥

ਸਾਰੀ ਬਾਣੀ ਆਪਣੇ ਸਮਰੱਥ ਮਾਲਕ ਦੇ ਭਰੋਸੇ ਤੇ ਆਤਮ ਵਿਵਾਸ ਨਾਲ ਭਰਪੂਰ ਹੁੰਦੀ ਹੋਈ ਭੀ ਮਨ ਦੀ ਰੀਬੀ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਨ ਵੇਲੇ ਹੱਦਾਂ ਪਾਰ ਕਰ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

ਕਹੁ ਨਾਨਕ ਹਮ ਨੀਚ ਕਰੀਮਾ॥

ਸਰਨਿ ਪਰੇ ਕੀ ਰਾਖਹੁ ਸਰਮਾ॥ ਅੰਗ 12

ਸ੍ਰੀ ਰਾਮ ਚੰਦਰ, ਸ੍ਰੀ ਕ੍ਰਿਨ, ਹਰਤ ਈਸਾ ਜਾਂ ਹਰਤ ਮੁਹੰਮਦ ਸਾਹਿਬ ਆਪਣੇ ਤੁਲ ਕੋਈ, ਸੰਸਾਰ ਨਹੀਂ ਦੇ ਸਕੇ। ਆਪਣੇ ਵਰਗੇ ਅੱਗੇ ਹੋਰ ਨੌਂ ਆਗੂ ਸੰਸਾਰ ਦੇਣੇ, ਇਹ ਗੁਰੂ ਬਾਬੇ ਦੇ ਹਿੱਸੇ ਆਇਆ ਹੈ। ਦਸਮੇ ਪਿਤਾ ਨੇ ਅੱਗੇ ਜੁਗੋ-ਜੁਗ ਅਟੱਲ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਵਿਚ ਆਪਣੀ ਜੋਤ ਸਮੋ ਰੱਖੀ ਹੈ।

ਕੋਈ ਮੁਸਲਮਾਨ ਮੰਦਰ ਵਿਚ ਜਾ ਕੇ ਭਗਤੀ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ। ਜਗਨਨਾਥ ਪੁਰੀ ਦੇ ਕਰਾਚਾਰੀਆ ਨੇ ਇੰਦਰਾ ਗਾਂਧੀ ਮੰਦਰ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਵੜਨ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਕਿਉਂਕਿ ਉਸ ਦਾ ਵਿਆਹ ਇਕ ਪਾਰਸੀ, ਫਿਰੋ ਗਾਂਧੀ ਨਾਲ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਾਅਬੇ ਅੰਦਰ ਕੋਈ ਮੁਸਲਮਾਨ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦਾ। ਮੱਕਾ ਹਿਰ ਦੀ ਮਿਉਂਸਿਪਲ ਹੱਦ ਦੇ ਬਾਹਰ ਬੋਰਡ ਲੱਗੇ ਹੋਏ ਹਨੈਰ ਮੁਸਲਮਾਨ ਲਈ ਅੰਦਰ ਆਣਾ ਮਨ੍ਹਾ ਹੈ।” ਇਥੋਂ ਤੱਕ ਕਿ ਸਵਰਗੀ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਪੰਡਤ ਜਵਾਹਰ ਲਾਲ ਨਹਿਰੂ ਭੀ ਵੜਨ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਦੂਸਰੇ ਪਾਸੇ ਹਰਿਮੰਦਰ ਸਾਹਿਬ ਅਤੇ ਹੋਰ ਗੁਰ ਅਸਥਾਨਾਂ ਦੇ ਸਭ ਲਈ ਦਰਵਾ ਖੁੱਲ੍ਹੇ ਹਨ। ਹਰਤ ਈਸਾ ਜੀ, ਹਰਤ ਮੁਹੰਮਦ ਸਾਹਿਬ ਅਤੇ ਹਰਤ ਮੂਸਾ ਆਦਿ ਕੋਈ ਹਿੰਦੂ, ਬੋਧੀ ਜਾਂ ਜੈਨੀ ਨਹੀਂ ਮੰਨਦਾ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪੱਛਮੀ ਧਰਮਾਂ ਦਾ ਕੋਈ ਅਨੁਆਈ ਪੂਰਬ ਦੇ ਮਹਾਂਪੁਰਾਂ ਨਹੀਂ ਮੰਨਦਾ।

ਕੇਵਲ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਮਹਾਰਾਜ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਹਿੰਦੂ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਮੇਰਾ ਗੁਰੂ ਹੈ, ਮੁਸਲਮਾਨ ਕਹੇ ਮੇਰਾ ਪੀਰ ਹੈ, ਬੋਧੀ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਨਾਨਕ ਸਾਡਾ ਲਾਮਾ ਹੈ। ਮੁਸਲਮਾਨ ਆਖਦੇ ਹਨ ਕਿ ਉਹ ਕਾਅਬੇ ਤੋਂ ਇਸਲਾਮ ਦਾ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕਰਨ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਆਏ, ਚੀਨ ਵਾਲੇ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਪੈਦਾ ਹੀ ਚੀਨ ਵਿਚ ਹੋਏ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਾਉਂ ਤੇ ਹੀ ਨਾਨਕਾਈ ਹਿਰ ਵਸਿਆ ਹੈ। ਹੋਰ ਤਾਂ ਹੋਰ ਜਿਹੜੇ ਬੰਦੇ ਨਿਰਨੇ ਕਾਲਜੇ ਰੱਬ ਇਕ ਸੌ ਇਕ ਗਾਲ ਕੱਢ ਕੇ ਪਾਣੀ ਪੀਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਸਾਰੇ ਧਰਮ ਅਸਥਾਨ ਲੋਕਾਂ ਲੁੱਟਣ ਦੇ ਅੱਡੇ ਹਨ ਭਾਵ ਕਮਿਊਨਿਸਟ, ਉਹ ਭੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ, ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਸਾਹਿਬ ਕਿਰਤੀਆਂ ਦਾ ਮਸੀਹਾ ਜਾਣ ਕੇ ਮੱਥਾ ਟੇਕਦੇ ਹਨ।

ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਸਾਰੇ ਧਾਰਮਿਕ ਗ੍ਰੰਥ, ਧਰਮ ਸੰਚਾਲਕਾਂ ਦੇ ਸੰਸਾਰ ਯਾਤਰਾ ਤੋਂ ਪਿਛੋਂ

ਲਿਖੇ ਗਏ। ਕੇਵਲ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਹੈ ਜਿਸ ਸਿੱਖ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਆਪਣੀ ਦੇਖ-ਰੇਖ ਹੇਠ ਲਿਖਵਾ ਕੇ ਆਪਣੇ ਦਸਤਤ ਅਤੇ ਲਿਖਾਰੀ ਨੇ ਦਸਤਤ ਕੀਤੇ। ਜੇ ਹੁਣ ਤੱਕ ਸ੍ਰੀ ਕਰਤਾਰਪੁਰ (ਜਲੰਧਰ) ਮੂਲ ਰੂਪ ਵਿਚ ਉਪਲਬਧ ਹੈ। ਬਾਕੀ ਧਰਮਾਂ ਦੇ ਗ੍ਰੰਥਾਂ ਵਿਚ ਕੇਵਲ ਕਿਸੇ ਇਕ ਧਰਮ ਰਹਿਬਰ ਦੀ ਬਾਣੀ ਹੈ ਪਰ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਵਿਚ ਛੇ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ, 15 ਭਗਤ, 4 ਗੁਰਸਿੱਖ ਅਤੇ 11 ਭੱਟਾਂ ਦੀ ਬਾਣੀ ਹੈ। ਬ੍ਰਾਹਮਣ, ਖੱਤਰੀ, ਦਰ, ਵੈਸ, ਹਿੰਦੂ, ਮੁਸਮਾਨੀ ਸੰਤਾਂ ਭਗਤਾਂ ਦਾ ਅਨੂਪਮ ਦਰਬਾਰ ਸਜਿਆ ਹੈ ਜੋ ਸਹੀ ਅਰਥਾਂ ਵਿਚ ਸਾਰੀ ਮਨੁੱਖਤਾ ਲਈ ਸਰਬ ਸਾਂਝੀਵਾਲਤਾ ਦਾ ਉਪਦੇ ਦੇ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਦੂਸਰੇ ਅਰਥਾਂ ਵਿਚ ਇਹ ਧਾਰਮਿਕ ਖੇਤਰ ਦੀ ਯੂ. ਐਨ. ਓ. ਹੈ।

ਬਾਕੀ ਸਾਰੇ ਧਾਰਮਿਕ ਰਹਿਬਰਾਂ ਨੇ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਤੂੰ ਮੇਰਾ ਬਣ। ਪਰ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਜੇ ਤੂੰ ਮੁਸਲਮਾਨ ਹੈ ਤਾਂ ਐਸਾ ਬਣ

ਮੁਸਲਮਾਨ ਮੋਮ ਦਿਲਿ ਹੋਵੈ॥ ਅੰਗ 1084

ਮੁਸਲਮਾਣੁ ਸੋਈ ਮਲੁ ਖੋਵੈ॥ ਅੰਗ 662

ਜੇ ਤੂੰ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਹੈ ਤਾਂ ਆਹ ਗੁਣ ਧਾਰਨ ਕਰ

ਸੋ ਬ੍ਰਾਹਮਣੁ ਜੋ ਬਿੰਦੈ ਬ੍ਰਾਹਮ ॥ ਅਗ 1411

ਕਹੁ ਕਬੀਰ ਜੋ ਬ੍ਰਾਹਮੁ ਬੀਚਾਰੈ॥

ਸੋ ਬ੍ਰਾਹਮਣੁ ਕਹੀਅਤੁ ਹੈ ਹਮਾਰੈ॥ ਅੰਗ 324

ਜੇ ਜੋਗੀ ਬਣਨਾ ਹੈ ਤਾਂ ਐਸਾ ਬਣ :

ਸੋ ਜੋਗੀ ਜੁਗਤਿ ਸੋ ਪਾਏ

ਜਿਸ ਨੋ ਗੁਰਮੁਖਿ ਨਾਮੁ ਪਰਾਪਤਿ ਹੋਇ॥ ਅਗ 556

ਅੰਜਨ ਮਾਹਿ ਨਿਰੰਜਨਿ ਰਹੀਐ ਜੋਗ

ਜੁਗਤਿ ਇਵ ਪਾਈਐ॥ ਅੰਗ 730

ਸਾਰੇ ਧਾਰਮਿਕ ਰਹਿਬਰ ਆਖਦੇ ਹਨ ਕਿ ਮੇਰਾ ਬਣੇਗਾ ਤਾਂ ਪਾਰ ਉਤਾਰਾ ਹੋਵੇ ਗਾ ਪਰ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਆਖਦੇ ਹਨ:

ਕੋਈ ਗਾਵੈ ਕੋ ਸੁਣੈ ਕੋਈ ਕਰੈ ਬੀਚਾਰੁ॥

ਕੋ ਉਪਦੇਸੈ ਕੋ ਦਿੜੈ ਤਿਸ ਕਾ ਹੋਇ ਉਧਾਰੁ॥

ਖੜੀ ਬ੍ਰਾਹਮਣੁ ਸੂਦੁ ਬੈਸੁ ਉਧਰੈ ਸਿਮਰਿ ਚੰਡਾਲ॥

ਜਿਨਿ ਜਾਨਿਓ ਪ੍ਰਭੁ ਆਪਨਾ ਨਾਨਕ ਤਿਸਹਿ ਰਵਾਲ॥ ਅਗ 330

ਸਾਰੇ ਧਾਰਮਿਕ ਆਗੂ ਆਪਣੀ ਉਮੱਤ ਦਾ ਭਲਾ ਮੰਗਦੇ ਹਨ ਜਦਕਿ ਪੰਥਕ ਬੋਲਾ ਹੈ

ਨਾਨਕ ਨਾਮ ਚੜ੍ਹਦੀ ਕਲਾ,

ਤੇਰੇ ਭਾਣੇ ਸਰਬੱਤ ਦਾ ਭਲਾ॥

ਸਭੇ ਜੀਅ ਸਮਾਲਿ ਅਪਣੀ ਮਿਹਰ ਕਰੁ॥

ਅਨ ਪਾਣੀ ਮੁਚੁ ਉਪਾਇ ਦੁਖ ਦਾਲਦੁ ਭੰਨਿ ਤਰੁ॥

ਅਰਦਾਸ ਸੁਣੀ ਦਾਤਾਰਿ ਹੋਈ ਸਿਸਟਿ ਠਰੁ॥

ਲੇਵਹੁ ਕੰਠਿ ਲਗਾਇ ਅਪਦਾ ਸਭ ਹਰੁ॥

ਨਾਨਕ ਨਾਮੁ ਧਿਆਇ ਪ੍ਰਭ ਕਾ ਸਫਲੁ ਘਰੁ॥ ਅੰਗ 1251

ਹਰਿ ਜੀਉ ਸੋਈ ਕਰਹਿ ਜੇ ਭਗਤ

ਤੇਰੇ ਜਾਚਹਿ ਏਹੁ ਤੇਰਾ ਬਿਰਦੁ॥

ਕਰ ਜੋੜਿ ਨਾਨਕ ਦਾਨੁ ਮਾਰੈ

ਅਪਣਿਆ ਸੰਤਾ ਦੇਹਿ ਹਰਿ ਦਰਸੁ॥ ਅੰਗ 404

ਰੂਪ, ਰੰਗ, ਜਾਤ, ਨਸਲ, ਦੇਸ, ਕੌਮ, ਕਿਸੇ ਚੀ ਦਾ ਵਿਤਕਰਾ ਕਿਸੇ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਰੱਖਿਆ ਅਤੇ ਦੱਸਿਆ:

ਸਭ ਮਹਿ ਜੋਤਿ ਜੋਤਿ ਹੈ ਸੋਇ॥

ਤਿਸ ਦੇ ਚਾਨਣਿ ਸਭ ਮਹਿ ਚਾਨਣੁ ਹੋਇ॥ ਅੰਗ 13

ਮਾਣਸ ਕੀ ਜਾਤਿ ਸਭੈ ਏਕੈ ਪਹਿਚਾਨਬੋ॥ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ

ਬਾਕੀ ਸਾਰੇ ਧਰਮ ਜੀਵਨ ਸੰਲ ਕਰਨ ਲਈ ਕਿਸੇ ਇਕ ਅਸੂਲ ਤੋਂ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ਜਿਹਾ ਕਿ ਗੀਤਾ ਗਿਆਨ ਮਾਰਗ ਹੈ, ਬੁੱਧ ਕਰਮ ਪ੍ਰਧਾਨ ਹੈ, ਜੈਨ ਧਰਮ ਅਹਿੰਸਾ ਅਤੇ ਤਿਆਗ ਆਧਾਰਿਤ ਹੈ, ਕੋਈ ਵੈਰਾਗ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਨਦਾ ਹੈ। ਪਰ ਗੁਰਬਾਣੀ ਸਾਰੇ ਅੰਗਾਂ ਪ੍ਰਵਾਨ ਕਰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਗੁਰਬਾਣੀ, ਉਪਦੇ, ਗਿਆਨ, ਬੈਰਾਗ, ਤਿਆਗ, ਕਰਮ, ਸੇਵਾ, ਸਿਮਰਨ, ਕੀਰਤਨ, ਨਿੰਮ੍ਰਤਾ ਅਤੇ ਭਗਤੀ ਸਾਰੇ ਗੁਣਾਂ ਦੀ ਦਾਤੀ ਹੈ, ਪਰ ਪ੍ਰਧਾਨਤਾ ਦਿੰਦੀ ਹੈ :

ਸਾਚੁ ਕਹੋ ਸੁਨ ਲੇਹੁ ਸਭੈ

ਜਿਨ ਪ੍ਰੇਮ ਕੀਓ ਤਿਨ ਹੀ ਪ੍ਰਭ ਪਾਇਓ॥ ਪਾਤਾਹੀ 10

ਮਨ ਰੇ ਕਿਉ ਛੁਟਹਿ ਬਿਨੁ ਪਿਆਰ॥ ਅੰਗ 40

ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਵਲੋਂ ਚਲਾਈ ਲੰਗਰ ਦੀ ਪ੍ਰਥਾ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਹੋਰ ਕਿਸੇ ਧਰਮ ਕੋਲ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਇਸ ਹਿਸਾਬ ਨਾਲ ਹਿਨਾਹ ਗੁਰੂ ਦਰਬਾਰ ਹੈ, ਜਿਥੋਂ ਇਕ ਮੋਟੇ ਹਿਸਾਬ ਨਾਲ, ਸਾਰੀ ਦੁਨੀਆਂ ਵਿਚ ਬਣੇ ਗੁਰਦੁਆਰਿਆਂ ਵਿਚ ਹਰ ਰੋ ਦੇ ਲੰਗਰ ਛਕਣ ਵਾਲਿਆਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਕਰੋੜ ਤੋਂ ਉਪਰ ਪਹੁੰਚ ਜਾਵੇਗੀ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵੱਡੇ ਜੋੜ-ਮੇਲਿਆਂ ਤੇ ਚੱਲਣ ਵਾਲੇ ਲੰਗਰ ਸਾਰੇ ਸੰਸਾਰ ਲਈ ਇਕ ਅਚੰਭਾ ਹਨ।

ਸਾਰੇ ਧਰਮਾਂ ਦਾ ਅੰਤਿਮ ਟੀਚਾ, ਮੁਕਤੀ ਜਾਂ ਸਵਰਗ ਅਤੇ ਰਾਜ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨਾ

ਹੈ ਜਦਕਿ ਸਿੱਖ ਮੱਤ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ :

ਸੁਰਗ ਬਾਸੁ ਨ ਬਾਛੀਐ ਡਰੀਐ ਨ ਨਰਕਿ ਨਿਵਾਸੁ॥

ਹੋਨਾ ਸੋ ਹੋਈਐ ਹੈ ਮਨਹਿ ਨ ਕੀਜੈ ਆਸ॥॥

ਰਮਈਆ ਗੁਨ ਗਾਈਐ॥

ਜਾ ਤੇ ਪਾਈਐ ਪਰਮ ਨਿਧਾਨੁ॥ ਅੰਗ 337

ਸਾਰੀ ਮਨੁੱਖਤਾ ਲਈ ਸਰਬ ਸਾਂਝੀਵਾਲਤਾ ਦਾ ਉਪਦੇ ਦੇ ਰਿਹਾ ਹੈ।

ਪਰਮੇ ਦੇ ਧ ਸਰੂਪ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਜਿਸ ਢੰਗ ਨਾਲ ਮੂਲ ਮੰਤਰ ਵਿਚ ਕੀਤੀ ਹੈ, ਇਸ ਦਾ ਬਦਲ ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਹੋਰ ਕਿਸੇ ਧਰਮ ਕੋਲ ਨਹੀਂ ਹੈ।

ਇਤਿਹਾਸਿਕ ਪੱਖੋਂ ਵੀਚਾਰੀਏ ਤਾਂ, ਤੱਤੀ ਤਵੀ ਤੇ ਬੈਠਕੇ ਤੇਰਾ ਕੀਆ ਮੀਠਾ ਲਾਗੈ” ਕਹਿਣ ਵਾਲੇ ਵਿਰਲੇ ਹੀ ਹਨ। ਬਿਗਾਨੇ ਧਰਮ ਲਈ ਬਲੀਦਾਨ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੀ ਸੰਸਾਰ ਕੋਈ ਵਿਚ ਮਿਸਾਲ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦੀ। ਬੈਰ ਕਿਸੇ ਰਿਆਸਤ ਤੋਂ ਈਆ ਦੇ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡੇ ਬਾਦਾਹ ਅੰਗਰਾਜੇਬ ਨਾਲ ਟੱਕਰ ਲੈਣ ਵਾਲੇ ਦਸਮੇ ਪਿਤਾ ਜਿਹਾ ਹੋਰ ਕੋਈ ਸੰਸਾਰ ਤੇ ਨਰ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ। ਪਿਤਾ ਵਾਰ ਕੇ, ਬੱਚੇ ਕੁਰਬਾਨ ਕਰਕੇ, ਮਾਤਾ ਹੀਦ ਕਰਵਾ ਕੇ ਅਡੋਲ ਰਹਿਣਾ, ਕੇਵਲ ਕਲਗੀਆਂ ਵਾਲਾ ਹੀ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਸੰਸਾਰ ਦੀ ਸਭ ਤੋਂ ਅਸਾਂਵੀਂ ਅਤੇ ਨਿਵੇਕਲੀ ਜੰਗ ਚਮਕੌਰ ਦੀ ਹੈ। ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਸਭ ਤੋਂ ਛੋਟੀ ਉਮਰ ਦੇ ਹੀਦ ਬਾਬਾ ਰਾਵਰ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਬਾਬਾ ਫਤਹਿ ਸਿੰਘ ਜੀ ਹਨ। ਸੰਸਾਰ ਦੀ ਸਭ ਤੋਂ ਮਹਿੰਗੀ ਧਰਤੀ, ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਜੋਤੀ ਸਰੂਪ ਦੀ ਹੈ, ਜਿਥੇ ਮੋਹਰ ਨਾਲ ਮੋਹਰ ਵਿਛਾ ਕੇ ਧਰਤੀ ਮੁੱਲ ਲੈ ਕੇ ਦੀਵਾਨ ਟੋਡਰ ਮੱਲ ਨੇ ਸਾਹਿਬਾਦਿਆਂ ਦਾ ਸਸਕਾਰ ਕੀਤਾ।

ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਪਹਿਲੇ ਬੰਦੀ ਛੋੜ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਸਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਬਾਬਰ ਦੇ ਹਮਲੇ ਵੇਲੇ ਸੈਦ ਪੁਰ (ਪਾਕਿਸਤਾਨ) ਨਿਵਾਸੀ ਬਾਬਰ ਦੀ ਕੈਦ ਤੋਂ ਛੁਡਵਾਏ। ਦੂਸਰੇ ਬੰਦੀ ਛੋੜ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ ਸਾਹਿਬ ਸਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਗਵਾਲੀਅਰ ਦੇ ਕਿਲ੍ਹੇ ਵਿਚੋਂ ਬਵੰਜਾ ਰਾਜੇ ਰਿਹਾਅ ਕਰਵਾਏ। ਤੀਸਰਾ ਬੰਦੀ ਛੋੜ ਜੱਸਾ ਸਿੰਘ ਆਹਲੂਵਾਲੀਆ ਕਹਾਇਆ ਜਿਸ ਨੇ ਨਾਦਰ ਾਹ ਦੀ ਕੈਦ ਵਿਚੋਂ ਤਕਰੀਬਨ 23000 ਇਸਤਰੀਆਂ ਕੱਢ ਕੇ ਸਭ ਘਰੋ-ਘਰੀ ਪਹੁੰਚਾਉਣ ਦਾ ਪਰਉਪਕਾਰ ਕੀਤਾ।

ਮੈਦਾਨਿ ਜੰਗ ਵਿਚ ਮੀ ਦੁਮਣਾਂ ਪਾਣੀ ਪਿਲਾਉਣ ਉਪਰੰਤ ਮਰੂਮ ਪੱਟੀ ਕਰਾ ਕੇ ਦਸਮੇ ਪਿਤਾ ਨੇ ਰੈੱਡ ਕਰਾਸ ਦੇ ਹੋਂਦ ਵਿਚ ਆਉਣ ਤੋਂ 155 ਸਾਲ ਪਹਿਲਾਂ ਭਾਈ ਕਨ੍ਹਈਆ ਰਾਹੀਂ ਕੰਮੂ ਰੂ ਕੀਤਾ।

ਚਮਕੌਰ ਦੀ ਜੰਗ ਪਿੱਛੋਂ 1891 ਸਾਰਾਗੜ੍ਹੀ (ਪਾਕਿਸਤਾਨ) ਦੀ ਲੜਾਈ ਹੋਈ, ਜਿਥੇ ਇੱਕੀ ਸਿੰਘਾਂ ਨੇ ਦਸ ਹਾਰ ਪਠਾਣਾਂ ਦਾ ਮੁਕਾਬਲਾ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਹੀਦੀ ਪਾਈ ਅਤੇ ਮਰਦੇ ਦਮ ਤੱਕ ਹਥਿਆਰ ਨਹੀਂ ਸੁੱਟੇ। ਇੰਗਲੈਂਡ ਦੀ ਪਾਰਲੀਮੈਂਟ ਨੇ ਖੜ੍ਹੇ ਹੋ ਕੇ

ਸਭ ਰਧਾਂਜਲੀ ਦਿੱਤੀ ਹਰ ਇਕ ਜਵਾਨ ਉਸ ਵੇਲੇ ਦੇ 500 ਰੁਪਏ, ਦਸ ਏਕੜ ਮੀਨ ਅਤੇ ਉਸ ਵੇਲੇ ਦਾ ਮਿਲਟਰੀ ਦੇ ਸਰਵਉਚ ਮੈਡਲ ਨਾਲ ਸਨਮਾਨਿਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਯੂ. ਐਨ. ਓ. ਵਲੋਂ ਸੰਸਾਰ ਦੀਆਂ ਅੱਠ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਲੜਾਈਆਂ ਵਿਚ ਇਸ 'ਮਲ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਅਤੇ ਇਹ ਵੀਰ ਗਾਥਾ ਫਰਾਂਸ ਦੇ ਸਕੂਲੀ ਬੱਚਿਆਂ ਪੜ੍ਹਾਈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਦੋਨਾਂ ਸੰਸਾਰ ਯੁੱਧਾਂ ਵਿਚ ਜਿੰਨੇ ਵਿਕਟੋਰੀਆ ਕਰਾਸ (ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਦਾ ਸਰਵਉਚ ਬਹਾਦਰੀ ਦਾ ਮੈਡਲ) ਸਾਰੇ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਮਿਲੇ ਅੱਧੇ ਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਹਿੱਸੇ ਆਏ।

ਗਿਆਰਾਂ ਸੌ ਸਾਲ ਦੀ ਲਾਮੀ ਪਿਛੋਂ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ, ਬਾਬਾ ਬੰਦਾ ਸਿੰਘ ਬਹਾਦਰ ਨੇ ਆਦਿ ਰਾਜ ਕਾਇਮ ਕੀਤਾ ਜਿਸ ਦਾ ਆਪਣਾ ਝੰਡਾ, ਸਿੱਕਾ ਅਤੇ ਮੋਹਰ ਭੀ ਆਪਣੀ ਸੀ ਪਰ ਦੇਸ ਦੇ ਕਿਸੇ ਹਿੰਦੂ ਜਾਂ ਮੁਸਲਮਾਨ ਰਾਜੇ ਨੇ ਉਸ ਦੀ ਮੱਦਦ ਨਾ ਕੀਤੀ ਇਸ ਲਈ ਕਾਇਮ ਨਾ ਰਹਿ ਸਕਿਆ। ਦੇਸ ਦੀ ਆਦੀ ਦੀ ਲੜਾਈ ਵਿਚ ਫਾਂਸੀ ਦਾ ਰੱਸਾ ਚੁੰਮਣ ਵਾਲੇ, ਕਾਲੇ ਪਾਣੀ ਦੀਆਂ ਜੇਲ੍ਹਾਂ ਕੱਟਣ ਵਾਲੇ, ਉਮਰ ਕੈਦਾਂ ਅਤੇ ਹੋਰ ਤਸੀਹੇ ਝੱਲਣ ਵਾਲੇ 82% ਸਿੱਖ ਸਨ।

1962 ਵਿਚ ਚੀਨ ਨਾਲ ਲੜਾਈ ਵੇਲੇ ਚੂਲ ਦੀ ਲੜਾਈ ਵਿਚ ਜਨਰਲ ਬਿਕਰਮ ਸਿੰਘ ਦੀ ਕਮਾਂਡ ਹੇਠ, ਚੀਨੀਆਂ ਭਜਾਉਣ ਵਾਲੇ ਸਿੱਖ ਜੀ ਸੀ। 1965 ਦੀ ਭਾਰਤ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਜੰਗ ਦਾ ਹੀਰੋ ਜਨਰਲ ਹਰਬਖ ਸਿੰਘ ਸੀ। ਤਤਕਾਲ ਜਨਰਲ-ਇਨ-ਚੀ ਚੌਧਰੀ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਤਾਂ ਫਿਰੋਪੁਰ ਵਿਚ ਸਤਲੁਜ ਤੋਂ ਉਰਾਰ ਅਤੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਵਿਚ ਤਰਨਤਾਰਨ ਤੱਕ ਜਾਂ ਪਿੱਛੇ ਕਰ ਲੈਣ ਲਈ ਕਹਿ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਪਾਕਿਸਤਾਨੀ ਜਨਰਲ ਮੁਲਿ ਖਾਨ ਨੇ ਆਪਣੀ ਕਿਤਾਬ ਕਰਾਈਸਿਸ ਆਂ ਲੀਡਰਪਿ ਵਿਚ ਸਿੱਖਾਂ ਦੀ ਬਹਾਦਰੀ ਦੂਬ ਵਰਨਣ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ 1971 ਦੀ ਬੰਗਲਾ ਦੇਸ ਦੀ ਲੜਾਈ ਵੇਲੇ ਜਿੱਤ ਦਾ ਸਿਹਰਾ ਜਨਰਲ ਜਗਜੀਤ ਸਿੰਘ ਅਰੋੜਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿਚ ਨੱਬੇ ਹਾਰ ਜੰਗੀ ਕੈਦੀ ਬਣਾਏ ਗਏ, ਜੋ ਕਿ ਦੁਨੀਆਂ ਦਾ ਇਕ ਰਿਕਾਰਡ ਹੈ। ਜਿਸ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਭੁਲਾ ਕੇ ਮਿੱਟੀ ਵਿਚ ਰੋਲ ਦਿੱਤਾ।

ਹੁਣ ਤੱਕ ਦੇ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਇਤਿਹਾਸ ਵਿਚ ਪਹਿਲਾ ਏਅਰ ਮਾਰਲ ਸ. ਅਰਜਨ ਸਿੰਘ ਹੈ। ਸਾਰੇ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਦੀ ਜਿਸ ਜਮਾਂਦਾਰ ਨੰਦ ਸਿੰਘ ਹੀ ਸੀ ਜਿਸ ਕੋਲ ਦੂਸਰੇ ਸੰਸਾਰ ਯੁੱਧ ਦਾ ਸਰਵਉਚ ਮੈਡਲ ਵਿਕਟੋਰੀਆ ਕਰਾਸ ਅਤੇ ਕਮੀਰ ਦੀ ਲੜਾਈ ਵਿਚ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਦਾ ਪਰਮਵੀਰ ਚੱਕਰ ਸੀ।

ਕਾਰਗਿਲ ਦੀ ਲੜਾਈ ਵਿਚ ਸਿੱਖਾਂ ਦੀ ਬਹਾਦਰੀ ਸਮੇਂ ਦੇ ਹਾਕਮਾਂ ਨੇ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਰ-ਅੰਦਾ ਕਰ ਕੇ ਆਪਣਿਆਂ ਬਹਾਦਰੀ ਦੇ ਮੈਡਲ ਦਿੱਤੇ ਹਨ ਉਹ ਹੁਣ ਬ੍ਰਿਗੇਡੀਅਰ ਦਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ (ਰਿਟਾਇਰਡ) ਦਾ ਕੇਸ ਅਬਾਰਾਂ ਵਿਚ ਆਉਣ ਨਾਲ ਜੱਗ ਾਹਰ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ।

ਖੇਡ ਦੇ ਮੈਦਾਨ ਵਿਚ ਉਲੰਪਿਕ ਖੇਡਾਂ ਵਿਚ ਭਾਰਤ ਲਈ ਨੰਬਰ ਲਿਆਉਣ ਵਾਲਾ ਪਟਿਆਲੇ ਦਾ ਬ੍ਰਿਗੇਡੀਅਰ ਦਲੀਪ ਸਿੰਘ ਸੀ ਜਿਸ ਨੇ 1936 ਵਿਚ ਲੰਬੀ ਛਾਲ

ਵਿਚ ਛੇਵਾਂ ਅਸਥਾਨ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤਾ। 400 ਮੀਟਰ ਦੌੜ ਵਿਚ ਉਲੰਪਿਕ ਰਿਕਾਰਡ ਤੋੜਨ ਵਾਲਾ ਸ. ਮਿਲਖਾ ਸਿੰਘ ਪਹਿਲਾ ਭਾਰਤੀ ਹੈ ਜਿਸ ਦਾ ਬਣਾਇਆ ਨੈਨਲ ਰਿਕਾਰਡ ਪੰਜਾਹ ਸਾਲ ਕੋਈ ਤੋੜ ਨਹੀਂ ਸਕਿਆ।

ਤਕਰੀਬਨ 1970 ਤੱਕ ਟਰੈਕ ਫੀਲਡ ਦੇ ਈਅਨ ਚੈਂਪੀਅਨ ਸਿੱਖ ਹੀ ਹੁੰਦੇ ਸਨ। ਕੋਈ ਮਾਨਾ ਸੀ ਕਿ ਜੇਤੂ ਭਾਰਤੀ ਹਾਕੀ ਟੀਮ ਵਿਚ ਛੇ, ਸੱਤ ਜੂੜਿਆਂ ਤੇ ਹਮਾਲ ਸਜਾਉਣ ਵਾਲੇ ਸਿੱਖ ਮੁੰਡੇ ਹੀ ਹੁੰਦੇ ਸਨ।

ਆਦੀ ਪਿੱਛੋਂ ਸਾਡਾ ਦੇਸ ਅੰਨ ਲਈ ਵਿਦੇਸ਼ ਵੱਲ ਝਾਕਦਾ ਸੀ। ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਲੁਧਿਆਣਾ ਦੇ ਸਾਇੰਸਦਾਨਾਂ ਦੀਆਂ ਖੋਜਾਂ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਮਿਹਨਤੀ ਕਿਸਾਨ ਦਾ ਸਦਕਾ ਅੱਜ ਸਾਡਾ ਦੇਸ ਅੰਨ ਬਾਹਰ ਭੇਜ ਰਿਹਾ ਹੈ।

ਇਕ ਸਮਾਂ ਦੇਸ ਤੇ ਐਸਾ ਆਇਆ ਕਿ ਦੇਸ ਤੇ ਚੜ੍ਹਿਆ ਵਿਦੀ ਕਰੇ ਦੀ ਕਿਤ ਮੋੜਨ ਲਈ ਸਾਡੇ ਕੋਲ ਪੈਸਾ ਨਹੀਂ ਸੀ ਅਤੇ ਰਿਰਵ ਬੈਂਕ ਦੇ ਭੰਡਾਰ ਵਿਚੋਂ ਸੋਨਾ ਗਿਰਵੀ ਰੱਖਣਾ ਪਿਆ ਸੀ ਪਰ ਸ. ਮਨਮੋਹਨ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਸਾਥੀਆਂ ਦੀਆਂ ਨੀਤੀਆਂ ਸਦਕਾ ਅੱਜ ਸਾਡਾ ਦੇਸ ਆਪਣੀ ਲੋੜਾਂ ਪੂਰੀਆਂ ਕਰਨ ਦੇ ਸਮਰਥ ਹੈ। ਪਿਛਲੇ ਸਾਲ ਮਨੀਲਾ ਵਿਚ ਹੋਈ ਕਾਨੂੰਸ ਵਿਚ ਈਆ ਦਾ ਸਭ ਤੋਂ ਇਮਾਨਦਾਰ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਦਾ ਤਿਥਾ ਸ. ਮਨਮੋਹਨ ਸਿੰਘ ਮਿਲਿਆ।

ਇਸ ਵਿੱਚ ਤੇ ਹੋਰ ਬਹੁਤ ਕੁਝ ਲਿਖਣਾ ਬਾਕੀ ਹੈ ਪਰ ਸਮਾਂ ਅਤੇ ਸਾਧਨ ਇਜਾਤ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦੇ। ਪਰ ਕਿੰਨੇ ਅੰਸੋਸ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ ਕਿ ਅੱਜ ਦੀ ਸਿੱਖ ਜਵਾਨੀ ਨਾ ਘਰੋਂ ਆਪਣੇ ਵਿਰਸੇ ਵਾਰੇ ਦੱਸਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਨਾ ਧਾਰਮਿਕ ਅਸਥਾਨਾਂ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਸਕੂਲਾਂ ਵਲੋਂ, ਇਸ ਲਈ ਆਪਣੇ 'ਨਦਾਰ ਇਤਿਹਾਸ ਅਤੇ ਸਰਬਉਚ ਧਾਰਮਿਕ ਸਿਧਾਂਤਾਂ ਤੋਂ ਅਣਜਾਣ ਹੋ ਕੇ ਆਪਣੀ ਸਿੱਖ ਪਹਿਚਾਣ ਕਾਇਮ ਰੱਖਣੋਂ ਹੀ ਮੁਨਕਰ ਹੈ।

ਪਿਛਲੇ ਸੱਠ ਸਾਲਾਂ ਦੀ ਕੇਂਦਰ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਕੂਟਨੀਤੀ, ਸਮਾਜਿਕ ਅਤੇ ਨਿਆਇਕ ਅਨਿਆਇ, ਪੰਥ ਵਿਰੋਧੀ ਤਾਕਤਾਂ ਦਾ ਸੰਗਠਿਤ ਰੂਪ ਵਿਚ ਪੰਥਕ ਹੋਂਦ ਤਮ ਕਰਨ ਦੀਆਂ ਚਾਲਾਂ, ਬੇਅਸੂਲੇ ਪੰਥਕ ਲੀਡਰਾਂ ਦੇ ਕਿਰਦਾਰ, ਧਾਰਮਿਕ ਅਸਥਾਨਾਂ ਦੇ ਸੰਚਾਲਕਾਂ ਦੀਆਂ ਰੁੱਮੇਵਾਰਾਨਾ ਲਤੀਆਂ ਅਤੇ ਪ੍ਰਿਟ ਜਾਂ ਇਲੈਕਟ੍ਰੋਨਿਕ ਮੀਡੀਆ ਦੀ ਚਕਾਚੌਧ ਨੇ ਸਿੱਖ ਬੱਚੇ-ਬੱਚੀਆਂ ਕੁਰਾਹੇ ਪਾ ਕੇ ਨਿਆਂ ਦੀ ਦਲਦਲ ਵਿਚ ਧੱਕ ਦਿੱਤਾ ਹੈ।

ਅੱਜ ਲੋੜ ਹੈ ਸਿੱਖ ਬੱਚੇ-ਬੱਚੀਆਂ ਆਪਣੇ ਵਿਰਸੇ ਤੋਂ ਜਾਣੂ ਕਰਾਉਣ ਦੀ, ਤਾਂ ਕਿ ਹੀਣ ਭਾਵਨਾ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਨਿਕਲ ਕੇ ਉਹ ਆਪਣੇ ਆਪ ਸਿੱਖ ਕਰਾਉਣ ਵਿਚ ਮਾਣ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਨ ਅਤੇ ਆਤਮ-ਵਿਵਾਸ ਨਾਲ ਸਿੱਖੀ ਜੀਵਨ ਜਿਊਣ ਦੀ ਜਾਚ ਸਿੱਖ ਸਕਣ।

ਮੈਂ ਚੰਡੀ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਦੀ

ਜਦੋਂ ਅਸੀਂ ਸਕੂਲ ਵਿੱਚ ਪੜ੍ਹਦੇ ਸੀ ਤਾਂ ਸਾ ਇੱਕ ਕਿਤਾਬ ਲੱਗੀ ਹੋਈ ਸੀ ਜਿਸਦਾ ਨਾਮ ਸੀ ਪਟਿਆਲਾ 'ਚੀ ਘਰਾਣੇ ਦੀਆਂ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਸੂਰਬੀਰ ਦੇਵੀਆਂ" । ਇਸ ਕਿਤਾਬ ਵਿੱਚ ਇਕ ਅਧਿਆਇ ਰਾਣੀ ਸਾਹਿਬ ਕੌਰ ਦਾ ਸੀ । ਭਾਈ ਕਾਨ੍ਹ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਲਿਖੇ ਮਹਾਨ ਕੋ ਦੇ ਪੰਨਾ 178 ਅਨੁਸਾਰ ਰਾਣੀ ਸਾਹਿਬ ਕੌਰ ਮਹਾਰਾਜਾ ਅਮਰ ਸਿੰਘ ਪਟਿਆਲਾ ਪਤੀ ਦੀ ਸਪੁੱਤਰੀ ਅਤੇ ਰਾਜਾ ਸਾਹਿਬ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਵੱਡੀ ਭੈਣ ਸੀ । ਇਸਦਾ ਵਿਆਹ ਸਰਦਾਰ ਹਕੀਕਤ ਸਿੰਘ ਰਈਸ ਤਿਹਗੜ੍ਹ ਦੇ ਸਪੁੱਤਰ ਜੈਮਲ ਸਿੰਘ, ਘਨੱਈਆ ਮਿਸਲ ਦੇ ਰਤਨ ਨਾਲ ਸੰਮਤ 1834 (1777 ਈ.) ਵਿੱਚ ਹੋਇਆ । ਇਸਨੇ ਆਪਣੇ ਭਾਈ ਦਾ ਰਾਜ ਵਧਾਉਣ ਅਤੇ ਬਚਾਉਣ ਵਿੱਚ ਜੋ-ਜੋ ਯਤਨ ਕੀਤੇ ਹਨ, ਉਹ ਸਿੱਖ ਇਤਿਹਾਸ ਵਿੱਚ ਅਦੁੱਤੀ ਹਨ । ਮਹਾਰਾਜਾ ਸਾਹਿਬ ਸਿੰਘ ਛੋਟੀ ਉਮਰ ਵਿੱਚ ਹੀ ਰਾਜ ਗੱਦੀ ਤੇ ਬੈਠਾ । ਨਾ ਮੱਲ ਵਰਗੇ ਭ੍ਰਿੱਟ ਮੰਤਰੀਆਂ ਕਾਰਨ ਰਾਜਾ ਸਾਹਿਬ ਸਿੰਘ ਬਹੁਤ ਆਦਾ ਰਾਬ ਪੀਣ ਲੱਗ ਪਿਆ ਅਤੇ ਕਿਆ ਵਿੱਚ ਹੀ ਮਸਤ ਰਹਿੰਦਾ ਸੀ । ਜਿਸ ਕਾਰਨ ਰਾਜ ਪ੍ਰਬੰਧ ਬਹੁਤ ਢਿੱਲਾ ਪੈ ਗਿਆ ਅਤੇ ਆਂਢ-ਗੁਆਂਢ ਦੇ ਚੇਰ ਸਿੱਖ ਰਾਜਿਆਂ ਨੇ ਇਸ ਰਾਜ ਹਥਿਆਉਣ ਦੀ ਕੋ ਕੀਤੀ । ਰਾਣੀ ਸਾਹਿਬ ਕੌਰ ਆਪਣੇ ਭਰਾ ਦਾ ਰਾਜ ਡਾਵਾਂ-ਡੋਲ ਦੇਖ ਕੇ ਪਟਿਆਲੇ ਆਈ ਅਤੇ ਰਾਜ ਪ੍ਰਬੰਧ ਆਪਣੇ ਹੱਥ ਵਿੱਚ ਲੈ ਲਿਆ । ਨਾ ਮੱਲ ਕੈਦ ਕਰਕੇ ਭਵਾਨੀਗੜ੍ਹ ਦੇ ਕਿਲ੍ਹੇ ਵਿੱਚ ਕੈਦ ਕਰ ਦਿੱਤਾ । ਜਿਸ ਨਾਲ ਸਾਰੇ ਅਮੀਰ ਵੀਰ ਚੌਕੰਨੇ ਹੋ ਗਏ ਅਤੇ ਰਾਜ ਪ੍ਰਬੰਧ ਮੁੜ ਸਹੀ ਲੀਹਾਂ ਤੇ ਆ ਗਿਆ ।

ਉਸ ਵੇਲੇ ਮਰਹੱਟਿਆਂ ਦਾ ਜਲਾਲ ਜੋਬਨ ਤੇ ਸੀ ਅਤੇ ਦਿੱਲੀ ਤੋਂ ਅੱਗੇ ਵੱਧ ਰਹੇ ਸੀ । ਮਰਹੱਟਿਆਂ ਦੇ ਜਰਨੈਲ ਅੰਟਾ ਰਾਓ ਅਤੇ ਲਛਮੀ ਰਾਓ ਨੇ ਕੈਥਲ ਦੇ ਸਰਦਾਰ ਜਿੱਤਕੇ ਪਟਿਆਲੇ ਰਿਆਸਤ ਵੀ ਆਪਣੇ ਅਧੀਨ ਕਰਨਾ ਚਾਹਿਆ । ਇੱਧਰ ਪਟਿਆਲੇ ਦਰਬਾਰ ਵੀ ਇਸ ਦਾ ਪਤਾ ਚੱਲ ਗਿਆ । ਰਾਣੀ ਸਾਹਿਬ ਕੌਰ ਖੁਦੀ ਜ ਲੈ ਕੇ ਅੱਗੇ ਵਧੀ । ਦੋਹਾਂ ਜਾਂ ਦਾ ਟਾਕਰਾ ਰਾਜਪੁਰੇ ਕੋਲ ਮਰਦਾਪੁਰ ਦੇ ਅਸਥਾਨ ਤੇ ਹੋਇਆ ।

ਇਸ ਸਾਰੀ ਘਟਨਾ ਪਿਛਲੀ ਸਦੀ ਦੇ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਕਵੀ ਪ੍ਰੋ. ਮੋਹਨ ਸਿੰਘ ਨੇ ਆਪਣੀ ਕਿਤਾਬ ਕਸ਼ੁਭੜੇ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਅੱਛੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬਿਆਨ ਕੀਤਾ ਹੈ । ਰਾਣੀ ਸਾਹਿਬ ਕੌਰ ਦੇ ਪਟਿਆਲਾ ਆਉਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਪਟਿਆਲਾ ਦਰਬਾਰ ਦੇ ਹਾਲਾਤ ਦਾ ਨਕਾ ਇੰਝ ਖਿੱਚਿਆ ਹੈ :

**ਸਤਾਰਾਂ ਸੌ ਤਰਿਆਨਵੇਂ ਦੇ ਸਮੇਂ ਨਿਰਾਲੇ ।
ਮੱਲੀ ਸਾਹਿਬ ਸਿੰਘ ਨੇ ਗੱਦੀ ਪਟਿਆਲੇ ।**

**ਨੱਢਾ ਸੀ ਉਹ ਕਚਕਰਾ ਮਸ ਫੁੱਟੀ ਨਾ ਹਾਲੇ ।
ਗੇਹਲਾ ਕਰ ਲਿਆ ਓਸ ਨਾ ਮੱਲ ਲਾਲੇ ।
ਟੇਟੇ ਚੜ੍ਹ ਦਰਬਾਰੀਆਂ, ਹੋ ਐ ਹਵਾਲੇ ।
ਭੁੱਲ ਬੈਠਾ ਉਹ ਗੱਭਰੂ ਸਿੰਘਾਂ ਦੇ ਚਾਲੇ ।
ਥਾਂ ਸੰਜੋਆ ਫਸ ਗਿਆ ਿੰਹੁ ਲੰ-ਜੰਜਾਲੇ ।
ਜੰਗ ਲੱਗਾ ਤਲਵਾਰ , ਉਲਿਆਏ ਭਾਲੇ ।
ਚਲ ਪਏ ਦੌਰ ਰਾਬ ਦੇ ਮੱਤ ਮਾਰਨ ਵਾਲੇ ।
ਤਾਰੂ ਪੰਜ-ਦਰਿਆ ਦਾ ਭੁੱਬ ਗਿਆ ਪਿਆਲੇ ।**

ਇਨ੍ਹਾਂ ਕਮੋਰੀਆਂ ਕਰਕੇ ਹੀ ਮਰਹੱਟਿਆਂ ਦੀ ਸਿੱਖ ਰਿਆਸਤ ਤੇ ਹਮਲਾ ਕਰਨ ਦੀ ਹਿੰਮਤ ਪਈ । ਰਣ-ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਸਾਰੀ ਸਥਿਤੀ ਦਾ ਜਾਇਆ ਲੈ ਕੇ ਅੰਟਾ ਰਾਓ ਨੇ ਸਾਹਿਬ ਕੌਰ ਵੱਲ ਚਿੱਠੀ ਲਿਖੀ ਜਿਸ ਪ੍ਰੋ. ਮੋਹਨ ਸਿੰਘ ਨੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬਿਆਨ ਕੀਤਾ ਹੈ ।

**ਲਿਖਿਆ ਸਾਹਿਬ ਕੌਰ , ਅੰਟਾ ਰਾਉ ਛਲੀਏ ।
ਮੰਨ ਜਾ ਸਾਡੀ ਈਨ ਨੀਂ, ਨਹੀਂ ਅਸੀਂ ਨਾ ਟਲੀਏ ।
ਅਸੀਂ ਚੜ੍ਹੀਏ ਨੁੰਗੀ ਵਾਂਗਰਾਂ, ਹੜ੍ਹ ਵਾਂਗਰ ਚਲੀਏ ।
ਅਸੀਂ ਡਿੱਗਦੇ ਬਿਜਲੀ ਵਾਂਗਰਾਂ, ਬੰਮੂ ਵਾਂਗਰਾਂ ਖਲੀਏ ।
ਸਾਥੋਂ ਡਰਨ, ਫਰੰਗੀ ਸੂਰਮੇ ਭਾਵੇਂ ਵਲ ਛਲੀਏ ।
ਅਸਾਂ ਕੰਡਿਆਂ ਨਾਲ ਨ ਖਹਿਬੜੀਂ ਨੀ ਕੋਮਲ ਕਲੀਏ ।**

ਦੂਸਰੇ ਪਾਸੇ ਰਾਣੀ ਸਾਹਿਬ ਕੌਰ ਵੀ ਮਾਤਾ ਸਾਹਿਬ ਕੌਰ ਦੀ ਬੱਚੀ ਤੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤਧਾਰੀ, ਕਲਗੀਧਰ ਦੀ ਪੁੱਤਰੀ ਸੀ । ਜਿਸ ਨੇ ਸਹੁਰੇ ਤੇ ਪੇਕੇ ਘਰ ਕਈ ਐਸੀਆਂ ਘਟਨਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਦਲੇਰੀ ਨਾਲ ਮੁਕਾਬਲਾ ਕੀਤਾ ਸੀ । ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੀ ਪ੍ਰੇਮਣ ਅਤੇ ਸਿੱਖੀ ਸਿਦਕ ਦੀ ਸਾਣ ਤੇ ਚੜ੍ਹਕੇ ਪਰੌੜ੍ਹ ਹੋਈ । ਸਾਹਿਬ ਕੌਰ ਨੇ ਇੰਜ ਜਵਾਬ ਦਿੱਤਾ :

**ਲਿਖਿਆ ਸਾਹਿਬ ਕੌਰ ਨੇ ਅੰਟਾ ਰਾਉ ਤਾਣੀ ।
ਮੈਂ ਨਾਗਣ, ਡੰਗਾਂ ਜਿਸ ਨਹੀਂ ਮੰਗਦਾ ਪਾਣੀ ।
ਮੈਂ ਚੰਡੀ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਦੀ, ਵੈਰੀ ਦਲ-ਖਾਣੀ ।
ਮੈਂ ਕਰ ਕਰ ਸੁੱਟਾਂ ਡੱਕਰੇ ਸਭ ਤੇਰੀ ਢਾਣੀ ।
ਮੈਂ ਚੁੰਘ-ਚੁੰਘ ਡੋਕੇ ਬੂਰੀਆਂ ਦੇ ਚੜ੍ਹੀ ਜਵਾਨੀ ।
ਮੈਂ ਲੜ-ਲੜ ਨਾਲ ਬਹਾਦਰਾਂ ਦੇ ਹੋਈ ਸਿਆਣੀ ।
ਮੈਂ ਿੰਹਣੀ ਪੰਜ ਦਰਿਆ ਦੀ ਮੈ ਕੱਲੀ ਨਾ ਜਾਣੀ ।**

ਦੋਹਾਂ ਧਿਰਾਂ ਦੀ ਗਹਿਗੱਚ ਲੜਾਈ ਹੋਈ ਤੇ ਦੁਪਹਿਰ ਤੱਕ ਪੂਰਾ ਤਾਣ ਲਾ ਕੇ ਪਟਿਆਲੇ ਦੀ ਜ ਨੇ ਮਰਹੱਟਿਆਂ ਰੋਕੀ ਰੱਖਿਆ । ਪਰ ਮਰਹੱਟਿਆਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਬਹੁਤੀ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਪੈਰ ਪਿਛਾਂਹਾਂ ਪਾਉਣ ਲੱਗ ਪਏ । ਆਪਣੀ ਜ ਹੱਲਾ-ਗੇ ਦੇ

ਕੇ ਦੁਮਣ ਦਾ ਮੁਕਾਬਲਾ ਕਰਨ ਲਈ ਸਾਹਿਬ ਕੌਰ ਨੇ ਆਪਣੀ ਜਿੰਦ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੰਬੋਧਨ ਕੀਤਾ :

**ਤੱਕ ਸਿੰਘਾਂ ਨਿਘਰਦਾ ਉਹ ਸਿਦਕੀ ਰਾਣੀ ।
ਉੱਤਰੀ ਹਾਥੀ ਉਪਰੋਂ ਜਿਉਂ ਪਹਾੜੋਂ ਪਾਣੀ ।
ਉਹ ਬੁੱਕੀ ਹਿੰਦੀ ਵਾਂਗਰਾਂ, ਧੂਹ ਤੇਗ ਅਲਾਣੀ ।
ਤੁਸੀਂ ਸਿੰਘ ਗੁਰੂ ਦਮੇ ਦੇ ਨਾ ਗਿਲ ਗਵਾਣੀ ।
ਤੁਸੀਂ ਬਾ ਉਡਾਰੂ ਬ ਦੇ ਉਹ ਚਿੜੀਆਂ ਢਾਣੀ ।
ਤੁਸੀਂ ਇੱਕ ਇੱਕ ਭਾਰੂ ਲੱਖਾਂ ਤੇ ਕੁਝੈਰਤ ਖਾਣੀ ।
ਤੁਸਾਂ ਰੱਜ ਰੱਜ ਪੀਤਾ ਸੋਹਣਿਓਂ ਪੰਜਾਬ ਦਾ ਪਾਣੀ ।
ਅਜ ਅੰਟਾ ਰਾਉ ਮਰਹੱਟੇ ਤੋਂ ਨਾ ਕੰਡ ਲਵਾਣੀ ।
ਤੁਸੀਂ ਆਏ ਬਚਾਂਦੇ ਵੀਰਨੋਂ ਲੱਖ ਭੈਣ ਬਿਗਾਨੀ ।
ਅਜ ਕੱਲਿਆਂ ਛਡ ਕੇ ਭੈਣ ਨਾ ਲੀਕ ਲਵਾਣੀ ।**

ਰਾਣੀ ਸਾਹਿਬ ਕੌਰ ਦੀ ਹੱਲਾ-ਰੀ ਨੌਜ ਵਿੱਚ ਨਵਾਂ ਜੋ ਭਰ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਉਹ ਅੱਗੇ ਵੱਧ ਕੇ ਟਾਕਰਾ ਕਰਨ ਲੱਗੇ । ਦੁਮਣ ਦੀ ਬਹੁਗਿਣਤੀ ਦਾ ਟਾਕਰਾ ਕਰਦਿਆਂ ਮਾਂ ਪੈ ਗਈਆਂ । ਦੋਨੋਂ ਜਾਂ ਆਪਣੇ-ਆਪਣੇ ਡੇਰਿਆਂ ਵਿੱਚ ਚਲੀਆਂ ਗਈਆਂ ।

ਡੇਰੇ ਪਹੁੰਚ ਕੇ ਰਾਣੀ ਸਾਹਿਬ ਕੌਰ ਨੇ ਚੋਣਵੇਂ ਸਰਦਾਰਾਂ ਨਾਲ ਮੀਟਿੰਗ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਸਾਰੀ ਸਥਿਤੀ ਸਾਹਮਣੇ ਰੱਖ ਕੇ ਇਹ ਵਿਚਾਰ ਪੇ ਕੀਤਾ ਕਿ ਭਾਵੇਂ ਸਾਰੀ ਜਿੰਦ ਬੁੱਕੀ ਹੋਈ ਹੈ ਅਤੇ ਦੁਮਣੀ ਵੀ ਬੱਕ ਕੇ ਅਰਾਮ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ । ਜੇ ਬੋਝੀ ਹਿੰਮਤ ਧਾਰ ਕੇ ਅੱਧੀ ਰਾਤ ਦੁਮਣੀ ਤੇ ਅਚਾਨਕ ਹਮਲਾ ਕਰਕੇ ਦੱਬ ਲਿਆ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਜਿੱਤ ਯਕੀਨੀ ਹੈ । ਸਾਰੇ ਸਰਦਾਰ ਇਸ ਨਾਲ ਸਹਿਮਤ ਹੋ ਗਏ ਅਤੇ ਅੱਧੀ ਰਾਤ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਐਸਾ ਭਰਵਾਂ ਹੱਲਾ ਬੋਲਿਆ ਕਿ ਮਰਹੱਟੀ ਸੰਭਲ ਨਾ ਸਕੀ ਅਤੇ ਜਿੱਧਰ ਜੀਅ ਆਇਆ ਭੱਜ ਨਿਕਲੀ । ਦਿਨ ਚੜ੍ਹਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਵੀ ਮਰਹੱਟੀ ਨੇ ਮੁਕਾਬਲਾ ਕਰਨ ਦੀ ਹਿੰਮਤ ਨਾ ਕੀਤੀ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਰਾਣੀ ਸਾਹਿਬ ਕੌਰ ਜਿੱਤ ਦਾ ਡੰਕਾ ਵਜਾਉਂਦੀ ਪਟਿਆਲੇ ਆ ਗਈ ।

ਮਰਹੱਟਿਆਂ ਦੇ ਇੱਕ ਰਾਂਸੀਸੀ ਜਰਨੈਲ ਕੋਲ ਕੈਥਲ ਦੇ ਨੇੜੇ ਕੰਧੀ ਵੱਡੀ ਜਗੀਰ ਅਤੇ ਸੀ । ਇੱਕ ਵਾਰੀ ਜੀਂਦ ਦੇ, ਮਹਾਰਾਜਾ ਭਾਗ ਸਿੰਘ ਜੀ ਤੀਰਥ ਯਾਤਰਾ ਤੇ ਗਏ ਹੋਏ ਸਨ । ਰਾਂਸੀਸੀ ਜਰਨੈਲ ਨੇ ਜੀਂਦ ਤੇ ਚੜ੍ਹਾਈ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ।

ਸਿੱਖੀ ਪਿਆਰ ਅਧੀਨ ਗੁਆਂਢੀ ਸਿੱਖ ਰਾਜ ਦੀ ਸਲਾਮਤੀ ਲਈ ਮਹਾਰਾਣੀ ਸਾਹਿਬ ਕੌਰ ਖੁਦੀ ਜ ਲੈ ਕੇ ਗਈ ਅਤੇ ਫਰਾਂਸੀਸੀ ਜਰਨੈਲ ਮੈਦਾਨ-ਏ-ਜੰਗ ਵਿੱਚੋਂ ਭਜਾ ਕੇ ਰਿਆਸਤ ਜੀਂਦ ਦੀ ਰਾਖੀ ਕੀਤੀ ।

ਅਸੀਂ ਪਾਠਕਾਂ ਯਾਦ ਦਿਲਾਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਇਹ ਉਹ ਸਮਾਂ ਸੀ, ਜਦੋਂ

ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਦੀ ਆਮ ਇਸਤਰੀ ਇੱਕ ਅਬਲਾ ਨਾਰੀ ਕਹਾਉਂਦੀ ਸੀ । ਇਹਨਾਂ ਇਸਤਰੀਆਂ ਦੇ ਨਾਮ ਵੀ ਚੰਪਾ, ਚਮੇਲੀ, ਫੂਲਵਤੀ ਆਦਿ ਹੁੰਦੇ ਸਨ । ਮਾਨਸਿਕ ਤੌਰ ਤੇ ਆਪਣੀ ਰਾਖੀ ਲਈ ਇਹ ਕੁਝ ਵੀ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੀਆਂ ਸਨ । ਹਰ ਸਾਲ ਆਪਣੇ ਪੁਰ ਭਰਾਵਾਂ ਦੇ ਹੱਥ ਉਤੇ ਰੱਖੜੀ ਬੰਨ੍ਹ ਕੇ ਉਹਨਾਂ ਆਪਣੀ ਇੱਤ ਆਬਰੂ ਦਾ ਰਾਖਾ ਮੰਨਕੇ, ਲੰਮੀ ਉਮਰ ਦੀ ਕਾਮਨਾ ਕਰਦੀਆਂ ਸਨ । ਪਤੀ ਦੇ ਮਰਨ ਪਿੱਛੋਂ ਸਤੀ ਹੋਣਾ ਪਰਵਾਨ ਕਰਦੀਆਂ ਸਨ । ਰਾਜਪੂਤ ਇਸਤਰੀਆਂ ਜੌਹਰ ਦੀ ਰਸਮ ਅਨੁਸਾਰ ਜਲ ਕੇ ਮਰਨ ਕਬੂਲ ਕਰਦੀਆਂ ਸਨ ।

ਅਲਾਉਦੀਨ ਖਿਲਜੀ ਨੇ ਜਦ ਚਿਤੌੜਗੜ੍ਹ ਦਾ ਕਿਲ੍ਹਾ ਤਿਹ ਕੀਤਾ ਤਾਂ ਦਸ ਹਾਰ ਰਾਜਪੂਤਨੀਆਂ ਜੌਹਰ ਦੀ ਰਸਮ ਅਨੁਸਾਰ ਦਿੱਤਾ ਜਲ ਕੇ ਰਾਖ ਹੋ ਗਈਆਂ । ਦੇਸ ਦੇ ਆਮ ਨਾਗਰਿਕਾਂ ਦੀ ਮਾਨਸਿਕ ਹਾਲਤ ਬਹੁਤ ਹੀ ਤਰਸਯੋਗ ਸੀ । ਵਿਦੀ ਹਮਲਾਵਰਾਂ ਦੀ ਜਿੰਦ ਦਾ ਜੇ ਇੱਕ ਘੋੜਸਵਾਰ ਪਿੰਡ ਦੇ ਬਾਹਰ ਆ ਕੇ ਖੜ੍ਹਾ ਵੀ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਸੀ ਤਾਂ ਸਾਰੇ ਪਿੰਡ ਦੇ ਪਤਵੰਤੇ ਸੱਜਣ ਉਸ ਅੱਗੇ ਹੱਥ ਜੋੜ ਕੇ ਖੜ੍ਹ ਜਾਂਦੇ ਸਨ ਅਤੇ ਜਾਨ ਬੀ ਲਈ ਹਰ ਚੀ, ਇੱਥੋਂ ਤੱਕ ਕਿ ਆਪਣੀ ਇਸਤਰੀ ਅਤੇ ਬੇਟੀ ਵੀ ਕੁਰਬਾਨ ਕਰਨ ਲਈ ਤਿਆਰ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਸਨ ।

ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਮਹਾਰਾਜ ਅਤੇ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਮਹਾਰਾਜ ਦੀ ਗੁਰਬਾਣੀ ਸਿੱਖਿਆ ਤੇ ਖੰਡਾ ਪਹੁਲ (ਬਾਣੀ ਅਤੇ ਬਾਣਾ) ਦੀ ਕਰਾਮਾਤ ਨੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਮਾਨਸਿਕਤਾ ਬਦਲ ਦਿੱਤੀ । ਜਿਹੜੇ ਹਮਲਾਵਰ ਇੱਥੋਂ ਦਾ ਧਨ-ਮਾਲ ਤੇ ਇੱਤ-ਆਬਰੂ ਲੁੱਟਕੇ ਲਿਜਾਂਦੇ ਸਨ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਹਮੇਂ ਲਈ ਇੱਥੇ ਆਉਣਾ ਬੰਦ ਕਰ ਦਿੱਤਾ । ਲੋਕ ਅਖਾਣਾਂ ਬਣ ਗਈਆਂ ਸਨ-

ਛਈ ਬਾਬਾ ਛਈ, ਰੰਨ ਬਸਰੇ ਗਈ,
ਮੋੜੀਂ ਬਾਬਾ ਕੱਛ ਵਾਲਿਆ ।

ਦਸਮੇ ਪਿਤਾ ਨੇ ਖੰਡਾ ਪਹੁਲ ਬ ਕੇ ਇਸਤਰੀ ਪੁਰ ਦੇ ਬਰਾਬਰ ਲਿਆ ਖੜ੍ਹਾ ਕੀਤਾ । ਚੰਪਾ, ਚਮੇਲੀ ਦੀ ਬਜਾਏ ਨਾਮ ਰੱਖੇ ਸਦਾ ਕੌਰ, ਦਲੇਰ ਕੌਰ, ਸਾਹਿਬ ਕੌਰ ਅਤੇ ਅਬਲਾ ਇਸਤਰੀਆਂ ਆਪਣੀ ਰੱਖਿਆ ਆਪ ਕਰਨ ਦੇ ਯੋਗ ਬਣਾਇਆ । ਜਿਥੇ ਭਾਰਤੀ ਇਸਤਰੀ ਾਲਮ ਅਤੇ ਲਮ ਤੋਂ ਬਚਣ ਲਈ ਦਿੱਤਾ ਜਲਦੀਆਂ ਸਨ, ਖੰਡਾ ਪਹੁਲ ਦੀ ਕਤੀ ਨੇ ਾਲਮ ਅਤੇ ਲਮ ਤਮ ਕਰਨ ਦੀ ਹਿੰਮਤ ਬੀ । ਸਮੇਂ ਨੇ ਪੁੱਠਾ ਗੋੜ ਖਾਧਾ, ਬਾਣੀ ਅਤੇ ਬਾਣੇ ਤਲਾਂਜਲੀ ਦੇ ਕੇ ਅੱਜ ਦੀ ਸਿੱਖ ਇਸਤਰੀ ਮੁੜ ਚੰਪਾ ਚਮੇਲੀ ਬਣਨ ਵਿੱਚੋਂ ਰ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ ।

18 ਵੀਂ ਸਦੀ ਦੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਸਿੱਖ ਇਸਤਰੀਆਂ ਕੇਸਾਂ ਦਾ ਜੂੜਾ ਕਰਕੇ ਦਸਤਾਰ ਸਜਾ ਕੇ ਚੁੰਨੀ ਲੈਂਦੀਆਂ ਸਨ । ਸ੍ਰੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਜੀ ਦੇ ਅਜਾਇਬ ਘਰ ਵਿੱਚ ਲੱਗੀਆਂ ਪੁਰਾਤਨ ਟੋਆਂ ਇਸ ਗੱਲ ਦੀ ਪੁਟੀ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ । 1849 ਈ. ਵਿਚ ਸਿੱਖਾਂ ਦੀਆਂ ਅੰਗਰੇਂ ਨਾਲ ਹੋਈਆਂ ਜੰਗਾਂ ਵਿੱਚ, ਅੰਗਰੇ ਅੰਸਰ ਜੋਸਿਫ ਡੇਵਿਡ

ਕਨਿੰਘਮ, ਆਪਣੀ ਕਿਤਾਬ ਵਿੱਚ ਲਿਖਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸਿੱਖ ਇਸਤਰੀਆਂ, ਸਿਰ ਤੇ ਜੂੜਾ ਅਤੇ ਕੇਸਕੀ ਨਾਲ ਹੀ ਬਾਕੀ ਹਿੰਦੂ ਇਸਤਰੀਆਂ ਨਾਲੋਂ ਅਲੱਗ ਪਹਿਚਾਣੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਸਨ। ਭਾਈ ਵੀਰ ਸਿੰਘ ਦੀ ਪੁਸਤਕ ਰਾਣਾ ਸੂਰਤ ਸਿੰਘ ਵਿੱਚ ਰਾਣੀ ਰਾਜ ਕੌਰ ਦੇ ਸਿਰ ਤੇ ਕੇਸਕੀ ਵਾਲੀ ਟੋ ਤੋਂ ਭੀ ਇਹੀ ਸਿੱਧ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਸਿੰਘ ਸਭਾ ਲਹਿਰ ਵੇਲੇ ਸਿੱਖ ਬੀਬੀਆਂ ਵਿੱਦਿਆ ਦੇਣ ਲਈ ਚਾਰ ਸਕੂਲ ਖੋਲ੍ਹੇ ਗਏ ਸਨ। ਪਹਿਲਾ, ਪਿੰਡ ਜਸਪਾਲੋਂ, ਲਿਊ ਲੁਧਿਆਣਾ। ਦੂਸਰਾ, ਪਿੰਡ ਸਿੱਧਵਾਂ ਖੁਰਦ ਲਿਊ ਲੁਧਿਆਣਾ, ਤੀਸਰਾ, ਸਿੱਖ ਕੰਨਿਆ ਮਹਾਂ ਵਿਦਿਆਲਯ ਫਿਰੋਪੁਰ ਅਤੇ ਚੌਥਾ, ਸਿੱਖ ਕੰਨਿਆ ਮਹਾਂ ਵਿਦਿਆਲਯ ਪਿੰਡ ਕੈਰੋਂ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ। ਇਹਨਾਂ ਸਾਰੇ ਸਕੂਲਾਂ ਵਿੱਚ ਸਿੱਖ ਬੱਚੀਆਂ ਲਈ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦਾ ਪਾਠ ਅਤੇ ਕੇਸਕੀ ਸਜਾਉਣੀ ਰੂਰੀ ਸੀ। ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਵਿਦਵਾਨ ਪਿਆਰਾ ਸਿੰਘ ਪਦਮ ਵੱਲੋਂ ਸੰਪਾਦਿਤ ਪੁਸਤਕ ਰਹਿਤਨਾਮੇ ਦੇ ਅਧਾਰ ਤੇ ਪਦਮ ਜੀ ਨੇ ਵੀ ਇਸ ਸਹੀ ਮੰਨਿਆ ਹੈ।

ਦਮਦਮੀ ਟਕਸਾਲ, ਅਖੰਡ ਕੀਰਤਨੀ ਜੱਥਾ ਨਿਹੰਗ ਸਿੰਘ ਜਥੇਬੰਦੀ ਦੀਆਂ ਇਸਤਰੀਆਂ ਅਤੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਮਿਨਰੀ ਕਾਲਜ ਤੋਂ ਪੜ੍ਹੀਆਂ ਇਸਤਰੀਆਂ ਭੀ ਕੇਸਕੀ ਸਜਾਉਂਦੀਆਂ ਹਨ।

ਪੱਛਮੀ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਅਤੇ ਫਿਲਮੀ ਐਕਟਰੈਸਾਂ ਦੀ ਚਕਾਚੌਧ ਵਾਲੇ ਨਪ੍ਰਸਤੀ ਵਿੱਚ ਰੁੜ੍ਹੀਆਂ ਇਸਤਰੀਆਂ ਅਤੇ ਬੱਚੀਆਂ ਸਿੱਖੀ ਬਾਣਾ ਪ੍ਰਵਾਨ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਪਹਿਲਾਂ ਇਹਨਾਂ ਨੇ ਸਿਰ ਦਾ ਜੂੜਾ ਗਿੱਚੀ ਤੇ ਲੈ ਆਂਦਾ। ਫਿਰ ਉਹ ਗੁੱਤ ਹੋ ਗਈ ਅਤੇ ਹੁਣ ਕੇ ਸ ਖੋਲ੍ਹ ਕੇ ਨੰਗੇ ਸਿਰ ਘੁੰਮਣ ਦੀ ਜੀਵਨ ਲੀ ਅਪਣਾ ਲਈ ਹੈ।

ਵੱਡੇ-ਵੱਡੇ ਧਾਰਮਿਕ ਇਕੱਠਾਂ ਵਿੱਚ ਜਾਂ ਗੁਰ ਅਸਥਾਨਾਂ ਤੇ ਜੋ ਲਿਬਾਸ ਪਹਿਨ ਕੇ ਇਹ ਆਉਂਦੀਆਂ ਹਨ, ਸੁਝਵਾਨ ਅਤੇ ਗੁਰਮਤਿ ਦੇ ਧਾਰਨੀ ਯਾਤਰੂਆਂ ਦੀਆਂ ਰਮ ਨਾਲ ਅੱਖਾਂ ਨੀਵੀਆਂ ਹੋ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਉਸ ਤੋਂ ਵੀ ਵੱਡੀ ਹੈਰਾਨੀ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ ਜਦੋਂ ਸਿਆਣੇ-ਬਿਆਣੇ ਪੜ੍ਹੇ-ਲਿਖੇ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਮਾਂ-ਪਿਓ ਖੁਦ ਉਹਨਾਂ ਇਸ ਲਿਬਾਸ ਵਿੱਚ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਸਾਹਿਬ ਲਿਆਉਂਦੇ ਹਨ। ਤਿੰਨ-ਤਿੰਨ ਇੱਕ ਲੰਬੇ ਨਹੁੰ ਵਧਾਕੇ ਅਤੇ ਭੂਤਨੀਆਂ ਵਾਂਗ ਵਾਲ ਖਿਲਾਰ ਕੇ ਕਿਹੜੀ ਬੀਬੀ ਲੰਗਰ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰੇਗੀ ਜਾਂ ਲੜਾਈ ਦੇ ਮੈਦਾਨ ਵਿੱਚ ਡਟੇਗੀ। ਅਬਾਰਾਂ ਵਿੱਚ ਆਮ ਇਤਿਹਾਸ ਪੜ੍ਹਨ ਮਿਲਦਾ ਹੈ ਕਿ ਪੜ੍ਹੀ ਲਿਖੀ ਸੁੰਦਰ ਸਿੱਖ ਲੜਕੀ ਲਈ ਕਲੀਨੇ ਵਨ ਵਰ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ। ਇਸੇ ਕਾਰਨ ਬਹੁਤੇ ਸਿੱਖ ਲੜਕੇ ਕੇਸ ਕਤਲ ਕਰਵਾ ਰਹੇ ਹਨ।

ਭਗਤ ਪੂਰਨ ਸਿੰਘ ਪਿੰਗਲਵਾੜੇ ਵਾਲਿਆਂ ਦੀ ਕਿਤਾਬ ਸਿੱਖ ਬੀਬੀਆਂ ਲਈ ਪਹਿਰਾਵਾ ਜੋ ਕਿ ਪਿੰਗਲਵਾੜੇ ਦੀਆਂ ਸਟਾਲਾਂ ਤੋਂ ਭੇਟਾ ਰਹਿਤ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਪੜ੍ਹਕੇ ਬੀਬੀਆਂ ਦੇ ਸਿੱਖ ਬਾਣੇ ਦੀ ਅਹਿਮੀਅਤ ਦਾ ਪਤਾ ਚਲਦਾ ਹੈ।

ਜਦ ਅਸੀਂ ਐਸੇ ਕਪੜੇ ਪਾ ਕੇ ਅਤੇ ਨ ਕਰਕੇ ਸਮਾਜਿਕ ਇਕੱਠਾਂ ਵਿੱਚ ਜਾਵਾਂਗੇ ਜੋ ਸਭ ਆਕਰਤਿ ਕਰਕੇ ਜੀ ਆਇਆਂ ਆਖੇ, ਫਿਰ ਜੇ ਕੋਈ ਅਣ-

ਸੁਖਾਵੀਂ ਘਟਨਾ ਵਾਪਰਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਕਿਸ ਦੇ ਦੇਵਾਂਗੇ? ਦੂਸਰੇ ਪਾਸੇ ਸਿੱਖੀ ਬਾਣੇ ਵਿੱਚ ਕੇਸਕੀ ਤੇ ਚੁੰਨੀ ਵਾਲੀ ਬੀਬੀ ਨੇ ਜਦ ਗਾਤਰੇ ਕਿਰਪਾਨ ਪਹਿਨੀ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਕੋਈ ਐਰਾ-ਗੈਰਾ ਉਸ ਵੱਲ ਮੰਦੀ ਨਰ ਕਰਕੇ ਦੇਖਣ ਦਾ ਹੌਸਲਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ। ਇਸ ਪੱਖੋਂ ਅਨੇਕਾਂ ਵਾਰੀ ਬਰਾਂ ਅਖਬਾਰਾਂ ਵਿੱਚ ਆ ਚੁੱਕੀਆਂ ਹਨ।

ਕਈ ਸਾਲ ਪਹਿਲਾਂ ਅਨੰਦਪੁਰ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਸਟੇਨ ਤੇ ਦੋ ਬੀਬੀਆਂ ਆਪਣੇ ਕਿਸੇ ਰਿਤੇਦਾਰ ਲੈਣ ਵਾਸਤੇ ਆਈਆਂ। ਗੱਡੀ ਲੇਟ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਉੱਥੇ ਕਾਫੀ ਸਮਾਂ ਬੈਠਣਾ ਪਿਆ, ਇੰਨੇ ਇੱਕ ਮਨਚਲਾ ਪੁਲਸੀਆ ਵੀ ਉੱਥੇ ਆ ਗਿਆ। ਥੋੜ੍ਹੀ ਦੇਰ ਪਿੱਛੋਂ ਉਸਨੇ ਕੋਝੀਆਂ ਹਰਕਤਾਂ ਕਰਨੀਆਂ ਰੁ ਕਰ ਦਿੱਤੀਆਂ। ਬੀਬੀਆਂ ਨੇ ਪਹਿਲਾਂ ਉਸ ਸਲੀਕੇ ਨਾਲ ਸਮਝਾਇਆ ਪਰ ਉਹ ਬਾ ਨਾ ਆਇਆ। ਫਿਰ ਉਹ ਾਲਸਈ ਰੰਗ ਵਿੱਚ ਆ ਕੇ ਕਿਰਪਾਨ ਕੱਢ ਕੇ ਸਬਕ ਸਿਖਾਉਣ ਲਈ ਤਿਆਰ ਹੋ ਗਈਆਂ। ਬਸ ਫੇਰ ਸਿਪਾਹੀ ਅੱਗੇ-ਅੱਗੇ ਬੀਬੀਆਂ ਪਿੱਛੇ-ਪਿੱਛੇ। ਸਟੇਨ ਤੇ ਭਾਰੀ ਇਕੱਠ ਹੋ ਗਿਆ। ਅੀਰ ਮੁਅੰਜੀ ਮੰਗ ਕੇ ਉਸ ਸਿਪਾਹੀ ਨੇ ਜਾਨ ਬਾਈ। ਇਹ ਸਭ ਪੰਜਾਬੀ ਟ੍ਰਿਬਿਊਨ ਵਿੱਚ ਆ ਚੁੱਕਿਆ ਹੈ।

ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਦੂਸਰੀ ਘਟਨਾ ਜੁਲਾਈ, 2008 ਦੇ ਖਾਲਸਾ ਫਤਹਿਨਾਮਾ ਮਾਸਿਕ ਦੇ 22 ਪੰਨਾ ਤੇ ਆਈ ਹੈ। ਜਿਸਦਾ ਵਿਸਤਾਰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੈ ਕਿ ਸੰਗਰੂਰ ਲਿਊ ਦੇ ਪਿੰਡ ਲੋਹਾ-ਖੇੜਾ ਵਿੱਚ ਮਨਪ੍ਰੀਤ ਕੌਰ ਨਾਮ ਦੀ ਸਿੱਖ ਲੜਕੀ ਰਹਿੰਦੀ ਸੀ ਜੋ ਕਿ ਕੇਸਕੀ ਸਜਾਉਣ ਵਾਲੀ ਸਤਰਧਾਰੀ ਸੀ। ਪਿੰਡ ਦੇ ਇੱਕ ਮੁਟੰਡੇ ਨੇ ਉਸ ਨਾਲ ਕੋਝੀਆਂ ਹਰਕਤਾਂ ਕਰਨੀਆਂ ਰੁ ਕਰ ਦਿੱਤੀਆਂ। ਬੀਬੀ ਨੇ ਪਹਿਲਾਂ ਉਸ ਸਮਝਾਇਆ ਪਰ ਉਸਦੇ ਬਾ ਨਾ ਆਉਣ ਕਰਕੇ ਇੱਕ ਦਿਨ ਜਦੋਂ ਗੱਲ ਹੱਦੋਂ ਵੱਧ ਗਈ ਤਾਂ ਬੀਬੀ ਆਪਣੇ ਪਿਤਾ ਦੀ ਲਾਇਸੈਂਸੀ ਬੰਦੂਕ ਲੈ ਕੇ ਉਸਦੇ ਪਿੱਛੇ ਪੈ ਗਈ। ਮੁੰਡਾ ਡਰ ਕੇ ਆਪਣੇ ਘਰ ਅੰਦਰ ਜਾ ਵੜਿਆ। ਮਨਪ੍ਰੀਤ ਕੌਰ ਨੇ ਬਾਹਰ ਖੜਕੇ ਪਹਿਲਾਂ ਇੱਕ ਾਇਰ ਕੀਤਾ ਫਿਰ ਮੁੰਡੇ ਲਲਕਾਰਿਆ। ਉਸਨੇ ਮੁੰਡੇ ਦੇ ਮਾਂ-ਬਾਪ ਲਲਕਾਰ ਕੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਹ ਆਪਣੇ ਮੁੰਡੇ ਬਾਹਰ ਲੈ ਕੇ ਆਉਣ। ਪਿੰਡ ਦੀ ਸਾਰੀ ਪੰਚਾਇਤ ਸਾਹਮਣੇ ਮੁੰਡੇ ਦੇ ਮਾਂ-ਬਾਪ ਅਤੇ ਮੁੰਡੇ ਨੇ ਦ ਮੁਅੰਜੀ ਮੰਗੀ। ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਸਿੱਖ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਨੇ ਬਹਾਦਰ ਮਨਪ੍ਰੀਤ ਕੌਰ ਦਾ ਸੰਗਤ ਵਿੱਚ ਸਨਮਾਨ ਕੀਤਾ।

ਪਰ ਅੰਸੋਸ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ ਸਭ ਕੁੱਝ ਦੇਖਣ ਅਤੇ ਪਰਖਣ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਵੀ ਅਖੌਤੀ ਅਗਾਂਹਵਧੂ ਮਾਪੇ ਨਾ ਇਹਨਾਂ ਘਟਨਾਵਾਂ ਤੋਂ ਆਪ ਸਬਕ ਸਿੱਖਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਆਪਣੀਆਂ ਬੱਚੀਆਂ ਸਹੀ ਮਾਰਗ ਤੇ ਚੱਲਣ ਦਾ ਉਪਦੇ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਸਕੂਲਾਂ ਦੀ ਪੜ੍ਹਾਈ ਵਿੱਚ ਵੀ ਕੇਵਲ ਦੁਨਿਆਵੀ ਪੜ੍ਹਾਈ ਤੇ ਹੀ ਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਦੇਸ ਦੀ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤੀ, ਨੈਤਿਕਤਾ ਆਦਿ ਬਾਰੇ ਅਤੇ ਸਮਾਜਿਕ ਉਸਾਰੂ ਪੱਖ ਅਣਗੌਲਿਆਂ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸੇ ਕਾਰਨ ਹਰ ਰੋ ਅਬਾਰਾਂ ਅਤੇ ਇਲੈਕਟ੍ਰੋਨਿਕ ਮੀਡੀਆ ਵਿੱਚ ਐਸੀਆਂ ਬਰਾਂ ਆਉਂਦੀਆਂ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਅਤੇ ਦੇਖ ਕੇ ਬੰਦਾ ਦ ਰਮਸਾਰ

ਹੁੰਦਾ ਹੈ ।

ਸੱਠ ਹਾਰ ਤੋਂ ਉੱਪਰ ਅਮਰੀਕੀ ਗੋਰੇ ਸਜੇ ਸਿੰਘ, ਸਿੰਘਣੀਆਂ ਤਾਂ ਇਸ ਬਾਣੇ ਦੀ ਮਹਾਨਤਾ ਦਾ ਪਤਾ ਚੱਲ ਗਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਹੋਰ ਅਨੇਕਾਂ ਮੁਲਕਾਂ ਵਿੱਚ ਉਥੋਂ ਦੇ ਮੂਲ ਨਿਵਾਸੀ ਖੜਾ ਪਹੁਲ ਛਕ ਕੇ ਇਹ ਬਾਣਾ ਅਪਣਾ ਰਹੇ ਹਨ ਪਰ ਜਿਸ ਦੇਸ ਵਿੱਚ ਸਿੱਖੀ ਪੈਦਾ ਹੋਈ, ਪ੍ਰਫੁੱਲਿਤ ਹੋਈ ਅਤੇ 'ਨਦਾਰ ਸਿੱਖੀ' ਇਤਿਹਾਸ ਰਚਿਆ ਗਿਆ ਉਥੋਂ ਦੇ ਸਿੱਖ ਕਹਾਉਣ ਵਾਲਿਆਂ ਇਹ ਗੱਲ ਸਮਝ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੀ । ਮਾਤਾ ਸਾਹਿਬ ਕੌਰ ਦੀ ਬੇਟੀ ਕਹਾਉਣ ਵਾਲੀ ਅਤੇ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਮਹਾਰਾਜ ਦੀ ਸਜਾਈ ਚੰਡੀ ਆਪਣੇ 'ਲਸਾਈ ਆਦਰ' ਅਤੇ ਸਿੱਖੀ ਵਿਰਸੇ ਭੁੱਲਕੇ ਮੁੜ ਫੇਰ ਅਬਲਾ ਇਸਤਰੀ ਬਣਕੇ ਚੰਪਾ ਚਮੇਲੀ ਬਣਨ ਵਿੱਚ ਮਾਣ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ ।

ਜਿਹੜੀਆਂ ਬੱਚੀਆਂ ਆਪਣੀ ਨ ਪ੍ਰਸਤੀ ਦੇ ਵੇਗ ਵਿਚ ਰੁੜ੍ਹ ਗਈਆਂ ਉਹ ਅੱਗੇ ਆਪਣੇ ਬੱਚਿਆਂ ਕੀ ਉਪਦੇ ਦੇ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ ।

ਰਹਿਤ ਵਿਸਾਰੀ ਮਾਤ ਨੇ ਫਿਰ ਪੁੱਤ ਵਿਸਾਰੀ ।

ਕੜਾ ਕਾਨਸੀਂ ਰੱਖ ਦਿੱਤਾ ਕੰਘਾ ਅਲਮਾਰੀ ।

ਮਾਈ ਭਾਗੋ ਵਰਗੀਆਂ ਜੇ ਹੁੰਦੀਆਂ ਮਾਵਾਂ ।

ਹੁੰਦੀ ਕਦੇ ਨ ਵੀਰਨੋ ਅੱਜ ਵਾਂਗ ਖੁਆਰੀ ।

ਗੁਰੂ ਮਹਾਰਾਜ ਭਲੀ ਕਰਨ ਕਿ ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਮਾਪਿਆਂ ਸਮਝ ਆਵੇ ਅਤੇ ਸਿੱਖ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਉੱਦਮ ਕਰਨ ਤਾਂ ਜੋ ਫੇਰ ਸਿੱਖ ਇਸਤਰੀ ਦਸਮੇ ਪਿਤਾ ਦੀ ਚੰਡੀ ਬਣਕੇ, ਮਾਤਾ ਸਾਹਿਬ ਕੌਰ ਦੀ ਗੋਦ ਦਾ ਨਿੱਘ ਮਾਣਨ ਦੇ ਯੋਗ ਬਣ ਜਾਵੇ ।

ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਭਾਈ ਰਣਧੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ

ਅਕਾ ਮੰਡਲ ਵਿਚ ਰਾਤ ਅਨੇਕਾਂ ਤਾਰੇ ਪ੍ਰਗਟ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਸਮੇਂ ਦੀ ਗਰਦਿ ਨਾਲ, ਅਨੇਕਾਂ ਤਾਰੇ ਤਮ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਸਮੇਂ ਦੇ ਵੇਗ ਵਿਚ ਆਪਣੀ ਹੋਂਦ ਦਾ ਪ੍ਰਗਟਾਵਾ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੇ। ਪਰ ਕਈ ਐਸੇ ਤਾਰੇ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਅਗਵਾਈ ਲੈ ਕੇ ਦੁਨੀਆਂ ਆਪਣੀ ਮੰਲ ਤੇ ਪਹੁੰਚਦੀ ਹੈ, ਸਮੇਂ ਦਾ ਪਤਾ ਲਗਾਉਂਦੀ ਹੈ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਤਾਰੇ ਦੀ ਸੇਧ ਵਿਚ ਤੁਰ ਕੇ ਮਿਲਾਪ ਜਾਂ ਵਿਛੋੜਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪਿਛਲੀ ਸਦੀ ਦੇ ਸਿੱਖ ਜਗਤ ਦੇ ਅਨੇਕਾਂ ਚਮਕਦਾਰ ਤਾਰਿਆਂ ਵਿਚੋਂ ਵਿੱ ਅਸਥਾਨ ਰੱਖਣ ਵਾਲੀ ਇਕ ਐਸੀ ਸੀਅਤ ਦੇ ਦਰਨ ਕਰਵਾਉਣ ਲੱਗੇ ਹਾਂ ਜੋ 'ਲਸਾ ਪੰਥ' ਦੇ ਪਿਛਲੀ ਸਦੀ ਦੇ ਇਤਿਹਾਸ ਵਿਚ ਅਮਿੱਟ ਪੈੜਾਂ ਛੱਡ ਗਈ ਅਤੇ ਜਿਸ ਉਸ ਵੇਲੇ ਸੋਨ ਚਿੜੀ ਦੇ ਨਾਂਉਂ ਨਾਲ ਜਾਣਿਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ।

ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਨਾਉਂ ਸੀ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਭਾਈ ਰਣਧੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ। ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਪਿਤਾ ਜੀ ਪਿੰਡ ਨਾਰੰਗਵਾਲ, ਲੁਠਾ ਲੁਠਿਆਣਾ ਦੇ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ ਸਨ ਅਤੇ ਰਿਆਸਤ ਨਾਭਾ ਵਿਚ ਜੱਜ ਲੱਗੇ ਹੋਏ ਸਨ। ਮਾਤਾ ਦਾ ਨਾਉਂ ਪੰਜਾਬ ਕੌਰ ਸੀ। ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਜਨਮ 7 ਜੁਲਾਈ 1878 ਵਿਚ ਹੋਇਆ ਅਤੇ ਮਾਤਾ ਪਿਤਾ ਨੇ ਬਚਪਨ ਦਾ ਨਾਉਂ ਬਸੰਤ ਸਿੰਘ ਰੱਖਿਆ।

ਆਪ ਦੀ ਅਰੰਭਿਕ ਵਿੱਦਿਆ ਨਾਭੇ ਹੋਈ, ਫਿਰ ਸੰਨ 1900 ਵਿਚ ਮਿਨ ਕਾਲਜ ਲਾਹੌਰ ਤੋਂ ਬੀ.ਏ. ਪਾਸ ਕਰਕੇ 1902 ਵਿਚ ਨਾਇਬ ਤਹਿਸੀਲਦਾਰ ਬਣ ਗਏ। ਉਸ ਸਮੇਂ ਦੇਸ ਵਿਚ ਪਲੇਗ ਦੀ ਬਿਮਾਰੀ ਫੈਲੀ ਹੋਈ ਸੀ। ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਇੰਗਲੈਂਡ ਤੋਂ ਡਾਕਟਰ ਮੰਗਵਾਏ ਹੋਏ ਸਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਅੰਗਰੇ ਸਮਝਣ ਅਤੇ ਬੋਲਣ ਵਾਲੇ ਦੀ ਲੋੜ ਪੂਰੀ ਕਰਨ ਲਈ, ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਅੰਗਰੇ ਡਾਕਟਰ ਮਿਸਟਰ ਫਿਰ ਨਾਲ ਲਗਾ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਸਮਰਾਲਾ ਤਹਿਸੀਲ ਦੇ ਪਿੰਡ ਖੇੜੀ ਵਿਚ ਡਿਊਟੀ ਕਰਨ ਲਗ ਪਏ। ਜਲਦੀ ਹੀ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਯਕੀਨ ਆ ਗਿਆ ਕਿ ਸਰਕਾਰੀ ਕਰਮਚਾਰੀ ਹੋਠਾਂ ਤੋਂ ਉੱਪਰ ਤੱਕ, ਕੁਰੱਪਟ, ਰਿਵਤਖੋਰ ਅਤੇ ਸਰਕਾਰੀ ਫੰਡਾਂ ਦੀ ਦੁਰਵਰਤੋਂ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਹਨ। ਸਚਿਆਰ ਸਿੰਘਾਂ ਵਾਂਗ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਮਹਿਕਮੇ ਵਿਚ ਇਸ ਦਾ ਡਟ ਕੇ ਵਿਰੋਧ ਕੀਤਾ। ਅੰਗਰੇ ਡਾਕਟਰ ਮਿ. ਫਿਰ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਈਮਾਨਦਾਰੀ ਦਾ ਕਾਇਲ ਹੋ ਗਿਆ। ਸਾਲ ਕੁ ਪਿਛੋਂ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਪਲੇਗ ਵਾਲਾ ਮਹਿਕਮਾ ਤਾਂ ਟੁੱਟ ਗਿਆ ਪਰ ਮਿ. ਫਿਰ ਦੀ ਪੁਰੋਰ ਸਿੱਧ ਕਰਨ ਤੇ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਵੱਡੇ ਤਹਿਸੀਲਦਾਰ ਬਣ ਗਏ।

ਪਰ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਅਜਿਹੇ ਭ੍ਰਿਟ ਮਾਹੌਲ ਵਿਚ ਕੰਮ ਕਰਨਾ ਔਖਾ ਹੋ ਗਿਆ

ਅਤੇ ਆਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਡੀ.ਸੀ. ਲੁਧਿਆਣਾ ਅਸਤੀਆ ਭੇਜ ਦਿੱਤਾ। ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਪਿਤਾ ਜਦ ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਤਾਂ ਉਹ ਡੀ.ਸੀ. ਲੁਧਿਆਣਾ ਕੋਲ ਜਾ ਕੇ ਅਸਤੀਆ ਨਾ ਮਨੂਰ ਕਰਨ ਲਈ ਰ ਪਾਉਣ ਲੱਗੇ। ਡੀ.ਸੀ. ਨੇ ਅਸਤੀਆ ਕੱਢ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਅੱਗੇ ਰੱਖ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਕਹਿਣ ਲੱਗਾ ਸਰਦਾਰ ਸਾਹਿਬ ਮੁੜੇ ਅੰਸੋਸ ਹੈ ਕਿ ਹਮਾਰੇ ਹਾਥ ਸੇ ਏਕ ਈਮਾਨਦਾਰ ਅਫਸਰ ਜਾ ਰਹਾ ਹੈ ਪਰ ਅੰਸੋਸ! ਮੈਂ ਇਸ ਮੁਆਮਲੇ ਮੇਂ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਤਾ।

ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਅਸਤੀਆ ਵਿਚ ਲਿਖਿਆ ਕਿ ਮੈਂ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਜਨਤਾ ਦੀ ਸੇਵਾ ਲਈ ਨੌਕਰੀ ਤੇ ਲਾਇਆ ਹੈ ਪਰ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਜੋ ਗਵਾਹੀ ਦਾ ਕਨ ਬਣਾਇਆ ਹੈ, ਮੈਂ ਦੇਖਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਗਵਾਹ ਬੇਈਮਾਨ, ਪੈਸੇ ਲੈ ਕੇ ਗਵਾਹੀ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਉਹ ਸੱਚੀ ਗਵਾਹੀ ਦੇਣ ਦੀ ਬਜਾਇ ਜੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਪੜ੍ਹਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਵੈਸਾ ਬਿਆਨ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਜਿਸ ਨਾਲ ਮੈਂ ਇਨਸਾਫ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ। ਇਮਾਨਦਾਰ ਦੀ ਮਦਦ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ ਅਤੇ ਕਸੂਰਵਾਰ ਸਾ ਨਹੀਂ ਦੇ ਸਕਦਾ।

ਡੀ. ਸੀ. ਸਾਹਿਬ ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ ਕਿ ਸਰਦਾਰ ਸਾਹਿਬ ਨਾ ਸਰਕਾਰ ਗਵਾਹੀ ਕਾ ਕਨ ਬਦਲੇਗੀ ਨਾ ਆਪ ਕਾ ਬੇਟਾ ਨੌਕਰੀ ਕਰੇਗਾ।

ਸਚਿਆਰ ਸਿੱਖ ਵਾਲੇ ਸਾਰੇ ਗੁਣ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਵਿਚ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਮੌਜੂਦ ਸਨ ਪਰ ਅਜੇ ਤੱਕ ਆਪ ਜਹੇ ਨਹੀ ਚੜ੍ਹੇ ਸਨ, ਭਾਵ ਅਮ੍ਰਿਤ ਪਾਨ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਸੀ।

ਨੌਕਰੀ ਤੋਂ ਵਿਹਲੇ ਹੋ ਕੇ ਇੱਕ ਦਿਨ ਆਪ ਸਤਿਸੰਗ ਵਿਚ ਕੀਰਤਨ ਸੁਣ ਰਹੇ ਸੀ, ਅਗੰਮੀ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਨਾਲ ਆਪ ਦੇ ਮਨ ਵਿਚ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਛਕਣ ਦੀ ਤੀਬਰ ਤਾਂਘ ਪੈਦਾ ਹੋ ਗਈ। ਆਰ 14 ਜੂਨ 1903 ਤਹਿਸੀਲ ਫਿਲੌਰ ਦੇ ਪਿੰਡ ਬਕਾਪੁਰ ਵਿਚ ਪੰਥ ਦੇ ਵੱਡੇ ਇੱਕਠ ਵਿਚ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਸੰਚਾਰ ਹੋਇਆ ਅਤੇ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਵੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਛਕ ਕੇ ਤਿਆਰ-ਬਰ-ਤਿਆਰ ਸਿੰਘ ਸਜ ਗਏ ਅਤੇ ਆਪ ਜੀ ਰਣਧੀਰ ਸਿੰਘ ਦਾ ਨਾਉਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਇਆ। ਇਸੇ ਇਤਿਹਾਸਿਕ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਸੰਚਾਰ ਸਮਾਗਮ ਸਮੇਂ ਮੌਲਵੀ ਕਰੀਮ ਬਖ ਵੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਛਕ ਕੇ ਲਖਬੀਰ ਸਿੰਘ ਬਣੇ ਜੋ ਪਿੱਛੋਂ ਸੰਤ ਲਖਬੀਰ ਸਿੰਘ ਦੇ ਨਾਉਂ ਨਾਲ ਮਹੂਰ ਹੋਏ।

ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਛਕਣ ਪਿੱਛੋਂ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਜੀਵਨ ਵਿਚ ਵੱਡਾ ਪਲਟਾ ਆਇਆ। ਆਪ ਬਿਬੇਕੀ ਅਤੇ ਸਰਬ ਲੋਹ ਦੀ ਰਹਿਤ ਵਿਚ ਪਰਪੱਕ ਹੋ ਗਏ ਅਤੇ ਮਾਨਸਿਕ ਦਾ ਐਸੀ ਹੋਈ ਕਿ ਵੈਰਾਗ ਦੀ ਮੂਰਤੀ ਬਣ ਗਏ। ਇਸੇ ਦਾ ਵਿਚ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਹੂਰੀ ਵਿਚ ਸੰਗਤ ਨੇ ਹੁਕਮ ਲਗਾ ਕੇ ਐਬਟਾਬਾਦ (ਪਾਕਿਸਤਾਨ) ਵਿਚ ਹੈਂਡ ਕਲਰਕ ਦੀ ਨੌਕਰੀ ਲਈ ਭੇਜ ਦਿੱਤਾ ਨਾਲ ਹੀ ਸੇਵਾ ਲਈ ਇਕ ਨੌਕਰ ਭਾਈ ਅਰੂੜ ਸਿੰਘ ਘੱਲ ਦਿੱਤਾ।

ਪਹਾੜੀ ਇਲਾਕਾ, ਸੁੰਦਰ ਨਾਰੇ, ਪਾਣੀ ਦੇ ਝਰਨਿਆਂ ਅਤੇ ਇਕਾਂਤ, 'ਤ ਵਾਤਾਵਰਣ ਵਿਚ ਆਪ ਦੀ ਬਿਰਤੀ ਹੋਰ ਵੈਰਾਗਮਈ ਹੋ ਗਈ ਅਤੇ ਇਸੇ ਹਾਲਤ ਵਿਚ

ਆਪ ਅਕਾਲੀ ਜੋਤਿ ਦੇ ਦਰਨ ਹੋਏ। ਜਿਸ ਦਾ ਪੂਰਾ ਵਰਣਨ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਕਿਤਾਬ ਜੇਲ੍ਹ ਚਿੱਠੀਆਂ ਵਿਚ ਪੜ੍ਹਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਸੇ ਮਸਤਾਨੀ ਹਾਲਤ ਵਿਚ ਆਪਨੇ ਇਥੇ ਦੋ ਵਾਰ ਸੰਪੂਰਨ ਅਖੰਡ-ਪਾਠ ਇਕ ਚੌਕੜੇ ਤੇ ਸੁਣੇ। ਫਿਰ ਦਸਮੇ ਪਿਤਾ ਦੇ ਖਸਾਤ ਦਰਨ ਉਪਰੰਤ ਆਪ ਨੌਕਰੀ ਛੱਡ ਕੇ ਚਕਰਵਰਤੀ ਹੋ ਤੁਰੇ।

ਸਰਦਾਰ ਬਹਾਦਰ ਹਰਬੰਸ ਸਿੰਘ ਅਟਾਰੀ ਦੀ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਅਨੁਸਾਰ ਆਪ ਕੁਝ ਦੇਰ ਾਲਸਾ ਕਾਲਜ ਅਮ੍ਰਿਤਸਰ ਵਿਚ ਹੋਸਟਲ ਸੁਪਰਡੈਂਟ ਦੀ ਸੇਵਾ ਨਿਭਾਉਣ ਲੱਗ ਪਏ। ਫਿਰ ਇਕ ਾਸ ਘਟਨਾ ਪਿੱਛੋਂ ਇਹ ਭੀ ਛੱਡ ਦਿੱਤੀ ਅਤੇ ਅਖੰਡ ਕੀਰਤਨ ਸਮਾਗਮਾਂ ਦੇ ਲਾਹੇ ਲੈਣ ਲੱਗ ਪਏ।

1908 ਵਿਚ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਸ੍ਰੀ ਦਮਦਮਾ ਸਾਹਿਬ ਪਚ ਖਾਲਸਾ ਦੀਵਾਨ ਦੀ ਅਰੰਭਤਾ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਗੁਰਮਤਿ ਵਿਦਿਆਲਾ ਦੀ ਨੀਂਹ ਰੱਖੀ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਲੁਧਿਆਣੇ ਵਿਚ ਸਕੂਲੀ ਬੱਚਿਆਂ ਦਾ ਜਥਾ ਭੁਜੰਗੀ ਸਭਾ ਕਾਇਮ ਕੀਤਾ। ਇਸ ਜੱਥੇ ਨੇ ਅੱਗੇ ਸਕੂਲਾਂ ਦੇ ਬੱਚੇ ਰਲਾ ਕੇ ਸਿੱਖੀ ਦੀ ਲਹਿਰ ਚਲਾਈ ਅਤੇ ਵੱਡੇ ਵੱਡੇ ਨਗਰ ਕੀਰਤਨ ਕੱਢ ਕੇ ਗੁਰਪੁਰਬ ਮਨਾਉਣੇ ਅਰੰਭ ਕੀਤੇ। ਕਿਸੇ ਸਮੇਂ ਇਸ ਜਥੇ ਦਾ ਪੰਥਕ ਸਫਾਂ ਵਿਚ ਾਸ ਅਸਥਾਨ ਸੀ। ਦਾਸ ਦੇ ਪਿਤਾ ਜੀ ਅਤੇ ਭਾਈ ਕਾਨ੍ਹ ਸਿੰਘ ਨਾਭਾ ਦੇ ਸਪੁੱਤਰ ਭਾਈ ਭਗਵੰਤ ਸਿੰਘ (ਹਰਿ ਜੀ) ਇਸ ਦੇ ਮੈਂਬਰ ਸਨ।

1908 ਤੋਂ 1914 ਤੱਕ ਆਪ ਨੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਪਿੰਡਾਂ ਅਤੇ ਹਿਰਾਂ ਵਿਚ ਭੇਟਾ ਰਹਿਤ ਅਖੰਡ-ਪਾਠ ਤੇ ਅਖੰਡ ਕੀਰਤਨ ਸਜਾ ਕੇ ਅਤੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਸੰਚਾਰ ਸਮਾਗਮ ਕਰ ਕੇ ਪਥ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕੀਤੀ। ਇਥੇ ਇਹ ਭੀ ਦੱਸ ਦੇਣਾ ਠੀਕ ਰਹੇਗਾ ਕਿ ਮਾਲਵੇ ਵਿਚ ਅਤੇ ਾਸ ਕਰਕੇ ਸਿੱਖ ਰਿਆਸਤਾਂ ਦੇ ਇਲਾਕੇ ਵਿਚ ਉਸ ਸਮੇਂ ਕੀਰਤਨ ਕਰਨਾ ਨਿਰੋਲ ਰਬਾਬੀਆਂ ਦਾ ਕੰਮ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ ਅਤੇ ਗਾਉਣਾਂ ਵਜਾਉਣਾ ਕੰਜਰਾਂ ਦਾ ਕੰਮ ਹੈ ਆਮ ਦੁਨੀਆਂ ਵਿਚ ਮਹੂਰ ਸੀ। ਅੱਜ, ਜੋ ਘਰ-ਘਰ ਕੀਰਤਨ ਦੀਆਂ ਗੂੰਜਾਂ ਪੈ ਰਹੀਆਂ ਹਨ ਇਹ ਨਿਰੋਲ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਦੇਣ ਹੈ। ਇਸੇ ਲਈ ਪੁਸਤਕਾਂ ਅਤੇ ਮੈਗੀਨਾਂ ਦੇ ਵਿੇ ਕੀਰਤਨ ਅੰਕ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਨਾਉਂ ਸਮਰਪਿਤ ਹੁੰਦੇ ਹਨ।

1914 ਵਿਚ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਜੱਥੇ ਅਤੇ ਹੋਰ ਸਿੱਖ ਸੰਗਤਾਂ ਦੇ ਉੱਦਮ ਨਾਲ, ਚਮਕੌਰ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਇਤਿਹਾਸਿਕ ਗੁਰਦੁਆਰਾ, ਮੰਨ ਮਾਨੀਆਂ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਨਿਹੰਗ ਸਿੰਘਾਂ ਦੇ ਕਬੇ ਤੋਂ ਸਿੱਖ ਸੰਗਤ ਕੋਲ ਆਉਣ ਨਾਲ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਸੁਧਾਰ ਲਹਿਰ ਦੀ ਅਰੰਭਤਾ ਹੋਈ। ਜਿਸ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਕੀਤੀ। ਇਸੇ ਸਾਲ ਵਾਇਸਰਾਏ ਹਾਊਸ (ਅੱਜਕਲ੍ਹ ਰਾਟਰਪਤੀ ਭਵਨ) ਦੀ ਸੜਕ ਸਿੱਧੀ ਕਰਨ ਲਈ, ਅੰਗਰੇ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਨੌਵੀਂ ਪਾਤਾਹੀ ਦੇ ਪਵਿੱਤਰ ਅਸਥਾਨ ਰਕਾਬ ਗੰਜ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਬਾਹਰਲੀ ਦੀਵਾਰ ਢਾਹ ਦਿੱਤੀ। ਇਸ ਨਾਲ ਸਿੱਖ ਸੰਗਤਾਂ ਤੇ ਮਨਾ ਵਿਚ ਰੋਹ ਪੈਦਾ ਹੋ ਗਿਆ। ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਆਪ, ਆਪਣਾ ਜੱਥਾ ਲੈ ਕੇ ਦਿੱਲੀ ਮੁਾਹਰਾ ਕਰਨ ਗਏ। ਸਿੱਖ ਜਗਤ ਦਾ ਰੋਹ ਦੇਖ ਕੇ ਸਰਕਾਰ ਮੁੜ ਦੀਵਾਰ ਬਣਾਉਣੀ ਪਈ।

ਪਰਮੇਰ ਦੇ ਭਾਣੇ ਅੰਦਰ ਫਿਰ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਦਰੀ ਬਾਬਿਆਂ ਨਾਲ ਸਾਂਝ ਪੈ ਗਈ। ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ ਸਰਾਭਾ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਸੀਅਤ ਤੋਂ ਬਹੁਤ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਸੀ ਅਤੇ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਉਸ ਦੀ ਦਲੇਰੀ ਦੇ ਬੜੇ ਪਰਸੰਸਕ ਸਨ। ਸਕੀਮ ਇਹ ਬਣਾਈ ਸੀ ਕਿ ਸਾਰੇ ਦੇਸੀ ਜੀਆਂ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕਰਕੇ ਮੀਆਂ ਮੀਰ (ਪਾਕਿਸਤਾਨ) ਦੀ ਛਾਉਣੀ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਅਲਾਹਾਬਾਦ ਤੱਕ ਇਕੋ ਵਾਰ ਬਾਵਤ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਜਾਵੇ। ਸਭ ਕੁਝ ਠੀਕ-ਠਾਕ ਚੱਲ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਪਰ ਇਕ ਸਾਥੀ, ਕਿਰਪਾਲ ਸਿੰਘ ਦੀ ਕਮੇਰੀ ਕਾਰਨ ਬਰ ਸਰਕਾਰ ਕੋਲ ਪਹੁੰਚ ਗਈ ਅਤੇ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਮੌਕੇ ਨਾਲ ਨਜਿੱਠਣ ਲਈ ਸਾਰੇ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕਰ ਲਏ।

19 ਫਰਵਰੀ 1915 ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਆਪਣੇ ਕੀਰਤਨੀ ਜਥੇ ਸਮੇਤ ਰਿਪੁਰ ਪਹੁੰਚ ਗਏ। ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ ਸਰਾਭਾ ਅਤੇ ਹੋਰ ਦਰੀ ਵੀਰ ਭੀ ਪਹੁੰਚ ਗਏ। ਪਰ ਨਿਯਤ ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਜ ਵੱਲੋਂ ਕੋਈ ਹਿਲਜੁਲ ਨਾ ਹੋਈ। ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ ਸਰਾਭਾ ਜਦ ਭੇਸ ਬਦਲ ਕੇ ਛਾਉਣੀ ਵਿਚ ਗਿਆ ਤਾਂ ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਕਿ ਦੇਸੀ ਜ ਤੋਂ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਹਥਿਆਰ ਲੈ ਲਏ ਹਨ ਅਤੇ ਹੋਰ ਪੱਕੇ ਇੰਤਾਮ ਕਰ ਕੇ ਵਿਦਰੋਹ ਤੇ ਕਾਬੂ ਪਾ ਲਿਆ ਹੈ।

ਇਸ ਪਿੱਛੋਂ ਫੜੋ-ਫੜੀ ਰੂ ਹੋ ਗਈ। ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਪਕੜ ਕੇ ਪਹਿਲਾਂ ਲੁਧਿਆਣੇ ਲਿਆਦਾ ਗਿਆ ਫਿਰ ਲਾਹੌਰ ਲਿਜਾ ਕੇ ਮੁਕੱਦਮਾ ਚੱਲਿਆ। ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ ਸਰਾਭਾ ਸਮੇਤ 7 ਫਾਂਸੀ ਲੱਗੀ, ਇੱਕੀਆਂ ਨੂੰ ਉਮਰ ਕੈਦ ਅਤੇ ਕਾਲੇਪਾਣੀ ਭੇਜੇ ਗਏ। ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਅਤੇ ਹੋਰ ਸਤਾਹਠ ਨੂੰ ਉਮਰ ਕੈਦ ਅਤੇ ਇਦਾਦ ਬਤੀ ਦੀ ਸਾ ਹੋਈ ਅਤੇ ਮੁਲਤਾਨ ਜੇਲ੍ਹ ਭੇਜੇ ਗਏ। ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਰ ਅੰਮ੍ਰਿਤਧਾਰੀ ਦਾ ਬਣਾਇਆ ਪਰਾਦਾ ਨਹੀਂ ਛਕਦੇ ਸਨ ਅਤੇ ਸਰਬ ਲੋਹ ਦੇ ਭਾਂਡਿਆਂ ਵਿਚ ਛਕਦੇ ਸਨ। ਇਥੇ ਦੋਨੋਂ ਚੀਂ ਉਪਲਬਧ ਨਹੀਂ ਸਨ। ਦੂਸਰੇ, ਸਦਾ ਨੰਦ ਜੇਲ੍ਹਰ (ਆਰੀਆ ਸਮਾਜੀ) ਸਿੱਖਾਂ ਨਾਲ ਈਰਖਾ ਕਰਦਾ ਸੀ, ਇਸ ਲਈ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਸੁਤੇ ਹੀ ਭੁੱਖ ਹੜਤਾਲ ਹੋ ਗਈ।

ਹੁਕਮ ਅਦੂਲੀ ਦੇ ਕਸੂਰ ਵਿਚ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਮੁਲਤਾਨ ਦੀ ਅਤਿ ਦੀ ਗਰਮੀ ਵਿਚ ਟਾਟ ਵਰਦੀ ਪਹਿਨਾ ਕੇ ਉਪਰ ਹੱਥ ਖੜੇ ਕਰਕੇ ਹਥਕੜੀ ਤੇ ਬੇੜੀ ਪੁਆ ਕੇ ਚਾਲੀ ਦਿਨ ਧੁੱਪੇ ਖੜ੍ਹਾ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ। ਅੰਨ-ਜਲ ਤੋਂ ਬੈਰ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਭਾਣੇ ਅੰਦਰ ਖਿੜੇ ਮੱਥੇ ਸਾ ਭੁਗਤੀ। ਪਰ ਡੋਲੇ ਨਹੀਂ ਬਿੜਕੇ ਨਹੀਂ, ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਨਕਸ਼ੀਰ ਫੁੱਟਣ ਨਾਲ ਨ ਵੱਗਣ ਲੱਗ ਗਿਆ ਅਤੇ ਅੰਨ-ਜਲ ਤੋਂ ਬੈਰ, ਚਾਲੀ ਪੌਂਡ ਵਨ ਘੱਟ ਗਿਆ ਅਤੇ ਸਰੀਰ ਦੀਆਂ ਹੱਡੀਆਂ ਦਿਖਣ ਲੱਗ ਪਈਆਂ।

ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਉੱਪਰ ਹੋਏ ਤਦੱਦ ਦੀ ਬਰ ਪੈਂਸ ਰਾਹੀਂ ਬਾਹਰ ਪਹੁੰਚ ਗਈ। ਮੁੱਖੀ ਕਮੇਟੀ ਵਲੋਂ ਇਕ ਬੰਦਾ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਮਿਲਣ ਲਈ ਘੱਲਿਆ ਗਿਆ ਪਰ ਸੁਪਰਡੈਂਟ ਜੇਲ੍ਹ ਨੇ ਡਰਦੇ ਮਾਰੇ ਮੁਲਾਕਾਤ ਨਾ ਕਰਨ ਦਿੱਤੀ ਇਸ ਲਈ ਰੌਲਾ ਪੈ ਗਿਆ ਕਿ ਪੁਲਿਸ ਦੀ ਸਖਤੀ ਨਾਲ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਮਾਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਤਨੇ ਚਿਰ

ਜੇਲ੍ਹ ਅੰਦਰ ਰਹਿਮ ਦਿਲ ਡਾਕਟਰ ਦੀ ਫਿਰ ਨਾਲ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਫਲ ਖਾਣ ਦੀ ਇਜਾਤ ਮਿਲ ਗਈ ਅਤੇ ਮੁਆਮਲਾ ਤਮ ਹੋ ਗਿਆ।

ਜੁਲਾਈ 1917 ਵਿਚ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਸਾਥੀਆਂ ਸਮੇਤ ਹਾਰੀਬਾਗ ਜੇਲ੍ਹ (ਬਿਹਾਰ) ਵਿਚ ਭੇਜ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। ਇਥੇ ਭੀ ਕਈ ਵਾਰੀ ਕੜਾਕੇ ਦੇ ਮੋਰਚੇ (ਭੁੱਖ ਹੜਤਾਲਾਂ) ਲੱਗੇ ਅਨੇਕਾਂ ਕੌਤਕ ਵਰਤੇ। ਜਿਥੇ ਸਰਕਾਰੀ ਬਰ ਹੱਦ-ਬੰਨੇ ਟੱਪ ਗਿਆ ਉਥੇ ਸੂਰਬੀਰ ਦੇਸ ਭਗਤਾਂ ਦੀ ਸਹਿਨੀਲਤਾ ਅਤੇ ਸਿੱਖੀ ਸਿਦਕ ਨੇ ਭੀ ਕਮਾਲ ਕਰ ਦਿੱਤੀ। ਬੈਰ ਕਿਸੇ ਲਾਊਡ ਸਪੀਕਰ ਦੇ ਪ੍ਰਚਾਰ ਦੇ, ਸਿੰਘਾਂ ਦਾ ਆਚਰਣ ਅਤੇ ਅਡੋਲਤਾ ਦੇਖ ਕੇ ਜੇਲ੍ਹ ਦੇ ਬਿਹਾਰੀ ਮੁਲਾਮ ਸਿੱਖੀ ਧਾਰਨ ਕਰ ਗਏ। ਇਕ-ਦੋ ਵਾਰ ਐਸਾ ਭੀ ਹੋਇਆ ਕਿ ਜਦ, ਆਤਮ-ਤਰੰਗਾਂ ਦੀ ਮਸਤੀ ਵਿਚ ਆ ਕੇ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਉੱਚੀ ਅਵਾ ਵਿਚ ਬਦ ਪੜ੍ਹਿਆ, ਸਾਰੀ ਜੇਲ੍ਹ ਗੂੰਜ ਉਠੀ ਸਾਰੇ ਕੈਦੀ ਅਤੇ ਸਟਾਂ ਸੁੰਨ ਹੋ ਕੇ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਮਸਤੀ ਦੇਖ-ਦੇਖ ਹੈਰਾਨ ਹੋਣ।

ਅਕਤੂਬਰ 1921 ਵਿਚ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਸਾਥੀਆਂ ਸਮੇਤ ਮਦਰਾਸ ਸਟੇਟ ਦੀ ਰਾਜਮਦਰੀ ਜੇਲ੍ਹ ਭੇਜ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। ਇਥੇ ਸਾਰੇ ਜੇਲ੍ਹ ਕਰਮਚਾਰੀ ਅਤੇ ਗੋਰੇ ਅੰਸਰ ਬਹੁਤ ਹੀ ਸਨ ਨਾਲ ਹੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਾਰਿਆਂ ਦੇ ਜੇਲ੍ਹ ਦੇ ਹਿਸਟਰੀ ਟਿਕਟ ਭੀ ਪੜ੍ਹ ਲਏ ਸੀ ਕਿ ਇਹ ਕਿਸੇ ਦੀ ਆਕੜ ਨਹੀਂ ਝੱਲਦੇ ਅਤੇ ਆਪਣੀ ਆਨ-ਾਨ ਕਾਇਮ ਰੱਖਣ ਲਈ ਜਾਨ ਦੀ ਪਰਵਾਹ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ। ਇਸ ਲਈ ਇਥੇ ਤਕਰੀਬਨ ਸਾਲ ਕੁ ਰਾਜਮਦਰੀ ਜੇਲ੍ਹ ਦਾ ਰਾਜ ਮਾਣ ਕੇ ਦਸੰਬਰ 1922, ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਭਾਈ ਰਣਧੀਰ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਇਕ ਸਾਥੀ ਭਾਈ ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ ਕੈਨੇਡੀਅਨ ਨਾਗਪੁਰ ਦੀ ਜੇਲ੍ਹ ਵਿਚ ਭੇਜ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। ਇਥੋਂ ਦਾ ਜੇਲ੍ਹ ਸੁਪਰਡੈਂਟ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਤੋਂ ਈਸਾਈ ਬਣਿਆ, ਨੀਲ ਕੰਠ ਸੂਰਯੇਣ ਜਟਾਰ ਬਹੁਤ ਹੰਕਾਰੀ ਅਤੇ ਵਿਗੜਿਆ ਬੰਦਾ ਸੀ। ਪੂਰਬਲੇ ਕਰਮਾਂ ਦਾ ਹਿਸਾਬ ਚੁਕਾਉਣ ਲਈ ਅੰਨ-ਜਲ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਇਥੇ ਲੈ ਆਇਆ। ਇਸ ਦਾ ਟੂਕ ਮਾਤਰ ਸੰਕੇਤ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਜੇਲ੍ਹ ਚਿੱਠੀਆਂ ਦੀ ਕਿਤਾਬ ਵਿੱਚ ਦਿੱਤਾ ਹੈ।

ਇਥੇ ਦੇ ਸਾਰੇ ਕੈਦੀਆਂ ਦਾ ਦਸਤੂਰ ਬਣਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ ਕਿ ਜਦੋਂ ਸੁਪਰਡੈਂਟ ਜੇਲ੍ਹ ਆਵੇ ਤਾਂ ਸਾਰੇ ਕੈਦੀ ਉਸ ਅੱਗੇ ਹੱਥ ਅੱਡ ਕੇ ਖਲੋਣ ਅਤੇ ਸਰਕਾਰ ਸਲਾਮ ਮੂੰਹ ਤੋਂ ਕਹਿਣ। ਗੁਰੂ ਦੇ ਾਲਸੇ ਇਹੋ ਜਿਹੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਕਿਸ ਤਰਾਂ ਹਮ ਹੋਣ? ਇਸ ਲਈ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਅਤੇ ਵੀਰ ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ ਨੇ ਕੋਰਾ ਜਵਾਬ ਦੇ ਦਿੱਤਾ। ਦੋਨਾਂ ਦੀਆਂ ਸਭ ਪਹਿਲਾਂ ਮਿਲ ਰਹੀਆਂ ਸਹੂਲਤਾਂ ਬੰਦ ਹੋ ਗਈਆਂ ਅਤੇ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਆਪ ਲੰਗਰ ਸਜਾਉਣਾ ਬੰਦ ਹੋ ਗਿਆ ਅਤੇ ਕੜਾਕੇ ਦਾ ਮੋਰਚਾ (ਭੁੱਖ ਹੜਤਾਲ) ਲੱਗ ਗਿਆ।

ਇਕ ਪਾਸੇ ਧਰਮ ਦੇ ਪੱਕੇ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਦੂਸਰੇ ਪਾਸੇ ਹੰਕਾਰੀ ਸੁਪਰਡੈਂਟ ਜੇਲ੍ਹ। ਆਰ, ਫੋਰਸ ਫੀਡਿੰਗ ਦਾ ਇੰਤਾਮ ਕੀਤਾ ਗਿਆ, ਪਰ ਕਰ ਨਾ ਸੱਕੇ ਖਪਦੇ-ਹੰ ਦੇ

ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਬੇਹੋ ਹੋ ਗਏ ਅਤੇ ਦੰਦਲ ਪੈ ਗਏ । ਪਰ ਾਲਮਾਂ ਨੇ ਆਪਣੀ ਅੜੀ ਪੁਗਾਉਣ ਲਈ ਦੰਦ ਤੋੜ ਕੇ ਨਾਲੀ ਰਾਹੀਂ ਦੁੱਧ ਅਦਰ ਚਾੜ੍ਹ ਦਿੱਤਾ । ਉਹ ਭੀ ਉਲਟੀ ਰਾਹੀਂ ਬਾਹਰ ਨਿਕਲ ਗਿਆ । ਨਾਗਪੁਰ ਜੇਲ੍ਹ ਦੀਆਂ ਲਮੀ ਕਹਾਣੀਆਂ ਉਸ ਵੇਲੇ ਦੇ ਅਬਾਰਾਂ ਵਿਚ ਛਪ ਚੁੱਕੀਆਂ ਹਨ ਜਾਂ ਫਿਰ ਹੁਣ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਕਿਤਾਬ ਜੇਲ੍ਹ ਚਿੱਠੀਆਂ ਤੋਂ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਪਤਾ ਚਲ ਸਕਦਾ ਹੈ ।

ਤਕਰੀਬਨ ਅੱਠ ਸਾਲ ਇਕੱਲਿਆਂ ਨੇ ਅਜਿਹੀ ਕੋਠੜੀ ਵਿਚ ਗੁਰੇ ਜਿਥੇ ਨਾ ਕੋਈ ਖਿੜਕੀ ਨਾ ਰੋਨ ਦਾਨ । ਕੋਠੜੀ ਵੀ ਏਡੀ ਕਿ ਦੋ ਬੰਦੇ ਇਕੱਠੇ ਨਾ ਰਹਿ ਸਕਣ । ਫਿਰ ਭੀ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਆਤਮਿਕ ਅਵਸਥਾ ਐਸੀ ਚੜ੍ਹਦੀਕਲਾ ਦੀ ਅਤੇ ਚਿਹਰੇ ਤੇ ਐਸੀ ਮਸਤੀ ਭਰੀ ਲਾਲੀ ਕਿ ਬਾਹਰੋਂ ਜੇਲ੍ਹਾਂ ਦਾ ਦੌਰਾ ਕਰਨ ਆਏ ਪਾਦਰੀ ਸਾਹਿਬ ਭੀ ਅਸਚਰਜ ਹੋ ਗਏ ਅਤੇ ਸਿੱਧਾ ਜਾ ਕੇ ਗਵਰਨਰ ਮੱਧ ਪ੍ਰਦੇ (ਉਦੋਂ C.P.) ਨੂੰ ਜਾ ਕੇ ਮਿਲਿਆ ਤਾਂ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਖੁੱਲ੍ਹੀ ਬੈਰਿਕ ਵਿਚ ਲਿਆਂਦਾ ਗਿਆ ।

15 ਮਈ 1930 ਨੂੰ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਨਾਗਪੁਰ ਤੋਂ ਸੈਂਟਰਲ ਜੇਲ੍ਹ ਲਾਹੌਰ ਲਿਆਂਦਾ ਗਿਆ ਅਤੇ ਚਾਰ ਮਹੀਨੇ ਪਿੱਛੋਂ ਆਪ ਰਿਹਾ ਹੋ ਗਏ । ਰਿਹਾਈ ਵਾਲੇ ਦਿਨ 'ਮ ਨੂੰ ਸ. ਭਗਤ ਸਿੰਘ ਨਾਲ ਮੁਲਾਕਾਤ ਹੋਈ ਜਿਸ ਦਾ ਪੂਰਾ ਵੇਰਵਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਕਿਤਾਬ ਜੇਲ੍ਹ ਚਿੱਠੀਆਂ ਤੋਂ ਮਿਲ ਸਕਦਾ ਹੈ । ਇੱਥੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਹੀ ਦੱਸਣਾ ਕਾਫੀ ਹੈ ਕਿ ਸਰਦਾਰ ਭਗਤ ਸਿੰਘ ਨੇ ਕੇਸ ਕਟਵਾਉਣ ਬਾਰੇ ਮੁਅੱਜੀ ਮਗੀ ਅਤੇ ਅੱਗੇ ਤੋਂ ਕੇਸ ਕਟਾਉਣੇ ਬੰਦ ਕਰ ਦਿੱਤੇ । ਪਰ ਕਾਮਰੇਡਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਗੱਲ ਹਮ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ ਅਤੇ ਨਿੱਤ ਨਵੀਂ ਇਸ ਬਾਰੇ ਅਬਾਰਾਂ ਵਿਚ ਛੱਡਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ ।

ਰਿਹਾਈ ਪਿੱਛੋਂ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਲੁਧਿਆਣੇ ਆਪਣੇ ਲੜਕੇ ਭਾਈ ਬਲਬੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਜੋ ਐਸ.ਡੀ.ਓ. ਲੱਗੇ ਹੋਏ ਸਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਪਾਸ ਰਹੇ ਅਤੇ ਬਾਕੀ ਦਾ ਸਮਾਂ ਅਖਡ ਪਾਠਾਂ ਦੀਆਂ ਲੜੀਆਂ, ਅਖਡ ਕੀਰਤਨ ਦੀਆਂ ਝੜੀਆਂ, ਅਮ੍ਰਿਤ ਸੰਚਾਰ ਅਤੇ ਗੁਰਮਤਿ ਦੀਆਂ ਪੁਸਤਕਾਂ ਲਿਖਣ ਵਿਚ ਲੱਗੇ ਰਹੇ ।

ਪਿਛਲੀ ਸਦੀ ਵਿਚ, ਭਾਈ ਰਣਧੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਇਕੱਲੇ ਅਜਿਹੇ ਗੁਰਮੁਖ ਸਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਚਾਰੇ ਤਖਤਾਂ ਤੋਂ (ਉਸ ਵੇਲੇ ਚਾਰ ਹੀ ਤਖਤ ਸਨ), ਮਾਣ ਪੱਤਰ ਅਤੇ ਸਿਰੋਪਾਓ ਦੀ ਬਿ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਈ । ਪੰਜਾ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਇਮਾਰਤ ਦੇ ਨੀਂਹ ਧਰਨ ਲਈ ਪੰਜਾਂ ਪਿਆਰਿਆਂ ਵਿਚ 'ਮਲ ਹੋਏ । ਇਹ ਪਹਿਲੇ ਗੁਰਸਿਖ ਸਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੀਆਂ ਲਗਾ-ਮਾਤ੍ਰੀ ਨਿਯਮਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਅਰਥ ਰੂ ਕੀਤੇ ਅਤੇ ਕਿਤਾਬ ਲਿਖੀ ਗੁਰਬਾਣੀ ਲਗਾ-ਮਾਤ੍ਰੀ ਦੀ ਵਿਲੱਖਣਤਾ ਦੇ ਗੁੱਝੇ ਭੇਦ ਅਤੇ ਗੁਰਮਤਿ ਦੇ ਅੱਡ-ਅੱਡ ਵਿਆਂ ਤੇ ਤਕਰੀਬਨ 22 ਵੱਡੀਆਂ ਪੁਸਤਕਾਂ ਲਿਖੀਆਂ ਅਤੇ ਅਨੇਕ ਛੋਟੇ ਕਿਤਾਬਚੇ ਲਿਖੇ । ਪਿਛਲੀ ਸਦੀ ਦੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਚਾਰ ਗੁਰਸਿੱਖਾਂ ਚੋਂ ਇਕ ਨੂੰ, ਤਾਬਦੀ ਦਾ ਮਹਾਨ ਸਿੱਖ ਪਥ ਨੇ ਪ੍ਰਵਾਣ ਕਰਨਾ ਸੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਇਕ ਨਾਉਂ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਭਾਈ ਰਣਧੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦਾ ਸੀ । ਕਿਉਂਕਿ ਸਾਕਾ ਨੀਲਾ ਤਾਰਾ ਤਾ-

ਤਾ ਹੀ ਵਰਤਿਆ ਸੀ ਇਸ ਲਈ ਸੰਤ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਭਿੰਡਰਾਂ ਵਾਲਿਆਂ ਦਾ ਗੁਣਾ ਪੈ ਗਿਆ ।

ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਜੀਵਨ ਦੀਆਂ ਦੋ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਘਟਨਾਵਾਂ ਪਾਠਕਾਂ ਨਾਲ ਸਾਂਝੀਆਂ ਕਰੇ ਬੈਰ ਇਹ ਲਿਤ ਅਪੂਰੀ ਰਹੇਗੀ । ਦੇਸ ਆਦ ਹੋਣ ਪਿੱਛੋਂ ਸ. ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਕੈਰੋਂ, ਸ. ਗਿਆਨ ਸਿੰਘ ਰਾੜੇਵਾਲਾ ਅਤੇ ਮਹਾਰਾਜਾ ਯਾਦਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਪਟਿਆਲਾ ਨੇ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਕਿ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਤੁਸੀਂ ਆਪਣੀ ਦੇਸ ਸੇਵਾ ਦੇ ਬਿਰਤਾਂਤ ਨਾਲ ਇਕ ਦਰਾਸਤ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਦੇ ਦੇਵੋ ਜਿਸ ਨਾਲ ਤੁਹਾਨੂੰ ਸੁਤੰਤਰਤਾ ਸੈਨਾਨੀਆਂ ਵਾਲੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਸਹੂਲਤਾਂ ਮਿਲ ਜਾਣਗੀਆਂ ।

ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਉੱਤਰ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਦੇਸਵਾਸੀ ਹੋਣ ਦੇ ਨਾਤੇ ਜੋ ਅਸਾਂ ਤੋਂ ਸੇਵਾ ਸਰ-ਬਰ-ਆਈ ਹੈ ਅਸਾਂ ਉਹ ਕੀਤੀ ਹੈ । ਇਹ ਸਾਡਾ ਰ ਸੀ, ਕਿਸੇ ਤੇ ਅਹਿਸਾਨ ਨਹੀਂ ਹੈ ਅਤੇ ਅਸੀਂ ਸੇਵਾ ਦਾ ਮੁੱਲ ਨਹੀਂ ਪੁਆਉਣਾ । ਇਸ ਲਈ ਨਾ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਕੋਈ ਦਰਖਾਸਤ ਦੇਣੀ ਹੈ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਕਿਸੇ ਝੂਠੀ ਸੜੀ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਅਸੀਂ ਮਨਦੇ ਹਾਂ । ਸਾਡੀ ਸੱਚੀ ਸਰਕਾਰ ਕੇਵਲ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਅਤੇ ਕਲਗੀਧਰ ਮਹਾਰਾਜ ਹਨ, ਅਤੇ ਸਾਰੀ ਉਮਰ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਇਸ ਗੱਲ ਤੇ ਪਹਿਰਾ ਦਿੱਤਾ ।

ਦੂਸਰੀ ਘਟਨਾ ਇੰਝ ਹੈ ਕਿ ਜੱਥੇਦਾਰ ਉਧਮ ਸਿੰਘ ਨਾਗੋਕੇ ਨੇ ਹੋਰ ਬੰਦਿਆਂ ਨੂੰ ਮਿਲਾ ਕੇ ਇਕ ਮਿੰਦਾਰਾ ਯੂਨੀਅਨ ਬਣਾਈ ਸੀ, ਜੋ ਮੁੱਢਲੇ ਤੌਰ ਤੇ ਕਿਸਾਨਾਂ ਦੇ ਹਿੱਤਾਂ ਦੀ ਰਾਖੀ ਲਈ ਸੀ । ਇਸ ਦੀ ਇਕ ਕਾਨਫ਼੍ਰੰਸ ਦੁਰਾਹੇ ਹੋਈ ਜਿਸ ਦੀ ਪ੍ਰਧਾਨਗੀ ਮਹਾਰਾਜਾ ਯਾਦਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਕਰਨੀ ਸੀ । ਜੱਥੇਦਾਰ ਜੀ ਨੇ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਭੀ ਉਥੇ ਬੁਲਾ ਲਿਆ । ਜੱਥੇਦਾਰ ਉਧਮ ਸਿੰਘ ਨੇ ਆਪਣੇ ਲੈਕਚਰ ਦੀ ਸਮਾਪਤੀ ਤੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਹੁਣ ਤੁਹਾਨੂੰ ਪਥ ਦੇ ਵਾਲੀ ਮਹਾਰਾਜਾ ਯਾਦਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਆਪਣੇ ਆਲ ਪੇ ਕਰਨਗੇ ।

ਮਹਾਰਾਜਾ ਸਾਹਿਬ ਤਾਂ ਉੱਠ ਕੇ ਆਪਣੀ ਐਚਕਨ ਦੇ ਬਟਨ ਹੀ ਠੀਕ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ ਪਰ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਇਕਦਮ ਮਾਈਕ ਲੈ ਕੇ ਬੋਲਣ ਲੱਗ ਪਏ ਅਤੇ ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ ਜੱਥੇਦਾਰ ਜੀ ! ਜੋ ਕੁਝ ਬੋਲਣਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਉਹ ਪਹਿਲਾਂ ਸੋਚ ਲੈਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ । ਠੀਕ ਹੈ ! ਮਹਾਰਾਜਾ ਸਾਹਿਬ ਸਾਡੇ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਆਗੂ ਹਨ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸਤਿਕਾਰ ਕਰਨਾ ਸਾਡਾ ਰ ਹੈ । ਪਰ ਇਕ ਹੱਡ ਚੰਮ ਦੇ ਪੁਤਲੇ ਵਾਲਾ ਇਨਸਾਨ ਪਥ ਦਾ ਵਾਲੀ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬਣਾ ਦਿੱਤਾ ? ਪਥ ਦਾ ਵਾਲੀ ਕੇਵਲ ਕਲਗੀਧਰ ਮਹਾਰਾਜ ਹੈ ਜੋ ਹਰ ਥਾਂ ਸਾਡੇ ਨਾਲ ਹੈ, ਜੇਲ੍ਹ ਵਿਚ ਭੀ ਸੀ ਬਾਹਰ ਭੀ ਹੈ । ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਜੋ ਵਿਚ ਬੋਲਦੇ ਗਏ ਅਤੇ ਮਹਾਰਾਜ ਸਾਹਿਬ ਚੁੱਪ ਕਰਕੇ ਕਾਰ ਵਿਚ ਬੈਠ ਗਏ ਅਤੇ ਹੌਲੀ-ਹੌਲੀ ਸਭ ਸਟੇਜ ਤੋਂ ਚਲੇ ਗਏ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਇਕੱਲੇ ਹੀ ਰਹਿ ਗਏ ।

ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਜੀਵਨ ਦੀ ਪ੍ਰੇਰਣਾ ਸਦਕਾ ਅਣਗਿਣਤ ਸਿੰਘ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਜੱਥੇ ਵਿਚ 'ਮਲ ਹੋਏ ਅਤੇ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਨਾਮ ਰਸ ਦੀ ਪਾਰਸ ਕਲਾ ਨਾਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ

ਜੀਵਨ ਵਿਚ ਪਲਟਾ ਆਇਆ। ਸਾਰਾ ਪਥ ਅਤੇ ਹਰ ਖੇਤਰ ਦੀਆਂ ਪਥ ਪ੍ਰਵਾਨਿਤ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਸੀਅਤਾਂ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਅਤਾਂ ਦਾ ਸਤਿਕਾਰ ਕਰਦੀਆਂ ਸਨ। ਪਿਛਲੀ ਸਦੀ ਵਿਚ ਕੇਵਲ ਦੋ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਸਖੀਅਤਾਂ ਨੂੰ ਸ੍ਰੀ ਅਕਾਲ ਤਤ ਸਾਹਿਬ ਤੋਂ ਪ੍ਰਮਾਣ ਪੱਤਰ ਮਿਲੇ, ਇਕ ਬਾਬਾ ਖੜਕ ਸਿੰਘ (ਅਕਾਲੀ ਲਹਿਰ ਵਾਲੇ) ਦੂਸਰੇ ਭਾਈ ਰਣਧੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ। ਪਰ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਸਾਰੀ ਉਮਰ ਕੇਵਲ ਦਸਮੇ ਪਿਤਾ ਦੇ ਸੱਚੇ ਸੁੱਚੇ ਸਿੱਖ ਬਣ ਕੇ ਵਿਚਰਦੇ ਰਹੇ। ਕੋਈ ਡੇਰਾ ਨਹੀਂ ਬਣਾਇਆ, ਕੋਈ ਚੇਲਾ ਨਹੀਂ ਬਣਾਇਆ, ਪੈਰੀਂ ਹੱਥ ਨਹੀਂ ਲੁਆਇਆ, ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਫੂਕਾਂ ਮਾਰ ਕੇ ਗੁਰਮਤਰ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ। ਕੇਵਲ ਗੁਰੂ ਪਥ ਨੂੰ ਸਮਰਪਿਤ, ਕਲਗੀਧਰ ਦੇ ਸੱਚੇ ਸੁੱਚੇ ਸਿੱਖ ਹੀ ਰਹੇ। ਪਰਮੇਰ ਭਗਤੀ, ਗੁਰੂ ਭਗਤੀ, ਦੇ ਭਗਤੀ ਨਾਲ ਸਰਾਰ, ਹਠੀ, ਜਪੀ, ਤਪੀ, ਭਗਤ, ਸੂਰਮਾ, ਗਿਆਨੀ, ਦੇ ਗੁਣਾਂ ਨਾਲ ਸੰਪਨਾਲਸਾ ਪਥ ਦਾ ਇਹ ਮਹਾਨ ਸਪੂਤ ਸਾਰੀ ਦੁਨੀਆਂ ਨੂੰ ਸਿੱਖੀ ਸਿਦਕ ਅਤੇ ਆਚਰਣ ਦਾ ਨਮੂਨਾ ਪੇ ਕਰਕੇ ਆਰਿ 16 ਅਪ੍ਰੈਲ 1961 ਨੂੰ ਫਾਨੀ ਸੰਸਾਰ ਨੂੰ ਅਲਵਿਦਾ ਕਹਿ ਕੇ ਗੁਰੂ ਚਰਨਾਂ ਵਿਚ ਜਾ ਬਿਰਾਜਿਆ।

ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਦੇਸ ਦੀ ਆਦੀ ਲਹਿਰ ਵਿਚ ਪਾਏ ਯੋਗਦਾਨ ਲਈ ਜਲੰਧਰ ਵਿਚ ਦਰੀ ਬਾਬਿਆਂ ਦੇ ਹਾਲ ਵਿਚ ਵੱਡ-ਆਕਾਰੀ ਟੋ ਲੱਗੀ ਹੋਈ ਹੈ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮੁਖੀ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਕਮੇਟੀ ਵਲੋਂ ਸ੍ਰੀ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਅਜਾਇਬ ਘਰ ਵਿਚ ਟੋ ਲੱਗੀ ਹੋਈ ਹੈ। ਪਰ ਅੰਸੋਸ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ ਕਿ ਸਿੱਖ ਮਿਨਰੀ ਕਾਲਜ ਵਾਲੇ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਸਿੱਖ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸਮਝਦੇ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸਿੱਖ ਫੁਲਵਾੜੀ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਮੈਗੀਨ ਵਿਚ ਕਦੇ ਇਕ ਲਾਈਨ ਵੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਨਹੀਂ ਲਿਖੀ। ਬਲਕਿ ਗੁਰਬ ਸਿੰਘ ਕਾਲਾ ਅਫਗਾਨਾ, ਇੰਦਰ ਸਿੰਘ ਘੱਗਾ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਸਮਰਥਕਾਂ ਨੇ ਬੜੀਆਂ ਬੇਹੂਦਾ ਕੁਤਰਕਾਂ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਤੇ ਮਾਰੀਆਂ ਹਨ।

ਮਾਨ-ਅਪਮਾਨ ਦੀ ਅਵਸਥਾ ਤੋਂ ਨਿਰਲੇਪ, ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਇਸ ਦਾ ਕੋਈ ਚਿੰਤਾ ਨਹੀਂ। ਪਰ ਸੂਝਵਾਨ ਸੱਜਣਾਂ ਦੀ ਸਭਾ ਵਿੱਚ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਕਿਰਦਾਰ ਨੰਗਾ ਹੋ ਗਿਆ। ਗੁਰਬਾਣੀ ਦਾ ਫੁਰਮਾਣ ਹੈ :

ਜੋ ਹਰਿ ਦਾਸਨ ਕੀ ਉਸਤਤਿ ਹੈ ਸਾ ਹਰਿ ਕੀ ਵਡਿਆਈ।

ਹਰਿ ਆਪਣੀ ਵਡਿਆਈ ਭਾਵਦੀ ਜਨ ਕਾ ਜੈਕਾਰ ਕਰਾਈ॥

(ਅਗ 452)

ਇਸ ਲਈ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਅਕਾਲ ਚਲਾਣੇ ਦੇ ਪਜਾਰ ਸਾਲਾਂ ਪਿੱਛੋਂ ਭੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਯਾਦ ਵਿਚ ਸਿਮ੍ਰਿਤੀ ਗ੍ਰੰਥ ਬਣਾਏ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ। ਕੈਨੇਡਾ ਨਿਵਾਸੀ ਸ. ਜੈ ਤੇਗ ਸਿੰਘ ਅਨੰਤ ਵੱਲੋਂ ਸੰਪਾਦਤ ਇਸ ਸਿਮ੍ਰਿਤੀ ਗ੍ਰੰਥ ਦੇ ਵੱਡੇ ਅਕਾਰੀ 420 ਪਨੇ ਹਨ ਅਤੇ ਤਕਰੀਬਨ 90 ਪਥਕ ਸਿਰਮੌਰ ਹਸਤੀਆਂ ਦੇ ਲੇਖ ਇਸ ਵਿਚ ਹਨ।

1984 ਦੀਆਂ ਸਿੱਖ ਵਿਧਵਾਵਾਂ ਲਈ ਪਥ ਨੂੰ ਵੰਗਾਰ

ਅੱਜਕੱਲ੍ਹ ਦੇ ਉੱਤਰ ਪ੍ਰਦੇ ਵਿਚ ਮੁੱਢਰਪੁਰ ਤੋਂ ਕੋਈ ਵੀਹ ਮੀਲ ਅੱਗੇ, ਦਿੱਲੀ ਦੀਆਂ ਜੜ੍ਹਾਂ ਵਿਚ, ਜਲਾਲਾਬਾਦ ਹਿਰ ਹੈ। ਮੁਲ ਕਾਲ ਵੇਲੇ ਇਹ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਪਰਗਣਾ ਸੀ ਅਤੇ ਪਠਾਣ ਜਾਂਰ ਬੇ ਇਸ ਦਾ ਹਾਕਮ, ਦਿੱਲੀ ਦਰਬਾਰ ਦਾ ਵਿਵਾਸਪਾਤਰ ਸੀ ਅਤੇ ਤਕੜੀ ਜ ਹੋਣ ਕਾਰਨ ਆਸੇ ਪਾਸੇ ਇਸ ਵੱਲ ਕੋਈ ਝਾਕ ਭੀ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ ਸੀ।

ਵੇਲੇ ਦੇ ਹਾਲਾਤ ਅਨੁਸਾਰ, ਹਕੂਮਤ ਅਤੇ ਤੰਦਰੁਸਤੀ ਦੇ ਨੇ ਵਿਚ ਇਹ ਆਪ ਅਤੇ ਇਸ ਦੇ ਅੱਗੇ ਛੋਟੇ ਛੋਟੇ ਸਰਦਾਰ ਬੜੇ ਾਲਮ ਅਤੇ ਦੁਰਾਚਾਰੀ ਬਣ ਗਏ ਸਨ। ਐਸਾ ਹੀ ਇਸ ਦੇ ਅਧੀਨ ਇਕ ਸੱਯਦ, ਲੁਹਾਰੀ ਦਾ ਹਾਕਮ ਸੀ।

ਇਕ ਬ੍ਰਾਹਮਣਾਂ ਦਾ ਲੜਕਾ ਆਪਣੀ ਸੱਜ ਵਿਆਹੀ ਲਾੜੀ ਦਾ ਡੋਲਾ ਲੈ ਕੇ ਜਦ ਇਸ ਲੁਹਾਰੀ ਹਿਰ ਵਿਚੋਂ ਨਿਕਲਣ ਲੱਗਾ, ਝਟ ਇਸ ਦੇ ਇਕ ਟਾਊਟ ਨੇ ਇਸ ਨੂੰ ਬਰ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਸੱਯਦ ਨੇ ਡੋਲੇ ਵਿਚੋਂ ਲੜਕੀ ਨੂੰ ਉਤਾਰ ਕੇ ਆਪਣੇ ਹਰਮ ਵਿਚ ਭੇਜ ਦਿੱਤਾ। ਲਾੜੇ ਅਤੇ ਨਾਲ ਦੇ ਬੰਦਿਆਂ ਨੂੰ ਦੁਰਕਾਰ ਕੇ ਭਜਾ ਦਿੱਤਾ।

ਲਾੜਾ ਤਾਂ ਇਸ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਹੋਣੀ ਸਮਝ ਕੇ ਘਰ ਜਾ ਕੇ ਚੁਪ-ਚਾਪ ਬੈਠ ਗਿਆ। ਪਰ ਲੜਕੀ ਦਾ ਬਾਪ ਇਹ ਨਾ ਸਹਿ ਸਕਿਆ। ਉਸਨੇ ਆਪਣੀ ਵਿੱਤ ਅਨੁਸਾਰ ਹਾਕਮ, ਨੂੰ ਆਸੇ ਪਾਸੇ ਦੇ ਹਿੰਦੂ ਮੁਹਤਬਰ ਬੰਦਿਆਂ ਨੂੰ ਅਤੇ ਰਾਜਪੂਤ ਰਿਆਸਤਾਂ ਦੇ ਰਾਜੇ ਰਾਣਿਆਂ ਨੂੰ ਪੁਕਾਰ ਕੀਤੀ ਪਰ ਕੋਈ ਭੀ ਉਸ ਦੀ ਮੱਦਦ ਨਾ ਕਰ ਸਕਿਆ। ਅਤ ਨੂੰ ਚਾਰੇ ਪਾਸਿਉਂ ਨਿਰਾ ਹੋ ਕੇ ਾਲਸਾ ਪਥ ਦੀ ਰਨ ਤੱਕੀ।

ਾਲਸਾ ਦਲ ਉਸ ਵੇਲੇ ਮਾਝੇ ਵਿਚ ਬੈਠਾ ਸੀ। ਪਡਤ ਨੇ ਆ ਕੇ ਦਲ ਕੋਲ ਪੁਕਾਰ ਕੀਤੀ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਲਮ ਅਤੇ ਾਲਮ ਦਾ ਨਾ ਕਰਨ ਦਾ ਬੀੜਾ ਚੁੱਕਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਰਨ ਪ੍ਰਤਿਪਾਲਕ ਹੋ, ਪਹਿਲਾਂ ਭੀ ਤੁਸੀਂ ਇਕ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਦੀ ਪੁਕਾਰ ਸੁਣ ਕੇ ਕਸੂਰ ਦੇ ਹਾਕਮ ਨੂੰ ਸੋਧਿਆ ਸੀ ਹੁਣ ਮੈਂ ਰਿਆਦੀ ਬਣ ਕੇ ਤੁਹਾਡੀ ਰਨ ਵਿਚ ਆਇਆ ਹਾਂ। ਲੁਹਾਰੀ ਦੇ ਸੱਯਦ ਹਾਕਮ ਨੇ ਮੇਰੀ ਲੜਕੀ ਦਾ ਡੋਲਾ ਾਲੀ ਤੋਰ ਕੇ ਲੜਕੀ ਨੂੰ ਬਰਦਸਤੀ ਆਪਣੇ ਮਹਿਲ ਪਾ ਲਿਆ ਹੈ। ਮੈਂ ਸਭ ਪਾਸੋਂ ਰਿਆਦ ਕੀਤੀ ਪਰ ਕਿਸੇ ਨੇ ਮੇਰੀ ਮੱਦਦ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਹੁਣ ਪਥ ਦੀ ਰਨ ਵਿਚ ਆਇਆ ਹਾਂ। ਮੇਰੀ ਮੱਦਦ ਕਰੋ।

ਪਥ ਵਿਚ ਇਸ ਗੱਲ ਤੇ ਵੀਚਾਰੂ ਹੋਈ। ਕਈਆਂ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਜਗ੍ਹਾ ਬੜੀ

ਦੂਰ ਹੈ, ਕਈਆਂ ਨੇ ਕਿਹਾ ਜਲਾਲਾਬਾਦ ਦੇ ਹਾਕਮ ਕੋਲੋਂ ਜ ਬਹੁਤ ਤਕੜੀ ਹੈ ਅਤੇ ਦਿੱਲੀ ਦੀ ਜੜ੍ਹ ਵਿਚ ਹੋਣ ਕਰ ਕੇ ਦਿੱਲੀ ਤੋਂ ਭੀੜ ਆ ਸਕਦੀ ਹੈ ਉਥੇ ਉਹੀ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਨੇ ਮੌਤ ਨੂੰ ਗਲ੍ਹੇ ਲਗਾਉਣਾ ਹੋਵੇ ।

ਪਡਤ ਨਿਰਾ ਹੋ ਕੇ ਰੋਣ ਲੱਗ ਪਿਆ, ਵਾਲ ਖੋਲ੍ਹ ਲਏ ਅਤੇ ਉੱਚੀ-ਉੱਚੀ ਕਹਿਣ ਲੱਗਾ ਕਿ ਜੇ ਤੁਸੀਂ ਮੇਰੀ ਮੱਦਦ ਨਹੀਂ ਕਰੋਗੇ ਹੋਰ ਕੌਣ ਕਰੇਗਾ ? ਮੈਨੂੰ ਕੋਈ ਜਗ੍ਹਾ ਦੱਸੋ ਜਿੱਥੇ ਜਾ ਕੇ ਰਿਆਦ ਕਰਾਂ । ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਮੈਂ ਇਥੇ ਤੁਹਾਡੇ ਸਭ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਹੀ ਆਤਮ ਹੱਤਿਆ ਕਰ ਲਵਾਂਗਾ ।

ਪਥ ਵਿਚ ਵਿਚਾਰਾਂ ਹੋ ਹੀ ਰਹੀਆਂ ਸਨ ਕਿ ਬੇ ਕਸਾਂ ਰਾ ਯਾਰ ਸਾਹਿਬੇ ਕਮਾਲ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਦੇ ਹੀਦੀ ਮਿਸਲ ਦੇ ਜਥੇਦਾਰ, ਪਡਤ ਦੇ ਵੈਣ ਨਾ ਸਹਾਰ ਸਕੇ ਅਤੇ ਨਗਾਰਾ ਵਜਾ ਕੇ ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ ਕੋਈ ਜਾਵੇ ਭਾਵੇਂ ਨਾ ਜਾਵੇ ਅਸੀਂ ਤਾਂ ਰੂਰ ਜਾਵਾਂਗੇ । ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪਹਿਲਾਂ ਕਸੂਰ ਦੀ ਲੜਾਈ ਵੇਲੇ ਭੰਗੀ ਮਿਸਲ ਦੇ ਸਰਦਾਰ, ਸਰਦਾਰ ਹਰੀ ਸਿੰਘ ਭੰਗੀ ਨੇ ਕੀਤਾ ਸੀ । ਪਥਕ ਪਿਆਰ ਵਿਚ ਗੜ੍ਹਚ ਹੋਇਆਂ ਨੂੰ ਕੌਣ ਰੋਕੇ । ਸਭ ਨੇ ਤਿਆਰੀ ਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਪਰ ਹੀਦੀ ਮਿਸਲ ਦੇ ਨਿਹੰਗ ਭੁਚੰਗੀ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਨੂੰ ਨਾਲ ਲੈ ਕੇ ਸਭ ਤੋਂ ਅੱਗੇ ਤੁਰ ਪਏ ਅਤੇ ਸਤਲੁਜ ਦਰਿਆ ਟੱਪ ਗਏ ।

ਉਧਰ ਜਲਾਲਾਬਾਦ ਦੇ ਹਾਕਮ ਅਤੇ ਲੁਹਾਰੀ ਦੇ ਸੱਯਦ ਨੂੰ ਬਰ ਹੋ ਗਈ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਪਣੀ ਤਕੜਾਈ ਕਰ ਲਈ ਅਤੇ ਨਵੀਂ ਜ ਹੋਰ ਰੱਖ ਲਈ । ਜਮਨਾ ਪਾਰ ਕਰਦਿਆਂ ਨੂੰ ਦਲਾਲਸਾ ਭੀ ਹੀਦੀ ਮਿਸਲ ਨਾਲ ਮਿਲ ਗਿਆ ਸਭ ਨੇ ਰਲ ਕੇ ਅਰਦਾਸ ਕੀਤੀ ਸੱਚੇ ਪਾਤਾਹ ਪਰ ਸੁਆਰਥ ਲਈ ਚੜ੍ਹਾਈ ਕੀਤੀ ਹੈ ਅਗ-ਸੰਗ ਸਹਾਈ ਹੋ ਕੇ ਬਿਰਦ ਦੀ ਲਾਜ ਰੱਖਣਾ ਦੁਟਾਂ ਦਾ ਨਾ ਕਰਨਾ ਜੀ । ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਗਾਰਾ ਖੜਕਾ ਕੇ ਸਿੰਘਾਂ ਨੂੰ ਭੀ ਸੁਚੇਤ ਕੀਤਾ ਕਿ ਪਰ ਸੁਆਰਥ ਲਈ ਚੱਲੇ ਹਾਂ ਅੱਗੇ ਹੋ ਕੇ ਲੜਨਾ ਪਿੱਛੇ ਨਹੀਂ ਹੱਟਣਾ । ਪਥ ਪ੍ਰਕਾ ਦੇ ਕਰਤਾ ਭਾਈ ਰਤਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਭੰਗੂ ਲਿਖਦੇ ਹਨ:

ਕਰ ਹੱਲਾ ਫਿਰ ਸਿੰਘਾਂ ਨੇ ਦੀਓ, ਐਸੇ ਕਰ ਅਰਦਾਸ ।

ਪ੍ਰਸਾਰਥ ਕੇ ਕਾਰਨੈ ਲਹੋ ਹੀਦੀ ਖਾਸ ।

ਦਸਮੇ ਪਿਤਾ ਦਾ ਆਸਰਾ ਲੈ ਕੇ ਸਿੰਘਾਂ ਨੇ ਐਸਾ ਹੱਲਾ ਬੋਲਿਆ ਕਿ ਜਲਦੀ ਹੀ ਦੁਮਣ ਦੇ ਪੈਰ ਹਿੱਲ ਗਏ ਅਤੇ ਹਿਰ ਦੇ ਦਰਵਾ ਖੋਲ੍ਹ ਕੇ ਹਾਕਮ ਦੀੌਂਜ ਹਿਰ ਵਿਚ ਵੜਨ ਲੱਗ ਪਈ । ਝੱਟ ਸਿੰਘਾਂ ਨੇ ਐਸੀ ਤਲਵਾਰ ਚਲਾਈ ਕਿ ਦਰਵਾਜ਼ਿਆਂ ਤੇ ਲੋਥ ਤੇ ਲੋਥ ਚੜ੍ਹ ਗਈ ਅਤੇ ਦਰਵਾ ਬੰਦ ਹੋਣੋਂ ਰਹਿ ਗਏ ।

ਹਿਰ ਵਿਚ ਵੜ ਕੇ ਬੋਦੀ ਵਾਲੇ ਹਿੰਦੂਆਂ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਜੋ ਸਾਹਮਣੇ ਆਇਆ ਤਹਿ ਤੇ ਕਰ ਦਿੱਤਾ । ਉਹੀ ਬਚੇ ਜੋ ਭੱਜ ਗਏ ਜਾ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਹਥਿਆਰ ਸੁੱਟ ਕੇ ਅਧੀਨਗੀ ਮਨ ਲਈ । ਕਈਆਂ ਨੇ ਮੂਹ ਵਿਚ ਘਾਹ ਲੈ ਕੇ ਜਾਨ ਬੀ ਦੀ ਮਿਨਤ ਕੀਤੀ । ਬਲਿਹਾਰ ਜਾਈਐ ਉਸ ਵੇਲੇ ਦੇ ਸਿੰਘਾਂ ਤੋਂ, ਭੰਗੂ ਜੀ ਲਿਖਦੇ ਹਨ

ਲਗੇ ਤੁਰਕਨ ਕੀ ਲੋਥਨ ਢੇਰ ।

ਬਹੁ ਨੱਠ ਗਏ ਅਉਰ ਦਰਵਾਨ ਕੇਰ ।

ਕਈ ਬਚੇ ਲੇ ਮੁਖ ਮਧ ਘਾਹਿ ।

ਹੁਤੋ ਦਇਆ ਵੰਤ ਸਿੰਘਨ ਸੁਭਾਇ ।

ਬੋਦੀ ਵਾਰਨ ਰੱਛਯਾ ਦੇਵਤ ।

ਨੱਠੇ ਭੱਜੇ ਕੋ ਪੀਛਾ ਨਾ ਤਕਾਵਤ ।

ਹਿਰ ਮੱਲਣ ਪਿੱਛੋਂ ਫਿਰ ਸੱਯਦ ਨੂੰ ਲੱਭਣ ਲੱਗੇ । ਪਰ ਸੱਯਦ ਭੋਰੇ ਵਿਚ ਵੜ ਕੇ ਲੁਕ ਗਿਆ ਕਿਤੇ ਲੱਭੇ ਨਾ । ਇਤਨੇ ਚਿਰ ਨੂੰ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਨੇ ਆਪਣੀ ਲੜਕੀ ਲੱਭ ਲਈ । ਲੜਕੀ ਦੇ ਪੁੱਛਣ ਤੋਂ ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਕਿ ਸੱਯਦ ਭੋਰੇ ਵਿਚ ਹੈ । ਤੁਰੰਤ ਉਸ ਨੂੰ ਕੱਢ ਲਿਆਂਦਾ, ਮਜੇ ਤੇ ਨਰੜ ਕੇ ਹੇਠਾਂ ਛੱਪਰ ਦਾ ਫੂਸ ਸੁੱਟ ਕੇ ਅੱਗ ਲਗਾ ਦਿੱਤੀ ਅਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਉਸ ਦੇ ਕਰਮਾਂ ਦਾ ਲ ਭੁਗਤਣਾ ਪਿਆ ।

ਫਿਰ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਨੇ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਸੱਯਦ ਦਾ ਇਕ ਕਲਾਲ ਟਾਊਟ ਰੱਖਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ ਜੋ ਕਿ ਸੱਯਦ ਨੂੰ ਆ ਕੇ ਦੱਸਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕਿਹੜੀ ਇਸਤਰੀ ਸੋਹਣੀ ਹੈ ਤਾਂ ਸੱਯਦ ਉਸ ਨੂੰ ਮਗਵਾਉਂਦਾ ਸੀ; ਉਸ ਨੂੰ ਭੀ ਪਕੜਨਾ ਚਾਹੀਏ । ਝੱਟ ਉਸ ਕਲਾਲ ਨੂੰ ਪਕੜ ਕੇ ਫਾਹੇ ਲਾਇਆ ਗਿਆ ।

ਇਸ ਤੋਂ ਅਗਲੀ ਘਟਨਾ ਇਸ ਤੋਂ ਭੀ ਰੌਚਕ ਹੈ । ਲੜਾਈ ਤਮ ਹੋਣ ਪਿੱਛੋਂ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਦੇ ਜਵਾਈ ਨੂੰ ਬੁਲਾਇਆ ਗਿਆ ਕਿ ਆਪਣੀ ਪਤਨੀ ਆ ਕੇ ਲੈ ਜਾ । ਪਰ ਸਹੁਰੇ ਘਰ ਨੇ ਜਵਾਬ ਦੇ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਲੜਕੀ ਤੁਰਕ ਦਾ ਸੰਗ ਕਰ ਕੇ ਮਲੇਛ ਹੋ ਗਈ ਸਾਡੇ ਕੰਮ ਦੀ ਨਹੀਂ ਰਹੀ ।

ਪਥ ਦੇ ਜਥੇਦਾਰਾਂ ਨੇ ਲੜਕੀ ਨੂੰ ਬੁਲਾ ਕੇ ਪੁੱਛਿਆ, ਬੇਟੀ ! ਤੂੰ ਆਪਣੀ ਗੱਲ ਦੱਸ । ਲੜਕੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਮੈਂ ਹਿਰ ਖਾ ਕੇ ਮਰ ਨਹੀਂ ਸੱਕੀ ਕਿਉਂਕਿ ਮਿਲੀ ਨਹੀਂ । ਮੇਰੇ ਕੀ ਵੱਸ ਸੀ ਨਵਾਬ ਨੇ ਬਰਦਸਤੀ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਸੰਗ ਕੀਤਾ ਜਿਸ ਦੀ ਸਾ ਉਸ ਨੂੰ ਮਿਲ ਗਈ । ਹੁਣ ਮੈਂ ਤੁਹਾਡੀ ਬੇਟੀ ਹਾਂ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮਰੀ ਕਰੋ ।

ਪਥ ਦੇ ਜਥੇਦਾਰਾਂ ਨੇ ਮਿਲ ਕੇ ਮਤਾ ਪਕਾਇਆ ਅਤੇ ਲੜਕੀ ਦੇ ਸਹੁਰੇ ਬੰਦਾ ਭੇ ਜ ਕੇ ਕਹਿ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਹੁਣ ਇਹ ਬੇਟੀ ਪਥ ਦੀ ਹੈ । ਅਸੀਂ ਆ ਰਹੇ ਹਾਂ ਤਕੜੇ ਹੋ ਜਾਵੋ । ਯਾਂ ਤਾਂ ਬੇਟੀ ਨੂੰ ਰੱਖੋ ਜਾਂ ਫਿਰ ਲੜਾਈ ਲਈ ਤਿਆਰ ਹੋ ਜਾਵੋ । ਭੰਗੂ ਜੀ ਅਨੁਸਾਰ :

ਸੁਨਤ ਪਥ ਦਏ ਹਲਕਾਰੇ ਤੋਰ । ਕਹੀ ਪਥ ਹਮ ਆਵੈ ਤੁਮ ਕੇਰ ।

ਇਕੈ ਤ ਹਮ ਸੰਗ ਕਰੋ ਲਰਾਈ । ਇਕੈ ਤ ਬੇਟੀ ਲਿਹੁ ਪਥ ਰਲਾਈ ।

ਇਹ ਬੇਟੀ ਅਬ ਪਥੈ ਭਈ । ਅਬ ਤੁਮ ਲੇਹੁ ਇਸੈ ਰਲਾਈ ।

ਸਿੰਘ ਸੂਰਮੇ ਉਸ ਬੇਟੀ ਨਾਲ ਗਏ । ਸਹੁਰੇ ਪਰਵਾਰ ਨੂੰ ਬੁਲਾਇਆ ਗਿਆ । ਸਭ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਲੜਕੀ ਨੇ ਲੰਗਰ ਤਿਆਰ ਕਰ ਕੇ ਵਰਤਾਇਆ । ਸਭ ਨੇ ਖਾਧਾ, ਕੋਈ

ਕੁਸਕਿਆ ਨਹੀਂ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਲੜਕੀ ਦੇ ਪੇਕੇ ਅਤੇ ਸਹੁਰੇ ਪਰਵਾਰ ਨੂੰ ਮਿਲਾ ਕੇ ਲੜਕੀ ਦੀ ਬਾਂਹ ਭਰਤੇ ਨੂੰ ਫੜਾ ਕੇ ਤੋਰ ਦਿੱਤੀ।

ਜਦ ਲੜਕਾ ਪਤਨੀ ਲਿਜਾਣ ਲੱਗਾ ਉਸ ਨੂੰ ਫਿਰ ਰੋਕ ਲਿਆ ਗਿਆ। ਪਥ ਦੇ ਆਗੂਆਂ ਨੇ ਸਲਾਹ ਕੀਤੀ, ਪਥ ਨੇ ਇਸ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਬੇਟੀ ਬਣਾਇਆ ਹੈ ਇਸ ਲਈ ਤੋਰਨ ਵੇਲੇ ਕੁਝ ਦਾਜ ਭੀ ਦੇਣਾ ਬਣਦਾ ਹੈ। ਜਥੇਦਾਰਾਂ ਨੇ ਫਿਰ ਇਕ ਕੰਬਲ ਵਿਛਾ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਸਾਰੇ ਪਥ ਨੂੰ ਕਹਿ ਦਿੱਤਾ।

ਕਹਿਯੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਯੋ ਕੰਬਲੀ ਡਾਲ।

ਕੰਨਯਾ ਦਾਨ ਤੈਹਿ ਪਥ ਦੈਗੁ ਘਾਲ।

ਇਸੇ ਪਥ ਨਿਜ ਬੇਟੀ ਕਹਯੋ।

ਇਸ ਕੋ ਚਹੀਅਤ ਦਾਜ ਭੀ ਦਯੋ।

ਜਬ ਉਸ ਨੇ ਦਯੋ ਕੰਬਲ ਡਾਲ।

ਲਗ ਦੋ ਤਰਫੋਂ ਪੜਨੋ ਮਾਲ।

ਮਿਟਾਂ ਵਿਚ ਹੀ ਵਿੱਤ ਅਨੁਸਾਰ ਕਿਸੇ ਨੇ ਰੁਪਿਆ, ਕਿਸੇ ਨੇ ਮੋਹਰ ਅਤੇ ਕਿਸੇ ਨੇ ਅਠਿਆਨੀ ਦੀ ਕੰਬਲ ਤੇ ਵਰਖਾ ਕਰ ਕੇ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਨੂੰ ਨਿਹਾਲ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਚਾਰੇ ਪਾਸੇ ਾਲਸੇ ਦੀ ਬੀਰਤਾ ਅਤੇ ਦਿਆਲਤਾ ਦੀ ਧਾਕ ਜੰਮ ਗਈ। ਨਿਮਾਣਿਆਂ ਨਿਤਾਣਿਆਂ ਨੇ ਾਲਸੇ ਦੀ ਜੈ-ਜੈ ਕਾਰ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਤੁਰਕਾਂ ਦੇ ਦਿਲ ਕੰਬਣ ਲੱਗ ਪਏ।

ਮਾਰਯੋ ਸੱਯਦ ਜਬ ਖਾਲਸੇ ਤਉ ਭਇਓ ਤੁਰਕਨ ਤਰੱਬਲ।

ਪੂਰਬ ਦਖਨ ਲਗ ਮਰੇ ਗਈ ਗੱਲ ਯਹ ਚੱਲ।

ਹਿਦੂ ਕਹੈ ਪਥ ਨਿਹਕੰਲਕ ਕੋ ਆਯੋ।

ਇਸੀ ਪਥ ਹੋਵਗੁ ਪ੍ਰਗਟਾਯੋ।

ਤੁਰਕ ਕਹੈ ਪਥ ਖਰ ਜੰਦਾਲ ਹੈ ਏਉ।

ਐਸੋ ਚਰਿਤ੍ਰ ਜਗ ਭਯੋ ਤੇਉ।

ਪਿਆਰੇ ਪਾਠਕ ਜੀ, ਾਲਸਾ ਪਥ ਦੀ ਵਿਚਿੱਤਰ ਲੀਲਾ ਦੀ ਇਕ ਝਾਕੀ ਆਪ ਨੂੰ ਦਿਖਾਈ ਗਈ ਹੈ। ਾਲਸੇ ਨੇ ਸਰਦਾਰੀ ਨਾ ਭੀਖ ਮਗ ਕੇ ਲਈ ਹੈ ਨਾ ਹੀ ਕਿਸੇ ਤਤਰੀ ਵਿਚ ਪਰੋਸ ਕੇ ਦਿੱਤੀ ਹੈ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਅੱਜਕੱਲ੍ਹ ਵਾਂਗ ਕਿਸੇ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਕੋਟੇ ਪਰਮਟ ਵਿਚੋਂ ਮਿਲੀ ਹੈ। ਾਲਸੇ ਨੇ ਤਕਰੀਬਨ ਇਕ ਸਦੀ ਜਾਨਾਂ ਹੂਲ ਕੇ ਦਰੋਂ ਬੇ ਦਰ ਹੋ ਕੇ ਐਸੇ ਕਾਰਨਾਮੇ ਕਰ ਦਿਖਾਏ ਕਿ ਦੁਨੀਆਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਰਦਾਰ ਕਹਿਣ ਤੇ ਮਜ਼ੂਰ ਹੋ ਗਈ।

ਅਹਿਮਦ ਾਹ ਅਬਦਾਲੀ ਨਾਲ ਆਏ ਇਤਿਹਾਸਕਾਰ ਕਾਹੀ ਨੂਰ ਮੁਹੰਮਦ ਨੇ ਸਿਘਾਂ ਬਾਰੇ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਜਦ ਇਹ ਜੰਗ ਵਿਚ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਵਾਂਗ ਮੈਦਾਨ ਵਿਚ ਬੁੱਕਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਜਦ ਇਹ ਦਿਆਵਾਨ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਹਾਤਮ ਤਾਈ (ਈਰਾਨ ਦਾ ਇਕ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਦਿਆਵਾਨ ਰਾਜਾ) ਨੂੰ ਵੀ ਮਾਤ ਪਾ ਦਿੰਦੇ ਹਨ।

ਪਰ ਐਸੋਸ ਨਵੇਂ ਭਾਰਤ ਦੇ ਨਿਰਮਾਤਾ ਪਡਤ ਜਵਾਹਰ ਲਾਲ ਨਹਿਰੂ ਨੇ ਆਪਣੀ ਪੁਸਤਕ ਡਿਸਕਵਰੀ ਆਂ ਇੰਡੀਆ (Discovery of India) ਵਿਚ ਾਲਸੇ ਦੀਆਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਕੁਰਬਾਨੀਆਂ ਨੂੰ ਕੁਟਿਲ ਨੀਤੀ ਨਾਲ ਨਰ ਅਦਾ ਕਰ ਕੇ ਇਕ ਲਾਈਨ ਭੀ ਨਹੀਂ ਲਿਖੀ ਅਤੇ ਉਸ ਦੀ ਧੀ ਇੰਦਰਾ ਗਾਂਧੀ ਅਤੇ ਸਾਰੇ ਭਾਰਤ ਨੇ ਪੂਰੇ ਬਾਰਾਂ ਸਾਲ ਦੁਨੀਆਂ ਵਿਚ ਾਲਸੇ ਨੂੰ ਖੂਬਾਰ ਅਤਿਵਾਦੀ ਪ੍ਰਚਾਰਿਆ।

ਪਰ ਾਲਸਾ ਪਥ ਨੇ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਤੇ ਦੇ ਧਨੀ ਮਰਜੀਵੜਿਆਂ ਨੂੰ ਕਦੇ ਭੁਲਾਇਆ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਕਿ ਪਥ ਦੀਆਂ ਅਗਲੀਆਂ ਨਸਲਾਂ ਨੂੰ ਅਗਵਾਈ ਮਿਲਦੀ ਰਹੇ। ਐਸੇ ਮਹਾਂਵੀਰ ਯੋਧਿਆਂ ਲਈ ਹੀ ਇਹ ਬਦ ਬਣੇ ਹਨ:

ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨਾਮ ਜਪਿਆ, ਵੰਡ ਛਕਿਆ, ਦੇ ਚਲਾਈ ਤੇ ਵਾਹੀ, ਧਰਮ ਲਈ ਸੀਸ ਦਿੱਤੇ, ਬੰਦ ਬੰਦ ਕਟਵਾਏ, ਖੋਪਰੀਆਂ ਲੁਹਾਈਆਂ, ਆਰਿਆਂ ਨਾਲ ਚੀਰੇ ਗਏ, ਧਰਮ ਨਹੀਂ ਹਾਰਿਆ ਤਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਕਮਾਈ ਦਾ ਧਿਆਨ ਧਰ ਕੇ ਬੋਲੋ ਜੀ ਵਾਹਿਗੁਰੂ।

ਵੀਰ ਜੀ ਕੀ ਤੁਸੀਂ ਉੱਪਰ ਲਿਖੀ ਵਾਰਤਾ ਨੂੰ ਕੋਈ ਪਰੀ ਕਹਾਣੀ (Fairy Tale) ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਲਿਮ ਲਈ ਲਿਖੀ ਕਹਾਣੀ ਸਮਝ ਰਹੇ ਹੋ? ਨਹੀਂ! ਇਹ ਜੱਗ ਵਰਤੀ ਇਤਿਹਾਸਿਕ ਘਟਨਾ ਹੈ ਅਤੇ ਮੱਸੇ ਰੰਘੜ ਦਾ ਸਿਰ ਵੱਢਣ ਵਾਲੇ ਸਰਦਾਰ ਮਹਿਤਾਬ ਸਿਘ ਦੇ ਪੋਤੇ ਸਰਦਾਰ ਰਤਨ ਸਿਘ ਭੰਗੂ ਦੇ ਲਿਖੇ ਪ੍ਰਾਚੀਨ ਪਥ ਪ੍ਰਕਾ ਵਿਚੋਂ ਲਈ ਗਈ ਹੈ। ਇਹ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਪਹਿਲੇ ਸਿੱਖ ਇਤਿਹਾਸਕਾਰ ਮਨੇ ਗਏ ਹਨ ਅਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਹ ਗ੍ਰੰਥ 1840 ਵਿਚ ਲਿਖਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਦੀ ਇਕ ਕਾਪੀ ਈਸਟ ਇੰਡੀਆ ਕੰਪਨੀ ਵੱਲੋਂ ਇੰਗਲੈਂਡ ਭੇਜੀ ਗਈ ਅਤੇ ਇਕ ਨਕਲ ਮਹਾਰਾਜਾ ਪਟਿਆਲਾ ਦੀ ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀ ਵਿਚ ਮੌਜੂਦ ਹੈ।

ਆਓ ਹੁਣ ਤੁਹਾਨੂੰ ਇਸ ਘਟਨਾ ਦੀ ਸੁੰਦਰ ਤਸਵੀਰ ਦਾ ਦੂਸਰਾ ਪਾਸਾ ਦਿਖਾਈਏ। 22 ਦਸੰਬਰ 2002 ਦੇ ਪੰਜਾਬੀ ਟ੍ਰਿਬਿਊਨ ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਪਨੇ ਤੇ ਬਰ ਛਪੀ ਹੈ। ਇਸ ਵਿਚ ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਸ਼੍ਰੀਮਤੀ ਇੰਦਰਾ ਗਾਂਧੀ ਦੇ ਕਤਲ ਪਿੱਛੋਂ 1984 ਦੇ ਦਿੱਲੀ ਦੇ ਸਿੱਖ ਕਤਲੇਆਮ (ਸਰਕਾਰੀ ਬੋਲੀ ਵਿਚ ਦੰਗੇ) ਤੋਂ ਵਿਧਵਾ ਹੋਈਆਂ ਸਿੱਖ ਬੀਬੀਆਂ, ਲੰਮੇ ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਇਨਸਾ ਲਈ ਕੀਤੀ ਜਦੋਂ ਜਹਿਦ ਪਿੱਛੋਂ ਨਿਰਾ ਹੋ ਕੇ ਚਾਰ ਬੱਸਾਂ ਰਾਹੀਂ ਅਕਾਲ ਤਤ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਜਥੇਦਾਰ ਜੀ ਨੂੰ ਰਿਆਦ ਕਰਨ ਆਈਆਂ ਹਨ।

ਪਹਿਲਾਂ ਤਾਂ ਜਥੇਦਾਰ ਸਾਹਿਬ ਬੀਬੀਆਂ ਦੇ ਜੱਥੇ ਨੂੰ ਅਣਗੌਲਿਆਂ ਕਰ ਕੇ ਤਤ ਸਾਹਿਬ ਤੇ ਮੱਥਾ ਟੇਕ ਕੇ ਸਿੱਧੇ ਆਪਣੇ ਦੰਤਰ ਚਲੇ ਗਏ। ਫਿਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸੁਨੇਹਾ ਭੇਜਿਆ ਕਿ ਇਕ ਦੋ ਬੀਬੀਆਂ ਆ ਕੇ ਮਿਲ ਲੈਣ। ਜਦ ਕਿ ਬੀਬੀਆਂ ਨੇ ਆਉਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਮਿਲਣ ਲਈ ਤਾਰੀ ਅਤੇ ਸਮਾਂ ਲੈ ਰੱਖਿਆ ਸੀ। ਬੀਬੀਆਂ ਦੇ ਮਜ਼ਬੂਰ ਕਰਨ ਤੇ ਹੀ, ਜਥੇਦਾਰ ਸਾਹਿਬ, ਕੋਲ ਆਏ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵੱਲੋਂ ਲਿਖਿਆ ਮੈਮੋਰੈਂਡਮ ਸਵੀਕਾਰ ਕੀਤਾ।

ਜੋ ਮਰਾਂ ਮੈਮੋਰੈਂਡਮ ਵਿਚ ਬੀਬੀਆਂ ਨੇ ਰੱਖੀਆਂ, ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਇਕ ਆਮ ਇਨਸਾਨ ਦਾ ਦਿਲ ਕੰਬ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਮਰਾਂ ਇਹ ਸਨ :

1. ਸਿੱਖ ਕਤਲੇਆਮ ਪਿੱਛੋਂ, ਦਿੱਲੀ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਕਮੇਟੀ ਨੇ ਵਿਧਵਾਵਾਂ ਲਈ 500 ਰੁਪਏ ਮਹੀਨਾ ਪੈਨਨ ਦੇਣੀ ਰੁ ਕੀਤੀ ਸੀ, ਹੁਣ ਬੰਦ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਦੁਬਾਰਾ ਚਾਲੂ ਕਰਾਈ ਜਾਵੇ ਅਤੇ ਸਮੇਂ ਦੀ ਮਹਿੰਗਾਈ ਨੂੰ ਮੁੱਖ ਰੱਖਦਿਆਂ ਇਹ ਪੈਨਨ ਵਧਾ ਕੇ ਇਕ ਹਾਰ ਰੁਪਏ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ।
2. ਕਮੇਟੀ ਵੱਲੋਂ ਚਲਾਈਆਂ ਵਿਦਿਅਕ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਵਿਚ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਮੁੰਤ ਵਿੱਦਿਆ ਦਿੱਤੀ ਜਾਵੇ।
3. ਵਿਧਵਾਵਾਂ ਦੀ ਮੱਦਦ ਲਈ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਪੈਸੇ ਨਾਲ, ਨਿਕਾਮ ਸਿੱਖ ਵੈਲੇਅਰ ਕੌਂਸਲ ਵਲੋਂ ਚਲਾਈ ਗਈ ਡਿਸਪੈਂਸਰੀ ਵਿਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਮੁੰਤ ਇਲਾਜ ਕਰਨ ਲਈ ਆਦੇ ਦਿੱਤਾ ਜਾਏ।
4. ਸਿੱਖ ਕਤਲੇਆਮ ਦੇ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਦੀ ਐਚ. ਕੇ. ਐਲ. ਭਗਤ ਦੇ ਇਾਰੇ ਤੇ, ਦਿੱਲੀ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਕਮੇਟੀ ਦੇ ਸਾਬਕਾ ਮੈਂਬਰ ਆਤਮਾ ਸਿਘ ਲੁਬਾਣਾ ਰਾਹੀਂ, ਜੋ ਝੂਠੇ ਕੇਸ ਪਾ ਕੇ, ਜੋ ਬੀਬੀਆਂ ਨੂੰ ਅਦਾਲਤਾਂ ਵਿਚ ਆਰ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਉਹ ਕੇਸ ਵਾਪਸ ਲਏ ਜਾਣ ਦਾ ਆਦੇ ਦਿੱਤਾ ਜਾਏ।
5. ਤਿਲਕ ਵਿਹਾਰ ਦੇ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਬੀਬੀਆਂ ਚਲਾ ਰਹੀਆਂ ਸਨ ਇਸ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਦੁਬਾਰਾ ਬੀਬੀਆਂ ਨੂੰ ਸੌਂਪਿਆ ਜਾਵੇ।
6. 1984 ਦੇ ਹੀਦ ਸਿਘ ਸਿੰਘਣੀਆਂ ਦੀ ਯਾਦ ਵਿਚ ਇਕ ਯੋਗ ਯਾਦਗਾਰ ਰਕਾਬ ਗੰਜ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਸਾਹਿਬ ਵਿਚ ਉਸਾਰੀ ਜਾਵੇ।
7. ਸਾਰੀਆਂ ਸਿੱਖ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਨੂੰ ਆਦੇ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇ ਕਿ ਉਹ ਸਰਕਾਰ ਤੋਂ ਪਾਉਣ ਕਿ ਕਤਲੇਆਮ ਦੇ ਦੀਆਂ ਨੂੰ ਸਾ ਦਿੱਤੀ ਜਾਵੇ।
8. ਵਿਧਵਾਵਾਂ ਦੇ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਕਮੇਟੀ ਦੀਆਂ ਚਲ ਰਹੀਆਂ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਵਿਚ ਯੋਗ ਨੌਕਰੀ ਦਿੱਤੀ ਜਾਵੇ।
9. ਸਿੱਖ ਸਨਅਤਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਆਦੇ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇ ਕਿ ਵਿਧਵਾਵਾਂ ਦੇ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਪਹਿਲ ਦੇ ਆਧਾਰ ਤੇ ਯੋਗ ਨੌਕਰੀਆਂ ਦਿੱਤੀਆਂ ਜਾਣ।

ਆਰਕਾਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਧਵਾਵਾਂ ਦਾ ਕੀ ਕਸੂਰ ਸੀ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪਰਵਾਰਾਂ ਨੂੰ ਕੋਹ ਕੇ ਮਾਰਿਆ ਗਿਆ। ਇਹੋ ਨਾ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪਰਵਾਰਾਂ ਦੇ ਨਾਉਂ ਸਿੱਖੀ ਵਾਲੇ ਸਨ। ਪਜਾਬ ਦੀ ਅਕਾਲੀ ਪਾਰਟੀ ਦੀਆਂ ਜਾਇ ਮਰਾਂ ਨੂੰ ਦਬਾਉਣ ਲਈ ਕੀਤੇ ਨੀਲਾ ਤਾਰਾ ਉਪਰੇਨ ਵਿਚ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਵੱਲੋਂ ਅਕਾਲ ਤਤ ਸਾਹਿਬ ਮਲਬੇ ਦਾ ਢੇਰ ਬਣਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਅਤੇ ਹਰਿਮਦਰ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਪਵਿੱਤਰਤਾ ਭੰਗ ਹੋਣ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਨਿਰਦੋ ਸਿੱਖ ਸੰਗਤਾਂ ਦਾ ਇਥੇ ਵਹਿਗਿਆਨਾ ਢੰਗ ਨਾਲ ਕਤਲੇਆਮ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਇਸ ਦੇ ਉਪਜੇ ਰੋਸ ਤੋਂ ਇੰਦਰਾ ਗਾਂਧੀ ਕਤਲ ਹੋ ਗਈ ਅਤੇ ਇਸ ਦੇ ਇਵਾਨੇ ਵਿਚ

ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਸਬਕ ਸਿਖਾਉਣ ਲਈ ਲਗਾਤਾਰ ਤਿੰਨ ਦਿਨ ਯੋਜਨਾਬੱਧ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਕਤਲੇਆਮ ਵਿਚ ਇਹ ਬੀਬੀਆਂ ਵਿਧਵਾ ਹੋ ਗਈਆਂ।

ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਕਰਕੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵਿਧਵਾ ਹੋਣਾ ਪਿਆ ਉਹ ਤਾਂ ਸਮਾਂ ਪਾ ਕੇ ਮਤਰੀ, ਮੁੱਖ ਮਤਰੀ ਅਤੇ ਗਵਰਨਰੀ ਜਾਂ ਹੋਰ ਉੱਚੀਆਂ ਪਦਵੀਆਂ ਨਾਲ ਸੁਭਿਤ ਹੋ ਕੇ ਬੁੇਮਾਰ ਦੌਲਤ ਨਾਲ ਮਾਲਾ-ਮਾਲ ਹੋ ਗਏ ਅਤੇ ਇਹ ਵਿਚਾਰੀਆਂ ਸੋਲਾਂ ਸਾਲ ਤੋਂ ਦਰ-ਦਰ ਰੁਲ ਰਹੀਆਂ ਹਨ।

ਾਲਸਾ ਜੀ ! ਕਿੱਥੇ ਉਹ ਜਥੇਦਾਰ ਸਨ ਜੋ ਪਰਾਈ ਬੇਟੀ ਲਈ ਇੰਨੀ ਕੁਰਬਾਨੀ ਦੇਣ ਲਈ ਤਤਪਰ ਸਨ ਅਤੇ ਕਿੱਥੇ ਸਾਡੇ ਹੁਣ ਦੇ ਜਥੇਦਾਰ ! ਸੋਲਾਂ ਸਾਲ ਆਪਣੇ ਕਾਤਲਾਂ ਨੂੰ ਇਨਸਾ ਲਈ ਕੇਵਲ ਬਿਆਨਬਾੀ ਕਰਦੇ ਰਹੇ। ਕੈਸੀ ਦਰਦਨਾਕ ਅਤੇ ਰਮਨਾਕ ਗੱਲ ਹੈ, ਜਦ ਅਬਾਰ ਵਿਚ ਪੜ੍ਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਦਿੱਲੀ ਅਤੇ ਪਜਾਬ ਦੇ ਸਿੱਖ ਆਪਣੇ ਕਾਤਲਾਂ ਨੂੰ ਸੋਨੇ ਦੀਆਂ ਤਲਵਾਰਾਂ ਭੇਟ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ ਜਾਂ ਸਿੱਖੀ ਦੇ ਕਾਤਲਾਂ ਦੀਆਂ ਬਰਸੀਆਂ ਮਨਾਉਣ ਲਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਮੜ੍ਹੀਆਂ ਤੇ ਜਾ ਕੇ ਕੀਰਨੇ ਪਾਉਂਦੇ ਹਨ।

ਕਰੋੜਾਂ ਰੁਪਏ ਲਾ ਕੇ ਉਸਾਰੇ, ਪੱਥਰਾਂ ਅਤੇ ਸੋਨੇ ਦੇ ਗੁੰਬਦਾਂ ਨਾਲ ਗਿਰੇ ਅਤੇ 300 ਫੁੱਟ ਉੱਚੇ ਨਿਾਨ ਸਾਹਿਬ ਵਾਲੇ ਇਹ ਸਾਡੇ ਗੁਰਦੁਆਰੇ ਕਿਸ ਕੰਮ ਦੇ ਹਨ ਜੇ ਪਥ ਦੀਆਂ ਬੱਚੀਆਂ ਨੇ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਰੁਲਣਾ ਹੈ।

ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਧਵਾਵਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਕਿੰਨੀ ਕੁ ਹੋਵੇਗੀ ? ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਦੋ ਕਰੋੜ ਕਹਾਉਣ ਵਾਲੇ ਇਸ ਪਥ ਲਈ ਇਹ ਕੀ ਚੀ ਹੈ ? ਜੇ ਇਕ ਇਕ ਰੁਪਿਆ ਪਰ ਜੀਅ ਇਕੱਠਾ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਭੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕੋਈ ਹੋਰ ਝਾਕ ਨਾ ਰਹੇ। ਪਰ ਕੌਣ ਦੇਵੇਗਾ ? ਜਿਸ ਤੋਂ ਭੀ ਲੈਣ ਜਾਵਾਂਗੇ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਾਉਂ ਤੇ ਦੇਸ-ਵਿਦੇ ਤੋਂ ਇਕੱਠਾ ਕੀਤਾ ਕਰੋੜਾਂ ਰੁਪਏ ਦਾ ਹਿਸਾਬ ਮਗਿਆ ਜਾਵੇਗਾ। ਕੌਣ ਹਿਸਾਬ ਦੇਵੇਗਾ ?

ਚਿੱਟੀ ਦੁੱਧ ਵਰਗੀ ਬੀਬੀ ਦਾੜ੍ਹੀ ਅਤੇ ਮਾਇਆ ਦੇ ਰੰਗ ਨਾਲ ਰੰਗੇ ਚਿਹਰੇ ਉੱਪਰ ਨੀਲੀ ਦਸਤਾਰ ਵਾਲੇ ਜਥੇਦਾਰਾਂ ਨੂੰ ਕੀ ਦਰਦ ਹੈ ? ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਕ ਦੂਜੇ ਦੀਆਂ ਟੰਗਾਂ ਖਿੱਚਣ, ਪੱਗਾਂ ਲਾਹੁਣ ਅਤੇ ਕੁਰਸੀ ਦੀ ਦੌੜ ਵਿਚ ਅੱਗੇ ਲੰਘਣ ਤੋਂ ਰਸਤ ਹੀ ਕਿੱਥੇ ਹੈ।

ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਪੂਰਨ ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨੀ ਕਹਾਉਣ ਵਾਲੇ ਚਾਰ ਪਜ ਸੌ ਸਿੱਖ ਡੇਰੇਦਾਰ ਸੰਤਾਂ ਨੂੰ ਭੋਰੇ ਅਤੇ, ਡੇਰੇ ਬਣਾਉਣ ਜਾਂ ਦੀਵਾਨ ਲਗਾ ਕੇ ਪੈਸੇ ਇਕੱਠੇ ਕਰਨ ਤੋਂ ਵਿਹਲ ਹੀ ਕਿੱਥੇ ਹੈ।

ਕਿਥੇ ਹਨ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਗਿਆਰਵੇਂ ਬਾਰਵੇਂ ਗੁਰੂ ਕਹਾਉਣ ਵਾਲੇ ? ਜਾਂ ਹੋਰ ਦੁਕਾਨਦਾਰ ਆਪੂ ਬਣੇ ਗੁਰੂ ? ਜੇ ਕੋਈ ਕਬੂਤਰ ਮਰ ਜਾਵੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅੱਖਾਂ ਚੋਂ ਅੱਥਰੂ ਵਗ ਤੁਰਦੇ ਹਨ। ਪਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅੱਖਾਂ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਸਾਰੇ ਦੇਸ ਵਿਚ ਲੱਖਾਂ ਬੱਚੇ, ਅਨਾਥ ਹੋ ਗਏ, ਲੱਖਾਂ ਔਰਤਾਂ ਵਿਧਵਾ ਹੋ ਗਈਆਂ, ਅਣਗਿਣਤ ਬੰਦਿਆਂ, ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਕੋਹ-ਕੋਹ ਕੇ ਮਾਰਿਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਪਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕੰਨ ਤੇ ਜੂੰ ਨਹੀਂ ਸਰਕ ਰਹੀ।

ਸਟੇਜ ਤੇ ਬੈਠ ਕੇ ਇਹ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਕੋਈ ਖੁਦ ਗਾਡ, ਅੱਲਾ ਅਤੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਅਖਵਾਉਂਦਾ ਹੈ, ਕੋਈ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਦਾ ਅਵਤਾਰ ਕਹਾਉਂਦਾ ਹੈ ।

ਉੜੀਸਾ ਅਤੇ ਗੁਜਰਾਤ ਦੇ ਭੁਚਾਲ ਮਾਰੇ ਲੋਕਾਂ ਲਈ ਲੰਗਰ ਚਲਾਉਣ ਵਾਲੇ ਸੰਤਾਂ ਨੂੰ ਪੁੱਛਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਤੁਹਾਨੂੰ ਆਪਣੀਆਂ ਧੀਆਂ ਕਿਉਂ ਭੁੱਲ ਗਈਆਂ ? ਇਸ ਲਈ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਮੱਦਦ ਕਰਨ ਨਾਲ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਕ੍ਰੋਧੀ ਮਿਲ ਸਕਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਲੰਗਰ ਲਾਉਣ ਨਾਲ ਸਰਕਾਰੀ ਨਿਵਾਜ਼ ਮਿਲਣ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਅਬਾਰਾਂ ਅਤੇ ਟੀ.ਵੀ. ਤੌਂ ਟੋਆਂ ਦਿਖਾਈਆਂ ਜਾਣਗੀਆਂ ।

ਅਰਬਾਂ ਰੁਪਏ ਲਾ ਕੇ ਚੇਤਨਾ ਮਾਰਚਾਂ ਤੇ ਹੋਰ ਮਾਰਚਾਂ ਦੇ ਕੀ ਮਾਅਨੇ ਹਨ ਜੇ ਅਸੀਂ ਆਪਣੇ ਕੀਤੇ ਕੁਕਰਮਾਂ ਕਾਰਣ ਨਰਕ ਭੋਗ ਰਹੀਆਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਬੱਚੀਆਂ ਦੀ ਬਾਂਹ ਨਹੀਂ ਫੜ ਸਕਦੇ । ਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਇਕੱਠੇ ਹੋਏ ਪੈਸਿਆਂ ਨਾਲ ਅਰਬਾਂ ਰੁਪਏ ਦੇ ਬਜਟ ਵਾਲੀਆਂ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਕਮੇਟੀਆਂ, ਉਂਗਲਾਂ ਤੇ ਗਿਣੀਆਂ ਜਾਣ ਵਾਲੀਆਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਬੀਬੀਆਂ ਦੀ ਸਾਰ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਲੈ ਰਹੀਆਂ ? ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਕਿਹੜੀ ਮਗ ਹੈ ਜੋ ਇਹ ਪੂਰੀ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੇ ?

ਅਕਾਲ ਤਤ ਤੇ ਜਥੇਦਾਰ ਸਾਹਿਬ ਕੀ ਕਰਨ ? ਹੁਣ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸਮਰੱਥਾ ਨਹੀਂ ਰਹੀ ਕਿ ਸਰਕਾਰ ਾਲਸਾ ਦੇ ਮੁਖੀ ਨੂੰ ਮੁਕਾਂ ਦੇ ਸਕਣ । ਹੁਣ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਦਾ ਬਣਾ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ ਕਿ ਾਲਸਾ ਸਰਕਾਰ ਵਰਗੀ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਮੁਖੀ ਅੱਗੇ ਆਪਣੀ ਤਿੰਨ ਫੁੱਟੀ ਕਿਰਪਾਨ ਰੱਖ ਕੇ ਦੋ ਹੱਥ ਜੋੜ ਕੇ ਤਿਹ ਬੁਲਾਉਣੀ ਪੈਂਦੀ ਹੈ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਲਿੰਗ ਵਿਚੋਂ ਰਾਤੋ ਰਾਤ ਪਰਚੀ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਨਾਉਂ ਦੀ ਨਿਕਲ ਆਉਂਦੀ ਹੈ । ਇਸ ਲਈ ਸਮਾਂ ਟਪਾ ਰਹੇ ਹਨ ਕਿ ਕਦ ਸਰਕਾਰ ਬਦਲੇ ਅਤੇ ਆਪਣਾ ਜਲਵਾ ਦਿਖਾਉਣ ।

ਐ ! ਮੇਰੇ ਨੌਜਵਾਨ ਪਾਠਕ ਵੀਰ ਤੈਨੂੰ ਮੇਰੀ ਕਲਮ ਦੇ ਕੀਰਨੇ ਸੁਣ ਕੇ ਝੁਣ-ਝੁਣੀ ਨਹੀਂ ਆਈ ? ਇਹ ਨਹੀਂ, ਕਿਉਂਕਿ ਤੈਨੂੰ ਆਪਣੇ ਵਿਰਸੇ ਦਾ ਪਤਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਅਤੇ ਤੈਂ ਆਪਣੇ ਗੁਰੂ ਨੂੰ ਬੇਦਾਵਾ ਲਿਖ ਕੇ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਅਤੇ ਗੁਰੂ ਸਿੱਖ ਵਾਲਾ ਨਾਤਾ ਤੋੜ ਲਿਆ ਹੈ । ਮੇਰੀ ਗੱਲੌਰ ਨਾਲ ਸੁਣ ।

ਇਕ ਵੇਰੀ ਜਨਤਾ ਦਲ ਦੇ ਜਨਰਲ ਸੈਕਟਰੀ ਸ੍ਰੀ ਸੁਬਰਾਮਨੀਅਮ ਜੀ ਸੰਤ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਭਿੰਡਰਾਂ ਵਾਲੇ ਨੂੰ ਪੁੱਛਣ ਲੱਗੇ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਦਾੜੀ ਕੇਸ ਕਿਉਂ ਰੱਖਦੇ ਹੋ ? ਸੰਤ ਜੀ ਨੇ ਗੱਲ ਘੁਮਾ ਕੇ ਥੋੜੀ ਦੇਰ ਪਿਛੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪੁੱਛਿਆ ਕਿ ਜਿਸ ਪੁੱਤਰ ਦੀ ਕਲ ਆਪਣੇ ਮਾਂ ਪਿਓ ਨਾਲ ਨਾ ਮਿਲਦੀ ਹੋਵੇ ਉਸ ਨੂੰ ਅਸੀਂ ਕੀ ਕਹਾਂਗੇ ? ਸੁਆਮੀ ਜੀ ਚੁੱਪ ਕਰ ਗਏ । ਸੰਤਾਂ ਦੇ ਵਾਰ-ਵਾਰ ਪ੍ਰਨ ਤੇ ਮਜਬੂਰ ਹੋ ਕੇ ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ , ਉਸ ਕੋ ਤੋ ਨਜਾਇ ਅੱਲਾਦ ਹੀ ਕਹੋਗੇ ਸੰਤਾਂ ਨੇ ਝੱਟ ਆਪਣੀ ਹਿੱਕ ਠੋਕੀ ਤੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਸੁਆਮੀ ਜੀ ਮੈਂ ਪੁੱਤਰ ਹਾਂ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਉਹ ਸਾਹਮਣੌਂ ਟੋ

ਹੈ ਮੇਰੇ ਗੁਰੂ ਦੀ । ਦੇਖੋ ਮੇਰੀ ਕਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਮਿਲਦੀ ਹੈ ਜਾਂ ਨਹੀਂ ? ਉਹ ਸਾਹਮਣੇ ਟੋ ਹੈ ਜੂੜੇ ਵਾਲੇ ਰਾਮ ਚੰਦਰ ਅਤੇ ਕ੍ਰਿਨ ਜੀ ਦੀ ਤੁਹਾਡੀ ਕਲ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦੀ ?

ਸੋ ਮੇਰੇ ਵੀਰ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਪੁਰਾਤਨ ਸਿੰਘਾਂ ਦੀ ਕਰਨੀ ਦੀ ਤਸਵੀਰ ਪਹਿਲਾਂ ਦਿਖਾਈ ਗਈ ਹੈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਸਰੀਰਿਕ ਟੋਆਂ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਅਜਾਇਬ ਘਰ ਵਿਚ ਲੱਗੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਹਨ । ਸਾਹਮਣੇ ਖੜ੍ਹ ਕੇ ਆਪਣੀ ਕਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਮਿਲਾ ਕੇ ਦੇਖ ਕੀ ਨਤੀਜਾ ਨਿਕਲਦਾ ਹੈ ।

ਬਿਉਟੀ ਪਾਰਲਰ ਤੋਂ ਗਿਰ ਕਰ ਕੇ, ਵਾਲ ਖੋਲ੍ਹ ਅਤੇ ਜੀਨ ਪਾ ਕੇ ਆਉਣ ਵਾਲੀ ਮੇਰੀ ਬੱਚੀਏ ਤੈਨੂੰ ਪਤਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹੋ ਨ ਕਿੱਥੋਂ ਆਇਆ ਹੈ ? ਜਿਸ ਦੇਸ ਵਿਚੋਂ ਇਹ ਭੇਸ ਆਇਆ ਹੈ ਉਥੇ ਇਹ ਨਹੀਂ ਪਤਾ ਕਿ ਸਵੇਰੇ ਘਰੋਂ ਗਿਆ ਪਤੀ ਘਰ ਆਵੇਗਾ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਦਾ ਜੀਵਨ ਸਾਥੀ ਬਣ ਗਿਆ ਹੋਵੇਗਾ । ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਸਤਰੀਆਂ ਦੇ ਲੱਛਣ ਹਨ । ਕੀ ਤੂੰ ਇਹ ਭੇਖ ਅਪਣਾਅ ਕੇ ਉਸੇ ਰਸਤੇ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਤੁਰ ਰਹੀ ? ਅਤੇ ਤੈਨੂੰ ਪਤਾ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਦਾ ਕੀ ਸਿੱਟਾ ਨਿਕਲੇਗਾ ?

ਮੇਰੇ ਹੋਣਹਾਰ ਬੱਚੇ ਬੱਚਿਓ ! ਕਸੂਰ ਤੁਹਾਡਾ ਨਹੀਂ ਕਸੂਰ ਸਾਡਾ ਹੈ, ਅਸੀਂ ਨਾ ਤੁਹਾਨੂੰ ਆਪਣੇ ਵਿਰਸੇ ਤੋਂ ਜਾਣੂ ਕਰਾ ਸਕੇ, ਨਾ ਗੁਰਬਾਣੀ ਨਾਲ ਜੋੜ ਸਕੇ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਇਤਿਹਾਸ ਨਾਲ । ਇਸ ਲਈ ਨਾ ਤੁਹਾਨੂੰ ਕੋਈ ਇਨ੍ਹਾਂ ਗੱਲਾਂ ਦਾ ਮ ਹੈ ਨਾ ਰੰਜ ।

ਮੇਰੇ ਪਿਆਰੇ ਪਾਠਕੋ ! ਮੇਰੇ ਤੇ ਇਕ ਪਰਉਪਕਾਰ ਕਰੋ । ਮੇਰੀ ਇਹ ਲਿਖਤੀ ਰਿਆਦ ਕੋਈ ਹਿੰਮਤ ਕਰ ਕੇ ਕਾਰ ਸੇਵਾ ਵਾਲੇ ਬਾਬਿਆਂ ਦੇ ਕੰਨ ਵਿਚ ਪਾ ਦਿਓ । ਇਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮਨ ਵਿਚ ਤਰਸ ਆ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਜੋ ਇਕ ਸਾਲ ਲਈ ਕਿਸੇ ਗੁਰਦੁਆਰੇ ਦੀ ਕਾਰ ਸੇਵਾ ਬੰਦ ਕਰ ਕੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਕਿਸਮਤ ਦੀਆਂ ਮਾਰੀਆਂ ਬੀਬੀਆਂ ਦੀ ਬਾਂਹ ਫੜ ਲੈਣ ।

ਐ ਮੇਰੀ ਕੌਮ ਦੇ ਦਾਨਵਰੋ, ਬੁੱਧੀ ਜੀਵੀਓ, ਡਾਕਟਰੋ, ਵਕੀਲੋ, ਸਿੰਘ ਸਭਾ ਦੇ ਪ੍ਰਧਾਨੋ ਮਿਨਰੀਓ, ਸਟੱਡੀ ਸਰਕਲ ਵਾਲਿਓ, ਉਠੋ, ਮੌਕਾ ਸੰਭਾਲੋ ਆਪਣਾ ਪੂਰਾ ਤਾਣ ਲਾ ਕੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਅਕਾਲੀ ਜਥੇਦਾਰਾਂ, ਮਣੀ ਕਮੇਟੀ ਦੇ ਪ੍ਰਧਾਨਾਂ ਦੀ ਸੁੱਤੀ ਪਈ ਆਤਮਾ ਨੂੰ ਝੰਜੋੜਨ ਦਾ ਉਪਰਾਲਾ ਕਰੋ । ਅਜੇ ਭੀ ਮੌਕਾ ਹੈ, ਆਪਣੇ ਰ ਨੂੰ ਪਹਿਚਾਣੋ । ਵਰਨਾ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ 1984 ਵਿਚ ਹੋਏ ਅਨਾਥ ਸਿੱਖ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਮਦਰ ਟਰੈਸਾ ਨੇ ਅਪਣਾਇਆ ਸੀ, ਜੇ ਕੋਈ ਹੋਰ ਸੰਸਥਾ ਇਕ ਤਿਲ ਜਿੰਨਾ ਭੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਬੀਬੀਆਂ ਦੀ ਮੱਦਦ ਕਰ ਕੇ ਬੀ ਮਾਰ ਗਈ ਤਾਂ ਦੁਨੀਆਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਰਾਹ ਜਾਂਦਿਆਂ ਨੂੰ ਚਿੜਾਉਣ ਲਈ ਕਿਹਾ ਕਰੇਗੀ **ਗੱਜ ਕੇ ਬੋਲੋ ਜੀ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ।**

ਐ ਮੇਰੀਆਂ ਸਤਿਕਾਰ ਯੋਗ ਭੈਣੋ, ਮਾਤਾਵੋ, ਕਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵੈਣ ਪਾ ਕੇ ਸੁਣਾਉਂਦੀਆਂ ਹੋ, ਪੱਥਰ ਪੂਜਣ ਵਾਲੇ ਪੱਥਰ ਦਿਲਾਂ ਨੂੰ ? ਸੱਪ ਨੂੰ ਪੂਜਣ ਵਾਲੇ ਹਿਰੀਲੇ ਇਨਸਾਨਾਂ ਨੂੰ ? ਜਾਂ ਫਿਰ ਬਾਂਦਰ ਪੂਜਣ ਵਾਲੇ ਰਾਹਤੀ ਦਰਿੰਦਿਆਂ ਨੂੰ ? ਮੀਰ ਵੇਚ ਕੇ

ਬੇ ਹਯਾਈ ਦਾ ਬੁਰਕਾ ਪਾਏ ਹੋਏ ਦਾੜੀ ਕੇਸਾਂ ਵਾਲੇ ਕਾਂਗਰਸੀ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ? ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਪਣੀ ਪਾਰਟੀ ਤੋਂ ਗੁਰਦੁਆਰੇ ਢੁਹਾ ਕੇ ਸਿੱਖਾਂ ਦਾ ਕਤਲੇਆਮ ਕਰਵਾ ਕੇ ਗੱਜ ਵੱਜ ਕੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਧਰਮ ਨਾਲੋਂ ਧੜਾ ਪਿਆਰਾ ਹੈ । ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਸੁਣੇਗਾ । ਦਾੜੀ ਕੇਸਾਂ ਵਾਲਾ ਕਾਮਰੇਡ ਸਿੱਖ, ਜੋ ਨਿਰਨੇ ਕਾਲਜੇ ਇਕ ਸੌ ਇਕ ਗਾਲ ਰੱਬ ਨੂੰ ਅਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਪੂਜਣ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਕੱਢਦਾ ਹੈ, ਕੋਈ ਤੁਹਾਡੀ ਮੱਦਦ ਨਹੀਂ ਕਰੇਗਾ ।

ਐ ਸਤਿਕਾਰ ਯੋਗ ਬੀਬੀਓ, ਆਪਣੇ ਕਾਤਲਾਂ ਤੋਂ ਇਨਸਾਂ ਲਈ ਤਰਲੇ ਕਰਨੇ ਅਤੇ ਧਰਨੇ ਦੇਣੇ ਛੱਡ ਦੇਵੋ । ਇਨ੍ਹਾਂ ਅਕਾਲੀ ਲੀਡਰਾਂ ਦੀਆਂ ਕੋਠੀਆਂ ਅੱਗੇ ਧਰਨੇ ਦਿਓ । ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਕੋਠੀਆਂ ਅੱਗੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਿਆਪੇ ਕਰੋ । ਇੰਦ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਮੁਰਦਾ ਰੂਹ ਜਾਗ ਪਵੇ । ਦੂਸਰੀ ਗੱਲ ਜੋ ਤੁਹਾਡੇ ਕਰਨ ਯੋਗ ਹੈ ਉਹ ਇਹ ਕਿ ਦਸਮੇ ਪਿਤਾ ਦੀ ਰਨ ਵਿਚ ਆਓ । ਅਮ੍ਰਿਤ ਛਕ ਕੇ ਤਿਆਰ ਬਰ ਤਿਆਰ ਹੋ ਕੇ ਬਾਣੀ ਨਾਲ ਪ੍ਰੇਮ ਪਾਓ ਅਤੇ ਕਲਗੀਧਰ ਪਿਤਾ ਨੂੰ ਬੇਨਤੀ ਕਰੋ:

ਮੈਂ ਖੜੀ ਉਡੀਕਾਂ ਜੀ ਪਥ ਦੇ ਵਾਲੀ ਨੂੰ ।

ਨਿਤ ਅਰ ਗੁਜਾਰਾਂ ਜੀ ਖੇਤ ਦੇ ਮਾਲੀ ਨੂੰ ।

ਰੱਖ ਆਪਣੀ ਖੇਤੀ ਨੂੰ ਕੱਢ ਦਿਓ ਨਦੀਨਾਂ ਨੂੰ ।

ਹੁਣ ਪਾੜੋ ਬੱਦਲ ਨੂੰ, ਕੱਢ ਤਾਰੂ (ਤਾਰੂ ਸਿਘ) ਤਾਰੇ ਨੂੰ (ਭਾਈ ਤਾਰਾ ਸਿਘ ਵਾਂ) ।

ਕੋਈ ਭੇਜੋ ਨਲੂਆ ਜੀ ਕਿਸੇ ਦੂਲੇ ਫੂਲੇ ਨੂੰ (ਫੂਲਾ ਸਿਘ ਅਕਾਲੀ) ।

ਸਿਘ ਬਾਬੇ ਦੀਪੇ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਸਿਘ ਬਘੇਲੇ ਨੂੰ ।

ਕੱਢੇ ਪਥ ਦੀ ਬੇੜੀ ਨੂੰ ਮਝ ਧਾਰ ਚ ਫਸੀ ਨੂੰ ।

ਰੱਖ ਲੇਵੋ ਦਾਤਾ ਜੀ ਰਨ ਚ ਆਇਆਂ ਨੂੰ ।

ਮੈਂ ਖੜੀ ਉਡੀਕਾਂ ਜੀ ਪਥ ਦੇ ਵਾਲੀ ਨੂੰ ।

ਨਿਤ ਅਰ ਗੁਜਾਰਾਂ ਜੀ ਖੇਤ ਦੇ ਮਾਲੀ ਨੂੰ ।

1857 ਸੱਚੋ-ਸੱਚ

ਸਮੇਂ ਦੇ ਹਾਲਾਤ ਤੋਂ ਨਾਵਾਕਿੰ, ਟੀ. ਵੀ. ਸੀਰੀਅਲਾਂ ਰਾਹੀਂ ਇਤਿਹਾਸ ਦੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਸੱਜਣ ਅਤੇ ਪੰਥ ਵਿਰੋਧੀ ਤਾਕਤਾਂ 1857 ਦੀ ਅਸਫਲਤਾ ਲਈ ਪੰਜਾਬ ਦੀਆਂ ਸਿੱਖ ਰਿਆਸਤਾਂ ਮੇਵਾਰ ਠਹਿਰਾ ਕੇ ਇਹ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕਰ ਰਹੀਆਂ ਹਨ ਕਿ ਜੇ ਸਿੱਖ ਦਾਰੀ ਨਾ ਕਰਦੇ ਤਾਂ ਦੇਸ 90 ਸਾਲ ਪਹਿਲਾਂ ਆਦ ਹੋ ਜਾਂਦਾ।

ਅਸਲੀਅਤ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਜਿਸ ਕਿਸੇ ਦੇਸੀ ਰਾਜੇ ਨੇ 1857 ਵੇਲੇ ਬੀਆਂ ਦਾ ਸਾਥ ਦਿੱਤਾ, ਉਸ ਆਪਣੀ ਰਿਆਸਤ ਤੋਂ ਹੱਥ ਧੋਣੇ ਪਏ। ਪਰ 1947 ਵੇਲੇ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਮਲੇਰਕੋਟਲਾ, ਕਮੀਰ, ਨਾਲ੍ਹਾਗੜ੍ਹ ਅਤੇ ਹੋਰ ਹਿੰਦੂ ਰਾਜਪੂਤ ਰਿਆਸਤਾਂ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਦੇਸ ਵਿੱਚ ਤਕਰੀਬਨ 375 ਹਿੰਦੂ ਮੁਸਲਮਾਨ ਰਾਜੇ ਕਾਇਮ ਸੀ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਕਿਸੇ ਨੇ ਭੀ ਬੀਆਂ ਦਾ ਸਾਥ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ। ਪਰ ਇਕ ਕਹਾਵਤ ਹੈ ਕਿ :-

ਜਿੱਥੇ ਸਾਡਾ ਨੰਦ ਘੋਪ

ਉਥੇ ਗਧੀ ਮਰੀ ਦਾ ਨਹੀਂ ਦੋ ।”

ਇਸ ਲਈ ਬਾਕੀ ਸਭ ਤੇ ਪੜਦਾ ਪਾ ਕੇ ਸਿੱਖ ਰਿਆਸਤਾਂ ਹੀ ਨਿਾਨਾ ਬਣਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ।

ਵਿਚਾਰ ਕਰਨ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ ਕਿ 1857 ਹੀ ਆਦੀ ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਲੜਾਈ ਕਿਉਂ ਪ੍ਰਚਾਰਿਆ ਗਿਆ । ਜਦ ਕਿ ਇਸ ਤੋਂ ਤਕਰੀਬਨ 150 ਸਾਲ ਪਹਿਲਾ ਬਾਬਾ ਬੰਦਾ ਸਿੰਘ ਬਹਾਦਰ ਦੀ ਕਮਾਨ ਹੇਠ ਾਲਸਾ ਪੰਥ ਨੇ ਆਦੀ ਦਾ ਬਿਗਲ ਵਜਾ ਕੇ ਪੰਜਾਬ ਦਾ ਸੁਤੰਤਰ ਰਾਜ ਕਾਇਮ ਕੀਤਾ। ਪਰ ਕਿਸੇ ਹਿੰਦੂ ਰਾਜੇ ਨੇ ਸਾਥ ਨਾ ਦਿੱਤਾ ਲਸਰੂਪ ਦੁਬਾਰਾ ਲਾਮ ਹੋ ਗਿਆ। ਬਾਬਾ ਬੰਦਾ ਬਹਾਦਰ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ 700 ਸਾਥੀਆਂ ਦੀ ਹੀਦੀ ਦੀ ਮਿਸਾਲ ਦੇਸ ਦੇ ਇਤਿਹਾਸ ਵਿਚ ਕਿਤੇ ਮਿਲਦੀ ਹੈ ? ਇਸ ਦੇਸ ਦੀ ਆਦੀ ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਲੜਾਈ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਸਵੀਕਾਰ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ? ਯਕੀਨ ਨਾਲ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜੇ ਉਸ ਵੇਲੇ ਰਾਜਸਥਾਨ, ਮਹਾਰਾਟਰ ਅਤੇ ਹੋਰ ਵੱਡੀਆਂ ਰਿਆਸਤਾਂ ਾਲਸੇ ਦਾ ਸਾਥ ਦਿੰਦੀਆਂ ਤਾਂ ਦੇਸ 1710 ਵਿਚ ਹੀ ਆਦ ਹੋ ਜਾਂਦਾ।

ਇਸ ਪਿੱਛੋਂ ਲਗਾਤਾਰ ਤਕਰੀਬਨ 100 ਸਾਲ, ਾਲਸਾ ਪੰਥ ਨੇ ਜੋ ਦੇਸ ਦੀ ਆਦੀ ਲਈ ਕੁਰਬਾਨੀਆਂ ਦਿੱਤੀਆਂ, ਘਰੋ ਬੇਘਰ ਹੋਏ, ਬੰਦ ਬੰਦ ਕਟਵਾਏ, ਖੋਪਰੀਆਂ ਉਤਰਵਾਈਆਂ, ਚਰਖੜੀਆਂ ਤੇ ਚੜ੍ਹੇ, ਸਿਰਾਂ ਦੇ ਮੁੱਲ ਪੁਆਏ, ਸਿੱਖ ਬੀਬੀਆਂ ਨੇ ਜੇਲ੍ਹਾਂ ਅੰਦਰ ਪੀਸਣੇ ਪੀਸੇ, ਬੱਚਿਆਂ ਨੇ ਆਂ ਤੇ ਟੰਗਵਾਇਆ, ਆਂਦਰਾਂ ਦੇ ਹਾਰ ਗਲ੍ਹਾਂ

ਵਿਚ ਪੁਆਏ, ਕੀ ਦੇਸ ਦੀ ਆਦੀ ਲਈ ਨਹੀ ਸੀ ?

ਛੋਟਾ ਘੱਲੂਘਾਰਾ ਜੋ 1746 ਵਿਚ ਹੋਇਆ। ਇਸ ਵਿਚ ਲਾਹੌਰ ਦੇ ਦੀਵਾਨ ਲਖਪਤ ਰਾਇ ਨੇ 6 ਮਹੀਨੇ ਲਗਾਤਾਰ ਸਿੱਖਾਂ ਦੀ ਕਤਲੇਆਮ ਕੀਤੀ ਜਿਸ ਵਿਚ ਤਕਰੀਬਨ ਤੀਹ ਹਾਰ ਸਿੱਖ ਹੀਦ ਹੋਏ। ਇਸ ਪਿੱਛੋਂ ਫਰਵਰੀ 1762 ਵਿਚ ਅਹਿਮਦ ਾਹ ਅਬਦਾਲੀ ਨਾਲ ਜੋ ਸਿੱਖਾਂ ਦਾ ਮੁਕਾਬਲਾ ਹੋਇਆ ਅਤੇ ਵੱਡੇ ਘੱਲੂਘਾਰੇ ਨਾਲ ਯਾਦ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਸਵੇਰੇ 6 ਵਜੇ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਦੁਪਹਿਰ 2 ਵਜੇ ਤੱਕ ਤਕਰੀਬਨ ਚਾਲੀ ਹਾਰ ਸਿੱਖ ਹੀਦ ਹੋਏ।

ਇਸ ਸਭ ਕੁਝ ਪੰਥ ਵਿਰੋਧੀ ਤਾਕਤਾਂ ਦੇਸ ਦੀ ਆਦੀ ਦੀ ਲੜਾਈ ਕਿਉਂ ਪ੍ਰਵਾਨ ਨਹੀ ਕਰਦੀਆਂ ? ਕੀ ਇਹ ਕਿਸੇ ਗੁਆਂਢੀ ਦੇਸ ਲਈ ਸੀ ? ਦੇਸ_ ਲਾਮ ਕਰਨ ਲਈ ਸੀ, ਜਾਂ ਵਿਦੋੀ ਮੁਲ ਹਾਕਮਾਂ ਨਾਲ ਕੋਈ ਫਰੈਂਡਲੀ ਮੈਚ ਦੀਆਂ ਜੰਗੀ ਮਕਾਂ ਸਨ ?

ਇਸ ਇਕ ਸਦੀ ਦੇ ਲਹੂ ਨਾਲ ਲਿਬੜੇ ਇਤਿਹਾਸ ਦੇ ਪੰਨਿਆਂ ਵਿਚ ਇਕ ਵੀ ਗਵਾਹੀ ਨਹੀ ਮਿਲਦੀ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਕਿਸੇ ਹਿੰਦੂ ਰਾਜਪੂਤ ਰਾਜੇ ਨੇ, ਬਨਾਰਸ, ਮਥੁਰਾ, ਰਾਜਸਥਾਨ ਜਾਂ ਮਹਾਂਰਾਟਰ ਦੇ ਕਿਸੇ ਰਾਜੇ ਨੇ ਸਿੱਖਾਂ ਦੀ ਕੋਈ ਮੱਦਦ ਕੀਤੀ ਹੋਵੇ? ਜਿਥੇ ਕਿ ਸਿੱਖਾਂ ਕੋਲ ਨਾ ਕਿਸੇ ਦੇਸ ਦੀ ਮਾਲਕੀ ਸੀ, ਨਾ ਕੋਈ ਆਮਦਨ ਦਾ ਸਾਧਨ ਅਤੇ ਨਾ ਕੋਈ ਮੱਦਦਗਾਰ, ਉਥੇ ਜਾਨਾਂ ਹੂਲ ਕੇ ਨਾਦਰਾਹ ਅਤੇ ਅਬਦਾਲੀ ਦੀ ਕੈਦ ਵਿਚੋਂ ਹਿੰਦੂ ਔਰਤਾਂ ਛੁਡਾ ਕੇ ਘਰੋ-ਘਰੀ ਪੁਹੰਚਾਉਣ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰ ਰਹੇ ਸੀ।

ਇਸ ਪਿੱਛੋਂ ਜਦ ਾਲਸੇ ਦਾ ਹੱਥ ਉਪਰ ਹੋਇਆ, ਛੋਟੀਆਂ ਛੋਟੀਆਂ ਸਿੱਖ ਰਿਆਸਤਾਂ ਹੋਂਦ ਵਿਚ ਆਈਆਂ ਤਾਂ ਮਰਹੱਟਿਆਂ ਨੇ ਦੇਸ ਆਦ ਕਰਾਉਣ ਲਈ ਮੁਲਾਂ ਅਤੇ ਅੰਗਰੇਂ ਨਾਲ ਮੱਥਾ ਲਾਉਣ ਦੀ ਬਜਾਇ ਸਿੱਖ ਰਿਆਸਤਾਂ ਹੀ _ ਲਾਮ ਕਰਨ ਦਾ ਬੀੜਾ ਚੁੱਕ ਲਿਆ। 1794 ਵਿਚ ਜਦ ਅੰਟਾ ਰਾਓ ਅਤੇ ਲਛਮੀ ਰਾਓ ਨੇ ਕੈਂਬਲ ਦੇ ਸਿੱਖ ਸਰਦਾਰਾਂ ਅਧੀਨ ਕਰਕੇ ਪਟਿਆਲਾ ਤੇ ਹੱਲਾ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਰਾਜਪੁਰੇ ਕੋਲ ਮਰਦਾਂਪੁਰ ਦੇ ਮੈਦਾਨ ਵਿਚ ਪਟਿਆਲੇ ਦੀੰਜ ਨੇ ਮਹਾਂਰਾਣੀ ਸਾਹਿਬ ਕੌਰ ਦੀ ਕਮਾਨ ਹੇਠ ਐਸੀ ਤੇ ਚਲਾਈ ਕਿ ਮਰਹੱਟਿਆਂ ਨੇ ਮੈਦਾਨ ਵਿਚੋਂ ਭੱਜ ਕੇ ਮੁੜ ਪੰਜਾਬ ਵੱਲ ਮੂੰਹ ਕਰਨ ਦਾ ਹੀਆ ਨਾ ਕੀਤਾ।

ਮਹਾਰਾਜਾ ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ ਦੇ ਅਕਾਲ ਚਲਾਣੇ ਪਿੱਛੋਂ ਕਮੀਰ ਦੇ ਰਾਜਾ ਕਰਨ ਸਿੰਘ ਦੇ ਪੂਰਵਜ ਰਾਜਾ ਗੁਲਾਬ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਧਿਆਨ ਸਿੰਘ ਦੀ ਦਾਰੀ ਕਾਰਨ ਇੰਨੀ ਵੱਡੀ ਹਕੂਮਤ ਖੇਰੂ-ਖੇਰੂ ਹੋਈ। ਡੋਗਰੇ ਸਰਦਾਰਾਂ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਿਵਾਸਪਾਤਰ ਯੂ. ਪੀ. ਦੇ ਮਿਸਰ ਲਾਲ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਤੇਜਾ ਸਿੰਘ ਦੀ ਦਾਰੀ ਕਾਰਨ 1845 ਦੀ ਐਂਗਲੋ ਸਿੱਖ ਵਾਰ ਵਿਚ ਸਿੱਖਾਂ ਦੀ ਹਾਰ ਹੋਈ। ਪੰਜਾਬੁ ਲਾਮ ਹੋ ਗਿਆ। ਇਸ ਸੇਵਾ ਬਦਲੇ ਰਾਜਾ ਗੁਲਾਬ ਸਿੰਘ ਕਮੀਰ ਦੀ ਰਿਆਸਤ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਈ।

1849 ਵਿਚ ਜਦ ਸ. ਚਤਰ ਸਿੰਘ, ੋਰ ਸਿੰਘ ਅਟਾਰੀ ਵਾਲੇ ਅਤੇ ਭਾਈ

ਮਹਾਰਾਜ ਸਿੰਘ ਦੀ ਕਮਾਨ ਹੇਠ ਦੂਸਰੀ ਐਂਗਲੋ ਸਿੱਖ ਵਾਰ ਹੋਈ, ਇਕ ਪਾਸੇ ਅੰਗਰੇਂ ਵਲੋਂ ਬਰਖਾਸਤ ਕੀਤੀ ਾਲਸਾੰਜ ਅਤੇ ਆਦੀ ਤੇ ਪ੍ਰਵਾਨੇ ਸਨ, ਦੂਸਰੇ ਪਾਸੇ ਅੰਗਰੇਂ ਦੀ ਮੱਦਦ ਤੇ ਪੂਰੇ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਦੀਆਂ ਦੇਸੀ ਰਿਆਸਤਾਂ ਦੀਆੰਜਾਂ ਸਨ।

ਚੇਲਿਆਂ ਵਾਲੀ ਦੀ ਲੜਾਈ ਵਿਚ ਅੰਗਰੇੰਜ ਦਾ ਇੰਨਾਂ ਨੁਕਸਾਨ ਹੋਇਆ ਕਿ ਇੰਗਲੈਂਡ ਦੀ ਪਾਰਲੀਮੈਂਟ ਵਿਚ ਹਾਹਾਕਾਰ ਮਚ ਗਈ ਅਤੇ ਪੂਰੇ ਇੰਗਲੈਂਡ ਵਿਚ ੱਕ ਮਨਾਇਆ ਗਿਆ। ਜੇ ਇਸ ਲੜਾਈ ਵਿਚ ਮੁਸਲਿਮ/ਹਿੰਦੂ ਦੇਸੀ ਰਿਆਸਤਾਂ ਦੀਆੰਜਾਂ ਸਿੱਖਾਂ ਦੀ ਮੱਦਦ ਤੇ ਹੁੰਦੀਆਂ ਤਾਂ 1849 ਵਿਚ ਹੀ ਦੇਸ ਆਦ ਹੋ ਜਾਂਦਾ। 1857 ਦੀ ਬਾਵਤ ਦੀ ਲੋੜ ਹੀ ਨਹੀ ਸੀ ਪੈਣੀ।

ਦੇਸ ਦੀਆਂ ਹਿੰਦੂ ਮੁਸਲਮ ਰਾਜਿਆਂ ਦੀਆੰਜਾਂ ਨੇ ਦੇਸ ਵਿਚ ਇਕੋ-ਇਕ ਆਦ ਪੰਜਾਬ ਦੇਸ _ ਲਾਮੀ ਦਾ ਹਾਰ ਪੁਆ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਸਿਰੰ 8 ਸਾਲ ਪਿਛੋਂ 1857 ਵਿਚ ਇਨ੍ਹਾਂ ਆਪਣੀ ਲਾਮੀ ਚੁਭਣ ਲੱਗ ਪਈ।

1857 ਦੇ ਕਿਸੇ ਆਗੂ ਨੇ ਨਾ ਤਾਂ ਕਿਸੇ ਸਿੱਖ ਰਾਜੇ ਮੱਦਦ ਦਾ ਸੱਦਾ ਦਿੱਤਾ, ਨਾ ਹੀ ਇਸ ਬਾਰੇ ਕੋਈ ਸਲਾਹ ਮਵਰਾ ਕੀਤਾ। ਇਸ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ ਅੱਜ ਤੱਕ ਕੋਈ ਇਤਿਹਾਸਿਕ ਦਸਤਾਵੇ ਨਹੀ ਮਿਲਦਾ। ਬਿਨ ਬੁਲਾਇਆ ਮਹਿਮਾਨ ਬਣਕੇ ਕੋਈ ਮੁਸੀਬਤ ਮੁੱਲ ਕਿਉਂ ਲਵੇ ?

ਲਾਲ ਪਰੀ ਦੀ ਮਸਤੀ ਵਿਚ ਆ ਕੇ ਰੰਗੀਨ ਾਇਰੀ ਕਰਨ ਵਾਲੇ 70 ਸਾਲ ਦੇ ਬੁੱਢੇ ਮੁਲ ਬਾਦਾਹ, ਬਹਾਦਰ ਾਹ, ਜਿਸ ਨੇ ਕਦੇ ਦਿੰਗੀ ਵਿਚ ਲੜਾਈ ਵਿਚ ਤੋਪ ਦੀ ਆਵਾ ਨਾ ਸੁਣੀ ਹੋਵੇ, ਆਗੂ ਬਣਾ ਕੇ ਸੰਲਤਾ ਦੀ ਆਸ ਕਰਨੀ ਮੂਰਖਤਾ ਤੋਂ ਵੱਧ ਹੋਰ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ।

ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਮੁਲ ਬਾਦਾਹਾਂ ਦੇ ਖਿਲਾਂ ਸਿੱਖਾਂ ਨੇ ਇਕ ਸਦੀ ਦਿੰਗੀ ਮੌਤ ਦਾ ਘੋਲ ਕਰ ਕੇ ਕੁਰਬਾਨੀਆਂ ਦਿੱਤੀਆਂ ਹੋਣ ਉਸ ਮੁਲ ਬਾਦਾਹ ਲਈ ਸਿੱਖਾਂ ਤੋਂ ਮੱਦਦ ਦੀ ਉਮੀਦ ਕਰਨੀ ਹੋਰ ਭੀ ਵੱਡੀ ਭੁੱਲ ਹੈ।

ਉਸ ਵੇਲੇ ਸਿੱਖਾਂ ਦੀ ਅਬਾਦੀ ਸਾਰੇ ਦੇਸ ਵਿਚ ਇਕ ਤੋਂ ਡੇਢਵੀਂ ਸਦੀ ਸੀ। ਸਿੱਖ ਜੇ ਕਹਿਣ ਕਿ ਬਾਕੀ ਦੇਸ ਵਾਸੀਆਂ ਦੀ ਮੱਦਦ ਨਾ ਮਿਲਣ ਕਾਰਨ ਪੰਜਾਬੁ ਲਾਮ ਹੋ ਗਿਆ ਤਾਂ ਗੱਲ ਵਿਚ ਕੋਈ ਵਨ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਪਰ ਜੇ 98% ਅਬਾਦੀ ਇਹ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕਰੇ ਕਿ 1.5% ਦੀ ਅਬਾਦੀ ਦੇ ਸਹਿਯੋਗ ਬੈਰ ਅਸੀ ਹਾਰ ਗਏ ਤਾਂ ਫਿਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸੂਰਮਗਤੀ ਲਈ ਜੈ ਬਜਰੰਗ ਬਲੀ ਹੀ ਕਹਿਣਾ ਪਵੇਗਾ।

1857 ਦੀਆਂ ਕ੍ਰਮਵਾਰ ਘਟਨਾਵਾਂ ਅਤੇ ਸਹੀ ਹਾਲਾਤ ਸਮਝਣ ਲਈ, ਅਸੀਂ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਵਲੋਂ ਪ੍ਰਕਾਤਿ ਅਤੇ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਇਤਿਹਾਸਕਾਰ ਡਾਕਟਰ ਸੁਰਿੰਦਰ ਨਾਥ ਸੇਨ ਦੀ ਲਿਖੀ ਕਿਤਾਬ 1857 ਦਾ ਸਹਾਰਾ ਲੈਣਾ ਠੀਕ ਸਮਝਦੇ ਹਾਂ। ਇਹ ਕਿਤਾਬ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਵਲੋਂ 1857 ਦੀ ਤਾਬਦੀ ਮਨਾਉਣ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ 10 ਮਈ, 1957 ਪ੍ਰਕਾਤਿ ਕੀਤੀ ਗਈ ਅਤੇ ਤੱਤਕਾਲੀਨ ਸਿੱਖਿਆ ਮੰਤਰੀ ਮੌਲਾਨਾ ਅਬੁਲ ਕਲਾਮ

ਆਦ ਨੇ, ਇਸ ਦੀ ਭੂਮਿਕਾ ਲਿਖੀ ਹੋਣ ਕਾਰਨ ਇਸ ਕਿਤਾਬ ਵਿਚ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਤੱਥਾਂ ਤੇ ਕਿਸੇ ਕਿਸਮ ਦਾ ਸੰਦੇਹ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਈ ਗੂੰਜਾਇ ਨਹੀਂ ਹੈ।

ਹੁਣ ਤਕ ਪ੍ਰਾਪਤ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ਾਂ ਤੋਂ ਇਹ ਪ੍ਰਤੱਖ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਬਾਵਤ ਦਾ ਅਸਰ ਉੱਤਰੀ ਭਾਰਤ ਵਿਚ ਆਇਆ, ਮੱਧ ਭਾਰਤ ਵਿਚ ਘੱਟ ਅਤੇ ਦੇਸ ਦਾ ਦੱਖਣੀ ਅਤੇ ਪੱਛਮੀ ਹਿੱਸਾ ਇਸ ਤੋਂ ਬੇਲਾਗ ਰਿਹਾ।

ਪਾਠਕਾਂ ਦੀ ਦਿਲਚਸਪ ਜਾਣਕਾਰੀ ਲਈ ਹੁਣ ਅਸੀਂ ਇਸ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਸਥਾਨਾਂ ਸਥਾਨਾਂ ਤੇ ਹੋਈਆਂ ਘਟਨਾਵਾਂ ਦਾ ਵੇਰਵਾ ਪੇ ਕਰਦੇ ਹਾਂ।

ਦਿੱਲੀ :- ਡਾਕਟਰ ਸੇਨ ਦੀ ਲਿਖੀ ਕਿਤਾਬ ਦੇ ਪੰਨਾ 67-68 ਅਨੁਸਾਰ, 11 ਮਈ, 1857, ਜਦ ਦਿੱਲੀ ਹਿਰ ਹਰ ਰੋ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਾਂਤ ਸੀ, ਮੇਰਠ ਦੇ ਬਾੀ ਸਿਪਾਹੀ ਕਿਤੀਆਂ ਦਾ ਪੁਲ ਪਾਰ ਕਰਕੇ ਰਾਜਘਾਟ ਵਾਲੀ ਸਾਈਡ ਤੋਂ ਹਿਰ ਵਿਚ ਦਾਲ ਹੋਏ। ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਡਾਕਟਰ ਚਮਨ ਲਾਲ ਜੋ ਕਿ ਈਸਾਈ ਬਣਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ ਅਤੇ ਆਪਣੀ ਡਿਸਪੈਂਸਰੀ ਦੇ ਬਾਹਰ ਖੜ੍ਹਾ ਸੀ ਕਤਲ ਕੀਤਾ। ਫਿਰ ਬਾਦਾਹ ਦੇ ਕਿਲ੍ਹੇ ਵਿਚ ਦਾਲ ਹੋ ਕੇ, ਉਥੇ ਹਾਰ ਅੰਗਰੇ ਅੰਸਰਾਂ ਅੰਰਤਾਂ ਅਤੇ ਬੱਚਿਆਂ ਸਣੇ ਕਤਲ ਕਰ ਕੇ ਬਾਦਾਹ ਬਹਾਦਰ ਾਹ ਕੋਲ ਪਹੁੰਚੇ ਅਤੇ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਕਿ ਅਸੀਂ ਦੇਸ ਅਤੇ ਧਰਮ ਲਈ ਲੜਨ ਆਏ ਹਾਂ ਇਸ ਲਈ ਸਾਡੀ ਅਗਵਾਈ ਕਰੋ।

ਬਾਦਾਹ ਨੇ ਪੈਸੇ ਅਤੇ ਹੋਰ ਸਾਧਨਾਂ ਦੀ ਘਾਟ ਜਤਾ ਕੇ ਆਪਣੀ ਅਸਮਰਥਾ ਾਹਰ ਕੀਤੀ ਪਰ ਵੱਡੀ ਭੀੜ ਅੱਗੇ ਕੋਈ ਪੇ ਨਾ ਜਾਂਦੀ ਦੇਖ ਕੇ ਸਵੀਕਾਰ ਤਾਂ ਕਰ ਲਿਆ, ਨਾਲ ਹੀ ਇਸ ਆਲ ਨਾਲ, ਕਿ ਮੇਰਠ ਤੋਂ ਆ ਕੇ ਜਲਦੀ ਹੀ ਅੰਗਰੇੌਂਜ ਹਾਲਾਤ ਤੇ ਕਾਬੂ ਪਾ ਲਏਗੀ। ਇਕ ਉਠ ਸਵਾਰ ਆਗਰੇ ਗਵਰਨਰ ਜਨਰਲ ਇਸ ਬਾਰੇ ਬਰ ਦੇਣ ਲਈ ਭੇਜ ਦਿੱਤਾ। ਜਦ ਦਿਨ ਭਰ ਦੀ ਉਡੀਕ ਪਿਛੋਂ ਭੀ ਅੰਗਰੇੌਂਜ ਨਾ ਆਈ ਅਤੇ ਬੇਮੁਹਾਰੇ ਦੇਸੀੌਂਜੀ ਮਹਿਲ ਦੇ ਅੰਦਰੂਨ ਤੱਕ, ਜਿਥੇ ਕਿ ਕੰਪਨੀ ਦੇ ਅੰਸਰਾਂ ਦੀ ਭੀ ਜਾਣ ਦੀ ਜੁਰਅਤ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਪਹੁੰਚ ਗਏ, ਬਹਾਦਰ ਾਹ ਨੇ ਡਰਦੇ ਮਾਰੇ ਮਥੂਰ ਹੋ ਕੇੌਂਜ ਦੀ ਕਮਾਨ ਸੰਭਾਲਣੀ ਮਨੂਰ ਕਰ ਲਈ।

ਦਿੱਲੀ ਵਿਚ ਉਸ ਵੇਲੇ ਅੰਗਰੇੌਂਜ ਬਹੁਤ ਥੋੜ੍ਹੀ ਸੀ। ਗਰਮੀਆ ਦੀ ਰੁੱਤ ਕਾਰਨ ਕਮਾਂਡਰ-ਇਨ-ਚੀਫ ਅਤੇ ਹੋਰ ਉੱਚੇ ਅੰਸਰ ਸਪਾਟੂ, ਡਿਗਈ ਅਤੇ ਹੋਰ ਪਹਾੜੀ ਇਲਾਕੇ ਵਿਚ ਛੁੱਟੀਆਂ ਮਨਾ ਰਹੇ ਸੀ। ਜਦ ਜਨਰਲ ਐਨਸਨ ਬਾਵਤ ਦੀ ਤਾਰ ਮਿਲੀ।

ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਮਿਲੇ ਕੋਲ ਜੁਤੋਗ ਤੋਂ ਗੋਰਖਾ ਰੈਜਮੈਂਟ ਦਿੱਲੀ ਵੱਲ ਭੇਜਿਆ ਗਿਆ। ਉਸ ਪਿਛੋਂ ਤਿਆਰੀ ਕਰਕੇ ਅੰਬਾਲੇ ਤੋਂ ਹੋਰੌਂਜ ਭੇਜੀ ਗਈ। ਮਹਾਰਾਜਾ ਪਟਿਆਲਾ, ਮਹਾਰਾਜਾ ਜੀਂਦ ਅਤੇ ਨਵਾਬ ਕਰਨਾਲ ਭਰੋਸੇ ਵਿਚ ਲੈ ਕੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਜੀ.ਟੀ. ਰੋਡ ਦੀ ਹਿਫਾਤ ਦੀ ਮੇਵਾਰੀ ਸੌਂਪੀ ਗਈ ਤਾਂ ਜੋ ਪਿੱਛੋਂ ਦਿੱਲੀ ਲਈ ਸਪਲਾਈ ਲਾਈਨ ਵਿਚ ਕੋਈ ਵਿਘਨ ਨਾ ਪਵੇ। (ਪੰਨਾ 75)

ਇਨੇ ਸਮੇਂ ਤੱਕ ਆਸੇ ਪਾਸੇ ਤੋਂ ਜਹਾਦੀ ਅਤੇ ਹੋਰੌਂਜੀਆਂ ਦੀ ਆਮਦ ਨਾਲ ਬਹਾਦਰ ਾਹ ਕੋਲ ਦਿੱਲੀ ਵਿਚ ਚਾਲੀ ਹਾਰੌਂਜ ਹੋ ਗਈ। ਇੱਡੀ ਵੱਡੀ ਸੰਖਿਆ ਲਈ ਰਾਨ ਅਤੇ ਹੋਰ ਸਮਾਨ ਲਈ ਪੈਸੇ ਦੀ ਘਾਟ ਹੋਣ ਕਾਰਨ ਪਹਿਲਾਂ ਬਹਾਦਰ ਾਹ ਦੀ ਅਪੀਲ ਤੇ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਦਾਨ ਦਿੱਤਾ ਫਿਰ ਾਹਕਾਰਾਂ ਤੇ ਕਰਾ ਲਿਆ ਗਿਆ ਫਿਰ 28 ਮਈ ਤੋਂ 31 ਮਈ ਤੱਕੌਂਜ ਨੇ ਦਿੱਲੀ ਨਿਵਾਸੀਆਂ ਲੁੱਟਿਆ। (ਪੰਨਾ 72)

ਜਨਰਲ ਐਨਸਨ ਦੀ ਰਸਤੇ ਵਿਚ ਹੋਾ ਅਤੇ ਸਨਸਟਰੋਕ ਨਾਲ ਮੌਤ ਹੋ ਗਈ ਅਤੇ ਜਨਰਲ ਹੈਨਰੀ ਬਰਨਾਰਡ ਨੇ ਕਮਾਨ ਸੰਭਾਲੀ। ਇਕ ਗੋਰਖਾ ਰੈਜਮੈਂਟ ਦੇਹਰਾਦੂਨ ਤੋਂ ਮੇਰਠ ਰਾਹੀਂ ਦਿੱਲੀ ਭੇਜੀ ਗਈ। ਕੁਛ ਮੇਰਠ ਵਾਲੀੌਂਜ ਨੇ ਦਿੱਲੀ ਵੱਲ ਕੂਚ ਕੀਤਾ। ਇਧਰੋਂ ਪੰਜਾਬ ਤੋਂ ਪੰਜਾਬ ਰਜਮੈਂਟ ਅਤੇ ਹੋਰੌਂਜ ਜਿਸ ਵਿਚ ਮੁਸਲਮਾਨ, ਬਲੋਚ, ਪਠਾਨ ਸਿੱਖ ਅਤੇ ਹੋਰ ਰਲਵੇਂ ਲੋਕ ਸਨ ਦਿੱਲੀ ਵੱਲ ਰਵਾਨਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ।

ਅੰਗਰੇੌਂਜ ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਝੜੱਪ ਦਿੱਲੀ ਤੋਂ 5 ਮੀਲ ਦੂਰ ਬਾਦਲੀ ਕੀ ਸਰਾਇ ਵਿਚ 8 ਜੂਨ ਹੋਈ। ਇਸ ਕਿਤਾਬ ਦੇ ਪੰਨਾ 75 ਅਨੁਸਾਰ ਅਸਲਾ ਤੇ ਗਿਣਤੀ ਆਦਾ ਹੋਣ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਸਿਆਣੇ ਆਗੂਆਂ ਦੀ ਘਾਟ ਕਾਰਨ ਦੇਸੀੌਂਜ ਹਾਰ ਹੋਈ। 26 ਤੋਪਾਂ ਅਤੇ ਭਾਰੀ ਜਾਨੀ ਨੁਕਸਾਨ ਉੱਠਾ ਕੇੌਂਜ ਪਿੱਛੇ ਹਟਣਾ ਪਿਆ।

ਅੰਗਰੇੌਂਜ ਨੇ ਦਿੱਲੀ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਸਬੀ ਮੰਡੀ ਕੋਲ ਬਾੜਾ ਹਿੰਦੂ ਰਾਉ, ਵਿਚ ਮਹਾਰਾਜਾ ਸਿੰਧੀਆਂ ਦੇ ਰਿਤੇਦਾਰ ਦੀ ਹਵੇਲੀ ਗੜ੍ਹ ਬਣਾ ਕੇ ਮੋਰਚਾ ਬੰਦੀ ਕਰ ਲਈ। ਆਸੇ ਪਾਸੇ ਤੋਂ ਹੋਰ ਕੁਮਕ ਆਉਣ ਨਾਲ ਜਨਰਲ ਹੈਨਰੀ ਕੋਲੌਂਜ ਦੀ ਕੁੱਲ ਗਿਣਤੀ 6600 ਹੋ ਗਈ।

ਦੂਸਰੀ ਮੁਠਭੇੜ 9 ਜੂਨ ਬਾੜਾ ਹਿੰਦੂ ਰਾਉ ਤੇ ਹਮਲੇ ਵੇਲੇ ਹੋਈ। ਮੁਕਾਬਲਾ ਬੜਾ ਸਤ ਸੀ। ਪਿਾਵਰ ਕੋਲ ਮਰਦਾਨ ਦੀ ਛਾਉਣੀ (ਹੁਣ ਪਾਕਿਸਤਾਨ) ਤੋਂ ਆਈ ਌ਂਜ ਦਾ ਸਦਕਾ ਅੰਗਰੇਾਂ ਦਾ ਪਲੜਾ ਭਾਰੀ ਰਿਹਾ।

ਛੁਟ ਪੁਟ ਝੜੱਪਾਂ ਪਿਛੋਂ ਫਿਰ 19 ਜੂਨ ਵੱਡਾ ਹਮਲਾ ਅੰਗਰੇੌਂਜ ਤੇ ਹੋਇਆ। ਕਿਸੇ ੈਸਲਾ ਹੋਣ ਤੋਂ ਬੈਰ ਦਿਨ ਛਿਪ ਗਿਆ। ਇਸ ਲੜਾਈ ਵਿਚ ਬ੍ਰਿਗੇਡੀਅਰ ਹੋਪ ਗਰਾਂਟ ਬੁਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਖਮੀ ਹੋਇਆ। ਅੰਗਰੇ ਅੰਸਰਾਂ ਅਨੁਸਾਰ, ਜੇ ਦੇ ਸੀੌਂਜ ਦੇ ਆਗੂ ਸਿਆਣੇ ਹੁੰਦੇ ਤਾਂ ਜੀ. ਟੀ. ਰੋਡ ਤੇ ਕਬਾ ਕਰਕੇ ਅੰਗਰੇਾਂ ਦੀ ਸਪਲਾਈ ਲਾਈਨ ਤੋੜ ਸਕਦੇ ਸੀ ਅਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਲੜਾਈ ਦਾ ਰੁਖ ਬਦਲਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਸੀ। (ਪੰਨਾ 78)

ਅੰਗਰੇਾਂ ਨੇ ਮੇਜਰ ਹਡਸਨ ਅਤੇ ਇਕ ਅੱਥੋਂ ਕਾਣੇ ਰਬ ਅਲੀ ਦੀ ਨਿਗਰਾਨੀ ਹੇਠ ਆਪਣੇ ਸੂਹੀਆਂ ਦਾ ਜਾਲ ਵਿਛਾ ਲਿਆ ਜੋ ਅੰਦਰ ਦੀ ਪਲ-ਪਲ ਦੀ ਬਰ ਪਹੁੰਚਾਉਣ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਤੋੜ-ਫੋੜ ਦਾ ਕੰਮ ਭੀ ਕਰਦੇ ਸਨ।

2 ਜੁਲਾਈ ਬਰੇਲੀ ਤੋਂ ਬਖਤ ਾਨੌਂਜ ਲੈ ਕੇ ਬਹਾਦਰ ਾਹ ਕੋਲ ਪੇ

ਹੋਇਆ। ਬਹਾਦਰ 'ਹ ਨੇ ਆਪਣੇ ਲੜਕੇ ਮਿਰਾ ਮੁਲ ਦੇ ਬਰਖਿਲਾ ਲੁਟ ਮਾਰ ਦੀਆਂ ਬਰਾਂ ਤੋਂ ਤੰਗ ਆ ਕੇ ਬਤ 'ਨ ਮੁਖ ਸੈਨਾਪਤੀ ਬਣਾਇਆ ਅਤੇ ਮਿਰਾ ਮੁਲ ਐਡਜੂਟੈਂਟ ਜਨਰਲ ਬਣਾ ਦਿੱਤਾ।

ਇਸ ਨਾਲ ਜਰਨੈਲਾਂ ਵਿਚ ਈਰਖਾ ਤੇ ਬੇਵਿਸ਼ਵਾਸੀ ਵੱਧ ਗਈ। ਪੈਸੇ ਦੀ ਘਾਟ, ਹਰ ਪਲ ਹਰ ਇਕ ਵੱਕ ਦੀ ਨਿਗ੍ਹਾ ਨਾਲ ਦੇਖਣ ਕਾਰਨ ਅਤੇ ਕਮਾਂਡਰਾਂ ਦਾ ਜ ਤੇ ਸਹੀ ਕੰਟਰੋਲ ਨਾ ਹੋਣ ਕਾਰਨ ਹਿਰ ਵਿਚ ਲੁਟ ਮਾਰ ਵਧ ਗਈ। ਇਥੋਂ ਤਕ ਕਿ ਔਰੰਗੇਬ ਦੇ ਪੁੱਤਰ ਬਹਾਦਰ 'ਹ-1 ਦੀ ਹ ਈਮਾਨੀ ਬੇਮ ਵੀ ਚਪੇਟ ਵਿਚ ਆ ਗਈ। ਜਿਸ ਵਿਚ ਬਹਾਦਰ 'ਹ ਦਾ ਆਪਣਾ ਹਿੰਦਾ ਅਬੂ ਬਕਰ ਹੀ ਕਸੂਰਵਾਰ ਸੀ। ਹਿੰਦਾ ਦੇ 'ਹੀ ਹੁਕਮਾਂ ਨਾਲ ਗਿ੍ਫਤਾਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਦਿੱਲੀ ਦੇ ਬਾਹਰ ਦੇ ਪੇਂਡੂ ਇਲਾਕੇ ਭੀ ਗੁੱਜਰਾਂ ਅਤੇ ਅਹੀਰਾਂ ਦੀ ਲੁਟ ਮਾਰ ਤੋਂ ਬਚ ਨਾ ਸਕੇ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਮ ਨਾਗਰਿਕਾਂ ਦਾ ਮਾਲ ਵੱਛਾ ਅਤੇ ਖੇਤੀ ਦੇ ਸੰਦ ਭੀ ਲੁੱਟ ਲਏ। (ਪੰਨਾ 82)

ਪਹਿਲੀ ਅਗਸਤ 1857 ਈਦ ਦਾ ਦਿਨ ਸੀ। ਆਲ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਸੀ ਈਦ ਵਾਲੇ ਦਿਨ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਵਲੋਂ ਗਊ ਮਾਰਨ ਕਰਕੇ ਹਿੰਦੂ ਮੁਸਲਿਮ ਫੁਟ ਪੈ ਜਾਣ, ਫਸਾਦ ਹੋ ਜਾਣਗੇ ਅਤੇ ਜਾਂ ਵੰਡੀਆਂ ਜਾਣਗੀਆਂ। ਪਰ ਬਹਾਦਰ 'ਹ ਦੀ ਸਿਆਣਪ ਅਤੇ ਦ੍ਰਿੜ ਨਿਸਚੇ ਕਾਰਨ ਗਊ ਹੱਤਿਆ ਰੁਕ ਗਈ ਅਤੇ ਏਕਤਾ ਬਣੀ ਰਹੀ। ਈਦ ਤੋਂ ਅਗਲੇ ਦਿਨ 'ਹੀ ਜਾਂ ਨੇ ਇਕ ਭਰਵਾਂ ਹੱਲਾ ਬੋਲਿਆ। ਦੇਸੀ ਜਾਂ ਬੜੀ ਬਹਾਦਰੀ ਨਾਲ ਲੜੀਆਂ ਪਰ ਗਿਣਤੀ ਵਿਚ ਕਈ ਗੁਣਾਂ ਆਦਾ ਹੁੰਦੇ ਹੋਏ ਭੀ ਕਮਾਂਡਰਾਂ ਦੇ ਤਕਨੀਕੀ ਪੱਖੋਂ ਕਮੋਰ ਹੋਣ ਕਾਰਨ ਸੰਲ ਨਾ ਹੋ ਸਕੇ।

ਜਦ ਕਿ ਅੰਗਰੇਜ਼ ਦੇ ਇਕ ਤੋਂ ਪਿਛੋਂ ਇਕ, ਤਿੰਨ ਜਰਨੈਲ ਜਾ ਚੁੱਕੇ ਸਨ ਅਤੇ ਅੀਰ ਵਿਚ ਕਮਾਂਡ ਜਨਰਲ ਵਿਲਸਨ ਕੋਲ ਆਈ। 'ਹੀ ਜ ਦੀ ਨਫਰੀ 40,000 ਤੋਂ ਵੱਧ ਸੀ ਅਤੇ ਸਾਰੇ ਪਾਸਿਓਂ ਕੱਠੀ ਕੀਤੀ ਅੰਗਰੇਜ਼ ਦੀ ਗਿਣਤੀ 10,000 ਦੇ ਕਰੀਬ ਸੀ। 9 ਜੂਨ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ 2 ਅਗਸਤ ਤੱਕ ਦੇਸੀ ਜ ਤਾਂ ਬਾੜਾ ਹਿੰਦੂ ਰਾਓ ਦਾ ਮੋਰਚਾ ਨਾ ਤੋੜ ਸਕੀ।

ਫਿਰ ਜਦ 7 ਅਗਸਤ ਅਸਲੇ ਖਾਨੇ ਵਿਚ ਧਮਾਕਾ ਹੋਣ ਕਾਰਨ ਬਰੂਦ ਅਤੇ ਅਸਲੇ ਦਾ ਵੱਡਾ ਨੁਕਸਾਨ ਹੋਣ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਬਹਾਦਰ 'ਹ ਦਾ ਵਿਵਾਸਪਾਤਰ ਅਸਨੁਲਾ ਖਾਂ ਇਸ ਸਾਸ ਵਿਚ ਫੜਿਆ ਗਿਆ ਤਾਂ ਬਹਾਦਰ 'ਹ ਦਾ ਦਿਲ ਟੁੱਟ ਗਿਆ ਅਤੇ ਬਹਾਦਰ 'ਹ ਨੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਨਾਲ ਅੰਦਰ ਖਾਤੇ ਗੱਲਬਾਤ ਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤੀ। (ਪੰਨਾ 91)

ਦੂਸਰੇ ਪਾਸੇ ਬੇਮ ਜੀਨਤ ਮਹਿਲ (ਬਹਾਦਰ 'ਹ ਦੀ ਪਟਗਾਣੀ), ਵੱਖਰੇ ਤੌਰ ਤੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਨਾਲ ਗੰਢ ਤੁਪ ਕਰਨ ਲੱਗ ਪਈ। ਕਿ ਜੇ ਉਸ ਦੇ ਥੋਟੇ ਜਵਾਂ ਬਤ ਗੱਦੀ ਦਾ ਵਾਰਸ ਮੰਨ ਲਿਆ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਉਹ ਮੱਦਦ ਕਰਨ ਲਈ ਤਿਆਰ ਹੈ। ਪਰ ਜ, ਵੱਡੇ 'ਹਾਦੇ ਮਿਰਾ ਮੁਲ ਗੱਦੀ ਦਾ ਵਾਰਸ ਮੰਨ ਰਹੀ ਸੀ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਹੋਰ

ਕਈ 'ਹਾਦੇ ਆਪਣੇ ਤੌਰ ਤੇ ਅੱਡ-ਅੱਡ, ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਨਾਲ ਰਾਬਤਾ ਕਾਇਮ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ ਅਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ 'ਹੀ ਜ ਦੇ ਕਮਾਂਡਰ ਇਕ ਦੂਸਰੇ ਤੇ ਬੇ ਭਰੋਸਗੀ ਦੇ ਮਹੌਲ ਵਿਚ ਕੰਮ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ। (ਪੰਨਾ 91)

ਇਕ ਪਾਸੇ ਅੰਗਰੇ ਦਿੱਲੀ ਹਾਕਮਾਂ ਨਾਲ ਗੁਪਤ ਵਾਰਤਾਵਾਂ ਕਰ ਰਹੇ ਸੀ ਦੂਸਰੇ ਪਾਸੇ ਆਪਣੀ ਸਥਿਤੀ ਮਜ਼ਬੂਤ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ ਫਿਰ 3 ਸਤੰਬਰ, ਅੰਗਰੇਜ਼ 30 ਵੱਡੀਆਂ ਤੋਪਾਂ ਤੇ ਅਸਲੇ ਦੀ ਕੁਮਕ ਮਿਲ ਗਈ। ਨਾਲ ਹੀ ਦਿੱਲੀ ਦੇ ਵਪਾਰੀ ਰੋ ਦੀ ਲੁੱਟ-ਮਾਰ ਅਤੇ 'ਹੀ ਜਾਂ ਵਲੋਂ ਸਮਾਨ ਦਾ ਪੈਸਾ ਨਾ ਮਿਲਣ ਕਾਰਨ ਅੰਗਰੇਜ਼ ਕੋਲ ਸਮਾਨ ਵੇਚਣ ਲੱਗ ਪਏ।

14 ਅਗਸਤ ਜਨਰਲ ਨਿਕਲਸਨ 2400 ਸਵਾਰ ਅਤੇ 6 ਵੱਡੀਆਂ ਤੋਪਾਂ ਨਾਲ ਦਿੱਲੀ ਪਹੁੰਚ ਗਿਆ ਅਤੇ ਪੂਰੀ ਤਿਆਰੀ ਕਰਨ ਪਿਛੋਂ ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਨੇ 11 ਸਤੰਬਰ ਵੱਡਾ ਹਮਲਾ ਕੀਤਾ ਅਤੇ 13 ਸਤੰਬਰ ਕਮੀਰੀ ਗੇਟ ਵੱਲ ਦੀ ਦੀਵਾਰ ਤੋੜ ਕੇ ਹਿਰ ਵਿਚ ਅੰਗਰੇਜ਼ ਦਾਲ ਹੋ ਗਈ। 'ਹੀ ਜ ਬੜੀ ਬਹਾਦਰੀ ਨਾਲ ਲੜੀ ਅਤੇ ਇਕ ਵਾਰ ਅੰਗਰੇਜ਼ ਧੱਕ ਕੇ ਸਬੀ ਮੰਡੀ ਕੋਲ ਪਹੁੰਚਾ ਦਿੱਤਾ। ਜੇ 'ਹੀ ਜ ਦੇ ਜਰਨੈਲ ਸਿਆਣੇ ਹੁੰਦੇ ਤਾਂ ਮੌਕੇ ਦਾ ਆਇਦਾ ਉਠਾ ਸਕਦੇ ਸੀ। ਪਰ ਕੋਈ ਅਜਿਹਾ ਹੈ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਜਿਸ ਪਤਾ ਹੋਵੇ ਕਿ ਕਦੋਂ ਅਤੇ ਕਿਥੇ ਮਾਰ ਕਰਨੀ ਹੈ। ਗ੍ਰਹਿ ਗੱਚ ਦੀ ਲੜਾਈ ਪਿਛੋਂ 15 ਸਤੰਬਰ ਦੀ 'ਮ ਅੰਗਰੇ ਹਿਰ ਤੇ ਕਾਬ ਹੋ ਗਏ। 16 ਤਾਰੀਖ ਅਸਲੇ ਖਾਨੇ ਤੋਂ ਕਬਾ ਕਰਕੇ 17 ਤਾਰੀ 'ਹੀ ਕਿਲ੍ਹੇ ਤੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਨੇ ਕਬਾ ਕਰ ਲਿਆ। (ਪੰਨਾ 102)

ਹਿੰਦਾ ਬਖਤ 'ਨ ਨੌਜ ਸਣੇ ਅਵਧ ਜਾ ਕੇ ਲੜਾਈ ਜਾਰੀ ਰੱਖਣ ਦੀ ਸਲਾਹ ਬਹਾਦਰ 'ਹ ਦਿੱਤੀ ਪਰ ਈਲਾਹੀ ਬਖ ਅਤੇ ਬੇਮ ਜੀਨਤ ਮਹਲ ਦੀ ਸਲਾਹ ਅਨੁਸਾਰ ਬਾਦਾਹ ਨੇ ਹਮਾਯੂੰ ਦੇ ਮਕਬਰੇ ਵਿਚ ਰਨ ਲੈਣਾ ਹੀ ਮੁਨਾਸਬ ਸਮਝਿਆ। ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਦੇ ਜਾਸੂਸ ਰਬ ਅਲੀ ਦੀ ਸੂਹ ਤੇ ਮੇਜਰ ਹਡਸਨ ਦੀ ਕਮਾਂਡ ਹੇਠ ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਨੇ 21 ਸਤੰਬਰ ਬਾਦਾਹ ਹਮਾਯੂੰ ਦੇ ਮਕਬਰੇ ਤੋਂ ਕੈਦ ਕਰਕੇ ਲਾਲ ਕਿਲੇ ਵਿਚ ਲੈ ਆਂਦਾ। ਅਗਲੇ ਦਿਨ 22 ਸਤੰਬਰ ਬਾਕੀ ਹਿੰਦੀਆਂ ਲਿਆਂਦਾ ਗਿਆ। ਕਾਂਲੇ ਦੇ ਦਿੱਲੀ ਦਰਵਾ ਕੋਲ ਪਹੁੰਚਣ ਸਮੇਂ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਭੀੜ ਇੱਕਠੀ ਹੋ ਗਈ ਅਤੇ ਮੌਕੇ ਦੀ ਨਾਕਤ ਦੇਖਦਿਆਂ ਮੇਜਰ ਹਡਸਨ ਨੇ ਆਪਣੇ ਪਿਸਤੌਲ ਨਾਲ ਮਿਰਾ ਮੁਲ, ਮਿਰਾ ਖਿਰ ਖਾਨ ਅਤੇ ਮਿਰਾ ਅਬੂ ਬਕਰ ਮਾਰ ਦਿੱਤਾ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਿੱਲੀ ਦੇ ਲਾਲ ਕਿਲੇ ਤੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਦਾ ਝੰਡਾ ਝੂਲ ਗਿਆ। (ਪੰਨਾ 106)

11 ਮਈ ਤੋਂ 23 ਸਤੰਬਰ ਤੱਕ ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਦੀ ਤਕਰੀਬਨ 110000 ਵਿਚੋਂ 3837 ਅੰਸਰ ਅਤੇ ਜਵਾਨ ਮਰ ਗਏ ਜਾਂ ਮੀ ਅਤੇ ਲਾਪਤਾ ਹੋ ਗਏ। ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਧ ਨੁਕਸਾਨ ਅੱਜਕਲ੍ਹ ਦੀ ਹਿਮਾਚਲ ਦੀ ਸਿਰਮੌਰ ਰਿਆਸਤ ਦੀ ਜ ਦਾ ਹੋਇਆ ਜਿਸ ਦੇ

54● ਬੰਦਿਆਂ ਵਿਚੋਂ 60% ਮਰ ਗਏ ਜਾਂ ਮੀ ਹੋਏ ਦੇਸੀਂ ਜ ਦੇ 40,000 ਜੀਆਂ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਜਗਾਦੀ ਅਤੇ ਅਫਰੀਦੀਆ ਵਿਚੋਂ ਕਿੰਨੇ ਮਰੇ ਕੋਈ ਥਰੁ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਲਗਦਾ। (ਪੰਨਾ 104)

ਝਾਂਸੀ :- ਝਾਂਸੀ ਦੀ ਰਾਣੀ ਲਕਮੀ ਬਾਈ, ਜਿਸ ਦਾ ਕਿ ਬਚਪਨ ਦਾ ਨਾਉਂ ਮਹਾਕਰਨਿਕਾ ਸੀ, ਝਾਂਸੀ ਦੇ ਰਾਜੇ ਗੰਗਾਧਰ ਰਾਓ ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਪਤਨੀ ਗੁਰ ਜਾਣ ਪਿਛੋਂ ਵਿਆਹੀ ਗਈ ਅਤੇ ਾਹੀ ਪਰਵਾਰ ਵਲੋਂ ਨਾਉਂ ਲਕਮੀ ਬਾਈ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ। ਗੰਗਾਧਰ ਰਾਓ ਜਲਦੀ ਹੀ ਸੁਰਗਵਾਸ ਹੋ ਗਿਆ ਅਤੇ ਲਕਮੀ ਬਾਈ ਦੇ ਕੋਈ ਬੱਚਾ ਨਾ ਹੋਣ ਕਾਰਨ ਰਾਣੀ ਨੇ ਮੁਤਬੰਨਾ ਬਣਾ ਲਿਆ ਪਰ ਅੰਗਰੇਂ ਨੇ ਉਸ ਮਾਨਤਾ ਦੇਣ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਅੰਗਰੇਂ ਨੇ ਰਾਣੀ ਰਿਆਸਤ ਤੋਂ ਬੇ ਦਲ ਕਰਕੇ ਾਹੀ ਮਹੱਲ ਾਲੀ ਕਰਵਾ ਕੇ ਇਕ ਵਖਰਾ ਮਹੱਲ ਰਹਿਣ ਲਈ ਦੇ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਦਮੋਦਰ ਰਾਓ ਵਾਰਸ ਮੰਨ ਕੇ ਰਾਜੇ ਦੀ ਸਾਰੀ ਸੰਪਤੀ ਅਤੇ ਾਨਾ ਜਿਸ ਵਿਚ ਉਸ ਵੇਲੇ 6 ਲੱਖ ਰੁਪਏ ਸੀ ਲਈ ਇਕ ਟਰੱਸਟ ਬਣਾ ਦਿੱਤਾ। (ਪੰਨਾ 266)

ਰਿਆਸਤ ਦੀੰ ਜ ਤੋੜ ਕੇ ਅੰਗਰੇਂ ਨੇ ਕੈਪਟਨ ਡਨਲਪ ਦੀ ਕਮਾਂਡ ਹੇਠ ਆਪਣੀੰ ਜ ਕਿਲ੍ਹੇ ਵਿਚ ਤਾਇਨਾਤ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਅਤੇ ਕੈਪਟਨ ਅਲੈਗੈਂਪਡਰ ਸਕੀਨ ਪੁਲੀਟੀਕਲ ਅੰਸਰ ਨੀਯਤ ਕੀਤਾ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਰਾਣੀ ਨੇ ਇਕ ਹਿੰਦੂ ਵਿਧਵਾ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਰਹਿਣਾ ਪ੍ਰਵਾਨ ਕਰ ਲਿਆ। (ਪੰਨਾ 267)

ਗਊ ਅਤੇ ਸੂਰ ਦੀ ਚਰਬੀ ਲੱਗੀ ਵਾਲੇ ਕਾਰਤੂਸਾਂ ਦੀ ਆਮ ਲੋਕਾਂ ਵਿਚ ਚਰਚਾ ਸੀ ਹੀ, ਫਿਰ ਜਦ ਮੇਰਠ ਅਤੇ ਹੋਰ ਥਾਵਾਂ ਤੇ ਬਾਵਤ ਦੀ ਬਰ ਪਹੁੰਚੀ ਤਾਂ ਕਿਲ੍ਹੇ ਦੀ ਦੇਸੀੰ ਜ ਨੇ 5 ਜੂਨ ਬਾਵਤ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਅਤੇ ਅਸਲਾ ਖਾਨਾ ਤੇ ਕਾਬ ਹੋ ਕੇ ਤੋਪਾਂ ਬੀੜ ਕੇ ਖਾਨੇ ਤੇ ਕਬਾ ਕਰ ਲਿਆ। ਹਾਲਾਤ ਇੰਨੇ ਵਿਗੜੇ ਨਹੀਂ ਸਨ ਕਿ 6 ਜੂਨ ਬਖੀ ਅਲੀ ਜੇਲ੍ਹ ਦਰੋਗੇ ਨੇ ਆਗੂ ਬਣ ਕੇ ਬਾਵਤ ਭੜਕਾ ਦਿੱਤੀ ਅਤੇ 8 ਜੂਨ ਕਿਲ੍ਹੇ ਦੇ ਸਾਰੇ ਅੰਗਰੇ ਅੰਸਰਾਂ ਬੱਚੇ ਅਤੇ ਔਰਤਾਂ ਸਮੇਤ ਕਤਲ ਕਰ ਕੇ ਕਈ ਦਿਨ ਲਾਂ ਗਲ੍ਹਣ ਪਿਛੋਂ ਜੋਖਨ ਬਾਗ ਵਿਚ ਦੱਬ ਦਿੱਤਾ। ਅੰਗਰੇਂ ਨੇ ਕ ਦੇ ਆਧਾਰ ਦੇ ਇਸ ਸਭ ਕਾਸੇ ਲਈ ਰਾਣੀ ਕਸੂਰਵਾਰ ਠਹਿਰਾਇਆ ਪਰ ਰਾਣੀ ਨੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਬੇ ਕਸੂਰ ਦੱਸਿਆ ਜੋ ਕਿ ਅਸਲੀਅਤ ਸੀ। (ਪੰਨਾ 269-270)

ਰਾਣੀ ਨੇ ਜੋ ਚਿੱਠੀ ਸਾਗਰ ਡਿਵੀਨ ਦੇ ਲੈਫਟੀਨੈਂਟ ਗਰਵਰਨ ਵੱਲ 12 ਜੂਨ ਲਿਖ ਕੇ ਭੇਜੀ ਉਸਦਾ ਵੇਰਵਾ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੈ :

ਝਾਂਸੀ ਵਿਚ ਤਾਇਨਾਤ ਸਰਕਾਰੀੰ ਜ ਨੇ ਦਾਰੀ ਕਰ ਕੇ ਬੜੀ ਬੇ ਰਹਿਮੀ ਨਾਲ ਸਾਰੇ ਯੂਰਪੀਨ ਮਿਲਟਰੀ ਅਤੇ ਸਿਵਲ ਅਫਸਰਾਂ, ਕਲਰਕਾਂ ਅਤੇ ਪਰਵਾਰ ਦੇ ਜੀਆਂ ਮਾਰ ਦਿੱਤਾ ਕਿਉਂਕਿ ਰਾਣੀ ਕੋਲ ਕੇਵਲ 100 ਸਿਪਾਹੀ ਆਪਣੀ ਰੱਖਿਆ ਲਈ ਹੀ ਸਨ। ਇਸ ਲਈ ਗੋਲਾ ਬਰੂਦ ਅਤੇ ਆਦਮੀਆਂ ਦੀ ਘਾਟ ਕਾਰਨ ਰਾਣੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਕੋਈ ਮੱਦਦ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸੱਕੀ। ਜਿਸ ਦਾ ਕਿ ਉਸ ਬਹੁਤ ਦੁੱਖ ਹੈ। ਉਸ ਪਿਛੋਂ ਬਾੀ, ਰਾਣੀ

ਦੇ ਮਹਿਲ ਵਿਚ ਦਾਲ ਹੋ ਗਏ ਅਤੇ ਬੜੀ ਬਦਤਮੀ ਨਾਲ ਨੌਕਰਾਂ ਅਤੇ ਰਾਣੀ ਨਾਲ ਪੇ ਆਏ। ਬਹੁਤ ਸਾਰਾ ਧਨ ਲੈ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਰਾਣੀ ਕਿਹਾ ਕਿ ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਰਿਆਸਤ ਦੀ ਮਾਲਕ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ਬੰਦੋਬਸਤ ਦਾ ਕੰਮ ਸੰਮਾਲੇ ਅਤੇ ਉਹ ਦਿੱਲੀ ਬਾਦਾਹ ਵੱਲ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ। ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਨਿਰੋਲ ਅੰਗਰੇਂ ਹਾਕਮਾਂ ਤੇ ਨਿਰਭਰ ਸੀ, ਜੋ ਕਿ ਬਦਕਿਸਮਤੀ ਨਾਲ ਮਾਰੇ ਗਏ ਸਨ। ਇਸ ਲਈ ਕੁਛ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕੀ। ਅੱਗੇ ਜਾ ਕੇ ਰਾਣੀ ਲਿਖਦੀ ਹੈ ਕਿ ਜੇ ਮੈਂ ਬਾੀਆਂ ਦੀ ਗੱਲ ਮੰਨਣ ਵਿਚ ਕੋਈ ਢਿੱਲ ਮਠ ਕਰਦੀ ਤਾਂ ਬਾੀਆਂ ਨੇ ਮਹਿਲ ਉਡਾ ਦੇਣਾ ਸੀ। ਇਸ ਲਈ ਬਾੀਆਂ ਬਹੁਤ ਸਾਰਾ ਧਨ ਅਤੇ ਹੋਰ ਵਸਤਾਂ ਮਥੂਰੀ ਵੱਸ ਆਪਣੀ ਜਾਨ ਬਚਾਉਣ ਲਈ ਦੇਣੀਆਂ ਪਈਆਂ। ਝਾਂਸੀ ਦੇ ਆਸ ਪਾਸ ਦੀ ਰਈਅਤ ਦੀ ਭਲਾਈ ਅਤੇ ਹਿੰਤ ਲਈ ਮੈਂ ਸਰਕਾਰੀ ਅੰਸਰਾਂ ਪਰਵਾਨੇ ਲਿਖ ਦਿੱਤੇ ਹਨ। ਮੈਂ ਅਜੇ ਭੀ ਆਪਣੀ ਜਾਨ ਅਤੇ ਰਿਆਇਆ ਲਈ ਤਰਾ ਨਰ ਆ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਮੈਂ ਇਸ ਸਭ ਕਾਸੇ ਦੀ ਬਰ ਜਲਦੀ ਪਹੁੰਚਾਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦੀ ਸੀ। ਪਰ ਹਾਲਾਤ ਠੀਕ ਨਹੀਂ ਸਨ। ਹੁਣ ਜਦ ਬਾੀੰ ਜ ਦਿੱਲੀ ਵੱਲ ਜਾ ਚੁੱਕੀ ਹੈ ਤਾਂ ਮੈਂ ਇਹ ਚਿੱਠੀ ਤੁਹਾਡੇ ਵੱਲ ਭੇਜ ਰਹੀ ਹਾਂ।” (ਪੰਨਾ 274-275)

ਦੋ ਦਿਨ ਪਿਛੋਂ ਅਰਥਾਤ 14 ਜੂਨ ਇਕ ਹੋਰ ਚਿੱਠੀ ਰਾਣੀ ਵੱਲੋਂ ਭੇਜੀ ਗਈ। ਜਿਸ ਵਿਚ ਲਿਖਿਆ ਸੀ ਕਿ ਪੂਰੇ ਝਾਂਸੀ ਲਿੇ ਵਿਚ ਅਰਾਜਕਤਾ ਫੈਲੀ ਹੋਈ ਹੈ। ਦੇਸ ਵਿਚ ਦੰਗਾਕਾਰੀ ਸਰਦਾਰਾਂ ਨੇ ਤਕੜੀਆਂ ਜਗ੍ਹਾਂ ਮੱਲੀਆ ਹੋਈਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਆਸ-ਪੜੋਸ ਵਿਚ ਲੁਟ-ਮਾਰ ਤੇ ਲੱਗੇ ਹੋਏ ਹਨ। ਪੈਸੇ ਅਤੇ ਸਾਧਨਾਂ ਦੀ ਘਾਟ ਕਾਰਨ ਸਥਿਤੀ ਮੇਰੇ ਵਸ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਹੈ। ਹੁਕਾਰ ਪੈਸਾ ਉਧਾਰ ਭੀ ਨਹੀਂ ਦੇ ਰਹੇ, ਹੁਣ ਤਕ ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਨਿੱਜੀ ਵਰ ਵੇਚ ਕੇ ਅਤੇ ਹੋਰ ਤਕਲੀਆਂ ਝੱਲ ਕੇ ਕੰਮ ਸਾਰਦੀ ਰਹੀ ਹਾਂ ਅਤੇ ਦੇਸ ਬਚਾਇਆ ਹੈ ਅਤੇ ਪਹਿਲਾਂ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਰਕਾਰੀ ਕੰਮ ਚਲਾਇਆ ਹੈ। ਯੋਗ ਸਰਕਾਰੀੰ ਜਾਂ ਅਤੋਂ ਡ ਦੀ ਘਾਟ ਕਾਰਨ ਮੈਂ ਹੋਰ ਕੰਮ ਕਰਨ ਤੋਂ ਅਸਮਰਥ ਹਾਂ। ਇਸ ਲਈ ਮੇਰੇ ਲਈ ਅੱਗੇ ਕੀ ਕਰਨਾ ਹੈ ਹੁਕਮ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇ ਜੋ ਮੈਂ ਪੂਰੀ ਤਨਦੇਹੀ ਨਾਲ ਨਿਭਾਵਾਂਗੀ।” (ਪੰਨਾ 275-276)

ਉੱਤਰ ਵਿਚ ਮਿ. ਇਰਸਕੀਨ ਨੇ ਰਾਣੀ ਲਿਖਿਆ ਤੁਸੀਂ ਮਾਲੀਆ ਇੱਕਠਾ ਕਰੋ ਜਿਸ ਨਾਲ ਪੁਲਿਸ ਬਲ ਕਾਇਮ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕੇ ਅਤੇ ਹੋਰ ਜੋ ਭੀ ਤੁਸੀਂ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹੋ ਕਰੋ ਤਾਂ ਜੋ ਅਮਨ ਕਨ ਕਾਇਮ ਰੱਖਿਆ ਜਾ ਸਕੇ। ਜਦ ਕੋਈ ਸਰਕਾਰੀ ਅੰਸਰ ਝਾਂਸੀ ਆਵੇਗਾ ਤੁਹਾਡੇ ਨਾਲ ਹਿਸਾਬ ਕਰ ਲਿਆ ਜਾਵੇਗਾ ਅਤੇ ਤੁਹਾਡੇ ਨਾਲ ਉਦਾਰਤਾ ਵਾਲਾ ਰੁਖ ਅਪਨਾਇਆ ਜਾਵੇਗਾ। ਰਈਅਤ ਲਈ ਮੈਂ ਇਕੁ ਰਮਾਨ ਤੁਹਾਡੇ ਵਲ ਭੇਜ ਰਿਹਾਂ ਹਾਂ ਜੋ ਉਹ ਤੁਹਾਡੀ ਤਾਅਬੇਦਾਰੀ ਅਧੀਨ ਪਹਿਲਾਂ ਵਾਂਗ ਸਰਕਾਰੀ ਕੰਮ ਚਲਾਉਣ ਵਿਚ ਤੁਹਾਡੀ ਮੱਦਦ ਕਰਨ। (ਪੰਨਾ 276)

ਇਸ ਤੋਂ ਅੱਗੇ ਫਿਰ ਰਾਣੀ ਨੇ ਇੰਦੌਰ ਦੇ ਗਵਰਨਰ ਸਰ ਰੋਬਰਟ ਹੈਮਿਲਟਨ ਇਕ ਅਪੀਲ ਨੁਮਾ ਚਿੱਠੀ ਲਿਖੀ ਕਿ ਮੈਂ ਅਤਿ ਦੁਖੀ ਹੋ ਕੇ ਜਬਲਪੁਰ ਦੇ ਕਮਿਨਰ, ਮੱਧ

ਭਾਰਤ ਦੇ ਗਵਰਨਰ ਜਨਰਲ ਦੇ ਏਜੰਟ, ਆਗਰਾ ਦੇ ਲੈਫਟੀਨੈਂਟ ਗਵਰਨਰ, ਡਿਪਟੀ ਕਮਿਨਰ ਜਲਾਉ, ਪੁਲਿਟੀਕਲ ਏਜੰਟ ਗਵਾਲੀਅਰ ਅਤੇ ਮੇਜਰ ਏਲਿਸ ਵੱਲ ਚਿੱਠੀਆਂ ਲਿਖ ਚੁੱਕੀ ਹਾਂ। ਜੋ ਕਿ 'ਇਦ ਸਹੀ ਹੱਥਾਂ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਪਹੁੰਚ ਸਕੀਆਂ।' ਇਸ ਤੋਂ ਅੱਗੇ ਰਾਣੀ ਲਿਖਦੀ ਹੈ ਕਿ ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਹੱਥੀ ਚਿੱਠੀਆਂ ਦੇ ਕੇ ਖਰੋੜੀਆਂ ਆਗਰੇ ਦੇ ਕਮਿਨਰ ਕਰਨਲ ਫਰੈਰ ਅਤੇ ਕਰਨਲ ਇਰਸਕਿਨ ਜਬਲਪੁਰ ਵੱਲ ਭੇਜਿਆ ਹੈ ਪਰ ਨਹੀਂ ! ਝਾਂਸੀ ਲਈ ਕੁਝ ਭੀ ਨਹੀਂ, ਅਣ ਸੁਣਿਆ ਹੀ ਬਦਨਾਮ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। (ਪੰਨਾ 278)

ਅੰਗਰੇ, ਜੋ ਕਿ ਕੂਟਨੀਤੀ ਅਪਣਾ ਕੇ ਝਾਂਸੀ ਮੁਕੰਮਲ ਤੌਰ ਤੇ ਆਪਣੇ ਕਬੇ ਵਿਚ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਸਨ, ਰਾਣੀ ਕੇਵਲ ਮੱਦਦ ਦੇ ਲਾਰਿਆਂ ਤੇ ਲਾਈ ਰੱਖਿਆ ਤਾਂ ਜੋ ਰਾਣੀ ਆਰਥਿਕ ਤੌਰ ਤੇ ਹੋਰ ਪੱਖੋਂ ਬਿਲਕੁਲ ਕਮੋਰ ਹੋ ਜਾਵੇ। ਇਸ ਲਈ ਸਰ ਰਾਬਰਟ ਹੈਮਿਲਟਨ ਨੇ ਮਨ ਬਣਾ, ਇਸ ਚਿੱਠੀ ਅਣ ਡਿੱਠਿਆ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। (ਪੰਨਾ 279-280)

ਇਧਰ ਮੌਕੇ ਦੀ ਨਾਕਤ ਦਾ ਇਦਾ ਉਠਾ ਕੇ ਆਸ ਪਾਸ ਦੇ ਠਾਕੁਰਾਂ ਅਤੇ ਓਰਛਾ ਦੀ ਰਿਆਸਤ ਦੀਆਂ ਨੇ ਨਾਥੇ ਖਾਨ ਦੀ ਕਮਾਂਡ ਹੇਠ ਝਾਂਸੀ ਤੇ ਹੱਲਾ ਬੋਲ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਝਾਂਸੀ ਦੇ ਕਿਲ੍ਹੇ ਤੱਕ ਪਹੁੰਚ ਗਈਆਂ। ਉਮੀਦ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ ਰਾਣੀ ਮੈਦਾਨ ਵਿਚ ਆ ਕੇ ਲੜੀ ਅਤੇ ਦੁਮਣ ਦੀਆਂ ਜਾਂ ਭਾਂਜ ਦਿੱਤੀ (ਪੰਨਾ 279)

ਹਾਲਾਤ ਦੇਖ ਕੇ ਰਾਣੀ ਨੇ ਆਪਣੀ ਰੱਖਿਆ ਲਈ ਰੱਖ ਲਈ, ਤੋਪਾਂ ਅਤੇ ਬਰੂਦ ਬਣਾਉਣ ਲੱਗ ਪਈ। (ਪੰਨਾ 281)

ਫਿਰ ਜਦ ਦਤੀਆ ਅਤੇ ਓਰਛਾ ਦੀਆਂ ਜਾਂ ਨੇ ਰਲ ਕੇ ਝਾਂਸੀ ਤੇ ਹੱਲਾ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਰਾਣੀ ਦੀਆਂ ਜਾਂ ਨੇ ਉਹਨਾਂ ਪਛਾੜ ਦਿੱਤਾ। ਅੰਗਰੇ ਵਲੋਂ ਕੋਈ ਮੱਦਦ ਨਾ ਮਿਲਣ ਤੇ ਰਾਣੀ ਨੇ ਕ੍ਰੋਧਿਤ ਹੋ ਕੇ ਤਕਰੀਬਨ ਜਨਵਰੀ, 1858 ਆਪਣੀ ਦ ਮੁਤਿਆਰੀ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਨਾਲ ਤਿਆਗੀ ਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤੀ। ਹਾਲਾਂ ਕਿ ਉਸ ਤੇ ਕੁਛ ਸਲਾਹਕਾਰ ਅੰਗਰੇ ਨਾਲ ਦੋਸਤੀ ਰੱਖਣਾ ਹੀ ਚੰਗਾ ਸਮਝਦੇ ਸੀ। ਮਾਰਚ 1858 ਵਿਚ ਰਾਣੀ ਨੇ ਮੁਕੰਮਲ ਤੌਰ ਤੇ ਬੀਆਨਾ ਰੁਖ ਅਪਣਾ ਕੇ ਤਿਆਰੀ ਅਰੰਭ ਦਿੱਤੀ। (ਪੰਨਾ 281)

ਇਧਰ ਸਰ ਹਿਉ ਰੋ ਪੂਨੇ ਤੋਂ ਜ ਲੈ ਕੇ ਰਸਤੇ ਵਿਚ ਦਤੀਆ, ਰਾਜਾ ਬਾਨਪੁਰ ਹਰਾ ਕੇ ਕਾਲਪੀ ਅਤੇ ਚਰਖੜੀ ਤੋਂ ਤਾਂਤੀਆ ਤੋਪੀ ਭਜਾਉਂਦਾ ਹੋਇਆ ਅਤੇ ਰਸਤੇ ਵਿਚ ਹੋਰ ਬੀਆਂ ਤਮ ਕਰਦਾ ਹੋਇਆ 22 ਮਾਰਚ ਝਾਂਸੀ ਪਹੁੰਚਾ ਅਤੇ ਘਮਸਾਣ ਦੀ ਲੜਾਈ ਪਿਛੋਂ 6 ਅਪਰੈਲ ਹਿਰ ਤੇ ਕਬਾ ਕਰ ਲਿਆ। ਰਾਣੀ ਰਾਤ ਦੇ ਹਨ੍ਹੇਰੇ ਵਿਚ ਮਰਦਾਨੇ ਭੇਸ ਵਿਚ ਨਿਕਲ ਗਈ ਪਰ ਅੱਗੇ ਜਾ ਕੇ ਇਕ ਮੁੱਠ ਭੇੜ ਵਿਚ ਬਹਾਦਰਾਂ ਵਾਂਗ ਲੜਦੀ ਮਾਰੀ ਗਈ। (ਪੰਨਾ 285-87)

ਰਾਣੀ ਦੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਚਿੱਠੀਆਂ ਦਾ ਅੰਗਰੇ ਅਨੁਵਾਦ ਇਸ ਕਿਤਾਬ ਤੇ ਪੰਨਾ 294 ਤੋਂ 305 ਤੱਕ ਅੰਤਕੇ ਵਿਚ ਦਿੱਤਾ ਹੋਇਆ ਹੈ।

ਇਸ ਕਿਤਾਬ ਤੋਂ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪਤਾ ਚਲਦਾ ਹੈ ਰਾਣੀ ਝਾਂਸੀ ਦੇ ਮੁਕਾਬਲੇ ਵਿਚ ਅਵਧ ਦੀਆਂ ਬੇਮਾਂ ਆਪਣੀ ਰਿਆਸਤ ਬਚਾਉਣ ਲਈ ਰੂ ਤੋਂ ਹੀ ਪੱਕੇ ਇਰਾਦੇ ਨਾਲ ਲੜਾਈ ਵਿਚ ਕੁੱਦੀਆਂ। ਭਾਰੀ ਗਿਣਤੀ ਵਿਚ ਦੇਸੀ ਜ ਹੋਣ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਸਹੀ ਰਣਨੀਤੀ ਦੀ ਘਾਟ ਅਤੇ ਕਮੋਰ ਜਰਨੈਲਾਂ ਕਰ ਕੇ, ਅੰਗਰੇ ਦੀ ਇੰਟੈਲੀਜੈਂਸ ਮਥੂਤ ਹੋਣ ਕਾਰਨ ਹਾਰ ਦਾ ਮੂੰਹ ਦੇਖਣਾ ਪਿਆ।

ਪਾਠਕ ਇਹ ਸੁਣ ਕੇ ਹੈਰਾਨ ਹੋਣਗੇ ਕਿ ਨਿਪਾਲ ਦੇ ਰਾਜਾ ਜੰਗ ਬਹਾਦਰ ਨੇ ਆਪਣੀ ਦਸ ਹਾਰਾਂ ਅਤੇ ਪੈਸੇ ਨਾਲ ਅਵਧ ਦੀ ਬਾਵਤ ਕੁਚਲਣ ਲਈ ਅੰਗਰੇ ਦਿੱਤਾ ਪਰ ਪੰਥ ਵਿਰੋਧੀ ਲਾਬੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਤੇ ਪਰਦਾ ਪਾ ਕੇ ਸਿੱਖਾਂ ਦੀ ਦਾਰੀ ਦਾ ਕੂੜ ਪਰਚਾਰ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ।

ਕਿਤਾਬ ਦੀ ਭੂਮਿਕਾ ਦੇ ਭਾਗ ਪੰਨਾ (23) ਤੇ ਮੌਲਾਨਾ ਅਬੁਲ ਕਲਾਮ ਆਦ ਜੋ ਪ ਡਤ ਜਵਾਹਰ ਲਾਲ ਨਹਿਰੂ ਦੀ ਵਾਰਤ ਵਿਚ ਪਹਿਲੇ ਸਿੱਖਿਆ ਮੰਤਰੀ ਸਨ, ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਤੱਤ ਪਾਠਕਾਂ ਲਈ ਪੇ ਕਰਦੇ ਹਨ :

- (1) ਜਦ ਮੈਂ 1857 ਦੀਆਂ ਘਟਨਾਵਾਂ ਬਾਰੇ ਪੜ੍ਹਦਾ ਹਾਂ ਤਾਂ ਕਹਿਣ ਤੇ, ਮਜ਼ਬੂਰ ਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਉਸ ਸਮੇਂ ਰਾਟਰੀ ਭਾਵਨਾ ਨਾਮ ਦੀ ਚੀ ਦੇਸ ਵਾਸੀਆਂ ਦੇ ਦਿਲਾਂ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਸੀ।
- (2) ਬਾਵਤ ਦੇ ਆਗੂ ਕਦੇ ਭੀ ਇਕ ਮੱਤ ਨਹੀਂ ਹੋਏ। ਉਹ ਆਪਸੀ ਈਰਖਾ ਦਾ ਕਿਾਰ ਸੀ ਅਤੇ ਇਕ ਦੂਜੇ ਦੇ ਬਰਲਿਫ ਖੜਯੰਤਰ ਰਚਦੇ ਰਹੇ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇਸ ਦੇ ਸਮੁੱਚੇ ਲਾਭ ਦਾ ਕੋਈ ਧਿਆਨ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਬਾਠੀਆਂ ਦੇ ਹਾਰਨ ਦਾ ਇਹੀ ਵੱਡਾ ਕਾਰਨ ਸੀ।
- (3) ਦਿੱਲੀ ਵਿਚ ਬਖਤ ਖਾਨ, ਜਿਸ ਨੇ ਅੀਰਲੇ ਵੇਲੇ ਕਮਾਨ ਸੰਭਾਲੀ, ਇਮਾਨਦਾਰ ਆਦਮੀ ਸੀ, ਪਰ ਬਾਕੀ ਲੀਡਰ ਉਸ ਦੇ ਬਰਲਿਾਂ ਗੋਂਦਾਂ ਗੁੰਦਦੇ ਰਹੇ।
- (4) ਅਵਧ ਵਿਚ ਅੰਗਰੇ ਰੈਡੀਨਸੀ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇਸੀ ਸਿਪਾਹੀਆਂ ਨੇ ਘੇਰੀ ਹੋਈ ਸੀ, ਯਕੀਨ ਸੀ ਕਿ ਅੰਗਰੇ ਹਰਾਉਣ ਪਿਛੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਾਧੂ ਸਮਝ ਕੇ ਬੇਮ ਵਲੋਂ ਫੌਜ ਵਿਚੋਂ ਕੱਢ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇਗਾ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕਦੇ ਭੀ ਸਮੁੱਚੀ ਜਿੱਤ ਵੱਲ ਕਦਮ ਨਾ ਪੁੱਟਿਆ।
- (5) ਇਹ ਭੀ ਇਕ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਸਚਾਈ ਹੈ ਕਿ ਅਹਿਮਦ ਉਲਾ ਅਤੇ ਤਾਂਤੀਆ ਤੋਪੇ ਛੱਡ ਕੇ ਹਰ ਕੋਈ ਆਪਣੇ ਮੁਫਾਦ ਨਾਲ ਜੁੜਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਬਾਵਤ ਰੂ ਹੋ ਜਾਣ ਤੋਂ ਪਿਛੋਂ ਭੀ ਨਾਨਾ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਆਖਿਆ ਕਿ ਜੇ ਲਾਰਡ ਡਲਹੌ ਆਪਣਾ ਸਲਾ ਬਦਲ ਲਵੇ ਅਤੇ ਉਸ ਦੀਆਂ ਰਤਾਂ ਮੰਨ ਲਵੇ, ਉਹ ਅੰਗਰੇ ਨਾਲ ਮਿਲਣ ਲਈ ਤਿਆਰ ਹੈ।

- (6) ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਰਾਣੀ ਝਾਂਸੀ ਦੀ ਆਪਣੀ ਤਕਲੀ ਸੀ। ਪਰ ਇਕ ਵਾਰੀ ਉਹ ਮੈਦਾਨ ਵਿਚ ਨਿੱਤਰ ਪਈ ਫਿਰ ਪਿਛੇ ਨਹੀਂ ਹਟੀ।
- (7) ਜੇ ਆਗੂਆਂ ਦੀ ਅਜਿਹੀ ਦਾ ਸੀ ਤਾਂ ਆਮ ਜਨਤਾ ਬਾਰੇ ਕੀ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ? ਉਹ ਆਮ ਕਰਕੇ ਤਮਾਬੀਨ ਬਣੇ ਰਹੇ ਅਤੇ ਦੇਖਦੇ ਰਹੇ ਕਿ ਕਿਹੜਾ ਪਲੜਾ ਭਾਰੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਜੋ ਉਸੇ ਦੀ ਮੱਦਦ ਕਰਨ। ਤਾਂਤੀਆ ਤੋਪੇ ਹਾਰ ਕੇ, ਇਸ ਖਿਆਲ ਨਾਲ ਮੱਧ ਪ੍ਰਦੇ ਵੱਲ ਵਧਿਆ ਕਿ ਮਰਹੱਟਿਆਂ ਦੇ ਇਲਾਕੇ ਵਿਚ ਉਸ ਹੀਰੋ ਸਮਝ ਕੇ ਲੋਕ ਉਸ ਦੀ ਮੱਦਦ ਕਰਨਗੇ। ਪਰ ਜਦ ਉਹ ਨਰਮਦਾ ਪਾਰ ਕਰਕੇ ਇਸ ਇਲਾਕੇ ਵਿਚ ਪਹੁੰਚਾ ਕਿਸੇ ਇਕ ਪਿੰਡ ਵਿਚ ਭੀ ਉਸ ਰਨ ਨਾ ਮਿਲੀ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਆਪਣੇ ਸਾਥੀ ਨੇ ਹੀ ਸੁੱਤੇ ਪਏ ਪਕੜਾ ਦਿੱਤਾ।

ਇਹ ਕਿਰਦਾਰ ਹੈ 1857 ਦੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਆਗੂਆਂ ਦਾ ਜਿਸ ਬਾਰੇ ਕਾਂਗਰਸ ਪਾਰਟੀ ਅਤੇ ਉਸ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਦੇਸ ਦੀ ਆਮ ਜਨਤਾ ਭੁਲੇਖੇ ਵਿਚ ਰੱਖ ਕੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਲੀਡਰਾਂ ਹੀਰੋ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਪੇ ਕੀਤਾ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਾਉਂ ਤੇ ਸਮਾਰਕ ਬਣਾਏ ਗਏ, ਸੜਕਾਂ ਦੇ ਨਾਉਂ ਰੱਖੇ ਗਏ ਅਤੇ ਹਰ ਸਾਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਯਾਦ ਕਰਕੇ ਸਲਾਮੀਆਂ ਦਿੱਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਅਤੇ ਜਾ ਰਹੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਸਿੱਖਾਂ ਸਮੁੱਚੇ ਤੌਰ ਤੇ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬ ਦੀਆਂ ਸਿੱਖ ਰਿਆਸਤਾਂ ਅਸ ਕਰਕੇ ਦਾਰੀ ਦਾ ਲਕਬ ਦੇ ਕੇ ਪੰਥ ਵਿਰੋਧੀ ਤਾਕਤਾਂ ਭੰਡ ਰਹੀਆਂ ਹਨ। ਜਦ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਰਿਆਸਤਾਂ ਦੇ ਅੰਗਰੇਂ ਨਾਲ ਇਕ ਦੂਜੇ ਦੀ ਮੱਦਦ ਦੇ ਇਕਰਾਰਨਾਮੇ ਹੋਏ ਸਨ। ਕੀ ਇਕਰਾਰ ਨਾਮੇ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਕਰਨਾ ਜੁਰਮ ਹੈ?

ਦੂਸਰੇ ਪਾਸੇ ਪਾਠਕ ਾਲਸਾਈ ਕਿਰਦਾਰ ਦੇ ਝਾਤ ਮਾਰ ਕੇ ਦੇਖਣ ਅਠਾਰਵੀਂ ਸਦੀ ਦੇ ਇਤਿਹਾਸ ਵੱਲ, ਬੰਦੇ ਬਹਾਦਰ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ 700 ਸਾਥੀਆਂ ਦੀ ਹੀਦੀ, ਬਾਬਾ ਦੀਪ ਸਿੰਘ ਦੀ ਹੀਦੀ, ਮੁਲਾਂ ਦੇ ਲਮ, ਛੋਟਾ ਘਲੂਘਾਰਾ, ਵੱਡੇ ਘਲੂਘਾਰੇ ਵਿਚ ਬਾਬਾ ਜੱਸਾ ਸਿੰਘ ਆਹਲੂਵਾਲੀਆ ਦੇ ਸਰੀਰ ਤੇ 22 ਜਮ ਹੋਏ ਸਾਰੀ ਵਰਦੀ ਨ ਨਾਲ ਲਬ-ਪੱਥ ਪਰ ਪੈਰ ਪਿੱਛੇ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ।

ਫਿਰ ਅੰਗਰੇਂ ਦੀਆਂ ਲਾਹੌਰ ਦਰਬਾਰ ਨਾਲ ਲੜਾਈਆਂ। ਇਕ ਪਾਸੇ ਕਮੀਰ ਦੇ ਰਾਜਾ ਕਰਨ ਸਿੰਘ ਦੇ ਪੂਰਬਜ ਡੋਗਰਾ ਗੁਲਾਬ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਧਿਆਨ ਸਿੰਘ ਲੁਦਾਰੀ ਕਰਕੇ ਰਿਆਸਤਾਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ ਅਤੇ ਯੂ. ਪੀ. ਦੇ ਨਕਲੀ ਸਿੱਖ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਮਿਸਰ ਲਾਲ ਸਿੰਘ ਤੇਜਾ ਸਿੰਘ, ਵਿਕ ਕੇ, ਾਲਸਾ ਜ ਹਰਾਉਣ ਤੇ ਤੁਲੇ ਹੋਏ ਹਨ। ਦੂਸਰੇ ਪਾਸੇ ਸਰਦਾਰ ਮ ਸਿੰਘ ਅਟਾਰੀ ਵਾਲਾ 7 ਗੋਲੀਆਂ ਛਾਤੀ ਵਿਚ ਖਾ ਕੇ ਸਭਰਾਉਂ ਦੇ ਮੈਦਾਨ ਵਿਚ ਦੁਮਣ ਦੀਆਂ ਲਾਂ ਦੇ ਢੇਰ ਵਿਚੋਂ ਕੱਢਿਆ ਗਿਆ।

ਜੋਸਿਫ ਡੇਵਡ ਕਨਿੰਘਮ ਦੀ ਲਿਖੀ ਪੁਸਤਕ "ਸਿੱਖ ਇਤਿਹਾਸ" ਜਿਸ ਦਾ ਪੰਜਾਬੀ ਅਨੁਵਾਦ ਤੇਜਿੰਦਰ ਬੀਰ ਸਿੰਘ ਨੇ ਛਾਪਿਆ ਹੈ ਦੇ ਪੰਨਾ 330-331 ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਲਿਖਿਆ ਹੈ।

ਇਸ ਗੱਲ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਕਿ ਘੋੜ ਸਵਾਰਾਂ ਦੇ ਸੁਕਆਡਰਨ ਤੇ ਪੈਦਲੀਆਂ ਦੀਆਂ ਬਟਾਲੀਆਂ ਦੇ ਤਰਫਾਂ ਤੋਂ ਹੱਲਾ ਕਰ ਰਹੀਆਂ ਸਨ, ਇਕ ਵੀ ਸਿੱਖ ਨੇ ਹਾਰ ਮੰਨਣੀ ਕਬੂਲ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਨਾ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਦੇ ਕਿਸੇ ਸਿੱਖ ਨੇ ਅੰਗਰੇਂ ਦੀ ਰਨ ਆਉਣਾ ਪ੍ਰਵਾਨ ਕੀਤਾ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਵਿਜਈਆਂ ਦਾ ਕਦਮ-ਕਦਮ ਤੇ ਟਾਕਰਾ ਕੀਤਾ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਕਈ ਜੰਗੀ ਕੈਦੀ ਬਣਾ ਲਏ ਗਏ ਅਤੇ ਕਈ ਇਕ-ਇਕ ਕਰਕੇ ਮੈਦਾਨ ਵਿਚ ਕੁੱਦੇ ਅਤੇ ਹਾਰਾਂ ਦਾ ਟਾਕਰਾ ਕਰਦੇ ਰਣ ਤੱਤੇ ਵਿਚ ਢੇਰੀ ਹੋ ਗਏ। ਵਿਜਈ (ਅੰਗਰੇ) ਪ੍ਰਾਜਿਤ ਹੋਏ (ਸਿੱਖਾਂ) ਦੀ ਦਲੇਰੀ ਅਤੇ ਵਰਿਆਮਗੀ ਦੇਖ ਕੇ ਹੈਰਾਨ ਹੁੰਦੇ ਸਨ ਕਿ ਇਹ ਲੋਕ ਕਿਵੇਂ ਕੋਈ ਚਾਰਾ ਨਾ ਚਲਦਾ ਦੇਖਕੇ ਜੰਗ ਕਰੀ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਤੇ ਹੱਸ-ਹੱਸ ਦੇ ਮੌਤ ਨਾਲ ਗਲਵਕੜੀ ਹੋਈ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।”

ਦਿੱਲੀ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਤਨਖਾਹਦਾਰ ਗੁਮਾਤਿਆਂ ਅਤੇ ਪੰਥ ਵਿਰੋਧੀ ਕੂੜ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਚਿੱਟੇ ਦਿਨ ਵਾਂਗ ਪ੍ਰਗਟ ਹੋਏ ਇਹ ਸੱਚੇ ਤੱਥ ਕਦੇ ਹਮ ਨਹੀਂ ਹੋਣਗੇ। ਪਰ ਸੱਚ ਆਰ ਸੱਚ ਹੈ ਅਤੇ ਕੌੜਾ ਹੈ। ਗੁਰਬਾਣੀ ਦਾ ਰਮਾਨ ਹੈ।

ਜਿਨਾ ਅੰਦਰਿ ਕੂੜ ਵਰਤੈ ਸਚੁ ਨ ਭਾਵਈ ॥

ਜੇ ਕੋ ਬੋਲੈ ਸਚੁ ਕੂੜਾ ਜਲਿ ਜਾਵਈ ॥

ਕੂੜਿਆਰੀ ਰਜੈ ਕੂੜਿ ਜਿਉ ਵਿਸਟਾ ਕਾਗੁ ਖਾਵਈ ॥ (ਅਗ 446)

ਖਾਲਸਾ ਸੋਇ ਦੁਸਟ ਕੋ ਗਾਲੇ

ਖਨਾ-ਮਲੇਰਕੋਟਲਾ ਸੜਕ ਤੇ ਜੌੜੇ-ਪੁਲਾਂ ਤੋਂ ਇੱਕ ਕਿਲੋਮੀਟਰ ਦੀ ਵਿੱਥ ਤੇ ਛੋਟਾ ਜਿਹਾ ਪਿਡ ਜੱਬੋ ਮਾਜਰਾ ਹੈ। ਇਸ ਪਿਡ ਦੇ ਵਸਨੀਕ ਬਹੁਤੇ ਗਿੱਲ ਗੋਤ ਦੇ ਹਨ। ਪਿਡ ਦੇ ਚੜ੍ਹਦੇ ਵੱਲ ਸੱਤ-ਅੱਠ ਫੁੱਟ ਥੋਹ ਨੁਮਾ ਜਗ੍ਹਾ ਤੇ ਕੁਝ ਘਰ ਸੰਧੂ ਸਰਦਾਰਾਂ ਦੇ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਪਿਛੋਕੜ ਅਮ੍ਰਿਤਸਰ ਕੋਲ ਘਣੂਪੁਰ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਹੈ।

ਥੋਹ ਦੀ ਉੱਚੀ ਜਗ੍ਹਾ, ਕਿਸੇ ਮਾਨੇ ਵਿਚ ਇਕ ਛੋਟਾ ਕਿਲ੍ਹਾ ਹੁੰਦਾ ਸੀ ਅਤੇ ਕਿਲੇ ਦਾ ਮਾਲਕ ਅਗਰੇਂ ਦੇ ਪਜਾਬ ਵਿਚ ਆਉਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਮਲੇਰਕੋਟਲੇ ਵਰਗੀ ਛੋਟੀ ਜਿਹੀ ਰਿਆਸਤ ਦੇ ਮਾਲਕ ਸਨ। ਈਸਟ ਇੰਡੀਆ ਕੰਪਨੀ ਨੇ ਮਾਲਵੇ ਦੀਆਂ ਪਟਿਆਲਾ, ਨਾਭਾ, ਜੀਂਦ ਕਲਸੀਆਂ (ਛਛਰੌਲੀ) ਵਰਗੀਆਂ ਵੱਡੀਆਂ ਰਿਆਸਤਾਂ ਨੂੰ ਮਾਨਤਾ ਦੇ ਕੇ ਪ੍ਰਵਾਨ ਕਰ ਲਿਆ। ਬਾਕੀ ਵੱਡੇ ਘਰਾਣਿਆਂ ਨੂੰ Cis-Satluj-States-Treaty ਅਨੁਸਾਰ ਜਾਗੀਰਾਂ ਲਾ ਦਿੱਤੀਆਂ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜੱਬੋ ਮਾਜਰੇ ਦਾ ਮਨਦਾਨ ਭੀ ਜਾਗੀਰਦਾਰ ਕਹਾਉਣ ਲੱਗ ਪਿਆ।

ਪਿਛਲੀ ਸਦੀ ਦੇ ਅਰੰਭ ਵਿਚ ਇਸ ਮਨਦਾਨ ਵਿਚੋਂ ਸਰਦਾਰ ਗੁਰਮੁਖ ਸਿੰਘ ਹੋਏ ਹਨ ਜੋ ਆਪਣੀ ਸੀਅਤ, ਦਲੇਰੀ ਅਤੇ ਉਦਾਰਤਾ ਕਰਕੇ ਆਪਣੇ ਸਮੇਂ ਵਿਚ ਕਾਫੀ ਮਹੂਰ ਹੋਏ ਹਨ। ਇਕ ਵੇਰ ਸਰਦਾਰ ਗੁਰਮੁਖ ਸਿੰਘ ਜੀ ਆਪਣੀ ਹਵੇਲੀ ਦੀ ਛੱਤ ਤੇ ਟਹਿਲ ਰਹੇ ਸਨ ਅਤੇ ਦੇਖਿਆ ਨਹਿਰ ਦੀ ਪੁਲੀ, ਜੋ ਤਕਰੀਬਨ ਇਕ ਵਰਲਾਂਗ ਦੀ ਵਿੱਥ ਤੇ ਸੀ, ਉਥੇ ਇਕ ਰੱਬ ਨੂੰ ਚਾਰ ਓਪਰੇ ਬੰਦਿਆਂ ਨੇ ਘੇਰਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਪਰਵਾਰ ਦੇ ਅਤੇ ਹੋਰ ਭਾਈਚਾਰੇ ਦੇ ਕਿਸੇ ਬੰਦੇ ਨੂੰ ਦੱਸੇ ਬੈਰ, ਇਹ ਇਕੱਲੇ ਹੀ ਆਪਣੀ ਘੋੜੀ ਪਰ ਸਵਾਰ ਹੋ ਕੇ ਸੋਟੀ ਲੈ ਕੇ ਹੀ ਪੁਲੀ ਉੱਪਰ ਪਹੁੰਚ ਗਏ।

ਉਥੇ ਜਾ ਕੇ ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਕਿ ਲਾਗਲੇ ਪਿਡ ਦਾ ਇੱਕ ਮਿੰਦਾਰ ਦਾ ਲੜਕਾ ਮੁਕਲਾਵਾ ਲੈ ਕੇ ਆ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਰੱਬ ਵਿੱਚ ਉਸ ਦੀ ਵਹੁਟੀ ਸੀ ਜਿਸ ਨੂੰ ਚਾਰ ਬਦਮਾਂ ਨੇ ਬਦਨੀਤੀ ਨਾਲ ਘੇਰ ਲਿਆ ਸੀ।

ਸਰਦਾਰ ਨੇ ਜਾਂਦੇ ਸਾਰ ਲਲਕਾਰਾ ਮਾਰ ਕੇ ਬਦਮਾਂ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਕਿ ਸਾਡੇ ਪਿਡ ਦੇ ਕੋਲ ਆ ਕੇ ਤੁਸੀਂ ਇਹ ਹਰਕਤ ਕਿਵੇਂ ਕੀਤੀ ਨਾਲ ਹੀ ਲਾੜੇ ਨੂੰ ਹੌਸਲਾ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਘਾਬਰ ਨਾ, ਤਕੜਾ ਹੋ, ਤੂੰ ਹੁਣ ਇਕੱਲਾ ਨਹੀਂ ਇਹ ਤੇਰਾ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਵਿਗਾੜ ਸਕਦੇ। ਸਰਦਾਰ ਜੀ ਨੇ ਘੋੜੀ ਸਿਖਾਈ ਹੋਈ ਸੀ ਬੈਰ ਲਗਾਮ ਤੋਂ ਲੱਤ ਦੇ ਇਾਰੇ ਨਾਲ ਹੀ ਮੁੜ ਪੈਂਦੀ ਸੀ। ਸੋ ਸਰਦਾਰ ਜੀ ਨੇ ਲਗਾਮ ਘੋੜੀ ਦੀ ਗਰਦਨ ਨੂੰ ਲਪੇਟ ਕੇ ਜਦ ਦੋਨਾਂ ਹੱਥਾਂ ਨਾਲ ਗੱਤਕੇ ਵਾਲੇ ਵਾਰ ਸੋਟੀ ਨਾਲ ਕੀਤੇ, ਬਦਮਾ ਸਹਾਰ ਨਾ ਸਕੇ ਦੋ ਭੱਜ ਗਏ ਅਤੇ ਦੋ ਡਿੱਗ ਪਏ।

ਸਰਦਾਰ ਜੀ ਨੇ ਲਾੜੇ ਨੂੰ ਰੱਬ ਪਿਡ ਲਿਆਉਣ ਲਈ ਕਿਹਾ। ਦੋਨੋਂ ਫੱਟੜ ਹੋਏ

ਬਦਮਾਂ ਨੂੰ ਭੀ ਬੰਨ ਕੇ ਨਾਲ ਆਪਣੀ ਹਵੇਲੀ ਲੈ ਆਏ। ਬਦਮਾਂ ਨੂੰ ਪਾਇਲ ਦੇ ਥਾਣੇ ਪਹੁੰਚਾ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਲਾੜੇ ਲਾੜੀ ਨੂੰ ਲੰਗਰ ਪਾਣੀ ਛਕਾ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪਿਡ ਘਰਦਿਆਂ ਨੂੰ ਸੁਨੇਹਾ ਭੇਜ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਆ ਕੇ ਮੁਛੇ ਕੁੜੀ ਨੂੰ ਲੈ ਜਾਣ।

ਬਦਮਾਂ ਦੇ ਥਾਣੇ ਪਹੁੰਚਣ ਤੋਂ ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਕਿ ਇਹ ਇਤਿਹਾਸੀ ਮੁਲਮ ਸੀ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਫੜਨ ਲਈ ਇਨਾਮ ਰੱਖਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਦੋਨੋਂ ਬਾਕੀ ਸਾਥੀ ਵੀ ਫੜੇ ਗਏ। ਮੁਕੱਦਮਾ ਚੱਲਣ ਤੇ ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਸਾ ਹੋ ਗਈ ਅਤੇ ਸਰਦਾਰ ਜੀ ਨੂੰ ਡੀ.ਸੀ. ਲੁਧਿਆਣਾ ਵਲੋਂ ਇਨਾਮ ਮਿਲਿਆ।

ਸੁਨੇਹਾ ਮਿਲਣ ਤੇ ਲੜਕੇ ਦਾ ਪਿਤਾ ਆਪਣੀ ਨੂੰਹ ਤੇ ਪੁੱਤਰ ਨੂੰ ਲੈਣ ਆਇਆ। ਲੋੜ ਅਨੁਸਾਰ ਸਰਦਾਰ ਜੀ ਨੇ ਆਓ-ਭਗਤ ਕੀਤੀ ਫਿਰ ਲੜਕੀ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਵੱਲੋਂ ਕਪੜੇ ਅਤੇ ਪੈਸਾ ਦੇ ਕੇ ਵਿਦਾ ਕੀਤਾ।

ਇਤਿਹਾਸੀ ਮੁਲਮਾ ਨੂੰ ਫੜਨ ਕਰਕੇ ਇਨਾਮ ਤਾਂ ਮਿਲ ਗਿਆ ਪਰ ਸਰਦਾਰ ਜੀ ਦੀ ਸਿਖਾਈ ਹੋਈ ਘੋੜੀ ਨੇ ਮੁਸਲਮਾਨ ਥਾਣੇਦਾਰ ਦਾ ਮਨ ਮੋਹ ਲਿਆ ਅਤੇ ਘੋੜੀ ਮੁੱਲ ਲੈਣ ਦੀ ਠਾਣ ਲਈ। ਇੱਧਰ ਸਰਦਾਰ ਜੀ ਘੋੜੀ ਦੇਣ ਨੂੰ ਤਿਆਰ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਥਾਣੇਦਾਰ ਨੇ ਪਹਿਲਾਂ ਲਾਲਚ ਦਿੱਤੇ ਫਿਰ ਆਪਣਾ ਥਾਣੇਦਾਰੀ ਦਾ ਰੋਹਬ ਜਮਾਉਣ ਲਈ ਇਕ ਦਿਨ ਪਿਡ ਆ ਕੇ ਕੁਝ ਅਬਾ-ਤਬਾ ਬੋਲਣ ਲੱਗਾ ਜੋ ਸਰਦਾਰ ਜੀ ਤੋਂ ਬਰਦਾਤ ਨਾ ਹੋਇਆ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਮਾਲਸਾਈ ਰੰਗ ਵਿਚ ਆ ਕੇ ਢਾਹ ਲਿਆ ਅਤੇ ਚੰਗੀ ਖੜਕਾਈ ਕਰ ਦਿੱਤੀ।

ਇਸ ਮੁਆਮਲੇ ਵਿਚ, ਮੌਕੇ ਦਾ ਗਵਾਹ ਕੋਈ ਨਾ ਮਿਲਣ ਕਰਕੇ ਥਾਣੇਦਾਰ ਕੁਝ ਕਰ ਨਾ ਸਕਿਆ ਪਰ ਫਿਰ ਸਾ ਅਧੀਨ ਇਕ ਝੂਠਾ ਕੇਸ ਬਣਾ ਕੇ ਸਰਦਾਰ ਜੀ ਨੂੰ ਜੇਲ੍ਹ ਯਾਤਰਾ ਕਰਵਾ ਦਿੱਤੀ ਅਤੇ ਸਰਦਾਰ ਜੀ ਮਿਟਗੁਮਰੀ (ਪਾਕਿਸਤਾਨ) ਦੀ ਜੇਲ੍ਹ ਵਿਚ ਚਲੇ ਗਏ। ਜੇਲ੍ਹ ਮੈਨੂਅਲ ਅਨੁਸਾਰ ਉਸ ਵੇਲੇ ਸਾਰੇ ਕੈਦੀਆਂ ਨੂੰ ਟੋਪੀ ਪਾਉਣੀ ਪੈਂਦੀ ਸੀ। ਪਰ ਸਰਦਾਰ ਜੀ ਅੜ ਗਏ ਕਿ ਮੈਂ ਸਿੱਖ ਹੋਣ ਦੇ ਨਾਤੇ ਟੋਪੀ ਨਹੀਂ ਪਾਉਣੀ। ਜੇਲ੍ਹ ਵਾਲੇ ਸਿਰ ਤੇ ਬੰਨ੍ਹਣ ਲਈ ਦਸਤਾਰ ਦੇਣ ਨਾ ਅਤੇ ਸਰਦਾਰ ਜੀ ਟੋਪੀ ਪਹਿਨਣ ਨਾ। ਅੀਰ ਜੋ ਕੰਬਲ ਸਰਦਾਰ ਜੀ ਨੂੰ ਰਾਤ ਨੂੰ ਉੱਪਰ ਲੈਣ ਲਈ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਦਿੱਤਾ ਉਸ ਨੂੰ ਪਾੜ ਕੇ ਸਰਦਾਰ ਜੀ ਨੇ ਦਸਤਾਰ ਦਾ ਕੰਮ ਲਿਆ ਪਰ ਟੋਪੀ ਨਹੀਂ ਪਹਿਨੀ। ਇੰਦ ਇਹ ਪਹਿਲਾ ਮੌਕਾ ਸੀ ਜਦ ਕਿਸੇ ਸਿੱਖ ਕੈਦੀ ਨੇ ਜੇਲ੍ਹ ਮੈਨੂਅਲ ਦੇ ਬਰਖਿਲਾਂ ਟੋਪੀ ਪਹਿਨਣ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਕੀਤਾ ਹੋਵੇ। ਇਸ ਗੱਲ ਦੀ ਪੁਟੀ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਭਾਈ ਰਣਧੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਪੁਸਤਕ ਜੇਲ੍ਹ ਚਿੱਠੀਆਂ 2010 ਦੀ ਛਾਪ ਦੇ ਪਨਾ 204 ਦੇ ਫੁਟ ਨੋਟ ਤੋਂ ਮਿਲ ਸਕਦੀ ਹੈ।

ਅਬਾਲੇ ਸਟੇਨ ਦੇ ਕੌਤਕ

ਇਕ ਵਾਰ ਦਾ ਕਿਰ ਹੈ ਕਿ ਅਸੀਂ (ਭਾਈ ਰਣਧੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ) ਜਥੇ ਸਮੇਤ, ਸਣੇ ਭਾਈ ਸਰਵਣ ਸਿੰਘ ਜੀ ਅਬਾਲੇ ਛਾਉਣੀ ਨੂੰ ਸ੍ਰੀ ਬਾਬੂ ਮੱਲ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਪਿਆਰਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਪਿਆਰੇ ਦਰਨਾਂ ਨੂੰ ਜਾ ਰਹੇ ਸਾਂ। ਉਦੋਂ ਇਹ ਦੋਵੇਂ ਸੱਜਣੀਂ ਵਿਚ ਮੁਲਾਮ

ਹੋਇਆ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਜਾਂ ਨੇ ਬਦਲ ਕੇ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਦੂਰ- ਦੁਰੇਡੇ ਛਾਉਣੀ ਤੇ ਚਲੇ ਜਾਣਾ ਸੀ, ਇਸ ਲਈ ਅਸੀਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਚੱਲਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਮੁਲਾਕਾਤ ਕਰਨ ਲਈ ਅਬਾਲੇ ਛਾਉਣੀ ਆ ਰਹੇ ਸਾਂ। ਅਬਾਲੇ ਦੇ ਸਟੇਨ ਤੇ ਪੁਜੇ ਤਾਂ ਉਥੇ ਹੋਰ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਸੱਜਣ ਤਾਂ ਹੋਰ ਰੁਝਣੀ ਰੁਝ ਗਏ। ਭਾਈ ਸਰਵਣ ਸਿੰਘ ਜੀ ਇਕੱਲੇ ਸਮਾਧ-ਸਥਿਤ ਖਲੋਤੇ ਹੀ ਰਹਿ ਗਏ ਅਤੇ ਇਕ ਐਸੀ ਜਗ੍ਹਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਖਲੋਤਿਆਂ ਦੀ ਸਮਾਧੀ ਲੱਗ ਗਈ ਜਿਥੇ ਕਿ ਰੇਲ ਗੱਡੀ ਆਈ ਤੇ, ਟਿਕਟ ਬਟਿਆ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਜਦੋਂ ਉਹ ਖਲੋਤੇ ਸੀ ਓਦੋਂ ਟਿਕਟ ਨਹੀਂ ਬਟਦੇ ਸੀ, ਉਥੇ ਕੋਈ ਆਦਮੀ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਅਸੀਂ ਰਾ ਕੁ ਦੁਰੇਡੇ ਛਾਉਣੀ ਨੂੰ ਪੈਦਲ ਜਾਣ ਲਈ ਤਿਆਰੀ ਵਿਚ ਰੁਝੇ ਹੋਏ ਸੀ। ਇਤਨੇ ਨੂੰ ਗੱਡੀ ਕਿਸੇ ਪਾਸਿਓਂ ਆ ਗਈ, ਅਤੇ ਟਿਕਟ ਬਟਣ ਲੱਗ ਪਏ। ਟਿਕਟ ਬਟਣ ਵਾਲੀ ਤਾਕੀ ਦੇ ਪਾਸ ਸਾ ਇਕੱਠ ਹੋ ਗਿਆ ਟਿਕਟ ਖਰੀਦਣ ਵਾਲਿਆਂ ਦਾ। ਪੁਲਿਸ ਦਾ ਇਕ ਹੱਟਾ-ਕੱਟਾ ਸਿਪਾਹੀ ਆਪਣੀ ਡਿਊਟੀ ਤੇ ਉਥੇ ਆ ਗਿਆ। ਪਰ ਭਾਈ ਸਰਵਣ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੂੰ ਕੋਈ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕਿ ਕੌਣ ਆਇਆ ਹੈ ਕੌਣ ਗਿਆ ਹੈ, ਉਹ ਸਮਾਧ-ਸਥਿਤ ਹੀ ਇਕੋ ਜਗ੍ਹਾ ਟਿਕੇ ਖਲੋਤੇ ਰਹੇ। ਪੁਲਿਸ ਦੇ ਸਿਪਾਹੀ ਨੇ ਬੁੱਤ ਵਾਂਗੂੰ ਅਹਿਲ ਖੜੋਤੇ ਭਾਈ ਸਰਵਣ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੂੰ ਦੋ ਚਾਰ ਵਾਰ ਹਲੂਣਿਆਂ ਤੇ ਬੁਲਾਇਆ, ਪਰ ਉਹ ਬੋਲੇ ਕੁਸਕੇ ਨਹੀਂ। ਕ੍ਰੋਧ-ਆਤਰ ਹੋ ਕੇ ਸਿਪਾਹੀ ਨੂੰ ਬੜੇ ਨਾਲ ਵੱਟ ਕੇ ਚਪੇੜ ਮਾਰੀ ਭਾਈ ਜੀ ਦੇ ਮੁਖਾਰਬਿੰਦ ਤੇ ਮਾਰੀ। ਭਾਈ ਸਰਵਣ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਅੱਖ ਉੱਘੜੀ ਤਾਂ ਸਿਪਾਹੀ ਨੇ ਡਾਂਟ ਕੇ ਆਖਿਆ, ਤੈਨੂੰ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕਿ ਇਥੇ ਟਿਕਟ ਬਟਦੇ ਹਨ? ਤੈਨੂੰ ਕਈ ਵਾਰ ਬੁਲਾਇਆ ਅਤੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਇਥੇ ਟਿਕਟ ਬਟਦੇ ਹਨ, ਇਸ ਜਗ੍ਹਾ ਖਲੋਣ ਦਾ ਹੁਕਮ ਨਹੀਂ। ਹੁਣ ਚਪੇੜ ਮਾਰੀ ਤੇ ਹੀ ਸੁਚੇਤ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਜੇ ਪਹਿਲੇ ਹੀ ਹੋ ਜਾਂਦਾ? ਦੇਖੋ ਅਗੇ ਕੀ ਕੌਤਕ ਵਰਤਦਾ ਹੈ?

ਭਾਈ ਸਰਵਣ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਇਸ ਚਪੇੜ ਮਾਰੀ ਦਾ ਰੰਚਕ ਭੀ ਰੋਸ-ਗੁੱਸਾ ਨਹੀਂ ਆਇਆ, ਉਲਟੇ ਸਿਪਾਹੀ ਦੇ ਧੜਮ ਦੇ ਕੇ ਪੈਰਾਂ ਤੇ ਡਿੱਗ ਪਏ ਅਤੇ ਆਖਿਆ, ਭਾਈ! ਮੈਥੋਂ ਭੁੱਲ ਹੋ ਗਈ ਹੈ। ਭਾਈ ਸਰਵਣ ਸਿੰਘ ਜੀ ਸਿਪਾਹੀ ਦੇ ਪੈਰਾਂ ਤੇ ਡਿੱਗੇ ਹੀ ਸਨ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪੈਰੀਂ ਪੈਣ ਸਾਰ, ਸਿਪਾਹੀ ਤਾਂ ਛਪਾਲ ਪਿਛਲ ਪੈਰੀਂ ਖੜਾ ਹੀ ਧੜਮ ਦੇ ਕੇ ਮੀਨ ਤੇ ਜਾ ਡਿਗਿਆ। ਉਸ (ਸਿਪਾਹੀ) ਦੀਆਂ ਆਪ-ਮੁਹਾਰੀਆਂ ਕਿਲਕਾਰੀਆਂ ਨਿਕਲ ਗਈਆਂ ਤੇ ਦੁਹਾਈਆਂ ਦੇਣ ਲੱਗਾ, ਬਹੁੜੀ ਓ ਲੋਕੋ ! ਮੈਨੂੰ ਇਸ ਸਿੱਖ ਤੋਂ ਬਾ ਲਵੋ। ਸਿਪਾਹੀ ਦੀਆਂ ਦੁਹਾਈਆਂ ਕਿਲਕਾਰੀਆਂ ਸੁਣ ਕੇ ਉਸ ਜਗ੍ਹਾ ਤੇ ਤਕੜਾ ਇਕੱਠ ਹੋ ਗਿਆ, ਅਸੀਂ ਭੀ ਉਥੇ ਆ ਗਏ। ਮੀਨ ਤੇ ਬਿਹਬਲ ਹੋਏ ਲਿਟਦੇ ਸਿਪਾਹੀ ਤੋਂ ਪੁੱਛਿਆ, ਤੈਨੂੰ ਕੀ ਹੋਇਆ ਹੈ? ਸਿਪਾਹੀ ਕਹਿਣ ਲਗਾ, ਮੈਨੂੰ ਇਸ ਸਿੱਖ ਨੇ ਮਾਰ ਛਡਿਆ ਹੈ। ਅਸੀਂ ਕਿਹਾ, ਤੈਨੂੰ ਇਸ ਨੇ ਕੀ ਮਾਰਿਆ ਹੈ? ਸਿਪਾਹੀ ਨੇ ਕਿਹਾ, ਮਾਰਿਆ ਨਹੀਂ, ਮੇਰਾ ਕੁਛ ਛਡਿਆ ਹੀ ਨਹੀਂ। ਮੇਰੇ ਪੈਰਾਂ ਤੇ ਡਿੱਗ ਕੇ ਇਸ ਸਿੱਖ ਨੇ ਮੇਰੀ ਸਾਰੀ ਕਲਾ ਸੂਤ ਲਈ। ਬਰ ਨਹੀਂ ਮੈਨੂੰ ਇਸ ਨੇ ਕੀ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਹੁਣ ਮੈਂ ਬਚਦਾ ਤਾਂ ਹਾਂ, ਜੇ ਇਸ ਤੋਂ ਬਾ ਦਿਓ। ਸਾਰੀ ਗੱਲ ਜਦ ਉਸ ਸਿਪਾਹੀ ਨੇ ਦੱਸੀ ਕਿ ਮੈਂ ਇਸ ਸਿੱਖ ਨੂੰ ਚਪੇੜ ਵੱਟ ਕੇ ਮਾਰੀ ਸੀ ਅਤੇ ਇਹ ਪੈਰੀਂ ਪੈ ਗਿਆ, ਮੈਨੂੰ ਪਤਾ

ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਿ ਇਹ ਰੱਬੀ ਰੰਗਾਂ ਵਿਚ ਖੜੇ ਹਨ। ਉਥੇ ਇਕ ਈਸਾਈ ਖੜਾ ਸੀ, ਉਹ ਵਾਰਤਾ ਸੁਣ ਕੇ ਇਉਂ ਆਖ ਉਠਿਆ, ਕਮਾਲ ਹੋ ਗਈ ! ਸਾਡੇ ਹਰਤ ਈਸਾ ਮਸੀਹ ਨੇ ਤਾਂ ਸਾਨੂੰ ਇਉਂ ਉਪਦੇ ਦਿੱਤਾ ਹੈ-ਹੇ ਈਸਾਈ, ਜੇ ਤੇਰੀ ਇਕ ਗਲ ਤੇ ਕੋਈ ਚਪੇੜ ਮਾਰੇ, ਤਾਂ ਤੂੰ ਦੂਜੀ ਗਲ ਵੀ ਅਗਾਂਹ ਕਰ ਦੇ, ਕਿ ਹੋਰ ਮਾਰ ਲੈ। ਇਹ ਸਿੱਖ ਤਾਂ ਚਪੇੜ ਮਾਰਨ ਵਾਲੇ ਦੇ ਉਲਟਾ ਪੈਰੀਂ ਪੈ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਵੱਧ ਹੋਰ ਕਮਾਲ ਕੀ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ! ਦਾਸ ਨੇ ਉਸ ਈਸਾਈ ਸੱਜਣ ਦੇ ਸਾਹਵੇਂ ਮੁਖਾਤਬ ਹੋ ਕੇ ਉਸ ਨੂੰ ਇਹ ਦੱਸਿਆ, ਕਿ ਅਸਾਡੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦਾ ਇਹ ਹੁਕਮ ਹੈ ਕਿ :

ਫਰੀਦਾ ਜੋ ਤੈ ਮਾਰਨਿ ਮੁਕੀਆਂ ਤਿਨ~ ਨ ਮਾਰੇ ਘੁਮਿ॥
ਆਪਨੜੈ ਘਰਿ ਜਾਈਐ ਪੈਰ ਤਿਨ~ ਦੇ ਚੁਮਿ ॥੭॥

ਤਿਸ ਪਰ ਪਾਸ ਖਲੋਤਾ ਇਕ ਆਰੀਆ ਮਹਾ ਇਉਂ ਝੁੰਜਲਾ ਉਠਿਆ, ਇਸ ਸਿੱਖ ਨੇ ਡਰਦੇ ਮਾਰੇ ਨੇ ਸਿਪਾਹੀ ਦੇ ਪੈਰ ਫੜੇ ਹਨ। ਇਸ ਨੂੰ ਚਾਹੀਦਾ ਸੀ ਕਿ ਸਿਪਾਹੀ ਨੂੰ ਅੱਗੋਂ ਸੋਧਦਾ, ਪਰ ਇਹ ਕਮੇਰ ਸੀ, ਕਮੇਰੀ ਦੇ ਕਾਰਨ ਉਸ ਦੇ ਅੱਗੇ ਹੀਣਾ-ਝੀਣਾ ਹੋ ਗਿਆ। ਅਸੀਂ ਆਖਿਆ, ਏਵੇਂ ਹੀ ਸਹੀ, ਤੇਰੀ ਅਕਲ ਏਵੇਂ ਹੀ ਕੰਮ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਅਸੀਂ ਤੇਰੇ ਨਾਲ ਝਗੜਨਾ ਥੋੜਾ ਹੈ।

ਇਹ ਗੱਲ ਕਹਿ ਕੇ ਸਾਰਾ ਜਥਾ ਭਾਈ ਸਰਵਣ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੂੰ ਨਾਲ ਲੈ ਕੇ ਅਬਾਲਾ ਛਾਉਣੀ ਦੇ ਰਸਤੇ ਵੱਲ ਤੁਰ ਪਏ। ਗੁਰੂ ਦੀ ਨੇਤ ਐਸੀ ਹੋਈ ਕਿ ਉਸ ਮਹਾ ਜਨ ਨੇ ਭੀ ਸਦਰ ਬਾਰ ਛਾਉਣੀ ਜਾਣਾ ਸੀ, ਉਹ ਭੀ ਸਾਡੇ ਨਾਲ ਹੋ ਗਿਆ। ਰਸਤੇ ਵਿਚ ਜਾਂਦੇ- ਜਾਂਦੇ ਅਧਵਾਟੇ ਰਹਿਰਾਸ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਪਾਠ ਦਾ ਸਮਾਂ ਹੋ ਗਿਆ। ਪਾਸ ਹੀ ਕੂਆਂ ਸੀ। ਓਥੇ ਹੀ ਪਜ-ਇਨਾਨਾ ਕਰ ਕੇ ਰਹਿਰਾਸ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਪਾਠ ਕਰ ਕੇ ਅੱਗੇ ਜਾਣਾ ਮਿਥਿਆ। ਅਸੀਂ ਮੈਦਾਨ ਵੀ ਜਾਣਾ ਸੀ। ਪਾਸ ਹੀ ਇਕ ਗੂੜ੍ਹੇ ਬਿਰਛਾਂ ਦੀ ਝਿੜੀ ਸੀ, ਮੈਂ ਤੇ ਭਾਈ ਸਰਵਣ ਸਿੰਘ ਜੀ ਉਸ ਝਿੜੀ ਵਿਚ ਮੈਦਾਨ ਹੋਣ ਲਈ ਗਏ। ਭਾਈ ਜੀ ਤਾਂ ਧੁਸਦੇ-ਧੁਸਦੇ ਅਗਾਂਹ ਦੁਰੇਡੇ ਚਲੇ ਗਏ, ਮੈਂ ਉਰੇਡੇ ਹੀ ਰਹਿ ਗਿਆ ਅਤੇ ਮੈਦਾਨ ਹੋਣ ਬਹਿ ਗਿਆ। ਮੈਦਾਨ ਹੋ ਕੇ ਅਜੇ ਹੱਥ ਹੀ ਧੋਤੇ ਸਨ ਕਿ ਇਕ ਅਬਲਾ ਦੇ ਰੋਣ ਦੀ ਅਤੇ ਚੀਖ ਪੁਕਾਰ ਕਰਨ ਦੀ ਅਵਾ ਕੰਨੀਂ ਪਈ।

ਭਾਈ ਜੀ ਉਸ ਅਵਾ-ਅਸਥਾਨ ਦੇ ਨੇੜੇ ਹੀ ਢੁਕ ਚੁੱਕੇ ਸਨ। ਉਕਤ ਚੀਖ-ਪੁਕਾਰਨੀ ਅਵਾ ਸੁਣ ਕੇ ਉਹ ਝਟ ਹੀ ਓਥੇ ਪਹੁੰਚ ਗਏ, ਇਕੱਲੇ ਹੀ। ਅੱਗੇ ਕੀ ਦੇਖਦੇ ਹਨ ਕਿ ਚਾਰ ਮੁਟੰਡੇ ਰਾਬੀ ਗੋਰੇ ਸਿਪਾਹੀ ਇਕ ਲਕੜਗਾਰੀ (ਲੱਕੜਾਂ ਚੁਗਣ ਵਾਲੀ) ਲੜਕੀ ਨੂੰ, ਉਸ ਦੀ ਇੱਤ ਰਾਬ ਕਰਨ ਲਈ ਦਬਾਈ ਪਏ ਹਨ। ਭਾਈ ਸਰਵਣ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਹੀਲ ਹੁਜਤ ਕੀਤੇ ਬਿਨਾਂ ਹੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਚਹੁੰਆਂ ਸਿਪਾਹੀਆਂ ਪਾਸੋਂ ਬਲਮ ਖੋਹ ਲਏ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਚਹੁੰਆਂ ਸਿਪਾਹੀਆਂ ਨੂੰ ਐਸਾ ਕੁਟਿਆ ਕਿ ਕੁੱਟ ਕੁੱਟ ਕੇ ਲੰਮੇ ਪਾ ਦਿੱਤੇ ਅਤੇ ਨਰੜ ਕੇ ਲਾਗੇ ਖੜੇ ਇਕੋ ਟਾਂਗੇ ਤੇ ਲਦ ਦਿੱਤੇ, ਜਿਸ ਟਾਂਗੇ ਤੇ ਉਹ ਆਏ ਸਨ। ਇਤਨੇ ਨੂੰ ਮੈਂ ਭੀ ਓਥੇ ਪਹੁੰਚ ਗਿਆ। ਇਹ ਨਾਰਾ ਦੇਖ ਕੇ ਮੈਂ ਪਿਛਲੇ ਸਾਰਿਆਂ ਸੱਜਣਾਂ ਨੂੰ ਅਵਾਾਂ ਦੇ ਕੇ ਨਾਲ ਬੁਲਾ ਲਿਆ। ਉਹ ਮਹਾ ਜਨ ਵੀ ਨਾਲ ਹੀ ਆਇਆ।

ਅਸੀਂ ਮਹਾ ਨੂੰ ਇਹ ਨਾਰਾ ਦਿਖਾਇਆ, ਕਿ ਦੇਖੋ ਸਵਾ ਲੱਖ ਸੂਰਮੇ ਦਾ ਇਹ ਕਰਤਵ। ਜਿਥੇ ਇਸ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਮੂਹ ਤੇ ਇਕ ਚਪੇੜ ਲੱਗੀ ਸੀ ਸਿਪਾਹੀ ਵਲੋਂ, ਉਥੇ ਤਾਂ ਸਹਿਨੀਲਤਾ ਦਾ ਉਹ ਧਰਵਾ ਬੰਨਿਆ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਦੇਖ ਕੇ ਇਕ ਈਸਾਈ ਅ-ਅ ਕਰਦਾ ਸੀ। ਪਰ ਹੁਣ ਏਥੇ ਇਕ ਅਬਲਾ ਦੇ ਉਪਕਾਰ-ਬਚਾਓ ਦੀ ਅੱਖੀ ਘੜੀ ਦੇਖ ਕੇ ਇਸ ਸਿਖ ਦੇ ਅਦਰ ਉਹ ਬਲ-ਬੀਰਤਾ ਸੰਪੂਰਤ ਹੋਈ ਕਿ ਇਕੱਲੇ ਨੇ ਹੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਚੌਵਾਂ ਹੱਟੇ-ਕੱਟੇ ਗੋਰੇ ਸਿਪਾਹੀਆਂ ਨੂੰ ਮਾਰ-ਕੁੱਟ ਕੇ ਟਾਂਗੇ ਤੇ ਨੂੜ ਛਡਿਆ ਹੈ।

ਬਸ, ਇਤਨੀ ਗੱਲ ਉਸ ਮਹਾ ਨੂੰ ਕਹਿਣ ਦੀ ਚੋਰ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਮਹਾ ਆ-ਰ ਰੋਣ ਲਗ ਪਿਆ ਅਤੇ ਪੁਕਾਰਨ ਲੱਗਾ, ਖਾਲਸਾ ਜੀ, ਮੈਨੂੰ ਬੋ । ਮੈਨੂੰ ਇਕ ਸਿੱਖ ਦੀ ਸਹਿਨ-ਲਿਤਾ ਅਤੇ ਸੂਰਬੀਰਤਾ ਦੇ ਵੱਖੋ- ਵੱਖ ਜੁੱਸਿਆਂ ਦਾ ਉੱਕਾ ਹੀ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਹੁਣ ਪਤਾ ਲਗ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਸਿੰਘ ਸਰਬ ਗੁਣਾਂ ਸੰਪੂਰਨ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਸਹਿਨ-ਲਿਤਾ ਅਤੇ ਾਤੀ ਦੀ ਹੱਦ ਵੀ ਇਸ ਨੇ ਟਪਾ ਦਿੱਤੀ ਤੇ ਸੂਰਬੀਰਤਾ ਦੀ ਭੀ ਹੱਦ ਮੁੱਕ ਗਈ।

ਅਸੀਂ ਉਸ ਮਹਾ ਨਾਲ ਇਧਰ ਗੱਲ ਕਰ ਰਹੇ ਸੀ, ਓਧਰ ਨਰੜੇ ਹੋਏ ਗੋਰੇ, ਟਾਂਗੇ ਤੇ ਪਏ ਹੋਏ ਇਉਂ ਚਿਲਾ ਰਹੇ ਸਨ, ਸਾਹਿਬਾਨ, ਹਮ ਕੋ ਛੁਡਾਓ, ਹਮ ਐਸੀ ਹਰਕਤ ਆਗੇ ਸੇ ਨਹੀਂ ਕਰੇਗੇ । ਹਮ ਕੋ ਕਿਉਂ ਨਰੜ ਕਰ ਬਾਂਧਾ ਹੈ, ਅੱਰ ਕਹਾਂ ਲੇ ਜਾਓਗੇ ? ਅਸੀਂ ਆਖਿਆ, ਤੁਹਾਨੂੰ ਪਕੜ ਕੇ ਤੁਹਾਡੇ ਅੰਸਰਾਂ ਦੇ ਕੋਲ ਲੈਜਾ ਕੇ ਤੁਹਾਨੂੰ ਸਾ ਦਿਵਾਵਾਂਗੇ । ਗੋਰੇ ਬੋਲੇ, ਹਮ ਕੋ ਕੀ ਬਦਨੀ ਸਾ ਮਿਲ ਚੁੱਕੀ ਹੈ। ਦੇਖੋ ਸਾਡੇ ਸਰੀਰ ਸੁੱਜੇ ਪਏ ਹਨ, ਸੱਟਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਹੱਡਾਂ ਤੇ ਨੀਲ ਪਏ ਹੋਏ ਹਨ। ਹੋਰ ਸਾਨੂੰ ਕੀ ਸਾ ਦੇਣੀ ਹੈ ? ਹੁਣ ਸਾਨੂੰ ਮਾਂ ਕਰ ਦਿਓ ਅਤੇ ਪਜਾਹ ਦਮੜੇ ਸਾਡੇ ਪਾਸੋਂ ਲੈ ਲਵੋ । ਅਸੀਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਮੀਂ ਇਸ ਗਰੀਬ ਤੋਂ ਮਗੋ, ਅਤੇ ਇਹ ਦਮੜੇ ਭੀ ਇਸ ਨੂੰ ਦਿਓ। ਅੱਗੋਂ ਲਈ ਤੌਬਾ ਕਰੋ ਕਿ ਐਸਾ ਅਨਰਥ ਨਹੀਂ ਕਰਾਂਗੇ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਥੋਂ ਛੁਟਕਾਰਾ ਪਾ ਕੇ ਅਗੇ ਤੁਰੇ ਅਤੇ ਤੁਰੇ ਜਾਂਦਿਆਂ ਹੀ ਪਾਠ ਕੀਤਾ।

ਭਾਈ ਸਰਵਣ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਨਮੂਨੇ ਮਾਤਰ ਇਹ ਮਿਸਾਲ ਪੇ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਇਹ ਜਬਾ ਨਾਮ-ਅਭਿਆਸੀ ਜਨਾਂ ਵਿਚ ਕੁੱਟ ਕੁੱਟ ਕੇ ਭਰਿਆ ਹੋਇਆ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ।

ਭਾਈ ਸਰਵਣ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦਾ ਜੀਵਨ ਇਕ ਅਲੌਕਿਕ ਸਿੱਖੀ ਜੀਵਨ ਹੋ ਗੁਰਿਆ ਹੈ। ਉਹ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੇ ਅਖਡ-ਪਾਠੀ ਵੀ ਸਨ । ਲਗਾਤਾਰ ਸੱਤ-ਸੱਤ ਘਟੇ ਪਾਠ ਕਰੀ ਜਾਣਾ ਅਤੇ ਪਚਮ ਸੂਰ ਦੀ ਉਚੀ ਧੁਨ ਵਿਚ ਪਾਠ ਕਰਨਾ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਪਾਠ ਪਿਡ ਵਿਚ ਬੜੀ ਦੂਰ-ਦੂਰ ਤਾਈਂ ਸੁਣਿਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਲਊਡ ਸਪੀਕਰ ਇਸ ਧੁਨੀ ਦੇ ਨਦੀਕ ਕੀ ਚੀ ਹਨ! ਓਦੋਂ ਲਊਡ ਸਪੀਕਰ ਹੈ ਭੀ ਨਹੀਂ ਸਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅਖਡ- ਪਾਠ ਦੇ ਵੇਗ ਦੀ ਇਕ ਵਿਸਮਾਦਜਨਕ ਅਲੌਕਿਕਤਾ ਇਹ ਸੀ ਕਿ ਮੁਖਾਰਬਿੰਦ ਤੋਂ ਸਾਰੇ ਨਾਲ ਬੈਠੀ ਬਾਣੀ ਦਵਾਰਾ ਰਸਨਾ ਰਾਹੀਂ ਅਖਡ-ਪਾਠ ਉਚੀ ਧੁਨੀ ਵਿਚ ਕਰਨਾ ਅਤੇ ਨਾਲ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਸਵਾਸ-ਅਭਿਆਸੀ-ਬਦ ਸੁਰਤਾਸੀ-ਨਾਮ ਦਾ ਖਡਾ ਭੀ ਖੜਕਾਈ ਚਲੇ ਜਾਣਾ।

ਇਸ ਅਲੌਕਿਕ ਕਲਾ ਦੇ ਪ੍ਰਤਾਪ ਕਰਕੇ ਨਾਭੀ ਵਿਚ ਸਵਾਸ ਦਬ ਕੇ ਇਕੋ ਸਾਹ ਦੋ-ਦੋ ਪਤਰੇ ਪਾਠ ਕਰ ਜਾਣੇ। ਉਸ ਸਮੇਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨੂਰਾਨੀ ਚਿਹਰੇ ਤੇ ਓਹ ਕਮਾਲ ਜਮਾਲੀ ਜਲਾਲ ਆਉਣਾ ਜਿਸ ਨੂੰ ਦੇਖਣ ਵਾਲੇ ਦੰਗ ਰਹਿ ਜਾਂਦੇ ਸਨ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਜਲਾਲ ਮਸਤ ਰੰਗ ਚਲੂਲੀ ਆਤਮ-ਅਵਸਥਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਅਜਿਹਾ ਹਾਲੋਂ ਬੇਹਾਲ ਕਰ ਦਿੰਦੀ ਸੀ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਸਰੀਰ ਦੀ ਸੁਧ-ਬੁਧ ਭੁੱਲ ਜਾਣੀ ।

ਇਸ ਕਮਲੀ ਰਮਲੀ ਦਾ ਵਿਚ ਦੇਖ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਿਕਟ ਕੁਟੰਬੀਆਂ ਨੂੰ ਇਕ ਵਾਰ ਇਹ ਵਹਿਮ ਹੋ ਗਿਆ ਕਿ ਭਾਈ ਸਰਵਣ ਸਿੰਘ ਜੀ ਪਾਲ ਹੋ ਗਏ ਹਨ । ਇਉਂ ਅਤੇ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਵਹਿਮਾਂ ਵਿਚ ਆ ਕੇ ਮੂਰਖ ਮਤ ਵਾਲਿਆਂ ਸੰਸਾਰੀ ਸੰਬੰਧੀਆਂ ਨੇ ਭਾਈ ਜੀ ਨੂੰ ਇਕ ਤਕੜੇ ਮੋਟੇ ਸੰਗਲ ਨਾਲ ਨਰੜ ਕੇ ਥੰਮ੍ਹ ਨਾਲ ਬੰਨ੍ਹ ਦਿੱਤਾ। ਅੱਠ ਪਹਿਰ ਬੰਨ੍ਹੀ ਰੱਖਿਆ। ਸਿੰਘ ਹਮੈਤੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨੇੜੇ ਕੋਈ ਹੈ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਸਿਆਲ ਦਾ ਮੌਸਮ ਸੀ। ਤਕੜਾ ਬੁਰ ਭੀ ਕੋਈ 106 ਡਿਗਰੀ ਦਾ ਆ ਕੇ ਸੇਵਾ ਕਰਨ ਲਗ ਪਿਆ । ਇਸ ਦਾ ਵਿਚ ਵੀ ਉਹ ਘਬਰਾਏ ਨਹੀਂ ਆਪਣੇ ਇਕ-ਮਸਤੇਵੇਂ ਵਿਚ ਆ ਕੇ ਉੱਚੀ-ਉੱਚੀ ਬਦ ਪੜ੍ਹਨ ਲੱਗੇ। ਅਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲੇ ਦਾ ਵਕਤ ਹੈ, ਭਾਈ ਜੀ ਥੰਮ੍ਹ ਨਾਲ ਨਰੜੇ ਹੋਏ, ਸੰਗਲਾਂ ਵਿਚ ਜਕੜੇ ਹੋਏ ਉੱਚੀ ਧੁਨ ਵਿਚ ਸ੍ਰੀ ਦਸਮੇ ਜੀ ਦਾ ਧਿਆਨ ਧਰ ਕੇ ਇਹ ਬਦ ਅਲਾਪ ਰਹੇ ਹਨ :

**ਨਿਪੁ ਕੰਨਿਆ ਕੇ ਕਾਰਨੈ ਇਕੁ ਭਇਆ ਭੇਖਧਾਰੀ॥
ਕਾਮਾਰਥੀ ਸੁਆਰਥੀ ਵਾ ਕੀ ਪੈਜ ਸਵਾਰੀ॥॥
ਤਵ ਗੁਨ ਕਹਾ ਜਗਤ ਗੁਰਾ ਜਉ ਕਰਮੁ ਨ ਨਾਸੈ॥
ਸਿੰਘ ਸਰਨ ਕਤ ਜਾਈਐ ਜਉ ਜੰਬੁਕੁ ਗ੍ਰਾਸੈ॥॥ ਰਹਾਉ॥
ਏਕ ਬੁੰਦ ਜਲ ਕਾਰਨੇ ਚਾਤ੍ਰਕੁ ਦੁਖ ਪਾਵੈ॥
ਪ੍ਰਾਨ ਗਏ ਸਾਗਰੁ ਮਿਲੈ ਫੁਨਿ ਕਾਮਿ ਨ ਆਵੈ॥॥
ਪ੍ਰਾਨ ਜੁ ਥਾਕੇ ਥਿਰੁ ਨਹੀ ਕੈਸੇ ਥਿਰਮਾਵਉ॥
ਬੁਡਿ ਮੂਏ ਨਉਕਾ ਮਿਲੈ ਕਹੁ ਕਾਹਿ ਚਢਾਵਉ॥॥
ਮੈ ਨਾਹੀ ਕਛੁ ਹਉ ਨਹੀ ਕਿਛੁ ਆਹਿ ਨ ਮੋਰਾ॥
ਅਉਸਰ ਲਜਾ ਰਾਖਿ ਲੇਹੁ ਸਧਨਾ ਜਨੁ ਤੋਰਾ॥॥**

ਬਾਣੀ ਸਧਨੇ ਕੀ ਬਿਲਾਵਲੁ, ਅਗ 858

ਅਉਸਰ ਲਜਾ ਰਾਖਿ ਲੇਹੁ ਦੀ ਤੁਕ ਬਾਰੰਬਾਰ ਪੜ੍ਹਦੇ-ਪੜ੍ਹਦੇ ਮੂਰਛਤ ਹੋ ਗਏ। ਪਿਡ ਦੇ ਕੋਠਿਆਂ ਉੱਪਰ ਹੀ ਸਿਰ-ਪਟ ਦੌੜੇ ਆਉਂਦੇ ਘੋੜੇ ਦੀਆਂ ਕੜਕਾਟ ਟਾਪਾਂ ਪਿਡ ਵਾਲਿਆਂ ਨੇ ਸੁਣੀਆਂ। ਕਈਆਂ ਕੋਠਿਆਂ ਦੀਆਂ ਛੱਤਾਂ ਡਿੱਗ ਪਈਆਂ। ਓਧਰ ਭਾਈ ਸਰਵਣ ਸਿੰਘ ਦੇ ਸੰਗਲ ਟੁੱਟ ਗਏ। ਬੁਰ ਲਥ ਗਿਆ। ਸ੍ਰੀ ਦਸਮੇ ਜੀ ਦੇ ਬਿਸਮਾਦੀ ਦਰਨਾਂ ਦੀਆਂ ਝਲਕਾਂ ਪਈਆਂ, ਸਾਰੇ ਦੁੱਖ ਵਿਸੂਰੇ ਲਾਹ ਗਈਆਂ।

(ਭਾਈ ਰਣਧੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਪੁਸਤਕ ਰੰਗਲੇ ਸੱਜਣ ਵਿੱਚੋਂ ਧੰਨਵਾਦ ਸਹਿਤ)

ਗੁਰਮਤਿ ਸੇਧਾਂ (ਭਾਗ ਤੀਜਾ)

ਬਾਬਾਣੀਆ ਕਹਾਣੀਆ ਪੁਤ ਸਪੁਤ ਕਰੇਨਿ॥

ਸੰਪਾਦਕ

ਕੰਵਰ ਅਜੀਤ ਸਿੰਘ

ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਕ

ਗੁਰਮਤਿ ਵਿਚਾਰ ਕੇਂਦਰ, ਸਿਉਨਾ ਰੋਡ, ਪਟਿਆਲਾ

GURMAT SEDHAN (Part-III)

by

Kanwar Ajit Singh

20/77, Ranjit Nagar, G-Block,
Seona Road, Patiala.

Publications

Gurmat Vichar Kendar
Seona Road, Patiala

ਕੰਵਰ ਅਜੀਤ ਸਿੰਘ

20/77, ਰਣਜੀਤ ਨਗਰ, ਜੀ-ਬਲਾਕ
ਸਿਉਨਾ ਰੋਡ, ਪਟਿਆਲਾ

ਫੋਨ : 0175-2359328

ਮੋਬਾ. : 98151-56818, 95018-77116

e-mail : sdkajitsingh@yahoo.co.in

www : gurmatvichar.info

ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ : ਸਤੰਬਰ 2012

@ : ਕਰਤਾ ਦੇ ਸਭ ਹੱਕ ਰਾਖਵੇਂ ਹਨ

ਲੇਰ ਟਾਈਪ ਸੈਟਿੰਗ :

ਕੱਕੜ ਕੰਪਿਊਟਰ, ਪਟਿਆਲਾ
95696-30588

ਪ੍ਰਿੰਟਰ :

ਡੈਵੋਡਿਲ ਪ੍ਰਿੰਟਰ, ਫੈਕਟਰੀ ਏਰੀਆ, ਪਟਿਆਲਾ

ਕੀਮਤ : 150/- ਰੁਪਏ

ਤਤਕਰਾ

1. ਵਰਿਆਮ ਗੁਰੂ-ਦੁਲਾਰੇ ਅਤੇ ਅਸੀਂ	1
2. ਬਾਬਾ ਭੁੱਖਾ ਪਿਆਰ ਦਾ	10
3. ਵਾਸਤਾ ਈ ਬਾਬੇ ਨਾਨਕ ਦਾ	19
4. ਧੰਨ ਗੁਰੂ ਧੰਨ ਸਿੱਖੀ	26
5. ਮੈਂ ਗੁਰੂ ਦੀ ਪੁਰੀ ਜਾਣੈ	33
6. ਸਾਕਾ ਸਾਰਾਗੜੀ	40
7. ਰਣ ਦੇਖਿ ਸੂਰੇ ਚਿਤ ਉਲਾਸ	48
8. ਮੂਲ-ਮਤਰ ਅਤੇ ਅਮ੍ਰਿਤ ਦੀ ਕਰਾਮਾਤ	57
9. ਗੁਰੂ ਮੇਰੇ ਸੰਗਿ ਸਦਾ ਹੈ ਨਾਲੇ	65
10. ਦੇਸ ਦੀ ਆਦੀ ਵਿਚ ਾਲਸੇ ਦੀ ਭੂਮਿਕਾ	75
11. ਹੀਦੀ ਜੋੜ ਮੇਲੇ ਦਾ ਕ੍ਰਿਮਾ	83
12. ਗੁਰ ਕੀ ਨਿੰਦਾ ਸੁਨਹਿ ਨ ਕਾਨਿ	89
13. ਮੈਨੂੰ ਸਿੱਖ ਹੋਣ ਤੇ ਮਾਣ ਹੈ	97
14. ਜੇਹਾ ਡਿੱਠਾ ਤੇਹੋ ਕਹਿਆ	106
15. ਮਹਾਨ ਗੁਰੂ ਦੇ ਨਲਾਇਕ ਸਿੱਖ	115
16. ਮਾਈ ਭਾਗੋ (ਭਾਗ ਕੌਰ)	122
17. ਗੁਰੂ ਦਾ ਾਲਸਾ	132
18. ਵੱਡਾ ਘੱਲੂਘਾਰਾ	140
19. ਵਿਚਾਰਣ ਵਾਲੀ ਗੱਲ	148
20. ਸਿੱਖ ਬੀਬੀਆਂ ਦਾ ਪਹਿਰਾਵਾ	156
21. ਕਛੁ ਨ ਕਹੈ ਜਮਕਾਲੁ	164
22. ਸਰਬੋਤਮ ਪਥ ਾਲਸਾ	172
23. ਮੈਂ ਚੰਡੀ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਦੀ	181
24. ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਭਾਈ ਰਣਧੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ	188
25. 1984 ਦੀਆਂ ਸਿਖ ਵਿਧਵਾਵਾਂ ਲਈ ਪਥ ਨੂੰ ਵੰਗਾਰ	196
26. 1857 ਸੱਚੇ ਸੱਚ	206
26. ਖਾਲਸਾ ਸੋ ਜੋ ਦੁਸਟ ਕੋ ਗਾਲੈ	219

ਦੋ ਬਦ

ਕਿਸੇ ਸਮਾਜ ਨੂੰ ਨਰੋਆ, ਕਤੀਲੀ ਅਤੇ ਚਿਰੰਜੀਵੀ ਰੱਖਣ ਲਈ ਸਤਰ ਅਤੇ ਆਸਤਰ, ਦੋਨੋਂ ਹੀ ਅਤਿ ਲੋੜੀਂਦੀਆਂ ਵਸਤਾਂ ਹਨ। ਆਸਤਰ ਯਾਨੀ ਕਿ ਧਰਮ ਗ੍ਰੰਥ ਜਾਂ ਧਾਰਮਿਕ ਸਿਧਾਂਤ ਨੂੰ ਅਪਣਾਉਣ ਵਾਲੇ ਇਤਿਹਾਸ ਰਚਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਆਨਦਾਰ ਵਿਰਸੇ ਵਾਲਾ ਇਤਿਹਾਸ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਧਰਮ ਉੱਤੇ ਚੱਲਣ ਦੀ ਪਰਬਲ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਦਾ ਹੈ।

ਧਰਮਗੀਣ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਹੱਥ ਸਤਰ, ਹਲਾਕੂ ਜਾਂ ਚੰਗੇਖਾਨ ਵਰਗੇ ਆਲਮ ਪੈਦਾ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਸਤਰਗੀਣ ਧਰਮ ਚਿਰੰਜੀਵੀ ਨਹੀਂ ਰਹਿ ਸਕਦਾ। ਧਰਮ ਨਿਰੋਲ ਸੱਚ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਤਿਹਾਸ ਸੱਚ ਦੇ ਨੇੜੇ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਜਿੰਨਿਆਂ ਹੱਥਾਂ ਵਿਚ ਦੀ ਇਤਿਹਾਸ ਨਿਕਲੇਗਾ ਉਤਨੀ ਹੀ ਮਿਲਾਵਟ ਹੋਣ ਦੀ ਸੰਭਾਵਨਾ ਹੈ। ਮਿਲਾਵਟ ਇਤਿਹਾਸ ਦੇ ਲੇਖਕ ਦੀ ਮਾਨਸਿਕ ਅਵਸਥਾ ਤੇ ਨਿਰਭਰ ਹੈ। ਕਾਮਰੇਡੀ ਕਲਮਾਂ ਨਾਲ ਲਿਖਿਆ ਸਿੱਖ ਇਤਿਹਾਸ ਜਾਂ ਪਥ ਵਿਰੋਧੀ ਕਲਮਾਂ ਵਾਲਾ ਇਤਿਹਾਸ ਹੋਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਪਰ ਸਿੱਖੀ ਮਾਨਸਿਕਤਾ ਵਾਲਾ ਲਿਖਿਆ ਇਤਿਹਾਸ ਹੋਰ ਪ੍ਰਭਾਵ ਪਾਉਂਦਾ ਹੈ।

ਇਸ ਦੀ ਤਾ ਮਿਸਾਲ ਸਾਕਾ ਨੀਲਾ ਤਾਰਾ ਦਾ ਕਾਂਡ ਹੈ। ਇਸ ਬਾਰੇ ਸਰਕਾਰੀ ਕਲਮਾਂ ਕੁਛ ਹੋਰ ਬੋਲਦੀਆਂ ਹਨ, ਕਾਮਰੇਡੀ ਲਿਖਤਾਂ ਤੱਥਾਂ ਨੂੰ ਹੋਰ ਰੰਗਤ ਦਿੰਦੀਆਂ ਹਨ, ਸਿੱਖੀ ਸੋਚ ਵਾਲੀਆਂ ਲਿਖਤਾਂ ਵੱਖਰੀ ਤਸਵੀਰ ਪੇ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ।

ਆਲਸਾ ਪਥ ਦਾ ਪਿਛਲਾ ਇਤਿਹਾਸ ਇਤਨਾ ਮਹਾਨ ਹੈ ਕਿ ਪਥ ਦਾ ਸਰਬ-ਨਾ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਭੀ ਸਚਾਈ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਨ ਲਈ ਮਜ਼ਬੂਰ ਹੋ ਗਏ।

ਅਠਾਰਵੀਂ ਸਦੀ ਦੇ ਗੁਰੂ ਕੇ ਆਲਸੇ ਨੇ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਜੀਵਨ ਤੋਂ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਲੈ ਕੇ ਇਤਿਹਾਸ ਸਿਰਜਿਆ ਅਤੇ ਦਸਮੇ ਪਿਤਾ ਦੇ ਬਚਨ :

ਜਿਨ ਕੀ ਜਾਤ ਪਾਤ ਕੁਛ ਨਾਹੀਂ।

ਸਰਦਾਰੀ ਨਹ ਭਈ ਕਿਦਾਹੀਂ।

ਇਨਹੀ ਕੇ ਮੈ ਰਾਜ ਕਰਾਈ।

ਯਹ ਯਾਦ ਕਰੈ ਹਮਰੀ ਗੁਰਿਆਈ।

(ਪਥ ਪ੍ਰਕਾ ਰਤਨ ਸਿੰਘ ਭੰਗੂ)

ਸਾਕਾਰ ਹੋਏ ਅਤੇ ਆਲਸੇ ਨੇ ਰਾਜ ਭਾਗ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤਾ। ਪੰਜਾਬ ਅਗਰੇ ਦੇ

ਅਧੀਨ ਹੋਣ ਪਿੱਛੋਂ ਸਿੱਖ ਮਨਾਂ ਵਿਚ ਰਾਜ ਭਾਗ ਦੀਆਂ ਯਾਦਾਂ ਕਾਇਮ ਰਹੀਆਂ। ਕਿਉਂਕਿ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਰਾਜ ਕੀਤਾ ਨਹੀਂ ਪਰ ਦੇਖਿਆ ਸੀ। ਸਾਡੇ ਬੁਰਗਾਂ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਰਾਜ ਦੇਖਿਆ ਸੀ, ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਦੇਖਿਆ, ਅਤੇ ਉਹ ਕਿਰਦਾਰ ਅਤੇ ਆਚਾਰ ਦੇ ਖਿਆ ਸੀ। ਅਸੀਂ ਨਾ ਰਾਜ ਕੀਤਾ, ਨਾ ਰਾਜ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਦੇਖੇ ਪਰ ਆਪਣੇ ਬੁਰਗਾਂ ਕੋਲੋਂ ਅਤੇ ਕਿਤਾਬਾਂ ਰਾਹੀਂ ਉਹਨਾਂ ਮਹਾਂਪੁਰਾਂ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਸੁਣੀਆਂ ਸਨ।

ਪਰ ਅੱਜ ਦੇ ਬੱਚਿਆਂ ਨੇ ਗੱਲਾਂ ਭੀ ਨਹੀਂ ਸੁਣੀਆਂ ਇਸ ਲਈ ਉਸ ਨੂੰ ਸਿੱਖੀ ਸਿਧਾਂਤ ਅਤੇ ਸਿੱਖੀ ਕਿਰਦਾਰ ਨਾਲ ਕੋਈ ਮੋਹ ਨਹੀਂ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਮਾਣ ਹੈ। ਕਿਸੇ ਡੀ.ਸੀ. ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਜੱਜ ਦਾ ਲੜਕਾ ਬਚਪਨ ਵਿਚ ਘਰੋਂ ਨਿਕਲ ਜਾਵੇ ਅਤੇ ਆਪਣੀ ਵਿਰਾਸਤ ਭੁੱਲ ਜਾਵੇ, ਉਸ ਨੂੰ ਟੋਕਰੀ ਢੋਣ ਜਾਂ ਰਿਕਾ ਚਲਾਉਣ ਵਿਚ ਕੋਈ ਰਮ ਮਹਿਸੂਸ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗੀ। ਪਰ ਜੇ ਕੋਈ ਉਸ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਪਰਵਾਰਿਕ ਪਿਛੋਕੜ ਦਾ ਅਹਿਸਾਸ ਦਿਲਾ ਦੇਵੇ ਤਾਂ ਨਿਚੇ ਹੀ ਉਸ ਦੇ ਜੀਵਨ ਵਿਚ ਪਰਿਵਰਤਨ ਆ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਇਹਨਾਂ ਛੋਟੇ ਛੋਟੇ ਟ੍ਰੈਕਟਾਂ ਰਾਹੀਂ, ਸਾਡਾ ਮਨੋਰਥ ਭੀ, ਅੱਜ ਦੀ ਮਾਇਆ ਦੀ ਚਕਾ ਚੌਧ ਵਿਚ ਫਸੇ ਗੱਭਰੂ, ਮੁਟਿਆਰ ਅਤੇ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਆਨਦਾਰ ਅਤੀਤ ਦਾ ਅਹਿਸਾਸ ਦਿਲਾਉਣਾ ਹੈ। ਆਪਣੇ ਗੌਰਵ-ਮਈ ਵਿਰਸੇ ਨੂੰ ਭੁੱਲ ਕੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀ ਨੌਜੁਆਨ ਸਿੱਖੀ ਬਾਰੇ ਗੀਣ ਭਾਵਨਾ ਦਾ ਕਿਾਰ ਹੋਣ ਕਾਰਨ ਬਾਣੀ ਅਤੇ ਬਾਣੇ ਤੋਂ ਮੁਨਕਰ ਹੋ ਗਈ ਹੈ।

ਇਸ ਵਿਚ ਦੇ ਸਾਰੇ ਟ੍ਰੈਕਟ ਇਕ ਥਾਂ ਇਕੱਠੇ ਹੋਣ ਨਾਲ, ਪਾਠਕ ਦੇ ਮਨ ਤੇ ਗੂੜ੍ਹਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਪਾ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਆ ਨੂੰ ਮੁੱਖ ਰੱਖ ਕੇ ਇਹ ਨਿਗੂਣਾ ਜਿਹਾ ਉੱਦਮ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਬ ਦੁਆਰਾ ਹੋ ਸਕਿਆ ਹੈ। ਉਮੀਦ ਹੈ ਸਾਡੀ ਇਹ ਲਿਖਤ ਪਾਠਕ ਦੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿੱਚ ਸਿੱਖੀ ਰਧਾ, ਪਥਕ ਪਿਆਰ ਅਤੇ ਗੁਰੂ ਦੀ ਪਰਤੀਤ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਸਿੱਖ ਹੋਣ ਦੇ ਮਾਣ ਵਿਚ ਵਾਧਾ ਕਰਨ ਵਿਚ ਸਹਾਈ ਹੋਵੇਗੀ। ਜੇ ਪਾਠਕ ਪ੍ਰਵਾਨ ਕਰ ਕੇ ਗੁਰੂਆਂ ਦੀ ਅਸੀਸ ਬ ਕਰਨ ਤਾਂ ਵੱਡਭਾਗੀ ਹੋਵਾਂਗਾ ਅਤੇ ਪਾਠਕਾਂ ਦਾ ਰਿਣੀ ਹੋਵਾਂਗਾ।

ਸ੍ਰ: ਨਾਹਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਇਸ ਕਿਤਾਬ ਦੀ ਸੁਧਾਈ ਵਿਚ ਜੋ ਯੋਗਦਾਨ ਪਾਇਆ ਹੈ ਉਹ ਉਲੇਖਨੀਯ ਹੈ ਅਤੇ ਦਾਸ ਪੰਨਵਾਦੀ ਹੈ ਨਾਲ ਹੀ ਕਾਕਾ ਜਸਜੀਤ ਸਿੰਘ ਨੇ ਜੋ ਸਹਾਇਤਾ ਇਸ ਕਾਰਜ ਲਈ ਕੀਤੀ ਹੈ, ਉਸ ਨੂੰ ਭੁਲਾਇਆ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦਾ।

ਕੰਵਰਅਜੀਤ ਸਿੰਘ